پشت ل□ مـر□ق و □وو لە کتێب.. سەدیق سەعید ڕواندزی

لێرەدا، نامەوێ چیڕۆکی ئاشنا بوونی خۆم بە کتێب و دنیای جوانی خوێنەوە بگێڕمەوە، کە ئەمە باسێکی ترە و خوا یاربێت لە چوارچێوەی پرۆژەی نووسێنێکی درێژ بە ناوی (من کوڕی کتێب بووم) باسی دەکەم، تەنێ دەمەوێ لەسەر ئەوە بووەستم کە کتێب چی لە ژیانی من گۆڕی؟ ئایا کتێب دەتوانێت مر□ق بگۆڕێت؟ بیکاتە کەسێکی نموونەیی؟ یان کتێب دەرگای دۆزەخ بە سەر مر□ق د□کاتەوە وەک ئەوەی کەسانێک پێیان وایە و وەها وەسفی دەکەن. بڕوام وایە، هیچ شتێک لە ژیاندا، بەهای ئەوەی نییە مر□ق ه□موو کاتی خۆی بۆ تەرخان بکات، چونکە سرووشتی مر□ق وایە بە تەنها چێژ لە شتێک وەرناگرێت و بەڵکو ئارەزووی گۆڕین و ئەزموون و بینینی زیاترە، بەڵام بۆ من کتێب نەک بەهای ئەوەی هەیە هەموو کاتەکانمی بۆ تەرخان بکەم، بەڵکو ئەگەر تەمەن قەرز کرابایە، ئەوا تەمەنێکی دیکەشم هەر لە ڕێی کتێب و خوێنەوە بە سەر دەبرد، چونکە کتێبەکان، دەرگای ژیانێکی وایان بۆ من کردەوە، کە پێشتر هیچ کەسێک، لە بەرایشیان دایکم و باوکم و مامۆستاکانم، بۆیان نەکردمەوە، بۆیە لە ڕێگەی کتێبەوە خۆم و ژیان و دنیام ناسی. من لە ئامێزی دایک و باوکێکی نەخوێندەوار و میللی لە دایک بووم، ژینگە کۆمەلایەتی و پەروەردەیەکەم نەک هەر کتێبی تێدا نەبوو، بگرە بە ئێستاشەوە سەیریان پ□ د□□ت کە من چۆن شەو و ڕۆژ، سەرم هەر لە نێو کتێب دایە و بەلای هاوڕێیەک، کافتریایەک، گەشتێک، سەیرانێک، وڵاتێک و کچێکی جوانەوە ناچم، بێگومان ئەوان ئاسایە وا بیر بکەنەوە، چونکە دواجار ئەوە ئەوانن بیر دەکەنەوە و بەو شێوەیە کتێب دەبینن نەک من. هەر لە سەرەتای ئاشنابوونم بە کتێب، هەموو شتێک لە کتێبەکانەوە فێربووم، باوکم بۆ تاکە یەک جاریش لە ژیان پێی نەگوتووم، تۆ مرۆڤیت و مرۆڤانەش بژە، کوردستان و نیشتمانەکەت خۆشبووێت، سەربەرزانە لە شەهید بڕوانە، بەڵام کاتێ شیعرەکانی رەفیق سابیر و شێرکۆ و پەشێوم خوێندنەوە، نەک زانیم وڵاتێکم هەیە بە نێوی کوردستان، بەڵکو دەبێ خۆشیشم بووێت. شیعرە شۆڕشگێریی و نەتەوەیەکانی ئەوان بوون، گیانی نەتەوەیی و نیشتمانیان لە مندا ڕوانداو بە ئێستاشەوە قەرزاری ئەوانم کە بە خاک و نیشتمانی خۆیان ئاشناکردم، نەک وانەکان و ئامۆژگارییەکانی باوکم. من لە ڕێگەی چیرۆِکەکانی حوسێن عارف و شێرزاد حەسەن و دڵشاد مەریوانی، لە نایەکسانی و جیاوازی چینایەتی و خەمی ژن و

مر□ق و ستەمی دەسەڵات و حەرامی خۆشەویستی نێوان کچ و کوڕ گەیشتم ، نەک دایکم فێری کردبم. من لە کتێبەکانەوە، فێری شعوور بەرزی، ئەتەکێتی ژیان، دروست ژیان و مرۆیانە ژیان بووم، نەک لە ژینگەی خێزانەکەم و قوتابخانەکەم و بنەماڵەکەم. من لە کتێبەکانەوە، فێری ئەوە بووم ئاژەڵەکانم خۆشبووێت، بەرد نەگرمە کانیاوەکان، دارەکان نەبڕمەوە، نەک لە کەس و کارو هاوڕێ و مامۆستاکانم. بۆیە بە ئێستاشەوە، نازانم مریشک چۆن سەر دەبڕدرێت و ناتوانم لە دیمەنی کوشتنەوەی بەرخێک و کاریلەیەک بڕوانم. من لە کتێبەکانەوە، فێری ئەوە بووم کە ژنیش وەک پیاو مرۆڤە و مافی هەیە و هیچ جیاوازییەک لە نێوان هەردووکیان نییە ، ئەگەرچی گەلێکیشیان دڵیان شکاندم و برینێکییان لە سەر دڵم دروست کرد، کە هەرگیز ناکولیتەوە. من لە کتێبەکانەوە فێری ڕاستگۆیی، ڕاشکاویی، بوێریی، ناپاکی نەکردن لە نیشتمان و هاوڕێ و مرۆڤەکان بووم، من لە کتێبەکانەوە فێری ئەوە بووم درۆ نەکەم، یاسا پێشێل نەکەم، گەندەڵی نەکەم، من لە کتێبەکانەوە فێری وردو درشتی ژیان بووم، بۆیە کتێب شایەنی ئەوەیە، ژیانی خۆمی بۆ تەرخان بکەم، چونکە هەرگیز ئەو مرۆڤەی پێش ناسینی کتێب نیمە، لە دوای خوێنەوەی کتێب. ئەگەرچی زۆر باش ئەو ڕاستییەش دەزانم، کە ئەوانەی دۆستی کتێبن و دەخوێننەوە، چۆن ڕۆژانە لە جەنگێکی بێ پسانەوەدان و وەک جەنگاوەرێک دژ بە نەریت، عەقڵیەتی دواکەوتووی دایک و باوک، نا هوشیاری تاکەکان و کۆمەڵگە دەوەستن و شەڕ دەکەن و خۆیان دەخۆنەوە. ئەوەش دەزانم کە کتێب چەند گۆشەگیری کردم و تا دێت وام لێ دەکات بچمەوە نێو خۆم و لە مرۆڤەکان دوور بکەومەوە، ئەو مرۆڤەی، لە بری ماسکێک، سەدان ماسک دەپۆشێت و حەربا ئاسا، خۆی لەگەڵ بەرژەوەندییەکانی دەگونجێنێت و ڕەنگی ڕاستەقینەی خۆی بە دەیان ڕەنگی دیکەی ساختە دەگۆڕێت. زۆرجار، ماڵەوە پێم دەڵێن، بەس نییە کتێب، بەڵام نایشارمەوە لەو سەردەمە پڕ لە هەڵپەرستی و دوو ڕوویی و بێ بەڵێنی و بەرژەوەند پەرستی و درۆ و دەلەسەیەدا، هاوڕێیەتی کردنی کتێبەکانم بەلاوە زۆر پێ خۆشتر و جوانترە، لە هاوڕێیەتیکردنی بەشێکی یەکجار زۆری مرۆڤی ئەو سەردەمە کە بە لایانەوە ئاسایە، ئازیزترین و نزیکترین کەسیان بکەنە پرد و بە سەریدا بپەڕنەوە لە پێناو بەرژەوەندیەکانیان. ئەوەش دەزانم کتێب، چەند لاتەریک و تەنیا و دڵشکاوی کردم، کە بچووکترین شت ئازارم دەدات. ئاسان نییە مر□ق خوێنەر بێت و خەمگین نەبێت، دڵشکاو و داماو نەبێت، بە تایبەتیش لە نێو کۆمەڵگەیەک کە توێژە خوێنەوارەکانی گاڵتەیان بە کتێب و خوێنەوە دێت. من زۆرباش ئەو ڕاستییە دەزانم، کۆمەڵگەی کوردی، تازە لەوە دەرچووە کتێب بیگۆڕێت، بەڵام بەوە شادومانم ئەوانە دەگۆڕێت کە هاوڕێی کتێبن.

دەیان و سەدان جار، ڕووبەڕووی ئەو پرسیارەم دەکەنەوە، کە تۆ هەندە دەخوێنییەوە چیت گۆڕیوە؟ دەڵێم ئەوەندە بەسە کە کتێب منی گۆڕیوە، ئەگەر هەمووان بخوێننەوە و هوشیار ببنەوە، بێگومان کۆمەڵگەش هوشیار دەبێتەوە و پێشدەکەوێت، بەڵام کە نەخوێنینەوە؟ ئەوانەی بەوایان وایە کتێب ناتوانێت مرۆڤ بگۆڕێت، خۆیان هەزی ئەو گۆڕانەیان تێدا نییە، خۆیان تا سەر وەک هاوڕێی کتێب نامێننەوە، زۆرم دیون لەوانەی عاشقی کتێب و خوێنەوە بوون، دواتر لەبەر هاوسەر، ژن، سیاسەت و بازرگانی و بەرژەوەندی، لە نیوەی ڕێدا دەستبەرداری ئەو هاوڕێ بە نرخ و بە بەهایەی خۆیان بوون. بەڵێ کتێب بۆ جۆرێک مرۆڤ دەگۆڕێت، کە سەدان چاوی تری پێ دەدات بۆ ئەوەی ژیان و دنیا و دەوروبەر ببینێت. بەڵام ناشی شارمەوە ئەوەی بووە دەستی کتێب، ئیدی دەبێتە دەستی خەم و مەراق و پرسیارە بێ وەڵامەکانیش. ئەوانەی کتێب دەخوێننەوە، تێ دەگەن و بیر دەکەنەوە، لە هەمووان پێ قەهرتر و دڵ بریندارتر و هەست ناسکتر دەبن. هەموو شتێک لە ژیان ئازاریان دەدات، هەرلە دایک و باوکێکی میللی و دواکەوتووەوە بگرە، تا بە کەی کۆمەڵگە دەگات، بەڵام شادومانیشن لەوەی کە نە وەک ئەوان دەژیت و نە وەک ئەوانیش بیر دەکاتەوە. بۆ ساڵانێکی درێژ دەچێت، کتێب گۆشەگیر و تەنهای کردووم، دایبڕاندووم لە مرۆڤ و دەوروبەرو زۆر بە کەمی تێکەڵە بە ئاپۆڕا دەبم، چوومەتەوە نێو خەم و لەگەڵ جیهانی خەم و لە نێو نیشتمانی ڕاستەقینەی کتێبدا دەژیم، بەڵام نایشارمەوە چێژ لەو ژیانەم وەرگرم، چونکە ژیانێکە خەم هەڵبژاردووەو بە سەریاندا نە سەپاندووم. چێژ لەو ژیانەم وەردەگرم. من خوێندمەوە بۆ ئەوەی ببمە مرۆڤێکی دیکە. ئاخر خوێنەوە چ بەهایێکی هەیە گەر مرۆڤ نەگۆڕێت؟ من چی لە شاعیرێکی ڕۆمانسی بکەم، کە بەو هەموو بەناو ڕۆمانسیەتەی خۆیەوە نەزانێت مامەڵە لەگەڵ ژنەکەی بکات و لە بری یەکێک دوان وسەیانیان تەڵاق بدات. و خوێنەوە نەیگۆڕیبێت، چی لە ڕۆمانووسێک و ئەدیبێک و وەرگێڕێک بکەم، کە خۆی و قەڵەمەکەی بە پارەی زیاتر هەر ڕۆژێ و دەفرۆشێتە حزبێک با سەد کتێبیشی نووسیبێت و هەزارانیشی خوێندبێتەوە. چی لە ساتیر نووسێک بکەم، دە مووچەی بن دیواری هەیە، کەچی ڕێخنە لەگەندەڵی ئەوانیتر دەگرێت. ئەمانە کتێبیان خوێندەتەوە، بەڵام کتێب نەیگۆڕیون، کەسێکیش کتێب نەیگۆڕێت، با ملیۆنان کتێبی خوێنبێتەوە، کورد وتەنی وەک نوێژی جوو بە هیچ ناچێت. لە کۆتاییدا دەمەوێ ئاماژە بەوە بدەم کە لە ماوەی ئەو یەک ساڵەدا، ئەوەندە کتێبەم خوێندوونەتەوە، ئەگەرچی کتێبەکان بە ژمارە کەمن، بەڵام بە لاپەڕە هەزاران لاپەڕە دەکات. بەشێکی زۆری ئەو کتێبانەی خوێندوومنەتەوە، ڕانان و خستنە ڕووم

بۆکردوون، لە سەریانم نووسیوە، ڕەخنەم لێگرتوون. من بە سرووشت هەموو شتێک دەخوێنمەوە، ئەوەندەی حەزم لە خوێنەوەیە، ئەوەندە نووسین نا، ئێستاش تەنێ وەک خوێنەرێک خۆم دەناسێنم، نەک نووسەر و لێکۆلەرو ڕەخنەگر، خۆشبەختانە، من ئاشقی ئەو شوناسانە نیم وەک ئەوەی سێ بەشی نووسەری کرد، مەراقیانە بە ڕووناکبیر و شاعیر و ڕەخنەگر و چاودێر و لێکۆلەری ئەدەبی و ڕۆژنامەوانی و ڕۆمانووس و سیاسی و چیڕۆکنووس و وەرگێڕ لە یەک کاتدا بناسرێن، کە هەندێکیان ساڵانە بیست کتێب ناخوێننەوە. بێگومان لەو کتێبانەی خوێندوومنەتەوە، هەیانە بە یەک ڕۆژ تەواوم کردووە، هەیانە زۆرتر لە دە ڕۆژ ، وەک بیرەوەریەکانی موسی عەنتەر.

ئەمەش لیستی ناوی کتێبەکانە:

1 _ بیرەوەرییەکانی موسی عەنتەڕ/622 ل.
2_خۆزگە جەنگ شانۆگەریەک دەبوو/ شیعر/مەروان عەبدوڵا/ 77 ل.
3_کۆمەڵگە لە ڕۆمانی عراقیدا/ لێکۆڵینەوە/ عەبدوڵا ڕەحمان/ 578 ل.
4_ ڕەچەڵەکناسی کەمپ/ فیکریی/ پێشڕەو محمد/ 228 ل.
5_ئەفسوونی نووسین/ ئەدەبی/ پشکۆ نەجمەدین/128 ل.
6_سەکۆی پەرێزان/ ئەدەبی/ ئارام حاجی/ 178 ل.
7_ئەنتۆلۆجیای شیعر کرێکاریی/ شیعر/ عەبدوڵا سلێمان (مەشخەڵ)520 ل.
8_سایکۆلۆژیای شیعری کوردی/ لێکۆڵینەوە/ پێشرەو عەبدوڵا/ 304 ل.
9_ تورکیا لە برادۆست/ سیاسی/ هەندرێن شێخ ڕاغب/ 144 ل.
10- کورەی شۆرش کێی سووتان/ یادەوەریی/ جومعە کانی لەلەیی/ 300 ل .
11-ئەو کۆچەی ژیان لە بیری ناچیتەوە/ لە بارەی مەرگی زرار محمەد مستەفا/ 129 ل.
12 ئینسکلۆپیدیای پەروەردەی رواندز/ پەروەردەیی/ ئاری ئاغۆک/ 98 ل .
13_- نیوەڕێ / زامدار ئەحمەد/ یاداشتنامە/ 200 ل
14_ ئ□زmوونی نووسین/ ئەزموون/ ئەنوەر قادرمحەمد/ 311 ل.
15_ بیرەوەریەکانی کەریم شارەزا/ 226 ل.
16_ڕەخنەی وەرگێڕان/ ئەدەبی/ کەریم سۆفی/ 144 ل.
17_ئەندێشە لە ئەدەبدا/ لێکۆڵینەوە/ ڕێزان سالح/ 225 ل.
18_ دەمەوێ لە نێو دەستەکانی تۆدا بمرم/ شیعر/ بێکەس حەمە قادر/ 224 ل.

19_ ڕۆژنامەنووسی ئەدەبی/دیداری ئەدەبی/ دیار لەتیف/ 192 ل.
20_کوشتنی فیل وپاراستنی دوکانی شوشەوات/ ڕەخنەیی/ کاروان کاکەسوور/ 154 ل.
21_دەزارم وا ناسیوە/ بیرهێنانەوە/ مەغدید حاجی/ 64 ل.
22_مرۆڤی کامل/ پەرەپێدانی مرۆیی/ یونس ڕەوی/ 134 ل.
23_لە ڕێنسانسی فەڕەنسییەوە بەشکستی ڕێنسانسی کوردی/ فیکری/ ئەحمەدی مەلا/ 220 ل.
24_ئازادبوون لە دەریا نقومبوون لە زیندان/ یاداشتنامە/ چیا هاور/ 214 ل.
25_تێگەیشتن لە ڕۆمان/ دیدار/ عەلی عوسمان یەعقوب/ 220 ل.
26_زمان و فیکر لە نێوان تیۆر و پراکتیکدا/ فیکریی و ئەدەبی/ نەجات حەمید/ 337 ل.
27_دارستان/ چیرۆک/ ئازاد سوبحی/ 40 ل.
28_ زمانێکی نێر سالار/ ئەدەبی/حەمەفەریق حەسەن/ 180 ل.
29_ قوربانی ژمارە 256/ ڕۆمان/ وەرگێڕانی ڕێباز مستەفا/ 296 ل.
30_ هەمووشتزانی نەزان/ فیکریی/ ئەرسەلان ئەفراسیاو/ 92 ل.
31_پرسی ژن/ فێمێنیزمی/ د-شەونم یەحیا/ 114 ل.
32_خاک لەنێو دەریا/ ڕۆمان/ سەلام عمر/279 ل.
33_ نیولیبرالیزم و ئەدەبی کرێکاریی/ ئەدەبی/ عەبدوڵا سلێمان (مەشخەڵ) 106 ل.
24_ داکۆکی لە جوانی/ ئەدەبی/ حەمە سەعید حەسەن/ 176 ل.
25_ لەگەڵ ئێریک فڕۆم و ئێشەدا/ پەرەپێدانی مرۆیی/ محمد سعید/ 138 ل.
26_ڕۆشنبیری کورد وکۆلۆنیالیزمی فەلسەفی/ فیکری/ سەلام ناوخۆش/220 ل.
27_بەرلە ئەنفال دوای لە یادچوون/ ئەنفالناسی/ زوهێر جەزائیری/ 102 ل.
28_بزربوونی ناوی کوردی لە کۆمەڵگەی کوردەواریدا/ کولتووری/ ئیسماعیل تەنیا / 80 ل.
29_ ڕاگوزەرێک بە لێکۆڵینەوەکانی فیستیڤاڵی گەلاوێژ/ لێکۆڵینەوە/ یاسین ئافتاو/ 60 ل.
30_کورد لە ڕۆشنبیریی ڕۆمانی عیراقیدا/ لێکۆڵینەوە/ وەرگێڕانی عەبدوڵا تاهیر بەرزنجی/ 68 ل.
31_ بەرگریی لە شیعر/ دیمانەی ئەدەبی/ ئارام حاجی/ 365 ل.
32_فیستیڤاڵی گەلاوێژ و شیعری دوای ڕاپەڕین/ لێکۆڵینەوە/ خەسرەو میراودەلی/ 96 ل.
33_ زایەڵەی یادەوەرییەکان/ لە بارەی چیرۆک/ موحسین ئەحمەد عمر/

84 ل.
34_بەرهەمەکانی بیست و پەنجەمین فیستیڤاڵی گەلاوێژ/ 278 ل.
35_ فەلسەفەی ئاکاریی ژینگە پارێزی/ لە بارەی ژینگەوە/ ڕێبوار سیوەیلی/ 144 ل.
26_ڕوانین بە ڕووناکیدا/ دیمانەی ئەدەبی/ ڕەفیق سابیر/476 ل.
27_ کوێرەی چاوساغ/ ڕۆمان/ سابیر ڕەشید/ 101 ل.
38_ کتێبی ستاییشەکان/ ڕێبوار سیوەیلی/ هزریی/ 178 ل.
39_ کتێبی قوباد/ لێکۆلینەوەی شیعریی/ ڕێبوار سیوەیلی/ 354 ل.
40_کە بیر لە پەتاتە دەکەمەوە بیر لە چی دەکەمەوە/ شیعر/ نەشمیل عەلی بەرزنجی/ 60 ل.
41_ ئیکۆفێمینیزم/ سرووشتناسی/ ڕێبین فەتاح/ 67 ل.
42_ ئەوروپایەکانی کوردستان/ هزریی/ ڕێبوار سیوەیلی/ 116 ل.
43_ نامەیەک بۆ دایکی کەچکردووم/ ئەدەبی/ هێمەت بایز/ 88 ل.
44_ بەهێز مینا چیاکان/ مێژوویی/ وەرگێڕانی عەبدوڵا عەبدوڵا / 306 ل.
45_ دنیای تارمایی کارەکتەرە پەنهانەکان/ ئەدەبی/ هەشەنگ شێخ محەمەد/ 108 ل.
46_ کتێبی حاجی قادری کۆیی/ لێکۆڵینەوە/ ڕێبوار سیوەیلی/ 360 ل.
47_ فەلسەفەی ئازادی/ هزریی/ د [illegible]/ *160 ل. 48* گوتارە تەمەن درێژەکان/ کۆمەڵە وتار/ د_ مغدید سەپان/ 366 ل.
49_ کتێبی پیرۆزی من/ لێکۆڵینەوە/ ڕێبوار سیوەیلی/ 236 ل.
50_ فەلسەفەی زمان و زمانناسی کورد/ زمانەوانی/ د –کمال میراودەلی/ 145 ل.
51_گومان لە چاو/ ڕۆژنامەوانی/ ڕێبوار ئەوڕەحمان/ 118 ل.
52_ عەزیز گەردی پاشای زمان و وەرگێڕان/ کۆمەڵە وتار/ حەمید بەدرخان/ 386 ل.
53_دەدار خەرێک بۆ ئاسمانی ئەدەبەوە/ لێکۆڵینەوە/ جەبار جەمال غەریب/ 454 ل.
54_نامە مەزنەکان/ نامە/ ڕێبین خالس نادر/ 160 ل.
55_ ڕوانگە و ئاسۆ/ دیمانەی ڕۆژنامەوانی/ د_ کەمال میراودەلی/ 194 ل.
56_دەرگا لە سەر خەم دادەخەم/ ڕۆمان/ بەختیار عەزیز/ 124 ل.
57_نالی لە بەلاغەوە بۆ مۆدێرنێتە/ لێکۆلینەوە/ ڕێبوار سیوەیلی/ 444 ل.
58_ ڕەهەندەکانی بیری سیاسی کورد دوای جەنگی جیهانی دووەم/ سیاسی/ فەرید ئەسەسەرد/ 142 ل.
59_نالی لە بەلگەنامەکانی عوسمانیدا/ مێژوویی/ د- هێمن عمر

حەشناو/ 72 ل.
60_ ڕۆمان و هەنراوە/ لێکۆڵینەوەی ئەدەبی/ عەبدولخالق بەرزنجی/ 166 ل.
61_ لوب دوب/ تەندروستی/ هەڤین کەمال شا محمد/ 269 ل.
62_ ڕێگاکانی وانە وتنەوە/ پەروەردەیی/ ڕەمەزان حەمەدەمین قادر/ 414 ل.
63_مەژووەک لە لوولەی تفەنگەوە/ بیرەوەری/ شەهاب کەریم/ 416 ل.
64_دەقە غوربەتییەکانی نەو نیشتمان/ لێکۆڵینەوەی ئەدەبی/ بەکر حەسەن/ 84 ل.
65_پەرفەرمانس و گۆڕانەوە/ شانۆیی/ نیهاد جامی/ 120 ل.
66_ شیعرو نائومێدی/ لێکۆلینەوەی ئەدەبی/ شاخەوان سدیق/ 214 ل.
67_ گەشتەک کەتای ڕەهەند/ فیکری/ ئەبوبەکر جاف/ 190 ل.
68_ پاشای گەورە/ ڕۆمان/ ئارەز عەبدوڵا/ 344 ل.
69_دانپیانانی ئەدیبەک/ دیمانەی ئەدەبی/ شاخەوان سدیق/ 150 ل.
70 [illegible]/ [illegible]/ [illegible] ئاریانا ئیبراهیم/ 264 ل.
71_جیهانی خوێنەر/ کۆمەڵە وتار/ ئارام سدیق/ 165 ل،
72_ پرسیارەکان هێشتا تینووی وەڵامن/ دیمانە/ هەڵۆ بەرزنجی/ 168 ل.
73_ ژیانی من لە نێوان بەرداشی نەتەوەو نیشتماند/ بیرەوەری/ سالار باسیرە/ 200 ل.
74_ زمان ئازادی گۆڕانەوە/ لێکۆڵینەوە/ هەرەم عوسمان/ 246 ل.
75- هەنگاوەک بۆ پێکردنەوەی بەشایی / توێژینەوە/ ئیسماعیل محموودی /265 ل.
76_شیعربینی جیهان/ لێکۆڵینەوە/ بەکر علی/ 185 ل.

بێگومان، بەشەکی زۆر لەو کتێبانە، وەک باسم کرد، خوێنەوەو ڕانانم بۆ کردوون، بۆ خوێنەرانم ناساندوون، هەندێکیشیان لە بارەیانەوە نووسیومە، بەڵام وتارەکانم بڵاو نەکردەتەوە. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، چێژی هەر کتێبەک لەوە دایە، خوێنەر خۆی بیخوێنێتەوە. بۆ ئێمە مانان، کە هەموو ژیانمان خوێنەوەیە و گەشت و سەیران و سەفەر و ژووان و شادیمان هەمووی هەر خوێنەوەیە، ئەو ژمارە کتێبە کەمە، بۆ داخەوە فریای ئەوانیتر نەکەوتم کە ژمارەیان بیست کتێبی تر دەبێت، بیانخوێنمەوە و کەوتنە سایەی داهاتوو ئەگەر خوا یار بێت. من پێ بە دڵ حەز دەکەم، هەزاران کەس هەبن، لە من زیاتر کتێبیان لەو ساڵەدا خوێندبێتەوە، بۆ من جێی شانازییە، هەموو کەسەک بخوێنێتەوە و گرنگی بە خوێنەوە بدات، ئێمە ناخوێنینەوە، بەیە لەو

پەڕی دوا کەوتوویی داین.

ڕواندز_ 30/12/2022

سەدیق سەعید ڕواندزی، لە ساڵی 1972 لە شارۆچکەی ڕواندز لە دایک بووە، خوێندنی سەرەتایی و دواناوەندی هەر لەو شارە تەواو کردوو□، ساڵی 1993 _ 1994 بەشی کوردی پەیمانگای مەڵبەندی مامۆستایانی لە هەولێر تەواو کردووە. ئێستا لە شاری ڕواندز دەژیت و مامۆستایە لە قوتابخانەیەکی بنەڕەتی و دوایین کتێبی لەو ڕۆژانەی ڕابردوودا، بە ناوی (شاعیر دەمرێت شیعر نا) چاپ و بڵاوکرایەوە.

چەمکی جێندەر و درۆی ئیسلامییەکان.. بەختیار محەمەد

((چەمکی جێندەر تێدەکۆشێ بۆ شیکردنەوەی ئەو بیردۆزەی، کە دەڵێ جوداوازی کۆمەڵایەتی لە نێوان ئافرەت و پیاودا دەستکاری حەقیقەتەکەی کراوە بۆ پاراستنی سیستمی دەسەڵاتی باوکسالاری لە ناو کۆمەڵگەدا و دروستکردنی هەستێکی جەماعی لە نێوان ئافرەتاندا، کە تاکە ڕۆڵی گونجاو بۆ سروشتی ئەوان، ڕۆڵی کابانی ماڵ و منداڵبوون و بەخێوکردنی منداڵە)). ئا ئەمە ناوەرۆك و واتایە سەرەکییەکەی چەمکی جێندەرە، کەچی ئیسلامییەکانی کورد ماوەیێکە لەسەر ئەم چەمکە هەڵڵا و هەرایەکی زۆریان – لە ڕێگەی سۆشیال میدیاوە – لە‌ کۆمەڵگەدا دروست کردووە، کە گۆیا چەمکی جێندەر واتای بەدڕەوشتیی و هاوڕەگەزخوازیی دەگەیەنێ. ئەم چەمکەیان بە تەواویی لە واتا زانستییە مرۆییەکەی داماڵیوە و ڕەهەندێکی ئەخلاقی سێکسییان پی بەخشیوە (تومەز ئەوان کێشەی گەورەیان لەگەڵ غەریزەی سێکس هەیە، بۆیە هیستریایانە هەموو خراپەکاری و بەدڕەوشتییەك بە سێکس دەبەستنەوە). لەلایەکی دیکەوە ئیسلامییەکان – بۆ پێوەندی ئەرك و مافی نێوان ئافرەت و پیاو – بە تەواوی باوەڕیان بە ئایەتی: ((الرجال قوامون علی النساء)) هەیە، بۆیە بە تەواوی دژی ناوەرۆکی یەکسانیخوازانەی چەمکی جێندەر دەوەستنەوە و شێتانە دژایەتی دەکەن

و لەپای ئەمەوە خەڵکی مەدەنی و عەلمانی پێ تاوانبار دەکەن و بە بەدڕەوشت و بێ ئەخلاق و دژە خێزانیان لە قەڵەم دەدەن. هیچ مەلایەك و هیچ بانگخوازێك و هیچ ئیسلامییەك نایێ باسی حەقیقەتی مرۆییانەی ئەم چەمکە بکا، بەڵکو بە درۆ و بە بوختان دەڵێن چەمکی جێندەر بە واتای 12 شێوەی هاوسەرگیری ناشەرعی وەك زەواجی پیاو و پیاو، ژن و ژن، پیاو لەگەڵ ئاژەڵ و ژن لەگەڵ ئاژەڵ و … تاد، دێ (من ئەوەندەی ئاگادارم و بەدوادا چوونم بۆی کردووە، لە هیچ سەرچاوەیەك ئەم 12 شێوەیەی هاوسەرگیریم بەدی نەکردووە، بەدەر لە گوتارێك نەبێ لە ماڵپەڕی ئەلجەزیرە نێت، کە ئەویش تەنها ئاماژەی بە ژمارەکە و هاوسەرگیری سروشتی و هاوسەرگیری پیاو و پیاو ژن و ژن کردووە. واتە ئاماژەی بۆ 9 شێوەکەی دیکە نەکردووە. بەڵێ لە بەڵگەنامەکانی مافی مرۆڤی UN دا مافی هاوڕەگەزبازان پارێزراوە، بەڵام ئەمە هیچ پەیوەندی ڕاستەوخۆی بە چەمکی جێندەرەوە نییە. ئیسلامییەکان لێرە هاتوون درۆیەکی گەورەی شاخدار دەکەن، کاتێك چەمکی جێندەر بە دیاردەی هاوڕەگەزبازی و ئاکاری سێکسەوە دەبەستنەوە و بە تەواوی لە واتا کۆمەڵایەتییە مرۆییەکەی دووری دەخەنەوە و لەم جەوهەرە سەرەکی و ڕاستەقینەیەی دادەبڕن. لە ڕاستیدا هەموو ئامانجی فەلسەفەی جێندەر بەدیهێنانی یەکسانییە لە نێوان ژن و پیاودا؛ بەڵام ئیسلامییەکان بە ڕەهایی دژی ئەم فەلسەفەیەن، بۆیە هێرشی چەواشەکارانەی ناڕەوا دەکەنە سەر جەوهەری ئەم فەلسەفەیە و بە درۆ و بە بوختان ناشیرینی دەکەن و خەڵکی ئیمانداری سادە و ڕای گشتی موسڵمانانی پێ هەڵدەخەڵەتێنن).

ڕاستییەکەی چەمکی جێندەر پەیوەندی بە چەمکی سێکسەوە نییە : جێندەر واتای دابەشکاری ناهاوسەنگی کۆمەڵایەتییە لە نێوان ئافرەت و پیاودا (واتە وشە و چەمکێکی ڕۆشنبیرییە و ڕەگ و ڕیشەکەی لە کولتوور و لە داب و نەریتی کۆمەڵایەتیدایە)؛ بەڵام هەرچی سێکسە ئاماژە بە دابەشکاری بایۆلۆژی لە نێوان هەردوو ڕەگەزەکەدا دەکا (واتە خەسڵەت و چەمکێکی بایۆلۆژی و سروشتییە و ژن و پیاو لە ڕووی ڕەگەز و سێکسەوە لێکدی جودا دەکاتەوە). لە چەمکە گشتییەکانی جێندەریشدا، چەمکی یەکسانی جێندەری و چەمکی دادپەروەری جێندەریمان هەن: یەکسانی جێندەری بە واتای ماف و بەرپرسیارەتی و هەلی ڕەخسێندراوی یەکسان بۆ ژن و پیاو دێ، کە پەیوەندییان بە جیاوازی ڕەگەزی نێر و مێ – وە نییە. ئەمەش بەواتای دابەشکردنی یەکسانانەی ماف و ئەرکەکان لە نێوان هەردوو ڕەگەزەکەدا دێ. دادپەروەری جێندەریش بەواتای دادپەروەری لە مامەڵەکردن لەگەڵ ژن و پیاو لەسەر بنەمای ڕێزگرتنی تەواو لە پێداویستییەکانیان وەك

مرۆڤ دێ، نەك وەك ژن و وەك پیاو؛ چونكە ئەوەتە هەر لە ئیسلامدا – بەنموونە – مافی ئافرەت لە میراتدا نیوەی مافی پیاوە؛ جێندەر دەیەوێ ئەم نادادپەروەرییە نەهێڵێ.

لەم ڕوانگەیەوە با ئەوەش بڵێین و با ئەوەش لە خۆمان بپرسین (پرسیارێكی حەقانی و لۆژیكی): ئایا هیچ پیاوێك پێی خۆشە ژنەكەی، كە ژنی خۆیەتی لە هەمان كاتدا مێردێكی دیكەشی هەبێ؟ واتە ژنەكەی ژنی پیاوێكی دیكەش بێ؟ دیارە ئەمە بۆ ژنیش هەمان شتە. واتە ژنیش زۆری پێ ناخۆشە، كە پیاوەكەی ژنی دووەم و سێیەم و چوارەمی هەبێ و هاوبەشی ئەو بن لە بوونی مێردەكەی. لای پیاوی موسڵمان كوفرە، كە ژن، ئەگەر هەر بە قسە و بە گاڵتەش بێ، باسی دوومێردی بكا، بەڵام بۆ ئەو – بە ناوی دینەوە و بە ناوی خواوە – ڕەواو و ئاساییە، كە تا چوار ژنیش بهێنێ. ئا ئەمە لوتكەی نادادپەروەرییە لە نێوان هەردوو ڕەگەزەكەدا، كە چەمكی جێندەر دەیەوێ نەیهێڵێ. ئا ئیسلامییەكان لەمە تۆقیون، بۆیە وا هێرشی بوختانكەرانەی شێتانە دەكەنە سەر ئەم چەمكە و لەمەشدا ئیسلامییەكانی كورد ئیلهام لە ئیسلامییەكانی عەرەب – لە قەتەر و خەلیج و كەناڵی ئەلجەزیرە – وەردەگرن.

تۆ سەیركە! لەم چەند ڕۆژەی ڕابردوودا، هەموو ئیسلامییەكانی كورد لەم باشوورە وێرانكراوەدا، وەك یەك قەوانێكیان لێ دەدایەوە، كە‌: جێندەر واتای (نوع الاجتماعی) ـــ (ئەمە ڕاستە)؛ واتای هەڵوەشاندنەوەی خێزانە؛ واتای دایكایەتی خورافەیە؛ واتای مرۆڤ هەست بە خۆی ناكا، كە نێرە یان مێیە، بەڵكو دەكرێ چەند ڕەگەزێك بێ، واتە ژن بڵێ من پیاوم و پیاویش بڵێ من ژنم (هەڵبەت ئەمە بانگەشەی بوختانكارانەی ئیسلامییەكانە)؛ واتای پیاو لەگەڵ پیاو و ژن لەگەڵ ژن هاوسەرگیری بكا، نەك پیاو و ژن لەگەڵ یەك هاوسەرگیری بكەن؛ واتای بەدڕەوشتی و مێبازی و نێربازی و منداڵبازی و ئاژەڵبازی و سەگبازی و كەربازی و تەختەبازی و داروبەردبازی و… تاد.

لەم چەند ڕۆژەی ڕابردووشدا، گەورەترین درۆی ئیسلامییەكان و بانگخوازە سەلەفییەكانیان بریتی بوو لەوەی، كە جێندەرییەكان دژە ئەخلاق و دژە ڕەوشت و دژەخێزان و دژە ئایین و هاوڕەگەزباز و نێرباز و مێبازن… ئیسلامییەكان لەسەر بنەما و پێوەری چەمكی جێندەر هەموو ژن و پیاوێك و هەموو نێر و مێیەك دەكەنە هاوڕەگەزباز و هاوڕەگەزخواز و ئەمەش لە ئاكامدا دەبێتە هۆی لەناوچوونی جۆری مرۆڤایەتی، چونكە دەزگای خێزانی سروشتی و هاوسەرگیری سروشتی

نامێنن و بەمەش ڕەگەزی مرۆڤ لەناو دەچێ. لەم باوەڕ و بۆچوونەی ئیسلامییەکانەوە تێدەگەی، کە چۆن ئەوان هەموو بەهایەکی ئەخلاقی و مرۆیی بە ئەخلاقی سێکس دەبەستنەوە و چۆن چۆنیش فۆبیایەکی یەکجار زۆریان لە هەمبەر ئازادی سێکس لە کۆمەڵگەدا هەیە، هەر بۆیەش لەسەر ئەم بنەمایە هەموو ئازادییەك بۆ تاك و بۆ مرۆڤ ڕەت دەکەنەوە.

بەختیار محەمەد

کۆمەڵێك سەرچاوە لە ئەنتەرنێت.

لە وەسفی شۆڕشی ژن، ژیان، ئازادی دا .. حەمید تەقوایی

لە یادی 100 ڕۆژەی لەدایکبوونیدا

وەرگێڕانی بۆ کوردی:کاوە عومەر

شۆڕشی ئێستا شۆڕشێکی ئینسانییە. شۆڕشی ئینسانی بۆ کۆمەڵگەیەکی ئینسانی. ئەمە وەسفێکی سۆزداری نییە، لە سەرسامییەوە، یان جۆرێک لە ڕێزگرتن لەو خۆشەویستانەی لەم سەد ڕۆژەدا لەدەستمان داوە، بەڵکو ڕاستییەکی بابەتیی و شیاوی بینینە. ئینسانی بوونی شۆڕشی ئێستا، ئینسانی لەجیاوازی و دژ بە ئیسلامیزم و ناسیۆنالیزم، واقیعێکی بابەتییە.

لە سەد ساڵی ڕابردووی پێشهاتەکانی ئێراندا، لە شۆڕشی دەستوورییەوە تا شۆڕشی ١٣٥٧، دوو بزووتنەوەی کۆمەڵایەتی-سیاسی و بە هەمان شێوە دوو سیستەمی بەهای فیکری، هەم لە ڕیزەکانی شۆڕش و هەم لە دژی شۆڕش چالاک بوون: بزووتنەوە و بیری ئیسلامی و بزووتنەوە و جیهانبینی ناسیۆنالیستی. لە ئایەتوڵڵا تەباتەبایی و بێهبەهانی و شێخ فەزڵوڵڵا نوری تا ئایەتوڵڵا کاشانی و خومەینی و خامنەیی و لە موجاهیدینی خەلق و پان ئێرانیزمەوە، بەرەی نەتەوەیی و نەهزەتی

ئازادی، بۆ ئۆپۆزسیۆنی شاهانەی ئەمڕۆ و شازادە تەباری جاستە و دەستلەکارکێشانەوەی، سەیر بە خۆیانن بۆ ئەم دوو بزووتنەوە و سیستەمی بەهای فیکری-سیاسی. شۆڕشی ئەستا، بەپێی ئەو هەلومەرجە سیاسی-کۆمەڵایەتی-ئابوورییە بابەتییانەی کە پاشخانەکەی پێکدەهێنن، خاڵی کۆتایی هەردوو ئەمانەن. شۆڕشێک کە حیساباتی مێژوویی بۆ هەردوو ئیسلامی و ناسیۆنالیزم بەپێی تایبەتمەندییە بابەتییەکانی خۆی یەکلایی بکاتەوە.

ژن، ژیان، ئازادی

ژن، ژیان، ئازادی ڕەمز و دروشمی ئەم شۆڕشەیە. ئەمە دروشم و هەمایەکە کە ئازادی ژن بە ئازادیی هەموو کۆمەڵگا و بە هەناسەی ژیانەوە دەبەستێتەوە. نەک هەر لەبەرئەوەی ئازادی ژن پێوەرێکی ئازادی هەر کۆمەڵگایەکە، بەڵکو لەبەر ئەوەی لە واقیعی سیاسی-کۆمەڵایەتیی ٤٠ ساڵەی کۆتایی کۆمەڵگای ئێراندا، ڕزگاری تەواوی کۆمەڵگا بەستراوەتەوە بە ئازادی ژنەوە. کۆماری ئیسلامی بە سەرکوتکردنی ژنان دەستی پێکرد، بە حیجابی ژنان، حیجابی خنکاندنی بەسەر هەموو کۆمەڵگادا سەپاند و هاوکات لەگەڵ هێرشکردنە سەر حورمەت و کەسایەتی ژنان، حورمەت و بژێوی و کەرامەتی هەموانی بە بارمتە گرت. ژن،ژیان، ئازادی گرنگی خۆی لە ڕووبەڕووبوونەوەی کۆمەڵگایەک کە لەگەڵ حکومەتێکی دژە ژن، دژە ژیان، دژە ئازادیدا هاتەتە ژیانەوە،.

ئه م شۆڕشه له نەو دابه شکردنی شۆڕش و پێشهاته کانی مێژووی هاوچه ڕخی ئێراندا ناگونجێت . وەک دەستووری، ئامانجی پەرلەمان و حکومەتی نیشتیمانی نییە و وەک بزووتنەوەی سییەکانیش نییە، بە نیشتیمانیکردنی پیشەسازی نەوت یان گۆشەی پیشەسازییەکانی دەوڵەت و وەک شۆڕشی ١٣٥٧ نییە، ئەوە بەدوای سەربەخۆییدا دەگەڕێت لە ئیمپریالیزم و “سەگی زنجیرەیی ئیمپریالیزم دەکوشێت”، بەڵام ئەوە شتێکی مرۆیی هەموو نەوەکانە کە نوێنەرایەتی ئەو کەسانە دەکات کە لەم شۆڕشانەدا ڕاوەستاون و شکستیان هێناوە. لەڕەدا ناسیۆنالیست و ئاینییەکان ئیتر ئامادە نین ئازادی و ڕزگاری لە میحرابی “ئیسلامی عەلەوی” و “ئیلاهییەتی ڕزگارکەر” بکەنە قوربانی و ئەویتریان لە کۆشکی دەرفش کاویانی و شانازی نەتەوەیی ـ نیشتمانی ئەم داواکارە خۆ بە نوێنەردانەرانە تاقیکردنەوەکانی خۆیان گێڕاندوەتەوە و دووپاتکراونەتەوە. قۆناغێکی سایەی خودا و قۆناغێکی تری ئایەتەکانی خودا هەبوو، هەردووکیان جگە لە هەژاری و چەوساندنەوە و دیکتاتۆری بۆ خەڵک هیچی تریان نەبوو. ئەگەر لە ساڵی ١٣٩٦ خەڵک " ڕیفۆرمخواز بناژۆخواز" ئیتر بەسەرهاتەکەتان تەواو بویاب یان ڕاگەیاند، شۆڕشی

ئێستا ڕایدگەیەنێت کە کۆتاییەکە تەنها بە ئیسلامییەکان بە هەموو جۆرەکانیەوە نییە، بەڵکو بە ناسیۆنالیستەکانیشە.
شۆڕشی ژن،ژیان، ئازادی نەک لە ڕێگەی ئیسلامیزم یان ناسیۆنالیزمەوە نییە، بەڵکو ڕاستەوخۆ و بێوچان بەرەو ئازادی و خۆشگوزەرانی و یەکسانی ڕۆشتووە. و ئەمە شۆڕشێکی نوێیە، شۆڕشی سەدەی بیست و یەکەم. شۆڕشی ئەو نەوەیەیە لە سەدەی بیست و یەک لەدایک بووە، پشت بەستن بە تەکنەلۆژیای پەیوەندی سەدەی بیست و یەک و ئەزموونی هەڵچوونەکانی سەدەی بیست و یەک. شۆڕشێک کە نەک لە شۆڕشەکانی سەدەی ڕابردوو بەڵکو لە پێشهاتەکانی سەدەی ئێستاوە فێردەبێت و ئیلهام وەردەگرێت: لە بزووتنەوەی دەست بەسەرداگرتن و شۆڕشەکانی بەهاری عەرەبی و ڕاپەڕینەکانی ٨٨ و ٩٦ و ٩٨ لە خودی ئێراندا.

تایبەتمەندێتی جیهانی شۆڕشی ئێستا

سەرنج ڕاکێشی جیهانی شۆڕش کە تا ئەو جێگەی ناوی مەهسا، دروشمی ژن،ژیان، ئازادی و گۆرانی "بەرای"ی کردە تە ئایکۆن و سیمبولێکی جیهانی لە نێو ملیارەها ئینسانی نیشتەجێی سەر گۆی زەوی، وردە وردە لە سروشتی ئینسانی خۆیەوە سەرچاوەی گرتووە . شۆڕشی دەستووری، بزووتنەوەی بۆ نیشتمانیکردنی پیشەسازی نەوت بوو، یان شۆڕشی ساڵی ١٣٥٧ نەیتوانی ببێتەجیهانی ، چونکە لە ژێر ئاڵای نەتەوەیی- ئایینیدا بەدوایی دۆزەکەی خۆی بەرزکردبوویەوە و بەدوایدا دەگەڕا. شۆڕشی ئێستا لە بەرگریکردن لە ژن و ژیان و ئازادی سەریهەڵداوە و ئەمەش پرسێکی جیهانییە. ئەو تێگەیشتن و لێکدانەوەیەک لە ئازادی کە لە گۆرانی "بەرای"دا دەربڕدراوە، زیندوو و کۆنکرێتی و تایبەتە، نە پەیوەستە بە جوگرافیایەکی دیاریکراوەوە، نە بە ئایین و نەتەوە و کولتوور و تۆمارێکی مێژوویی دیاریکراوەوە. لە ژن و جەماوەری خەڵکی ژێر دەسەڵاتی تاڵیبانەوە بۆ بزووتنەوەی "می توو" لە ڕۆژئاوا و لە بزووتنەوەی ژینگەپارێزی جیهانییەوە بۆ بزووتنەوەی پەلکەزێڕینەکان، لە کرێکاران و فەرمانبەرانی پاڵنراو بۆ خوار هێڵی هەژاری لە ژێر بارگرانی خۆپارێزی ئابووری لە هەموو جیهان تا ئەوانەی لە شۆڕشە شکستخواردووەکانی "بەهاری عەرەبی" و بزووتنەوەی داگیرکاری لە ڕۆژئاوا و لەسەدا نەوەد و نۆیەکانی جیهان ڕاپەڕین، لەم شۆڕشەدا بەدوای ئایدیالی خۆیاندا دەگەڕێن و هیوایەکی نوێ دەدۆزنەوە..
ژنان و ساڵانی هەشتاکان لە دژی کۆنەپەرستانەترین سیستەمی مێژووی هاوچەرخ وەستاونەتەوە و مەشخەڵێکیان داگیرساندووە کە بڵێسە وکڵپەی لە هەموو گۆشەیەکەوە دەبینرێت.
جێگای سەرسوڕمان نییە لە کۆماری ئیسلامیدا شۆڕشێکی لەو شێوەیە

ڕووبدات، چونکە لێرەدا نامرۆڤانەترین و بەربەریترین و میکرۆبی هەموو پیسییەکان و تاوانکارییەکان لەسەدا یەکە دەسەڵاتدارەکانی سەردەمی ئەمە لە دەسەڵاتدایە. قوڕایی کۆنەپەرستییەکە کە لوتکەی ئازادی هەناوەتە مەیدان. بەهارەکی پاڵەپەستەکراو باز دەداتە پێشەوە و تێگەیشتنی جیهانی لە ئازادی و ڕزگاری و مرۆڤایەتی لەگەڵ خۆیدا هەڵدەگرێت.
شۆڕشی ئینسانی بۆ کۆمەڵگایەکی ئیسانی شۆڕشێکە دەست لە ڕەگ و ڕیشەی خۆی دەدات و بە بڕوای مارکس “بۆ ئینسانەکان ڕەگەکە خودی ئینسانە”. شۆڕشێک لە کۆمەڵگەیەکی ئیسلامیی دژە مەدەنیدا بە گەیشتن بە کۆمەڵگایەکی ترانس سیڤیل، کۆمەڵگەیەکی مرۆڤدۆستانە. شۆڕشێک نەک هەر لە دژی کۆماری ئیسلامی و ئایەتوڵڵا ملیاردێرەکان، بەڵکو لە دژی لەسەدایەکەکانی جیهانیشە. شۆڕشێک بە تێپەڕاندنی شارستانییەتی پاشەکشە پێکراوی جیهانی هاوچەرخ بە کۆمەڵگایەکی ئینسانی، لە کۆمەڵگەیەکی بەچینایەتی بووەوە بە ئینسانیەتیەکی کۆمەڵایەتی بوو. کۆمەڵگایەک کە تێیدا هاوڵاتی جیهانیە، کۆچبەر خاوەن ماڵە و “خودا پاشا نیشتمان” جێگەی خۆی داوە بە “ژن ژیان ئازادی” . و ئەمەش تەنها وەڵامی ئیسلامییەکان نییە، تاکە دژە ژەهری ئایین لە ئێران، ئەفغانستان، سۆماڵ، سوریا، عێراق، و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و تاکە وەڵامە نییە بە تیرۆریزمی ئیسلامی لە سەرانسەری جیهاندا ، بەڵکو لەوەش زیاتر، بەڵو لەوەش واوەتر وەڵامی پۆستمۆدێرنیزم و ڕێژەگەرایی کولتوورییە. وەڵامدانەوەی کۆمەڵایەتییە بە ڕوانگەی کۆنەپەرستانەی پۆست مۆدێرن کە ئیسلامییەکانی وەک نوێنەری کولتوور و خەڵکی کۆمەڵگا ئیسلامییەکان ڕازی کرد و بنەمای سەرهەڵدانی ئیسلامیزم بوو لە ئەفغانستان و ئێران. شۆڕشی ئێرانی ساڵی ١٤٠١ وەڵامدانەوەی جیهانە بە دواکەوتوویی نیولیبراڵیزم و نیوکۆنەکان و سەرمایەداریی بە سنووری بازاڕی ئازاد دوای ڕوخانی دیواری بەرلین. ئەمە شۆڕشێکە دژ بە ئایین و ناسیۆنالیزم و هەڵپێچانیان لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتیدا نەک هەر لە ئێران بەڵکو لە هەموو جیهاندا. ئەمە شۆڕشێکە کە مشتێک لە ئاسمان دەدات و دژی هەموو جۆرە تابۆیەکی پیرۆزی نەتەوەیی-ئاینی، دژی هەموو جۆرە حکومەت و دەسەڵاتێکی سەرووخەڵکی وە هاتووەتە مەیدان. ئەمە شۆڕشێکە بە گەڕاندنەوەی ئیرادە بە ئینسان، لە ئێران و لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و لە هەموو جیهان!

مانای سەرکەوتنی شۆڕش

ئەو داهاتووەی کە ئەم شۆڕشە دەیەوێت و دەتوانێت بە ئەگەرەکی

زۆرەوە دروستی بکات، لە چوارچێوەی مۆدێلەکانی ڕابردوودا جێی نابێتەوە. ڕووخساری ئەرێنی ئەم ش□ش□، و مانا و ناوەڕۆکی سەرکەوتنەکەی ناتوانێ هیچی کەمتر بێت لە بەشداری و ڕۆڵی ڕاستەوخۆی خەڵک لە ئیدارەی کۆمەڵگادا، واتە هیچی کەمتر نەبێت لەوەی کە لە کۆمۆنەی پاریس سەدەی ١٨ ڕوویدا ، لە سەدەی بیستەمدا شۆڕشی ئۆکتۆبەر، و لە سەدەی ئێمەدا بزووتنەوەی داگیرکردنی مژدری ئەوە بوون. شکستیان هێنا، بەڵام دۆز و ئایدیاڵەکەیان هەرگیز شکستی نەهێنا و ئەمڕۆش ئێرانی سەدەی بیست و یەک بەڵێنی وەدیهاتن و سەرکەوتنی ئەو ئامانجە دەدات. هەموو ئەم ئەزموونانە و بە تایبەتی ئەزموونی ئێرانی هاوچەرخ، نیشانی دەدەن کە شۆڕشی ئێستا ئەگەر ئازادی لە کۆیلایەتیی کرێ لەخۆ نەگرێت، نا بێتە هۆی ئازادییە مەدەنییەکان؛ ئەگەر گەرەنتی یەکسانی ئابووری نەکات، نا بێتە هۆی یەکسانی سیاسی و مەدەنی؛ ئەگەر هەڵاواردنی چینایەتی ڕیشەکێش نەکات، ئەوا هیچ هەڵاواردنێکی تر ڕیشەکێش ناکات. ئەمڕۆ هەموو دیموکرات و ئازادیخواز و ئینساندۆستێک پێویستە سۆسیالیست بێت. ئەمە حوکمی دونیای سەرمایەداری بێ سنووری سەردەمی ئێمەیە، کە لە ئەمریکا کەسێکی وەک ترەمپ و لە ئێران کەسێکی وەک خومەینی دەتوانێت بگەیەنێت بە دەسەڵات.

شۆڕشی ئێستا وەک هەر شۆڕشێکی تر، بزووتنەوەیەکی ناڕەزایەتی ڕەخنەگر و ڕوخێنەر لە دژی حکومەت و نەزمی هەبوو. وە شۆڕشی ئێستا تا ئێستا دەریخستووە کە ئاڵا هەڵگری ڕادیکاڵترین ڕەخنەی لە پایەکانی ئەو نیزامەیە کە هەیە.

ئەم ڕاستیانە ڕەنگە بە زیادەڕەوی یان وەک لێدوانی وروژاندن و خەیاڵی هەژمار بکرێن، بەڵام لە سەد ڕۆژی یەکەمدا هەموو ئەم نیشانە ئومێدبەخشانە دەتوانرێت ببینرێت. هەر ئەوەندە بەسە بۆ چاوێک بەو هەزاران کلیپەی کە لە شەقامەکانی ئێرانەوە بۆ جیهان دەگوازرێنەوە بگێڕیت، بە پشتیوانی و هاوسۆزی خەڵکی کوردستان، ئازەربایجان، بەلوچستان و چوار گۆشەی ئێران، بە دروشمی “یاشاسین کوردستان، بێژی”. ئازەربایجان”، بەگوێرەی قسەی ڕادیکاڵ سارینا ئیسماعیل زادە. گەوهەرە خۆشەویستیەکەی دایکی سەتار بەهەشتی، بۆ وتارەکەی دایکی کیان لە سەر گۆڕی کوڕەکەی، بۆ چاوپێکەوتنی مەجیدرەزا پێش لەسێدارەدانی، بۆ ئاماژەکانی وەک فڕێدانی عەمامە لە شەقامەکان و شکاندنی دیواری ئاپارتایدی جێندەری لە زانکۆکان، بۆ تویتەکانی گاڵتەکردن بە ئایین و گاڵتەکردن بە تابۆ و پیرۆزییە ئیسلامیەکان، بە زمانی دارە دڵشکاوەکان لە هەوای پیس و منداڵانی ئەفغانی و زبڵ کۆکەرەوەکان لە سروودی “بەرای”ی، بۆ وتار و مەراسیمی دژە ئایینی لە پرسە و لە چلەکاندا، بە سەماکانی

هەشتاکان لە دەوری سووتاندنی حیجاب لە شەقامەکاندا و دواجاریش بە شەپۆلی جیهانی پشتیوانی و هاوپشتی لەگەڵ شۆڕشی ئێران و ئایکۆنەکانی لە چوار گۆشەی جیهاندا. ئه مانه هه موو نیشانه و سیمبوله کانی ئه و شۆڕشه ن که ده یه وێت نه ک ته نها کۆمه ڵگه ی ئێران به ڵکو هه موو جیهان سەروژێر بکات وه . جیهانێکی نوێ و مرۆڤایەتیەکی نوێ بنیات بنێت!

پیرۆزە یادی ١٠٠ رۆژەی لەدایک بوونی شۆڕشی ژن،ژیان. ئازادی!

٣ی دیماە١٤٠١

هاندانی منداڵان بۆ نووسینی چیرۆک.. رەزا شوان

بە جیاوازی هەموو منداڵان لە تەمەنی سێ ساڵییەوە، حەز لە چیرۆک دەکەن و چێز و خۆشی لێوەردەگرن، گەرچیش زۆربەیان لە مەبەستە شاراوەکانی چیرۆکە هێمایەکان تێناگەن. چیرۆک هۆکارێکی گرنگ و شێواز و رێبازێکی ئاسانە لە پەروەردەکردن و فێرکردنی منداڵان، لە گەشەکردنی خەیاڵ و هزر و زمان وتوانی گوزارشتکردنیان.

نووسینی چیرۆک لە لایەن منداڵانەوە، یارمەتییان دەدات بە رێکخستنی بیرۆکەکانیان و گوزارشکرن لێیان، بەزمانێکی نووسراو و گەیاندنی ئەم بیرۆکانەیان بۆ منداڵانی تر. شارەزایان دەڵێن، هاندانی منداڵان بۆ گێڕانەوەی چیرۆک یەکێکە لە گرنگترین وانەکان، کە پێویستە دایکان و باوکان فیری ببن. گێڕانەوەی چیرۆک هەستێکی خۆش بە منداڵان دەبەخشێت. بەڵام بەشێکی زۆری دایکان و باوکان، شارەزاییان نییە و نازانن، چۆن یارمەتی منداڵەکانیان بدەن بە گێڕانەوە چیرۆک و نووسینی چیرۆک.

مامۆستایانی قوتابخانەی بنەڕەتی، بە تایبەتیش مامۆستایانی زمانی کوردی، لە وانەی داڕشتن دا، وەکو هەنگاوی یەکەم، دەتوانن داوا لە قوتابییەکانیان بکەن بە گێڕانەوەی چیرۆک، دوایش بە نووسین بە کورتی و پوختی ئەو چیرۆکانە بنووسنەوە. دواتریش هانیان بدەن کە چیرۆکی داهێنراوی زادەی خەیاڵ و بیری

تایبەتی خەیاڵ بنووسن، با سادە و ساکار و کورتیشبن. مەرجیش نییە هەموو چیرۆکێک یا کارێکی ئەدەبی بۆ منداڵان لەژێکی بێت. بەڵکو دەشێت خەیاڵئامێزیش بێت.
تا ئێستا نووسەرانی گەورە چیرۆک بۆ منداڵان دەنووسن و گوزارشت لە هیوا و خەون و خواستەکانی منداڵان دەکەن. لە جیهاندا منداڵانی بەهرەمەندی چیرۆکنووس زۆر کەمن. ئەمەش بە سنووری دیاریی خەیاڵ و زمان و توانای دەربڕینیان دەگەڕێتەوە. زۆربەی منداڵان دەتوانن بە شێوازێکی ئاسان و کورت چیرۆکەکانی ڕۆژانەی ژیانیان بە زارەکی بگێڕنەوە. یا بە وێنەکێشان و ڕەنگەکان گوزارشتیان لێبکەن. بەڵام زۆر کەمیان دەتوانن بە شێوازێکی ئەدەبی بە نووسین چیرۆکەکانیان بنووسن.
چۆن دەتوانن هان و یارمەتی منداڵەکانتان بدەین، بە ئەوەی فێربن چیرۆک بنووسن و ببن بە چیرۆکنووس؟ منداڵان خاوەنی خەیاڵێکی فراوان. لەوانەیە بە نووسینی چیرۆک بە منداڵان، پێویستیان بە هەندی یارمەتیدان هەبێت بە بە جوانی ڕێکخستنی بیرەکانیان و داڕشتنی چیرۆکەکانیان بە شێوەیەکی ئەدەبیی ئاسان. هەنگاو بە هەنگاو چۆن یارمەتی منداڵەکەتان دەدەن، تا هۆگری نووسینی چیرۆک بێت بۆ منداڵان. یارمەتیدانی منداڵەکەتان لە سەرەتاوە تا کۆتایی، ڕێگایەکی نایابە بۆ ئەوەی ئارەزووی نووسینی چیرۆک بە منداڵان بکات و خۆی تاقی بکاتەوە. دەتوانن سوود لەم هەنگاوانە وەربگرن. دەشێت ئەم یەکەم هەنگاوانە بۆ نووسینی چیرۆک لە لایەن منداڵانەوە، لە سەرەتاوە چالاکییەکی قورسبێت، لە هەمان کاتیشدا خۆشبێت:
١ـ پێویستە چیرۆکی کورت و ئاسان بە وردی و بە شێوازێکی فانتازی بۆ منداڵەکەتان بگێڕنەوە. باشتریش وایە کە لە پەرتووکێکدا لەگەڵ منداڵەکەتاندا، پێکەوە چیرۆکێک بخوێننەوە. لە دوای خوێندنەوەی کەمێک پرسیار لە منداڵەکەتان بکەن. وەکو: چیرۆکەکە چۆنە بە لاتەوە؟ پاڵەوان یا کارەکتەری سەرەکی چیرۆکەکە، چۆنە بە لاتەوە؟ ئایە چیرۆکنووسەکە بە باشی کۆتایی بە چیرۆکەکەی هێناوە؟ ئامانجی پاڵەوانی چیرۆکەکەی هاتەتەدی؟ وشە و ڕستەکان قورس نین بە لاتەوە؟ قسە و ڕای تۆ دەربارەی ئەم چیرۆکە چییە؟ پرسیار گەلێکی لەم جۆرە. داواشی لێبکەن بە زارەکی چیرۆکەکە بگێڕێتەوە. تا بزانن تا چەند لەگەڵ چیرۆکەکەدا بووە و وەریگرتووە. خوێندنەوەی چیرۆکی باش، یارمەتی منداڵانی ئارەزوومەندی نووسینی چیرۆک دەدات، کە چۆن خەیاڵ و بیرەکانیان ڕێکبخەن و چۆن لە

نووسینی چیرۆکدا ئەم بیرۆکانەیان دابڕێژن و بە منداڵانی تری بگەیەنن.
٢ـ دەشێت دۆزینەوەی ئیلهام و بیرۆکەی باش بۆ نووسینی چیرۆک، لە لایەن منداڵان و گەورەکانیشەوە کارێکی ئاسان نەبێت. دەکرێت منداڵەی چیرۆکنووس لە بەسەرهاتەکانی و لە ژیانی رۆژانەی ئیلهام و بیرۆکەی نووسینی چیرۆکی بۆ بێت. یا لە رووداو و بەسەرهاتێکی راستییەوە. بۆ نموونە: یەکەم رۆژی یەکەم جاری چوونی بۆ قوتابخانە. یا گەشتێکی لە بەهاردا لەگەڵ هاوڕێکانی بۆ سەیرانگایەکی کوردستان، نووسینی چیرۆکێک کە داپیرەی یا باپیرەی بۆی گێڕاوەتەوە، دەتوانێت بە دەستکاری و بە کورتی بینووسێت. یا چیرۆکێک لە بیرۆکەیەکی داهێنانی زادەی خەیاڵ و بیری خۆی بێت. هەردەمیش بیرۆکەی باش هیوا و گەشبینی بە منداڵان دەبەخشێت.
٣ـ دیاریکردنی پاڵەوان یا کارەکتەری سەرەکی چیرۆکەکە. لەگەڵ دیاریکردنی رۆڵیان. گەر تۆ نەگەیشت پاڵەوانی سەرەکی چییە. تێی بگەیەنە پاڵەوان یا کارەکتەری سەرەکی لە چیرۆکدا، ئەو کەسەیە کە لە بەشێکی زۆری رووداوەکانی چیرۆکەکە بەشدار دەبێت. مەرجیش نییە پاڵەوان یا کەرەکتەرەکان مرۆڤبن، دەشێ ئاژەڵ یا باڵندە یا دار و شتی بێ گیان بن. باشتریش وایە لە پێشا دەست بە نووسینی ئەو چیرۆکانە بکات، کە پاڵەوانێک یا دووان رۆڵیان تێیدایە، پاڵەوان و کارەکتەرەکانیش نامۆ نەبن و لە ژینگەی منداڵانی کوردەوە دوورنەبن.
٤ـ ململانەی نێوان کارەکتەرەکان، مەبەستیش لە چەمکی ململانە، ئەو گرفت و کۆسپانەیە کە دەنە رێی پاڵەوان و کارەکتەرە سەرەکییەکان. بۆ نموونە لە رێگای چوونی بۆ سەردانی ماڵی داپیرەی تووشی زریانێک بوو. لە منداڵەکەت بپرسە چۆن پاڵەوانی چیرۆکەکەت خۆی لەو زریانە دەپارێزێت و دەگات بە ماڵی داپیرەی. دوای گەیشتن بە ئامانج. چی پەند و وانەیەک لەم چیرۆکەدا هەیە؟.
٥ـ دیاریکردنی کات و شوێن لە چیرۆکدا. ئایا کاتی رووداوەکانی چیرۆکەکە، لە رابردوو یا لە ئەمڕۆ دایە، لە زستان یا لە هاوین دایە. لە دێ یا لە شارێکی کوردستان دایە، لە قوتابخانە یا لە سەیرانگا یا لە باخچەیەک دا بوو… هتد.
٦ـ پێویستە منداڵەی چیرۆکنووس ئەوە بزانێت، هەموو چیرۆکێکی باش سەرەتا و ناوەڕاست و کۆتایی هەیە. بە زۆریش خاڵێکی وەرچەرخان لە ناوەڕاستی چیرۆکدا روودەدات، چیرۆکەکە خۆشتر

دەکات و بەرەو چارەسەری گرێی چیرۆکەکە و کۆتاییەکی باش دەبەتەوە.

٧ـ کۆتایی لە چیرۆکەدا زۆر گرنگە. هەموو چیرۆکێکی باش بە منداڵان بە کۆتاییەکی باش کۆتایی دێت. بە خۆشی و بە شادی و بە سەرکەوتنی پاڵەوانی چیرۆکەکە کۆتایی دێت.. هەرگیز نابێت بە تراژیدیا و بە ناخۆشی و نائومێدی و رەشبینی کۆتاییان پێ بێت. هەر کۆتاییەکیش وانە و پەندێکی لەخۆگرتووە.

٨ـ دیالۆک لە نێوان کارەکتەرەکاندا، رەگەزێکی گرنگی چیرۆکی منداڵانە. دیالۆگ چێژ و خۆشییەکی زیاتر بە گێڕانەوەی چیرۆک بۆ منداڵان بە نووسین دەبەخشێت.

٩ـ پێویستە منداڵی چیرۆکنووس، لە سەرەتای چیرۆکەکەیدا، پاڵەوان یا کارەکتەری سەرەکی چیرۆکەکەی بناسێت.

١٠ـ لە سەرەتادا لە نووسی چیرۆک، تەنیا مەبەستێک یا ئامانجێک دیاری بکات.
لە مەبەستێک زیاتربێت، بیری ئاڵۆزدەکات و لە توانایدا نییە.
ئامانجەکانی بێنێتەدی.

١١ـ دانانی نیشانەکانی خاڵبەندی لە نووسینی چیرۆکدا لە شوێنی دروستی خۆیاندا.

١٢ـ پێویستە زمانێکی سووک و ئاسانی کوردی، لە نووسینی چیرۆک بۆ منداڵان بەکاربهێنرێت. دووربێت لە وشە و لە رستەی گران. لە پەرەگرافی درێژ.

١٣ـ نووسینی چیرۆک بۆ منداڵان، پرۆسەیەکە هەمیشە لە پێشکەوتن و داهێنان و ئافراندن دایە. هەنگاو لە دوای هەنگاو، ئاستی منداڵانی چیرۆکنووس لە نووسینی چیرۆکدا بەرزتر دەبێتەوە.

١٤ـ لە ئینتەرنێتدا ئیمەیلێک بە منداڵەکەتان بکەرەوە و هانی بدەن، کە ئەو چیرۆکەی نووسیوەتی، لە ئینتەرنێت بینووسێت. چونکە نووسین لە ئینتەرنێتدا سەرەڕای خۆشی، شارەزایی تەکنیکی نووسینی پێدەبەخشێت. ئەوەش بە وردی چیرۆکەکەی بخوێننەوە و تێبینییەکانتانی پێ بڵێن. بەڵام رای خۆتان نەسەپێنن بە سەریدا.

١٥ـ هانی منداڵەکەتان بدەن، کە چیرۆکەکەی پێشانی چیرۆکنووسێکی گەورەی منداڵان بدات. تا سوود لە لە تێبینی و لە رێنماییەکانی وەربگرێت.

١٦ـ دوای دەستکاریکردن و راستکردنەوەی هەڵەی رێنووسییەکانی و پوختکردنی چیرۆکەکەی، هانی بدەن کە لەگەڵ وێنەیەکی خۆیدا چیرۆکەکەی بۆ گۆڤارێکی منداڵانی بنێرێت.

بڵاوبوونەوەی چیرۆکەکەی لەو گۆڤارەدا، سەرەڕای ئەوەی کە خۆشییەکی زۆری پێدەبەخشێت. دەبێتە هاندەریشی بۆ درێژەدان بۆ نووسینی چیرۆک.
ڕەزا شوان

مارکس و لینین و پرسی هەرەوەزی.. سەلام عەبدوڵا

سێ کوچکەی کاری شیوعی و چەپ بریتیە لە(حزب، سەندیکا و کاری هەرەوەزی)، بەڵام لە هیچ یەکیان برەومان نیە. لێرە تێڕوانینی مارکس، ئەنگلس، لینین و سۆسیالیستەکانیتر دەخەینەروو سەبارەت بە کاری هەرەوەزی.
کاری هەرەوەزی پێش و لە سەردەمی مارکس و لینین تا ئێستا (قۆناغی سەرمایەداری جیهانگیر)، بووە بە پرسی مێژوویی و مۆدێلی نوێی مرۆڤایەتی دژ بە سەرمایەداری لە بەرزترین قۆناغی(ئیمپریالیزم).
بەداخەوە پاش نزیکە تێپەڕبوونی 6 ساڵ لە کاری شەوو ڕۆژمان بۆ سەرخستنی بیر، کار، چالاکی، پەیوەندی و کلتووری هەرەوەزی بە هەموو هەڵە و نوقسانی و ژێرکەوتن و سەرکەوتنەکانی، بەڵام هێشتا لە هەنگاوی یەکەمین و نەمانتوانی لە ناو شاری خانەقین هەنگاوی دووهەم دابنێین و لە ئاستی شارەکان کاری تیئۆری و عەمەلی لەبارەیەوە ئەنجامنەدرا.
ئەتوانم بڵێم(هەوڵەکانمان سەرنەکەوت) و هۆکارەکان ئەگەڕێنەوە بۆ نموونە:
1- پەراوێزخستنی لە ئاستی پەروەردەو ڕاگەیاندن.
2- خۆدزینەوە لەم ئەرکە.
3- بایەخدان بە کار و چالاکی سازشکردن.
4- دەیان کادر خۆی تەرخانکردووە بۆ کاری ڕێکخراوەکانی(کۆمەڵگەی مەدەنی)و ڕاگەیاندنی"سەربەخۆ".
5- کەسانی نەزان و بێ ئاگا و دووڕوو و فێڵباز لە هەڵویستی مارکس و لینین و ئەوانیتر لەناو شیوعی و چەپ ڕۆڵی خۆیان بەشێوەیەکی خراپتر لە دوژمن گێڕا.
جیڤارا ناهەقی نەبوو وتی:(9 فیشەك بۆ خیانەتکارانی ناوخۆ و

فیشەکێك بۆ دوژمن)!

6- چەپی فرەبێژ و قسەز لە مەکتەبیەکان وشەیەکیان لەبارەی کاری هەرەوەزی نەدۆڕاند.

بەم نووسینە دووبارە ئەگەڕێینەوە بۆ هەڵویستی دامەزرێنەرانی بیری شیوعی:

کاری هەرەوەزی شێوازی جۆربەجۆری بە خۆی گرتووە و لەوانە بۆ نموونە:

ڤیلی شپیلە لە گفتوگۆیەدا دەڵێ: (یەکێتی هەرەوەزی جیهانی لە 233 ڕێکخراو پێکهاتووەو لە 89وڵات و تێیاندا 800ملیون ئەندام یەکیان گرتووە. حکومەتی لۆلا دس سیلڤیا لە سەرۆکایەتی رابردوویدا لە ئەرژەنتین داوای(ئابووری هاوپشتی)کرد کە 20 هەزار کارگە دەگرێتەوە. لە ئەوروپاشدا لە باسکتلەند لە ئەسپانیا و(ئیمیلیا ڕۆماگنا) لە ئیتالیا 4000هەرەوەزی. وێنەی لیبڕالی نوێ دەسەڵاتی بۆرژوازی بۆ مرۆڤ بەدەوری موڵکایەتی دەسووڕێت، بەدەوری پارە…(-هەرەوەزی وەك ئەڵتەرناتیڤی لیبڕالیزمی نوێی سەرمایەداریە- ئەمە ناوی کۆڕێکیە بۆ نموونە).

لەپاڵ ئەو ئەزمونانە، ئەزموونی حکومەتی هەرەوەزی کوبا، فێنزەویلا و پۆلیڤیا و چەندین وڵات و ئەزموونیتر بە رۆژئاوایشەوە. سەرمایەداری بووە بە سەرچاوەی تاوان دژ بە مرۆڤایەتی و ئیتر دەبێ بە بچووکترین هەنگاو، بیر لە ئەڵتەرناتیڤەکەی بکەینەوە.

ڤیلی لە درێژەی قسەکانیدا:(عەداڵەتیش چەند ئاستێکی هەیە، مارکس تاوانباری سۆسیالدیموکراتی کرد بەوەی کە ئەوان تەنها بایەخ بە دابەشکردنی قازانجی بەرهەمهێنان دەدەن، بەڵام مەسەلەکە ئەوەیە خودی مەرجەکانی بەرهەمهێنان دادپەروەرانە بکرێت– واتە زاڵ ببین بەسەر بەرهەمهێنانی سەرمایەداری- تا ئابووری بکەین بە موڵکایەتی هەرەوەزی مرۆڤی کارگەر).

هەر لەو کاتەوە، هەرەوەزی شوێنی ململانێی رابەرانی سۆسیالیست بووە: هەڵویستی سیاسی مارکس دژی لاسال لەبارەی پرەنسیپ و پراکسیسی هەرەوەزی بوو. لەبارەیەوە لاسال دەیویست هەرەوەزییەکان یارمەتی پارە و قەرز لە حکومەت وەربگرن و مارکس دژی وەرگرتنی پارە بوو لە حکومەتەکەی بیسمارك و دەیویست بەڕێوبردنی هەرەوەزییەکان لەلایەن خۆدی کرێکارانەوە ڕێکبخرێن.

ئێستا و لە رابردوو مارکسیستەکانی زۆرێك لە وڵاتان پێیان وایە کە کاری هەرەوەزی وەك دورگەیەکە لەناو دەریای سەرمایەداری و هەروا بۆ پەرەدان بە خەباتی چینایەتی. چەوساوەکانی کوردستانیش وەك چەوساوەکانیتری دنیا بنەمایەکی عەمەلی گەورەمان هەیە لە کاری هەرەوەزی، بەڵام کاری جددی لەسەری ناکرێت و لە ئاستیدا هەر ئەڵێی

بتین و لەبریدا خەریك كار و چالاكی لاوەكین كە بستێك نامانباتە پێشەوە.
مارکس لە 1850 تا كۆچیدواییی لە 1883 پەیوەندی هەبوو لەگەل سەندیكا كرێكارییەكانی بەریتانیا و بەرێگەیانەوە لەگەل بزووتنەوەی هەرەوەزی و بڕوای وابوو كە كرێكاران نابێ چاوەڕوانی ڕۆژی دوای شۆڕش ببن كە ڕۆژێك لە ڕۆژان پێشدێت یان نایەت. بەڵام لێرە تەسبیحی سەدویەك بەدەستەوە دەگرن و سەردانی ئەم بارەگا و ئەو بارەگا دەكەن وئوستادانە ئەرك و كاتی خەبات و تێكۆشان بە فیڕۆدەدەن.
مارکس لەهەرکوێ پەیوەندی لە گەل كرێكاران هەبوایە پێی وابوو هەر دەستپێشخەرییەك، هەر هەوڵێكی سەربەخۆی كرێكاران لەبارەی ئابووری و یارمەتیدانی خۆ بەخۆیی هەبوایە، پێشوازی لێدەكرد، چونكە ئاوی خۆرخوازی بۆرژوازی دەبڕی، بەڵام بەداخەوە لێرە پێچەوانەكەی پەیڕەو دەكرێت: دەبینین هاوڕێی شیوعی هەیە كار بۆ ڕێكخراوی خۆرخواز یان بە مانای خۆرخوازی و"كۆمەڵگەی مەدەنی" دەكەن!
مارکس لە 1860 ڕێی سەرەكی بینی لە ئینترناسیونالی یەكەم و لە دیكۆمێنتە فەرمیەكاندا بزووتنەوەی هەرەوەزی بە بەشێك لە بزووتنەوەی كرێكاری زانیوە كە مانای مێژوویی خۆیی هەیە و تەنانەت بە(فۆرمی گواستنەوە لە شیوەی بەرهەمهێنانی سەرمایەداری بۆ شیوعی)دەزانی.
ئەوەی گرنگ بوو لەلای ماركس: بۆ یەكەمینجارە لە كارگە هەرەوەزییەكان بۆ ناكۆكی لەنێوان سەرمایە و كار لابرا، گەر بۆ یەكەمین جاریش بێت وەك شێوە، كرێكار دەبێتە سەرمایەداری خۆی.
كارگە هەرەوەزییەكان درووستكەری سەردەمن، چونكە ئەو بەڵگەیە بەدەستەوە دەدەن كە سەرمایەدار وەك بەرپرسی بەرهەمهێنان پێویست نیە، هەر وەك چۆن بۆ خاوەن زەوییەكان بۆ سەرمایەداری پیشەسازی پێویست نین، چونكە وەك گەنە دەردەكەون.
لە ساڵی 1864 دەستبەكاربوونی كۆمەڵەی جیهانی كرێكاران وەك خەڵاتكردنێك، نووسیویەتی: بزووتنەوەی هەرەوەزی وەك سەركەوتنی ئابووری سیاسی كارگەرانە بەسەر ئابووری سیاسی بۆرژوازی. تەنانەت وەك سەركەوتنی گەورەتر لە سەركەوتنی دیاریكردنی یاسایی كاتی كاركردن لە بەریتانیا-10 سەعات كاركردن لە ڕۆژێك ساڵی 1847-.
هەروا لە هەمان نووسیندا: نابێ لە بەهای ئەم ئەزموونە گەورەیە كەمبكرێتەوە.
بەهۆی هەرەوەزییەكانی بەرهەمهێنان، كۆمپانیا پیشەسازییەكان بە هاوبەشی ڕێكخرا و، بۆ ڕاستی"، نەك بۆ ئارگیومێنتی تیئۆرییەكان، پێشتر سەلماندوویانە كە بەرهەمهێنان لەسەر ئاستێكی گەورە

بەردەوام دەبێت و بۆ هەنگاو لەگەڵ پێشکەوتنی زانستی مۆدێرن بۆ بە بوونی چینی(ئوستاکان)، چینێك لە-

دەستەکان- مەبەستی کرێکارانە-” جیاوازی دەکرێت. ئەمەش بۆ یەکەمینجارە سەلمێندرا کە کاری کرێگرتە، وەک کاری کۆیلە و کۆیلایەتی لە بەردەمیدا تەنها کاتییە و فۆرمی کۆمەڵایەتی ژێردەستە لەناودەچێت لەلایەن کۆمەڵەی کرێکاراندا بە فۆرمی کارکردنی دوارۆژ.

مارکس ستایشی پێشەنگ و داهێنەرانی “سیستەمی هەرەوەزی” لە بەریتانیا وەك ئەو بەرت ئۆین و ئەو بەرهەمهێنەر و چاکسازیخوازە کۆمەڵایەتی و سۆسیالیستە یۆتۆبیاکانی کرد.

(ئەم بزووتنەوەی هەرەوەزی وەک یەکێک لە هێزە بزوێنەرەکانی گۆڕینی کۆمەڵگەی ئێستا دەناسین…ئەم سیستەمە زاڵمە کە بەرهەمهێنەری هەژاری و ژێردەستەکردنی کارە لە سایەی سەرمایە، دەتوانرێت بە سەرکەوتنی سیستەمی کۆمەڵەی بەرهەمهێنەرانی ئازاد و یەکسان سەرکوت بکرێت).

لە کۆنگرەی سۆسیالیزمی جیهانی لە کۆپنهاگن، لینین وتارێکیدا باسی هەرەوەزی بۆ کۆمیتەی پرسی هەرەوەزییەکان دەخاتە روو. لە خاڵی یەك و دووی پێشنیازەی حزبەکەی هاتووە: 1- کۆمەڵە پرۆلیتارییەکانی بەکاربردن دۆخی چینی کرێکار باشتر دەکەن، بەو مانایەی رەهەندەکانی وەبەرهێنان لەلایەن نێوەندگیرە بازرگانەکانەوە بە هەموو شێوە و مۆدێلەکانیەوە، بەرتەسك دەکەنەوە(…). 2- گرنگی ئەم کۆمەڵانە لە پێناوی خەباتی جەماوەرانەی پرۆلیتاریادا دەکرێت گەورەتر بێت. بە پتشیوانیکردنی کرێکاران لەسەرەوەختی مانگرتنەکاندا، لە سەرەوەختی کورتهێنان و تەنگەژەکاندا، لە سەرەوەختی وەدوورکەوتنە سیاسییەکان…هتد.

(درێژەی هەیە)

کتێب\ بۆنی مێخەک.. نووسینی: سەلام عومەر

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کۆمەڵە چیرۆکە کلیکی ئێرە بکەن..]

[SalamOmar_BoniDownload]

ئەودیووی جێندەر.. سامانی وەستا بەکر

سەرەتا نەمئەویست لەسەر ئەم بابەتە بڵاوکەمەوە، بەڵام ئێستا کاتێکی گونجاوترە دوای ئەوەی کە هەردوو بەرەی لەگەڵ و دژە جێندەر تا ئاستێک خاوبوونەوتەوە و ئەکرێ بەهەناسەیەکی ترەوە بۆ بابەتەکە بڕوانن، ئەم وتارە پەردە لەسەر بەشێک لە شاراوەکان هەڵئەماڵێ و هەردوو لایەنی ئەرێنی و نەرێنی ڕوونتر ئەخاتە بەردەستی خوێنەر.

پێناسەی جێندەر/ڕەگەز:

جێندەر زیاتر لە پێناسەیەک هەڵەگرێ و بەشێوەی جیاواز باسی لێوەکراوە هەر بۆیە تێگەشتنی جیاوازیشی لەناو کۆمەڵگەی کوردیا هێناوەتە ئاراوە.

جێندەر واتە پێناسەی هەستی مرۆڤ بۆ دیاریکردنی ڕەگەز. هەستی مرۆڤ بەرامبەر بەخۆی نەک بوونە بایلۆجییەکەی، واتە هەرکەسە ئەتوانێ ڕەگەز دیاربکات نەک بوونی بایەلۆجی.

جێندەر ڕێگە ئەیا خود جۆری ڕەگەز بەپێی خواستی حەز و ئارەزووە سێکسییەکانی خۆی دیار بکات نەک بوونە بایەلۆجییەکەی.

جنیندەر واتە دایرکردنی جۆری کۆمەڵایەتی وە دژی ئەو هەڵاوردەیەیە کە لەسەر بنەمای ڕەگەز ئەکرێ.

جێندەر ئەو ڕۆڵ و تایبەتمەندییە کۆمەڵایەتیانە ڕەتئەکاتەوە کە لەسەر بنەمای بوونی بایەلۆجی و ئەو ڕەفتار و ڕۆڵ و چاوەڕوانیانە بنیاتنراون کە کۆمەڵگە بۆ بەهەریەک لە ژن و پیاو دیاری کردووە.

مەوسوعەی بەریتانیا بەم شێوە پێناسەی جێندەری کردووە: هەستی مرۆڤ بۆ خودی خۆی، ئەگەر نێرە یان مێ. ناسنامەی جێندەر جێگیرنییە بەو ڕەگەزەی مرۆڤ پێوەی لە دایک بووە.

پەیمانگەی کەنەدی بۆ توێژینەوەی تەندروستی بەم شێوە پێناسەی کردووە. جێندەر بریتییە لە ڕەگەزی کۆمەڵایەتی کەسێک نەک ئەو

ڕەگەزە بایەلۆجییەی کە پێوەی لەدایکبووە، بەڵکو بریتییە لەو ڕەگەزە کۆمەڵایەتییەی کە دەکرێت کارتێکراو بێت لەلایەن چەندین بارودۆخی کۆمەڵایەتییەوە.

وەزارەتی تەندروستی و خزمەتگوزاری مرۆیی ئەمریکا بەم شێوە پێناسەی کردووە: سێکس بریتییە لە جیاوازییە بایلۆجەییەکانی نێوان نێر و مێ، کە خۆی لە کرۆمۆسۆم و ئۆرگانەکانی زاوزێ و جیاوازی هۆرمۆنەکان و چەند شتێکی دیکە ئەبینێتەوە، بەڵام "جێندەر" ئاماژەیە بە ڕۆڵ و ڕەفتارە کۆمەڵایەتییە بنیاتنراوەکان، یاساییەکان و کارتێکەرەکان کە لە چوارچێوەیەکی مێژوویی و کولتووریا ڕووئەیەن، لە سەرانسەری کۆمەڵگاکان، بە تێپەڕبوونی کات ئەگۆڕێن.

توێژینەوە و جێندەر/ڕەگەز:

جێندەر/ڕەگەز بریتییە لە، مەودای تایبەتمەندییەکانی پەیوەست بە مێینەیی و پیاوسالاری و جیاوازیکردن لە نێوانیانا. زۆربەی کولتوورەکان "دووانەی ڕەگەزی" بەکارئەهێنن، کە تێیا ڕەگەز دابەش ئەکرێت بەسەر دوو پۆلا، مرۆڤەکان بە (کوڕ/پیاو و کچ/ژن) دائەنرێت، ئەوانەی لە دەرەوەی ئەمانەن لەوانەیە بکەونە ژێر زاراوەی "چەتری نا-دووانەیی". زۆربەی زانایان هاوڕان لەسەر ئەوەی کە ڕەگەز تایبەتمەندییەکی ناوەندییە بۆ ڕێکخستنی کۆمەڵایەتی.

لە چوارچێوەی ترا زاراوەی جێندەر بۆ جێگرتنەوەی سێکس بەکارئەهێنرێت بەبێ ئەوەی نوێنەرایەتی جیاوازییەکی چەمکی ڕوون بکات. بۆ نموونە لە لێکۆڵینەوەکانی ئاژەڵە غەیرە مرۆییەکانا. جێندەر بە شێوەیەکی باو بۆ ئاماژەکردن بە ڕەگەزی بایەلۆژی ئاژەڵەکانیش بەکارئەهێنرێت.

زانستە کۆمەڵایەتییەکان لقێکی تایبەت بە توێژینەوەی ڕەگەز/جێندەریان هەیە. زانستەکانی دیکەش وەک سێکسۆلۆژی و زانستی دەمار، گرنگی بەو بابەتە ئەیەن. زانستە کۆمەڵایەتییەکان هەندێک جار وەک بنیاتێکی کۆمەڵایەتی لە جێندەر/ڕەگەز نزیک ئەبنەوە، لە کاتێکا زانستە سروشتییەکان لێکۆڵینەوە لەوە ئەکەن کە ئایا جیاوازییە بایەلۆژییەکان لە مێینە و نێرینەکانا کاریگەرییان لەسەر گەشەکردنی ڕەگەز لە مرۆڤا هەیە؛ هەردوو لێکۆڵینەوەکە ڕژد ئەکەنەوە کە جیاوازییە بایەلۆژییەکان تا چەند کاریگەرییان لەسەر دروستبوونی "ناسنامەی جێندەری/ڕەگەزی" و "ڕەفتاری جێندەر/ڕەگەزی"

هەیە. هەروەها لە هەندێک ئەدەبیاتی ئینگلیزیا، سێ بەش لە نێوان "سێکسی بایۆلۆژی، ڕەگەزی دەروونی و ڕۆڵی ڕەگەزی کۆمەڵایەتیا" هەیە. ئەم چوارچێوەیە بۆ یەکەمجار لە ساڵی ١٩٧٨ لە توێژینەوەیەکی فێمینیستیا سەبارەت بە ترانس سێکسوالیزم دەرکەوت.

هاوردەکردن:

جێندەر چەمکێکی کۆمەڵگە ڕۆژئاواییەکانە نەک بەرهەمی تەچەنی هزری کوردی، هاوشێوەی دیموکراسی، لیبرالیزم و سێکلاریزم. ئەمەی ڕۆژهەڵاتی بەتایبەتی کورد بەکاربەری ئەم چەمکانەین نەک خوڵقێنەر، بۆیە گرنگە پێش هەر شتێک بە زانکۆکانا تێپەڕێنرێن و پاشان بخرێنە بەردیدی خەڵکی/عەوام.

بیرمانەچێ بەشێکی لایەنە ئیسلامییەکان کێشەی زۆریان لەسەر چەمکی دیموکراسی و پەرلەمان هەبوو وە بە کفر و حەرام و بەرەڵایی وەسفیان ئەکرد، پاشان هەر خودی خۆیان بوون بە ئەندام پەرلەمان لە ڕێگەی بەشداری کردنی هەڵبژاردنەکانەوە کە داهێنانێکی دیموکراسییە.

لە ئایستایا کار گەشتۆتە ئەوەی جێندەر/ڕەگەز وەک کفر و ئیلحاد بناسێنرێ و ناوهێنانی ببێتە ئابڕووبەر، هەروەک چۆن لە پێشترا ووشەی "تیاترۆ" وەک هەجوو بەکارئەهێنرا و تا ئێستاش هەروا باوە، لەکاتێکا "تیاترۆ" کە ئەکاتە "شانۆ" لە پەیمانگاو زانکۆکانا ئەخوێنرێ، چونکە ئەو سەردەمەش شانۆ بەکاریکی نەشیاو ئەبینرا تا کار گەشتە ئەوەی تیاترۆ ببێتە هەجوو بەرامبەر خانمان.

هۆکاری سەرهەڵدانی جێندەر:

زۆر گرنگە پێش هەر شتێک بگەڕێینەوە بۆ هۆکاری سەرهەڵدانی هەر چەمک بەتایبەتی چەمکە هاوردەکراوەکان، چونکە بۆ هەر یەکێکیان کۆمەڵێک هۆکار و پێویستی وایکردووە کە هەر یەکێک لەم چەمکانە لەدایکبن.

جێندەر کاتێ سەریهەڵدا کە لەڕێگەی داب و نەریتەوە جیاکاری نێوان نێر و مێ گەشتە ئاستی چەوساندنەوە، کاتێک کە داهێنانە کۆمەڵایەتیەکانی مرۆڤ بوونە ئامرازێک بەدەستی نەریتەوە بۆ زاڵبوون بەسەر مێیەکانا، ئیتر لێرەوە بەپێویستزانرا کە جیاوازی بایۆلۆجی و ڕەگەزی/جێندەری مرۆڤ ناکرێ بکرێنە بنەما بۆ دابەشکاری ئەرک و ماف.

ئەمە هۆکاری هاتنە کایەی جێندەربوو، ئیتر لە دوای ئەمەوە هەندێک شتی لاوەکی تێکەڵکراوە کە تەنانەت لە ڕۆژئاواش تا ئێستاش بۆچوونی جیاوازی لەسەرە، هەر بۆ نموونە حیزبە ڕاستڕەوەکانی ئەوروپا یەکێک لە بانگەشەی هەڵبژاردنەکانیان دژایەتی هاوڕەگەزبازییە و زۆربەشیان لە ئێستایا یان بوون بە پێکهێنەری حکومەت وەک پارتی “برایانی ئیتالیا” بە سەرۆکایەتی جۆرجیا مێلۆنی سەرۆک وەزیرانی حکومەتی ئیتاڵیا، یان بوون بەدووەم گەورە حیزب لەسەر ئاستی وڵاتی سوید وەک پارتی “سویدییە دیموکراتەکان” بە سەرۆکایەتی یمی ئەکێسۆن.

جێندەر باکگراوندێکی قوڵی هەیە لە کۆمەڵگەی ڕۆژئاوا بەڵام تا ڕادەیەک نامۆیە بە کۆمەڵگەی ڕۆژهەڵاتی، بگرە زۆرینەی ڕەهای خەڵک تەنانەت ناتوانن پێناسەشی بکەن.

هەندێک ئەڵێن جێندەر بابەتێکی هەنووکەی نییە، پرسی زۆر گرنگتر هەیە قسەو باسی لەسەر بکرێ، لەڕاستیا گرنگە هەموو ئەو چەمکانەی لە ئێستا و لە داهاتووا کاریگەری لەسەر کۆمەڵگە دائەنێن بە خەڵکی/عەوام بناسرێن پێش ئەوەی لە ڕێگەی یاساوە کاری پێبکرێ یان بخرێتە بواری جێبەجێکردنەوە کە ئەمەش کاری زانکۆکانە.

جێندەر و هاوڕەگەزخوازی:

جێندەر ڕێگە خۆشکەرە بۆ دیارکردنی ڕەگەز بەو جۆرەی کەسەکە پێیخۆشە، واتا جێندەر کارئاسانی ئەکا بۆ هاوڕەگەزخواز تا نکۆڵی لەبوونی بایۆلۆجی خۆی بکات کە هەیە و ئەبینرێ، وە ناساندنی خۆی بەوەی کە خودی خۆی هەستی پێئەکا نەک وەک ئەوەی کە ئەبینرێ و دەرەکەوێ، لەکاتێکا لەسەرەتایا ئەمە بەشێک نەبووە لە مەغزا و ناوەرۆکی جێندەر، بەڵکو تێهەڵکێشکراوەتە ناوی، جا ئیتر ئەگەر بەرەی لەگەڵ جێندەر بڵێن هاوڕەگەزخوازی لە جێندەرا جێینا بێتەوە، یان بەرەی دژ بڵێن جێندەر واتە هاورەگەزبازی ئەوا هەوردوولایان هەڵەن، چونکوم لە ئێستایا هاوڕەگەبازی تێهەڵکێشی جێندەر کراوە لە هەندێک شوێن ئەگەرچی لە ڕۆژئاواش بەرەیەک لەگەڵێ و بەرەیەک دژن، واتە جێندەر بەسودی هاوڕەگەزبازی دانەهێنراوە بەڵام لە ئێستایا دژایەتیشی ناکا.

هاورەگەزبازی بابەتێکە زۆر لە جێندەر کۆنترە، بگرە هێندە کۆنە هەندێک پێیان وایە ئەم دیاردەیە هەر لەگەڵ دروست بوونی مرۆڤەوە بوونی هەبووە و سەرەتا وەک نەخۆشی مامەڵەی لەگەڵ کراوە، تەنانەت

لە پێتووکە ئاینییەکانیشا باسی لێوەکراوە.

هاوڕەگەزباز لە ئەستایا بۆتە بابەتێک کە بەزۆر جۆر و شێوەی جیاواز سودی لێئەبینرێ، هەر بۆ نمونە هەندێک حیزب و ڕێکخراو مافی هاوڕەگەزباز وەک بانگەشەی دیموکراسی بوونی خۆیان بەکارئەهێنن، هەندێکیش بە پێچەوانەوە لەڕێگەی دژایەتی و ناساندنی وەک دیاردەیەکی نامۆ و نەخۆشی باسی لێوەئەکەن، کە لەڕاستیا هەردوو بەرە سود و بەرژەوەندی ئایدۆلۆژیا و کۆمەڵایەتی و ئاینییەکانی خۆیان هەیە ئەگەرنا ئەم دیاردەیە هەر هەبووە بەڵام ئەستا پەردەی شەرم و ترسی لەسەر لابراوە و کارێک کراوە و ئەکرێ هەندێک ئەگەر تێکچوونی هۆڕمۆنی و لادانی کۆمەڵایەتیشیان نەبێ بەڵام واخۆیان ئەناسێنن یان وەک هەر کاڵا و شتێکیتر تاقی ئەکەنەوە.

هاوڕەگەزبازی بۆ؟

یەکێک لە گرنگییەکانی ڕۆژئاواییەکان ڕاگرتنی زۆربوونی ژمارەی مرۆڤە، ئاشکرایە کە زۆر باس لەوە ئەکرێ کە ژمارەی مرۆڤەکان زیابووە، کۆمپانیا گەورەکان مەبەستیانە ژمارەکە لە هەشت ملیار نەک زیاتر نەکا بەڵکو باس لەوەئەکرێ کە لەڕێگەی ڤایرۆسی نمونەی کۆڤید یان جەنگی جیهانی سێیەمەوە کەمتری کەنەوە بۆیە ئەکرێ برەودان بە هاوڕەگەزبازی هۆکارێک بێت بۆ ڕاگرتنی زیادبوونی مرۆڤ “تحديد النسل”. ئاشکرایە پێکهێنانی خێزان تەنها لەبەر نەوە خستنەوە نییە بەڵکو ژن و پیاویش چێژی جەستەی لێوەرەگرن و لەو ڕێیشەوە ژمارەی مرۆڤ بەرەو هەڵکشان ئەڕوا، یەکێک لە تێورییەکان ئەوەیە کە چێژی جەستە لەنێوان دوو ڕەگەزی هاوبەشا بۆ ئاسای وەرگیرە و لەڕێگەی نەریت و بەها باڵاکانەوە ڕێگەی پێنەگیرە بەوجۆرەش ژمارەی مرۆڤ وەک ئەستا زیاناکا کە بەبۆچوونی بەندە ئەمە کارەکە دژی کەی مرۆڤایەتی و نابێ ڕێگەی پێبیرێ.

سزا:

هەرشتێک پێچەوانەی سروشتبێ بەزۆرەر ئەشکێتەوە، بە بەردەوامی ژیان هەمیشە دوو ڕەگەزی جیاواز ئەبێ بوونی هەبێ و بەتەنها یەک ڕەگەز بوون بەرەو کۆتای ئەچێ، جگە لە ئاژەڵ و باڵندەکان تەنانەت درەختەکانیش پێویستیان بە دوو ڕەگەزی جیاواز هەیە ئەگەرنا درەختەکی زە و بێ بەرهەم ئەبێ، لەو ڕوانگەیەوە هەرشتە پێچەوانەی سروشتی بوونبێ ڕووبەڕووی ئاستەنگ و سزا ئەبێتەوە.

سزا دوو جۆری هەیە “فەرمی و نافەرمی”، سزای فەرمی لەڕێگەی

دادگاکانەوە دیاری ئەکرێ و سزای نافەرمیش لە ڕێگەی کۆمەڵگەوە.

کاتێک بابەتێک یاسایبێ یان بە یاسا پارێزگاری لێبکرێ و دادگاکان نەتوانن سزای بەسەرا بسەپێنن بەڵام لە هەمان کاتیشا نامۆ و قبوڵکراوی کۆمەڵگە نەبێ، ئەوا لەو کاتەیا سزای دووەم جێبەجێئەکرێ “سزای نافەرمی نەریت و کلتور”، لێرەیا کۆمەڵگە خۆی سزا دیاریئەکا و هەرخۆشی ئەسەپێنێ بۆ نمونە، شاربەدەرکردن یان پچڕاندنی کۆی پەیوەندییەکان، دابڕان لە چواردەور، هەجو ناوونەتۆرە….هتد.

بەرگرتن:

هاتنی جێندەر وەک هاوردەی تەکنەلۆجیاکانە کە بەرپێنگرتنی ئاستەم نییە بەڵام ئاسانیش نییە، تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و ئامێرە زیرەکەکان بوون بە پێویستییەکی کۆمەڵگە و لە هەموو ماڵێکا هەن بەجۆرێک ئیسلامی و باوەڕدار، بێ باوەڕ، مناڵ، گەورەم ژن و پیاو هاوشانی یەکتر بەکاریئەهێنن ، بوونی ئامێری زیرەک و تۆڕی کۆمەڵایەتی هۆکاری سەرەکی هاوردەکردن و گواستنەوەی چەمک و هەواڵ و داهێنانە نوێیەکانن بەبێ خواستی کۆمەڵگە و خود، هەر لەو ڕێگەیەشەوە چەمکەکان ئەخزێنێتە ناو کۆی کۆمەڵگە جیاوازەکان.

لە ئێستایا لە کۆمەڵگەی کوردیا جێندەر وەک واتا بنەڕەتییەکی خۆی دوور لە تێخزانە نوێیەکانی هاوشێوەی ڕەگەزبازی بە کردار جێبەجێئەکرێ و خەڵکی دەستخۆشیش ئەکا کەچی دژایەتی خودی چەمکەکە ئەکرێ بۆ نمونە کە خانمان لە بازاڕەکانا بوون بە چایچی و خاوەن چێشتخانە و شوفێر و دوکاندار و خاوەن کۆمپانیا، پۆلیس، پێشمەرگە….هتد لەکاتێکا پێشتر ئەم کارانە ڕێگەپێیرا و نەبووە بە خانمان.

لەبەر ئەوەی جێندەر پێناسەی جیاجیای بۆ کراوە و ئەکرێ تەنانەت لە ڕۆژئاواش بۆیە گرنگە زانکۆکان پێناسەیەک داڕیژن لەسەر مەغزا و ناوەڕۆکی ووشەی جێندەر تا کاتێک بەکارهێنرا ئەو هەستیارییە دروست نەکا کە ئێستا دروستی کردووە ئەمەش لە پێناوی ئاشتی کۆمەڵایەتی.

جەستەم: My body

جەستە سەنتەرە، من و جەستەم، واتا دابڕان لەگەڵ دەرەوەی جەستە و لەو ڕاستییەی تیایا ئەژیت.

پرۆژەی جەستەم من خۆم خاوەنیم کە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکانی

لە پشتەوەیە، بە گۆڕینی ستراکچەری کۆمەڵگە واتە گۆڕینی کلتور و نەریت و دەستبەرداربوونی سەپێنراوەکان، واتە شیوازی ژیانکردنی نوێ لە ڕێگەی بەریەککەوتنی هەردوو ڕەگەزی نێر و مێ. سەرەتا ئەم پرۆژەیە بەمەبەستی هاوکاری و پارێزگاری کردن لە مرۆڤی لاواز و کەم بەرگری و مناڵ و کچ و ژنان بوو بەڵام هەندێ ڕێکخراو و حیزب و وڵات بە مەبەستی هاوڕەگەزخوازی بەکاریانهێنا بووە پاڵپشتەکی یاسای بۆیان.

واتا "بوەستە جەستەی منە" دەستەواژەیەکی سویدییە و فێری مناڵان ئەکران."Stopp min kropp"

ئەم دەستەواژەیە بۆ ئەوەبوو کە مناڵان و کچ و ژنان لەناو خێزان و دەرەوەی خێزانا ئازار نەیرێن و تووشی دەستدرێژی سێکسی نەبنەوە، دواتر ئەمەش بووە بەشێک لە چەکی دەستی هاورەگەزخوازەکان.

لێرەوە بۆمان ڕوونئەبێتەوە کە جێندەر دەروازەی هاوڕەگەزبازی نەبووە، بەڵکو دەروازەی هاوڕەگەزبازی سەرەتا لە ڕێگەی موئەسەساتی ئەکادیمییەوە بووە هەتا گەشتەتە یاسا.

بۆیە گرنگە کاتێ ڕووبەڕووی هەر دیاردەیەک ئەبینەوە یان ڕووبەڕووی کۆمەڵگا ئەبینەوە گرنگە ئەوە لەبیرنەکەین کە پاکتاوی یەکتر نەکرێ و هەمووی نەخرێتە خانەیەکەوە، چونکوم زۆرینەی ڕەهای ئەوانەی قسەیان لەسەر دیاردەکان هەیە خەڵکانی دەسەزن و هەریەکەی لە تێگەشتنی خۆیەوە پێی باشە بەجۆرێک خزمەت بەکۆمەڵگا بکات.

بەختەوەری یان چێژ؟

دوو ڕێکخراوەیی کلتوری جیاواز هەیە ئەوانیش ژیانی بەختەوەر یان چیژ لە ژیان.

بەختەوەری واتا هەموومان بەختەوەرین بەیەکەوە و خۆشیی و ناخۆشی لەگەڵ یەکا دابەش ئەکەین، نمونەی شای و شین و سەیران و بۆنەکان. بەڵام چێژ بۆ تاکە واتا خود خۆی چێژ وەرەگرێ و دابەشی ناکا، نمونەی سێکس کردن واتە خۆت و جەستەت بەبە چورادەور، بەلایەکی ترا واتا گۆڕینی نەریت و کلتوری پێکەوەیی کە بەختەوەریەکەی بە کۆمەڵگەیە بۆ چێژ کە تەنها بۆ خودە.

بەکورتی نزیکبوونەوەی دوو ڕەگەزی جیاواز ژن و پیاو یان یەک ڕەگەز بەمەبەستی سێکس هەر بۆ چێژە بەجیاوازی ئەوەی یەکەمیان سروشتییە و

پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان پتەوتر ئەکات و سەرەنجام بەختەوەری ئەهێنێ، پێچەوانەکەشی ڕاستە.

کێ پارێزەری بەها باڵاکانە؟

خێزان، پەروەردە، سیستمی کۆمەڵایەتی، ڕێکخراوەی بەهایی کلتوری، خەڵکی ئایندار و بێ ئاین هەردوولا بەبێ بیرکردنەوە لە ئاین پارێزەی ئەو بەهایانەن، چونکە لە مانەییەوە تا هەرزەکاری بە سیستمی پەروەردەی کۆمەڵایەتی ئەشێلرێ و تیا ئەتوێنرێتەوە بۆیە کاتێ گۆڕەوش ئەبێ ئەگەر کەسێ باوەڕداربێ یان بێ باوەڕ ئەوا پێکەوە پارێزگاری لەهەمان بەهاو سیستمی کۆمەڵایەتی ئەکەن، بۆیە بە ڕووبەڕووبوونەوەی هەر دیاردەیەک کە کۆمەڵگە پێی نامۆیە و ڕەتی ئەکاتەوە ئەوا ئەبێ تەنها پەنا بە پەروەردەی کۆمەڵایەتی ببرێ و لەو ڕێگەیەوە کار بکرێت بۆ ڕاگرتنی، چونکوم لە ڕێیکەی ڕامیاری و ئابورییەوە هەرگیز سەرکەوتوو نابی هەکارەکەشی ئەوەیە کە ئەو دووانە سیستمێکی زەبەلاحی جیهانین و سیاسەت و ئابوری تەنها وڵاتێک یان کۆمەڵگەیەک توانای ڕاگرتن و ڕووبەڕووبوونەوەی ئەوانەی نیە بەڵام لەڕێگەی پەروەردەی کۆمەڵاتییەوە ئەکرێ بەری پێبگیرێ.

چارەسەر:

کاتێ ئەتەوێ ڕووبەڕووی هەر دیاردەیەک ببیتەوە گرنگە سەرەتا بگەڕێی بەدوای هەکارەکەیا، بۆ نمونە ئەگەر بەشایەک نەبێ جێندەر و فێمێنیزم نایەنە ئاراوە، خۆ ئەگەربشتەوێ ڕووبەڕووی جێندەر و فێمێنیزم ببیتەوە ئەوا ئەبێ جێگرەوەیەکی کلتوری پێشکەش بکەیت و ستایلی ژیان گۆڕانکاری بەسەرابێت، دەست لە زوڵم و چەوسانەوەی مناڵ، ژن و خاوەنپێداویستی تایبەت، پیر، گەنج تەنانەت پیاویش هەڵگیرێ، ستەم کەم بێتەوە، دادپەروەری جێبەجێ بکرێ ئەمەش تەنها بە دەسەڵات ناکرێ بەڵکو ئەرکی سەرشانی کۆمەڵگەشە، ئەبێ هەرکەسەو لە خێزانەکەی خۆیەوە دەست پێبکات بەمەش گۆڕانکاری لە ڕێکخراویی بەهایی کلتوریا ئەکرێ بەبێ دەستی دەرەکی و دەستبردن بۆ قبوڵنەکراوەکان، خۆ ئەگەر بەیاریش وابێ کە جێندەرو فێمێنزم ڕەتکرێتەوەو جێگرەوەیەکی کلتوریش پێشکەش نەکرێت ئەوا ئیتر ئەکەویتە “دەرەوەی واقع” یان دەرەوەی مێژوو.

سامانی وەستا بەکر ‎-۱۲-۲۷

سوید-ستۆکهۆڵم ۲۰۲۲

سووکایەتی.. نووسینی: احمد مکیە.. وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

" نامەی " قەحبە"یەک بۆ تەنز نووسی عێراقی احمد مکیە "
((... ئەمەش نامەیەکی کەمێ سەیرم پێگەیشت ئیزن لە خاوەنەکەی وەر ئەگرم و بڵاوی ئەکەمەوە ، دەقی نامەکەش :
سڵاو و. ڕێز
مامۆستا احمد هەواڵت ئەپرسم،،، ببورە لەوەی کە بەو بە ئەوەی ئیزنت لێ وەرگرم ئەم نامەیەت بۆ ئەنێرم کە پێت بڵێم گلەییەکی زۆرم لێت هەیە ، چونکە هەردەم لە قسەکانتا
تۆ چەن نمونەیەک ئەهێنیتەوە لە جێ ی خۆیا نیە و سووکایەتی بە توێژەکی هیلاک لە
کۆمەڵگایا ئەکەیت و ئەم سووکایەتیەش زۆر هەم ئازارمان ئەیا وهەم بێزارمان ئەکا......
من "قەحبە"یەکم کە جەنابت زۆر جار باس لە پەیوەندی سیاسییەکانەوە بە ئەمەوە ئەکەی
، ئەڵێیت :.. کوڕی قەحبە .. خوشک قەحبە..یان دایک ؛؛قەحبە!!
ئەمەش بەڕاست قبوڵ ناکرێ ، چونکە قەحبە نە ووڵاتەکەی فرۆشتووە نە دزیوەتی ، قەحبە کەڵاوی نەکردۆتە سەر
موشتەریەک بیخەڵەتێنێ و پێ ی پێ بکەنێ و دزی لێ بکا ، ناپاکی نە کردوە و دەستی
بۆ موڵک و ماڵی گشتی نەبردوە،،،
قەحبە نە دزی کردوە و نە ئەیکا و نە خەریکی ماشینەوەیە...قەحبە ئیشەکەی دیارە و لە ژێر
پەردەی " هاوسەر گیری سیغە " ئیشەکەی ناکا بەڵکو بە ئاشکرا هاوار ئەکا و خۆی بە"معصوم" نیشان نایا و نکۆڵیکی لە مێژووی خۆی ناکا....................................
مامۆستای بەڕێز :.
قەحبە نە کەسی ڕفانوە ..نە کەسی کوشتوە...نە هەڕەشەی کردوە..کەسی لە بەندی خانە قایم نەکردوە، بە دادی نەکردوە و ڕێگری بەردەم کەس نە بوە ، خەزگە ئەو قسانەی بە ئێمە
ئەووترە بەوانەش بووترە کە موشتەریمانن و زۆریش مەمنوونن...... با

چەن دێڕێکی تریشت بۆ باس بکەم :
مێردەکەم باوکی منداڵەکانم و "گەواد"یشە ، لە بیرم نایە ڕۆژێک
بەرتیل یان سوێندی بە درۆ
خوارد بێ ، یان گفتی شتێکی بە کەسێ یابێ و خۆی لێ دزی بێتەوە ،
ئێمەی قەحبە و گەواد بە ویژدانێکی ئاسوودەوە ئەخەوین چونکە خوێنی
کەسمان لە ئەستۆیا نیە ، هەقی کەسمان نەخواردوە تا سکاڵای
بەرامبەرمان هەبێ ، ئێمە ووڵاتەکەمان بە نەناس و غەریب
نەفرۆشتوە، بازرگانی بە لەشی خۆمانەوە ئەکەین کە موڵکی خۆمانە ،
قانعین و ڕازین بەو بیست و پێنج یان
پێنجا هەزارەی وەریئەگرین و هەموو دونیاشمان بەنە دەست لە بێگانە
پان ناکەینەوە........
خولاسە . :
بەو نیشتمانەی تیایا گەورە بووین ڕۆزی پێک هاتەکانی ئەگرین
سوێندت ئەیەم هیچ ڕۆژێ
قەحبەیەکی"تائیفی"ت دیوە کە ئەگەر لەگەڵ حەوت پیاوی ئەم لایە
نووستبێ ئەبێ لەگەڵ حەوتی لاکەی تر بنوێ..!؟" ئێمە لەیانی بنی
هەمانەکەیە.." هیچ ڕۆژێ ناوی قەحبەیەکت بیستوە ناوی لە سەفقەیەکی
بازرگانی گەورە یا بە کۆل پێلی کۆن بە نرخی تازە بە خەڵک.
بفرۆشێتەوە..!؟ هیچ ڕۆژێ قەحبەیەکت دیوە مامەڵە لەگەڵ "داعش" بکا
و
نەوتی لێ بکڕێ..!؟ هیچ قەحبەیەکت دیوە سەیتەرە بە ڕووتانەوەی
هەژار و بێ دەرەتان دانێ؟
هیچ قەحبەیەکت دیوە ماددەی سەکەر"موخەدەرات" دروستکا و بیخاتە
بازاڕەوە و بە گەلەکەی بفرۆشێ..!؟ هیچ قەحبەیەکت دیوە لە
"عەممان" یان " دوبەی " یان "تورکیا"
دابنیشێ و پارەی دزراوی میللەت سپی کاتەوە…!؟ ئێمە هەرچییەکمان
دەستکەووتوە ئارەقی
لەش و ماندوو بوونی خۆمانە ، ئەی لە "دزی سەدە" ناوی هیچ
قەحبەیەکی تیایە..!؟
برایەکی هیچ قەحبەیەکت بیستوە لە سەر بەرتیل گیرا بێ ؟ هیچ
گەوادەکت دیوە خۆی
بتەقێنێتەوە..؟یان بە دەمانچەی دەنگ کپ کراو تاوانبار بێ بە
تیرۆر کردن ،! سوێندت ئەیەم هیچ گەوادەکت دیوە زیاتر لە
بەرژەوەندی ووڵاتەکەی خۆی لە خزمەتی ووڵاتێکی ترا بێ….؟ووتت چی
.. کوا وەڵام..
مامۆستا احمد. :
ڕاستە من قەحبە و مێردەکەم هاوکارمە ، بەڵام نیشتمانەکەی خۆمان

خۆش ئەوێ و بە وەفاین بۆی و لە پێناویا چاوی خۆمان دائەنێین ، خۆ ئەوە ئێمە نین باشوور و باکووری
ووڵاتمان پڕ کرد بێ لە سوپای دراوسێ ی ڕۆژهەڵات و دراوسێ ی باکوور… ،، بە داخەوە
سیاسیە ساختەچییەکان وایان کردوە ڕوومان نەیە سەیری خەڵک بکەین……………))
…. ئەمە ڕا و بۆچوونی قەحبەیەک بوو لەسەر سیاسییەکان ، بەڵام لە چاو ئەو سیاسیانە
چەنڵ شەریف"یت ئەی "قەحبە"… بۆیە ئەبێ بزانین ڕوو بکەینە کێ بۆ باسکردنی
سووکایەتی..
"""""""""""""""""""""""""""""
لە پەیجی "احمد مکیە"وە وەەگیراوە

ڕانان و سەرنج بۆ ڕۆمانی کاسا.. نوسین و ئامادەکردنی: یوسف اسماعیل عەزیز

ناوی کتێب: کاسا

بابەت: ڕۆمان

نوسینی: سەربەست سەعید

لاپەڕ: پێکهاتووە لە ٢٢٤ لاپەڕە

خوێندنەوەی کتێب: یوسف اسماعیل

ڕۆمانکە بە نیگارکێشێک بەناوی (ئاشەوان) یاخوت بە چاپە بادینیەکەی (ئاشگێڕ) دەست پێدەکات، کە تووشی نەخۆشی بیرچوونەوە بووە. وە تابلۆکە بە وێنەی خۆی دەنەخشێنێت و لەسەر دەی ڕەنگێنێت، وە وێنەکە لە چوارچێوەکەی خۆی دێتە دەرەوە و وەک ئێمە دەست بەژیان دەکات وە لەم ڕێگایەوە باسی زۆر شت دەکات. یەک لە وانە

باسی هونەر دەکات کە چەندە بۆ ئەمە گرنگە و لەلای ئەمە بارودۆخی بەچی وایە.....
لە لاپەڕەی هەشتدا باسەکە دەڕژێ بۆ ژیان و گرفت و ژیانی خۆی دەکات بەناوی (گەڤەرە)، گەڤەرە کە کچێکی زۆر جوان دەبێت ئاشقی کوڕێک دەبێت بە ناوی (میتان) بەڵام بەهۆی بارودۆخی خراپی برایەکەی کە ناوی " ئاشەوان "ـە زۆر نەخۆشە و هیچارەیەکی نییە، ناچار دەست لە خۆشەویستی هەڵدەگرێت، تەنانەت ناتوانێت پەرە بەخوێندنەکەشی بدات.
ساڵە دەڕوات "گەڤەرە" پیردەبێت و شوو ناکات و خۆشەویستەکیش نادۆزێتەوە و بچێتە ماڵ و ژیانی خۆیی. "گەڤەرە" بەهۆی بارودۆخی خراپی دارایەوە نەیدەتوانی کارێکیش بکات بۆیە کاتێک پیردەبێت هەڵدەستێت بە فرۆشتنی تابلۆکانی بۆ ئەوەی درێژە بە ژیان بدات بەهۆی نەخۆشی براکەیەوە.....
هەروەها نوسەر لەم ڕۆمانەیدا باسی کتێبخانەکانی بیرنەچووە وە هەروەها باسی { سەرکردە ، شاعیر ، نوسەرانی کورد و ئەوانی تر...} باسکردووە بەوردیەوە لە بارەیانەوە دواوە.
گەر سەیری زمانی نوسینەکە بکەین زۆر بەباشی بمان دەردەکەوێت تامی باکووری تێکەڵ کراوە، وە زۆربەی وشەکانی لەم ڕۆمانە بەکارهێناوە وشەی ڕەسەنی کوردی ڕەسەنە، ئەم وشانەش دەوڵەمەندیەکی دیکە بە ڕۆمان دەبەخشێت. وە لەڕووی ڕێزمان و خاڵبەندیەوە ئاستێکی باشی هەیە، وە زۆر وشەی جوان و ڕوون بەکارهێندراوە.
ئەم ڕۆمانە بەڕاستی شایەنی خوێندنەوەیە کە بە هەر دوو زاری (سۆرانی و بادینی) لەبەردەستی خوێنەران دایە، من نامەوێت زۆر بچمە نێو ناوەڕۆکی ڕۆمانکە چوونکە گەر ناوەڕۆک بە خوێنەر ئاشکرا بکرێت، ئەمە تام و چێژ لە خوێنەر وەردەگرینەوە، هەڵبەت حەزناکەم هیچ خوێنەرێک لەم چێژە بێ بەش بێت، ئەوی ماوە دەبێت بە خوێنەری خۆشەویشت جێ بهێڵم......

چەند دێڕێک لە ڕۆمانی کاسا :-
" برسێتی خۆی چەکێکی زۆر بەهێزە کە هەموو شتێک لە بەردەمیدا دەشکێت "

" دایکەکان بەهۆی برینەکانی خۆیانەوە نامرن، بەڵکو بەهۆی برین و نەخۆشیەکانی منداڵەکانیانەوە دەمرن".

نوسین و ئامادەکردنی: یوسف اسماعیل عەزیز

زەنگیانەی ئاوییەستی - سیازدەم.. فەتاح حەسەن

(بەهەشت)
هەرکەسەك خوا خۆشیبوێ
دەیخاتە بەهەشت
گەر دەتەوێ خوا خۆشیبوێی
خۆت برسی بکە و
برسییەك تێر.

(جینۆساید)
بەڵێ کورد .. وەکو ئەبرەهە
فیلکێشی کرد بێت،
بۆ ڕووخاندنی کەعبە..
وا بەناوی ئیسلامەوە
جینۆساید دەکرێ و
مسوڵمانی هەموو دنیا..
لێیبێدەنگن؟!

(تاڵیی و شیرینیی)
بە هەر قومە قاوەیەك و
جگەرەیەك
ماچێکم بەرە..
ئەوجا پێتدەڵێم
هەردوکیان چەند شیرینن
لەگەڵ ماچ.

(پێڵاو)
خوێندکارێك بە پێخاوسیی
ساڵی خوێندنی بەڕێکرد،
بەر لەوەرگرتنی نمرەکەی
چی پارەی دەخیلەکەی بوو
دای بەجوتێك پێڵاو..

بۆ مامۆستاکەی.

(ڕاستییەکی تاڵ)
دا پیرەیەك
دوای پێنج شوو
لەسەرەمەرگا
راستییەکی تاڵی درکاند
تاکە پیاو خۆشیویتبم
باوکم بوو.. چون
تەنها ئەو ئازاری نەدام.

(یادەوەرییەکی منداڵی)
لەمنداڵیمەوە
گوێم بەوە دەزرنگێتەوە
دادوەر، داد دەسەپێنێ
گوێ بە پول و پارە نادا..
کەچی ئەمرۆ
سزای دادوەرێکیان دا،
ب□ تێوەگلان لەگەندەڵیی.
(قومارچی)
قومارچییەك وتی
بەخت یاوەرم نییە لە قومارا
هاوڕێیەکی وتی:-
ئەی.. خۆشەویستیی
ئەویش وتی:-
هەر لێیگەڕێ.

(گوڵی ڕەزاگران)
گوڵم ئەو کاتە پێ جوان نییە
کە،لەسەر،
گوڵکۆی ئازیزێك دەیبینم.

(بەزەیی)
دەمەوێت
شوێنێك بدۆزمەوە
تیایدا بگریم،
ئەمن بەڕق ئاشنا نیم
وەلێ

ڕقی ئەستورم
لەو کەسانەیە
کەدەگرێم،
دەبمە جێگەی، بەزەییان.

فەتاح حەسەن
دانیمارك/ ڤالبی

لایەنە ئیسلامیەکان لەم ه□ل□ومەرجەدا بێدەنگ ب□ن باشترە.!.. عوسمان حاجی مارف

پیادەکردنی “جیایی دین لە دەوڵەت و پەروو□ردە” لە هەر ووڵات و کۆمەڵگایەکدا چەسپابێت، بۆخۆی دەبێتە مەرجێکی گرنگ بۆ دابینبونی ئازادی بیروباوەڕ، بە پێچەوانەشەوە داسەپاندن و پیرۆزکردنی هەر ئایدۆلۆژیەک ئەو بەڵاو دەردیسەریەی ژیانی تەواوی کۆمەڵگایە کە ئینسانەکان دەخاتە ناو دۆزەخی ناچاری و بێئومێدیەکەوە، مافی هەناسەی ئازادی دەکاتە مەحاڵ و ژیانێکی تاڵ و ئەوپەڕی دۆخی نائینسانی و دەبێتە دیاریەکی ناحەز و تەوق بۆ دانیشتوانی ئەو کۆمەڵگەیە. گەربەشێکی زۆر لە بەشەریەت لەڕێڕەوی خەباتی جەماوەری بۆ ئازادی وەک دەستکەوتێک ڕزگاریان بوبێت لە جۆری دۆزەخی داسەپاندنی هەر ئایدۆلۆژیایەک، بەڵام ئەم داگیرکاریەی کە بەڵای زاڵکردنی ئایدۆلۆژیایە، تائێستا کابوسێکی گەورەیە بەسەر بەشێکی زۆری تر لە جیهاندا، بە تایبەتی بەڵای ئیسلامی سیاسی بە هەر شێوازو جۆرێکەوە لە مەیداندا بێت ناجۆرترین و نەرێنیترین نمونەی بێئیرادەکردن و تۆقاندنی بەشەریەتە. رەوتەکانی ئیسلامی سیاسی لە بەکارهێنانی ئاینی ئیسلامدا وەک هەر ئایدۆلۆژیایەکی تری زهنگەرایی پێش هەموشتێك بۆ پارێزەری سەرسەختی پەیوەندیەکانی بەرهەمهێنانی سەرمایەداریە، بەمانایەک ئەوە ڕاگرتنی پەیوەندی کارو سەرمایەیە کە لە جوگرافیایەکی دیاریکراودا پێویستی بە هێزو نفوزی ئیسلامی سیاسیە، تا فرسەتی کاری هەرزان بەردەوام بەرفراون کاتەوە.

پێداویستی پەیوەندییەکانی بەرهەمهێنانی سەرمایەدارییە کە دوای تێپەڕبوونی هەزارو چوارسەد ساڵ لە مێژووی ئیسلام، پێویستی بەدەسەڵات و بەکارهێنانی شەریعەی ئیسلامییە، تا کرێکاران و زەحمەتکێشان ناچار بە قەبوڵکردنی ژیانێکی نابوت و ناشایستە بکات.
ئەو دەوڵەت و کۆمەڵگایانەی دەرگیرن لە گەڵ ئیسلامی سیاسیدا، لەسەرهەڵدانی هەر شۆڕشێکی کۆمەڵایەتیدا، ئەرکێکی گرنگی ئەو شۆڕشە سەنگەرگرتنی جدیە لەبەرامبەر ئیسلامی سیاسیدا بۆ چەسپاندنی ئازادی بیروڕا، کە خۆشبەختانە خرۆشانی جەماوەری ئێران و وەستانەوەی لەبەرامبەر ئیسلامی سیاسیدا خەسڵەتێکی پێشڕەوانەو سەنگەرگرتنێکە بەرەو شۆڕشێك هەنگاو دەنێت کە تەواوی ناوچەی ڕۆژهەلاتی ناوەڕاست و ئەولاتریش، لە ئیسلامی سیاسی پاکدەکاتەوەو ناوچەکە دەخاتە ژێر هەژمۆنی دابینکردن و مسۆگەرکردنی "جیایی دین لە دەوڵەت و پەروەردە"
و ئاینیش وەک باوەڕی کەسەکان پارێزراو دەبێت. ئەنجامگیری لەم واقعیەتەی ئاپۆرینی جەماوەری ناڕازی ئێران پێشبینییەکی ڕۆشن دەخاتە بەرچاومان کەچی ڕوئەدات و چ ئاڵوگۆڕێک پێکدێت، کە خودی هەڵسوراوان و ڕێکخراوو هێزە ئیسلامییەکانیش زۆر باش درکی پێدەکەن کە شۆڕشی ئێران چۆن ئایندەی ئیسلامی سیاسی تەواو دەخاتە ژێر پرسیارو لەپرسینەوەوە، بۆیە هەر لە ئێستاوە بانگەوازی شەڕی مان ونەمان لەگەڵدا دەکەن و بەرگرییەکی تەواو قێزەوەنی دژی ئینسانی لە خۆیان دەکەن.
ئەو کەمپینانەی لایەنە ئیسلامییەکان ئێستا لەبەرامبەر مەسەلەی ژنان و جەندەرو ئازادی بیروراو هەر مەسەلەیەکی تردا، خۆیان پێوە سەرقاڵ کردووەو هەرایان لەسەر سازکردووە، هەوڵدانە بۆ هەڵخڕاندنی کۆمەڵگە بۆ بەرگرتن بەو ڕەوتانەی لە بەردەم بڕیاری ئاڵوگۆڕەی ڕیشەیدا خۆیان ناساندووەو کاری لەسەر دەکەن، لایەنە ئیسلامییەکان ئارامیان وەها لە بڵاوە بەرلەوەی کۆتایی ڕۆڵی سیاسیان بەرجەستە بێتەوە، خەریکن پێش وەخت تەقێنە دەکەنەوەو دۆخی شەرخوازی گەرم دەکەن، تا ئەو ئاستەی جگە لە دروستکردنی پەروەندەی بێماناو شکستخواردو لە دادگادا، لەهەمانکاتدا خەریکن جۆرێک لە هەڕەشەو تەقاندنشیان کردەتە داردەستێک بۆ ئەو شەرەی کە دەیانەوێت پارێزگاری لە مانەوەو نفوزی سیاسی خۆیان بکەن. بەڵام پێویستە واقعیەتی ئەو هاوکێشەیەمان بۆ ڕۆشن بێت کە بارودۆخی ئێستا، دەورانی ئاوابونی ئیسلامی سیاسیە و شۆڕشی جەماوەری رادیکاڵی ئێران زوو یا درەنگ ئەو ئەرکەیان خستەتە سەر شان و یەکلایی دەکەنەوە.
چارەنوسی ئەوانەش کە دڕندانە و شەڕەنگێزانە بەرگری لە کۆماری ئیسلامی و ئیسلامی سیاسی دەکەن، حەتمیە دەبن بە ژێر دەستوپێی

لێشاوی ئەو شۆرشەوە، بۆیە پاراستنی ئارامی و بێدەنگی و دانیشتن بە قازانجیانە و پارێزراو دەبن، نەک ئەم پەلەقاژێ و هەراو هوریایەی دەستیان داوەتێ.
هەروەها پێویستە ئەوە بەهەند وەرگرین کە بەجیا لەوەی پێویستە تەواوی کەمپین و هەراوهوریاکانی ئیسلامی سیاسی جەسورانە پوچەڵ کەینەوەو لە شوێنی خۆیدا وەڵام وەرگرنەوە، لەهەمانکاتدا هەر ه□و□کیان لە خولقاندنی مەترسی و تۆقاندن پوچەڵ کرێتەوەو بەزیادەوە بەرپەرچیان بدەینەوە، ئێمە هەوڵئەدەین و دەمانەوێت کۆمەڵگەیەکی ئازاد و خۆشگوزەران و یەکسان بەدەست بهێنین لە چوارچێوەی کۆمەڵگەیەکی ئارام و ئاسایشدا، گەر لایەنە ئیسلامیەکان و هەر لایەنێک ئەمە بەڕەواو شایان و مافی کرێکاران و زەحمەتکێشان نازانن و بەری پێدەگرن، ئەوە ڕاگەیاندنی شەڕە لەگەڵ بەرەی ئازادیخوازو یەکسانیخوازی و ئینساندۆستی و بزوتنتەوەی یەکسانی هەمەلایەنەی ژنان و پیاواندا، هەڵبەتە ئێمەش ئامادەین بۆ ئەو شەڕەو شکستیش هەر بۆ ئەوانە، چونکە لە ئاکامدا بەرامبەر شەپۆلەکانی شۆرش بۆ ئاڵوگۆڕی ڕیشەیی خۆیان دەبیننەوە.

ئێران.. سەد ڕۆژ ڕاپەڕین دژ بە دیکتاتۆر!-1-.. عەبدولڕەحمان گەورکی

ئاوڕدانەوەیەک لە رابردوو و ئاسۆی ڕاپەڕینی خەڵکی ئێران!

بەشی یەکەم

عەبدولڕەحمان گەورکی، نووسەر و شر□ۆ□کاری سیاسی

بە ڕاپەڕینی سەد ڕۆژەی ئێران، ئایا “گۆڕانکاری” لە دۆخی ئێراندا ڕوویداوە یان ڕوودەدات؟ ئاسۆی ئەم پێشهاتە گرنگ و مێژووییە چییە؟ ئایا خەڵکەکە دەتوانێت کۆتایی بە دەسەڵاتی دیکتاتۆری□ت بهێنێت؟ یان دەسەڵاتی ئێران لە سەر حوکم دەمێنێتەوە؟ خاڵە بەهێز و لاوازەکانی ئەم ڕاپەڕینە چین؟ و لە کۆتایدا “چی پێویستە بکرێت؟”
بۆ وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارانە، دەمانەوێت پێکەوە و بە روانینێکی

راست و درووست، چاوێک بخشێنین بەسەر ئەو ڕێگایەی خراوەتە پشت سەر و پرۆسەی سروشتی و زانستی و لۆژیکی ئەم ڕاپەڕینە مێژووییە هەڵسەنگێنین و بزانین چ ئاسۆیەک بۆ ئەم ڕاپەڕینە لە پێشە!

بە ئاوڕدانەوەیەک لە رابردوو، سەرەتا دەبینین ڕێگایەکی دوور و درێژمان بڕیوە و دەستکەوتەکانی بەرخۆدانی ٤٤ ساڵە لە دژی دەسەڵاتی دیکتاتۆریی مەزهەبی بنەمای گەیشتن بووە بەو ڕاپەڕینەی ئێستادا. ئەگەر خۆڕاگرییەکی لەو شێوەیە نەبووایە، بە دڵنیاییەوە ڕاپەڕینێکی لەو شێوەیەی ئێستا بەرپا نەدەبوو. ئەو ئەزموون و دەستکەوتانەی ساڵانی ڕابردوودا، تاکە فاکتەر بوون بۆ گەیشتن به خاڵی ئێستاکەی ڕاپەڕینی خەڵکی ئێران لەم سەد ڕۆژە دا. هەرچەندە ماوەیەکی کورتی پێچوو تا “ڕووداوێک” بەرز بکرێتەوە بۆ “ڕاپەڕینێکی جەماوەریی بەرفراوان”، بەڵام کاریگەرییەکەی ئەوەندە بەربڵاوە و زۆرە کە بەردی بناغەی دەسەڵاتی ئێرانی هێناوەتە لەرزین!

سەرەتا هەموو شتێک نوێ دەهاتە بەرچاو. شەهیدبوونی ژینا ئەمینی “چەخماخە”یەک بوو، “بەرەسە”ی سەند و بوو بە “ئاگر”! لە ژێر ڕۆشنایی ئەوەدا، زۆرێک لە بەها و کولتوور و نامۆیی لە کۆمەڵگادا لەناوچوون و تەلیسمی “بێ باوەڕی” شکا. تابلۆی “دەکرێ و دەبێ” بوو بە سەرمەشقی هەنگاوە گەورەکانیتر، کە بە خێرایی، سەراسەری ئێرانی گرتەوە. “ئازاری هاوبەش” بوو بە “هاواری هاوبەش” و بەرەنگاری دیکتاتۆر و دیکتاتۆری بووەوە!

ئەگەر لەسەرەتاوە هەمووان هاتنە سەر شەقامەکان، بەڵام هەر کەس و لایەنێک ڕێبازێکی جیاوازی هەبوو، ئەگەر دروشم و داواکارییەکانی هەر تاک و لایەنێک فرەچەشن بوو، ئەگەر “ئاوەکە” لێڵ و “تەپوتۆزبوون” تێیدا سەخت، و”ئاسۆ” ناڕوون بوو، ئەگەر بژاردەکانی هەر کەس و لایەنێک، جیاواز بوو، ئەگەر مەحاڵ بوو “دۆست” و “دوژمن” لێک جیا بکرێتەوە، هاوکات لەگەڵ هەموو ئەمانەدا، دەسەڵاتی دیکتاتۆری و لایەنگرانی شاراوەی دەسەڵات و لۆبیی ڕۆژئاوایی دیکتاتۆر بە جل و بەرگی رازاوەوە، بە مەبەستی پێشگرتن بە جووڵەی خەڵک و ڕێگریکردنیان لە گەیشتن بە “ڕاپەڕینی جەماوەری” دزەیان کردبووە ناو ریزەکانی راپەڕین و خەریکی تەڵاتەنکردن ئەم و ئەو بوون و بە نیاز بوون هەر بەشێک لە خەڵکی ئێران بەرەو ئاقارێک رابکێشن، بەڵام جیهان بینی کە خەڵکی ئێران خوازیاری رووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆریی مەزهەبین و ڕاپەڕینی گشتی لە سەرتاسەری ئێران، سەرەڕای هەموو هەڕەشە و پیلانگێڕییەکان، نەک هەر نەسرەوت، بەڵکو بە سودمەندبوون لە گەنجینەی مێژوویی خۆی، توانی زیاتر لە جاران ڕێگەی خۆی بەرەو داهاتوو بکاتەوە و پیلانگێڕییەکان پووچەڵ

بکاتەوە!
پووچەڵکردنەوەی پیلان و سیناریۆ ڕەشەکان!
خەڵکی ئێران بە درێژەدان بە ڕاپەڕین و پێداگریکردنیان لەسەر ڕووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەتی مەزهەبی، هەنگاوێکی مێژوویی و گەورەیان ناوە. ئەوان هاواریان کرد “مەرگ بۆ دیکتاتۆر” و بە کەمتر لەوە ڕازی نەبوون. ئەوان لەسەر شەقامەکان هاواریان دەکرد “ئێمە بۆ سازشتکردن قوربانیمان نەداوە کە ئێستا ستایشی رێبەر (واتا خامنەیی) بکەین” یان دروشمی “مەرگ بۆ ستەمگەر، چ شا بێت و چ رێبەر (واتا خامنەیی)”.
ئەم هاوار و درووشمانە کە باس لە “ڕەتکردنەوەی دیکتاتۆرییەت” و هەروەها “بەدیلی دەسەڵات” دەکات و نکۆڵی لە هەموو ڕێگایەکی هێمنانە و سازان و گەڕانەوە بۆ ڕابردوو دەکەنەوە، لایەنە ڕاستەقینەکانی گۆڕەپانی راپەڕینیش دەردەخات. لە لایەک “دیکتاتۆرییەتی مەزهەبیی دەسەڵاتدار”، کە ترسناکترین و سامناکترین دیکتاتۆرییەتی مێژووی ئێرانە و لە لایەکی دیکەشەوە، “خەڵک و رۆڵە گیان لەسەر دەستەکانی گەل” کە سەرەڕای (750) شەهید و زیاتر لە (30) هەزار دەستبەسەرکراو، ئامادە نین گۆڕەپانەکە بەجێبهێڵن.
خەڵکی ئێران بە ئەزموون فێری ئەوە بوون کە تاکە ڕێگە بۆ ڕزگاربوون لە دیکتاتۆرییەت و گەیشتن بە ئازادی، “بەرەنگاربوونەوەی دیکتاتۆرییەت”ە و پێداگری و سووربوونە لەسەر “ڕووخاندنی دەسەڵات”، نەک تەنها دەربڕینی ناڕەزایەتی هێمنانە و ناڕەزایەتیی مەدەنی و بە ناو”خۆدوورڕاگرتن لە توندوتیژی” کە هەندێک بانگەشەی بۆ دەکەن! چون ئەم بانگەشەیە کاتی بەسەرچووە.
خەڵک هەروەها لەو باوەڕەدان کە بە پێشخستنی ڕاپەڕین و گەیشتن بە ئازادی، پێویستە لەسەر شەقام بمێننەوە و بەرەنگاری هێزەکانی دیکتاتۆر ببنەوە و نەترسن. ئەوان ئەوەیان داوەتە بەر خۆیان کە ملکەچی هەڕەشە و پیلانگێڕییەکان نەبن و سەر دانەنەوێنن. چونکە باش دەزانن گۆڕەپانی راستەقینەی رووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆری، “ناوخۆی وڵات” و سەر شەقامەکانە نەک لە “دەرەوەی سنوور”ەکان!
ڕێگای ڕاست و درووستی ڕابردوو و ئێستا و داهاتوو!
وریابوونی خەڵک لە بەرەنەدانی ڕێگای ڕاست و درووستی ڕاپەڕین، دەستکەوتێکی بەرچاو و ناوازە بوو. خەڵک لە ڕاپەڕینەکانی پێشوویاندا، هەبوونی ئەڵتەرناتیڤ لە ناو دەسەڵاتیان رەت کردەوە و بە سەریدا تێپەڕین. خەڵک هەروەها ئەڵتەرناتیڤی ساختە و بە بنەمای دەرەوەی دەسەڵات (و لەوانە گەڕانەوە بۆ سەردەمی دیکتاتۆرییەتی شا)یان لادا و پێداگرییان کرد لەسەر درێژەدان و بەردەوامی و

تەواوکردنی شۆڕشی دژە پاشایەتیی 1979. چونکە خەڵکی ئێران خوازیاری دەسەڵاتێکی نیشتمانی و جەماوەری و دێموکراتین و لەو باوەڕەدان کە بە گەیشتن بە ئازادی دەبێ بەسەر لاشەی مردووی دیکتاتۆرەکاندا تێپەڕن. ئێران شوێنی دیکتاتۆرییەت نییە و دەبێ ئێران سەر لە نوێ بنیات بنرێتەوە!

رێبەڕایەتیی ڕاپەڕینە جەماوەرییەکە!

بە پێچەوانەی ئیدیعای هەندێک تاک و لایەن، کە ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ "پێ"یەکیان لای دیکتاتۆرییەتە و سەرقاڵی "سووڕانەوە"ن، ڕاپەڕینی خەڵکی ئێران خاوەن رێبەر و سەرکردایەتیی خۆیەتی. ئەگەر نەیبوایە، نەک هەر "سەد ڕۆژ"، بەڵکو تەنانەت هەفتەیەکیشی نەدەخایاند. ئەوانەی بانگەشەی ئەوە دەکەن "ڕاپەڕین بێ رێبەر و سەرکردایەتییە"، یان "نەزان"ن یان دەیان بە مانەوەی دیکتاتۆر لێدەدات. بە گوتەی ڕێبەری موقاومەتی ئێران، کێشەکە لە نەبوونی سەرکردایەتیدا نییە، بەڵکو لە "کەمبوونی ئاگر" و "هەڵگیرسانی بڵێسەی ئاگر"دایە. "هەر کەسێک بیەوێت پرسی رێبەری و سەرکردایەتی بە راپەڕین چارەسەر بکات، پێویستە زیاتر و زیاتر ئاگر بەرداتە گیانی ڕژێمی خوێنڕێژ و کەمەڵکوژ". کەوایە تاکە وەڵامدانەوە بەرانبەر بە دەسەڵاتی "ئاگر بەرامبەر ئاگر"ە کە ئێستا هاتۆتە ناو فەرهەنگ و کەلتووری خەڵکی ئێرانەوە و هەموو تاک و لایەنێکی جەماوەری، بەدوای ئەوەوەن کە خۆیان ئامادە بکەن بۆ ئەم مەبەستە. بەرهەمهێنان و بەکارهێنانی "کۆکتێلی مۆلۆتۆڤ" لە شارەکانی ئێران لە دژی هێزەکانی حکومەت، پەیوەندی بەمەوە هەیە.

کۆتایی بەشی یەکەم

بەرزبوونەوەی دۆلار سەرەتایەکە لە شکستی کابینەی سودانی.. جبار عبداللە مهاجر

دوای روخانی رژێمی بەعسی فاشیزم، گەلی عیراق لە چاوەڕوانی ئەوەدا بوون حکومەتێکی فیدڕالی لە عیراق دابمەزرێت کە ببێتە مایەی

خۆشگوزرانی بە هاووڵاتیان. دوای تێپەڕبوونی چەندان کابینەی نوێ و سەرکردەی جیاواز بەڵام هیچ خۆشگوزەرانییەکی بەدوای خۆیدا نەهێنا گەلی عیراق بە ئومێد بوون لە دەستاودەستکردنی دەسەڵات، هەموو شکستە یەک لەدوا یەکەکانی کابینەکانی پێشوو دەگەڕێتەوە بۆ مەسەلەی دووبەرەکی تائیفی و مەزهەبی خەمی گەورەیان وەرگرتنی پۆست و دامەزراندنی یەکە سەربازییەکانە لەدەرەوەی چاودێری حکومەت، ئەمەش مانای ئەوەیە کە هیچ حکومەتێکی دامەزراو بوونی نیە، بەنمونە ئەو کابینەی ئیستا وەربگرین کە ماوەی مانگێک دەبێت دەسبەکاربووە و دامەزراوە، هاوشێوەی کابینەکانی پێشوو هەرسێ سەرۆکایەتی دابەش کراون سەرۆکی حکومەت بۆ شیعەکان سەرۆکی کۆمار بۆ کورد سەرۆکی پەرلەمان بۆ سونەکان، بەڵام ئەوەی دەسەڵاتی ڕەهای پەراسپێردراوە سەرۆکی حکومەتە، دەسپێکی ئەم کابینەیە بەکۆمەڵێک شعاری نەتەوەی و ئاشکراکردنی داهاتی دزراو و گەڕاندنەوەی بۆ خزێنەی دەوڵەت و چارەسەرکردنی کێشەکانی نێوخۆی و دەرەکی دەستی پێکرد بەڵام ئەو بەڵێنانە تاکوو ئیستا هیچیان کرداری نەبوونە تەنها بەڵێنی زارەکی بوون، بەرزبونەوەی دۆلار لە بەرامبەر دیناری عیراقی سەرەتا یەکە لە شکستی ئەو کابینەیە حکومەتێک توانای بەرزڕاگرتنی دیناری دەوڵەتی نەبێت دەبێ چی لێ چاوەڕوان بکرێت، دابەزینی بهای دیناری عیراقی لەبەرامبەر دراوە بیانییەکان بەمانای ئەوە دێت کە دەوڵەت لەژێر حسارێکی دەرەکیدا بێت هاوشێوەی ئەو وڵاتانەی کە لەژێر حساری دەوڵەتە زلەهێزاکان دا بێت، ئەم بەرزبوونەوەیە کاریگەری راستەوخۆی هەیە بەسەر بژێوی هاووڵاتیان و جموجۆڵی بازرگانی دەرەکی و ناوخۆی پێک دەخات، ئیتر هیچ ئومێدێک لای هاووڵاتی و بازرگان نامێنێ لەبەرامبەر دەوڵەت، کاری لەپێشینە دوڵەت چارەسەرکردنی دۆخە دژوارەکانە هەر دۆخێکی نەخوازراو ڕوو لە وڵات بکات پێویستە بەزوترین کات کەسی یەکەمی دەوڵەت بێتە سەر خەت ڕۆنکردنەوە بدات بە هاووڵاتیان بۆ ئەوەی لایەنی کەم دەرونی هاووڵاتیان ئارام ببێتەوە، ئەو نرخەی ئیستای دۆلار کاریگەری زۆری هەیە لەسەر بازار هەموو ئەو کەل و پەلانەی لەبازار مامەڵەی پێوە دەکرێت بەدۆلارە بۆیە ئەستەمە هاووڵاتیان بتوانن ئەو دۆخە تێپەڕێنن بەئاسانی، تاکو ئیستاش هیچ بەرپرسێکی حکومی لەحکومەتی عیراق نەهاتونەتە سەر خەت ڕۆنکردنەوە بدەن بە هاووڵاتیان، بۆیە هەموو کابینە یەک لەدوا یەکەکانی حکومەتی عێراق تەنها کەسانێک ڕێبەریان کردووە کەهیچ توانایەکی ئەوتۆیان نەبووە کەبتوانن گۆڕانکاری دروست بکەن لەئەرزی واقع، بۆیە چاوەڕوانی کردنی لەم دۆخە خراپتر بکەن لەداهاتوو.

لە ناوی کارڵ پۆپەرەوە بەرەو فەلسەفەکەی.. کاروان عومەر کاکەسوور

پێشەکی:
لە بەرهەمەکانی پێشوومدا چەند جارێ ئاماژەم بە فەلسەفەی (کارڵ پۆپەر) کردووە. بۆ نموونە لەو گفتوگۆیەی (گۆران عەبدولڵا)ی بەڕێوەبەری (دەنگەکان) لە بارەی (کارڵ مارکس)ەوە لەگەڵیدا کردووم، گوتوومە: {(کارڵ پۆپەر) ئایدیۆلۆجیاکانی به دوژمنی کۆمەڵگەی کراوه زانیون، بەوەی ئەوان هەڵگری حەقیقەتی ڕەهان و ئەو حەقیقەتە ڕەهایەش بە زۆر و لە ڕێگای زەبروزەنگەوە بەسەر کۆمەڵگەکاندا دەسەپێنن، وەک لە کتێبی (کۆمەڵگەی کراوە و دوژمنانی)دا دەیبینین. (پۆپەر) ڕەخنەی توند لە فەلسەفەی مێژووگەرایی دەگرێت، کە بۆ شێوەیەکی کۆنکریتی مەبەستی فەلسەفەی (پلاتۆن)، (هیگڵ) و (مارکس)ە. واتە ئەو فەلسەفانەی وا لە مێژوو دەڕوانن، کە ڕەوتێکی ڕێک و ڕاستە و لەژێر زەبری حەتمیەتدایە، بەو مانایەی هەر دەبێت بەپێی ئەو پێشبینییەی ئەوان بچێتە پێشەوە. لە کتێبی (هەژاریی مێژووگەرایی)دا ئەو پێشبینییانە بە خورافە دەزانێت و پێی وایە ناکرێت نە لەسەر ئاستی عەقڵ و نە لەسەر ئاستی زانستدا پێشبینیی چۆنیەتیی ڕەوتی مێژوو بکرێت، بەو پێیەی مێژووی مرۆڤایەتی لە لایەک پەیوەندیی بە خێراییی گەشەکردنی مەعریفەوە هەیە و لە لایەکی دیکەیش مەحاڵە نە لە ڕێگای زانست و نە لە ڕێگای عەقڵەوە پێشبینیی ئەوە بکرێت، کە مەعریفەی زانستیی مرۆڤ لە ئاییندەدا چۆن گەشە دەکات}. لە شوێنێکی دیکەی هەمان گفتوگۆدا ئاماژە بەوە دەکەم، کە {ئێمە نەماندەتوانی ڕەخنەی ڕەخنەگرێکی وەکو (کارڵ پۆپەر) بە هەند هەڵبگرین و ناومان لێ دەنا ڕەخنەگری بۆرجوازی}.

مەبەست لەو ڕۆژگارەی سەردەمی بەعسە، کە کۆمەڵێک لاوی یاخی بووین و فەلسەفەی (مارکس) کێی دەکردینەوە. هەر بۆ ڕاستی خۆم لەو ڕۆژگارەدا (پۆپەر)م ناسی، کە دەمویست بزانم ئەو ڕەخنەگرەی (مارکس) چیی نووسیوە و چۆن تیۆرییەکانی داڕشتوون. لە گفتوگۆکاندا

بەردەوام ناوی دەهات و هەوڵ دەدرا بەرپەرچی ڕەخنەکانی بدرێتەوە، بگرە دەمانگوت ئەو کۆمەڵگە کراوەیەی دەیهێنێتە بەر چاو، هەر ئەو یۆتۆپیایانیه□، ک□ (مارکس) خۆی ڕەخنەی توندی لێ گرتوون. بۆ نموونە ئەو شەوەم لە بیرە، کە لەگەڵ کۆمەڵێک فێرخوازی دیکەی چەپی زانکۆی مووسڵ لە ماڵی فێرخوازان (student houses)دا بە سەر برد و بەشداریم لەو گفتوگۆیەدا کرد، کە لەبارەی (مارکس)ەوە کرا. وەک هەمیشە ناوی (پۆپ□ر) پ□ش هات. یەکێ لەو هاوڕییانە لە کاتی گفتوگۆکەدا تێبینییەکانی خۆی لەسەر کاغەزێکدا دەنووسینەوە، بەو مەبەستەی ئەو دەمەی نۆرەی دێت، لە بیری نەچنەوە و بە چاکی دەریانبب□ت. ئینجا چونکێ هەر لە قۆناغی سەرەتایییەوە بە عەرەبی خوێندبووی، بەو زمانە تۆماری دەکردن. ئەوەی تەنیشتی ملی ڕادەکێشێت و دەیانخوێنێتەوە. وا ڕێک دەکەوێت لە پێش ئەوەوە قسە بکات. دەڵێت: (کارڵ بووبووز ڕەخنەی زۆری لە مارکس گرتووە). واتە (پۆپەر)ی لێ دەبێتە (بووبووز). بۆمان دەرکەوت ئەو برادەرە یەکەمجارە ناوی (پۆپەر) دەبیستێت، ئەویش بە هەڵە.

لەم چەند ساڵەی ڕابردوودا نووسەر و ڕەخنەگرە میللییەکان بەردەوام کۆمەڵێک چەمکیان فڕێ داون و ناوی زۆر فیلۆسۆفیان هێناون، بێ ئەوەی ئاگایییەکی ئەوتۆیان لە بارەیانەوە هەبێت، کە خۆم لە ڕێی پرسیارەوە ڕووبەڕووی هەندێکیان بوومەتەوە. نوێترین بەرهەمم، گوتارێکە لە ژێر ناونیشانی (ڕەخنەگری میللی و پەزپەزەی چەمکی خوێنەر)دا ب□□او کراوەتەوە.
لەم ڕۆژانەدا هاوڕێیەکم دەقی گوتوبێژێکی (ئارام کاکەی فەلاح)ی بۆ ناردووم، کە وەک ئەوەی پێی ڕاهاتووە بە زمانی میللی، ئەو زمانەی ڕۆژانە خەڵک لە ناوەندە کۆمەڵایەتییەکاندا پێی دەدوێن، چەند شتێکی لەبارەی نووسینەوە گوتووە. ناوی کۆمەڵێک نووسەر و فیلۆسۆفی هێناون، کە یەکێکیان (پۆپ□ر)□□. ل□یان پرسیوە چ کتێبێک بۆچوونی گۆڕیوە. ناوی ئەوی لە پاڵ سێ نووسەری دیکەدا هێناوە. لێرەدا پەرەگرافەکەی وەک خۆی دەنووسینەوە:
(کۆمەڵگای کراوە و دوژمنەکانی- کارڵ پۆپەر کە ساڵی 1945 نووسیوێتی لە دوو بەشی کتێبێکی گەورەدا کە ڕەخنەی گرنگ لە فیکری پڵاتۆن و هیگڵ و مارکس دەگرێ بۆ پێکھێنانی سیستمێک بۆ کۆمەڵگا و چۆن ئەم بیرە گەورانەش لە نووسینەکانیاندا کۆمەڵگای کراوەیان کردووەتە دەرەوە، زۆر شت لەو کتێبەوە فێر بووم).

بۆ کەسێک کەمێک ئاگای لە فیکری (پۆپەر) بێت، دەزانێت نووسەری ئەم وشانە شتێکی ئەوتۆی لەو بارەیەوە نەگوتووە. با بۆ ئەو پەرەگرافە

بگەڕێینەوە، کە من لە سەرەتای ئەم نووسینەمدا لەو گفتوگۆیەی خۆمەوە وەرمگرت، کە دە ساڵ لەمەوبەر لە (دەنگەکان)دا بڵاو کراوەتەوە و دواتریش لەگەڵ گفتوگۆی کۆمەڵێک نووسەری تر لە شێوەی کتێبدا چاپ کراوە. ئەمەش لەوە ئاسانتر نییە هەر کەسێک ئەم چەند وشەیەی لەبارەی (پۆپەر) و چەمکی (کۆمەڵگەی کراوە)وە دەست بکەون: (ڕەخنەی گرنگ لە فیکری پلاتۆن و هیگڵ و مارکس دەگرێ). چاکە، بەڵام دوای ئەوە چیی دیکە هەیە؟ ئایا ئەو پەڕەگرافەی بە دروستی داڕشتووەتەوە؟ نووسیویەتی: (بە پێکهێنانی سیستەمێک بۆ کۆمەڵگا و چۆن ئەم بیرە گۆڕانەش لە نووسینەکانیاندا کۆمەڵگای کراوەیان کردووەتە دەرەوە). (پێکهێنانی سیستەمێک بۆ کۆمەڵگا)؟ (پۆپەر) ئەوەی کردووە؟ ئەوە زمانی نووسینە؟ (چۆن ئەم بیرە گۆڕانەش لە نووسینەکانیاندا کۆمەڵگای کراوەیان کردووەتە دەرەوە)؟ ئەوە دەربڕینی نووسەرەکە، ئاگای لە (پۆپەر) و ئەو فیلەسۆفانەی تر بێت، کە لەم گوتوبێژەدا ناوی هێناون؟ گوتوویەتی: (زۆر شت لەو کتێبەوە فێر بووم). ئایا وایە؟

لەم نووسینەمدا تەوەرێک بە ناساندنی فەلسەفەی (پۆپەر) تەرخان دەکەم و دواتر بە ئەم پەڕەگرافە دەگەڕێمەوە، بەڵام ئێستا پێم خۆشە ئەوە بڵێمەوە، کە هەمیشە لە ڕووبەڕووبوونەوەی فیکری میللیدا دوو ڕێگە دەگرمە بەر. یەکەمیان، لە ئاستی بابەتەکەدا هەندێ پرسیار دەوروژێنم. وا پێویست دەکات پەنا بە ڕێگەزی پارۆدی ببەم. واتە گاڵتە بەو بیرە ڕووکەشانە دەکەم، کە هەن. دیارە مەبەست لە نووسینی نووسەرە، نەوەک نووسەر خۆی، لە کاتێکدا هەر فیکرەیەک، ئینجا هیی سەرەکی حیزبێ، یان هیی سەرەکی دەستگەیەکی کولتووری، هیی ڕۆماننووسی بەناوبانگە، یان هیی شاعیری ناسراو، بۆ ئەوەیە بکرێتە بابەتی نوکتە و پێکەنین. ئەوەی لە لای من نەکراوە و ناکرێت، گۆڕینی بوونی مرۆڤ بە بابەت، کە پێشتریش گوتوومە ئەوەی بوونی کەسێک دەکاتە بابەت، هاوکات بەوە ڕازییە بوونی خۆیشی بە بابەت بگۆڕێت. (ئەوەتە لەڕێیشدا جەختم لێ کردەوە). دووەم، هەوڵ دەدەم ئەو چەمکانەی فڕێ دراون، کە زۆرینەی کات بە فریودانی خوێنەرە، دروستتر بە فریودانی جەماوەرە، هەڵبگرمەوە و لە ڕێی دایەلۆگەوە ڕەهەندەکانیان دەربخەم. مەبەست لە دایەلۆگ، بەسەرکردنەوەی ئەو کۆنانەی فیکرییانەیە، کە لەو بارەیەوە دواون. دەمەوێت بڵێم چۆن ئەو چەمکانەی لە کاتێکدا کۆمەڵێک ڕێگیان لەناو فەلسەفەدا هەن و کۆمەڵێک بیرمەندیش پێوەیانەوە خەریک بوون، لە لای ڕەخنەگری میللی، یان نووسەری میللی دەچنە ئاستی میللی و بە زمانی ڕۆژانە وەسف دەکرێن.

لێرەدا بیرەوەرییەکی منداڵیم دەگێڕمەوە:

سەرەتای حەفتاکانە و تەمەنم شەش ساڵە. لەسەر شەقامی شەستمەتری بە پۆلێک یاریکەر دەگەم، کە بە شۆرت و فانێللاوە ڕا دەکەن. ژنێک دەبینم، لە ژنێکی دیکە دەپرسێت، کە لە بەردەرگەی خۆیاندا وەستاوە، ئاخۆ ئەوانە کێن و چی دەکەن. ئەو بەم شێوەیە وەڵام دەداتەوە: یاریکەرن (لاعیبن). ئەگەر دەیانبینی لە تەلەڤیزیۆنیشدا چۆن گۆڵ دەکەن!
ژنی یەکەم مستێک بە سینگیدا دەکێشێت و بە خەمبارییەوە دەڵێت: هەی کوێرایم دابێت! هەی بمرم! وای نەمێنم!
هەندێک نووسەر و ڕەخنەگری میللی بێ ئەوەی بزانن ئەو چەمکانە چین و چۆن کاریان پێ کراوە، وەسفیان دەکەن و دەیانەوێت وامان پێشان بدەن، کە خۆیان پێوە ماندوو کردووە و بە هەر یەکێکیان چەند کتێبێکیان خوێندوونەتەوە. ئایا ئەمە ئەگەر بە بەرهەمەکانی (ئارام کاکەی فەلاح) بگەڕێینەوە، هەم ئەوەی لە بواری ئەدەبی گەڕانەوەدا نووسیونی، هەم گوتوبێژ و هەم گوتارەکانی، ئاماژەیەکی کاڵیش دەبینین، کە دەریبخات ئەو نووسەرە پێوەندیی بە خوێندنەوەی فەلسەفەوە هەیە؟ پاشکۆی کتێبی (گەڕانەوە یەکی کاتی بە دایەلۆگێکی بەردەوام)م بە بابەتێکی ئەو تەرخان کردووە و خوێنەر دەتوانێت بۆی بگەڕێتەوە. ئەو پرسیارانەم لە لا نەدەورووژان، ئەگەر پێشتر بەو زمانە ڕۆژانەییەی نەنووسیبووایە.
وەک گوترا دواتر بۆ ئەو پەرەگرافە دەگەڕێینەوە.

* * * .

کارڵ پۆپەر فیلەسۆفی عەقڵ

ئەو فیلەسۆفی عەقڵە، بگرە بە یەکێک لە فیلەسۆفە دیارەکانی عەقڵ دادەنرێت لە سەدەی بیستەمدا، کە (92) ساڵی تێدا ژیا، بەڵام لەو بوارەیشدا ڕێگەیەکی تایبەت دەگرێتە بەر و فەلسەفەیەکی تایبەتیش دادەمەزرێنێت، بە ڕادەیەک لە هیچ کۆمەڵناسێکی دیکە ناچێت. (پۆپەر) نەک هەر مەبەستی نییە لە ڕێی توێژینەوەی زانستییەوە بە حەقیقەتی ڕەها بگات، بەڵکوو دەیەوێت ئەوەیش دەربخات، کە هەر عەقڵانییەتێکی زانستی بەرهەمی مێژووییەکی دیاریکراوە، بۆیە ناکرێت لە سەردەمێکی دیکەدا پەنای بۆ ببرێت، بەهۆی زانین لە پەرەسەندنی بەردەوام و خێرادایە، کە ئەو گۆڕانکارییانە وامان لێ دەکەن گومان بە پێشەڕەی خۆمان بزانین و هەمیشە تیۆرییەکان بخەینە بەردەم تاقیکردنەوەی سەختەوە، ئاخۆ دەردەچن، یان دەکەون؟

ئەوە هەر تاقیکردنەوەکانن پەرە بە تیۆرییەکان دەدەن و دەیانخەنە ئاستی بەرزترەوە، بۆ ئەوەی بهێڵن بگەنە خاڵی کۆتایی، تا خۆیان بە حەقیقەتی ڕەها دابنێن. بەم شێوەیە تیۆرییەکان کاتێ دەتوانن درێژە بە خۆیان بدەن، کە لە تاقیکردنەوە بەردەوامەکان دەردەچن، دەنا لە کەڵک دەکەون و بە هیچ پاساوێک ناتوانرێت ژیانیان بە بەردا بکرێتەوە. ئەم پرۆسێسە ناوی پووچەڵکردنەوە، یان ڕەتکردنەوە، یان بەدرۆخستنەوە (Falsifiability)ـەیە، کە ڕاستییەکەی مەبەست لە بوونی توانای بەدرۆخستنەوەیە و پێوەرە بۆ ئەوەی چی زانستی و چی نازانستییە. دواتر بەشێکی تایبەتی بۆ تەرخان دەکەین.
دەکرێت بگوترێت (پۆپەر) مێتۆدێکی ڕەخنەیی تایبەت بە خۆی لە فەلسەفەی زانستدا دەگرێتە بەر، کە لەسەر پرینسیپی عەقڵانییەت دامەزراوە و لەوێدا بەرجەستەیە، ئایا چی ڕووی لە کرانەوەییە و چی داخراوی بەرهەم دێنێت؟ بە مانایەکی دی، زانین (مەعریفە)ی زانستی لەو زانینە جودا دەکاتەوە، کە نەیتوانیوە بەو تاقیکردنەوانەدا تێبپەڕێت، تا زانستێتیی خۆی دەربخات.
پرسیاری (پۆپەر) ئەوە نییە، ئاخۆ زانین سەرچاوەکەی عەقڵە، یان هەستەکان، بەڵکوو ئەوەیە، ئایا دروستە، یان نادروست؟ زانستییە، یان نازانستی؟ لە ڕێی لۆجیکی دۆزینەوەی زانستی (The Logic of Scientific Discovery)یەوە دژی هەر لۆجیکێک دەوەستێتەوە، کە مەبەستییەتی بە شێوەی نازانستی پاساو بە ڕاستیی تیۆرییەکان بێنێتەوە. ئەو دەیەوێت بەو پێوەرە ڕاستگۆیانە بگات، کە بە عەقڵانییەت و زانست دەست دەدەن.
ئینجا بەوەدا مێژووی مرۆڤایەتی بە شێوەیەکی سەیر دەکەوێتە ژێر کاریگەریی پەرەسەندنی زانینەوە، ئەوە سەختە چۆنییەتیی گەشەکردنی ئەو زانینە بیهێنینە بەر چاو، لە کاتێکدا سروشتی زانین وایە، لە دۆخێکەوە بۆ دۆخێکی قووڵتر گەشە دەکات، بە ئەوەی بوەستێت، بۆیە هەر پێشبینییەکی ئایندە لەم ڕووەوە کورت دەهێنێت و هیی ئەوە نییە پشتی پێ ببەسترێت. کاتێکیش ڕێگەکانی گەشەکردنی زانین نازانین، ئەوە حەتمییەتی مێژوویی (historical determinism) جۆرێکە لە خورافە، بگرە تێگەیشتنێکی تیۆلۆجییە و ئەویش بە هەمان شێوەی حەقیقەتی ڕەها دەداتە دواوە. ئەو ئەگەر بە گشتی دژی حەتمییەتە، ئەوە لە بەرانبەردا ناحەتمییەت (indeterminism) دەخاتە ڕوو، کە زانینی زانستییانە دەیخوازێت، بەوەی زانینی زانستی پێویستە

خاوەنی خەسڵەتی نزیکەیی بێت، نەوەک ڕەهایی، بگرە لەوەیش دوورتر دەچێت و بەردەمی بە کراوەیی جێ دەهێڵێت، تا هیچ شتێک ڕێ لە گەشەکردنی نەگرێت. وەک لە کتێبی (هەژاریی مێژووگەرایی: The Poverty of Historicism)دا پێی لەسەر دادەگرێت، کە مێژوو دەستنیشان ناکرێت. واتە سنووری بۆ دانانرێت و ڕێ نادات پێشبینی بۆ ئایندە بکەین. لە کتێبی (کۆمەڵگەی کراوە و دوژمانانی)دا ڕەخنەی توند لە چەمکی حەتمیەت (determinism) دەگرێت، کە لە فەلسەفەی (پلاتۆ)، (هیگڵ)، (مارکس) و هیی دیکەدا بە زەقی دەبینرێت و بە مێژووگەرایی (historicism)یەوە گرێ دراوە. واتە مێژوو بە هێڵی ڕێکدا دەڕوات و قۆناغەکان بەپێی ئەو پێشبینییە د□ب□ت، بۆی کراوە. (پۆپەر) پێی وایە ئەمە دژی خوێندنەوەی ڕەخنەییانەیە و ئەوانە دەیانەوێت بە شێوەیەک مێژوو ببینن، تەنیا بە یەک شێواز دەچێتە پێشەوە. دواتر بۆ ئەم چەمکە دەگەڕێینەوە و قسەی زیاتری لێوە دەکەین، کە بەشێکی گرنگی فەلسەفەی (پۆپەر)ی لەسەر دامەزراوە.

ئەو بەوەدا فیلۆس□ف□ی ئەنتیگەوهەرگەرا (anti-essentialism)یە، نەوەک گەوهەرگەرا (essentialism)، ئەوە چەمکەکان ناخاتە ناو چوارچێوەی دیاریکراوەوە، تا لە گەوهەریان بکۆڵێتەوە، بەڵکوو لە ڕووی ئەرک و ئامانجەوە لێیان دەڕوانێت. لە کتێبی (گریمانەکان و پووچەڵکردنەوەکان: گەشەی زانستی زانین: Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge)دا دەڵێت گەوهەرگەرا وا لە دنیای ئاسایی (ordinary world) دەڕوانێت، کە تەنیا ڕووخسارە و لە پشتیەوە دنیای ڕاستینە (real world) دەدۆزرێتەوە. ڕەگی گەوهەرگەرا بۆ (ئەرستۆ) دەگەڕێنێتەوە، کە پێی وایە ئەم ئاڕاستەیە بەرپرسیارە لەوەی زانستی کۆمەڵایەتی بە بەراورد لەگەڵ زانستی فیزیادا گەشەی نەکردووە. بەم شێوەیە چەمکە کۆمەڵایەتییەکانی وەک خێزان، کۆمەڵگە، نەتەوە، دەوڵەت و زۆری دیکە لە لای ئەو لەو شوێنەوە گرنگن، کە چ کارێک لە تاک دەکەن و بە چ ئەنجامێکی دەگەیەنن. واتە ئامانجی زانستی کۆمەڵایەتی توێژینەوەی دیاردەی کۆمەڵایەتییە.

پۆپەر و کێشەی ئیندەکشن (The Problem of Induction)

ئیندەکشن واتە سەرنجدانی توێژەر لە دیاردە و ڕووداو، بەو مەبەستەی لە ڕێیانەوە بە ئەنجامێک بگات. لەو ئەنجامەوە

تیۆرییەک دادەمەزرێنێت و بە هۆیەوە هەوڵی توێژینەوەی ئەو شتانە دەدات، تا چارەسەریان بۆ بدۆزێتەوە. بە مانایەکی دی، لەو بەشە سەرنجدراوانەوە گشتێک پێک دەهێنێت. بەکورتی خوێندنەوەی گشت بە هۆی ئەو ئەنجامە تایبەتەی توێژەر لە ڕێی سەرنج و ئەزموون (observation and experiment)ـەوە بە دەستی هێناوە. وەک لە سەرەتای کتێبی (لۆجیکی دۆزینەوەی زانستی)دا دەڵێت بەو بەئەنجامگەیاندن (inference)ـە دەگوترێت ئیندەکتیف (inductive)، کاتێ لە باری کەسێتیی (singular statements)ـەوە گوازرایەوە، کە هەندێجار باری تایبەت (particular’ statements)یشی پێ دەگوترێت، وەک ئەوەی ئەنجامی سەرنج و ئەزموون لە ئاستی بابەتە گشتییەکاندا لە شێوەی گریمان (hypotheses) و تیۆری دەردەخات.

دیدەکتیف (deductive) پێچەوانەی ئیندەکشن لە گشتەوە بە تایبەت ئاڕاستەیە، بەو مانایەی ئەو ئەنجامەی پێی دەگەین، لە پێوەرێکی لۆجیکییەوە هاتووە و کەمتر گشتییە لەو پێشەکییە گەورەیەی، کە لێیەوە دەرچووبوون. دیدەکتیف ناوەرۆکی ئاڕاستەی فەلسەفەی عەقڵ (rationalism) پێک دەهێنێت، لە کاتێکدا ئیندەکتیف هیی ئاڕاستەی فەلسەفەی ئەزموونگەریی (empiricism)ـە. (پۆپەر) ڕەخنەی توند لە دووەمیان دەگرێت و بە ڕێی تایبەتی خۆی دیدەکتیف پەسەند دەکات. ئەگەرچی سەرنج و ئەزموون بە تەواوی دوور ناخاتەوە، بەڵام بە سەرەکییان نازانێت، بەڵکوو بە شێوەیەک لێیان دەڕوانێت، کە یارمەتیدەرن لەوەی تیۆرییەکان تۆکمەتر بکەن. پێی وایە پرینسیپی ئیندەکشن (induction principle) نایەوێت یاسا گشتییەکان لە بەرچاو بگرێت، بەڵکوو دووریان دەخاتەوە. بەکورتی کێشەی ئیندەکشن، ئەوەیە، کە ئاییندە وەک ئێستا دەبینێت و وای دادەنێت هەمان ئەو بارودۆخەی لەم ئێستایەدا هەیە، لە ئاییندەیشدا دەمێنێت، لە کاتێکدا زانینی مرۆڤ لە گۆڕاندایە، کە مانای وایە بارودۆخ نەگۆڕ نییە. وەک لە کتێبی (لۆجیکی دۆزینەوەی زانستی)دا ئاماژە بە (نیوتن) و (ئاینیشتاین) دەکات، کە هەردووکیان لە بواری فیزیادا تیۆرییان داڕشتووە، بەڵام لە دوو بارودۆخی جیاوازدا. ئەوەی دووەمیان لە بواری کەشکردندا ئەوەی یەکەمیانی کردە گریمانەیەکی ڕووت. دەگوترا خۆر لە بیستوچوار سەعاتدا جارێک هەڵدێت و ئاوا دەبێت، کەچی دەرکەوت ئەو خۆرە لە زەریای

بەستەڵەکی باکووردا لە نیوەی شەودا دەردەکەوێت. دەگوترا ئەنجامی تێکڕای بوونەوەران مردنە، کەچی دەرکەوت بەکتریا نامرێت، بەڵکوو لە شێوەی دابەشبووندا زۆر دەبێت.

ڕاستییەکەی (داڤید هیۆم) پێشتر بە چڕی خۆی لە قەرەی ئیندەکشن داوە و لەم ڕووەوە دوو کێشەی دیاری کردوون: یەکەم، کێشەی لۆجیکی و دووەم، کێشەی سایکۆلۆجی. یەکەمیان لەوەدا خۆی دەبینێتەوە، کە پێی وایە هەمان ئەو ڕووداوانەی ئەمڕۆ دووبارە دەبنەوە و ئێمە سەرنجیان دەدەینێ، لە ئایندەیشدا ئەو سیستەمی دووبارەبوونەوەیەی خۆیان دەپارێزن، لە کاتێکدا ئەمە تەنیا باوەڕی ئێمەیە و لەسەر بنەمای خوو (habits)، یان ڕاهاتن (customs) دامەزراوە. واتە پەنابردن بۆ پرینسیپی یەکێتیی سروشت (principle of Uniformity of Nature)، بەو مانایەی یاسا و میکانیزمەکانی سروشت ئێستا چۆنن، لە ڕابردوودا هەر وا بوون و لە ئایندەیشدا هەر وا دەم□ن□وە، هەڵەیەکی لۆجیکییە و بە بەڵگەی بازنەیی (circular argument) ناسراوە. مەبەست ئەوەیە بۆ ئەوەی ڕاستێتیی شتێک بسەلمێنێت، لە ناو خۆیدا بەڵگەی بۆ دەهێنێتەوە. بۆ نموونە ئەم دەرمانە باشە، چونکە لەسەر پاکەتەک□ی□دا وا نووسراوە. کێشەی دووەمیان، کە سایکۆلۆجییە، (هیۆم) بۆ پرینسیپی پێوەندگەرایی (principles of association)ی دەگەڕێنێتەوە. وا ڕاهاتووین شتەکان پێکەوە دەبەستینەوە. لەبەر ئەوە نا پرسینسپی هۆکار دەیخوازێت، بەڵکوو لەبەر ئەوەی پێی ڕاهاتووین. ناکرێت بەبێ دووکەڵ، بیر لە ئاگر بکەینەوە، کە (هیوم) پێی وایە لێرەدا خەسڵەتی عەقڵ ونە. واتە دۆخی هۆکاری (causation) بریتییە لەو ڕاهاتنە هزرییەی، کە بەرهه□می پێکبەستنەوەیە، دەنا هیچ ڕاستییەکی ئۆنتۆلۆجیی لە پشتەوە نییە. بەم شێوەیە هەر مەعریفەیەک لەم هۆکارییەوە سەرچاوە بگرێت، دوورە لەوەی خاوەنی خەسڵەتی حەقیقەت بێت. ئەو فیلۆسۆفەی سەدەی هەژدەم ئەوە نییە بڵێت ئەزموون هەر بە هیچ شێوەیەک لە پێکهێنانی بیر□کانماندا گرنگ نییە، بەڵام ئایا کاریگەرییە هەستییەکان (sense impressions)، کە ئەزموونی خۆمانیان لەسەر دادەمەزرێنین، تەنیا وێنەی هزریی ئەو شتانەن، دەیانبینین و حەقیقەت نانوێنن، یان هەر زانینی ڕاستی پێشان دەدەن؟ ئایا دەکرێت ئەو دۆخە ئەزموونکراوانە بەسەر ئەوانەیشدا بگشتێنین، کە هێشتا ئەزموون نەکراون؟ نەخێر، لە ڕووی لۆجیکییەوە ناکرێت، چونکە شتەکان زۆرینەی کات پێکەوە

نەبەستراونەتەوە، مەگەر ئەوانەی لە ڕێی دووبارەکردنەوە پێیان ڕاهاتووین، بۆیە (هیۆم) لە ڕووی لۆجیکییەوە ئیندەکشن دەداتە دواوە و تەنیا لە ڕووی سایکۆلۆجییەوە دەیهێڵێتەوە، کە بە هۆشیاریی کەسێتیمانەوە بەندە. هەرچی (پۆپەر)ە لە ڕووی ئەپستمۆلۆجییەوە، واتە لە ڕووی تیۆری زانینەوە ڕەخنەی لێ دەگرێت، کە هاوکات ئەوەی (هیۆم)یش بە ناعەقڵانی (irrational) دادەنێت.

(پۆپەر) لەم ڕووەوە سوود لە بۆچوونەکانی (هیۆم) دەبینێت و پەرەیان پێ دەدات، کە یەکەم فیلۆسۆفە گومانی لە پرینسیپی ئیندەکشن کردبێت، بەڵام ڕەخنەی توندیشی لێ دەگرێت، بەوەی لە ئاستی سایکۆلۆجیدا دەیهێڵێتەوە.
دەکرێت بگوترێت لە لای (پۆپەر) مێتۆدی زانستی بە پلەی یەکەم پشت بە گریمان دەبەستێت، نەوەک بە سەرنج و ئەزموون، چونکە ئەوەی ڕێمان دەدات ڕاستی و چەوتیی شتەکان دەربخەین، گریمانەیە، بەوەی هەر تیۆرییەک کاتێ وەک زانست دەناسرێت، کە توانای هەبێت بخرێتە بەر تاقیکردنەوەوە، بە ئەوەی خۆی لە دەست بدات. ساتێ دەگوترێت گریمانە، واتە ئێمە بە سەلماندنی ڕاستیی تیۆرییەک ڕێگەیەکی دیاریکراومان نییە، بەڵکوو لە دۆخی دۆزینەوەی ڕێی گونجاوداین، کە دەشێ زیاتر لە تیۆرییەک بدۆزینەوە، لە کاتێکدا ئەوانەی پشت بە ئیندەکشن دەبەستن، پێیان وایە تیۆریی زانستی، ئەوەیە، لە ڕووی ئەزموونەوە دەرکەوتووە، زانستییە، کە بە بڕوای (پۆپەر) ئەوانە دەرگە لە بەردەم کرانەوەی زانست دادەخەن و ڕێ نادەن قسەی دیکەی لەوە بکرێت. ئەزموون دەتوانێت لایەکی ئەو شتەمان پێشان بدات، بەڵام لاکانی دیکە دەشارێتەوە. واتە ئەگەر بێژمار بەڵگەمان دەست کەوت و سەلمێنرا لایەکی ئەم تیۆرییە دروستە، هێشتا لاکانی دیکە وەک خۆیان ماونەتەوە و نەسەلمێنراون. وەک لە سەرەتای کتێبی (لۆجیکی دۆزینەوەی زانستی)دا نموونە بە مەلی قوڕینگ (swan) دەنێتەوە، کە دەگوترێت هەموویان سپین، بەڵام کاتێک ڕەنگێکی دیکەمان دەست دەکەوێت، ئەوە تەکڵای ئەو بەڵگانەی بۆ ئەوە دەهێنرانەوە، گوایە تەنیا قوڕینگی سپی هەیە، بەو دانەیە پووچ دەبێتەوە. بەکورتی هەزار قوڕینگی سپی ناتوانن بیسەلمێنن سەرجەم قوڕینگەکان سپین، بەڵام یەک قوڕینگی ڕەش دەتوانێت (یاسای گشت قوڕینگەکان سپین) بە درۆ بخاتەوە. پێی وایە لەم دۆخەدا پێویستە تیۆریست هەوڵ بدات تیۆرییەکەی بە لاوە بنێت

(disprove) لە جیاتیی ئەوەی بیەوێت بەردەوام بیسەلمێنێت. لەو ڕووەوە دەبێت زانست یارمەتیمان دەدات وردەوردە (progressively) لە حەقیقەت نزیک ببینەوە، بەڵام هەرگیز ناتوانین دۆنیا ببینین بە ڕاڤەی کۆتایی (final explanation) گەیشتووین.

پۆپەر و پرینسیپی پووچەڵکردنەوە، یان بەدرۆخستنەوە (Falsifiability)

لە سەرەوە کەموزۆر ڕوانینی (پۆپەر)مان لەمەڕ تیۆریی زانستییەوە دەرخست، بەڵام لێرەدا هەوڵ دەدەین وردتر لەبارەی ئەو میکانیزمانەوە بدوێین، کە ئەو لە پێکهێنانی تیۆریدا لەبەرچاویان دەگرێت. کاتێ دەڵێین تیۆری، ئەوە هاوکات ئاماژە بە کێشەیەک، یان چەند کێشەیەک هەیە، بەوەی تیۆرییەکان لە پێناوی ڕووبەڕووبوونەوەی کێشەکان دادەمەزرێن، تا چارەسەری گونجاویان بۆ بدۆزنەوە. لە لای (پۆپەر) شتێکی سەیر و تایبەت دێتە بەر چاو. پێشتر گوترا ئاراستەی ئیندەکشن مەبەستییەتی لە ڕێی سەرنج و ئەزموونەوە ڕاستێتیی تیۆرییەک بسەلمێنێت، کە لەم ڕووەوە بەردەوام بەڵگەی بۆ دێنێتەوە. بە مانایەکی دی، ڕێیەکی پۆزەتیڤ دەگرێتە بەر و پشت بە پرینسیپی بەدروستزانین (verification) دەبەستێت، لە کاتێکدا (پۆپەر) نایەوێت ئەو بەڵگانە بدۆزێتەوە، کە تیۆرییەکە بە دروست دەزانن، بەڵکوو بە دوای ئەوانەدا دەگەڕێت، توانایان هەیە بە درۆی بخەنەوە. تا ئەودەمەی نەیدۆزیونەتەوە، ئەوە تیۆرییەکە زانستییە و بە دروست دادەنرێت. هەر تیۆرییەک ئەو پرینسیپە هەڵنەگرێت و نەتوانێت پێشبینیی ئەوە بکات ڕۆژگارێک بە درۆ دەخرێتەوە، مانای وایە نازانستییە. واتە بوونی ئەگەرەکانی بەدرۆخستنەوە (Potential falsifiers) تیۆریی زانستی لە هیی نازانستی جودا دەکەنەوە. وەک دەبینین بە شێوەی نێگەتیڤ مامەڵە دەکات، تا نەگاتە یەقین، بەڵکوو بەردەوام لەناو گریمانەدا بمێنێتەوە، چونکە هیچ سەرچاوەیەک بە جێگەی بڕوای تەواو نازانێت، تا زانینی لێ وەربگرێت. وەک پێشتر گوترا ئەو سەرنج و ئەزموون بە تەواوی بە لاوە نانێت، بەڵکوو بە پێی پێویست و وەک ئەنگێزی یارمەتیدەر بە تەکمەکردنی تیۆری پەنایان بۆ دەبات. واتە عەقڵ و ئەزموون پێکڕا بە سەرچاوەی زانین دەزانێت، بەڵام دەست لە گومان و ڕەخنە هەڵناگرێت. ئەوەی پرینسیپی بەدرۆخستنەوەی پەسەند کرد، زانستە و ئەوەی

نەیکرد، مێتافیزیکە. دەکرێت بگوترێت بەدرۆخستنەوە، یان پووچەڵکردنەوە (Falsifiability) سنووری نێوان زانست و نازانست، یان زانست و مێتافیزیکا دیاری دەکات. وەک گوترا لە دژی پرینسیپی بەدروستزانین (verification) دەوەستێتەوە. ڕاستییەکەی بیرمەندانی ئاڕاستەی پۆزیتیڤیزمی لۆجیکی (Logical positivism)، کە دواتر ناویان بە ئەزموونگەرایی لۆجیکی (Logical empiricism) گۆڕا، لە بیستەکان و سییەکان لە نەمسا و ئەڵمانیادا چالاک بوون، پشتیان بەو پرینسیپە دەبەست. ئەوانی ئەندامی بازنەی ڤیەنا (Vienna Circle) وا لە زانینی زانستییان دەڕوانی، کە بریتییە لە کۆمەڵێک گشتاندنی ئەزموونییانە (empirical generalization). واتە چەند شێواز و سیستەمێکن، لە بارودۆخی جۆراوجۆردا دووبارە دەبنەوە و بە ڕێگەی ماتماتیکی، گرافیکی، یان سیمبۆلی وەسف دەکرێن. بە مانایەکی دی، یاساکانیان بەپێی لۆجیکی بەدروستزانین لە پوختەی پێکهاتە بەشییەکانەوە، کە بە پرۆسێسی کەڵەکەبووندا تێپەڕیون، وەردەگرن، بەو مانایەی ڕەزامەندی، یان جەختکردنەوە (confirmability)ی زۆریان بە دەست هێناون. لێرەدا پشت بە سەرنج (observation) دەبەستن، کە تێیدا هەستەکان ڕۆڵ دەبینن و بایەخیش بە پێوان (measurement) دەدەن. ئەوان بەوەدا توند پێ لەسەر مانای شت دادەگرن، ئەو ڕەزامەندی و جەختکردنەوەیە بە گرنگ دەزانن. دەیانگوت هیچ دەربڕینێک دروست نییە، ئەگەر بە پرۆسێسی بەدروستزانیندا تێنەپەڕێت، بەو مانایەی پێویستە بزانرێت، ئاخۆ دروستە، یان نا، کە هەر ئەوەیشیان بە پێوەری زانستی و نازانستی، لۆجیکی و نالۆجیکی دەزانی. واتە مانای ڕەهای شتیان دەخستە سەرووی هەر بابەتێکی دیکەوە. بە ئەو مەبەستەیش پەنایان بە ڕاڤەی زمانی زانست دەبرد، کە کاریگەریی کتێبی (نامەی لۆجیکی فەلسەفی: Tractatus Logico-Philosophicus)ی (لودڤیگ ڤیتگینیشتاین)یان بەسەرەوە بوو، لەوەی ئەو دەڵێت ئامانجی فەلسەفە بریتییە لە ڕوونکردنەوەی لۆجیکی بیرۆکەکان، بەو مانایەی فەلسەفە پراکتیکە، نەوەک تیۆری، کە ڕوونکردنەوەی لۆجیکی مانای بیرۆکەکان هاوکات ڕوونکردنەوەی بابەتە فەلسەفییەکانە. (پۆپەر) کتێبی (لۆجیکی دۆزینەوەی زانستی)ی بە ڕووبەڕووبوونەوەی ئەوانە تەرخان کردووە و پێی وایە ئەرکی فەلسەفە نە ڕاڤەکردنی لوغزەکانی زمانە و نە ڕوونکردنەوەی دەربڕین و دەستەواژەکانیشیەتی، بەڵکوو ئەرکەکەی گەڕانە بە دوای تیۆرییە دروستەکان. ڕاستە

(پۆپەر) ڕۆژگارێک بە شێوەیەک لە شێوەکان لەو ئاراستەیەوە نزیک بووە، بە تایبەتی خۆی بە هاوڕێی (هێربەرت فیگل)، (ڤیکتۆر کرافت)، (فریدریک وەیزمان) و (کورت جیودل)ی ئەندامانی زانیوە، بەڵام بەوەدا ئەو ئاراستەیە وا لە زانست دەڕوانێت، ڕەهایە، ئەوە لەگەڵی ڕێک ناکەوێت، لە کاتێکدا ئەو پێی وایە زانست هەمیشە پێویستی بە گەشەکردن هەیە و ناگاتە خاڵی کۆتایی، بەڵێ گریمانە و قەبڵاندن (guessing) خەسڵەتی زانستی ڕاستینەن. لە گوتاری زانست وەک بەدرۆخستنەوە (Science as Falsification)دا، کە پێشتر لە کۆرسێکدا پێشکەشی کردووە و لە (1963) لەگەڵ چەند گوتاری دیکە لە کتێبی (گریمانەکان و پووچەڵکردنەوەکان: گەشەی زانستی زانین)دا چاپ کراوە، دەڵێت لە پاییزی (1919)ـەوە ویستوویەتی ڕووبەڕووی ئەو گرفتە ببێتەوە: (کەی دەکرێت تیۆرییەک وەک زانستی پێڵەن بکرێت؟: When should a theory be ranked as scientific?)، یان (ئایا پێوەرێک بۆ خەسڵەتی زانستییانە و پایەی تیۆرییەک هەیە؟: “Is there a criterion for the scientific character or status of a theory?). دەڵێت ئەوەی ئەوسا تووشی نیگەرانیی کردووە، ئەوە نەبووە، ئاخۆ (کەی تیۆرییەک دروستە؟)، یان (کەی تیۆرییەک پەسەندکراوە؟)، بەڵکوو ئەو پرسیارانەی سەرەوەن، کە لەوەوە ڕەخنەی لە ئیندەکشن گرتووە و هەوڵی داوە تیۆریی زانستی لە هیی نازانستی جودا بکاتەوە. لە کتێبی (ئەفسانەی چوارچێوە: The Myth of the Framework)دا، کە دوا بەرهەمیەتی و تێیدا باس لەو تاوانانە دەکات، بە هۆی بوونی باوەڕی ڕەهاوە ڕووبەڕووی داهێنەرانی زانست بوونەتەوە و هاوکات پێ لەسەر بایەخی زانست دادەگرێت، کە چۆن لە ڕێی ڕەخنەوە بەرپەرچی هەموو جۆرە ئەفسانەیەکی داوەتەوە. لەوەدا دەڵێت: (ئێمە ئەگەر تیۆرییەکەمان تاقی کردەوە و دەرمانخست چەوتە، پێویستە دیاری بکەین چ بەشێک لەو بەشانەی پێکیان هێناوە، لە سەرنەکەوتنەکەیدا بەرپرسیارە). بەم پێیە ئێمە لە ڕێی بەدرۆخستنەوەوە زانینمان پێش دەخەین، کاتێ لە کێشە کۆنەکانەوە بەرەو کێشە نوێیەکان دەچین، بەو مانایەی لە هەڵەکانمانەوە فێر دەبین و ئەوەیشە هێزی بەردەوامیمان پێ دەبەخشێت).

(پۆپەر) لە ڕێی ئەم چوار هێمایەوە بەچوونی خۆی دەخاتە ڕوو: (P1 » TT » EE » P2.). (P) واتە کێشە (problem). (TT)

کورتکراوەی تیۆریی کاتی (tentative theory)یە. (EE)ی بە
مانای بنەبڕکردنی هەڵە (error-elimination) دێت، کە
ڕاستییەکەی واتای هەوڵە بۆ نەهێشتنی هەڵە (stands for
'attempted' error-elimination)، بە تایبەتی لە ڕێی
گفتوگۆی ڕەخنەییەوە. مەبەست لە (P2) دانانی کێشەیەکی
نوێیە، کە پێویستە چارەسەری نوێیشی بۆ بدۆزرێتەوە. بەکورتی
مەبەست لەوەیە چۆن زانین گەشە دەکات و لە وەستان ناکەوێت.
پێچەوانەی ئاڕاستەی ئەزموونگەرایی لۆجیکی، کە وای دەبینێت
ڕەوتی زانست بریتییە لە کەڵەکەبوون، ئەو پێی وایە
ش□شگێڕییە، بەو مانایەی پێشکەوتنی زانست تیۆرییەک دەخاتە
شوێنی یەکێکی ترەوە و ئامانجیشی نزیکبوونەوەیە لە حەقیقەت.
نزیکبوونەوە، نەوەک گەیشتن. واتە گەڕانی بەردەوام بە دوای
ئەو تیۆریانەی پتر لەگەڵ واقیعدا دەگونجێن و دەتوانن
گۆڕانی تێدا بکەن. لێرەوەیە پێ لەسەر زانینی بابەتییانە
(Objective knowledge) دادەگرێت، کە لەسەر بنەمای قەبڵاندن
دادەمەزرێت و ڕێ دەدات بخرێتە بەردەم تاقیکردنەوەوە. زمان
تێیدا خاڵی گەوهەرییە، بەوەی زانین تەنیا کاتێ لە بواری
خودەوە بۆ بواری بابەتی دەگوازرێتەوە، کە لە شێوەی زمان
دادەڕێژرێتەوە، بە مەرجێ تاقیکردنەوە و ڕەخنە لەو
پر□س□دا چالاک ببن. پێی وایە لەم ڕووەوە (کانت)ی فیلۆسۆف
یەکەمجار پێی لەسەر بابەتێتی بابەتی زانستی داگرتووە، کە
ئەوەیش پێوەندییەکی پتەوی بە دامەزراندنی تیۆرییەوە هەیە،
لە ڕێی گریمان و بابەتی گشتی (universal statements)یەوە،
لە کاتێکدا (پۆپەر) لە کتێبی (لۆجیکی دۆزینەوەی زانستی)دا
دەڵێت خۆی بە شێوەیەکی جیاواز چەمکی بابەتی (objective) و
تایبەتی ('subjective)ی لە هیی (کانت) بە کار دەهێنێت. لە
لای (کانت) وشەی (تایبەتی) ئاماژەیە بۆ ئەوەی، کە زانینی
زانستی پێویستە پاساوی هەبێت (justifiable) و تەواو لە
هەوەس (whim)ی کەس سەربەخۆ بێت. پاساو پێویستە بابەتی بێت،
ئەگەر لەسەر ئاستی پرینسیپدا بگونجێت لەلایەن کەسەوە
ئەزموون بکرێت و لێی تێبگەیشترێت. (کانت) دەنووسێت: (ئەگەر
شتێک ڕاست بوو) لە لای هەر کەسێک بە گوێرەی ئەو بیرۆکەیەی
هەیەتی، ئەوە بنەماکەی بابەتی و تەواوە. (پۆپەر) هەر
لێرەدا دەڵێت بەڵام تیۆریی زانستی هەرگیز بە تەواوی
قەبووڵی ناکات پاساوی بۆ بهێنرێتەوە و بەدروستزانین
(verifiable)ی بۆ بکرێت، بەڵکوو تەنیا تاقیکردنەوە
دەخوازێت.

(پۆپەر) لەم ڕووەوە پشت بە تیۆریی هەوڵ و هەڵە (trial and error) دەبەستێت، کە پێشتر (ئێدوارد تۆرەندایک: Edward Lee Thorndike)ی دەروونناس لە بواری سایکۆلۆجیای پەروەردەیی (Educational psychology)دا پەنای بۆ بردووە. مەبەست ئەوەیە چۆن بوونەوەر لە ڕێی هەڵەکانیەوە فێر دەبێت چارەسەر بدۆزێتەوە. پر□س□کە، دەکەوێتە پێش سەرنجەوە، بەوەی هەر کاتێ هەستمان کرد هەڵەیەک هەیە، هەوڵێکی تر دەدەین، تا هیی ڕاست دەدۆزینەوە. لێرەدا سوودی لە هەڵبژاردنی سروشتی (natural selection)ی (چارلز داروین)یش بینیوە، کە چەمکێکی بنەڕەتییە لە تیۆریی پەرەسەندندا و مەبەستی ئەوەیە سروشت پەنا بۆ کرداری هەڵبژاردن دەبات، تا لە ڕێی بۆماوەوە ئەوانە بهێڵێتەوە، کە لەگەڵ گۆڕانکارییکاندا توانای خۆگونجانیان هەیە و هاوکات ئەوانەی لەم خەسڵەتە بێبەشن، بە لاوەیان دەنێت. لەمەوە بوونەوەر دۆخێک جی دەهێڵێت و دەچێتە دۆخێکی بال□اترەوە. لە کتێبی (گەڕان بە دوای جیهانێکی باشتردا: In Search of a Better World)دا دەنووسێت: (بەپێی داروینیزم بوونەوەر لە ڕێی هەڵبژاردنی سروشتییەوە خۆی لەگەڵ ژینگەکەیدا دەگونجێنێت، کە ئەوەمان فێر دەکات ڕۆڵی بوونەوەر لەم پر□س□دا ن□گ□تی□ڤ□، بەڵام لێرەدا ئەوەی زۆر گرنگ دێتە بەر چاوم، ئەوەیە، کە بوونەوەر لە ژیانێکی باشتر دەگەڕێت. بەم شێوەیە داهێنان دەکات و ڕێکخستنێکی نوێ لە ژینگەدا دێنێتە دی). (پۆپەر) بە هەمان شێوە لە پرینسیپی هەوڵ و هەڵەدا ئەوە دەبینێت، کە تیۆرییە گونجاوەکان دەمێنێنەوە و گەشە دەکەن. پێی وایە لەمەدا هەم مرۆڤ و هەم ئاژەڵ هاوبەشن، بەوەی لە ئەمیبای یەکخانەوە بیگرە تا مرۆڤی بەرزترین ئۆرگانیزم پەنای بۆ دەبەن. ئەمیان بە شێوەی میکانیکی و ئەویان بە شێوەی هۆشیاری. بەوەدا مرۆڤ خاوەنی زمانە، ئەو زانینەی خۆی بابت□تییانە و لە شێوەی بیردۆزە داد□□ژ□ت. لەو گوتارەی ناوی ناوە (دایەلکتیک چییە؟)، پێ لەسەر ئەوە دادەگرێت، کە لە ڕێی (هەوڵ و هەڵە)وە بیری مرۆڤایتی گەشە دەکات، بۆیە هەر کاتێ ئەو دۆخە ونە، ئەوە تیۆرییەکان بە شێوەی دۆگمایانە پارێزگاری لە مانەوەی خۆیان دەکەن.

(پۆپەر) لە بواری زانینی بابت□تییانە (Objective knowledge)دا باسی سێ جیهان دێنێتە گۆڕێ و مەبەستیش لە ڕێگەی پەرەسەندن (evolutionary approach)□ـ□، ب□و مانای

زانینیش وێنەی بوونەوەر بە پرۆسەسی هەڵبژاردنی سروشتیدا تێدەپەڕێت، کە ڕاستییەکەیشی لە بەرهەمە درەنگەکانی ئەو فیلۆسۆفەیە. سێ جیهانەکە ئەمانەن:
جیهانی یەکەم، جیهانی شتی ماددی (physical objects)یە، کە ئەوانەن، هەستیان پێ دەکرێت، چ زیندوو و چ بێگیان. جیهانی دووەم، ئەزموونی خودی (subjective experiences)یە، کە لایەنی هەست و نەست دەگرێتەوە. لە پاڵ هەست و سۆزدا، کرداری عەقڵییش سەر بەم دنیایەیە. دەکرێت بگوترێت لایەنی سایکۆلۆجیایە. جیهانی سێیەم، هیی فیکرە، بەو مانایەی بەرهەمی مرۆڤە و ڕەگەزی زمانی تێدا دەردەکەوێت. داهێنانی هونەری، ئەدەبی، فەلسەفی، زانستی، مۆڕاڵی و زۆری دیکە لەم دنیایەدا سەر هەڵدەدەن و گەشە دەکەن. جیهانی کولتوورە. ئەو سێ جیهانە نەک سنووری کۆنکریتبەندییان لە نێواندا نییە، بەڵکوو بەسەر یەکیشدا کراوەن و ئەمیان کار لەویان دەکات.
جیهانی دووەم ئەڵقەی پێکبەستنەوەی جیهانی یەکەم و جیهانی سێیەمە، بەو مانایەی جیهانی خودە، کە لە ڕێی هەست و عەقڵەوە جیهانی یەکەمی ناسیوە و هەر خۆیشی جیهانی سێیەمی بە پێکهاتەی جیهانی یەکەم ئەفراندووە. لە جیهانی یەکەمدا مرۆڤ ڕووبەڕووی کێشەکان دەبێتەوە و بە سروشتی خۆی بە دوای چارەسەردا دەگەڕێت، کە لێرەوە بە جیهانی دووەم دەپەڕێتەوە، کە جیهانی ئەزموونی خودی (subjective experiences)یە. ئەو ئەزموونە بەردەوام گەورە دەبێت، مادام پاڵی پێوە دەنێت لە حەقیقەت نزیک ببێتەوە. هۆشیاریی زیاتر پەیدا دەکات و دەبێتە خاوەنی یادەوەریی تایبەتی خۆی. ئینجا جیهانی سێیەم دەردەکەوێت، کە تێیدا لە ڕێی زمانەوە تیۆری دادەڕێژێت و بە هۆیەوە ڕووبەڕووی جیهانی ماددی، واتە ڕووبەڕووی جیهانی یەکەم دەبێتەوە.
(پۆپەر) تیۆریی زانستیی لە شێوەی هیی (ئاینیشتاین) لە هیی کۆمەڵایەتیی (مارکس) بە نموونە و هیی سایکۆلۆجیی (فرۆید) و (ئەدلەر) بە نموونە جودا دەکاتەوە، کە ئەوەی (ئاینیشتاین) دەخرێتە بەر تاقیکردنەوەوە، بەڵام هیی ئەوانەی دی نا. دەشێ ململانێی کۆمەڵگە لە چینایەتییەوە سەرچاوە نەگرێت، یان فڵان کێشە دەروونی نەبێت، بەڵام بەوەدا ناخرێنە بەردەمی ئەو تاقیکردنەوەیەوە، ئەوە سەختە بە لاوە بنرێن، بەوەی هەمیشە لایەنگرانیان پاساویان بۆ دێننەوە. دەروونشیکاری (psychoanalysis) لە لای (پۆپەر) زانست نییە، با لە ئاستی فرەواندا کاری پێ بکرێت و لایەنگرانیشی زۆر بن. تیۆریی

(ئاینیشتاین) لەگەڵ ماددەدا مامەڵە دەکات، کە ڕووناکاییە، بۆیە ئاسانە بخرێتە بەردەم تاقیکردنەوەوە و ئەنجامەکەی ببینیت، یان ڕاستی و ناڕاستیی تیۆریی ڕێژەیی بسەلمێنرێت. کاتێ دەڵێت تیشک لار دەبێتەوە، ئەگەر بە تەنێکی قورسدا بڕوات، زانست سەلماندوویەتی، کە دروست بۆی چووە، لە کاتێکدا بابەتی فەلسەفەی کۆمەڵایەتی و هیی تیۆریی سایکۆلۆجی ماددە نییە، بەڵکوو مۆڕاڵە، کە ڕێگرن لەوەی تاقی بکرێنەوە. هەر ئەوە وا لە (پۆپەر) دەکات بە نازانستییان لە قەڵەم بدات. ئەوانە دەتوانن خۆیان لەگەڵ بارودۆخەکاندا بگونجێنن و درێژە بە ژیانیان بدەن. پێیان دەکرێت وەهم لە لای مرۆڤ دروست بکەن و هەر بەو وەهمەیشەوە لێیان بڕوانن. هەندێک لەو تیۆریانە کاتێ لە تاقیکردنەوەدا کورت دەهێنن، هێشتا لایەنگرانیان بەرگرییان لێ دەکەن و هەوڵ دەدەن هەندێک گریمانەی یارمەتیدەریان بۆ دابنێن، یان بە شێوازی وا ڕاڤەیان بکەنەوە، کە بە لاوە نەنرێن. ئەوە بە فێڵی کۆنەخوازانە (conventionalist twist) ناو دەبات. ئەو سەرەڕای سەرسامیی بە تیۆریی (پەرەسەندن)ی (داروین)، کە دەڵێت تیۆرییەکی بەهێزە، بەڵام هێشتا پێی وایە چوارچێوەیەکی مێتافیزیکیی هەیە و ناکرێت بەوا بڕنین بە شێوەی زانستی پەرەسەندنی لێک داوەتەوە. لەگەڵ ئەوەیشدا بە پرینسیپی مانەوە بە گونجاوترینەکان (survival of the fittest) سەرسامە، بەوەی دەکرێت لێیەوە بڕوانینە تیۆرییەکان، تا بزانین کامیان زیاتر بەرگەی تاقیکردنەوەکان دەگرێت و پتر مانەوەی خۆی دەسەلمێنێت. ڕاستییەکەی (پۆپەر) بەو مەبەستەی زانست لە نازانست جودا بکاتەوە، هەمیشە دڵڕەقانە لە تیۆرییەکان دەڕوانێت.

ئەگەر (پۆپەر) ڕەخنەی توند لە (پلاتۆ) دەگرێت و پێی وایە بیرۆکەکانی (سۆکرات)ی شێواندووە، بگرە ناپاکیی لە فێرکارییەکانی کردووە، ئەوە لایەنگرێتیی خۆی بۆ (سۆکرات) ناشارێتەوە، بە تایبەتی لەوەدا، کە ڕوانینێکی زانستیانەی بۆ زانین هەیە و پێی وایە هەموو زانینەکەی لەوەدا کە دەبێتەوە، دەزانێت نەزانە. واتە بەردەوام پێویستی بە گەڕان، لێکدانەوە و فێربوون هەیە. ئەوە هەر ئەوەیە (پۆپەر)یش پێی لەسەر دادەگرێت و لەو تێگەیشتنەوە دەیەوێت تیۆرییەکان هەمیشە تاقی بکرێنەوە و هەرگیز بە خاڵی کۆتایی نەگەن. ئایدیۆلۆجیاکان بانگەشەی ئەوە دەکەن کلیلی زانینی

گەردوونیان دەزیوەتەوە و چارەسەری هەموو گرفتەکانیان لە لایە، لە کاتێکدا ڕێ نادەن بخرێنە بەردەم تاقیکردنەوەوە.
بەر لەوەی نەمسا جێ بهێڵێت و ڕوو لە نیوزلاند بکات و دوایيش لە لەندەن بگیرسێتەوە، بە هۆی نەدارییەوە لە دارتاشخانەیەکدا کاری دەکرد. دەڵێت هێندەی لە (وەستا ئەلبەرت)ـەوە فێری تیۆریی زانین بووە، لە هیچ یەکێ لە مامۆستاکانی تری فێر نەبووە، لە کاتێکدا ڕۆڵەی خانەوادەیەکی ڕۆشنبیری ئەرستۆکراتی بووە، کە هەم دایکی و هەم باوکی بە کەسانی ئەکادیمی و هونەردۆست دادەنران. ئەو وەستایە وای کردووە هەست بکات شاگردی (سۆکرات)ـە. ئەوەی (سۆکرات) دەڵێت پێویستە مرۆڤی دەوڵەتدار، واتە ئەوەی لە سیاسەتدا کار دەکات، زانا بێت، وای لێک دەداتەوە، کە دەبێت ددان بەوەدا بنێت هیچ نازانێت. (پۆپەر) لە پێشەکیی کتێبی (ئەفسانەی چوارچێوە: The Myth of the Framework)دا دەنووسێت: (خەمم بە پسپۆر دانەناوە، نە لە زانست و نە لە فەلسەفەیشدا، بەڵام بە درێژایی تەمەنم هەوڵی ڕاستیم داوە شتێک لەم دنیایە بگەم، کە تێیدا دەژین. باوەڕم وایە زانینی زانستی و عەقڵانیەتی مرۆڤایەتی، کە هەمیشە ئەو زانینە بەرهەم دەنێن، هەمیشە هیی ئەوەن بکەونە هەڵەوە). ئەو بەردەوام پێ لەسەر ئەوە دادەگرێت زانین فریومان نەدات و بەردەوام چاومان لە ئاستی هەڵەدا کراوە بێت. هەر لەو کتێبەدا دەڵێت: (دەکرێت من هەڵە بم و دەشێ تۆ ڕاست بیت. بە هەوڵدان زیاتر لە حەقیقەت نزیک دەبینەوە). ئینجا ئاماژە بەوە دەدات، کە لە ساڵی (1945) ئەو دوو دێڕەی بە هێڵی لار لە کتێبی (کۆمەڵگەی کراوە و دوژمنانی)دا نووسیوە. ئەوە دەڵێت، بەڵام لە بیریەتی، کە نابێت هەرگیز بە حەقیقەت بگەین. ئینجا ئاماژە بەوە دەکات، کە ڕەخنەگرانی ئەو کتێبە هیچ کاتێ نەیانویستووە ئەو دوو دێڕە ببینن، بەڵکوو هەندێکیان گوتوویانە ئەو کتێبە خاڵییە لە ڕەوشت، یان لە تیۆریزەی ڕەوشت. هەندێکیشیان دەڵێن ئەو کتێبە دۆگماتیزمی هێناوە.
لە کتێبی (گەڕان بە دوای جیهانێکی باشتردا)دا ڕەخنە لە چەمکی ڕێژەیی (Relativism)یش دەگرێت و پێی وایە ناپاکییە لە ئاستی حەقیقەت و مرۆڤایەتی (betrayal of reason and of humanity)دا، بگرە یەکێکە لەو تاوانانەی ڕۆشنبیران کردوویانن، کە مانای حەقیقەت و مانای یەقینیان تێکەڵ کردووە. هەر لە کتێبەدا خۆی وا دەناسێنێت، کە کەسێکی

عەقڵانییە و باوەڕی بە عەقڵی مرۆڤایەتی هەیە. ئەگەر خۆی بە دوایین عەقڵانی دەزانێت، کە پاشماوەکەی مابێتەوە، ئەوە مەبەستی ئەوەیە بە ئاسانترین ڕێگەی زمان دەدوێت، وەک ئەوەی مامۆستای مەزن (بەرتراند راسڵ) پێی دەدوا، چونکە ئامانجی سادەییی زمان، ڕۆشنگەرییە، نەوەک پاوانخوازی. هەر لەو کتێبەدا
لەگەڵ ئەوەیشدا زمانی (پۆپەر) ئەگەر سادەیە، وەک خۆی دەڵێت، مانای وا نییە ڕووکەشە، بەڵکوو بەوەدا بە مەبەستی ڕەخنەیەکی توندەوە دەچێتە ناو بوارەکانی فەلسەفە، سایکۆلۆجیا، مێژوو، فیزیا، بایۆلۆجیا و ئەوانەی دیکەوە، ئەوە ئەم زمانە ئاستی زانراو جێ دەهێڵێت، بۆیە تێگەیشتنی بابەتەکانی، وردبوونەوەی قووڵ دەخوازێت. هەندێک لەگەڵ (گاستۆن باشولار)ی فیلەسۆفی فرانسیدا بەراوردی دەکەن، بەوەی ئەویش فیلەسۆفی عەقڵە، بەڵام من لە ڕێی خوێندنەوەی بەرهەمەکانیەوە (پۆول ڕیکۆر)م هاتووەتە بەر چاو، کە ئەویش بە شێوەیەکی چڕ مێژووی زانینی مرۆڤایەتی لە گریکەوە تا سەردەمەکەی بە سەر کردووەتەوە. دیارە ڕێگە و ئامانجی هەر یەکەیان لە هیی ئەوەی تریان جیاوازن.

پۆپەر و ڕەخنە لە مێژووگەرایی

لە بەشەکانی پێشوودا بە شێوەیەک لە شێوەکان بینیمان (پۆپەر) ددان بە ڕاستێتیی فەلسەفەی (پلاتۆ)، (هیگڵ) و (مارکس) دانانێت، بەوەی هەر یەکەی بە ڕێی خۆی پێی وایە ئەو یاسایانەی دۆزیونەتەوە، کە مێژوو دەبزووێنن و بەرەو ئەنجامی دیاریکراو (certain outcomes) ئاڕاستەی دەکەن. لە دیدی ئەودا یاساکانی مێژوو لە هیی سروشت (laws of nature) جیاوازن و ڕوانینێکی لەم شێوەیەی هیی ئەوان لەسەر بنەمای دۆگماتیزم دامەزراوە، کە هەموو شتێک ڕەها دەبینێت، بگرە ملکەچی حەتمیتە مێتافیزیکییەکانیان دەکات. ئەوان باوەڕیان وایە، کە دەکرێت هاوشێوەی بواری سروشتی لە بواری کۆمەڵایتیدا پێشبینی بکرێت و بە ڕوونی بێتە دی، لە کاتێکدا (پۆپەر) بە توندی لە دژی ئەو باوەڕەدا دەوەستێتەوە، بۆیە دەیەوێت جینیالۆجیا بۆ فیکری سیاسیی هەر یەک لەو فیلەسۆفانە بکات، کە ئەوە پێویستە بە ڕەخنەی توند، بە مەبەستی هەڵتەکاندنی پایەی تیۆرییەکانیان. لە سەرەتای کتێبی (هەژاریی مێژووگەرایی)دا دەنووسێت باوەڕهێنان بە

چارەنووسی مێژوو، خورافەی ڕووت (sheer superstition) ـە، کە ناکرێت بە ڕێی زانستی و عەقڵی ڕەوتی مێژووی مرۆڤایەتی پێشبینی بکرێت. بۆ نموونە لە دیدی (مارکس)دا دەتوانیت پێشبینیی شۆڕشی سۆشالیستی بکەیت، وەک ئەوەی لە زانستی ئەسترۆنۆمیی نیوتنی (Newtonian Astronomy)دا پێشبینیی خۆرگیران و مانگیران دەکرێت. ئەو جۆرە بیرکردنەوەیە بە زانستی ساختە (pseudoscience) دادەنێت، کە تۆتالیتاریانیزم هان دەدات دەست بەسەر کۆمەڵگەدا بگرێت و تاکەکان بچەوسێنێتەوە. ئەو کتێبەی پێشکەش بە سەرجەم مرۆڤی جیهان کردووە، کە بوونەتە قوربانیی باوەڕی کۆمۆنیزم و فاشیزم. هەر لە پێشەکییەکەدا دەڵێت چەمکی ناباوی مێژوگەرایی (هیسترۆسیزم) خۆی دایەناوە، تا بتوانێت لە ڕێیەوە ئەوەی پێ دەرببڕێت، کە مەبەستیەتی.
لەو کتێبەدا (پلاتۆ) بە باوکی ئەو باوەڕە میلیتاریستییە مۆدێرنە دادەنێت، کە نازیزمی ئەڵمانیا، فاشیزمی ئیتاڵیا، میلیتاریزمی ژاپۆن، ستالینزمی سۆڤیەتی پێ دەناسرێتەوە. ئەو فیلەسۆفەی گریک لە پێناوی پاراستن و هێشتنەوەی دەوڵەتدا قوربانی بە تاک دەدات، کە ئەو تێگەیشتنە ناوەرۆکی ئایدیۆلۆجیای تۆتالیتاریانیزم پێک دەهێنێت. لە کۆمارەکەیدا پاشا فیلەسۆفەکان دەخاتە سەرەوە، کە بە هۆی سەربازی دەستبژێر و بە یارمەتیی چینی فرەوانی کرێکاران دەپارێزرێن. ئەوانی هەمووشتزان لەو جیهانە ئایدیالەدا لە یاساکانی کۆمەڵگە دەزانن و هەر خۆیشیان پلانی سیاسەت دادەڕێژن. لێرەدا زانین بەرهەمی سروشت و کۆمەڵگە نییە، بەڵکوو بە بوونەوەری ئایدیالییەوە پێوەستە، کە لە دنیای ڕووت (ئەبستراکت)، واتە دنیای ئایدیالی ئەبەدیدا هەیە. بەپێی تیۆریی شێوەکان (theory of forms) شتەکانی دنیای مەتریەل و هەستەکان لە گۆڕاندان، بەڵام لە دنیای ئایدیالدا وەک خۆیان پارێزراون، چونکە ئەوەیان دنیای ڕاستینەیە و ئەوانەی دنیای هەستپێکراو وێنەی لاساییکەرەوەی ئەوانن. لەم دنیایەدا پێویستە تاک دەست لە ئازادیی خۆی هەڵبگرێت و ملکەچی سەرۆکەکانی ببێت، دەنا ئارەزووە نەگریسەکانی، کە بە کۆکردنەوەی سامان و دەستەڵاتەوە پێوەستن، ململانێیان لێ دەکەوێتەوە و دەبێتە هۆی نەمانی کۆمەڵگە. بەم شێوەیە (پلاتۆ) بەو ڕوانینە بەرزگەراییە خوداوەندییەی دژایەتیی ڕوونی خۆی بە بیرکردنەوەی ئازادیی تاک ڕادەگەیەنێت و بە ڕەوای دەزانێت تاکەکان بخرێنە ژێر

چاودێرییەوە، کە لە دیدی (پۆپەر)دا (پلاتۆ) نایەوێت ئەندامانی چینی ژێرەوە بگۆڕێن، بەڵکوو دەیەوێت هەر لەم دۆخەدا بمێننەوە، کە بەم شێوەیە مێژوو ملکەچی یاسای پۆڵاین دەکات، بە جۆرێک مرۆڤ لە سایەیدا زەلیل ببێت. پێی وایە شتەکان چەسپاو و ڕاستین، کە هیچ گومان هەڵناگرن. هەر لەو کتێبەدا، واتە لە (کۆمەڵگەی کراوە و دوژمنانی)دا پرسیاری (پێویستە کێ فەرمانڕەوایی بکات؟)ی (پلاتۆ) بە {چۆن دەتوانین دامودەستگەی سیاسی بە شێوەیەک ڕێک بخەین، کە ڕێ لە فەرمانڕەوا بەدەکان، یان فەرمانڕەوا دەستەپاچەکان (incompetent rulers) بگرین، زیانی زۆر بگەیەنن؟} دەگۆڕێت.

(پۆپەر) کاتێ دەگاتە لای (هیگڵ)، ڕەخنەکانی توندتر دەبن، کە لە کتێبی (کۆمەڵگەی کراوە و دوژمنانی)دا پێی وایە نوێنەرایەتیی ئەڵقەی ونبووی (missing link) نێوان (پلاتۆ) و فۆرمی مۆدێرنی تۆتالیتاریانیزم دەکات. زۆرینەی تۆتالیتاریەنە نوێیەکان (modern totalitarians) نازانن بۆچوونیان بە (پلاتۆ) دەگەڕێتەوە، بەڵام گەلێکیشیان دەزانن قەرزداری (هیگڵ)ن. بەم شێوەیە (هیگڵ) بە باوکی ئەو باوەڕە نەتەوەییەیە دادەنێت، کە دواتر تۆتالیتاریانیزمی لە بەرهەم دێت. گوتەگەلی وەک (گەل تەنیا بەوە خودی خۆی دروست دەکات، کاتێ جەنگ لە دژی گەلێکی دیدا هەڵدەگیرسێنێت)، (بیری گەلان ئەوپەڕی دەربڕینی خۆی لە دەوڵەتدا دەبینێتەوە، کە لە سەرووی هەموو ڕەوشت و دادپەروەرییەکەوەیە)، (تاک تەنیا ئامێرێکە لە خزمەتکردنی دەوڵەتی نیشتمانیدا)، (نکووڵی ناکرێت جەنگ لە پەرەسەندنی مرۆڤدا گرنگە) و هیی دیکەی لەم شێوەیە ڕۆڵی بەرچاویان لە هەردوو جەنگی گێتیدا بینیوە. ئەوانە بە شێوەیەک (پۆپەر) تووڕە دەکەن، کە لە (هیگڵ)دا مەترسیی گەورە ببینێت.

(هیگڵ) پێی وایە ڕووداوە مێژووییەکان ئامانجیان لە پشتەوەیە، ئامانجی عەقڵانی (rational aim)، کە عەقڵی گشتگیر هەڵیاندەسووڕێنێت. عەقڵی گشتگیر خواوەندە و دەستەڵاتی تەواوی بەسەر ئەو ڕووداوانەدا هەیە، بۆیە چاکە و خراپە وەک یەک بەشداری لە بزوواندنی ڕەوتی مێژوودا دەکەن، لە کاتێکدا کارەکتەرەکانیش بە چاک و بە خراپیانەوە لەلایەن ئەو عەقڵە گشتگیرەوە ڕۆڵیان پێ دراوە. مێژوو بە شانۆی تراجیدی دەزانێت، نەوەک بە شانۆی بەختیاری، بەڵام هاوکات

وای دەبینێت هەموو ئەو ڕووداوە تراجیدیایانە بە ئاڕاستەی ئازادیدا دەچوون. هەر لە سەرەتای کتێبی (فەلسەفەی مێژوو)دا ڕایدەگەیەنێت، کە مێژووی جیهان شتێک نییە، جگە لە پەرەسەندنی هۆشیاریی پەیوەست بە ئازادییەوە. مێژوو بە ئەوە دەچێتە پێشەوە، تا بە ئازادیی زیاتر بگات. ئەو ڕووداوانە ئەگەرچی بە ماوەیەک وەک فاکتەری نەگەتیڤ لە مێژوودا دەردەکەون، بەڵام دواجار ڕۆڵی لە جووڵاندنی ڕەوتی ئەو مێژووەدا دەبینن و هۆشیاری دەننە ئاراوە، بۆیە پێی وایە مێژوو بوونەوەرێکە و گیانی لە بەرە، کە ئەو گیانە لە لایەک ئازادییەکەیەتی و لە لایەکی دیکەیش تێگەیشتنی ئەوە بە ئەو ئازادییە. بەم شێوەیە ڕەوتی مێژوو بەرەو ئازادیی زیاترە، کە هەر ئەم ڕووداوە تراجیدیانەن ئەو ڕەوتە درێژە پێ دەدەن، بەڵام بەوەدا مێژوو گیانلەبەرە، تووشی وەستان، لادان، لێژی و هەورازی دەبێت، کە وەک گوترا لەوانەوە هۆشیاریی خۆی بە دەست دەهێنێت. دیارە ئەو تێگەیشتنەی (هیگڵ) دواتر بە گشتی دەکەوێتە بەر ڕەخنە، بەوەی سەروەریی (بیری مێژوو) بەسەر بیرکردنەوەی مرۆڤی هاوچەرخدا کۆمۆنیزم و فاشیزمی بەرهەم هێنا، یەکەمیان وەک لایەنی عەقڵ و دووەمیان وەک لایەنی ناعەقڵ، بەڵام ڕەخنەی (پۆپەر) لەوەدا چڕ دەبێتەوە، کە ئەو ڕۆڵی گەورەی لە بەرهەمهێنانی کۆمەڵگەی داخراودا بینیوە، بەوەی پێی وایە دەوڵەت هەموو شتێکە و تاک هیچ نییە. تاک هەم لە ڕووی ماددی و هەم لە ڕووی ڕۆحییەوە قەرزداری دەوڵەتە، بۆیە نابێت هیچ ڕەخنەیەک لەو خوداوەندە بگرێت، مادام ئەو ڕەخنەیە وەک ئەوە وایە ناتەواوێک لە تەواوێکی گرتبێت. ئەوە دەوڵەتە تاک و هەموو شتێکی دیکە لە خۆی دەگرێت، نەوەک تاک بێت دەوڵەت لە خۆی بگرێت. تاک بەو ملکەچییەی بەشداری لە بەدیهێنانی دادپەروەریدا دەکات، کە بە شێوەیەکی ڕەها لە دەوڵەتدا بەرجەستەیە. (پۆپەر) بەشی پانزدەی کتێبی (گریمانەکان و پووچەڵکردنەوەکان: گەشەی زانستی زانین)ی بە چەمکی دایەلێکتیک تەرخان کردووە و لە ژێر چوار ناونیشانی وەک (دایەلێکتیک چییە؟: What is Dialectic?)، (ڕوونکردنەوەی دایەلێکتیک: Dialectic Explained)، (دایەلێکتیکی هیگڵییانە: Hegelian Dialectic) و (دایەلێکتیک پاش هیگڵ: Dialectic After Hegel)دا تاوتوێی دەکات. لەوەدا هەوڵی هەڵوەشاندنەوەی سێکوچکەی دایەلێکتیک (dialectic triad) دەدات و بە داخراوی دەزانێت، کە لەسەر بنەمای تێز (thesis)، دژەتێز (antithesis) و ئەنجام، یان

(synthesis) دامەزراوە. سەرەتا بیرۆکەیەک، یان بیردۆزێک، یان جووڵەیەک هەیە، کە پێی دەگوترێت تێز و زۆرینەی کات دژەکەی بەرهەم دەهێنێت، چونکە وەک نزیکەی هەموو شتەکانی دیکەی دنیا خاوەنی بەهای سنووردارە و خاڵی لاوازی هەیە، کە ئەوەیان بە دژەتێز ناسراوە، چونکە دژی ئەو تێزەیە. ململانێی ئەو دووانە بە ئەنجامێک دەگات، بەو مانایەی ددان بە بەهای یەکتردا دەنێن و دەست لە سنووردارکردنی یەکتر هەڵدەگرن. بەم شێوەیە هەردووکیان لە ڕایەڵێکی دیکەدا یەک دەگرن، تا لەگەڵ دژەتێزێکی دیکەدا بکەونە ململانێیەوە. لەم ڕوانگەیەوە زانست و زانین بەپێی ئەو پرینسیپە گەشە دەکەن. لێرەوە ڕوانینی بە مێژوو لەوەدا بەرجەستە دەبێت، کە هەر قۆناغێکی نوێ لە ڕەحمی ئەو ململانێیەوە دێتە دی، کە بەرهەمی دژایەتی و ڕەتکردنەوەی قۆناغی پێشووە. مێژووی جیهان بریتییە لە دەرخستنی ئەوەی بە ڕۆح ناسراوە، کە لە ڕێی دایەلێکتیکەوە بەرهەم دێت. وەک گوترا (هیگڵ) پێی وایە مێژوو چارەنووسێکی حەتمی (predetermined)ی هەیە و تێکڕای مرۆڤایەتی هەر لە سەرەتاوە بەرەو ئەو چارەنووسە بە ڕێوەیە. لێرەدا دوو خاڵی بنەڕەتی هەن: یەکەم، ململانێیەک، کە زنجیرەیەک قۆناغ دەبڕێت. دووەم، هەر ڕووداوێک هۆکاری هەیە. واتە ئەو دوو خاڵە ناوەڕۆکی حەتمییەتی مێژوو پێک دەهێنن. ڕەگەزەکانیشی دەوڵەت، جەنگ و پاڵەوانی مەزنن. ڕەوشتی بەرزی تاک لەوەدایە لە پێناوی سەروەریی دەوڵەتدا بجەنگێت و پاڵەوانبازێتیی نموونەیی خۆی پێشان بدات. لە بەشی (دایەلێکتیکی هیگڵییانە)دا دەڵێت فەلسەفەی (هیگڵ) تایبەتە بە شوناس، کە بە فەلسەفەی شوناسی عەقڵ و ڕاستینە (philosophy of the identity of reason and reality) ناسراوە، یان ئەگەر کورت بکرێتەوە، دەبێتە فەلسەفەی شوناس (philosophy of identity)، کە دەڵێت عەقڵ دنیایە (the mind is the world)، بەوەی مەعقووڵ ڕاستییە، چونکە ڕاستینە و عەقڵ هاوڕێکن (the reasonable is the real; because reality and reason are identical). واتە فیکر بە حەقیقەتەوە پەیوەست دەکات. هەر شتێ فیکر نەبێت، حەقیقەتیش نییە و ئەوەی فیکر دەرکی بە قووڵاییەکەی ناکات، دەکەوێتە دەرەوەی بواری ئەپستمۆلۆجییەوە. بە مانایەکی دی، پێی وایە، ئەوەی فیکرییە واقیعییشە، ئەوەی واقیعییە فیکرییشە. بەم شێوەیە حەقیقەت خەسڵەتی کۆتاییانەی هەیە و ڕۆحیش، کە هاوواتای عەقڵە، سەرچاوەی هەموو حەقیقەتەکانە. ئەو ڕوانینەی (هیگڵ) لە

چەمکی دەوڵەتدا ڕەنگ دەداتەوە، کە بەرژەوەندیی بەش بە لاوە دەنێت و بەرژوەندیی کە دەخاتە سەروی هەموو شتێکەوە. ئەوە وا دەکات (پۆپەر) بە تۆتالیتاریەنی بزانێت، بەوەی شوناسی تاکەکان لەناو ئەو گشتەدا دەشارێتەوە.

(پۆپەر) لە کتێبی (کۆمەڵگەی کراوە و دوژمنانی)دا پشتگیریی خۆی بۆ (شۆپنهاوەر) دەردەخات، کاتێ گوتوویەتی (هیگڵ) (لە پیاوێکی فریودەر زیاتر، شتێکی دی نییە، کە توانیویەتی نەوەیەک بە تەواوی بشێوێنێت). خۆیشی بەوە تۆمەتباری دەکات، کە مرۆڤێکی بێباکە و لە پێناوی خزمەتکردنی (فریدرێکی سێیەم)دا، ویژدانی خۆیی فرۆشتووە. شۆڕشگێڕیش نییە، بەڵکوو چەوسێنەرە. دەسا ئەگەر ئەنجامی فەلسەفە وێرانکەرەکەی نەبووایە، هەر بە شایەنی ئەوەی نەدەزانی لێی بکۆڵرێتەوە، کە ئەوە وای لێ دەکات بپرسێت چەند ئاسانە قەشمەرێک ببێتە دروستکەری مێژوو (how easily a clown may be a ‘maker of history’).
ئەمجارەیان ڕەخنەی (پۆپەر) ئاراستەی (مارکس) دەکرێت. فەلسەفەی ئەو لەوەدا بەرجەستەیە، کە سەرمایەداری قۆناغێکە و دەبێت وەک قۆناغەکانی پێش خۆی تێبپەڕێنرێت، چونکە لە سایەیەدا دۆخی کرێکار ڕۆژبەڕۆژ خراپتر دەبێت، بۆیە بەم شێوەیە ڕووخانی خۆی لە کۆڵ کردووە. واتا مێژوو بەپێی پرینسیپی حەتمیەت هەر بەو شتانە دەگات، کە زانینی مرۆڤ پێشبینیان دەکات، لە کاتێکدا (پۆپەر) پێی وایە ڕەوتی مێژوو بە شێوەی بەرچاو دەکەوێتە ژێر کاریگەریی زانینمانەوە. بەوەدا ناتوانین پێشبینیی ئەوە بکەین ئەو زانینەمان بۆ کوێ دەگات و چەند گەشە دەکات، ئەوە سەختە پێشبینیی مێژوویشمان بکەین. کۆمەڵگەی داخراویش بەرهەمی ئەم تێگەیشتنەیە، کە ڕاستییەکەی ئەو کۆمەڵگەیە لە بوونەوەرێکی ئۆرگانیکی بایۆلۆجی دەچێت و تا ڕادەیەکی زۆریش تیۆریی ئۆرگانی، یان تیۆریی بایۆلۆجیی دەوڵەت (organic theory of the state)ی لەسەر جێبەجێ دەبێت. بەم شێوەیە کۆمەڵگەی داخراو لە مەگەل، یان خێڵ دەچێت، بەوەی یەکەیەکی نیمچە ئۆرگانیکە و ئەندامانی بە شێوەی نیمچەبایۆلۆجی پێک بەستراونەتەوە. لە دیدی (پۆپەر)دا (مارکس) یەکێکە لە دوژمنەکانی کۆمەڵگەی کراوە، نەک تەنیا لەبەر ئەوەی باوەڕی بە حەتمیەتی مێژوو هەیە، بەڵکوو لەبەر ئەوەیش عەقڵی ژمارەیەکی زۆر مرۆڤی خستووەتە خزمەتی بیرەکەی پێشبینیی

ئاییندەوە، گەیە ڕێگەیەکی زانستییانەیە بۆ چارەسەرکردنی
کێشە کۆمەڵایەتییەکان. لەبەر ئەوەیشە پەنا بە شۆڕش دەبات، لە کاتێکدا لای (پۆپەر) شۆڕش ئاشووب و گێرەشێوێنی دەهێنێت. (پۆپەر) خۆی باوەڕی بە گۆڕانی هێواش هەیە. پێی وایە (مارکس) لە لایەک یۆتۆپیا دادەمەزرێنێت، بەوەی مژدەی کۆمەڵگەیەک دەدات، تێیدا جیاوازیی چینایەتی نەماوە و مرۆڤەکان یەکسان دەژین، لە لایەکی دی دیکتاتۆریەتی پرۆلیتاریا دەسەپێنێت، کە بینرا چ ستەمێکی گەورە لە ژێر ئەو ناوەدا لە مرۆڤ کرا. کەواتە تیۆرییەکی گشتگیرییانەی مێژووە. لە کتێبی (کۆمەڵگەی کراوە و دوژمنانی)دا دەگاتە ئەوەی بڵێت پێویست ناکات لێکدانەوەی (مارکس) بۆ مەتەریالیزمی دایەلێکتیک بە هەند وەربگرین، بەڵکوو دەکرێت وا لێی بڕوانین پێشنیازێکی بەهادارە و لەوەدا یارمەتیمان دەدات، کاتێ لە شتەکان دەڕوانین، بزانین ئەوانە پاشخانی ئابوورییان هەیە. لەگەڵ ئەوەیشدا ئەو ڕەخنەیەی لە (مارکس)ی دەگرێت، بە بەراورد لەگەڵ ئەوەی (هیگڵ)دا، سووکترە، بەوەی ددانی پێدا دەنێت، (مارکس) لە پێناوی مرۆڤی چەوساوەدا کاری کردووە و ئەوەیش لە بەرچاو دەگرێت، کە ئاقڵی ئەو بە کۆمەڵگەی سەدەی نۆزدەم، بایەخدارە، بگرە هەوڵی داوە پێنا بە مێتۆدی عەقڵانی ببات.

ڕەخنەی توندی (پۆپەر) لە ئاڕاستەی مێژووگەرایی لە سنووری ئەو سێ فیلەسوفەدا ناوەستێت، بەڵکوو بە هەموو ئەو ئاڕاستانەیش دەپەڕێتەوە، کە ئەوان تێیدا کاریگەرن. لەڕووەیە (فەرگەی فرانکفۆرت)یش پەیشکی ئەو ڕەخنەیەی بەر دەکەوێت، بەوەی هەر لە سەرەتاوە بە (هیگڵ) و (مارکس) سەرسامن. بۆ نموونە لە کۆنگرەی کۆمەڵناسانی ئەڵمان لە ساڵی (1961)دا بەشدار دەبێت و ڕووبەڕووی (تیۆدۆر ئادۆرنۆ)ی هیگڵی و مارکسی دەبێتەوە. لە کتێبی (ناکۆکی پۆزیتیڤیستەکان لە کۆمەڵناسیی ئەڵماندا: The Positivist Dispute in German Sociology)دا، کە لەم ناوانە: (تیۆدۆر ئادۆرنۆ، هانس ئەلبێرت، ڕالف دارێندۆرف، یۆرگن هابرماس، هارالد پیلۆت و کارل ر. پۆپەر) پێک هاتووە و (گلین ئەدەی: Glyn Adey) و (داڤید فریسبی: David Frisby) بۆ ئینگلیزی وەریانگێڕاوە، (پۆپەر) باس لەو ڕووبەڕووبوونەوەیەی خۆی و ئەندامانی ئەو فەرگەیە دەکات. دەیەوێت تێزی خۆی بە شێوەیەک داڕشتووە، کە سەخت بووە هیگڵی و مارکسییەکی وەک (ئادۆرنۆ) پەسەندی بکات.

ڕاستییەکەیشی ڕەخنەی لە دایەلێکتیک گرتووە. کار بەوە گەیشتووە (ڕالف داریندرۆف)ی کۆمەڵناس نائومێدیی خۆی ڕابگەیەنێت، کە دوو تەوەرەی دژبەیەکی بواری کۆمەڵناسیی لەم کۆنگرەیەدا بانگهێشت کردووە و ئەم ململانێیە ئایدیۆلۆجییەی لێ کەوتووەتەوە. (پۆپەر) خۆی بەشی سێیەمی کتێبی (ئەفسانەی چوارچێوە)، کە ناوی ناوە (عەقڵ یان شۆڕش) بۆ ئەو باسە تەرخان دەکات. دەڵێت دەمەوێت مێژووی ئەو کتێبە و ناونیشانە فریودەرەکەی بگێڕمەوە. ساڵی (1960) بە مەبەستی گفتوگۆ لەبارەی (لۆجیکی زانستی کۆمەڵایەتی)یەوە بانگهێشت دەکرێت. پێی ڕادەگەیەنرێت (ئادۆرنۆ)ی پرۆفیسۆری فرانکفۆرتی لەبارەی باسەکەی ئەوەوە قسەی دەبێت. ئەوە بوو وەک پێشتر گوترا لە (1961)دا بەشدار دەبێت. دیارە پێویست نییە ئێمە لێرەدا هەموو ئەو شتانە بنووسینەوە، کە (پۆپەر) دەیانگێڕێتەوە، چونکە باسێکی سەربەخۆی دەوێت، بەڵام گرنگە بگوترێت، کە ئەم دەڵێت هەوڵی داوە باسەکەی بە ڕێگەی تێکمە بخاتە ڕوو، بە شێوەیەک ئەوەکی هیگڵی و مارکسی نەتوانێت پەسەندی بکات، لە کاتێکدا ئەم، واتە (پۆپەر) بەهایەکی گەورەی بە ئەندامانی فێرگەی فرانکفۆرت لە چەشنی (ئادۆرنۆ)، (هۆرکهایمەر)، (هابرماس) و ئەوانەی دی دانەناوە، بەڵکوو تەنیا ویستوویەتی لە بواری سیاسەتدا ئاوڕیان لێ بداتەوە. هەر لەوەدا (هابرماس) هێرش دەکاتە سەر (پۆپەر) و بە فیلەسۆفێکی پۆزیتیڤیستی دادەنێت، کە لەگەڵ ئەوەدایە دۆخەکە بەم شێوەیە بمێنێتەوە، بە مەرجێ (پۆپەر) خۆی لە کتێبی (کۆمەڵگەی کراوە و دوژمنانی)دا ڕەخنەی توندی لە پۆزیتیڤیزم گرتووە و فەلسەفەی (هیگڵ)ی لە ژێردا ناونووس کردووە. وەک گوترا پێی وایە ناونیشانی کتێبەکە، (ناکۆکی پۆزیتیڤیستەکان لە کۆمەڵناسیی ئەڵماندا)، فریودەرانەیە.

پۆپەر و کۆمەڵگەی کراوە و دوژمنانی

هەموو ئەوانەی لەم بەشانەی سەرەوەدا گوتران، لەبارەی کۆمەڵگەی کراوە و کۆمەڵگەی داخراوەوەن. واتە بۆچوونی (پۆپەر) لەبارەی ئەو دوو چەمکەوە تەنیا بریتیی نییە لەو کتێبەی ناوی ناوە (کۆمەڵگەی کراوە و دوژمنانی)، کە لە ساڵی (1945)دا چاپی کردووە، بەڵکوو سەرجەم بەرهەمەکانی، بە گفتوگۆکانیشیەوە تایبەتن بەو دوو چەمکە. مەبەستیەتی لە ڕێی ئەو کتێبەوە چارەسەر بۆ لیبرالیزم بدۆزێتەوە، کە ئەودەم بە

هەی سەرکەوتنی کۆمۆنیزم، نازیزم و فاشیزم کەوتبووە بەر هەڕەشە. ئەو کۆمەڵگەی کراوە وا دەنێتە بەر چاوی، کە ڕووبەرێکی ئازادە و تێیدا تاک ناکرێتە قوربانیی ئایدیۆلۆجیای تۆتالیتاریانیزم، بەڵکوو هەموو ئازادن و دەتوانن ڕەخنە لە هەر دامودەستگەیەکی دەوڵەت بگرن. ئەوان مافی پرسیار و ڕەخنەیان هەیە. ڕێیان دراوە هەر دەستەڵاتێک بدەنە دواوە، ئینجا ئەو دەستەڵاتە بە میرات ماوەتەوە، یان لە ڕێی پرۆسەی سیاسییەوە هاتووە. بەوەدا پانتاییەکی فرەوانی بۆ ڕەخنە جێ هێشتووە، کۆمەڵگەیەکی دینامیکییە، بەو مانایەی لە ڕێی پرینسیپی هەوڵ و هەڵەوە گەشە دەکات. گۆڕانەکەی سروشتییە و بە شێوەی هێواش ڕوو دەدات. بە مانایەکی دی، گۆڕانکاریی ڕیشەیی دەداتە دواوە. شۆڕش و کودەتاکان لەم کۆمەڵگەیەدا شوێنیان نییە، بەوەی تەنیا ئاشووب و گێرەشێوێنی دەهێنن، وەک چۆن لە ئاستی ئاڕاستە ڕەگەزپەرستییەکانیشدا بەرگری دەکات. واتە باوەڕی بە ئەندازەی پارچەپارچەی کۆمەڵایەتی (Piecemeal social engineering) هەیە، بەو مانایەی ڕیفۆرمی دامودەستگەکانی کۆمەڵگە لە ڕێی پلانەوە بکرێت، زانست پشتیوانیی بکات و ڕەخنە تێیدا چالاک ببێت، پێچەوانەی ئەندازەی گشتگیریانەی کۆمەڵایەتی (holistic social engineering)، کە دەیەوێت بە زۆر و خێرا دامودەستگە کۆمەڵایەتییەکان بگۆڕێت، کە پێی وایە ڕێیەکی یۆتۆپییانەیە و هەڵەی گەورەی لێ دەکەوێتەوە. لە کۆمەڵگەی کراوەدا هیچ پێشبینییەک لەسەر بنەمای تیۆرییە نازانستییەکان بۆ ئاییندە ناکرێت. لەو کتێبەدا بەرگری لە بنەماکانی دیمۆکراتیزم و لیبرالیزم کراوە، کە زەمینە بۆ گۆڕانکاریی هێواش خۆش دەکەن و ڕێگرن لە خوێنڕشتن. کۆمەڵگەی کراوە وەک کۆمەڵگەی داخراو نییە، تەنیا یەک بۆچوون تێیدا زاڵ ببێت، بەڵکوو گفتوگۆ لەبارەی هەموو کێشەکانەوە دەکرێت و هەوڵی چارەسەرکردنیان دەدرێت، کە ئەمە هەر خۆی توانای تاکەکان دەتەقێنێتەوە و داهێنانی لێ دەکەوێتەوە.

* * *

لەم نووسینەدا مەبەستمان نەبووە ئەوە دەربخەین، ئاخۆ ئەو ڕەخنانەی (پۆپەر) ئاڕاستەی فیلەسوفانی دیکەی کردوون، دروستن، یان نادروست، لە کاتێکدا کەم نین، ئەوانەی ڕەخنەی توندیان لە فەلسەفەکەی گرتووە، بەڵام ئەمە لێرەدا بە لای ئەو باسەدا نەچووین، بەڵکوو مەبەستی سەرەکیمان ناساندنی

فیکری ئەو بووە، تەنانەت نەمانویستووە وەک توێژینەوەیەکی فەلسەفەکەی بیخەینە ڕوو. هەوڵی ناساندیمان داوە، تا لەوەوە بڕوانینە ئەو پەرەگرافەی (ئارام کاکەی فەلاح) و بزانین، ئاخۆ کەموزۆر پەیوەندیی بەو فەلسەفەیەوە هەیە. ئەگەر لە ئاییندەدا پێویستی کرد، بە خۆشحاڵییەوە بۆی دەگەڕێینەوە.

خاڵێکی دیکە گرنگە، هەڵوەستەی لەسەر بکرێت، کە ئەویش، ئەوەیە، (پۆپەر) لە ڕووی پرینسیپی پووچەڵکردنەوە، یان بەدرۆخستنەوەوە لەو فیلەسۆفانەی ڕوانیوە، دەنا سەرسامیی خۆی بە ئاشکرا، یان بە ئاماژە بە هەر یەکێکیان دەربڕیوە.

سروشتی فەلسەفە وایە، کە ئاڕاستەی قووڵ و جیاواز لە فیکری مرۆڤایەتیدا پێک دەهێنێت، بە ڕادەیەک ئاڕاستەکان چەند دژی یەک بن، هێشتا بەشداریی ئەو ئاڕاستە جیاوازانە دەمێنێن و لە کۆنتێکستی دیکەدا دەردەکەونەوە. بۆ نموونە فەلسەفەی فیلەسۆفێکی وەک (مارکس) دوای ڕەخنەکانی (پۆپەر)یش هێشتا توانای خۆی لە دەست نەداوە. تا ئەمڕۆیش (هیگڵ) بە هێزێکی گەورەوە لەناو فیکری فیلەسۆفانی دیکەدا ئامادەیە. ئەوە بۆ (فرۆید)، (ئەدلەر)، (ئادۆرنۆ) و ئەوانەی دیکەیش هەر دروستە. ئەوە فیکری میللی و زمانی میللین ناتوانن شتێکی جیاواز لەوەی هەیە، دەربڕن. ئەمە ئەگەر جاروبار نموونەیان لە دەهێنینەوە و لەسەریان هەڵوەستە دەکەین، لەبەر ئەوەیە بوونەتە بەشێک لە کولتووری بیرکردنەوەی گشتی، دەنا لەبەر ئەوە نییە ئاڕاستەی جیاوازن و لە ڕێی هەوڵەوە پێ گەیشتوون.

بەو مەبەستەیش ڕووبەڕوویان دەبینەوە، تا نەک خۆیان، بەڵکوو ئەو دۆخەیش تێبپەڕێنین، کە ڕایگرتوون. (ئارام کاکەی فەلاح) وێنەی زۆرینەی نووسەرە میللییەکانی دیکە ئەوانەی گوتوون، کە هەر کەسێکی تریش، بە ئەوەی وەک ڕۆشنبیر خۆی ناساندبێت، دەتوانێت بیانڵێت، بەڵام بەوەدا دامودەستگەی کۆمەڵایەتیی لە شێوەی گۆڤار، ڕۆژنامە، تیڤی و هیی دیکە هەن و ئەو وشە ڕووکەشانە دادەڕێژنەوە، کە هەمان قسەی خەڵکی ئاسایین، بەو مەبەستەی وەک شتی جیاواز پێشانیان بدەن، ئەوە دەکرێت لە ڕێی مێتۆدی پرسیارەوە ڕووبەڕووی خۆیان و ئەو دامودەستگە کۆمەڵایەتییانەیش ببینەوە، کە برەویان پێ دەدەن. لەم نێوەدا نووسەری و میللی و ڕەخنەگری میللی هاوپەیمانەتییان پێک هێناوە، تا لە لایەک یەکتر لە ئاستی ڕەخنەدا بپارێزن و لە لایەکی دی بە یەکدا هەڵبڵێن. دیارە تۆ کاتە دەتەوێت شتی ڕووکەش تێبپەڕێنیت، ئەوە بە شێوەیەک لە شێوەکان ئەو ڕووکەشییە لە زمان و مێتۆتدا ڕەنگ دەداتەوە،

بەڵام مادام دەست لە ویستی تێپەڕاندن هەڵناگریت، ئەوە بوارێک دەڕەخسێنیت بۆ گوتنی شتی جیاواز، بە مەرجێ ئەو چەمکانە هەڵبگریتەوە، کە فڕێ دراون، بەو مەبەستەی لە ڕێی دایەلۆگەوە ڕایەڵەکانیان ب□د□زیت□و□ و □□ه□ن□د□کانیان دەربخەیت، بە شێوەیەک نەهێڵیت ئەو نووسەر□ ف□□□د□رە (thrower) بۆ هەمان ئاستت بباتەوە، بەو مانایەی ئەو تەنیا کاتێ بتوانێت بۆ ئەو چەمکە بگەڕێتەوە، کە بیەوێت ئەوەی تۆ تێبپەڕێنێت، نەوەک ئەوەی خۆی پاتە بکاتەوە. لێرەدا من خۆمم لە ئاستی تێکستێکدا بینیوەتەوە، کە نووسەرەکەی بە هەمان زمانی خەڵک، بەڵام فریودەرانە دەیەوێت پێم بڵێت (پۆپەر)ی نەک ناسیوە، بەڵکوو فەلسەفەکەی ئەو لە پاڵ هیی فیلۆسۆفانی دیکەدا زۆر شتی فێر کردووە، لە کاتێکدا ئەوەی نایبینین، ئەو فیلۆسۆفە و کاریگەریی فەلسەفەکەیەتی. ئەگەر لە ماوەی ئەو سێ دەیەی ڕابردوودا فەلسەفەی (پۆپەر) بووبووایەتە ئاڕاستەیەک لە ئاڕاستەکانی فیکری ئێمە، ئایا ئەمڕۆ کاریگەری□کەیمان نەک لەسەر ئاستی نووسین، بەڵکوو لەسەر ئاستی واقیعیشدا نەدەبینی؟ ئایا خوێند□ن□وەی فەلسەفەی (پۆپەر) وامان لێ ناکات دەست لە فڕێدانی چەمک هەڵبگرین؟ ئایا □□گ□ر نییە لەوەی بە ئاسانی بۆچوونی نووسەرانمان بەسەردا تێبپەڕێت؟ ئایا دەهێڵێت دەست بە خورافو□ بگرین، لە کاتێکدا دنیای نووسینمانی داپۆشیوە؟ ئایا نووسینی ئەو نووسەرە بەناوبانگ و دیارانە کاتێ دەخرێنە بەردەمی تاقیکردنەوەوە، دەردەچن؟ ئایا بەشێکی زۆری نووسینی ئەوانە لە ماوەی سی ساڵدا کاریگەری□کی ئەوتۆیان بەسەر عەقڵی ئێمەدا جێ هێشتووە؟ لە کاتێکدا (پۆپەر) لە ڕێی ڕەخنەی عەقڵانییەوە ڕووبەڕووی سەرجەم فیکری فەلسەفی بە گشتی و ئاڕاستەی مێژووگەرایی بەتایبەتی دەبێتەوە، کە لە (پلاتۆ)، (هیگڵ)، (مارکس) و ئەوانەی دیکەدا بەرجەستەیە، ئایا لەو سێ دەیەیەدا فیکری ڕەخنەیی لەناو نووسینماندا دەرکەوتووە؟ ئایا ئەو گومانە چڕەی (پۆپەر)، کە دەگاتە ئەوەی تیۆریی سایکۆلۆجیی (فرۆید)، (ئەدلەر) و ئەوانەی دیکە بە نازانستی بزانێت، وای لە ئێمە کردووە پرسیار لەو تێگەیشتنەی نووسەرانمان بکەین، ئاخۆ داهێنەرانەیە وەک بانگەشەی بۆ دەکەن، یان هەمان فیکریی میللییە و بەو چەمکە فڕێدراوانە ڕازێنراوەتەوە؟ ئایا بە گشتی لە لای ڕۆشنبیری ئێمە هەوڵی دامەزراندنی کۆمەڵگەی کراوە هەیە؟ ئایا بەشێکی زۆریان دوای پڕۆژەی سیاس□ت□مداران، یان فەرمانڕەوا دەستەپاچەکان

(incompetent rulers) بە دەربڕینی (پۆپەر)، نەکەوتوون؟ لێرەدا بۆ پرسیارەکانی تەوەرەی یەکەمم دەگەڕێمەوە و هەندێکی دیکەیشیان دەخەمە پاڵ. ئەگەر (ئارام کاکەی فەلاح) بە ڕاستی ئەو نووسەر و فیلۆسۆفانە دەناسێت و بەرهەمەکانی خوێندوونەتەوە، بۆچی هێشتا زمانی نووسینەکانی هێندە سادەن؟ لەبەر چی کاریگەریی بۆچوونی ئەو نووسەرانەی بەسەرەوە نابینین؟ ئایا تازەبەتازە دەڵێت فڵان ڕۆمانم خوێندووەتەوە و گریاندوومی؟ کوا ڕەخنەی عەقڵانیی (پۆپەر) و کوا شەپۆلی گومانی؟ وەک لە سەرەتادا گوترا ئایا ئەگەر بۆ بەرهەمەکانی بەر لەم گوتوبێژەی بگەڕێینەوە، هیچ ئاماژەیەک دەبینین، کە پێشانی بدات ئەو خوێنەری فەلسەفە بە گشتی و هیی (پۆپەر)ـە بە تایبەتی؟ ئایا خوێنەری سەرەتاییش لە خوێندنەوەی چیرۆکەکانی ئەودا تووشی بەربەست دەبێت، یان وەک هەر تێکستێکی دیکەی فۆلکلۆری لێیان تێدەگات؟ ئایا دەتوانم وەک خوێنەرێک داوای لێ بکەم بە ئارەزووی خۆی یەکێ لەو نووسەر و فیلۆسۆفانە هەڵببژێرێت و چەند دێڕێکیان لە بارەوە بنووسێت؟ لێیان پرسیوە: (تایبەتمەندییە باشەکانی پیاوان کامانەن؟) ئەمە وەڵامەکەیەتی: {پیاوان تایبەتمەندیی باشەیان زۆر کەمە و لای من پیاو بوونەوەرێکی زۆر مشەخۆر و خۆویست (ئەنانی) و نەگبەتە، هەرچی نەگبەتیی ئەم گۆی زەوییەیە هی پیاوانە و تەواو دونیای خۆرهەڵاتیان داگیر و ناخۆش کردووە، بەڵام بەختەوەرە ئەو کەسەی باوکێکی باش، یان بە ڕێکەوت مێردێکی باش، یان برایەکی باشی هەیە، ئەوەیان شتێکە ئینسان ناتوانێ لە کەسی بسەنێت. وەک یانسیب وایە}. دوای ئەوە وەڵامی پرسیاری (تایبەتمەندییە باشەکانی ژنان کامانەن؟) دەداتەوە و دەڵێت: (ڕاستت بوێ ئەم دونیایە ژن ڕایگرتووە، بە جوانی و میهرەبانی و ناسکیی خۆیەو□ ه□وومانی بەم دونیایەوە بەستووەتەوە، گەر ژن نەبووایە دونیا دەبووە چایخانەیەکی گەورەی پڕ لە دووکەڵ و قیژەقیژ).

وەک پێشتر گوترا گوتوویەتی زۆر شت لە کتێبی (کۆمەڵگەی کراوە و دوژمنەکانی)ی (کارڵ پۆپەر)ەوە فێر بووە، لە کاتێکدا ئەوانەی گوتوون، بە مەرجێ کەسێ چەند دێڕێکی ئەو فیلۆسۆفەی خوێندبێتەوە، قوڵینگەکانی دەناسێت و دەزانێت ئەوە پێچەوانەی فەلسەفەی ئەوە. وەک گوترا (پۆپەر) بەشی زۆری تەمەنی بۆ تێکشکاندنی پرینسیپی ئیندەکشن تەرخان کرد. ئەو نووسەرەی ئێمە لە چ ڕێیەکەوە بۆی دەرکەوت ژن و پیاو

بەو خەسڵەتانە دەناسرێنەوە؟ لە ڕێی سەرنج و ئەزموونەوە، کە تێکڕای ڕەخنەی (پۆپەر) لەوانەیە. وەک گوترا ئەو دووانە شتی سەرەکی نین لە پێکهێنانی تیۆریدا، بەڵکوو تەنیا یارمەتیدەرن. لە قۆناغی ئامادەییدا ئەوەمان دەزانی، چونکە ئەلفبێی فەلسەفەی ئەو فیلەسەفەیە. کوا گریمان و قەبڵاندن؟ کوا پرینسیپی هەوڵ و هەڵە؟ چەمکی پووچەڵکردنەوە، یان بەدرۆخستنەوە بۆچی دیار نییە؟ ئەگەر یەک ژنمان دۆزییەوە وەک پیاو بە لای دووکەڵ و قیژەقیژدا چوو، ئەودەم ئەو گریمانەیەی تێک دەشکێت و هەڵناستێتەوە، هەتا ئەگەر بێژمار پیاوی تر بە نموونە بێنێتەوە. گوتمان (پۆپەر) نموونە بە مەلی قوڵینگ دێنێتەوە، کە دەگوترێت هەموویان سپین، بەڵام کاتێک ڕەنگێکی دیکەمان دەست دەکەوێت، ئەوە تێکڕای ئەو بەڵگانەی بۆ ئەوە دەهێنرانەوە، گۆیە تەنیا قوڵینگی سپی هەیە، بەو دانەیە پووچ دەبێتەوە. بەکورتی هەزار قوڵینگی سپی ناتوانن بیسەلمێنن سەرجەم قوڵینگەکان سپین، بەڵام یەک قوڵینگی ڕەش دەتوانێت (یاسای گشت قوڵینگەکان سپین) بە درۆ بخاتەوە، یان پووچەڵ بکاتەوە.

دابەشکردنی ژن و پیاو بۆ دوو بەرەی جیاوازی دژبەیەک، پەیوەندیی بە دوالیزمەوە هەیە، کە هەر دەبێت شتەکان لە یەک جودا بکاتەوە، تا بە ئاسانی سەری لێیان دەربچێت و وەسفیان بکات. ئایا هەموو ئەو خەسڵەتە خراپانەی داونیەتیە پاڵ پیاو، ناکرێت لە هەندێک ژنیشدا هەبن، بە لاکەی دیکەیشدا ناکرێت هەموو ئەو خەسڵەتانەی بۆ ژنی ڕیز کردوون، لە هەندێک پیاویشدا دەربکەون؟ ئەم گوتانە نوێ نین، بەڵکوو بەردەوام لە ئاستی میللیدا گوتراوە ژنان خراپ و پیاوان باشن، یان پیاوان بەد و ژنان چاکن. من خۆم زیاتر لە جارێک گوتوومە ژن لە دنیای مندا هەموو ئەو شتانەی لە دەست دێت، کە پیاوی پێ دەناسرێتەوە. وەک پیاو دەتوانن تاوان بکەن و وەک پیاویش نەیکەن. ئەگەر ژنان و پیاوان بەو شێوەیەیەن، لە تێگەیشتنی گشتیی میللیدا هەیە و (ئارام کاکەی فەلاح)یش لێی وەرگرتووە، مانای وایە هیچ ویستێکی خۆیانی تێدا نییە، کە ئاوان، بەڵکوو هەر لە ئەزەلەوە وا هاتوون. ئەوە نەک هەر بەرگریکردن نییە لە ژن، بەڵکوو کەمکردنەوەی بەهایشیەتی. من کاتێ بە ڕاستی دژی کوشتنم، کە توانای ئەوەم هەیە بیشکوژم. واتە هەردوو هەڵبژاردەم لە بەردەمدان و خۆم یەکێکیان هەڵدەبژێرم، دەنا کاتێ سەرچاوەیەک پێی گوتووم نابێت بکوژم،

یان توانای ئەوەم نییە بکوژم، یان نامەوێت ڕووبەڕووی سزا ببمەوە، بۆیە ناکوژم، ئەوە من کەیلەم و ئەوەی دەیکەم، تەعبیر نییە لە ویست (will)م. (سۆرێن کیێرکەگۆرد)ی فیلەسۆف و تیۆلۆجن (Theologian) ئەوە لە ڕێی هەردوو چەمکی (ڕەوشت) و (نیگەرانی)یەوە لێک دەداتەوە. پێی وایە ئەوەی شێوازی ژیانی تاک دیاری دەکات، هەڵسوکەوتیەتی، کە هەر ئەمەیشە دەیخاتە بەردەمی هەڵبژاردنی ئەوەی دەیەوێت. بەم شێوەیە بڕیاردان لە لایەک پێوەندیی بە ڕەزامەندیی خود (self-gratifying) و لە لایەکی دیکەوە بە ڕەوشت (Ethical)ـەوە هەیە. واتە تاک خاوەنی ئازادیی تەواوە لەوەی چی هەڵدەبژێرێت، کە هەر ئەوەیشە بڕیارەکانی دیاری دەکات، بەڵام ئەوەش هاوکات لەگەڵ خۆیدا نیگەرانی دەهێنێت. وەختێ کەسێک لەسەر لووتکەی شاخێکدا دەوەستێت و بۆ خواری خوارەوە دەڕوانێت، دوو جۆر ترسی لا دروست دەبن، ترس لە کەوتن و ترس لەوەی هۆکارێک پاڵی پێوە بنێت خۆی هەڵبدات. ترسی دووەمیان لەوەوە دێتە کایەوە، کە ئازادیی تەواوی هەیە چی هەڵببژێرێت. واتە خۆی هەڵبدات، یان نا؟ خۆی ئەو بڕیارە دەدات و یەکێکیان هەڵدەبژێرێت، کە ناوی (سەرەسوڕەی، یان ماخۆلانی ئازادی: dizziness of freedom)ی لێ دەنێت، بەوەی دوودڵە کامیان هەڵببژێرێت. واتە تاک بوونێکی مەڵاڵیی هەیە. پێی وایە نیگەرانی حەقیقەتی ئازادییە، بەو مانایەی نیگەرانی بەو شتەوە پەیوەستە، کە مرۆڤ دەیکات. لێرەدا تەنیا ئەو خواری خوارەوەیە نییە نیگەرانیی بۆ دەهێنێت، بەڵکوو چاوی خۆیشیەتی. با وای دابنێین لە خوارەوە ناڕوانێت. کەواتە سەرەسوڕە کاتێ دروست دەبێت، کە مرۆڤ ئەگەرەکانی خۆی دەبینێت. لەو سەرەسوڕەیەدا ئازادی دادەبەزێت و هەر لەم کاتەیشدا هەموو شتێک ڕوو دەدات. کاتێ ئازادی بەرز دەبێتەوە، بۆی دەردەکەوێت گوناهبارە. مرۆڤ لە دۆخی نیگەرانیدا بە شێوەیەکی دووفاقیانە گوناه دەکات. بە مانایەکی دی، لە کاتی لەهۆشچووندا دەست بۆ گوناه دەبات.

(ئەلبێرت کامۆ) لە سەرەتای کتێبی (مرۆڤی یاخی)دا لە بارەی ڕۆمانی (بەرزاییەکانی وەزەرینگ)ی (ئیمیلی برۆنتی)یەوە دەنووسێت: (هیسکلیف ئامادەیە لە پێناو بەدەستهێنانی کاترینی خۆشەویستیدا هەر کەسێکی گێتی بکوژێت، بێ ئەوەی لە خۆی بپرسێت ئاخۆ ئەو کوشتنە ڕەوایە، یان بیەوێت بە پاڵپشتی تیۆرییەکەوە پاساوی بۆ بهێنێتەوە). ڕاستییەکەی (هیسکلیف:

Heathcliff) دەیەوێت لە ڕێی هاوسەرگیریی لەگەڵ (ئیزابێلا لینتۆن)ەوە خۆی و خانەوادەکەی تێک بشکێنێت، بەو مەبەستەی تۆڵە لە (ئێدگارد لینتۆن)ی برای بکاتەوە، کە ئێستا مێردی (کاترین ئیرنشۆ)ی خۆشەویستیەتی و هەر لە منداڵییشەوە پێکەوە لە ماڵێکدا گەورە بوون، بەوەی (میستەر ئیرنشۆ)ی باوکی (کاترین) کاتێ زانیویەتی (هیسکلیف) منداڵێکی بێکەسە، یان فڕێدراوە و لە شەقامەکانی لیڤەرپوولدا دەسووڕێتەوە، هەڵیگرتووەتەوە و وەک دیاری بۆ هاوسەرەکەی هێناوەتەوە. لێرەدا (کامیۆ) بەرگری لە کوشتن ناکات، بەڵکوو دەیەوێت ئەوە پێشان بدات، کاتێ ئێمە تیۆرییەکمان لە بەرچاو گرتووە و ئەو تیۆرییە فەرمانمان پێ دەکات، چی بکەین و چی نەکەین، ئازادیمان لە دەست داوە. بۆ ئەوەی تۆ خەسڵەتی مەڵایی بدەیتە پاڵ کەسێک، وەک ئەوەی (ئارام کاکەی فەلاح) کردوویەتی، ئەوە سەرچاوەت لە بەرچاو گرتووە و پێوەرەکانت لەو سەرچاوەیە هێناون. باشە و خراپە تەنیا لە ڕێگەی پێوەرەوە دەستنیشان دەکرێن، کە سەرجەم بەرهەمە فەلسەفییەکانی (نیتشە) بریتین لە ڕووبەڕووبوونەوەی ئەو سەرچاوە و پێوەرانە. بەگشتی فەلسەفە لانی کەم لەوەوە دژی هەموو دابەشکردنێک وەستاوەتەوە، بەوەی لە هەر دابەشکردنێکدا کەمێک مانا لە پێناوی دەستەڵاتدا دەکوژرێن، تا حەقیقەتی چەسپاوی ئەو دەستەڵاتە بمێنێتەوە. ئەو پرۆسەی جوداکردنەوەیە دەیەوێت هەموو شتێک ئاسان بکاتەوە و بۆ خێرایی بۆ ئەنجامێک بگات، کە پێشتر لای جەماوەر زانراوە. لە ئەفۆریسمی پێنجی کتێبی یەکەمی (مرۆڤی قاڵبوو لە مرۆڤایەتیدا: Human, All Too Human)، لە ژێر ناونیشانی (خراپتێگەیشتنی خەون)دا دەنووسێت: (مرۆڤی شارستانییەتە سەرەتاییە زبرەکان وای دەزانی لە خەوندا دنیای دووەمی ڕاستی دەدۆزێتەوە. ڕێک ئێرە بنکەی سەرجەم مێتافیزیکایە. بەبێ خەون نەدەکرا مرۆڤ پاساو بۆ دابەشکردنی جیهان بدۆزێتەوە. جوداکردنەوەی ڕۆح و جەستەیش هەر پەیوەندیی بەم ڕاڤە کۆنەی خەونەوە هەیە).

لە بەرهەمەکانی پێشوومدا بە نموونە لە کتێبی (کوشتنی فیل و پاراستنی دووکانی شووشەوات)دا هەوڵم داوە بە وردی لەو بارەیەوە بنووسم، بۆیە نامەوێت لێرەدا بۆچوونەکان پاتە بکەمەوە.
تۆ لەم هەڵسەنگاندنەدا تەنیا ئەوانە سنووردار ناکەیت، کە

هەڵیاندەسەنگێنیت، بەڵکوو ئازادیی لە خۆیشت دەستێنیتەوە و بەو سەرچاوەیەی دەدەیت، وا پێوەرەکانت لە هەڵهێنجاون. ئەو پرۆسێسی جوداکردنەوەیە دەیەوێت هەموو شتێک ئاسان بکاتەوە و بە خێرایی بە ئەنجامێک بگات، کە پێشتر لای جەماوەر زانراوە. (ژنەکـــان بێگەرد و پیاوەکـــان بەدن)، بەرهەمـــی ئەو دابەشکارییەیە و تێیدا پێوەر خراوەتە گۆڕ، کە نەک لە ئاستی میلـــلیمان دوور ناخەنەوە، بەڵکـــوو پتـــر بەوەمـــان گرێ دەدەنەوە.

ئەم گوتوبێژەی (ئارام کاکەی فەلاح) دەربڕینێکی سادەی فیکری میلـــلییە، با ناوی کۆمەڵێک فیلەسۆف و نووسەریشی تێدا هاتبن. ئەوەی دەڵێت، گۆیە پیاوان (خۆرهەڵاتیان داگیر و ناخۆش کـــردووە)، هەمـــان هەڵەی لۆجیکییە و فیکـــری میلـــلی سەپاندوویەتی، هەمـــان دابەشکـــارییە و بە مەبەستـــی ئاسانکردنەوە، پەنای بۆ برراوە، دەنا ئایا نموونەی ئەو پیاوانە لە خۆرئاوایش نین؟ دابەشکردنی دنیا بەسەر خۆرهەڵات و خۆرئاوادا، بەو مەبەستەی یەکێکیان بەرز بکەیتەوە و ئەوەی دیکەیـــان نەوی، ئەو هەڵە لۆجیکییەیە، کە بە (جەختکـــردنەوەی لایەنگـــرانە: confirmation bias) ناســـراوە. واتە پێشتـــر بڕیارەکە دراوە و سەرچاوە لە بەرچاو گیراوە.

یەکە لەو پرسیارانەی لە کراون، لەبارەی ڕەنگەوەیە، کە حەزی لە کامیانە. ئەمە وەڵامەکەیەتی: (من هەموو ڕەنگەکانم پێ جوانە، بەڵام لە ناویاندا گەر هەر دەبێ یەکێکیان هەڵبژێرم، ئەوا شەکەری هەڵدەبژێرم). یان پرسیاری: (زیاد لە هەر شتێک ڕقت لە چییە؟)، وەڵامەکەی: (لە درۆ)یە.
لە سەرەتای هەشتاکاندا بەرنامەیەکی تیڤی هەبوو، کە دەچووە ماڵان و کۆمەڵێک پرسیاری لە خەڵک دەکرد. دووانیان ئەوانە بوون، وا لەم نووسەرەی ئەمە کراون و هەمان وەڵامی ئەوانیشی داونەتەوە. جیاوازەکە لەوەدایە، ئەوان ناوی یەک نووسەر و فیلەسۆفیان نەدەهێنا. لە بیرمە بینەران بە گشتی ڕەخنەیان لەو بەرنامەیە دەگرت و دەیانپرسی: (ئەرێ ئەو پرسیارانە نەسووانەوە؟).

دیارە من نەمدەویست لەسەر ئەم وەڵامانەی دوایدا بوەستم، ئەگەر ناوی ئەو هەموو نووسەر و فیلەسۆفەی لە گوتوبێژەکەیدا نەهێنابوونایە، چونکە ئەم زمانەی لەگەڵ زمانی بەرهەمەکانی پێشوویدا ڕێک دێتەوە. ئایا مرۆڤ بەو مەبەستەی وەڵامی ئەم

پرسیارانە بداتەوە، پێویستی بە خوێندنەوە دەبێت؟ ئایا نووسەری ئەم گوتانە، (پۆپەر) و فیلەسوفانی دیکەی ناسیون؟ بۆ خوێنەرێکی فەلسەفە سەختە بڵێت من بە فڵان فیلەسوف سەرسامم و لە فەلسەفەکەی ئەوەوە فێر بووم. ئاڕاستە فەلسەفییەکان چەند دژی یەکیش بن، هێشتا پەیوەندییان پێکەوە هەیە، بەوەی فەلسەفە لە ڕێی دایەلۆگ لەگەڵ ئەوانەی ترەوە دادەمەزرێت. (پۆپەر) هەر خۆی ئەوەی کردووە. وەک بینیمان کۆمەڵێک فیلەسوف و نووسەری بوارە جیاوازەکان، هەم هیی پێش خۆی و هەم هاوچەرخەکانی لە پێکهێنانی فەلسەفەکەیدا بەشدارن، با ڕەخنەی توندیشی لێ گرتبن. من لەو ناگەم، ئەگەر هاوکات لەگەڵ ئەوانیشدا ئەو پەیوەندییە دایەلۆگییەم نەبێت. ئەمە لە دایەلۆگی فەلسەفییەوە فێر دەبین، نەوەک لە فیلەسوفێکی دیاریکراو.

سەرچاوەکان:

- Popper, Karl R. The Open Society and Its Enemies, Complete: Volumes I and II, Fifth edition (revised) 1966.
- Popper, Karl, The Logic of Scientific Discovery, Routledge classics London and New York, 2002
- Popper, Karl R., Conjectures & Refutations, Growth of Scientific Knowledge, Karl R. Popper, 1962.
- Popper, Karl, The Poverty of Historicism, ARK PAPERBACKS, London and New York
- Popper, Karl, The Myth of the Framework: In Defence of Science and Rationality, Edited by M. A. Notturno, Routledge London and New York, 1995.
- Popper, Karl, In Search of a Better World: Lectures and Essays from Thirty Years, 1995.
- Adorno, Theodor W.; et al. The Positivist Dispute in German Sociology, translated by Glyn Adey and David Frisby. London: Heinemann, 1977.
- Brandt, Frithiof, Søren Kierkegaard, 1813-1855; HIS LIFE – His Works, (Danes of the Present and Past),

.Copenhagen, 1963
- Camus Albert, The Rebel, translated by Anthony Bower WITH A FOREWORD BY SIR HERBERT READ , Penguin Modern .Classics, 1982
- Nietzsche, Friedrich, Human, All Too Human, Part I, translation of Helen Zimmern with an introduction by J. M. Kennedy, T.N. Foulis (13 & 15 Frederick Street, .Edinburgh and London 1910

ناڕەزایەتیەکانی ژنانی ئەفغانستان بەدژی یاسا ئیسلامیەکانی تاڵیبان.. نوری بەشیر

بەدوای یاسای قەدەغەکردنی خوێندنی کچان لە زانکۆکاندا لە هەفتەی رابردوودا، تاڵیبان یاسا ئیسلامیەکان توندتر دەکاتەوە و یاسای کارکردنی ژنان لە ڕێکخراوە ناحکومییەکان – NGO– دەردەکات. بەپێی ئەم یاسایەش ژنان نابێ لە رێکخراوە نا حکومیەکاندا کار بکەن چونکە لەو رێکخراوانەدا رەچاوی یاسای پێشینی حجاب ناکرێ یان شل دەبێتەوە.

داسەپاندنی ئەم بڕیارە دژە ژن و دژی ئینسانیانە ناڕەزایەتیەکی زۆری ژنانی ئازادیخواز و یەکسانیخوازی بەدوای خۆیدا هێنا. ژنان لە ٢٢ی دیسەمبەردا بەرامبەر بڕیاری بێبەشکردنی کچان لە خوێندن لە زانکۆکاندا، دروشمی خوێندن، کارکردن و ئازادی، خوێندن مافێکی سەرەتاییە بەرزکردەوە، بەڵام بەدوای بڕیاری قەدەغەکردنی کاری ژنان لەناو رێکخراوە ناحکومیەکاندا چوارچێوەی ناڕەزایەتیەکان فراوانتر بووەوە و زۆربەی ناوچەکانی ئەفغانستانی گرتەوە. چونکە بەپێی ئەم بڕیارەی تاڵیبان ژمارەیەکی زۆر لە ژنان ڕەوانەی ماڵەوە دەکرێن و خێزانەکانیان ڕووبەڕووی برسێتی دەبنەوە و ژنانێك کە

پێشتر ئازادی کارکردن و چونەدەرەوەیان بەدەستهێناوە دەکرێنە کەیلەی ناو چواردیواری ماڵ!

ژنانی ئەفغانستان لە ناڕەزایەتیەکانیادا داوایان لە کۆمەڵگای نێونەتەوەیی کرد کە هاوپشتی لە ژنانی ئەفغانستان بکەن لە بەرامبەر ئەم بڕیارە قەرەقوشیەی تاڵیبان دا بەرگری لە مافی خوێندن و کارکردنی ژنان بکەن.

ئەم یاسا دژە ژنانەی تاڵیبان دەیەوێت بیسەپێنێت بەسەر ژنان و کۆمەڵگای ئەفغانستاندا لەکاتێکدایە کە یاساکان و شەریعەتی ئیسلام لە ئێران کەوتەتە بەر نەفرەت و زەبری شۆڕشگێڕانەی ژنان و لاوان و کرێکارانی ئێرانەوە و ژنانی ئەفغانستانیش وەکو سەنگەرێکی خەباتی خۆیان دژی دەسەڵاتی دڕندانەی دژە ژنی ئیسلام و ئیسلامی سیاسی بەچاوی ئومێدەوە لێی دەڕوانن، بۆیە ئەوان لە بەشی ئەو کەسانە بوون کە لەسەرەتای دەستپێکردنی خرۆشانی شۆرشگێڕانەی ژنان و لاوان و خەڵکی زەحمەتکێشی ئێرانەوە هاوپشتی خۆیان بۆ خواستەکانی ژنان و ناڕەزایەتیەکانی خەڵکی ئێران دەربڕیوەو لە یەکێک لە خۆپیشاندانەکاندا دروشمی “ژنانی ئێران ڕاپەڕیون ئیتر نۆرەی ئێمەیە” بەرزکردبۆوە. دەسەڵاتی تاڵیبانیش هەروەکو سەرجەم بزوتنەوەو ڕەوتەکانی ئیسلامی سیاسی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و جیهاندا ترسی روخانی جمهوری ئیسلامی ئێران هەراسانی کردوەو بەمجۆرە یاساو بڕیارە کۆنەپەرست و دژە ژن و دژە مرۆیانە دەیەوێ فریای خۆی بکەوێ و دەسەڵاتەکەی لە زەبری شۆڕشێکی جەماوەری ژنان و پیاوانی ئازادیخوازی ئەفغانستان بپارێزێ.

دەسەڵاتی تاڵیبان بەم بڕیارانەی دەیەوێت جێگاوڕێگایەک کە ژنانی ئەفغانستان لە دنیای شارستانی ئەمڕۆدا بەدەستیان هێناوە، پاشەکشە پێبکات و بەوجۆرە کۆمەڵگای ئەفغانستان لەناو زەلکاوی کۆنەپەرستی ئیسلامیدا و دەسەڵاتی شەریعەتدا نغرۆ بکات و هەموو تروسکاییەکی ژیانی هاوچەرخ لە خەڵکی ئەفغانستان بکوژێنێتەوە.

گومان لەوەدا نیە کە دوای ڕوخانی تاڵیبان لەلایەن ئەمریکاوە، بەهۆی ئەوەی کە نەیدەکرا هەمان یاساو ڕەسای تاڵیبان بەسەر سەری خەڵکدا ڕابگرنەوە، سەرباری ئەوەی کە دەسەڵاتی قەبیلەیی بۆرژوازی کۆنەپەرستیان بەسەر سەری خەڵکی ئەفغانستاندا سەپاند، بەڵام دەرفەتێکی بچووک پەیدابوو تا ژنان هەناسەیەك بدەن و کەمێك لە ئازادیە فەردیەکانیان بەدەست بهێنن، بەڵام دوای ڕادەستکردنەوەی دەسەڵات بە تاڵیبان لەلایەن ئەمریکاوە، هەمان یاساو ڕەسای شەرع و ئیسلام دوبارە بەسەر خەڵکی ئەفغانستاندا دادەسەپێتەوەو دوبارە و دوای قوربانیەکی زۆر ژنان راپێچی کونجی ماڵەوە دەکرێن! بەڵام ئەوەی کە ڕێگادەگرێت لەوەی تاڵیبان بەهەمان هەوسارپچڕاوی

پێشووەوە دەسەڵاتی ڕەهاو دژە ئینسانی و دژە ژنی خۆی بەسەر خەڵکدا زاڵبکاتەوە، ئەزمونێکی خەباتکارانەیە کە لەماوەی روخانی دەسەڵاتی تاڵیباندا بەدەستیان هێناوە سەرباری ئەو دەروازەی هیواو ئومێدەی کەلێناو ژنان و خەڵکی ئەفغانستاندا لەئاکامی خرۆشان و هەڵسانی شۆڕشگێڕانەی ژنان و لاوان و خەڵکی کرێکار و زەحمەتکێشی ئێراندا دروست بووە.

٢٤/١٢/٢٠٢٢

ڕێگای بڵاو و ڕێگای پێشڕەوی.. وەرگێڕانی بۆ کوردی: کاوە عومەر

دیمانەی خەلیل کەیوان لەگەڵ حەمید تەقوایی

هەڵسەنگاندنی شۆڕشی ژن ژیان ئازادی لە سەروبەندی ١٠٠هەمین ڕۆژدا

بە پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵی جەدید ئامادەکراوە

خەلیل کەیوان: شۆڕشی مەهسا، شۆڕشی ژن، ژیان، ئازادی لە چیدایە؟ ئایا کەم بووەتەوە؟ بۆچی مانگرتنەکان هەشتا بەشین و بۆچی لەسەر ئاستی وڵات نین؟ تەوەری شۆڕش چییە و دروشمەکانی چین؟ ڕۆڵی بەشە جیاوازەکانی کۆمەڵگا لە شۆڕشدا چییە؟ کاریگەری شۆڕش لە سەر ڕیزەکانی ڕژیم و هێزەکانی سەرکوت چ بووە؟ کاریگەرییە جیهانییەکانی شۆڕش چی بووە؟ شۆڕش بە چ پرۆسەیەکدا تێپەڕیوە؟ هەنگاوەکانی داهاتوو و ئەو دیدگایەی کە لەبەردەم شۆڕشدایە چین؟ لە سەروبەندی سەدەمین ڕۆژی شۆڕشدا لەگەڵ حەمید تەقوایی باسی ئەو پرسیارانە دەکەین.

حەمید تەقوایی، لە هەفتەکانی یەکەمدا کۆبوونەوەی خوێندکاران و ناڕەزایەتی و خۆپیشاندانی گەڕەکەکان زیاتر بەربڵاوتر بوو. لە کوردستان شاهیدی ڕاپەڕینێکی بەربڵاو بووین، کە ئێستا پانتایی و چڕیی کەمی کردووە. هۆکارەکە چییە؟ ئایا سەرکوتەکان ڕۆڵی هەبووە لە

کەمکردنەوەی ناڕەزایەتییەکان یان هۆکاری دیکە هەیە؟

حەمید تەقوایی: بێگومان سەرکوت و کوشتن لەلایەن حکومەتەوە ڕێگرییە، بەڵام بە هیچ شێوەیەک ڕۆڵی یەکلاکەرەوەی نەبووە. دەکرێ بڵێین حکوومەت تا ڕادەیەکی زۆر لە سەرکوتەکانیدا سەرکەوتوو نەبووە. پێم وایە ئەم تێبینییەی ئێوە هۆکاری دیکەی هەیە. خاڵی یەکەم ئەوەیە کە هەموو شۆڕشێک هەوراز و نشێوی هەیە. شۆڕش لە سفرەوە بۆ سەد ڕێچکەیەکی هێڵی بەردەوام پەیڕەو ناکات، بەڵکو هەوراز و نشێوی هەیە، بەردەوام خۆی نوێ دەکاتەوە ، بەدوای میتۆدی نوێدا دەگەڕێت، بیردەکاتەوە، ڕێگەی نوێ بۆ هێرشکردن دەدۆزێتەوە، بەشە جیاوازەکانی کۆمەڵگا پێیەوە پەیوەست ئەبن و ڕێکخراوتر دەبن. لە ڕاستیدا دەتوانین بڵێین پڕۆسەی شۆڕش، نەک تەنها شۆڕشی ئێستا بەڵکو هەر شۆڕشێک، لە بنەڕەتدا پرۆسەی قووڵکردنەوەی و ڕێکخستنی و هۆشیاربوون لێی و ڕێکخستنی زیاترە. لە شۆڕشی ئێستادا، بە وردی دەتوانن ئەم پرۆسەیە ببینن.

لە هەفتەی یەکەم یان سەرەتای ڕاپەڕینەکەدا تەقینەوەیەکمان هەبوو، جۆرێک لە بڵێسەی سەرەتایی. خوێندکاران و گەنجان و ژنان ناڕەزایەتیان دەربڕی و ئەمەش چاوەڕوانکراو و سروشتی بوو. تووڕەیی کۆمەڵگا لەسەر کوشتنی مەهسا سەرەتا گەنجانی کۆکردەوە و ئەم ب□زووتنەوەیە بوو بە توخمێکی چالاک بۆ ه□ن□انی بەشەکانی دیکەی کۆمەڵگا بۆ گۆڕەپانەکە. شێوازی نوێ بەکارهێنرا، ناڕەزایەتییەکان زیاتر ڕێکخراوتر بوون، چیتر خۆیان بە ناڕەزایەتی ناونەدەبرد بەڵکو بە شۆڕش، توێژی نوێ هاتنە گۆڕەپانەکە و شەڕی نوێ دروست بوو، ڕووبەڕووی ناڕەزایەتی بەربڵاو و گشتی و ڕادیکاڵ بووەتەوە لەلایەن کەسایەتییە ناودارەکان و چەندین ڕوبەڕوبونەوەی نوێ دروست بوو. توێژە نوێیەکانی کۆمەڵگا پەیوەست بوون بە شۆڕشەوە و شۆڕش زیاتر پێکهاتووتر و ڕێکخراوتر بووە. ئێمە شاهیدی ڕادیکاڵبوونی دروشمەکانیشین.

فۆرمێکی نوێ لە خەبات کە لە ناڕەزایەتییە پێشوەختەکانی ١٤ و ١٥ و ١٦ی ئازەرەدا بینیمان، ڕێپێوان بوو لە شەقامە سەرەکییەکان و گردبوونەوە لە گۆڕەپانەکاندا. لە لایەکی ترەوە مانگرتنەکان بەرەو فراوانبوون دەچن، دوای مانگرتنی سەرتاسەری کاسبکاران، ئێستا شاهیدی فراوانبوونی مانگرتنی کرێکاران دەبین. هەروەها بەشەکانی تری کۆمەڵگا وەک پارێزەر، پزیشک، پەرستار، وەرزشوان، سینەماکار و هتد دەچنە ناو شۆڕشەوە. بەکورتی دەتوانین بڵێین ئەگەرچی شۆڕش لەڕووی چەندایەتییەوە فراوانبوونێکی هێڵکاری و بەردەوامی نەبووە،

کە لەهەر شۆڕشێکدا چاوەڕوان دەکرێت، بەڵکو لەڕووی قووڵی و گەشەی چۆنایەتییەوە، لەڕووی فۆرمەکانی خەبات و لەڕووی لە ڕووی ڕێکخستن و زیاتر هۆشیاربوونەوە، پێشکەوتووە و بەهێزتر بووە.وە بەهێزتر بووە.

خەلیل کەیوان: هەڵسەنگاندنی ئێوە بۆ بەشداریی چین و توێژە جیاجیاکانی کۆمەڵگا لە ڕاپەڕینی شۆڕشگێڕانەدا چییە؟ ئایا دەیەیەی هەشتاییەکان، گەنجان و خوێندکاران هێشتا ڕۆڵێکی سەرەکی دەگێڕن ؟ کرێکاران چ ڕۆڵێک دەگێڕن؟

حەمید تەقوایی: گەنجان و ژنان تا ئێستاش لە هێڵی پێشەوەی شۆڕشدان، قوتابیان و بەتایبەتی ژنانی گەنج ڕۆڵی دیار دەگێڕن. هۆکارەکەی □ وونە. سروشتییە لە ڕوو بەڕوو بوونەوەی حکومەتێکی سەدەی ناوەڕاست و بەردبوو و ژنکوژدا، حکومەتێک کە یەک پایەی هەژمونی بەسەر هەموو کۆمەڵگادا و یەک پایەی دیکتاتۆری و چەوساندنەوە و ئازارەکانی بەسەر کۆمەڵگادا سەپاندووە، ژنکوژی و ئاپارتایدی جێندەرییە، گەنجان و ژنان لە ڕیزدان لە پێشەوە بن ئەمە خاڵێکی بەهێزی شۆڕشە، بەڵام تا زیاتر هاتووین، بەشەکانی تری خەڵکیش چالاک بوون و پەیوەندییان بە شۆڕشەوە کردووە. ئەمڕۆ دەبینین شۆڕش تەنها لە گەنجان و هەشتاییەکان و قوتابیاندا سنوردار نییە. با نموونەیەکتان بۆ باس بکەم. چلەکان لەبەرچاو بگرن. دەتوانن ببینن کە مەراسیمی یادی ٤٠ ساڵەی هەزاران کەس بەڕێوەدەچێت و هەموو نەوەکان و هەموو چین و توێژەکان دێنە گۆڕەپانەکە بۆ یادکردنەوەی ئازیزانی کۆچکردوو. یان ئەو ناڕەزایەتیانەی کە ئێستا سینەماکاران دەستیان پێکردووە، ئەو بزووتنەوەیەی کە ماوەیەکە وەرزشوانان دەستیان پێکردووە. مەرج نییە ئەمانە لە نەوەی گەنجەوە بن، ئەوان بەشە جیاوازەکانی کۆمەڵگان کە دێنە مەیدان و ناڕەزایەتی دەردەبڕن لە پێگەی کۆمەڵایەتی خۆیاندا وەک بەشێک، وەک هونەرمەند، نووسەر، وەرزشوان، کرێکار، پزیشک، پارێزەر و هتد. بەم مانایە دەبێ بڵێین ئەگەرچی لەڕووی تەوەرەی شۆڕشەوە، بە هۆی مۆدێرنیزمەوە دەستی پێکرد، بەهۆی ڕزگارکردنی ژنانەوە، بەهۆی ڕووبەڕوو بوونەوەی جیاکارییەکی بنەڕەتی لە نێوان ٥٠٪ی کۆمەڵگا و ٥٠٪ کەی دیکە، کە دژی جیاکاری جێندەرییە، و هێشتا پایەیەکی گرنگی شۆڕشە، بەڵام ئەمە بەو مانایە نییە کە تەنها ژنان یان تەنها گەنجان لە ناڕەزایەتییەکاندا چالاکن. وەک دەبینین بۆ نموونە ئەو ڕۆڵەی بازرگانەکان دەیگێڕن، ئێستا کرێکارانی نەوت دەیگێڕن، یان ئەو ناڕەزایەتیانەی کە کەسایەتییە ناودارەکان و کەسایەتییە هونەری و

ئەدەبییەکان و پارێزەران و پزیشکان دەیگۆڕن، بەشێکی گرنگی شەڕی خەڵکن لەگەڵ حکومەت. بەم مانایە شۆڕش ئێستا بە مانای ڕاستەقینەی وشەکە گشتگیرە و بەشێکی گەورەی کۆمەڵگا لەخۆدەگرێت.

خەلیل کەیوان: باست لەوە کرد کە مانگرتنی کرێکاری تەشەنە دەکات، بەڵام هێشتا نەبووەتە سەرتاسەری، بۆچی ئەو داواکاریانەی لە مانگرتنەکاندا وروژێنراون کە پەیوەندیان بە سەندیکاکانەوە هەیە؟ مانگرتن لە چ هەلومەرجێکدا دەبێتە سیاسی و سەرتاسەری؟

حەمید تەقوایی: بە بڕوای من مەرج نییە بە سەرتاسەری بوون بە مانای سیاسیکردن بێت. مانگرتنەکان دەبێتە هۆی داخوازی سیاسی، و دەکرێت داواکاری سیاسی بخرێتە سەر مێز، بەڵام لەم بارودۆخەی ئێستادا هەر مانگرتنێک، تەنانەت ئەگەر تەنها پرسی سەندیکاکان بوروژێنێت، بە کردەیی ناڕەزایەتییەکی سیاسییە. کاتێک لەسەر بنەمای شۆڕشی کرێکاری تەنانەت بۆ زیادکردنی حەقدەستیش مانگرتن دەدات، لە ڕاستیدا دەزانێت کە لە ڕوانگەی سیاسییەوە فشار دەخاتە سەر حکومەت. شۆڕش حکومەتی لە سێ گۆشەدا چەقاندووە و لەم دۆخەدا هەموو مانگرتنێک مانای سیاسی و هەڵوێستێکی سیاسی هەیە. بە لەبەرچاوگرتنی هاوسەنگی هێز، ڕەنگە کرێکاران بیانەوێت بەشێکی فراوانتر کێش بکەن بۆ مانگرتنەکەو بەهێزتر دەربکەون و هەر لەبەر ئەم هۆکارەش، داواکارییەکانی سەندیکای کرێکاران بخەنە سەر مێز، بەڵام لەم دۆخەدا وەدیهاتنی هەمان داواکارییەکان بە مانای ڕووخاندن دێت. لە هەلومەرجی ئێستادا کە هەموو کۆمەڵگا دەکوڵێت و دروشمی مەرگ بۆ خامنەیی و ڕووخاندن و هتد بەربڵاو بووە، بە بڕوای من هەر مانگرتنێک بە بەشێک لەم بزووتنەوەیە دادەنرێت. بۆیە لەڕووی ستاتەی کردەیی و ڕاستەقینەی مانگرتنەکانەوە، پێویستە بگوترێ کە هەموو مانگرتنەکان لەم بارودۆخەی ئێستادا سیاسین، تەنانەت ئەگەر بە ئاشکرا داواکارییە سیاسییەکان نەخەنە سەر مێز. ئێستا با ئەو ڕاستییە پشتگوێ بخەین کە لە یەکەم ڕۆژی مانگرتنیان لە عەسەلویە، بەشێک لە کرێکاران، وەکوو کرێکارانی نەوت، بە دروشمی مەرگ بۆ خامنەیی کۆبوونەوە و ئەمەش جگە لە کۆبوونەوەی… کرێکاران بە دروشمی سیاسی، بەڵام ئەگەر ئەم فاکتەرە نەبوایە، لە ڕووی هەڵوێستی ڕاستەقینەوە مانگرتنەکانی ئەمڕۆ سروشتێکی سیاسیان هەیە.

خەلیل کەیوان: ڕاتان چییە لەسەر ناوەڕۆکی داواکاری و دروشمەکان؟ خواستی هاوبەشی هەموو مرۆڤەکان ڕوخاندنە، بەڵام دروشمەکان ئامانجی تایبەتتر دەردەبڕن وەک ڕاگرتنی لەسێدارەدان و ئازادکردنی

زیندانیانی سیاسی و هتد. هەڵوێستیان لە پرۆسەی شۆڕشدا چییە؟ چ پەیوەندییەکیان بە ڕووخاندنەوە هەیە؟

حەمید تەقوایی: بە بڕوای من ئەم داواکاریانە لە پرۆسەی شۆڕشدا جێگەیەکی گرنگیان هەیە و پەیوەندیان بە ڕووخاندنەوە تەواو ڕوونە. لە ڕاستیدا کۆمەڵگا بە پێشنیار کردنی ئەم داواکاریانە دەڵێ چی دەبێت لەگەڵ ڕووخاندن ڕووبدات و چی دەبێت نکۆڵی لێ بکرێت. بەم دروشمانە، لەگەڵ داواکاری ئازادکردنی هەموو زیندانیانی سیاسی، بە دروشمی هەڵوەشاندنەوەی سزای لەسێدارەدان — نەک تەنها ئەم یان ئەو سزای لەسێدارەدان، بەڵکو سزای لەسێدارەدان وەک کوشتنی دەوڵەت — کۆمەڵگە خەریکە ڕایدەگەیەنێت کە چی دەوێت و چییە لە ڕووخاندن تێدەگات. ئەمڕۆ چالاکوانان لە ڕاگەیاندن و لێدوانەکانیاندا داواکاری ڕیشەیی دەردەبڕن و لە ڕاستیدا دەڵێن تێگەیشتن و ڕوونکردنەوەیەکی باشترمان هەیە بۆ ڕووخاندن.

لە لایەکی ترەوە ئەمانە بەرەی شەڕی تایبەتن بە ڕووخاندنی حکومەت. ڕووبەڕووبوونەوەی حکومەت بەمەبەستی لابردنی ئامرازەکانی لەسێدارەدان لە دەستی، بە ڕێگریکردن لە دەستگیرکردن و پێدانی سزای زیندانیکردن بەو شێوەیە بێ سنوور و هتد. ئەمانە هەنگاوی ئەرێنین، هەنگاوی گرنگن، شەڕی گرنگن، بۆ ئەو شەڕە سەرتاسەرییەی کە ئەمڕۆ پێی دەڵێین شۆڕش بۆ ڕووخاندن. ئەم داواکارییە تایبەتانە و ئەم ناڕەزایەتیانە دەبێ بە بەرەی تایبەت و شەڕی ڕووخاندنی حکومەت هەژمار بکرێن.

دوا شت کە لەم بارەوە دەبێ بیڵێم ئەوەیە کە شۆڕش بە گشتی ڕێکخراوتر بووە، هەروەها لە ڕووی ناوەڕۆک و داواکاری و ڕێکخستنەوە زیاتر چەپگەرایی بووە. ئێستا دەتوانن بزانن کە هەموو جوڵەیەک بە پەیوەندی پێشوەختە ڕێکخراوە. وەک ئەو سێ ڕۆژەی کە ئێستا دەگوزەرێت — ٢٨ و ٢٩ و ٣٠ی ئازەر — یان ١٤ تا ١٦ی ئازەر کە هەموویان پەیوەندی سێ ڕۆژە بوون، یان ئەو پەیوەندییەی کە بۆ ٣ تا ٥ی دی ماە، ئەو بانگەوازە سێ ڕۆژیانە بوون کە کرێکارانی پاڵاوگە بانگەوازیان بۆ مانگرتن کردووە. بەم مانایە دەمەوێت بڵێم شۆڕش زیاتر ڕێکخراو و پلان بۆ داڕێژراو بووە. تەوەری ئەم بانگەوازانە زۆر چەپ و ڕوون و ئاشکراو و شەفافە بەرامبەر هەموو سیستەمەکە و دژی هەموو ئەو سیاسەتە دژە مرۆییانەی کە ئەم حکومەتە نوێنەرایەتی دەکات. بە گشتی لە هەڵسەنگاندنێکی گشتیدا دەبینیت کە شۆڕش لە ڕاستیدا ڕێکخراوتر و ڕێکخراوتر و چەپتر بووە و بەرەو پێشەوە دەڕوات.

خەلیل کەیوان: کاریگەرییە جیهانییەکانی شۆڕش سەرسوڕهێنەر بووە. سەرنجێکی زۆری بۆ لای خۆی ڕاکێشاوە. چ گۆڕانکارییەکی لە ڕەهەندی جیهانیدا کردووە و چ ئەنجامێکی هەبووە؟

حەمید تەقوایی: پێموایە ئەم شۆڕشە زۆر ناوازەیە و تەنانەت بێ وێنەیە. شۆڕشێکە بە دروشمی ژن و ژیان و ئازادی سەرنجی ڕای گشتی جیهانی ڕاکێشاوە چونکە ئازادی ژن بە ژیانەوە دەبەستێتەوە و بە ئازادیی هەموو کۆمەڵگاوە دەبەستێتەوە. وەک ئێمەی چەپەکان هەمیشە دەمانگوت کۆمەڵگا بەبێ ئازادی ژن ئازاد نییە. شۆڕشی ئێستا بە کردەوە ئەمەی خستۆتە سەر مێز. لە ڕاستیدا ئەمەی پەروەردە کردووە و دونیاش لەوە تێدەگات و خۆی بەم شۆڕشەوە دەبەستێتەوە. تەنانەت لە پێشکەوتووترین و پیشەسازیترین وڵاتانی ئەوروپای ڕۆژئاواشدا، ئەم داواکاریانە، ئەم دروشمانە، ئەم ئامانج و ئایدیاڵە پێشکەوتنخوازانە و بەربڵاون. هەر لەبەر ئەم هۆکارەش □□شۆڕش بانگەوازێکی جیهانی هەیە.

هەروەها ئەو ڕۆڵە قارەمانانەی ژنان و گەنجان بەرامبەر بە حکومەتێک کە لە ڕووی دڕندەیی و سەرکوتکردنەوە لە جیهاندا بێ وێنەیە، و هەموو سنوورەکانی تاوانی تێپەڕاندوە، سەرنجی جیهانی بۆ لای خۆی ڕاکێشاوە. ئەم ڕووبەڕووبوونەوەی قارەمانانە لە ڕوانگەی جیهانەوە جێگەی ستایش و سەرسوڕهێنەر و ئیلهامبەخشە. هەر لەبەر ئەم هۆکارانەشە کە دەبینین شۆڕش هێزی پاڵپشتی زۆری لە گۆڕەپانی جیهانیدا دۆزیوەتەوە. نەک هەر کەسایەتیی□کان، ناودارەکان ، هونەرمەندان و هتد لە بەرامبەر پشتیوانی خەڵکی ئێران وەستاون، نەک هەر ئێستا “ژن، ژیان، ئازادی” بووەتە دروشمێکی جیهانی و بەچەندین زمانێک سروودی “بەرایی” پێشکەش دەکرێت یان مەهسا ژمارەی پێوانەیی تویتەریی شکاندووە، جگە لەمانە دەبینن تەنانەت سیاسەتمەداران و ئەندامانی مەجلیس پشتگیری لە شۆڕشی ئێران دەکەن، دەیان نوێنەر و بەرپرسی حکومەت بەرپرسیارێتی ئەو زیندانییە سیاسیانەیان لە ئەستۆ گرتووە کە گیراون یان سزا دراون و بەدوایدا دەگەڕێن کەیسەکانیان.

لە لایەکی دیکەوە دەبینیت کۆماری ئیسلامی لە کۆمیسیۆنی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ پێگەی ژنان دەرکراوە، لەلایەن پەرلەمان و بەرپرسانی حکوومەتی ڕۆژئاواوە شەرمەزار دەکرێت و هتد و هتد. بەم مانایە دەبێ بگوترێ کە بەرەیەکی جیهانی بۆ پشتیوانی لە شۆڕش و دژی حکوومەت کراوەتەوە. ئێمە لە ئاستی جیهانیدا شاهیدی گۆشەگیری و پەرواێز کەوتنی کۆماری ئیسلامیین و ئەمەش بەشدارییەکی گرنگ و

کاریگەرە لە شۆڕشی خەڵکدا لە پێناو ڕووخاندنی ئەم حکومەتە خێراتر و بە تێچووی کەمتر.

خەلیل کەیوان: نیشانەکانی ناڕێکخراوی هێزەکانی حکومەت و داڕمانی هێزەکانی سەرکوت هەیە. بەڵام هێشتا ئەو دابەشبوونە لە لوتکەی حکومەت و ڕووخانی هێزەکانی سەرکوت نابینین. دابەشبوون و لەدەستدانی دەسەڵات لە چ بارودۆخێکدا و کەی ڕوودەدات؟

حەمید تەقوایی: وەک وتت ئەم پرسیارە دەستی پێکردووە. بۆ نموونە دەبینین بەشێک لە پێشکەشکاران و کەسانی بەشدار لە ڕادیۆ و تەلەفزیۆن دەست لەکار دەکێشنەوە، بەرپرسانی ئێستا و پێشوو دژایەتی خۆیان ڕادەگەیەنن یان هەندێک جار دەست لەکار دەکێشنەوە یان ناڕەزایەتی دەردەبڕن لەم دۆخە، هەرچەندە بە زمانێکی دیپلۆماسی و نەرم و نیان، بەڵام دەسەڵاتیان لە ناوەندی دەسەڵاتەوە هەیە .واتە خامنەیی و تیمی ماددە هۆشبەرەکانی حسابی خۆیان جیا دەکەنەوە و دەیانەوێت خۆیان لە حکومەت دوور بخەنەوە. ئەم پرسیارە دەستی پێکردووە، بەڵام ئەو کەوتنەی کە ئێوە دەیڵێن و چاوەڕێی دەکەین هێشتا ڕووی نەداوە و ئەمەش شتێکی تێگەیشتووە. شۆڕش هێشتا گەنجە. ئێمە لە مانگەکانی یەکەمی شۆڕشدا دەژین، شۆڕش بەرفراوانتر دەبێت و لەگەڵ فراوانبوونی بەدەنەی هێزە سەرکوتکەرەکان خۆیان لە حکومەت دوور دەخەنەوە، جیا دەبنەوە، سەرپێچی دەکەن، فەرمانی فەرماندە و فەرماندەکانیان پێشێل دەکەن. ئەمەش ڕوودەدات. چەند نموونەیەکمان لەم بارەیەوە بینی، بەڵام بەربڵاوتر دەبێت.

ئەوەندەی پەیوەندی بە هەموو حکومەتەوە هەیە، گریمان کەسێکی وەک خاتەمی بێ ستایشی دروشمی ژن ،ژیان . ئازادی قسە بکات، یان بەرپرسانی دیکە هەڵوێستی دژ بە یەک دەگرنە بەر، هەندێک لە حکومەتەکان بە قسەی خۆیان لە سێدارەدانەکان لەڕووی شەرعیەوە دەخەنە ژێر پرسیار و بەرەنگار بوونەوە و ڕەخنە و ناڕەزایەتی لە هەندێک میدیای حکومی و نیمچە حکومیدا زیادی کردووە و هتد. تێکەڵکردنی ئەمانە ئەوەمان بۆ دەردەخات کە ڕیزەکانی حکومەت بە تەواوی ناڕێکخراون، ئەو هەڵەی کە لە حکومەتی ئێستادا دارکاری دەکات و لێدەدات، لە ڕاستیدا ئەم شمشێرەی بەسەر سەری کەسانی ناوخۆیشیادا بەرزکردووەتەوە، هەڕەشە و فشاریان لەسەر کراوە و ئەمەش ئەوە دەردەخات کە تەواوی دەسەڵات تەمنی کۆتایی هاتووە. حکومەت ناتوانێت درێژە بەو هەڵە بدات و بەڕای من شاهیدی گرژیی زیاتر و لەدەستدانی هێزی زیاتر دەبین لە ڕیزەکانی حکومەتدا،

تەنانەت لە هێزە سەرکوتکەرەکانیشدا.

خەلیل کەیوان: لە سەروبەندی سەدەهەمین ڕۆژی شۆڕشدا هەڵسەنگاندنی ئێوە چییە، ڕوانگەی شۆڕش چییە؟ هەنگاوەکانی داهاتوو و گەشەکردنی لە ڕووی فۆرم و ناوەڕۆکەوە چین؟

حەمید تەقوایی: لە ڕووی فۆرمەوە، وەک وتم شۆڕش زیاتر ڕێکخراوتر و هۆشیارتر دەبێت و بە بانگەوازی پلان بۆ داڕێژراو دێتە گۆڕەپانەکە. ڕێکخراوە شۆڕشگێڕەکان دروست دەبن و هەڵدەستن؛ وەک گەنجانی شۆڕشگێڕ، وەک ئەنجومەنی سازدانی ناڕەزایەتی کرێکارانی نەوت، وەک ئەو گروپانەی ئێستا وەک خوێندکار یان قوتابی چالاکن و بە ناو و نیشانی خۆیانەوە بانگەواز دەکەن، ڕۆژەکان دیاری دەکەن، تەنانەت شێوازی خەباتیش دیاری دەکەن و هتد. لەو بانگەوازە سێ ڕۆژەدا، واتە ١٤ بۆ ١٦ی ئازەر، سێ ڕۆژ بە ڕیز ڕۆژی مانگرتن و ڕۆژی خۆپیشاندانی گەڕەک و ڕۆژی خۆپیشاندان و ڕێپێوانی مەیدانییان ڕاگەیاندبوو و هەمان شت ڕوویدا. ئەمەوێت بڵێم شۆڕش خۆی ڕێکخستووە و خۆی لە قاڵب داوە و ئەمەش فراوانتر دەبێت. بۆ ای من گردبوونەوەی زیاتر دەبرێتە پێشەوە، شۆڕش ئەتەریتەی نوێ دەدۆزێتەوە، لە بزووتنەوەی کرێکاریدا، بە تایبەتی شاهیدی سەرهەڵدانی گردبوونەوە، شورا، دامەزراوە، ئەنجومەن دەبین کە ڕۆڵێکی کارا دەبینن لە ڕێکخستنی مانگرتنەکاندا. ئێستا تۆوی ئەم پێشهاتانە دەبینین. بۆ نموونە لە مانگرتنی ئەم دواییەی کرێکارانی نەوتدا، کرێکارانی نەوتی فەرمیش هاتوونەتە گۆڕەپانەکە و هاوشانی کرێکارانی گرێبەست مانگرتنیان ڕاگەیاندووە و پێشبینیش دەکرێت ئەنجوومەنی ناڕەزایەتیی کرێکارانی نەوتی گرێبەست فراوانتر بێت و ئەمەش وای لێدەکەین بینینی شورای سەرتاسەری لە تەواوی پیشەسازی نەوت و پترۆکیمیایی. ئەمانە هەموویان لە بەرچاو دایە.

شۆڕش خەریکە زیاتر ڕێکدەخرێت و لەگەڵ ڕێکخستنیشدا خەریکە چەپگەرایی زیاتریش دەبێت. دەستەجەمعی و شورای کرێکاری هەڵدەستن و تا زیاتر چینی کرێکار و مانگرتنی کرێکاری زیاتر بەرچاو بکەوێت، جەمسەری چەپ لە کۆمەڵگادا بەهێزتر دەبێت، جا چ بێت یان نا. گوتار و ڕوونکردنەوە و شیکردنەوە، ڕەخنە و ناڕەزایەتی و گەشەی خواستی قووڵی ئینسانی چەپ و چینی کرێکار بەربڵاوتر دەبێت و شۆڕش نوێنەری نوێ لە ڕیزی کەسایەتییەکان، هەڵسوڕاوانی ڕێکخراوە کرێکارییەکان بە ئاڵای ڕەخنەی قووڵی سۆسیالیستییەوە دەدۆزێتەوە لە دۆخی ئێستا. مەبەستم ئەوەیە کە مەرج نییە دروشمەکە ڕاستەوخۆ سۆسیالیستی بێت،

بەڵام ئەوەی من مەبەستمە ئەوەیە کە ڕەخنە لە کۆیلایەتی کرا، ڕەخنە لە هەژاری، ڕەخنە لە کەلەنی چینایەتی بە تەواوی پەیوەستە بە بزووتنەوەی ڕووخاندن و ڕەخنەگرتن لە حکومەتێکی دژە ژن، دژە ژیان و دژە ئازادییە. وەستانەوە لە بەرانبەردژە ژنی و ستەم و دیکتاتۆرییەت لە گەشەیەکی قووڵی ئینسانی و ڕادیکاڵی چەپەوە دەدۆزرێتەوە و فراوانتر دەبێت.

بەڕای من شۆڕش هاوتەریبە لەگەڵ ڕێکخستن، هاوتەریبە لەگەڵ بەهێزکردنی ڕۆڵی کرێکاران لە شۆڕشدا، هاوتەریبە لەگەڵ پێشخستنی گشتیی بیروڕای گشتی و ڕەخنەی گشتی و گوتاری گشتی، لەڕووی وتنی نەخێر بە دۆخی ئێستا، لە ڕووی مانای ڕووخاندن و شکاندنی دۆخی ئێستا، لە هەموو ئەم بۆچوونانە زیاتر چەپ و ڕادیکاڵ دەبن و ئەمە چاودێری ئەم ڕەوتە دەکەین.

خەلیل کەیوان: حیزب لە سەرەتای چالاکییەکانییەوە مژدەدەر و پڕوپاگەندەکاری شۆڕش بووە و جەختی لەوە کردووەتەوە کە ڕزگاری خەڵکی ئێران تەنیا بە شۆڕش مومکین دەبێت. ئایا پێشبینی شۆڕشێکی واتان کردووە؟ ڕۆڵی حیزب لە پێکهێنانی شۆڕشی ژنان و ژیان و ئازادیدا چی بووە؟ لە داهاتوودا چ ڕۆڵێکی دەبێت؟

حەمید تەقوایی: ئەم پرسە دەکرێ لە لایەنی ئیمکان و خوازراو و زەروورەتی شۆڕشەوە لێی بکۆڵینەوە. لە ستراتیجی حیزبەکەماندا شۆڕش لە هەر سێ لایەنەکەدا جێگەی یەکلاکەرەوەی هەبووە.

لە ڕووی ئیمکاناتەوە، هەر لە سەرەتای پێکهێنانی حزبی کۆمۆنیستی کرێکارییەوە، ڕامانگەیاند و مژدەدەر و بانگەشەکار بووین کە شۆڕش تاکە ڕێگەی مومکینە بۆ ڕزگاربوون لە خراپەی ئەم حکومەتە و هیچ ڕێگەیەکی تر نییە، و بینیمان کە هیچیان نەبوو. هەوڵی گۆڕانکاری، هەوڵی گۆڕان وردە وردە، ڕیفۆرمخوازی حکومی و ناحکومی، گۆڕینی ڕژێم و گۆڕانکاری لە سەرەوەی دەخوازی ئۆپۆزیسیۆنی ڕاست و هتد ئەمە لەبەنبەر هەموو ئەمانەدا وەستاین و ڕەخنەمان لێگرت و وتمان ئەمە تەنها ئەیەوێت تەمەنی ڕژێم درێژ کاتەوە وە ئێستا کۆمەڵگە لە ئاستی ملیۆنیدا گەشتووەتە ئێرە کە هێچ گۆڕانکاری وچاکسازییەک یەک لەسەرەوە ئیمکانی نییە.

خاڵێکی تر ئەوەیە شۆڕش واتە پشتبەستن بە توانای خۆی و ئەمڕۆ هەموو خەڵک ئەمە دەزانن. دەزانن کەس لە سەرەوە،لە دەسەڵات یان هێزێکی دەرەوەی کۆمەڵگا، دەرەوەی دەسەڵاتی شەقام، بەفریامان

ناکەوێت. مرۆڤەکان لە ئاستێکی بەرفراوان تێگەیشتوون کە دەتوانن بە دەسەڵاتی خۆیان و بە شۆڕشێکی سەرو ژێرکەر و ئینسانی و گشتگیر ئازاد بکرێن. و ئەمە گوتاری حیزبی ئێمە بوو بە دەیان ساڵ. هەر لە سەرەتای چالاکییەکەمانەوە، هەر لە شۆڕشی ١٣٥٧ەوە، کە دامەزرێنەران و زۆرێک لە تێکۆشەرانی ئەم حیزبە مێژووی خۆیان هەیە، باسەکە ئەوە بوو کە تەنیا بە شۆڕش دەتوانین ئازاد بین. ئەمەش لە ڕووی شیاوی پێکهاتنەوەیە.

لە ڕووی خوازراویشەوە شۆڕش پێشەنگە بۆ بەدیهێنانی ئایدیاڵە ئینسانییەکانی جەماوەری خەڵک. مژدە خۆشەکە ئەوەیە کە هەموو خواست و ئامانجێکی ئینسانی کە هەمانە بە ژێرەوژوورکردنی ئەو دۆخەی کە هەیە دەتوانین بەدی بهێنین. هەڵوەشاندنەوەی سزای لەسێدارەدان، ئازادکردنی زیندانیانی سیاسی، نەهێشتنی قەڵەشتی نێوان دۆڵی قووڵی هەژاری و سەروەت و سامانی کۆمەڵگا، لەڕووی خۆشگوزەرانی گشتییەوە، لەڕووی بەهرەمەندبوونی تەنانەت خەڵک لە ماف و ئازادییە مەدەنییەکانیان، هەموو ئەمانە پشت بە شۆڕش دەبەستێت. ئەمەش بە واتای خواستراوی جەماوەری شۆڕش لە ڕووی تەوەرەکەی و ئەو داهاتووە گەشاوەی کە دابینی دەکات.

لایەنی دووەمی خواستراوی شۆڕش ئەوەیە کە شۆڕش جۆرێکە لە گۆڕینی هەلومەرجەکان، کە ٩٩٪ لەگەڵ خواست و ئامانجە ڕزگارکەر و ئینسانی و یەکسانیخوازەکاندا دەگونجێت. لەم فۆرمەی گۆڕانکاریدا، تێکشکاندنی ماشێنی حکومەت و دەسەڵات بەسەر خەڵکدا شاراوەتەوە. تەنیا لە ڕێگەی شۆڕشەوە خەڵک دەتوانن ڕۆڵێکی ڕاستەوخۆ بدۆزنەوە لە دیاریکردنی چارەنووسی خۆیاندا. شێوازەکانی تری وەک کودەتا، هەڵبژاردن، ڕیفراندۆم، گۆڕانکاری لە سەرەوە خەڵک لە پەراوێزدا دەهێڵنەوە. ئەم کێشەیە بە واتای دیاریکردنی چارەنووسی کۆمەڵگا لە سەرووی خەڵکەوەیە و لە ڕێگەی چینی دەسەڵاتداری یەک لەسەدی مفتەخۆر. تەنیا شۆڕش، بە پێی پێناسەی جەماوەری خەڵک، دەسەڵاتی کرێکاران، زەحمەتکێشان، دەسەڵاتی ٩٩٪ دەهێنێتە سەر شەقام و بە کردەیی دەست چارەنووسی خۆیان بەدەستەوە دەگرن. تەنیا لەگەڵ شۆڕشدایە کە ئارەزووی قووڵی مرۆڤایەتی بەدی دێت. تەنیا بەم شێوەیە ڕزگاری بە مانا ڕاستەقینەکەی دەتوانرێت بەدی بهێنرێت.

و لە کۆتاییدا باسەکە لەسەر پێویستی شۆڕشە. بەو مانایەی کە کۆمەڵگا چیترناتوانێت بەرگەی ئەو بارودۆخانە بگرێت. ئەمە شەڕی مانەوەیە. شۆڕش لە دۆخی ئێستای ئێراندا دیارە شەڕی مانەوەیە. لە ڕوانگەی حکومەتەوە شەڕێکە بۆ مانەوە و پاراستنی دەسەڵات و سەروەت

و سامان و غەنیمەت. حکومەت دەیەوێت زاڵبوون و دەسەڵاتی دۆزەخی خۆی بپارێزێت. وە لە ڕوانگەی کۆمەڵگاوە شەڕەکە بۆ مانەوەی ژیان. ژیان لە ژێر دەسەڵاتی ئەم تاوانبارانە ئیتر مومکین نییە! خەڵک ئەمەی بینیوە، بە چاوی خۆی بینیویەتی، ئەزموونی ئەم چارەکە زیاتر لە جاران دەرکەوت کە ئەم حکومەتە بکوژی خەڵکە. ئێمە هەمیشە ڕامانگەیاندووە کە کۆماری ئیسلامی بکوژی خەڵکە نەک نوێنەری خەڵکی ئێران و ئەمڕۆش ئاڵای ئێمە بووە لەسەر ئاستی جیهانی بە بایکۆتکردنی ئەم حکومەتە و ئێستا کۆمەڵگا گەیشتووەتە ئەم ئاستە.

لەسەر ئاستی جیهانی ئێمە هەمیشە ئاڵای بایکۆتکردنی ئەم حکومەتەمان بەدەستەوە گرتووە و ئەمڕۆش دەبینین کە جیهان لەمەوە نزیک دەبێتەوە و ڕای گشتی جیهان، هێزە پێشکەوتنخوازەکانی جیهان، کەسایەتییە ئازادیخوازەکان و تەنانەت سیاسەتمەدارانیش، بەهۆی بەرژەوەندی و سیاسەتی حکومەتەکەی خۆیانەوە، درکیان بەوە کردووە کە پێویستە خۆیان لەم حکومەتە دوور بخەنەوە، شەرمەزاری بکەن، لە دامەزراوە نێودەوڵەتییەکان دەریبکەن و ئەمە ئەو پرسەیە کە هەمیشە وەک بایکۆتی کۆماری ئیسلامی پێشنیارمان کردووە.

وەک دوا خاڵ پێویستە جەخت لەوە بکەمەوە کە شۆڕش لە مەسەلەی حیجابەوە دەستی پێکرد و ناڕەزایەتی لەدژی حیجاب ئاڵای خەباتی بەردەوامی حیزبەکەمان بووە. ٨ی مارس تا ٨ی مارس، و نەک هەر لە ٨ی مارسدا، بەڵکو بە درێژایی چالاکییەکانمان، شەڕی حیجابمان کردووە وەک ئاڵایەکی بە مافی نەک تەنها لەدژی ژنان بەڵکو لەدژی هەموو کۆمەڵگا، وەک ئامرازێک بۆ کۆیلایەتی ژنان و بۆ لغاوکردنی هەر هاواریکی ئازادیخوازانە لەگەڵیدا ڕووبەڕووبوو بوینەتەوە و ئەمڕۆ هەموو کۆمەڵگا گەیشتووەتە ئەمرە. ئەمڕۆ لابردنی حیجاب هێمای شکاندنی دیواری ئاپارتایدی سێکسی و شکاندنی کپکردنە لە کۆمەڵگادا.

خاڵی دواتر، کارەکتەری ژنانەی شۆڕشە. حزبی ئێمە دوو دەیە لەمەوبەر ئەم ئاڵایەی هەڵکرد. زیندویاد مەنسوور حیکمەت، ڕێبەری حیزبەکەمان، بیست ساڵ لەمەوبەر پێشبینی ئەوەی کردبوو کە شۆڕشی ئێران شۆڕشی ژنان دەبێت و ئەمڕۆش هەموو جیهان باس لە شۆڕشی ژنان دەکات لە ئێراندا. ساڵانێک لەمەوبەر ڕێکخستنی شۆڕشی ژنان و هەڵمەتی شۆڕشی ژنانمان ڕێکخست و بەرەو پێشەوە برد و ئەمڕۆش ئەمە پایەیەکی گرنگ و مزگێنیدەری ئەم شۆڕشە و ڕێبەری شۆڕشە.

لە هەموو ئەم لایەنانەشەوە حزبی ئێمە ڕۆڵێکی بنەڕەتی بینیوە لە

دروستکردنی کەشێکی گونجاو و پارادایمی دروست و ئەو پرۆسە و ئاراستەیەک کە شۆڕشەکە لەسەر بنەمای ئەو دروست بووە و پێشکەوتووە و هیواداریین لە ڕەوتی داهاتووی شۆڕشدا، حزبمان بتوانێت هەمان ڕۆڵ بگێڕێت.

٢١ی دیسەمبەری ٢٠٢٢

سوپاس بۆ ئەمیر تەوەکولی بۆ نوسینەوەی دەقی سەرەتایی ئەم چاوپێکەوتنە.

ڕێگەکانی وانە وتنەوە لە باخچەی منداڵاندا.. ئامادەکردنی: عەلی حەمەڕەشید*

وانە وتنەوە بە چەند رێگەیەکی جیاواز لەگەڵ ئەوەی کارامەیی و سەلیقەی مامۆستا دەردەخات، چێژ و خۆشییەکی زیاتریش بە منداڵ دەبەخشێت بە تایبەتی لە باخچەی منداڵاندا. باخچەی منداڵان کاتێک دەبێتە شوێنێکی ئارام تا منداڵان بە ئاسودەیی کاتەکانی خۆیانی تێدا بەسەر بەرن و وەک ئامێزێکی واڵا هەمیشە کراوە بێت بۆیان، دەبێ نمە بارانی سەوز و شنەبای خۆشەویستی بدات لە رووی منداڵان و لە دەوە پێشوازی لەو سەوز و خۆشەویستییە بکەن، نەرمونیانی مامۆستایان وەک شیلەی هەنگوین منداڵان چێژی لێوەردەگرن و بە ترس و دوو دڵی بە باوەڕ بە خۆبوونەوە لەگەڵ مامۆستاکاندا بدوێن و رازی دڵی بچکۆلەکانیان لایان بدرکێنن. بە ئارەزووی خۆیان بەشداری وانە و یاری و چالاکییەکان بکەن و بەهرە و تواناکانیان پێشکەش بکەن و مامۆستا بەڕێزەکانیش لەلایەن خۆیانەوە پەرە بەو بەهرە و توانایانەی منداڵان بدەن تا بە شێوەیەکی دروست گەشە بکەن.
وانەیەک لە پەرتوکی شارەزایی و چالاکییەکان لە یەکەی (ئاژەڵ) بە سێ رێگەی جیاواز (چیرۆک و شانۆ و داتاشە) یەکێکی تر بوو لەو چالاکییانەی کە بەسەرپەرشتی لیژنەی باخچە ناحکومییەکان و هاوڕێی رەخنەگر و کارگێڕی باخچەی منداڵانی ئەستێرەی حکومی بە مامۆستایانی باخچە ناحکومییەکان کرا. ئەو دوو مامۆستایەی

وانەکەیان دەوتەوە هۆی روونکردنەوە و فێرکردنی جیاواز و پێویستیان بەکار دەهێنا بە هاوکاری وانەکەیان پێشکەش بە ئامادەبوان کرد، بێجگە لەو دوو مامۆستایە، مامۆستای مۆزیک و شانۆ بە کارەکانیان بەشێک بوون لە وانەکە و چالاکییەکانی ئەوانیش وەک مۆزیک و گۆرانی و شانۆ وای لە منداڵان کردبوو زیاتر بیر و هۆشیان لای وانەکە بێت و چێژی لێوەربگرن و زانیاری فێر ببن، سەرەتای وانەکە بەچالاکی و وەرزش دەستی پێکرد و بەخێرهاتنی میوانەکان، ئەمەش وادەکات منداڵ چالاکتر بێت بۆ وەرگرتن و گوێگرتن لە وانەکە و فێری ئەوەش ببێت میوان یان کەسانێکی تر روویان کردە باخچە یان مالەوەیان بەخێرهاتنیان لێبکەن، ئەمەش بەهایەکی جوانە مندا□□ ف□ری دەبێت. بەکارهێنانی دوو جۆر کاتژمێری رەنگ جیاواز، یەکێکیان رەش بوو بۆ شەو مامۆستا منداڵێکی هەستان و سەعات نۆی دیاری کرد بۆ خەوتن لەشەودا، ئەمەش رۆژانە دووبارە دەکرێتەوە و منداڵ وای لێدێت لە مالەوە پابەند بێت پێوەی. هەروەها کاتژمێرەکەی تریان رەنگی شین بوو بۆ کاتی لەخەو هەستان بەکاری دەهێناو بەهەمان شێوە منداڵێکی هەستان بۆ دیاری کردنی کاتی لەخەو هەستانی بەیانیان ئەویش سەعات 7 بوو، ئیتر باسی ئەو کارانەش کرا دوای هەستان لەخەو پێویستە منداڵ بیکات، ئەمەش وا لە منداڵ دەکات بڕوای بەخۆی ببێت لە کردنی کارەکانی و پشت بەخۆی ببەستێت نەک هەر چاوەڕوانی دایکی یان کەسێکی تر بکات یارمەتی بدات و بۆی بکات.

چەند خۆشبوو دوا بە دوای ئەم کارە موزیک و گۆرانی (چۆلەکە) منداڵەکانی زیاتر خستە خۆشی و هەموان پێکەوە دەیان وتەوە، هاندان و چەپڵە و ئافەرینی مامۆستا زیاتر خۆشی دەخستە دڵی منداڵەکانەوە. ئەوەی سەرنجڕاکێش بوو مامۆستا منداڵێکی هەڵدەستان بۆ کردنی کارێک وەک ماسی بە شێوەی مەلە، یان کەروێشک بەقونەقون دەڕۆیشت بۆ لای مامۆستای گۆرانی ئەو گیاندارەشیان دەوت، ئەمانەش وایدەکرد وانەکە بەتەواوی یاری ئامێز بێت و منداڵ بێزار نەبێت لە گوێگرتن لە وانەکە. کارێکی تر لە ناوەڕاستی وانەکەدا جێیان کردبوەوە باسکردن و دووبارەکردنەوەی دید و پەیامی باخچە بوو لەلایەن مامۆستایەکی ترەوە بێجگە لەو دوو مامۆستایەی وانەکەیان دەوتەوە پێشکەش کرا، بە باشی بەشێوەی گفتوگۆ و دواتریش بە گۆرانی پێکەوە وتیان سەرجەمیان بەشداربوون لە گۆرانییەکەدا. بەشێکی تری وانەکە بەرێگەی چیرۆک بوو، یەکێک لە مامۆستاکان چیرۆکەکەی دەگێڕاوە. بۆیە پێویستە ئەو چیرۆکانەی بۆ منداڵانی باخچەی منداڵان دەنووسرێن جیاواز بن و بەتەواوی لەگەڵ ئاستی تەمەنیاندا بگونجێت. چونکە ئەو چیرۆکانەی منداڵان دەیبیستن، چ پێش خەوتن یان لە رۆژدا بە گشتی و بەتایبەتی لە کاتی وانەدا لە باخچە، لەو شتانەن چێژێکی

زەریان پێدە بەخشن.
جگە لەو دیمەن و وێنە خەیاڵییانەی لە کاتی بیستنی ئەو چیرۆکانەدا دەیکێشن، چەندین بەهایان فێر دەکەن، وەک گرنگی راستگۆیی، متمانە پێکراوی، جێبەجێکردنی بەڵێنەکان، باوەڕ بەخۆبوون. مامۆستا لە چیرۆکەکەدا باسی گوندێکی دەکرد چۆن ئاژەڵیان هەیە و بەرهەمی چییە و جیاوازی نێوان ئاژەڵی ماڵی و ئاژەڵی کێوی بەشێوەیەکی ورد و جوان شیکرایەوە و مامۆستا لە میانی چیرۆکەکەیدا خۆی نووسیبووی و ئامادەی کردبوو خرایە روو، چەند جوان و سەرنجڕاکێش بوو ئەو خانوە بچکۆلانەیەی دروستکرابوو، مامۆستا وەک هۆی روونکردنەوە بەکاریدەهێنا و هەموو ئەو گیاندارانەی باسی دەکردن داینابوون بە شێوەی گیاندارەکە و بە بچووکی و لەگەڵ ناوهێنانی بەرزی دەکردنەوە تا بە جوانی بیبینن. باسکردنی جیاوازی نێوان گیانداری ماڵی و کێوی بەشێوەیەکی زۆر جوان روونکردەوە، (مانگا)ی وەک گیانداری ماڵی لەچیرۆکەکەیدا باسکرد و باسی شیر و هەموو ئەو بەرهەمانەشی کرد کە لە شیر دروست دەکرێت. هەروەها هەمان بابەت بە رێگەی داتاشە نیشاندانی کۆمەڵێک باڵندە و گیاندار بوون زیاتر خۆشی دەدا بە منداڵان و تەماشایان دەکرد، دواتر مامۆستا کۆمەڵێک وێنەی بە هەڵگەڕاوەیی دانا و یەک یەک منداڵانی بانگ دەکرد بۆ ئەوەی وێنەیەک هەڵبگرن تا بزانن چییە، وەک یارییەک وابوو. لە بەشێکی تری وانەکەدا شانۆییەکی بچووکیان ئامادەکردبوو باسی لە هەمان بابەت دەکرد بە هاوکاری مامۆستای شانۆی باخچەکە، کارکردن بە گروپ لە پێناو سەرکەوتنی هەمووانداکارێکی پڕ لە گیانی هاوکاری بوو لە دواجاریشدا دەبێتە خاڵی گەش بۆ سەرکەوتن، هەموان هەوڵی بۆ دەدەن.

تێبینی:
• هەردوو مامۆستا بەڕێزەکە لەم وانەیەدا هەوڵیاندا یەکەی ئاژەڵ بەکورتکراوەیی بڵێنەوە کە خۆی لەڕاستیدا چەند رۆژێکی دەوێت بۆ وتنەوەی، بەڵام ئەمان لەبەر ئەوەی وانەکەیان بۆ راهێنان بوو بۆیە توانیان بەسەرکەوتوویی بە سێ رێگەی جیاواز بیڵێنەوە.

*سەرپەرشتیاری پەروەردەیی

خەون ژیانم نوێ دەکاتەوە..
شوان حەسەن

بۆ وێنەگرتن نەهاتووم هاوڕێ
ئەم شەو خەونەکان، کۆڵەپشتی ڕابردوویان هەڵڕشتم و
پەنایەکم نەمابوو بۆ خۆحەشاردان
ل□ بەردەم ئەشکەفتێ جگەرەت د□ پێچایەوە
لەسەر کەڤرێ ڕاکشابوویت
ل□ بەردەم ئاوێنە بچوکەکە، جەمەدانیت د□ بەست
کلاشینکۆفەکەت خاوێن دەکردەوە
لە پشتی پیکابێک بە نەرمی
گۆرانیەکەی شەهید شاڵاوت دەگوتەوە
" مەرحەبام دوێنێ لەیارکرد، بە غەم وەڵامیدامەوە
وەکو کۆتر دەناڵم، بەو دڵەی پڕ زامەوە"
سپێیدەیە و
بۆنی نانی تەندووری ژنە ڕەشپۆشەکە
بەدوای خۆیدا ڕاماندەکێشێت
نزیکتر دەبینەوە
پیاوێک بانگمان دەکات" برایان وەرنە ئێرە"
دیسان بە ئاگادێم
ڕابردوو وێرانیکردووم ، ڕابردوو هاوڕێم
چ ئازارێکە؟
نازانی کەی و چۆن دەتبڕێت
ڕۆژێ وەک مۆرانە لە وشەکان دەدات
ڕۆژێ هەنگاوەکان کزدەکات و
ڕۆژێک بە چڕنووکانی روح هەڵدەکۆڵێ
هاتووم
ئەو شتانەت بۆ باسبکەم
کە بۆ ئێمە، واتادار و خۆشبوون
تا لەبیرم نەچوویتەوە، دەزانی لەدوای شەهید بوونتەوە
جوانتر بوویت ؟
خواری کەپووت
چالەکانی ڕوومەتت پڕ بۆتەوە و
ڕیشیشت پڕ و جوانتربووە
جگە لە بەهرەی وەستانت بۆ وێنەگرتن

تۆ هەروا لەوێیت و
وێنەیەک لەگەڵ هاوڕێیانت
وێنەیەک لە سەر لووتکە شاخێ
وێنەیەک لە تەنیشت ساردترین کانی ناوچەکە
وێنەیەک لەگەڵ باڵای گیا و
داخی ئەو وێنانەی کە نۆرەی تۆ بوون و
چەند هاوڕێیەکیتر دەیگرن و
فیلمەکە بەشی تۆ ناکە
حەز و خۆزگەکانت، چەند جار پێیان گوتووم
هێشتا وێنەی زۆرت مابوو بۆ گرتن
چەند جوانبوو، چاوەڕوانیت بۆ هاتنەوەی وێنەکان
بێ ئۆقرەیی سیمایی بە چەند ڕەنگێ دەگۆڕیت
هەڵە و وێناکردنەکانتی نیشاندەداین
هەر کە دەگەیشتن
پەنجەکانت پێکەنینان لێ دەتکا
هاتووم و پێت بڵێم
خۆزگەم دەخواست بمتوانیبوایە
بۆ سەفەرێکی ئەودیوو سنوورت ببەم
لە ئامێزی جوگرافیا
لە کتێبە بۆن باروتیەکان و
لە بەسەرهاتە شەرمنەکەی ئەو کچەت دەربێنم
کە بەس لە شاییەک دەستی کووشی بوویت
پڕ خەون بوویت هاوڕێم
سوڕ دەتزانێ جارێک دەژی و
ئەو یشت...
ئای چەند دڵت بەوە خۆش بوو
کە دوو بەهار لەمن گەورەتری
کەچی ئێستا، ئەمن سی بەهار لە تۆ گەورەترم و
چێژی باوکبوون دەچێژم
هاوڕێم ئەوڕۆژە هەربە یادی جاران
دوو کراسم کڕی لەیەک ڕەنگ!
لە گۆڕە بێ نازک□ت دەڕوانم و
بۆنی جلەکانتم بۆ دێت
لە دڵی دایک و باوکت ناگەم
دەبێت دڵنیابن کە تۆ لێرەیت؟
یاخود بووی بە دڵنەواییەک بۆ ئەوان
دەزانی هەر بەنازناوەکەت سوێند دەخۆن و

باست دەکەن؟
ئەو شەوەی تۆمان ناشت
هاوڕێیەک بە دوو نیشانی سپاردیت
هەشت هەنگاو، بە هەنگاوە بچوکەکانی بۆ لای ڕێگە
سێ هەنگاویش لە لای قاچت بۆ لای درەختێک
کە نەمزانی چی بوو؟ کە ئێستا نەماوە
بە چرپەی پێ گوتم:" ئەو نیشانە بگەینە بە کەسوکاری،
گۆڕی بێ خاوەن زوو وون دەبێت، لەو دەشتە"
ئەرێ بەڕاست پرسیارێک
لەگەڵ هەڵکەندنی نێرگزەکانی سەر سینگت ئازارت پێ نەگەیشت؟
هاوڕێم
هاتووم بە دەنگە ناخۆشەکەم
سەردوڵکەکەی دایکت، بۆ بڵێمەوە
ئەو ژنەی نێرگزی چاوەکانی گەڕەکی ووشک کرد
“دەلێ وایێ، دەلێ وایێ
خۆزگەکان نەیانکوشتم لاوێ من
فرمێسکەکانیش نەیخنکاندم روحێ من
دەنا ئەو ڕۆژەی هەواڵی مەرگی تۆیان پێ گەیاندم
دەبا ئەمنیش تەسلیم بە خاک بکەن باوانم
لەو ڕۆژەوە فرمێسکەکان هەر" خاڵکوتانی" وێنەی تۆیانە
لە ڕووخسارم
لەسەر سینگم
لە دەست و سێبەرم
کزەی جەرگم
ئەو ڕۆژەی گوڵە نێرگزەکەی سەر گۆڕەکەیان هەڵەکەندی
(هەموو جارێ باسکەکانی دەکات بە بازنە)
قانێکی ئەوەندەیان لەسەر سینگت جێهێشت
خۆزگە چی دیکە بۆنم نەکردبایە
خۆزگە چیتر دنیام نەدیتبایە
نەک گوڵەکانم لەسەر گۆڕێکی کەسێکیتر بدیتبوایە
با دۆست و نەیار بزانن
ئەمن نێرگزەکانی لاوێ خۆم دەناسمەوە
ئەتوش دەزانی ئەوان خۆیی بوون کزەی جەرگم
دەنا چۆن لەسەر گۆڕەکەی ئەوان دەمدۆزیەوە
هێشتا بۆنی سینگی تۆی پێوەیە
لەو ڕۆژەوە گرێیەک لە سینگی هەیە
دەلێ وایێ، دەلێ وایێ

ئای خوایە
ئەو هەموو غەدرەت دیت و
هیچت نەگوت
هیچت نەکرد
دەلێ وایە دەلێ وایە
پاشێ بەژنا زراڤێ خۆ
نەمینەم لە دنیایە"
دەزانی ئەوڕۆژە " ئەو" م دیت، زۆر بەختەوەر دیاربوو
لەگەڵ هاوسەرەکەی؟
مەگەر ئاواتی تۆ
بەختەوەری ئەو نەبوو، لە هەر شوێنێک بێت؟
تۆ بەدوای شیعرەکی" هیمن" کەوتبوویت و
عەشقی کەو و تەڕانت بەلاوە
گرنگتر بوو، لە گەردنی ئەو
دەزانی" کتان" هێشتا خوەکەی هەرزکاری بەرنەدایە؟
ئەو ڕۆژە بەسەردان هاتبۆوە
بۆسەی بۆ دانابووم، ئەو قاتیلە
ویستم بە " سڕاو" ێک ڕابردووی لە بیربەمەوە
کەچی بۆسەی بۆ دانابوومەوە، ئەو قاتیلە
کە نزیک بوومەوە
بە توڕەیی سەیری کردم و ڕوویی خۆی وەرگێڕا
دەرگەکەی بە قایم بەڕومدا پێوەدا
تا ئێستیشبووم، لە رینەوەی دەرگەکەیان
ببوو، بە باگراوەندێک بۆ هەنگاوەکانم
ئای لە ئازارەکانی ئەو دەرگەیە هاوڕێم؟
چۆن لە نێوان توڕەی ئەو و پێکەنینی ئێمە
هەتا ئێستاش هەر بە پێوە وەستاوە؟
هاوژینەکەم جارێک بە گاڵتە گوتی:
ئەو ناهەق نەبوو، کە گوتوویەتی" پیاو نەمینە لەو شارە، شوو بەو
دوو کوڕە ناکەم"
بێ ئەوەی هیچ بڵێن
بە تەی، هەڵێکی ڕەشی بەسەر بزەکانمان دا هێنا
لە زۆر شوێنیتریش، ئەو هەوڵە ڕەشە دەڕوەت
ئارام بنوو هاوڕێم
چیتر ئەرەیت پێ نابەم
هەرچەندە تۆ لە زەمەنێکی جوان مردیت
کەچی ئێستا

تادێت زەوی ماندووتر دەبێت بەدەستمانەوە
بەرگەی ئەو هەموو ڕەگە خنکاوە ناگرێت
مەرگ، لە شوێن و کات ڕەهاترە
مەرگ ، بەتەواوی بێ مانا بووە
دوودڵم لە وێنەیەک لەسەر گۆڕەکەت
دەزانی چەند حەزدەکەم
هاوشێوەی تۆ بوەستم و
لقێ لە جوانیت بدەم لەیەخەم؟
تکایە، زوو زوو وەرە خەونم

ڕاکـــردن و دانیشتـــن.. نەوزاد بەندی

کاکە گیان ، لێرە دوو جۆر ژیان دەست ئەکەوێ ، ڕاکردن یان دانیشتن .. ئیتر کامیانت ئەوێ ،یان ڕاستر کامیانت بۆ ئەگونجێ ، ئەوەیان ئارەزووی خۆتە .. ڕاکردنەکەیش جۆری هەیە ، سەد وبیست ، هەشتا ، نەرمەغار ، هەروەڵە ، گرنگ ئەوەیە نابێ ڕاوەستیت .. دانیشتنەکەیش ،هەژدە ســەعاتیی هەیە ..دوانــزە ســەعاتیی ، شەش ســەعاتیی ، ســێ سەعاتیی ..گرنگ ئەوەیە جوڵەی بۆ نەکەیت ، بەڵام ئازادیت لەوەی قەپرغەکانت بگۆڕی ، لە قەپرغەی ڕاست بۆ قەپرغەی چەپ .. بۆ چوار مشقی ، قاچ ڕاکێشان ، قاچ لەسەر قاچ ، هەڵتروشکان ..یان بە جیچکانەوە ..ئارەزووی خۆتە ..
تێلیان بۆ کردم ، کوڕەکەت نەخۆشە ، یەکسەر کەوتمە ڕاکردن □...ل□ نەرمە غارەوە بۆ سەد و بیست ...کە گەیشتینە عیادەی دکتۆر ، دووسەد تا چوارسەد نەخۆش دانیشتبوون ، چاوەڕوانیان ئەکرد ..هەندێکیان لەســەر قەپــرغەی چەپ ..قەپــرغەی ڕاســت ، قــاچ لەســەر قــاچ ، بە جیچکانەوە .. جەنابی دکتۆر وسکرتێر و ستافەکەیشی ڕایاندەکرد .. هەتا بتوانن دووسەد بۆ چوارسەد نەخۆشی دانیشتوو چارەسەر بکەن ...کە ســکرتێرە ڕاکــردووەکە ئێمەی بینــی بە پێــوە و لەســەر ســەری ڕاوەستابووین ، تووــ□ بوو ..لووتە چرچەکەی خوراند و ..ووتی : (بەو ئاسانییە نۆرەتان نایەت ، بڕۆن دانیشن .. چل و پێنج خولەکی تر ناوتان ئەنووسم و ئەتانخەمە ڕیزەوە)

کە ووتم خۆیشم دکتۆرم ..پێکەنینی هات ، وەک بڵێی بەم بڕوانامەکەت
خەسار کردووە ، ئێگینا لە دکتۆرە ڕاکردووەکان ئەبوویت ..
خەڵکەکەیش بە نارەزاییەوە تەماشایان ئەکردین ، وەک شتێکی سەیر
وابووین ،چونکە نە لە ڕاکردووەکان بووین و نە لە دانیشتووەکان ،
ئەمەیش وەک بڵێی شتێکی نایاسایی و تاوانێت یاساغیش بوو ..دەرچوون
بوو لە کولتوور وداب و نەریت وتەنانەت ئاینیش .. خەڵکەکە تا
دەهات بێزار تر ئەبوون ..سەرەتا کەوتنە بڵەم بڵەم .. دوایی
یەکێکیان ، کە لەوە ئەچوو کەنە ئامر سریە بوو بێ ، هاواری کرد :
پارچە برا ، یا ڕاکە یان دانیشە ، ئەوە نیازی چیتان هەیە ؟
یەکێکی تریان ، کە لەوە ئەچوو پێشمەرگەی کۆن بوو بێ ، قسەکەی لە
وەرگرتەوە و..ووتی : (ئەگەر بە تەمان حوکمەت بڕوخێنن ، حوکمەت
وا نارووخێ)
لەو سەرەوە ، کوڕی سیکیوریتیەکە بە ڕاکردن گەیشتە سەرمان ، جلێکی
ئاودامان ڕەشی لەبەر دابوو .. دوو دەمانچەی تاریقی بە هەردوو
قەپرغەیەوە هەڵواسیبوو . . دوو جیهازی بە تەل و کەلەپچەیەک و
سەندەیەکی ڕەش و کەبڵێکی کارەبا و تەسبیحێکی سوور و..زۆر شتی تری
پیا هەڵواسرابوو .. کوڕەکەم هەرچەند نەخۆشیش بوو ،پێکەنیی ..ووتی
: ئەمە پیکابی ووردە و واڵا فرۆشە ؟ یان پیاوی ستارتریکە ؟
کوڕی سیکیوریتی وەک ئەوەی کەڕ بێ ، یان هەدفەن لە گوێچکەیدا بێ ،
ئاگای لە پێکەنین و قسەکانمان نەبوو .. وەک ئەوەی دەست بداتە
گوێچکەی فەردە برنج ،ئاوا شانی چاکەتەکەمی ڕاکێشا و لەگەڵ خۆی
بردمی بۆ لای دەرگاکەوە ، ووتی : (بەقەدەر دنیایەک شەرمەزارم ،
کە وا بە ئەدەبم لەگەڵتا ، چونکە ئیشی من وایە ..ئێگینا چاکم لە
بیرە تۆ پورت چاککردمەوە ..تۆ فریای نەکەوتیتایە حەوت زەمان بوو
مردبوو ، دوو سێ قاپ خوێنت لە ڕێی خوا بۆ ئامادە کردین)
کەوتینەوە ڕاکردن ، بۆ لای دکتۆر زمزم ..زیرەکترین دکتۆری شار بوو
.. حەوت هەشت زمانی ئەزانی .. مەلەوان بوو ..ڕاوچی بوو ..بیست
شانەی هەنگی هەبوو .. سێ ژن و..چوار لەری لە خەتی ئوم قەسر و
برایم خەلیل ئیشیان ئەکرد ..
کە چووینە ژوورەوە، سکرتێرەکەی خەوتبوو .. ڕەنگە بەڵام سی وپێنج
ساڵ زیاتر بێ فیکەم لێ نەدابێ ، بەڵام لەو کاتەدا ناچار بووم
هەردوو پەنجەی دەشاو مژەم خستە دەمم و فیکەیەکم لێدا .. چونکە
زۆر دەمێک بوو فیکەم لێ نەدابوو ، فیکەکە سەرەتا وەک ئەوە وا بوو
کورسیەکی قورس ڕاکێشی ،دوایی بەرەبەرە نەرم بوو ، فیکەیەکی تیژ
دروست بوو ..ئای !یادی بەخێر! وەستایەکم بیر کەوتەوە ٤٨ ساڵ پێش
ئێستا ، لە سابونکەران بولبولی لە قوڕ دروست ئەکرد ، بولبولی
بچووک بچووک ، هەر هێندەی قنسەک ئەبوون ، بە جۆرێک ڕێڕەوی لەناو

بولبولەکاندا دروست ئەکرد ،فوت پێدا بکردایە ، فیکەیەکی لێ دەدا ڕێک ئەو فیکەیەی من.. خەڵک بە ویژدانن ، وەستاکەیان ناو نابوو بولبولی قوڕ .. ئەوەندە پێیان وتبوو بولبولی قوڕ ، سەری خۆی هەڵگرت ، خوا نەبێ کەس نەیزانی بۆ کوێ چوو ..
سکرتێرەکە داچڵەکی ، بە ناڕەزاییەکەوە دەستەکی بە هەوادا بەرز کردەوە و ..ویستی درێژە بە خەوەکەی بداتەوە ، ووتم : ئەمانەوێ دکتۆر زمزم ببینین ..
ووتی : ڕۆی !
ووتم : بۆ کوێ ؟
ووتی : بردیان ..
ووتم : بۆ کوێ ..
سکرتێرەکە خەوی زڕا ، ناچار بە کاوەخۆ هەستایەوە ، وەک قسە لەگەڵ بابکوشتەکەیدا بکات ، ئاوا پێی وتین : ئەرێ تۆ خەڵکی کوێی ؟ دکتۆر زمزم ، شەش سەعاتە لە ژوورەکەی دانیشتووە ، یەک نەخۆش نەهاتووە بەم دەور و بەرەیا ..ئێستا دەی ..؟ ئەرێ تۆ خەڵکی کوێی ؟
ووتم : تۆ واز لەو شتانە بێنە ، بۆ بردیان ؟ کێ بردی ؟
ووتی : ئەمبوڵانس بردی .. وابزانم مرد ..
بێ ئەوەی بزانم چی ئەڵێم ، پێم وت : باشە ، سوپاس ، بولبولی قوڕ !..
نازانم چی لە گوێچکەیدا بوو ، تێنەگەیشت ، زۆر دەی خۆش بوو ..
لە ڕێ کوڕەکەم ووتی : بابە چاکبوومەوە ، با بۆ ڕاکردن بڕۆینەوە ..
نەگەیشتبووینە ماڵەوە ، خێزانم بۆ ڕاکردن هات بەرەو ڕوومان ، ووتی دوو هەواڵم پێیە .. جارێ ڕاکە بۆ گەڕەکی ئەو دیو ، لەری غازەکە لەوێیە ..
پەلاماری بتڵەکی غازم دا و خستمە سەر شانم و ڕامکرد بۆ گەڕەکی ئەو دیو .. سەرنجم دا ، خەڵکێکی زۆر بە بتڵە غازەوە ڕائەکەن .. کوڕی مەنگۆڵ ئەوەی لەبەر دەی خەڵکی مەنگۆلیا پێی ئەڵێن داون سیندرۆم .. پیاوی خانەنشین .. پیاوی ئیفلیج بە خۆ و عەرەبانە و ڕاکێشانی گوێچکەی بتڵە غازە وەک چۆن کوڕی سیکیوریتیەکە گوێچکەی شانی چاکەتەمی ڕاکێشا .. ژنی جل ڕەش ،ئەوەی عەبدوڵای مەلا نوری لە پەرلەماندا کردی بە شەڕ لەسەریان ..کچ بە ماکسی و بتڵە غازەوە .. عەرەبی هاوردە بە چەفیه و عەگاڵ و بتڵە غازەوە .. مناڵی پۆلی پێنجی سەرەتایی ..پیاوی پیر ، بە کەوا و سەڵتەوە کە نزیکەی ۳۲ ساڵ بوو کەوا وسەڵتەم نەبینی بوو ..پیرەژنی تەشی ڕێس ، بە دەستە تەشی وخور

ی و بە دەستەکەی تر بتڵێ غاز .. مامۆستا بە چاکەت و بەینباخ و بیجامەی بازەی خەتخەت و بتڵی غازەوە .. کرێکار بە چەکوس و بتڵێ غازەوە .. دارتاش بە مشار و بتڵی غازەوە .. تەنانەت کوێر نەخۆشەکەیشم بینی ئەویش پەلاماری بتڵێ غازێکی بەتاڵی دابوو ، لە سەعید عوەیتێ خێراتر ڕایئەکرد . بە دەست خۆم نەبوو ، شۆڕشی فەڕەنسا و .. تابلۆکەی یۆجین دیلاکروام بیرکەوتەوە ، تابلۆی ئازادی فەرمانڕەوایی میللەت ئەکا ..

کە گەیشتینە لای لۆرییە غازەکە ، خاوەنەکەی هاواری کرد : مەوەستن ، غاز تەواو بوو ..

لەو کاتەدا ویستم بێمە سەر لۆرییەکە و ..ووتارێک بۆ خەڵکەکە بدەم ..کەچی پێش من کوڕێکی تازە پێگەیشتوو ، چووە سەر لۆرییەکە و .. هاواری کرد : میللەتی خۆتوو ، ڕاپەڕن.. هەر ئەوەندەی پەلاماری ئەم لۆرییە غازەتان دا ، پەلاماری داگیرکەران بدەن ، بار و دەخەکە باش ئەبێ ..

کابرای غاز ترسا .. بە ڕاکردن سواری بارهەڵگرەکەی بوو ،پەی پیا نا .. کوڕە تازە پێگەیشتووەکە کەوتە خوارەوە .. کەمەڵێ دەمامکدار گەیشتنە سەری و بردیان ..

کە لەگەڵ کوڕەکەم ، بە دوو بتڵ غازی بەتاڵەوە ، بە ماڵەوە ، بە کاوەخۆ ئەگەڕاینەوە ، کوڕەکەم لێی پرسیم : بابە ، خۆ نەخۆشی کۆرۆنا نەماوە ، ئەو پیاوانەی کوڕەکەیان بە شەق برد ، بۆچی دەمامکیان کردبوو ؟

ووتم : ئەوانە پێش کۆرۆنایش هەر دەمامکدار بوون .. ڕەنگە بەڵام لە سکی دایکیشیاندا هەروا بوون .. کە مردیشن ، هەر بە دەمامکدارییی ئەیانەنێژن ..

بە خێزانم ووت : هەواڵی دووەم چی بوو ؟

ووتی : پێش غازەکە ، پۆلیسێ بە ڕاکردن هات ،ئەم نووسراوەی دامێ و ڕۆیشت ..

نووسراوەکە باسی لەوە دەکرد ، گوایا من بەڕێزیم بە دکتۆرێکی زۆر دەسەزی شارەکەمان کردووە و هێمکوتاوەتە سەر بیمارستانێکەی و دانەنیشتووم و کۆی سیکیوریتیەکە نەبووایە ، دکتۆر و سکرتێرەکەیم ئەخنکاند .. هەر بۆیە ئەبێ یان بە عەشایەریی خۆم ئەو کێیسە چارەسەر بکەم یان ئەبێ سبەینێ بێمە بۆ بنکەی پۆلیس ، خۆم ڕادەست بکەم ..

ئەوسا خێریک بوو تێدەگەیشتم لەوەی کە بۆچی هەندێ دکتۆر ڕائەکەن و ئەوانەی تر دانیشتوون .. هەندێ پاقلاوە فرۆش لە هەموو کەڕانەکان لقیان هەیە و ڕادەکەن و هەندێکی تریان دانیشتوون و پاقلاوەکانیان

وشک و□ق بوونەتەوە . . تێگەیشتم لەوەی بۆچی دەرمانساز و تاقیگەساز هەیە ،بیست سی دەرمانخانەو تاقیگەیان هەیە و هەر ڕائەکەن ..ئەوانی تر ، دانیشتوون و چاو□□ن حوکمەت دایانمەزرێنێ ..میللەتێکی دانیشتووم بۆ دەرکەوت ، لەگەڵ دەسەڵاتدارانێکدا کە بەناو سەدان و هەزاران پڕۆژە و مۆڵ و ڤێلا و کۆمپانیای نەوت و پاپۆڕ و یەخت وملیارەها دۆلاری تایبەت بە خۆیاندا لە ڕاکردنێکی یەکبینەدان ..

هەر ئەوەندەم زانی ، زرمەیەکم لێ هەستا و لەسەر شەقامەکە بە پشتا کەوتم ..لەناو چاڵاوێکی پڕ لەسەر مێکوتەدا ، کراسە سپیەکەم پیس بوو کە لۆگۆی پۆڵۆی لەسەر بوو ، زۆرم خۆش گەرەک بوو ..سەرم بەرز کردەوە ، پیاوێکی شێت ، بە خۆی و بتڵە غازێکەوە تامپۆنی لەگەڵ کردبووم …وویستم پێی بڵێم : سەڵا لە عەقڵت ، سەعات زیاتر ئەبێ ، بارھەڵگری غاز قەلفڕی لێکردووە ..

کەچی ئەو بە هانکە هانک پێی ووتم : بۆ لەو ناوەڕاستی جادەیەدا ڕاوەستاوی ؟ بۆ ڕاناکەی یان دانیشیت ، بولبولی قوڕ !!

کە لێی وورد بوومەوە ، هەستم کرد ڕەنگبێ نەوەی وەستا کۆنەکەی سابونکەران بێ ..یان نەوەی هاو□□ی□□کی .. ئەوەی نزیکەی ٤٨ ساڵ پێش ئێستا لە قوڕ بولبولی دروست ئەکرد .. بولبولی زۆر بچوک ، هەر ئەوەندەی باڵندەیەکی ڤنس .

شیعر\ ناڵەی شەو.. کەماڵ رازی

بە ئیجازەی حەزرەتی((نالی))

دڵ گیرۆدەی ئازار و ژانە ئەم شەو
لە دیدەی من بەخوڕ بارانە ئەم شەو
کەژینم ئەسیری دەردی دووریە
قەڵای بیرم پاکی وێرانە ئەم شەو
کەسەدای دێ دەنگی هاوارم وەک نەی
ڕەنگی سورم ئەمێستا ڕەنگی وەک بەی
فەلەک سەبرم نەما سەبر هەتا کەی
کە گریەم بۆ یادی جارانە ئەم شەو
ڕەفیقانم وەرن ببینن حاڵم

بەچەشنی مەلی تەریوی یەک باڵم
تازە لەدەستم دا جوانی و کەماڵم
کەلەدەست چوو زادەی هیجرانە ئەم شەو
گەردەپرسن وەزعی بێ وەزعی بەندە
هێندە تاڵە بەچەشنی چای بێ قەندە
کەدڵ لەقەفەزی سینەدا بەندە
دوور لە ویصاڵی ئازیزانە ئەم شەو
توخوا مەچن بۆناو گوڵزار بەبێ من
مەچنە ژووان بۆلای دڵدار بەبێ من
مەچننەوە گوڵی بۆندار بەبێ من
کەدڵی من دوور لەسەیرانە ئەم شەو
کەنەگەشتم نەها تەدی ئاواتم
پڕنشێوە ڕێگەی دوری نەجاتم
بۆسەردانم توخوا وەرنە ساباتم
کە لانەی دوایم گۆڕستانە ئەم شەو

کەمال ڕازی

کۆستی کچ لە نێوان گۆران و شێخ حەسیبدا.. ئەحمەد ڕەزا

” هیرمنیوتیک/ التأویلیة”

ژێدەری دەقی ” بۆ کەژاڵی جوان” بە پێی تیۆری (پەیوەندیگیریی/ Communication/ التواصل)، کە بەناوی ” ڕۆمان یاکۆبسۆن “ەوە لکێنراوە، ماتەمگێڕییە..
شیعری ماتەمگێڕیی/ الرثاء:
خوێنەر لە ئاستی هەر دەقێکی شیعریی ماتەمگێڕیدا، کە جۆرێکە لە هونەری شیعریی، پێش هەر شتێک چاوی لەسەر نزیکایەتی دانەر/ شاعیری دەقەکەیە، ئەوەش بە مەبەستی خۆئامادەکردن بۆ وەرگرتنی ئەو پەیامەی ئەیگاتێ و لەڕێگەیەوە باوەڕ بە هەڵچوونی ڕاستەقینەی ناو

دەقەکە ئەهێنێت لەڕووی قووڵایی ئەو خەم و ناسۆرەی بە لەدەستدانی ئازیزێکیەوە بەسەری هاتووە.. بە ئەوەی لە گەیاندنی ئەو هەستە ماتەمگێڕییەی دەلالەتە ونەکانی کارەساتەکە بدۆزێتەوە.. هەڵبەت ئەوەش بە پێی تێگەیشتنی هەر وەرگرێک بە جیا.. بەمەش وەرگر ئەگاتە ئاستی ڕێژەیی ئاوێتە بوونی لەگەڵ قەبارەی ئەو کارەساتەی بەسەر شآعیرەکەدا هاتووە.

شیعری ماتەمگێڕیی چەند تایبەتمەندێتییەکی دیاری هەیە، کە گرنگترینیان بریتین لە:

١-شیعرێکی ویژدانییە، بە ڕاستگۆیی و توانای سۆزی ئەناسرێتەوە.

٢-بەپێی شێوازو ئامانجەکەی ئەناسرێتەوە، وەک: ماتەمباریی، دڵتەنگیی، شیوەن و گریان، دەربڕینی هەستێکی قووڵی غەم و پەژارە.

٣-بەهۆی دڵگەرمیی و هەناسەسواریی شاعیرەوە، دێڕەکان کورتن، لە گریانی بەکوڵی واقیعیی کاتی نووسیندا نەبێت.

٤-دەربڕینی هەندێک دەلالەتی دوور.

٥- ناوهێنانی ئایین و باسکردنی – بەهەر بیروڕایەک-

هەموو ئەم تایبەتمەندێتییانە لە دەقی شیعریی " بۆ کەژاڵی جوان"دا بە ڕوونیی ئەبینرێتەوە و بابەتێکی پڕتییە لە دەربڕینی غەم و پەژارەو شیوەنی گەرم بۆ کەژاڵی جوان.

دیمەنی وێنەیی، یان نووسینی پڕ دیمەن:

لە ڕووی جۆرەوە، جۆری دیمەنی وێنەیی هەڵبژێرراوە بۆ گەیاندنی تەواوی ئەو ئازارو هەستە پەنگ خواردووەی باوکێک دوای لە دەستدانی کچە بیست و یەک ساڵەکەی..

" حەبیب مونسیی" ڕەخنەگر بەمجۆرە پێناسەی نووسینی پڕ دیمەن ئەکات: " ئەو نووسینەیە کە کۆمەڵە وێنەیەکی بەدوایەکی تیا هەڵبژێرراوە، هەروەک ئەوەی شریتێکی جوڵەیی نمایش بکات، پڕە لەو پاشخانانەی سیمبۆلەکان ئەجوڵێنێت " بەپێی ئەم پێناسەیەو چەندین پێناسەی جیاوازیتری ڕەخنەگران، کە پوختەکەی لە پێناسەکەی حەبیب مونسیدایە، دەقی شیعریی " بۆ کەژاڵی جوان" شیعرێکی پڕ دیمەنی وێنەییە، کە بە وشە دەرخراوە.. هەڵبژاردنی دیمەنە وێنەییەکانیش لە ڕەگەزێکی دراما نزیک ئەبێتەوە.

لەبەرئەوەی دراما کاریگەرێتیی لەسەر وەرگر زیاترە، بەهۆی ئەوەوە کە دیدو بۆچوون لە کارەکەدا بابەتییترەو گێڕانەوەسازییەکە لە " جووڵە/ وێنە"دا ئەگاتە بەرامبەر، بەوەش ئەو ڕووپۆشە خودگەرایی و ڕا تاکگەراییە لە دەقەکەدا ون ئەبێت.. بە خواستنی چەند دیمەنێکی سینەمایی، وێنە شیعرییەکان بەرجەستە ئەبن و زەینی وەرگر لە خوێندنەوەی دەقەوە، ئەگێڕن بۆ بینینی دیمەنەکان، کە ئەمەش تازەکی لە دەقی نوێگەریدا سەری هەڵداوە، بۆ نموونە لای عەرەبەکان لە ساڵی

2000 ەوە، زیاتر دەرئەکەوێت .. کەچی ئەم دەقە ساڵی 1983 بەرهەم ھاتووەو بەوجۆرەو شێخ حەسیب قەرەداخی کۆچکردوو بە " شێواز/ اسلوب" ی باوی خۆی نووسیویەتی.. لە پێشتریشدا وێنە شیعرییەکان دیمەنێکیان بەو شێوەیە نیشانداوە، یان شانۆیی شیعریی ھەبووە، بەڵام بە ئامانجگرتنی دیمەنی وێنەیی لە شیعری ھاوچەرخدا سەری ھەڵداوە، بەوەی کە دەقێک بە تەواوی بونیادی پێکھات□ی□وە لە کۆتاییدا ببێێتە چەند گرتەیەکی وێنەگیراوی سینەمایی لە زەینی خوێنەردا.
دەقی " بۆ کەژاڵی جوان" بە ڕووی ڕەگەزەکانیتردا کراوەیە.. دەقەکە بیرۆکەیەکی تەواوکراوی کورتە فیلمێکی سەرکەوتووە، تەنھا سیناریۆیەکی پێویستە بۆ ئەوەی دەستبدات بب□□ت□ کورتە فیلم، ھەرچەندە لە سەرەتاوە، بەشێک لە سیناریۆکەو کات و لۆکەیشن و کارەکتەرەکان و سینۆگرافیاکەشی تۆمار کردووە:
چوار شەممە 15ی حوزەیرانی 1983،
دەمەو بەیانی … کەژاڵی جوان،
کەژاڵی شۆخ، دێت و دەچێت،
چاوەڕێیە
ژیان وەکو ساوایەکی بەر مەمکانە
لە باوەشی چاوەکانیا پێ ئەکەنێ،

دوای نیوەڕۆی 15ی حوزەیران
کەژاڵی جوان وەکو مەلێ
بڕوانامەی کرد بە باڵ و بەرەو شاری سلێمانی
ڕێگەی کرد بە شریتێکی تازە تۆماری گۆرانی
لە پێشوازیی چاوەکانیا ئەمبەرەو بەر
ڕاوەستابوون نێرگز فرۆشی ڕێی تەمەن
چەپڵە ڕێزان ((زۆر نموونەی دیاریتریش وەک سیناریۆ لە دەقەکەدا ھەن))
دەقی مێژوویی:
" □وداوە مێژووییەکان، ل□ □وداوە سیاسیی و کۆمەڵایەتییەکان ناچن، گەر نەچنە چوارچێوەی گێڕانەوەسازیی مێژووییەوەو دووبارە نابنەوە " ئەگەر بە چەمکە ھێراکلیتۆسییەکە چەمکی مردنی کەژاڵ و بەھاری کچانی شێخ لێک بدەینەوە، ھەڵبەت دووبارەبوونەوەی مێژوو نییە. لەبەرئەوە لە ئاست دەقی " بۆ کەژاڵی جوان"دا، وەرگر لەبەردەم پێشوازیی دەقێکی مێژوویی دایە، چوون دەقەکە ئەدەبییە،

وەرگریش پێشوازیکەرێکی ئاسایی نییە، بەڵکو بەدوای مەدلولدا وێڵە.. وەک ئەوەی کە هەموو کەسێک پێشوازیکەرە، بەڵام هەمووی ئامادەیی تێگەیشتن و لێکدانەوە نییە.

لادان یان هەڵخزانی زمانەوانیی:

ئەم دەقە لەڕووی لادان یان خزانی زمانەوانییەوە، هەردوو جۆرەکەی لادان " دەلالیی و پێکهاتەیی" لەخۆی گرتووە.. " دکتۆر صلاح فضل" لەبارەی ئەم دوو جۆرەی لادانی زمانەوانییەوە ئەڵێت:

" لادانی دەلالیی: دەرچوونە لە ڕێساکانی هەڵبژاردنی سیمبۆلە زمانەوانییەکان، وەک دانانی کەسێک لە بری کۆمەڵ، یان وتەیەکی نامۆ لەبری وشەی باو، یان ئاوەڵناوێک لەبری ناو " لەم دەقەشدا نموونەی زۆری ئەمجۆرە لادانە بەکارهاتووە:

بە ناو هێڵی تەلەفۆن دا [illegible]یەک گەیشتە لام

جگەر سووتاوی خاکی خەم

من باوکی سەوز و خەم بووم

لادانی پێکهاتەیی:

دکتۆر صلاح لە بارەی ئەمجۆرە لادانەشەوە ئەڵێ:

" پەیوەندیی بە ڕەوتی ئاماژە زمانەوانییەکانەوە هەیە، کاتێ لە ڕێساکانی پێکهاتنی سیستەمەکان دەرئەچن، وەک جیاوازیی لە ڕێکخستنی وشەکان، گەر زمان چەشن یان یاسایەکی دیاریکراوی سەپاندبێت، لادان لەم یاسایە پێی ئەوترێت لادانی پێکهاتەیی، گەر دەرچوونیش بێت لە زنجیرەی ئاخاوتنی ڕێکخراویش؛ واتە پێشخستن و دواخستنیش بێت. "

نموونە لە دەقەکەدا:

دەستەوسانی! دەستەوسانی!

هەتا ئەمڕۆ،

لە شیعریشا بە قورسایی تەم نەزانی

ئەی ڕۆڵە گیان خەم بەیمی و پەنا ئەبەم بە دەفتەرم

بە دیوانم، بە سەفەرم

بە وەڵامی پرسیارەکەم

بە چیرۆکی ئازارەکەم

دەستم چزا بە داماویی دەربەینا

دووام لە تەک هەزار چامەی ماتەمینا.

لە نەوان " بە کەژاڵەی جوان" و دەقی " شیوەنی گوڵاڵە"ی گێراندا:
ئەم دێڕی دوایی " دووام لەگەڵ هەزار چامەی ماتەمینا" بە دوو دێڕی دوای خۆی، بەبێ ئەوەی تەنها دێڕێک لە دەقی شیوەنی گوڵاڵەی گێرانی مەزن وەرگرێ، تەواوی دەقەکە ئەهێنێتەوە زەینی وەگر.. دوو دێڕەکەش بەمجۆرەیە:
من دەروێشی مەولەوییم و
شەیدای شیوەنی گێرانم
بەڵام دواتر ناوی گوڵاڵەو عەنبەر خان ئەهێنێت، کە کەژاڵەیان پێ ئەچوێنێت و خۆیشی بە گێران و مەولەوی.
لێکچوونێکی زۆر لە نەوانی هەردوو دەقی " بە کەژاڵەی جوان و شیوەنی گوڵاڵە"دا هەیە، بە تایبەت لە ئاستی نەبینینی سەبەبکاری ڕاستەقینە لە هەکاری مردنەکە.. هەرچی گێرانە هانا ئەباتە بەر هەموو شتێک " ئەجەل، ئاسمان، عەرشی خوا، حەکیم، عیلمی بەشەر، دەرمان، دەوا" دواتریش یەخەی چەرخ و زەمانە ئەگرێت، وەک خۆی ئەڵێت " گریان سیلاحی عاجزی زنجیر لە گەردنە" لە کۆی دەقەکەیدا ئەوە ئەزانرێت کە نازانێ یەخەی کێ بگرێت لەسەر مەرگی گوڵاڵە:
کچم خۆ تۆ نەماوی تا ببینی
کێ باوکت چۆن بە ناسۆرە برینی!
نە تەی پێ دەتەوێ نە عەقڵی ئەبڕێ،
لە سەر تۆ کام یەخە، کام ئەستۆ بگرێ؟
دواتریش هەندێ سەبەبکار دیاری ئەکات و هانایان بەر ئەبات، کە خۆی بە گومانیشە لە هەر یەکێکیان:
ئەجەل داد! ئاسمان داد! عەرشی خوا داد!
حەکیم، عیلمی بەشەر، دەرمان، دەوا داد!
کچەکم بوو، کچـــــــــە، تەنیا کچە، بەس!
ئەویشت ئاخری کوشت چەرخی ناکەس!
شێخ حەسیبیش بە هەمان شێوە نازانێ یەخەی کێ بگرێت و داد بباتە بەر کێ، لە دووایيدا لە گەورەیی ئازاری خۆی بەرۆکی دائەدڕێ:
ئۆف ڕۆڵە گیان بە داخی دڵ
عەرشە نەبوو بیلەرزێنم
گە گە بە خۆم گەڵامەوە
با یەخەی خۆم دادڕێنم.
شێخ جارێکیتر ئەگەڕێتەوە سەر وەحدەی وجود، کە تیایدا سەرقاڵەی لێکدانەوەی یەکێتیی سروشت و خواوەند بووەو پێیەکی لە جیهانی سۆفیزم گیربووە، کاتێ ئەم کارەساتە ڕوویداوە، لەو کاتەدا لە

ڕەتکردنەوەی جیهانی دەرکەوتوو بووە وەک ابن العربي، یان لە لێکدانەوەی باوەڕی سپینۆزادا نقوم بووە " هیچ شتێک لە بووندا نییە، جگە لە خودا، خودا هەبووی هەقە، هیچ هەبوویەکیتری هاوشێوەی ئەو بوونی نییە " لە کاتی ڕوودانی کارەساتەکە:

من باوەڕی وەحدەی وجود گێژی پێدام
کاتێ کە هۆشم کردەوە
لە ناو گۆمی مەنگی تۆدا، شەخڵی لێدام.

ئەمەش جۆرە گلەیی و نادادییەکە لەو ئایکۆنەی گێژی پێداوە لە وەحدەی وجوددا، واتە گلەیی کردنێکی ناوەکییە لە خودا.. واتە پر□ستن□ کردنیەتی، بە بێ ئەوەی بە ڕوونیی ئاماژەی پێ بدات.

گۆرانیش دوای ئەوەی بەرۆکی خاک و قەبر ئەگرێت لەسەر ئەم کۆستەی:

قەبر! ئەی خاکی ڕەش، ئەی چاڵی تاریک
د□ن□د□ی لاشەخۆری باوک و دایک!

دوابەدوای ئەوە ئەگەڕێتەوە، بۆلای ئەو کەسەی کاروباری خاک بەڕێوە ئەبات، کە خۆی ناوی ئەهێنێت و ئەڵێت ئەگەر ئاسمان و ئەگەر خوایە، پر□ستن□ی ئەکات:

ئەگەر، ئەی خاکی زاڵم، ئیختیارت
نییە، ناچارییە تۆیش کاروبارت،
لە کردارت ئەگەر مەسئوول سەمایە،
تەبیعەت، هەرچی… حەتتا زاتی خوایە
بەڵێ: هەرچی و هەچ کەس بێ سەبەب کار،
پر□ستن□ی ئەوم مەتڵووبە ئێجگار
ئەڕێژم ئەشک، ئەکێشم ئاهی بێ بن؛
سیلاحی عاجزی زنجیر لە گەردن!

تێبینیی ئەکەین لە دوا دێڕدا، گەڕانەوەیە بۆ یەخە دادڕینی خۆی و دان بە عجزو بێدەسەڵاتیی خۆیدا ئەنێت.. بە واتا لە هەردوو دەقەکەدا تەنها هەڵکێشانی ئاهی بێ بن و یەخە دادڕینی خودە.. لێرەدا هەریەک لە گۆران و شێخ حەسیب ئەبن بە پر□ستۆکار، نەک کەسی بێ باوەڕ بە میتافیزیک.

هەر دەقێک تا خوێنەر هۆگری نەبێت – جا بە تەنها جارێکی خوێندنەوە، یان چەند جار دووبارە کردنەوەی- نا بێتە ئەو دەقەی تۆپۆگرافیاو دەلالەتەکانی دیاریی بکرێت و جوڵەی مەدلولەکانی بناسرێتەوە.. لەبەرئەوە هەردەقێک لە هۆگر بوونیدا ئەبێتە ئەو دەقەی لێکبدرێتەوە/ تەئویلی بۆ بکرێت و مەبەستگەرایییەکەی ئاشکرا بێت.

هیرمنیۆتیک و مەبەستگەرایی/ المقصدية:

دوو چەشن لە مەبەستگەراییدا، لە واقیعی خوێندنەوەدا، جیاوازییان هەیە. یەکەمینیان پێیوایە خوێندنەوەی دەقی ئەدەبیی، دۆزینەوەی مەدلولە ڕاستەقینەکان و دۆزینەوەی ماناییە. بەڵام چەشنی دووەم باوەڕی وایە، کە خوێندنەوە لێکدانەوەی دەقی ئەدەبییە بە پێی توانای تێگەیشتن لەو دەقە (واتە ئاستەکانی وەرگرتن لەلایەن وەرگرەوە) یان بەپێی نیەت و مەبەستگەرایی ئەو خوێنەرە، ئەمەش بەواتای ئەوەی ئەو خوێنەرە چۆن لە مەدلولەکانی دەقەکە ئەگات و چەند لە بنەڕەتی فیعلیی دەقەکە تێ ئەگات و چەند لێی دوور ئەکەوێتەوە.

” حمید لحمداني” ئەڵێت: ” بنەڕەت چەشنی یەکەمەو چەشنی دووەم لادان و خوێندنەوەی لابەلایە. بەو پێیەش ئەم ئاسەوارانە لەسەر خوێندنەوەو لێکدانەوەی چەشنی یەکەم کەڵەکە ئەبێت:

١- مەدلولەکان لە دەقدا جێگیرن لە هەموو کاتێکدا.

٢- مەدلولەکان هەن، پێش ئەوەی لە دەقێکی ئەدەبیدا بجوڵێن و دەربکەون.

٣- مەدلولەکان مەبەستدارن و پابەندن بە ئیرادەی بگێوە، واتە نوسەرەکەی.

٤- خوێنەریش ئەبێت مەبەستی ڕاستەقینە بدۆزێتەوەو تێبگات، بتوانێ شیکردنەوەی واقعیشی هەبێت بۆ دالەکان و لە لێکدانەوە/ تأویلدا سوودیان لێوەرگرێت . “

ئەو نزیکایەتیی و کارتێکردنەی دەقی ” شیوەنی گوڵاڵە” لە دەقەکەدا، وایئەبینم کاریگەرێتیی دەقێکی زیندووە لە زەینی هەموو وەرگرێکدا ئەمێنێتەوەو هەر کەسێکی داهێنەریتر بکەوێتەوە ئەو هەڵوەستەوە، هەمان دەقی لا زیندوو ئەبێتەوە، کە ئەمەش کاریگەرێتییەکی ئاساییە وەک فرۆید ئەڵێت: ” هەرگیز نکوڵیم لەوە نەکردووە، کە لە ئەدەبدا ڕەگەزی واقیعیی هەن، گەر وا نەبووایە نووسەر نەیئەتوانی سوود لە یادەوەریی خۆی وەرگرێت لە نووسیندا، ئەگەر سەرەتا لای نووسەر پرۆژەیەک گەڵاڵە بێت، نائاگایی بە شێوەیەکی ڕازییکەر، بە سیمبولەکان و وێنەکانییەوە بەشداریی ئەم پرۆژەیە ئەکات، مانای ” شاراوەی گشتیی” پێ ئەبەخشێت و بەوەش دەقی داهێنەرانە چۆن ئەبێتە پێگەیەک بۆ ئبستمۆلۆژیا، ئاواش ئەبێتە ماددەیەک لە پێناوی ئبستمۆلۆژیادا. “

بەم لێکدانەوەیەو بەهۆی کاریگەرێتیی کەستی گەورەی شاعیرو ئازارە قورسەکەیەوە، ئەتوانین بڵێین ئەو کاریگەرێتییە تەواو جوڵەی یادەوەریی و بیرکەوتنەوەی دەقە دیارەکەی گۆڕانە، نەک ئینتەرتێکست/ intertext ێک بێ و بە کاریگەرێتیی ئەو دەقە نووسرا بێت.

مەبەستگەرایی لە تەواوی ئەم دەقەدا دەرخستنی هەستی باوکێکە لە ئاست کۆستێکی گەورەیدا، بەڵام بەردەوام " مەن" ئامادەیەکی بەرفراوانی هەیە، وەک پەیکەرێکی بنەڕەتیی، کاریگەر بۆ هەموو ڕۆشنبیریی زمانەوانیی و ژیانی خۆی.
لەم دەقەدا شێخ حەسیب و لە دەقی " شیوەنی گوڵاڵە" شدا گۆران، " مـن" ئامـادەیی بەردەوامـی زیـاترە لە " کەژاڵ و گوڵـاڵە" واتە ئەوەندەی دەقەکە لاواندنەوەی خودە، زۆر کەمتر یادەوەریی " کەژاڵ و گوڵاڵەیە" واتە بابەت لەکێنراوە بە هەڵچوونی شاعیرەکانەوە لەناو هەڵچوونی خۆیاندا کاردانەوە لەسەر بابەتەکە نووسراوەتەوە، بەمەش هەردوو دەقەکە ئەبن بە دەقی ماتەمگێڕیی، بۆ تۆمارکردنی ئەو بارە دەروونییەی دوو باوک تیایدا ژیاون لە ساتە وەختی کۆستە گەورەکاندا.
نـاکرێت شـاعیر خـودگەریی خۆی لەدەسـت بـدات، چ لە ڕووی شێوازگەرییەوە، چ لە ڕووی داڕشتنی پێکهاتەییەوە، چ لە ڕووی تێکەڵ نەبوون بۆ بیروڕای ئەوانیترەوە، بەمەش سەربەخۆیی خۆی ڕەوانتر ئەپارێزێت.. لەبەرئەوەی دەقیش پەیوەندیی سەرەکی بە هەڵچوونەکانی خـودی دانەرەوە هەیە- نیتچە – کەواتـە ڕەواتـرە لە کـۆستـێکی وا گەورەدا، دانەر وەک هەر کەسێکی ئاسایـیتر کاردانەوەو دڵتەنگیی خۆی بەرامبەر بە بابـەتە کۆمەڵایـەتیـیەکە دەربڕێت.

ئێمـه و جەنـدەر و ئیسلام..3.. سەلام عەبدوڵڵا

بەشی سێهەم

لەراستیدا جەنـدەر لـە دیبەتـی هیـچ رەوتێکـی فێمنستی دەسـتی پێنەکردووە، بەڵکو لە 1963لەلایەن دەروونناسی ئەمریکی (Robert stollerوە دەستیپێکردووە(نووسـەرانی جێنـدەر بەنادرووسـتی بۆ حەفتاکان دەیگەڕێنەوە و نووسەر لیلی الرفاعی لە وتاری-مفاهیم جنـدریە- دەیگەڕێنێتـەوە ئـان ئـوکلی)و مەبەسـتی لـە جەندەر(تایبەتمەنـدی تـاك وەك ئەنجـامی بنیاتنـانی کۆمەڵایەتی). رەوتێکی فێمنستی ئەم زاراوەکەی بە وتەکەی سیمۆن دی بوڤوار گرێدا

که دەڵێن(ژن وەك ژن لەدایك نابێ). ئەم چەمکە ستەمکاری دژ بە ژنان بە(کلتوور) و شوناس دەزانن و بۆ بنەمایەکی فەلسەفی بەرزی کردەوەو و پرسی فەلسەفەی مارکسی و خەباتی چینایەتی و یەکگرتنی چینی کرێکار دژ بە سەرمایە و پیاوسالاری لە پێناو دامەزراندنی سۆسیالیزم، پشتگوێ خست.

رەوتی جەندەر بەشێوەی ئێرۆسێنتریست و رەگەزپەرەستانە پرسەکەیان دەخەنە روو و پێیان وایە ژێردەستەیی ژن بۆ پیاو(wo-man….Hu-man)ە و ئەکەر(man)بسڕێتەوە کەسایەتی ژن نامێنێ و ئیدی دەبێ هەموو ژنانی دونیا گوێڕایەڵیان بن. ئەم بەڕێزانە وا دەزانن هەموو دنیا بە زمانی ئەنگلیزی قسە دەکەن! ئەی نازانم(ژن یان مرأە یا زن، ئەرواد)یش هەیە بۆ مێیینە و بۆ نێرینە(پیاو، رجل، ئەرکەك و مرد)هەیە؟

یاریکردنی بە زمان لایەنێکی تری جەندەرە.

لە جەندەر(جۆری رەگەز) باس لە(رۆڵی رەگەزی) دەکەن و پرسیاردەکەن : مەبەست لە رەگەز لایەنی بیلۆگ(مەبەست ئەندامی زاوزێ)یە یان رەگەز(سرووشت و کلتوورە)؟

لێرەوە بۆ رەفتارو بۆچوون و نەریت و دابەشکردنی ئەرکە کۆمەڵایەتییەکان بە دنیابینی دەرەبەگایەتی و سەرمایەداری بە چاوی(جەستە، سۆز، لاواز، سێکس..هتد)ی ژن و(عەقڵ، دەسەڵات، ئازا…هتد)بۆ پیاو ببینن کە جێگای دژایەتی و نەفرەتی سۆسیالیستەکانە و رۆڵی کار و بەرهەمهێنان رەش دەکەنەوە و لەبریدا سەرخان لە شوێنیان دادەنێن. Buttler Judithدەڵێ: (ئەنەتۆمی، بیۆلۆگی، سرووشتناسی بە خۆیشمەوە تەنها زمانە و کاریگەری دیسکۆسە) و هەروا: (هەمووی کلتوورە، هەمووی زمانە-هەمووی بیرە(فکر). سەرچاوە: Yola Kipcak، Marxismus vs. Queer Theory) و شوێنی سۆسیالیزم دەسڕنەوەو دەیدەن بە(فێمینیزم) لەسایەی سەرمایەداری!

کاتێ تاتشەر سەرۆکی بریتانیا بوو، هاوکات پارێزەری لەندەنیش ژنێك بوو و لەژێر دەسەڵاتی شاژن ئەلیزابێت، بەڵام خەرجی دایکپارێزی و خزمەتکردنی منداڵ و ژنە بێکارەکان و مافەکانی تری ژنان کورت کرانەوە: ژن لە خزمەتی سەرمایە. بیرمەندەکانی ئەم رەوتە لە فێمێنیزم نەك فێمێنیزمە مارکسیستەکان(هەموو ژنەکان بەیەك شێوە بیرناکەنەوە و سەر بە یەك چین نین وەك چۆن پیاوان بەیەك شێوە بیرناکەنەوە و سەر بە یەك چین نین) پێیان وایە بەبێ تێگەیشتن لە جەندەر، ناتوانرێت لە ستەمی رەگەزی و ئازادیان تێبگەین و تازە بە تازە هاتوون جیاوازی ژن و پیاو و رۆڵی کۆمەڵایەکان و تێڕوانینی رۆشنبیری و پیشەییەکانی هەر لایەکیان بۆمان روونده‌کەن و ئەم

پرسیارە دەورووژێنن(بۆچی ئافرەتان لە کۆمەڵگەدا ژێردەستە؟)و(پەیوەندی رەگەز و دەسەڵات چۆنە و چۆن رێکی دەخاتەوە؟)و(بڕیارە سیاسییەکان چ کاریگەرییەکیان هەیە لەسەر ژن و پیاو)و(ئایا ژنان لە رووی یاساییەوە یەکسانن؟)

بە ئاشکرا بەرژەوەندی تایبەت دژ بە خەباتی ژنانی سۆسیالیست لەپشت ئەم رەوتەوتەیە. ئە پرسیار و وڵامەکانی سەرتاپای ئەدەبی سۆسیالیستی گردۆتەوە. ئەم دوورکەوتنەوە لە راستی و خەباتی ژنانی شیوعی گواهیدەرن و دوا نووسینی(من ژنە و مرۆڤم Eve Mitshell- I am Woman…and a Human) نموونەیەکی نوێیە.

دوو کەس ناکۆك نابن لەسەر ئەوەی کە رێگە و بیر و کاری ژن و پیاو مرۆیین و لە مێژووی مرۆڤایەتیدا بەندە بە خودی مرۆڤ و زاڵبوونی پیاو لەسەر ژن وەك سیستێم پاش درووستبوونی کاڵا، موڵکایەتی تایبەت، ناکۆکی چینەکان دابەشکردنی کار لەلایەن پیاوەوە دیاری کرا. بۆ ئەوەی ئەم هاوکێشەیە هەڵوەشێنینەوە، شیوعییەکان بۆ مافی یەکسانی ژن و پیاو خەبات دەکەن لە بنیاتنانی سۆسیالیزم و پەروەردە و کۆمەڵناسی سۆسیالیستی، واتە کاری ژن لەناو ماڵ دەکەن بە کاری کۆمەڵگا(چێشلێنان و پەروەردەی مناڵ و پاککردن و شوشتن)و بە(کاری رەوەزی) رێکیدەخەن و لەئاستیدا ژن و پیاو لە ئەنجامدانیان وەك یەك بەرپرسیارن و لەگەڵیدا جیاوازی رەگەزی لەناو دەبرێت. رۆزا لرکسمبۆرگ لەبارەی ژنانی بۆرژوا دەڵێ: زۆرێك لەو ژنانە کە وەك جەنگاوەر دژ لەدژی(ئیمتیازاتی نێرینە) دەجەنگن وەك بەرخ لە کەمپی کۆنەپەرەست و ئاینی دەبێن، ئەوەش ئەگەر مافی دەنگدانیان پێدرا). ئەم وتەیە دووبارە رێکخراوەکانی ژنانی خاوەن دەسەڵاتمان بەبیردەخەنەوە وەك ئۆڵبرایت و هیلاری کلنتۆن و ژنە بەرپرسەکانی دەزگا جاسووسی و بازرگانانی نەوت و گاز …هتد.

ئەم رەوتە لەئاست ئیدیۆلۆژی ئیدیالیستە، لەئاستی سیاسەت دژ بە سۆسیالیزمە و لە خزمەتی سەرمایە و موڵکایەتی تایبەتە و دەیانەوێ شوێن بزووتنەوەی ژنانی شیوعی بگرنەوە.

- ئایا مناڵهێنان بەشێکە لە ژێرخان یان سەرخانی کۆمەڵگە؟
- ئایا کاری ناو ماڵ تەنها(بەهای بەکاربردن)یان(بەهای ئاڵوگۆڕی(هێزی کار)یش؟
- رەگی چەوساندنەوەی ژنان لە بیولۆژیا و ناکۆکی ژن و پیاوە یان دابەشکردنی کار و هۆکارە ماددی و کۆمەڵایەتییەکان؟
- ئایا بەبێ دەستگرتنی ژنان بەسەر ئامراز و کەرەستەکانی بەرهەمهێنان دەتوانن ئازادبن؟

- ئایا سەرمایەداری تەنها ژن لە بواری کار و کرێی کار دەچەوسێنێتەوە چونکە ژنن؟
- ئایا سیستەمی سەرمایەداری تەنها سوود وەردەگرێت لە کاری ناوماڵ یان پیاویش؟
- هەر پیاوسالاری ژن دەچەوسێنێتەوە یان سەرمایەداریش؟
- چەوسانەوەی ژنان بەشێوەی جیاواز وەك ئیدلۆژیای پیاوسالاری لە بواری مناڵهێنان و جنس و پەروەردەی مناڵە و تەنها لە بازاڕ چینایەتیە؟
- بنەمای ماددی پیاوسالاری لە باڵادەستی پیاوان بەسەر هێزی کاری ژنان بە گشتی؟
- ئێمە لە بەرامبەر(سەرمایەداری پیاوسالار)ین یان(پیاوسالاری سەرمایەداری)ین؟

و دەیان پرسیاریتر کە دەبێ ببن بە بابەتی گفتوگۆ و باسی ناو کۆمەڵ و ماسمیدیا، نەك ئەو جنێوفرشی و ئەخلاقفرشتنە سووك و جاهیلانانە.

بە بڕوای مارکس و ئەنگلس: یەکەم دابەشکردنی کار لەنێوان ژن و پیاو لەپێناو بەرهەمهێنانی مناڵ بوو) و لە درێژەی ئەم بۆچوونە دەڵێن: دەرکەوتنی یەکەم ناکۆکی چینایەتی لە مێژوو رێکدەکەوێت لەگەڵ تاك هاوسەری و یەکەم چەوساندنەوەی چینایەتی و کوێلایەتی رەگەزی ژنە لەلایەن رەگەزی پیاو. تاك هاوسەری پێشکەوتنێکی مێژوویی گەورە بوو، بەڵام لەهەمان کاتدا لەپاڵ کوێلایەتی و سەروەتی تایبەتدا.، ئەو قۆناغە هێشتا تا ئیمڕۆ هەر درێژەی هەیە کە مانای وایە هەر پێشکەوتنێك پاشکەوتنێکی رێژەییە و گەشەسەندن و پێشکەوتنی هەندێك بە ئازاری تر و سەرکوتکرنی ئەوی ترە- بنەچەی خێزان و موڵکایەتی تایبەت و دەوڵەت، لاپەڕەی 82)

بەڵام لە زۆربەی نووسین و راگەیاندنەکانی جەندەرییەکان بەئاراستەیەکی تر دەڵێن: زاراوەی(شوناس) بووە بە سحری لێدوان و نووسینەکانیان و وەك توتی دەیڵێن و دەیڵێنەوە. ئەمە رەخنە و خیتابی پۆستمدێرەنەیە دژ بە مارکسیزم، چونکە: 1- مارکسییەکان جەخت لەسەر(گشت- توتالیتی)دەکەن، تێڕوانینی چینایەتی. 2- بڕوا ناکەن کە زمان واقیع پیشان بدات، بەڵکو واقع دروستدەکات. لێرەوە رووی ئیدیالیستان دەردەخەن: دڵنیانین کە حەقیقەتی ماددی بوونی هەبێت!

لە جیهانی ئیسلام و زۆر شوێنی دنیاش نموونەی شێوەی کۆتایی خێزانی

رۆمانییان وەرگرت(خێزانی تاك). ئەنگلس لە هەمان سەرچاوە روونی دەكاتەوە كە وشەی(Familia) لە ئەصڵدا مانای نموونەی بەرزی بۆرژوازی بچووكی بێبایەخی هاوچەرخ نەبوو كە سۆز و شەڕ و ئاژاوەی ناوماڵ لەخۆی كۆكردۆتەوە. سەرەتا لای رۆمانییەكان مانای خێزانی ژنی و پیاو و منداڵ نەبوو، بەڵكو تەنها مانای كوێلە بوو. وشەی(Famulus)واتە كوێلەی ناوماڵ و وشەی(Familia) كۆمەڵێك كۆیلە كە تایبەتن بە پیاوێك(ئەنگلس، هەمان سەرچاوە، لاپەڕەی 71و72 بە زمانی عەرەبی).

ئەنگلس بە سوودوەرگرتن لە نوسوینەكانی باسی خێزان دەكات لە میتۆدۆلۆژیای ئەغرق كە چۆن لەو سەردەمە خواوەندەكان ئازادی و رێز و حورمەتیان هەبوو، بەڵام ژنان لەسەردەمی پاڵەوانییەتی پلەوپایەیەكی بێبایەخی هەبوو بەهۆی باڵادەستی پیاو و كێبركێی كەنیزەكان. هۆمیرۆس لە رووداوەكانی ئەلیازە، باسی ژن دەكات(كچە دیلەكان لە خزمەت ئارەزووی جنسی سەركەوتووان بوون و بە گوێرەی پلەوپایەیان، پلەدارە سەربازییەكان جوانترین كەنیزەیان هەڵدەبژارد و هەموو رووداوەكانی ئەلیازە لەبارەی ململانێی ئەخیل و ئەغنەموون بوو بۆ دەستكەوتنی كەنیزەیەك). هەمان ئەم رەفتارە پاوسالارییە پاش هەزاران ساڵ لەلایەن داعش و بەعس و هێزەكانی ناتۆ لە ئەفغانستان و وڵاتانی تر دووبارە دەنەوە.

رێكخراوەكانی كۆمەڵگەی مەدەنی لە سیمینار و كۆڕ و كۆبوونەوەكانیان لەگەڵ خەڵك و نووسینەكانیان قەت باسی فێمیساید لەلایەن سەربازەكانی ناتۆ و لەناو سیستێمی سەرمایەداری وڵاتەكانیان ناكەن.

باسی یەكسانی ژن و پیاوە دەكەن؟ كەس هەیە نەزانێ تێڕوانینی شیوعی كەمتر لە مافی یەكسانی ژن و پیاو قبووڵ ناكا و لە رەگەوە دژ بە شۆفێنستی پیاوسالاریە(بە دەیان و هەزاران رابەری سیاسی، كۆمەڵایەتی و ئەكادیمی ژن لەسەر ئاستی دنیا هەیە: نەزیهە دلێمی یەكەم وەزیر لە مێژووی عیراق، ادیلا بانكهێرست دامەزرێنەری حزبی شیوعی ئوستراليا، ئەشرەف دەهقانی سەرۆكی چریكەهای فیدائی خەڵك ئێران، ئۆلریكا ماینهوف دامەزرێنەری سوپای سوور لە ئەڵمانیا و لەناو زیندان تیرۆركرا…هتد. كەس هەیە نەزانێ شیوعییەكان لە پێشی پێشەوەی مافی یەكسانی ژن و پیاون؟ كەس هەیە نەزانێ شیوعییەكان لەپێشەوەی خەباتن دژ بە شۆفێنستی پیاوسالاری؟ بەڵێ بۆ مافی یەكسانی ژن و پیاو لە هەموو روویەكەوەو هەر بە رابەرایەتی ژخودی ژنانی شیوعی!

ئەگەر مەبەستی جەندەر(مافی یەكسانی ژن و پیاوە) لە مێژوو و بۆ ئێستا، بۆچی لەم بارەیەوە پێگە و هەڵویست و ئەدەبیات و خەباتی

شوعیەتیان پەراوێزخستووە؟ رێك وەك یادی 8ی مارس: پێش چەند ساڵێك ئەمەشیان تاپۆکرد لەسەر نەتەوە یەکگرتووەکان و رۆڵی ژنانی شیوعیان سڕیەوە!

ڕاستگۆیی لە یاداشتنامەی تێکۆشەرێکی چەپدا.. گۆران هەڵ□ بجەیی

یەکێک لە ئارەزوەکانم پەیوەست بەخوێندن□و□، یاداشتنامەیە، لەهەر شوێنێک یاداشتنامەم کەمەرکێشم بکات خوێندومنەوە.

لەنێو بابەتی یاداشتنامەدا پتر ئارەزووم لەوجۆرەیە کە کەسانی سیاسی بەئەزموون، پێشمەرگەی سەرقاڵی جەنگی پارتیزانی، تێکۆشەرانی ڕۆژانی خەباتی نهێنی و قارەمانە خۆڕاگرەکانی بەندیخانە بەدناوەکانی بەعس نووسیویانەتەوە.

گرنگی ئەم جۆرە یاداشتانە لەوەدایە کە وێرای[گێڕانەوەیە د□رबارەی خود]، هاوکات تیشک خستنە لەسەر بەشێک یا قۆناغێک لە دیرۆکی خەباتی نەتەوەیەک بە سلبی و ئیجابیاتیەوە، بەسەرکەوتن و شکستیەوە، بەجۆرێک خوێنەر دەتوانت لە { کڵاو□ژنەی} ئەو جۆرە نووسینانەوە ئاشنایەتیەکی باش و پڕ بایەخ سەبارەت بە زۆر شتی نەبیسراو و نەزانراو بزانێت.

سەرکەوتووترین یاداشت یا بیرەوەری لەوەدایە کە هەموو چەمکەکانی خەبات لەخۆ بگرێت و بەسەلیقەوە بەیەکەوە ئەڵقە ئەڵقە وەک زنجیرێک بەیەکەوەیان ببەسترێن.

جا هاوڕێ و هاوشاریم بەهادین حاجی بەکر ناسراو بە { ریبوار عارف}، لە کتێبەکەیدا بەنێوی [دەنگێک لە کڵاو□ژنەی زیندانەوە]، ئەو کارەی کردوە کە ئاماژەم پێداوە . قۆناغەکانی کاری ریکخستن لە هەڵەبجەو سلیمانی بەنهێنی، پێشمەرگایەتی، قۆناغی خۆڕاگری ڕۆژە سەختەکانی زیندانەکانی بەعس، پاشان دووبارە پێشمەرگایەتی، لەنێو

ئەو قۆناغەشدا سەرهەڵدانی ناکۆکی فیکری و تەخوینکردنی لەلایەن هەقاڵانیە ودواجار ناچاربوون بە سەنگەر گواستنەوە بۆلای حیزبێک کە تا ڕادەیەک تینوێتی فکری شکاندوە.

پێناسەیەک بۆ کتێبەکە

بەر لەخوێندنەوەی یادەوەرییەکانی هاوڕێ بەها، بە ناونیشانی کتێبەکەدا خوێنەر وادەت بەخەیاڵیدا کە کتێبەکە تایبەتە بە قۆناغی زیندانی و گێڕانەوەی ئەزموونی تاڵ و پڕ ئازارو ئەشکەنجەی خۆی لەوێدا، بەڵام لەڕاستیدا وانییە، وەک ئاماژەم پێدا کتێبەکە گشتگیرە و زۆر لایەنی ژیانی خودی خۆی تێدا یاداشت کردوە، کە پتر سیاسەت و چەرمەسەرییەکانی دەگرێتەوە.

گەرەکمە ئەوە بڵێم کە کتێبی سەرکەوتوو ئیدی لەهەر بوارێکدا بێت، ئەو کتێبەیە کە بەشەوق و زەوقەوە بیخوێنیتەوە پەلەت بێت لەوەی کە لاپەڕەکانی ئەودیو چیمان پێدەڵێن، جا ئەم کتێبەی هاوڕێ بەهادین لەوجۆرەیە کە خوێنەر بەئەستەم دەنواتیت دەستبەرداری بێت.

لەهەندێک وەزگەدا دەمێک نووسەر کەوتوەتە ڕەوشێکی مەترسیدارەوە، هێشتا ڕوون نەبووەتەوە کە ئایا دەربازی دەبێت یا دەرگای دۆزەخی بۆ ڕوودا دەکرێتەوە، لەوکاتانەدا بەشبەحاڵی خۆم لێدانی دڵم خێراتربووە، وام چاوەڕێ کردوە کە دووچاری کێشەی گەورەبووبێت، چونکە نەهامەتی و دەردی سەری کورد هێندە زۆرە هەر ئەوەشم بە هاوڕێ بەها چاوەڕێ کردوە.

کتێبەکەی هاوڕێ بەها نزیکەی [٣٥٠] لاپەڕە لەخۆ دەگرێت، چاپێکی جوان و نایابە، لەچەندین بەش پێکهاتووە کە لە سەردەمی منداڵییەوە دەست پێدەگات، دوابەشیش سەفەر کردنییەتی لە تورکیاوە بۆ فینلاند وەک پەنابەرێکی سیاسی، ئەوجا سەردانی باشوور و کێشمەکێشی ئەو سەردانەی لەگەڵ دەسەڵاتی کوردیدا.
لەڕاستیدا گەر کەسێک بخوازێت لەڕووی شرۆقەو ناساندنەوە هەق بە کتێبەکە بدات ،گەرەکە قسە لەسەر هەموو وێستگەو قۆناغ و بەشەکانی کتێبەکە بکات، چونکە هەموو وێستگەکان گرنگی خۆیان هەیە، بەڵام لەڕووی واقیعەوە ئەو کارە بەڕێک زەحمەتە، چونکە ئەودەمە زۆر درێژ دەبێتەوە و پێویستی بە نامیلکەیەک دەبێت نەک چەند لاپەڕەیەک.

جا بۆیە ئەز هەوڵدەدەم ئەو خاڵانەی بەلامەوە گرنگ و زۆر سەرنجڕاکێشن تیشکیان بخەمەسەر.

لەڕووی زمان و داڕشتنەوە ،وەستایانە کاری لەم بەرھەمەدا کردووە، پەیڤ و بڕگەی جوانی خۆماڵی لە سەرەتاوە تا کۆتایی بوونیان ھەیە، ھەوڵی داوە خۆی بەدوور بگرێت لەدەستەواژەی سواو و کلاسیک، جا ئەمەش تەڕاییەکی بە یاداشتنامە بەخشیوە.

ئاوارەبوون

ئاوارەبوون و رووکردنە ئیران و ژیانی کەمپەکان دەروازێ□ ل□رووی خۆناسینەوەیدا دەکانەوە، وەک ھەرزەکارێک ھاوکاری بابی دەکات لە دابینکردنی بژێوی خێزانەکەیاندا، ئەویش بەفرۆشتنی تەلی حاجەت شتن و ھەندێک جاریش پاقلاوە و پرتەقال.

چالاکی شانۆیی وەک دەسپێک

زۆربەی مێردمنداڵ و گەنجانی ھەڵەبجە گەر ئیمکانیەت ھەبووبێت لە بوارە چالاکیەکاندا خۆیان بینیوەتەوە، وەک وەرزش، شانۆ، موزیک و بواری ئەدەبی، جا ھاوڕێ بەھاش خولیای شانۆی ھەبووەو لەوێدا تواناکانی خۆی بەرجەستە کردوە، ھەر لەوێشەوە خۆی کردوە بە دەروازێ□ی سیاسەتدا.

دەست پێکردنی ژیانێکی نوێ

گەڕانەوە بۆ ھەڵەبجەو دەست پێکردنی ژیانێکی نوێ، ئەمەش یەکێکە لەوێستگە یەکاڵا کەرەوەکانی ئایندەی سیاسی ھاوڕێ بەھا .
بەھۆی چەوساندنەوە و فشارو زەبروزەنگی بەعسەوە، ھەستی نەتەوایەتی ھاوکات چینایەتی لەکن ھاوڕێ بەھا چەکەرە دەکات، بۆ نمونە بەباوکی دەڵێت بۆ کرێکارێک ناگریت ئاوڕشێنی خانوە نوێکە بکات؟ من ناخوازم مافی کرێکارێک بخۆم، ھەر لەو سەردەمەدا پەیوەست دەبێت بە یەکێک لە حەڵقەکانی کۆمەڵەی مارکسی نێو شار.

یەکەم ئەزمووونی زیندانی

گرتنی لەلایەن ئەمنەوە بەڕێکەوت لە چاپخانەکەی مام علی لە سلیمانی یەکەم ئەزموونی دەبێت ھەم ل□ بەندیخانەو ھەم لەگەڵ ڕەفتاری فاشیانەی بەعسدا. ڕاستە زۆر نەمایەوە بەڵام پەندو وانەی بۆ ئایندە لێوەرگرت، ئەوەی سەیرە لای کەس باسی نەکردو خۆی نەکردە پاڵەوان.

سەرەتایەک بۆ ناڕەزایی

یەکەم بەرکەوتنی لەگەڵ ئەقڵیەتی باوی شۆڕشگێڕە بێ ئەزموونەکاندا ئەو دەمەبوو کە کەسێک ل□ بەرپرسانی شار کە بڕیارێکی بەپەلەی بۆ ھاتبوو بۆ کووشتنی چەند ئافرەتێک، گوایە ئەمانە زانیاری دەدەنە

بەعسیەکان. هاوڕێ بەها بەم بەیارە تووشی شۆک دەبێت، هەر بۆیەش ئەوکارە ڕەتدەکاتەوە ، هاوکات کەسانی دیکەی هۆشیار هەمان ڕایان دەبێت، بۆیە لێی پاشگەزدەبنەوە.

ڕووکردنە شاخ

قۆناغی پێشمەرگایەتیش بەخۆی وەرچەرخانێکی نوێیە لەڕێڕەوی خەباتی هاوڕێ بەهادا. گەنجێک بە باوەشێک ئومێد و بەگیانێکی ڕۆمانسی شۆڕشگێڕانەو پڕچەک بەهزرێکی چەپ کە لەو دەمەدا لەترۆپکدا بووە، چەکی پێشمەرگایەتی دەکاتە شانی. مەخابن زۆر نابات وێنە جوانەکەی زهنی دەربارەی شۆڕش و شۆڕشگێڕان کاڵ دەبێتەوە، دەبینێت ئەو شۆڕشە تژیە لە کەمووکووڕی، ئاستەنگی، کاری دزێو ،ناکۆکی و ململانێی نادروست لەنێو شۆڕشگێڕاندا. لە بەهەی ئومێد بە چاکبوونی ڕەوشەکە وزاەبوون بەسەر تەنگەشەو کێشەکاندا، لەوش گرنگتر وەک ئیلتزامێکی ئەخلاقی و مەبدەئی بەردەوام بووە لە تەکۆشان و لەچەندین نەبەردیدا بەشداری هەبووە.

دەستگیرکردنی لەهەڵەبجە

دەمێک لەگەڵ هاوڕێیەکی پێشمەرگەیدا، بەمەبەستی سەردانی خێزانەکانیان هاتبوونە شار، لەلایەن جاشەکانی ڕەشەی ساڵحەوە دەستگیر دەکرێن. ئەمەش سەرەتایەک بوو بۆ کردنەوەی چەند لاپەڕەیەکی پڕ لەئازارو ئەشکەنجە کە وەک شانۆیەکی درێژ هەر ڕۆژەی مەشهەدێکی لێ نمایش دەکرا.

قۆناغە گرنگەکە

ئەم بەشە یاخود ئەم قۆناغە کە هاوکات ناونیشانی کتێبەکەیشە، پانتاییەکی زۆری لە یاداشتنامەکەدا داگیرکردوە، لەمەدا هاوڕێ بەها مافی خۆیەتی و چاکی کردوە چونکە ئەم بەشە هەندە سەخت و دژوارو پڕ تراژیدیایە، نەدەکرا سەرپێی باسی بکات، بەڵکو گەرەک بوو هەر ڕۆژێک لە ڕۆژانی ئەو دۆزەخە هەڵوەستەیەکی لەسەر بکات و لە هەموو گۆشەکانیەوە پێناسەیەکی شایستەو پڕ پڕاوپڕی بۆ بکات، کە بەڕای من هاوڕێ بەها لەمەدا سەرکەوتووبووە.

هەمووەمان خوێندومانتەوە یا بیستوومانە کە زیندانیە سیاسیەکان یا پێشمەرگەی بەدیلگیراو بەچ شێوازێکی وەحشیانە لەلایەن جەلادەکانی بەعسەوە ئەشکەنجەدراون و چ خۆڕاگریەکیان نیشانداوە، ئەوەش دەزانین کە زۆرن ئەوانەی قارەمانانە لەژێر ئەشکەنجەدا گیانیان بەخشی.

بۆیە لەم ڕوانگەوە دەڵێم گەر کەسێک بە تەنها ڕۆژێکیش بەر ئەشکەنجەی بەعس کەوتبێت و نهێنی نەدرکاندبێت، ئەوە پاڵەوانێکە بەخۆی، جا هاوڕێ بەهاش وەک زۆرێک لەو زیندانیە ئەشکەنجەدراوانە بەو پرۆسە بەدناوەدا گوزەری کردوە. دەمێک مرەق ئەو بەگانە دەخوێنێتەوە کە تایبەتن بە ئەشکەنجە، مچوورک بەجەستەیدا دێت، هاوکات سەرسام دەبێت بە خۆڕاگری و هێزو وزەی هاوڕێ بەها. بیهێننە بەرچاوی خۆتان کەسێک لە بەرگەرمای پلە لەسەروو چلەوە هەڵواسن، بۆی نەبێت بجوڵێت، سەرباری ئەمەش شیلە بکەن بەسەریداو مێرومەگەز تێبدەن، بەڵام ئەو خۆڕاگر دەبێت و ئەشکەنجەدەران شەرمەزار دەکات.
لەگەڵ هەموو خۆڕاگریەکیدا لە پاش ئەو گشت ئەشکەنجەشدا هێشتا بەلەسێدارا حوکمی دەدەن.

دەمێک هەستی ئینسانی دەبزوێت

هاوڕێ بەها لە کتێبەکەیدا ئاماژەی بەزۆر وردە ڕووداو داوە کە لە ژیانی تایبەتیی و تێکۆشانی سیاسی و پێشمەرگایەتیدا ڕوویانداوە، ئەمەش نووسینەکە یاخود یاداشتنامەکەی زەنگین کردوە، جا ناکرێت لێرەدا هەموویان یاداشت بکەم، بۆیە بەپێویستی دەزانم ئاماژە بەدوو حالەتی گرنگ بدەم کە لە دەمی بەندی و ئەشکەنجەدانیدا ڕوویانداوە.

کاتێک کە بۆ یەکەم جار لە ئەمنەکەی سلیمانی دەگیرێت ، یەکیک لە ئەمنەکان بەجۆرێک دەست دەخاتە سەرشانی کە بەها هەست بە دلنیایی و ئارامیەکی گەورە دەکات، بەتایبەت لەکاتێکدا پێیدەڵێت (بۆ واتیکچووی هیچ نیە؟) ئەم دوو ووشەیە بۆ ئەو لەوکاتەدا دنیایەک دلنەوایی کردن بوو، بۆیە وەک خۆی دەڵێت ئێستەشی لەگەڵدا بێت تێنەگەشم کە چۆنە لەناو دەزگا حکومییەکانیشدا کەسانێکی ئاوا شەرافەتمەند هەن؟ کە لەراستیدا ئەم جۆرەکەسانە کەمنین بەلام ژیان پالـَیان پێوەدەنێت کەخۆیان لەو شوێنانەدا ببیننەوە.

دووهەم جار ئەوکاتە دەبێت، کە هاوڕێ بەها لەتەک پێشمەرگەیەکی هاوڕێیدا لە هەڵەبجە یەخسیر دەکرێن، دەیانبەن بۆ دائیرەی ئەمن، لەوێ جۆرەها ئەشکەنجەیان دەدەن، بەڵام هەردووکیان خۆڕاگردەبن و هیچ نادرکێنن. لە پشوی نێوان دوو جەولەی ئەشکەنجەدا هاوڕێ بەها بەیەکێک لە ئەمنەکان دەڵێت پێویستم بە سەرئاو هەیە، ئەویش ڕەزامەندی دەردەبڕێ، بەڵام کێشەکە لەوەدا هەندە کەبە دراوە بە بنپێیدا ناتوانێت لەسەر پێکانی بڕوات، ئەویش واتە ئەمنەکە پێشنیاری بۆ دەکات کە لەسەر لاپێ بڕوات ، هاوکات دەچێتە ژێر باڵی

و ئامۆژگاریشی دەکات کە خۆڕاگربێت ، ئەم ڕۆژە سەختانە تەواو دەبێت.

ئەم دووحاڵەتە ئەوەمان پێدەڵێت لەناخی مرۆڤدا هەردەم دوو جۆر هەست دوو جۆر ڕەفتار هەن، [ئینسانی و شەڕانگێز] ئەم دوولایەنە بەردەوام لە ململانێدان ، لەکۆتایدا لایەنێک زاڵ دەبێت بەسەر لایەنەکەی تردا.خۆشبەختانە لایەنی ئینسانی و میهرەبانی پتر زاڵە بەسەر مرۆڤدا . ئەو دوو نموونەیە ئەوەمان پێدەڵێت ئەو کەسانەی لەگەڵ ڕژێمە دیکتاتۆرو چەوسێنەرەکاندا کاردەکەن ئەوانیش لەکۆتایدا مرۆڤن و هەمووکات ناتوانن هەستە ئینسانیەکە بشارنەوە.

لە چاوەڕێی سێدارەوە بۆ تەخوین

دوای ئەوەی لەدەمی دانووستاندنی نێوان یەکیەتی و بەعسدا [١٩٨٣] بەندکراوەکانی سەربە یەکێتی بەر بڕیاری لێبووردن دەکەون، هاوڕێ بەهاش یەکێک دەبێت لەوانە. پاش ئەوەی دانووستان شکست دێنێت ئیدی شەڕدەست پێدەکاتەوە، هاوڕێ دەیتوانی لەشار بمێنێتەوەو واز لەسیاسەت بهێنێت و ژیانێکی ئارام و ئاسودە هەڵبژێرێت، بەڵام مەخابن ئەو دیسان ڕێگەی خەباتی هەڵبژاردوە، بۆ دووەمجار چەکی کردەوە شان.

زۆری نەبرد بۆی دەرکەوت ئەوشۆڕشەی ئەم ئامادەبوو لەپێناویدا پەتی سێدارە بکاتە ملی، ئەوە نیە کە چاوەڕێی دەکرد، هەستدەکات زۆر خراپتربووە بە بەراورد لەپێش گرتنی.

بۆی ڕوونبووتەوە کە ئەو چرایەی بۆ ڕووناکردنەوەی ڕێگایەک هەڵیگرتبوو ئەو ڕێگایە نیە، دەبینێت نە لەڕووی فکر نە لە ڕووی ئامانج نە لەڕووی ڕەفتارەوە هەرگیز لەگەڵ قەناعەتی ئەودا یەکناگرنەوە و بگرە زۆریش دژبە قەناعەتی ئەون.

ئەو خۆی بە شۆڕشێک و بزافێکەوە دەبینی کە هەڵگرانی مەشخەڵەکەی کەسانێکبن پەیڕەوکەری شۆڕشگێڕترین ڕێبازی فکریبن، ئەویش فکری {مارکسیە}، ئارەزووی دەکرد پڕچەکبن بە ئەزموونی شۆڕشگێڕی، خوازیاربوو ڕەفتاری ڕۆژانەیان چ لەنێو یەکداو چ لەگەڵ خەڵکی دیکەدا ڕەنگدانەوەی خەسڵەتی شۆڕشگێڕانە بێت.

بەهۆی ئەو ڕەوشە ناسەغڵەمەوە کە لەنێو شۆڕشدا لەئارادابوو، هاوکات بەهۆی ڕەخنەو تێبینی بەردەوامی لەسیاسەتی چەوتی کاری پێشمەرگایەتی، ئیدی زوومی {چاودێری} و هاوکات تارادەیەکیش ناپاکی دەخرێتەسەر، هێدی هێدی ناڕەحەتی دەکەن، جێگەی پەلەژ دەکەن،

تۆمەتی [ئاش]ی دەدەنە پاڵ کە وەک خۆی ئاماژەی پێداوە لەهاوسۆزیەک بەولاو قەناعەتی بەوانیش نەبووە.
کاردەگاتە تەخوین کردنی بەئاشکرا، ئەمەش تۆمەتێکی مەترسیداربووە لەوسەردەمەدا، لە ئەنجامدا لەپاداشتی ئەو گشت تێکۆشانەیدا بەندی دەکەن.
پەیوەست بەم بڕگەیەوە، دەمێک هاوڕێ بەها لەگەڵ یەکێک لە فەرماندەکانی پێشمەرگەدا دەکەونە گفتووگۆ سەبارەت بە هەڵوێستی خۆی،کابرای سەرکردە تا ڕادەیەک بەزمانێکی بازاڕی هەڕەشە ئامێز لەگەڵ هاوڕێ بەها دەدوێت، یەکێک لە پێشمەرگەکان ڕوودەکاتە فەرماندەکەو پێی دەڵێت[ئایا دەزانیت ئەو هاوڕێیە لە سێدارەی بەعس ڕزگاری بووە؟] ئەویش بەسوکایەتیەکەوە دەڵێت { جا چیە}؟

بیهێنە بەرچاوی خۆت کەسێک جوانترین ساڵانی تەمەنی خۆی لەپێناوی شۆڕشێکدا بەسەربردبێت، خەباتی نهێنی ناوشار، پێشمەرگایەتی بەدەردەسەری و ناڕەحەتیەکانیەوە، بەندیخانە بە ئەشکەنجەو ئازارە جەستەیی و دەروونیەکانیەوە، چاوەڕێکردنی لەسێدارەدان بەورە بەرزیەوە، کەچی تەنها بەهۆی جیاوازی لە بیروبۆچووندا، یا بەهۆی ڕەخنەگرتن لە شێوازی ئاراستەکردنی { شۆڕشدا}،بێن زۆربەکی گەورە بەسەر هەموو ئەمانەدا بهێنن وسفری بکەن، ئیدی ئەمە ناودەنێیت چی؟
مەخابن زۆرێک لە بزافە سیاسی و شۆڕشەکانی گەلانی ڕۆژهەڵاتی نێوین ئەم ڕەفتارە ناشیرینە پەیڕەو دەکەن.

تۆ تا لەتەکیاندایت شۆڕشگێڕ، دڵسۆز، ئازاوبەجەرگ، خۆڕاگر، پاک، گوێڕایەڵ و چی و چیت، لە هەر هەندێ لەسەر کارە دزێو وسیاسەتە چەوتەکانی سەران وڕابەرانی جڵەو گرتووی ئەو حیزبە یا ئەو شۆڕشە ڕەخنەت گرت یا تێبینیتدا، ئیدی تۆ ڕوخاو، لادەر، بودەڵە، ترسنۆک ،ناپاک و چەندین تۆمەتی تر دەدەنە پاڵت.
ئەوەی لەگەڵ هاوڕێ بەها کرا پەیڕەوکردنی هەمان ئەقڵیەت وهەمان کەلتوورە کە ئاماژەم پێداوە.

گواستنەوەی سەنگەر
پاش بەسەربردنی ماوەیەک لە بەندیخانەی هاوخەباتاندا، هاوڕێ بەها ئازاد دەکرێت، بەڵام هیچ بڕواو ئیمانێکی بەو بزافە نامێنێت و ناخوازێت لەگەڵیاندا درێژە بەخەبات بدات. بۆیە بەدووی بزافێکدا دەگەڕێت کە وەک کەسێکی چەپی شۆڕشگێڕ، وەک مارکسیەک تینوێتی بشکێنێت، ئەوەش لە کۆمەڵەی ئێراندا خویدە بینێتەوە.

لەوێ بۆی دەردەکەوێت ژیان، سیاسەت، پەروەردە، دیسپلین بەمانای

هەقیقی لای ئەوانە، دەرک دەکات شەش لەوە تام و بۆن و پێگەی جیاوازی هەیە لەوەی کە لەڕابردوودا دیبووی، دەبینێت جیاوازی نێوان سەرکردە یا ڕابەر ئیدی سیاسی بێت یا سەربازی لەگەڵ پێشمەرگەو ئەندامانی خوارەوە هیچ واتاو گرنگییەکی نیە، بەڵکو تێکۆشان و بەرخورد سەنگی مەحەکە. لەوە بەمەلموسی هەستی پێکرد کە ئەم بزافە بە تیئۆری و پراکتیک پەیڕەوی هزری مارکسی دەکات، نەک وەک شۆڕشەکەی باشوور کە بە لەخشتە بردنی گەنج ئەو درووشمەیان بەرزکردبووەوە و پاشانیش هەرخۆیان خنکاندیان.

ماڵئاوایی لە کۆمەڵەو گرتنەبەری ڕێگەی هەندەران

بەهۆی فشاری بەعسەوە بەسەر کۆمەڵەو حیزبی کۆمۆنیستی ئێران کە نابێت کوردی عێراقی لە ڕیزەکانیاندا هەبن، بۆیە کۆمەڵە ناچار دەبیت بەوەی کە دواین بریار بدات لەوبارەوە ،ئەوەبوو کە مەکتەبی سیاسی حیزب بریاری ناردنە دەرەوەی هەموو ئەو کەسانەی دا کە عیراقین و لە ریزەکانی کۆمەڵەو حزبی کۆمۆنیستدان، بۆیە ئەوانیش پێکەوە وەک گروپیک ڕوودەکەنە هەندەران.

ئەم ڕێگەیە چەندین مانگی خیایاندوە، پڕبووە لە موجازەفەو مەترسی و گرتنی لەلایەن جەندرمەو حەرەس سنوور و مانەوەیان لەزێوە لای پارتی وەک دەستبەسەر، پاشان بەڕەوشتی پارتی لەبری هاوکاریان بەگەشتن بەهەندەران تەسلیمکردنیان بە ئیتڵاعات، لەوەش پاش بەندکردنیان بۆ چەند ڕۆژ تەسلیم کردنیان بەکەمپی جەهرووم لە ژیرچاودێریدا.
لە کەمپی جەهرووم زۆر نامێننەوە و بڕیاردەدەن بەزووترین کات لەوێ دەرچن، ئەویش بەهۆی بوونی خۆفرۆشێکەوە لەکەمپەکەدا کە پێشتر لە ریزەکانی کۆمەڵەدا بووە، ئەمانی ناسیوەتەوە و ئیخباری کردون.

گەشتن بە تورکیا ،سەفەر بۆ فینلاند

دوای ئەوەی بە هەر زەحمەتیەک بێت و بە شارەزایی ،دیسان ڕێگەی سنووری تورکیا دەگرنەبەر، بەکۆمەڵێک گوندو شاخ و شوێنی دژوارو پڕمەترسیدا گوزەردەکەن، لەم ڕێگە پڕ موجازەفەیەدا قیبلەنمایان تەنها ئەستێرە بووە.

پاش چەند هەفتەیەک و بڕینی چەندین کم بە پێ و بەبرسیەتی و ماندوویی دەگەنە بازاڕی وان لە باکوور، لەوێ بەڕێکەوتیکی زۆرسەیر هەمان ئەو کەسە دەبیننەوە کە لەسەرەتای هاتنە تورکیاوە وەک قاچاچیەک هاوکاریانی کردوون. لە بازاڕی {وان} بە خێرایی پەیوەندیان کردوە بەکەسانیکەوە کە چالاکەوانی کۆمەڵە دەبن لە

ئەنقەرە، لەوێ هەر لەڕێگەی هاوڕێیانی کۆمەڵەوە ئاسانکاریان بۆ دەکریت بە خۆناساندن بە نووسینگەی کۆمیسیۆنی پەنابەران و دۆسیەیان بۆ دەکەنەوە.
خۆشبەختانە زۆر ناخایەنێت لەلایەن فینلەنداوە وەردەگیرێن.
بەمجۆرە هاوڕێ بەها لەفینلەندە قۆناغێکی نوێ لەخەبات و لەژیان دەست پێدەکات کە تا ئێستاش درێژەی هەیە.

دەرئەنجام

ئەو مرۆڤانەی کە یاداشتنامە یا بیرەوەرزیەکانی خۆیان لەدووتوێی کتێبدا دەنووسنەوە، ئیدی هەرچیبن، پێویستە ڕەچاوی خاڵێکی گرنگ بکەن، ئەویش ڕاستگۆییە.
ڕاستگۆیی متمانە دەبەخشێتە خوێنەر و هاوکات سوود بەخشە بە نووسەریش، ڕاستگۆیی یانی دوورکەوتنەوە لە زیادەڕۆیی لە پیاهەڵدانی ناپێویست، لە باسکردنی ڕووداوەکان بە ناواقیعیانە، تاوانبارکردنی کەسان بەبێ بەڵگە، خۆبەپاڵەوان کردن.

بەشبەحاڵی خۆم لەکاتی خوێندنەوەی یاداشتنامەی هەندێک لەو کەسایەتیانەدا بەتایبەتی {کوردەکان}، تێبینم کردوە کە لەهەندێک شوێن و بەگەدا ڕاستگۆیان نەپاراستوە، دیارە ئەمەش لەنرخ و بەهاو مەسداقیەتی ئەو یاداشتنامانەی کەم کردوەتەوە.

سەبارەت بە یاداشتنامە یاخود یادەوەریەکانی هاوڕێ بەها [دەنگپک لە کەاوەڕژنەی زیندانەوە]، خوێنەر هەست بەڕاستگۆیی دەکات، هەست ناکات لەشوێنێکدا زیاد لەپێویست ستایشی خۆی کردبێت، بەزمانێکی سادەو دوور لە گەورەکردنی شتەکان موخاتەبەی خوێنەردەکات، هەوڵی بەقارەمانکردنی خۆی نەداوە،ئەوەی لە ڕێڕەوی خەباتیدا ڕوویداوە، بەزیادوکەم ئەوەی تۆمار کردوە. هەرئەم ڕاستگۆییەیشە بووەتە خاڵی جوان و پرشنگداری کتێبەکەی.

بە هیوای سەرفرازی بۆ هاوڕێ و هاوشاری و هاوڕێبازم، هاوڕێ بەها
[بەهادین حاجی بەکر دارتاش]

چاوپێکەوتنێکی بڵاونەکراوە لەگەڵ شاعیر و هونەرمەندی کۆچکردوو خالید دلێر.. سازدانی: هیوا ناسیح

پێشەکییەکی پێویست: ئەم چاوپێکەوتنە ڕێک بیست ساڵێک لەمەوبەر و لە شاری سەتگالنی وڵاتی سویسرا واتە ساڵی ٢٠٠٢دا لەو شوقەیەی مامۆستا خالید دلێری تیایدا دەژیا، بە چەند جارێک و بە شێوەی دەستنوس ئەنجام دراوە. ئەو کات من پەناخواز بووم لەو وڵاتە، هێشتا جێگیر نەبووبووم و نەمدەزانی شەپۆلەکانی ژیان بەرەو کام کەناری ئاوارەیی پاڵم پێوە دەنێت و لە کوێ لەنگەر دەگرم و چارەنوسم چی لێ دێت، بۆیە دواتر پەڕە کاغەزەکانی چاوپێکەوتنەکە لە نێو کتێب و کاغەز و ئەرشیفی خۆمدا وون بوون، پێش چەند ساڵێک چەند دانەیەک لەو پەڕانەم دۆزیەوە، بەو هیوایەی کە لە داهاتوودا ئەوانی تریش بدۆزمەوە، ئەمساڵ کاتێک خەریکی ڕێکخستنەوەی کتێبخانەکەم بووم، بە ڕێکەوت سەرجەم پەڕەکانی تریشم دۆزیەوە، بۆیە دواکەوتنی بڵاوبوونەوەی لەدەست خۆمدا نەبووە و داوای لێبوردن لە خوێنەر دەکەم. پیشەکیەکەش هەر هی ئەوکاتەیە. دیارە ڕووداوەکان، گۆڕانکارییەکان لە بیست ساڵی ڕابردوودا زۆرن و شتی نوێ و ڕووداوی تر هاتونەتە ئاراوە، بەڵام من نەمویستوە، وەک ئەمانەتێکی مێژوویی، دەستکاری ناوەڕۆکی چاوپێکەوتنەکە بکەم. بۆیە مرۆڤ دەبێت بە پێی بارودۆخ و هەلومەرجی ئەوکات هەڵسەنگاندن بۆ بیروڕا و بۆچوون و پرسیار و وەڵامەکانی ناوی بکات. بەداخەوە مامۆستای ناوبراو دوای ئەوەی گەڕایەوە کوردستان و لە ١٦/١٢/٢٠١١ لە کۆیە کۆچی دوایی کرد و گۆڕەکەشی هەر لەوێیە.

لە نهۆمی دووەمی باڵەخانەیەکی ناوەندی شاری سەتگالنی سویسرادا مامۆستایەکی سەرسپی بە ئەزموون و دنیادیدەی شاعیر، هونەرمەند، نوسەر و سیاسەتمەدار، قاڵبوی جیهانی ئەدەب، سیاسەت و کوردایەتی، بە تەنیا و بێ هاودەم و کەس و کەنەفتی نەخۆشی و پیری و (دەردە کورد) بێدەنگ و دەم پڕ لە هیوا و کەسەر ژیان بەسەر دەبات.
کێ بێت لە ئێمە ڕۆژێك لە ڕۆژانی خەباتی شاخ گوێچکەی بە سرودی (پێشمەرگەین بە هەڵمەتین/ پاڵەوانی میللەتین) زاخاو نەدابێت، کە ببووە مارسلیزی کوردایەتی.. ئەی کێ بێت گەر بە تەنها ڕۆژێکیش

ئەڤینی لە گەڵ (حەبیبە) یەکدا کردبێت و گوێی لە گۆرانی (وەی وەی، گیانە خوا بتکا بەوەی) بوو بێت، هەستی نەکردبێت ئەم دەقە بە دولبەرەکەی ئەو وتراوە… کە بێت هەر تۆزێك حەزی بە خوێندنەوە کرد بێت، ڕۆژێك لە ڕۆژان لە یەکێ لە ڕۆژنامە و گۆڤارە کوردییەکاندا وتارێکی پڕ لە هەڵوێستی چاونەترسی و بوێرانە و دژ بە خیانەت و کۆنەپەرستی ئەم مامۆستا بەڕێزەی نەخوێندبێتەوە. ئەم دەروێشەی ڕێگای پێشکەوتوخوازی و کوردایەتییە، کە خەرمانی بەرهەمەکانی بریتیین لە دە کتێب و دە دەستنوسی چاپنەکراو. با پێکەوە لە نزیکەوە (خەرمان بەرەکەت)ێك لەم مرۆڤە تێکۆشەر و ماندوە بکەین و گوێ لە ڕاز و نیاز و وتە بەنرخەکانی بگرین و دەرگای دڵی بکەینەوە تا بزانین ئایا (دەردی دووری و وشیاری و سەبوری) وزە و هەست و بیری لاواز نەکردوە؟ ئەی نامۆیی و نەخۆشی لێگەڕاوە ئەم مرۆڤە مەزنە لە داهێنان بەردەوام بێت؟

دەقی چاوپێکەوتنی مامۆستا خالید دلێر؛

پرسیار: پێشەکی حەز دەکەین (خالید دلێر) لە دەمی خۆیەوە بناسین؟

خالید دلێر: من لە ٢٠ ئابی ساڵی ١٩٣٣دا لە گەڕەکی بەفری قەندی کۆیە لە دایکبووم، کوڕی پیاوێکی سەڵدروو بووم، باو و باپیرم لە کۆیە ژیاون و گەورەبوون و مردون، دایکم ناوی ئامینە چاوشین بوو، ژنێکی هێمن و لەسەرخۆی جوان، دەسڕەز، کەیبانوی ماڵ و مناڵی خۆی بوو. خالد ناوی خۆمە، دلێر نازناوی شاعیرێتییە، حوجرەی مەلایان خوێندوومە، سەرەتایی و ناوەندیم لە کۆیە تەواوکردوە. ئامادەیی بەشی ئەدەبی-یم لە بەغدا و کەرکوك بەشەو تەواو کردوە. هەر لە مناڵییەوە لە ساڵی ١٩٦٤ ەوە لە ڕێکخستنی قوتابیان کە سەر بە پارتی دیموکراتی کورد بوو بەشداریم کردوە، ناوی ڕێکخستنەکە کۆمەڵەی پێشکەوتنی خوێندەواریی (KPX) بوو. هەر لە ڕێبازی کوردایەتی و پێشکەوتوخوازیانە و چەپدا ژیاوم و خەباتم کردوە و تا ئێستاش لەو ڕێگایەدام. خوێندنی باڵام بە ڕێککەوت بەڵام دەرچوونی ناوم بە دەسگیرکردن ساڵی ١٩٦١ ماوەی نەدا لەو خوێندنە بەشدارم. بە درێژایی تەمەنم لە پلەکانی سەرکردایەتی پارتیدا خەباتم کردوە، بە نوسین و بەڕێکخستن و هۆشیارکردنەوەی ئەندامانی پارتی و جەماوەرەکەی ڕۆڵم هەبووە، ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی پارتی دیموکراتی کوردستان بووم/ باڵی مەکتەبی سیاسی.

هەر کە ئەو پارتە هەڵوەشایەوە هەندێ لە سەرکردەکانی چوونەوە لای سەرۆکی پارتی مەلا مستەفا، هەندێکیان بە هەر ڕێگایەك بێت پاکانەیان بۆی کرد، هەندێکی تریان وڵاتیان جێهێشت و چوونە هەندەران، من تاکە ئەندامێکی کۆمیتەی ناوەندی بووم، کە هیچ

پەیوەندیەکم بە مەلا مستەفاوە نەکردەوە. لەوساوەش لە هیچ ڕێکخستنێکی سیاسییدا بەشدارم نەکردوە، ئەوە نەبێت ماوەیەك ئەندامی لیژنەی هاریکاریی چەپە کوردستانییەکان بووم، کە ساڵی ١٩٩٣ پێك هات لە سێ حزب و ڕێکخراوێکی چەپی کوردستانی، پاش ماوەیەك بە بنبەست گەیشت. بەڵام خالد دلێر لە کوردایەتی و بڵاوکردنەوەی بیروباوەڕی چەپ و ئەدەب و هونەرێکی شۆڕشگێرانە درێغی نەکرد، بەڵکو لە جاران زیاتر لەم بوارەدا قوڵتر بەمەوە.
لە بارەی ئەدەبەوە هەر لە پۆلی چواری سەرەتاییەوە دەستم لە دانانی هۆنراوەدا هەبوو، تا نیسانی ١٩٤٥ یەکەمین شیعرم لە ڕۆژنامەی (هەولێر)دا بڵاوکراوەتەوە بەناوی (بەهاری ساڵی تازە) کە ئەوساکە تەمەنم هەژدە ساڵی تەواو نەکربوو. تا ئێستا بیست کتێبم لە سیاسەت و فۆلکلۆر و هونەر و شیعر نوسیوە، لەبەر ئەوەی دەوروبەری ماڵەوەمان تاڕادەیەك نزیك بە هونەری گۆرانی بوو بە گۆرانی ئاشنا بووم. باوك و مام و ئامۆزا و پورزایەکیشم کە تایەر تۆفیقە گۆرانیبێژ بوون، خالید دلێر لە مناڵییەوە ئارەزووی گۆرانی گوتنی لە مێشك و دەرووندا جێگیر بوو. هەتا ئێستا (٣٠) دانە سرود و گۆرانی بەشیعر و ئاوەزی خۆم داناوە. هەندێکیان لە ئیزگەکان و هەندێکیان بە دەنگی هونەرمەندەکان بڵاوکراونەتەوە. بەم جۆرە لە مندا سیاسەت و هونەر و وێژە یەکتریان تەواو کردوە و یەکتریان جێنەهێشتوە، لەلای ئەم پیاوە پێکەوە هەنگاویان ناوە و بەرەو پێشەوە چوون.
بە لای ئەم پیاوەوە هەڵوێستی سیاسی و نیشتمانپەروەری و پێشکەوتووخوازیانە لەگەڵ هونەر و وێژە نابێت جیابکرێنەوە، بە پێویستی دەزانێ شاعیر و هونەرمەند بەلای کەمیەوە نیشتمانپەروەر بێن. ئەگەر ئەم خەسڵەتانە لە هونەرمەند و شاعیردا نەبێت ئەوا شاعیر و هونەرمەند نین.
لە مانگی مایسی ساڵی ١٩٥٤ دا یەکەمین کەس بوون داوای دامەزراندنی یەکێتی نوسەرانی کورد و کۆڕی زانیاری بە کورد کردوە، ئەندامی دەستەی دامەزرێنەری یەکێتی نوسەرانی کورد بووم لە هەردوو دەورەکەیدا لە ١٩٦٨ و ١٩٩١.
ئەندامی دەستەی نوسەرانی ڕۆژنامەی (نور) بووم، ئەم ڕۆژنامەیە ئۆرگان و زمانحاڵی پارتی دیموکراتی کوردستان / باڵی مەکتەبی سیاسی بوو. ئێستا ئەندامی کۆنگرەی نەتەوەیی کوردستان (KNK) م.
لە ئێستادا بە تاکوتەنیا لە هەندەران دەژیم لە ژێر باڵی کۆمەڵە نەخۆشی گرانەوە، لە وڵاتی سویسرا لە شاری سێتگالن لە ١٩٩٨ەوە، خەمی دوورە وڵاتی پرزەی لێ بڕیوم.
پرسیار: مامۆستا یەکێك لە ئەندامانی خێزانەکەتان پاشناوی

(بابان)ی بە خۆی داناوە، ئایا ئەوە دەچنەوە سەر بابانەکان؟
خالید دلێر: خێزانی ئێمە لە باپیرانی کەسوکاری باوکم و دایکم لە کۆیە ژیاون لە گەڕەکی بەفری قەندی ئێستاش خانووەکەیان ماوە، باپیرم باوکی دایکم هەروەك لە پێشدا گوتم ناوی ئەمین چاوشین بووە و هیچ نازناوی دیکەی نەبووە. هەتا لە باوکیشمەوە هەتا باوکی باوکم کەسیان نازناویان نەبووە، باوکیشم لە پێشدا نازناوی سەڕدروی پیشەکەی خۆی هەبوو، دوایی بووبە کوێخای گەڕەك، نازناوی بووە واحیدی موختار، ئەمن لەبەر ئەوەی پیشەکەی لام پیشەیەکی کرێکاری پیرۆزە و ڕەنجی شانی لەگەڵدایە، ئەو نازناوەم بۆ هەڵبژاردوە، ئیدی ئێمە هیچ نازناوی دیکەمان نەبووە، و هیچ پەیوەندییەکی خزمایەتیمان بە (بابانییەکان)ی نیشتمانپەروەرەوە نەبووە و نییە. من لەگەڵ زۆر کەسی ناوداری خێڵی بابان پەیوەندی برایانە و دۆستانەم هەیە و شانازی پێوە دەکەم، وەك کاك تەها بابانی پارێزەر و ئەکتەر، دکتۆر فوئاد ئەحمەد بابان، کاك عەبدوڵا بابان سیاسەتمەداری خەڵکی سنە و هی تریش.
پرسیار: ئایا مامۆستا دلێر چۆن هونەر و سیاسەت و شیعری کۆکردۆتەوە؟
خالید دلێر: ئەمن بە منداڵی لە (قوتابخانەی سەرەتایی یەکەمی کۆیە) لەگەل سرود راهاتم، مامۆستاکانمان سرودی نیشتمانیان فێرەکردین، ئیزگەی کۆماری مەهابادیش سرودی ئەی رەقیب و خوایە وەتەن ئاواکەی زۆر بڵاودەکردەوە، لەبەر ئەوەی لە رێکخراوەکی سیاسی سەر بە ڕێبازی کوردایەتیدا ئیشم دەکرد لە ساڵی ١٩٤٦دا حەزم لەو سرودانە بوو، زوو فێریان دەبووم، لە تیپەکانی سرودی قوتابخانە دەستی باڵام هەبوو، لە ڕیزی پێشەوەی قوتابییەکان، مومارەسەی سرود و گۆرانی گوتن دەنگیان کردمەوە، دەنگم خۆش دەرچوو.
پرسیار: مامۆستا چەند سرودتان هەیە و یەکەم سرودتان کەی و لە کوێ چڕیوە؟
خالید دلێر: لەبەر ئەوەی کاتی خۆی سرود نەمابوو فێری نەبم حەزم دەکرد سرود دابنێم، بەڵام سەرنەکەوتم تا ساڵی ١٩٥٦ لەو ساڵەدا یەکەم سرودم دانا، کە دەڵێ:
کە ئێمە کوڕی شاخ و کەو و کەژین وڵات فێری کردوین بە مێردی بژین
بێدەرسە کە هەوە و خەباتە لە ژین قەڵای سەختی دوژمن دەخەینە هەژین
ئەم سرودەم ساڵی ١٩٥٦ دا لە کەرکوك دانا، کە ماڵەمان لە گەڕەکی ئیمام قاسم بوو، یەکەمجار سرودەکەم بە کاك عەبدولڕحمانە ڕووتە خوێندەوە، ئیتر مایەوە و بڵاونەکرایەوە تا شۆڕشی ١٩٥٨ لە عێراق

بە سەرکایەتی عەبدولکەریم قاسم ڕویدا، بە پێی گۆڕانی ئەو وەختە، هەندێك دەسكاریم لە شیعرەكەدا كرد، لەگەڵ سرودی سەربازانی ئازادی كە دوای شۆڕش دامانـنا، لە ئیزگەی بەغدا بەشی كوردی بڵاومكردەوە، ئێستا لەو ئیزگەیە سڕاوەتەوە و نەماوە، لە هیچ جێگەی دیكەش تۆمار نەكراوە، بە هەمووی نزیكەی پانزە سرود و گۆرانی سیاسیم هەیە.
یەكێك لە برادەرە نزیكەكانم ناوی لێناوم (باوكی سرودی كوردی) جا نازانم شایەنی ئەو نازناوەم یان نا، لە بارەی سرودەوە هەندێك قسەی دیم هەیە، ئەویش ئەوەیە كە من سرود و گۆرانییە سیاسییەكانم بە شیعر و ئاوازەوە بەخۆم داناون، لەبەر ئەوە وا پێدەچێت، كە من چاكترین دانەری سرود و گۆرانی كوردی سیاسی بم، لێكۆڵینەوەم لەوبارەوە نەكردوە، دەزانم دانەری شیعری سرود زۆرن وەك بێكەس و بەختیار زێوەر بەڵام شیعر و ئاوازدانان بەیەكەوە لە لایەن یەككەسەوە زۆر كەمە. وابزانم كەس ناگاتە ئەو ژمارەیەی من دامناوە.
پرسیار: بیرەوریتان لەگەڵ دامەزراندنی یەكێتی نوسەرانی كورددا چییە، ئەی پێشتنیازتان بۆ داهاتووی ڕێكخراوەكە چییە؟
خالید دلێر: پێشەكی ئاماژەمدا، كە یەكەم كەس بووم داوای دامەزراندنی یەكێتی نوسەرانی كوردم كردوە و ئەندامی دەستەی دامەزرێنەریشی بووم لە هەردوو دەورەكەیدا، پێشنیازم ئەوەیە كە یەكێتی نوسەران بكرێ بە ڕێكخراوێكی پیشەیی، لەوەی كە نیشتمانپەروەر بێ و خزمەتی مەسەلەی كورد بكات زیاتر سەر بە هیچ حزبێك نەبێت، نوسەری هەموو لایەنەكان لە نێو یەكێتییەكەدا خزمەتی بیروبڕوای خۆیان بكەن، شاعیر و نوسەر لە نێو یەكێتییەكەدا سەربەستی تەواویان هەبێت، یەكێتی هەوڵدا ژیانی نوسەر و وێژەوانی كورد دابین بكات.
پرسیار: ئەم وشانە لای مامۆستا چی دەگەیەنێت؛ (كوردستان، ئازادی، غوربەت، هونەر، مرۆڤی ڕۆشنبیر، ئەنفال، كەركوك)؟
خالید دلێر: كوردستان؛ بێشكەی باووباپیر و دایكان و كەسوكار و برادەر و خۆشەویستەكانم، گۆڕەپانی زۆرانی سەخت و خەباتی چینەكانی كوردستانە لەلایەك بەرامبەر داگیركەران. باخچەی گوڵ و گوڵزار و گیابەنخشەكان. ئازادی؛ یەكەمین هەی ژیانی تێكۆشەر، غوربەت (ئاوارەیی)؛ هەڵكێشانی داری تەمەن لە جێگەی خۆی و هەوەدانی چاندنەوەی لە ئاووهەوایەكی نامۆدا. هونەر؛ یەكە لە خۆراكە پێویستییەكانی گیانی مرۆڤی هەستیار. مرۆڤی ڕۆشەنبیر؛ چرای ڕێگای ئازادی و دیموكراسییەت و بەختیاری مرۆڤ. ئەنفال؛ تاوانی هەرە گەورەی بەعس لە سەدەی بیستدا. كەركوك؛ ئەو دارخورمایەی كورد چاندویەتی و خزمەتی دەكا و هەتا ئێستاش دەنكێكی لە نەخواردوە.

پرسیار: مامۆستا خۆشترین و ناخۆشترین ڕۆژی ژیانتان؟
خالید دلێر: خۆشترین ڕۆژی ژیانم ڕۆژی رودانی شۆڕشی ١٤ی تەموزی ١٩٥٨ بوو، ئەو روداوە روینەدایە، هەر ئەو ڕۆژە لەسەر پاکانە نەکردن لە شویعیەت لە شەریکەی نەوت دەردەکرام، ماڵەکەمان لە تێکدەچوو، منیش دەکرامە سەرباز، ئیتر نازانم چیم بەسەر دەهات. ناخۆشترین ڕۆژی ژیانم، بە درێژایی ژیانم هەر لە ناخۆشیدا ژیاوم، بەڵام ناخۆشترینیان ڕۆژی جاڕدانی ئاشبەتاڵ لە شەوی ١٩/٢٠ ی ئاداری ١٩٧٥ بوو.
پرسیار: وەك نوسەر و سیاسەتمەدارێك چ وتەیەکتان بۆ سەرکردەکانی کورد هەیە؟
خالید دلێر: بەرژەوەندی پێشکەوتنی کوردایەتی و کۆمەڵایەتی بخەنە پێش بەرژەوەندی تایبەتی خۆیان و بنەماڵەکەیانەوە، ئەمەیە ڕێگەی هەمیشە مان و نەمردن.
پرسیار: سەرەڕای ئەوەی مێرگی گوڵاڵە سورەی شەهیدانی کورد هەر سور بووە، کەچی کورد نەگەیشتوە بە ئاواتەکانی، بەڕای مامۆستا هەی سەرەکی ئەمە چییە؟
خالید دلێر: هۆی سەرەکی کە میللەتەکەمان تا ئێستا بە ئاواتی خۆی نەگەیشتوە زۆرن، لەوانە، دەوڵەمەندی کوردستان و شوێنە ستراتیژییەکەی کە وایکردوە هێزەکانی سەردەمە جیاجیاکان چاویان تێبڕیوە و داگیریانکردوە، ئێستاش هەر ئەنجامی ئەو هۆیانە لە نێوان چوار پێنج داگیرکەر دابەشکراوە، هەر ئەو هۆیە وایکردوە رژێمی دەرەبەگایەتی و هۆز و بنەماڵە و تیرەپەرستی لە کوردستان تا ئێستاش درێژەی کێشاوە، نەیانهێشتوە میللەتەکە یەکبگرێت، میللەتی کوردیان دوور لە شارستانی و ڕۆشنگەری سەردەم گرتوە، هۆشیاریی سیاسی نێوان ریزەکانی نەگەیشتەتە رادەی پێویست، چینی کرێکار نەشونمای نەکردوە.
پرسیار: بەڕێزتان کە ئەندامی کۆنگرەی نەتەوەیی کوردستان (ك ن ك)ن، بۆچی ئەم دەزگایە نەیتوانیوە سەرجەم پارتەکانی هەموو پارچەکانی کوردستان بگرێتەخۆ و وەك پێویست ئەرکە نیشتمانی و نەتەوایەتییەکی باشتر جێبەجێ بکات؟
خالید دلێر: دابەشکراوی کوردستان وایکردوە کە حزبە کوردییەکان هەریەکە بە جۆرێ پەیوەندی تایبەتییان بەو داگیرکەرانەوە هەبێت، چ لە پەیوەندییە هەرێمایەتییەکان و چ لە پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان، ئەمە کار دەکاتە سەر ئەو پەیوەندیانەوە بە کۆنگرەی نەتەوەیی، کە دەیەوێت بە راستی و بەواقعی نوێنەرایەتی هەموو میللەتی کورد بگرێتە خۆیەوە، لەم بوارەشدا هەندێ هەنگاوی ناوە و سەرکەوتنی بەدەستهێناوە، کۆنگرە ئێستا گەورەترین

کۆبونەوەی سیاسیی کوردە، کە تا ئێستا لە مێژووی کورددا رویدا بێت.

پرسیار: هەر یەك لەم شاعیرانە (نالی، حاجی قادری کۆیی، شێرکۆ بێکەس، پەشێو، مەهاباد قەرەداغی، کەژاڵ ئەحمەد) لای مامۆستا چی دەگەیەنێت، چۆن پێناسەیان دەکەی؟

خالید دلێر: نالی، هێندە گەورەیە نازانم چۆن باسی بکەم، پیاوێکی وا گەورە بە رستەیەك و دوو رستە باسی ناکرێت، مامۆستای ئەدەبی کوردییە، عاشقترین شاعیر بووە. حاجی قادری کۆیی، یەکەمین شاعیری شۆڕشگێڕی کوردە، من لە حەفتاکاندا ئەمەم گوتوە و ئێستاش هەر وا دەڵێم. شێرکۆ بێکەس، شاعیری وشەی جوان و وێنەی جوان. پەشێو، شاعیرێکە رەخنەی زۆرە، بەڵام ئەلتەرناتیڤێکی پێ نییە بەرامبەر رەخنەکانی بیداتە خەڵك. مەهاباد قەرەداغی؛ شاعیرێکی پێشکەوتوخوازە. کەژاڵ ئەحمەد؛ شاعیرێکی چاکە.

پرسیار: مامۆستا دوا ئاواتت چییە لە ژیاندا؟

خالید دلێر: کوردستانێکی ئازاد و سۆسیالیست، کە هەر کەس هەقی خۆی پێ بگات.

پرسیار: داهاتوی میللەتی کورد چۆن دەبینن، گەشبینن یان ڕەشبینن پێی؟

خالید دلێر: داهاتوی کورد ڕوناك دەبینم، بەرەو ئاسۆیەکی فراوان هەنگاو دەنێین، هۆشیاری نەتەوایەتی و شۆڕشگێڕی لەنێو ڕیزەکانی میللەتدا لە گەشەکردندایە، ڕیزەکانی کۆمەڵ خێراتر لە جاران بەرەو یەکگرتن دەڕۆن، ئەمانەن دەستەبەرکەری پاشەڕۆژێکی ڕوناکتر بۆ میللەتی کورد.

پرسیار: لە ژیانی حزبی و سیاسیدا تا چ پلەوپۆستێك گەیشتون؟

خالید دلێر: لە پارتی دیموکراتی کوردستاندا، مەبەستم باڵی مەکتەبی سیاسییە، بە پلەی ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی گەیشتم. لەم دواییەشدا (نەوەدەکان) ئەندامی لیژنەی هاریکاریی چەپە کوردستانییەکان بووم و وەك حزبێك قبوڵکرابووم، مافی من وەك مافی هەر حزب و رێکخراوێکی ئەندامی لیژنەی هاریکاریی چەپە کوردستانییەکان وا بوو. ئێستاش ئەندامی کۆنگرەی نەتەوەیی کوردستانم.

پرسیار: مامۆستا وەك هونەرمەند و ئاوازدانەرێك ئەم هونەرمەندانە (شڤان پەروەر، بەهجەت یەحیا، مەرزیە رەزازی، عەزیز شاروخی، محەمەد رەوف کەرکوکی، شەهرەبان کوردی) بە کورتی چۆن هەڵدەسەنگێنن؟

خالید دلێر: شڤان، هونەرمەندێکی بەتوانایە، بەڵام لە سیاسەتدا

توشی سەرلێشێوان بووە. بەهجەت یەحیا، هونەرمەندێکی تازەیە، زوو وڵاتی بەجێهێشت، ناسیاریشم لەگەڵیدا نییە، هەڵەیەکی ل□ بارەی منەوە لە چاوپێکەوتنێکدا بڵاوکردۆتەوە، وەکو بۆمیان گێڕایەوە، دیارە بۆخۆم چاوپێکەوتنەکەم نەدیوە، لە بارەی خەڵاتی کچمەوە گویا گوتویەتی" چاکترین دەنگی ئافرەتی کوردی هەیە، بەڵام مامۆستای نییە" لەبارەی هەڵنانی کچەکەمەوە هەڵنانەکە ڕاست بێت یان هەڵە، سوپاسی دەکەم، بەڵام لەبارەی ئەوەوە، کە مامۆستای نییە، ئەوە گلەییەکە ئاڕاستەی من کراوە، من بە گل□یلێکردن دڵگران نیم، كاك بەهجەت هەقی خۆیەتی چۆن تێدەگات یان باسم بكات و منیش مافی خۆمە، گەر بە هەڵە باسم بکەن، هەڵەکانیان بۆ ڕاست بکەمەوە، بۆیە دەڵێم کچەکەم بە هۆی ئەوەی شوی کرد، مێردەکەی گۆرانی گوتنی لێ قەدەغە کرد، دەنا من حەزم دەکرد بەردەوام بێت، چۆنیش توانای هونەرییەکەیم بەدەرخست، ئەگەر وردە وردەش بوایە، دەمتوانی پێشی بخەم و مومارەسەش یارمەتی دەدات، بۆ پێش خستنی. مەرزیە ڕەزازی، هونەرمەندێکی ئازایە، لەگەرمەی بەندوباوی کۆنەپەرستیدا پەردەی گۆرانی وتنی دڕی، هاتە کۆڕی هونەری کوردییەوە، دەنگی خۆشە، گۆرانی دەربڕینەکانیشی جوانە داوای سەرکەوتنی زیاتری بۆ دەکەم.
عەزیز شاروخی، بولبولی کوردستانە، من ئەو بە حەزرەتی داود بانگ دەکەم، تایەربەگی جاف دەڵێت: (حەڵقەیی زوڵفت لەگەڵ حەڵقەی زرێ نا بێ بدەی/ لەحنی داودی چ دەخلێکی بە دەنگ و سەوتەوە) بەڵام هەندێك لەخۆبایبوونی تێدا بەدی دەکەم، هیوادارم بەسەریدا زاڵ ببێ و نەیهێڵێت، گرنگی زیاتریش بە ڕۆشەنبیری گشتی خۆی بدا.
محەمەد ڕەوف کەرکوکی، کوڕێکی باشە، لە دوکانەکەی چایەکم خواردۆتەوە، هونەرمەندێکی باشە، دەرکەوتنێکی باش بەدەرکەوت، حەزم دەکرد ئاوازێکی خۆمی بدەمێ، بەڵام بارودۆخ ماوەی نەدام، هیوادارم سەرکەوتنێکی باش سەرکەوێ. شەهرەبان کوردی، بەلای منەوە ئێستا چاکترین گۆرانیبێژی ئافرەتی کوردە، بەدڵ و دەرون و دڵنیایی و توانایەکی تەواو□ و گ□رانی دەچڕێ، سرود و گۆرانییەکانی کۆڕی خەباتی نەتەوایەتی بەتایبەت لە باکور جۆش دەدەن.
پرسیار: زۆر بە کورتی بۆچی هاتنە دەرەوە کوردستان و وڵاتتان جێهێشت؟
خالید دلێر: زۆر هەوڵمدا وڵاتەکەم جێنەهێڵم بەڵام نەخۆشی و هەندێ هۆی تر ناچاریان کردم، کە بەداخ و خەفەتێکی زۆرەوە وڵاتەکەم جێبهێڵم.
پرسیار: چ ئامۆژگاری یان رێنوێنییەکتان هەیە بۆ خەباتگێڕان و تێکۆشەرانی کورد؟
خالید دلێر: با هەموومان وەکو کورد ڕەفتار بکەین، نەك وەکو

ئەندامی ئەو حزب و ڕێکخراوانەی تێیاندا ئەندامین، وەك كورد داوای مافی کورد بکەین، هەر شتێ جیاوازی دەخاتە نێوانمانەوە بەخۆمان هەڵیگرین، حزبایەتی بۆ حزبەکان بەکاربهێنین، لە سنوری کوردایەتیدا نەتەوەیی بین، بەدڵ و بەگیان وەکو کورد بۆ کورد ئیش بکەین، بۆ یەکتر باوك و برا و کەس بین.

پرسیار: چ یادگارییەکتان لەگەڵ مامۆستا ئیبراهیم ئەحمەددا هەیە؟

خالید دلێر: یادگارییەکانم لەگەڵ م. برایم کۆتاییان نایەت، لەشیعرەکانی، وتارەکانی، لەو کردەوانەی بەکردەوە لێم دیون، وزە و تینی خەباتکردنم وەرگرتوە، خۆم بە قەرزاری دەزانم.

پرسیار: ڕوداوی ساڵی ١٩٧٥ی شۆڕشی کورد چی ناودەنێن، نوشست، نسکۆ یان ئاشبەتاڵ، وە بۆچی؟

خالید دلێر: لەبارەی کارەساتی ئاداری ١٩٧٥ دوو بۆچوونی لەیەکجیام هەی، یەکێکیان؛ بزوتنەوەی کوردایەتی چەند ساڵ بوو بە هۆی بوونی سەرکردایەتی مەلا مستەفاوە توشی هەڵدێر و بنبەستی گەورە ببوو، هەتا مەلا مستەفا لەسەرکردایەتی بزوتنەوەکە بمایە، ئەو هەڵدێر و بنبەستانە کۆتاییان نەدەهات، هەر قوربانیدان و خوێنڕشتن و ئارەق ڕشتنە تا کۆتایی بەردەوام دەبوو، لەبەر ئەوە رزگاربوونی بزوتنەوە لەسەرکردایەتی ئەو سەرکەوتنێکی گەورەی کوردایەتی بوو. بزوتنەوەی کوردایەتی بە هۆی سەرکردایەتییەکەیەوە وەکو لاشەیەکی مردوی لێهاتبوو، نەهەڵدەستایە سەرپێ و نەدەشنێژرا، کورد بەدیاریەوە دەستەوئەژنۆ دانیشتبوو، چاوەڕوانی ئەوە بوو بنێژرێت. بۆ ڕزگاربوونی بزوتنەوەکە لە سەرکردایەتیەکەی، جۆش و خرۆشێکی دیکەی تێگەڕا، میللەتی کورد لە ناخەوە هەژا، دۆست و دوژمنی زیاتر بۆ دەرکەوت، ڕاپەڕینە پیرۆزەکانی ساڵی ١٩٩١ زادەی ئەو هەژان و ئەزمونە بوو.

دووەمیان؛ گەورەترین ئاشبەتاڵی مێژوویی بوو لە مێژووی کوردایەتی، ئاشبەتاڵ لە مێژووی کوردایەتی زۆربووە، لەوانە، بزوتنەوەی بارزان ساڵی ١٩٤٥ کە بە یارمەتی حزبی هیوا و مەلا بەڕێوەدەچوو، دوایی باشوریان بەجێ هێشت و چوون بۆ کۆماری مەهاباد، پاشان ئاشبەتاڵی هەڵوەشاندنەوەی پارتی دیموکراتی کوردستان، مەبەستم ئەو باڵەیە، کە بە باڵی مەکتەبی سیاسی ناسرابوو، دیارە ئەمە ئاشبەتاڵێکی ئەوەندە گەورە نەبوو خەڵك هەستی پێ بکات، بەڵام لە لایەنی سیاسییەوە کاریگەریێکی قوڵی خستە سەر کۆمەڵگە و پاشەڕۆژی بزوتنەوەی کوردایەتی. بزوتنەوەی کوردایەتی کە دەبوو بە سەرکردایەتی کۆمەڵ بەڕێوە ببرێت، مەلا مستەفای کردە تاکە سەرچاوەی بڕیار، لەبارەی مەسەلە چارەنوسسازەکانی میللەتی کوردەوە. ئەوە بوو بارزانی توانی ڕۆژی ١٩/٢٠ی مانگی سێی ١٩٧٥ ئەو ئاشبەتاڵە گەورەیە

بۆ بزوتنەوەی کوردایەتی و شۆڕشی ئەیلول بکات، بۆ حزبەکەی خۆشیەوە، بەبێ ئەوەی تەنانەت هەر بۆ ڕواڵەتیش بێت کۆنفرانسێکی بچکۆلە ببەستێ و ئەو بڕیارەی ئاشبەتاڵەی بەسەردا بسەپێنێ. لەبیرمان نەچێت بڵێین ئاشبەتاڵی ١٩٧٥ گەورەترین ئاشبەتاڵ بوو لە مێژووی میللەتی کورددا، کە بوو بە هۆی وێرانبوونی کوردستان و لەناوچوونی سەدان هەزار کورد.

پرسیار: تیرۆر لای ئێوە مانای چی دەگەیەنێت، بە کێ دەکرێت بڵێین تیرۆریست؟

خالید دلێر: تیرۆر بەلایەنی منەوە، یانی کوشتنی کەسانێك، کە خاوەن مەسەلەی ڕەوان یان خەڵکی بێتاوانن، یان بێبەشکردنی میللەتێکی چەوساوە و زۆرلێکراو لە بەکارهێنانی هەیەکان و شێوازەکانی خەباتکردن بۆ ناهەق.

پرسیار: ئێستا دەبینین لە باشور دوو حکومەتی نایەکگرتومان هەیە، ئەگەر ئێستا هەردوو حکومەتەکەی باشور یەکبخرێن و بەڕێزت بکەنە سەرۆکی هەرێم، ئایا یەکەم کارێك پێی هەڵدەستن چی دەبێت؟

خالید دلێر: هەڵبژاردنی پەرلەمانی کوردستان، هەڵبژاردنێکی دیموکراتییانە، هەڵبەت دوای هەڵسان بە ئامارێکی خەڵکی هەرێمی کوردستان.

پرسیار: پاشەڕۆژی سۆسیالیزم چۆن دەبینن، ئایا پێتان وایە کۆمۆنیزم رابوونێکی نوێ بە خۆیەوە دەبینێ و جارێکی تر جەمسەرێکی دژ بە سەرمایەداری دروست دەبێتەوە، بەتایبەت پاش دەرکەوتنی سەرەتای هەڵچوونی ئیسلامی سیاسی؟

خالید دلێر: ئەمن پاشەڕۆژی سۆسیالیزم ڕوناك دەبینم، هەموو کردەوەیەك کە دادپەروەری تێدا بێت بەشێکە لە سۆسیالیزم، حزبە سۆسیالدیموکراتەکان پێشکەوتووخوازییەکەیان لە بەشە سۆسیالیستییەکەیاندایە، زۆر و کەمی بوونی سۆسیالیزم لە ناویاندا ڕێژەی دادپەروەری کۆمەڵایەتی تیایاندا دیاری دەکات. دادپەروەریی کۆمەڵایەتی خاسیەتێکی مرۆڤانەی ڕەسەنە، ڕۆژ بەڕۆژ لە ناو ریزەکانی مرۆڤایەتی زیاتر جێگیر دەبێت، هەمووشیان بەرەو بنەمای (هەر کەس بە پێی پێویستی و هەر کەس بە پێی جۆری کاری) ئەڕوا، جا حەز بکەن یان نا، کە ئەمەش جەوهەری سۆشیالیزمی زانستییە.جۆری کاری) ئەڕوا، جا حەز بکەن یان نا، که ئەمەش جەوهەری سۆشیالیزمی زانستییە…

(دوا وێنە لەگەڵ مامۆستا دلێر ٢٠٠٢)

چەند ترسناکە، پێکەنین.. ئەحمەد ڕەسوڵ

لەم زەمینە پان و بەرینەدا،
کە هەمووی لەسەر ڕەوشتپاکیی ئەوە طاپۆ کراوە،
تەنیا ماڵۆچکەیەکیان بۆ مابووەوە،
لێوەش دەرتان کردن.
چەند سەیرە،
زەمینە پان و بەرینەکەی ڕەوشتپاکیی ئەوە،
تەحەممولی ماڵۆچکەیەک، تەنانەت ئەگەر بۆ بەدڕەوشتییش بێت، نەکات!
لە مەملەکەتە ئاکار بەرزەکەی ئەوەدا،
تەنیا ئەو کوخەیان هەبوو تێیدا لاواز و شکاو بژین،
کوخەکەتان بەسەردا ڕووخاندن.
چەند سەیرە،
لە مەملەکەتی ئاکاربەرزیی ئەوەدا،
کوخێک تەنانەت ئەگەر بۆ بەدئاکارییش بێت، جێی نەبێتەوە!
ئەو شەوە،
ئاە ئەو شەوە،
کە سەرەکەکەتان بۆ ئاپۆڕای چەکدارەکانییەوە،
بە هەموو ڕەوشتپاکیی و ئاکاربەرزیی خۆیانەوە،
هەڵیانکوتایە سەر کوخەکانی بەد ڕەوشتیی،

بێ ئەوەی ئەوانە تێکبشکێنن کە خۆیان لە بنەڕەتدا تێکشکاو بوون،
من گریام،
ئەو شەوە زۆر گریام.
گریام بە ئەو کچانەی کە کەوتنە سەر شەقامەکانی ئاکاربەرزیی ئەوە،
بە ئەو ژنانەی ڕوخساری خۆیان دەشاردەوە لە کامێرا بەڕەوشتەکانی
ئەوە.
ئەو شەوە من چاوم ماندوو و بینینم تەڵخ بوو بوو.
بەڵام ڕوون دەمبینین، ئەوان دایک و خوشکی من و تۆ بوون،
خودایە، ئەی خودای بە ڕەوشتەکان، چەند شکاو و غەمگین بوون.
دایک و خوشکەکانمان، تۆش تەنانەت تۆش خەت بە نەدەگیرا و دەگریای،
ئەگەر بتبینیبان.
من بە ڕوونی دەمبینین، ئەوان کچ و هاوسەری من و تۆ بوون،
خودایە، ئەی خودای ئاکار بەرزەکان، چەند تەنیا و بێکەس بوون،
کچ و هاوسەرەکانمان، تۆش تەنانەت تۆش خەت بە نەدەگیرا و دەتدا لە
پڕمەی گریان، ئەگەر بتبینیبان.
ئەوان مەعشوقەکانی من و تۆ بوون،
ئەوان هاوڕێکانی زانکۆی من و تۆ بوون.
…
ئەوان ئاوارە و دەربەدەر بوون،
ئەو شەوە لە هەموو ژیانیان ئاوارەتر و دەربەدەرتر.
ئەوان ترساو، بێداڵدە و بێپەناگا بوون،
ئەو شەوە لە هەموو ژیانیان ترساوتر، بێداڵدەتر و بێپەناگاتر.
ئەو شەوە،
ئاه ئەو شەوە،
تۆم بینی پێدەکەنیت،
تۆم بینی وەکو جیهادییەک وەها بوویت بە یەکەم جار بە دەم
تەکبیرەوە پێدەکەنیت،
تۆم بینی سەلەفییەک بوویت، دەستت بە ڕیشتدا دەهێنا و بە غرورەوە
پێدەکەنیت،
تۆم بینی بانگخوازێک بوویت، دکتۆرێک بوویت چەپڵەت لێدەدا و
پێدەکەنیت،
تۆم بینی نووسەرێک بوویت،
لەوێنەیەکدا بەدەستێکت قەڵەم و دەستەکەی ترت وەکو مشتەکۆڵە
بەرزکردبوونەوە و پێدەکەنیت.
تۆم بینی خوێندکاری زانکۆ بوویت،
دەرچوویەکی بێکار بوویت،
گەنجێک بوویت،

گیرفان گەرم، پۆشتە و پەرداخ، مێشک بەتاڵ،
یان شڕۆڵە و گیرفان سارد و بە بێئومێدیی و بێخەیاڵ،
پێدەکەنیت.
تۆم بینی مامۆستای زانکۆ و پڕۆفیسۆر بوویت،
تۆم بینی سیاسیی لە پلە یەکەوە تا پلە دە بوویت،
چالاکوان و میدیاکار بوویت،
پێدەکەنیت.
لە تیقی و ڕادیۆوە هەر قاقای پێکەنین بوو،
لەسۆشیاڵ میدیاوە هەر وێنە، ڤیدیۆ و ئیمۆجیی پێکەنین بوو،
خودایە چ پەتایەک بوو ئەو شەوە بڵاوبووەوە!
پەتای پێکەنین!
ئێوە هەموو پێکڕا بە دەم پێکەنینەوە هاوارتان دەکرد:
بژی ڕەوشتپاکیی و ئاکاربەرزیی.
بمرێ بەدڕەوشتیی و ئاکارنزمیی.
ئێوە بە هەموو ڕەوشتپاکیی و ئاکاربەرزیی خۆتانەوە،
هیستیریانە پێدەکەنین.
ئەو شەوە بۆم دەرکەوت،
چ ئاپۆڕایەکە پێکەنین،
چەند تەڵخ و کوێرە پێکەنین،
چەند ترسناکە پێکەنین!

ئەحمەد ڕەسوڵ

بیرەوەری□ی□ک□انی ف□ق□ی□ک□ی گومڕا.. (41).. شەماڵ بارەوانی

بەشی چل و یەک

سێ قول هوال□□ و دوو فەقێ و فێڵێک..!

بەحوکمی ئەوەی هەم فەقێ و هەم ئیسلامی بووم کاتی خۆی، ئەوە لەقۆناغی ژیانی فەقێیاتیم و سەردەمی ئیسلامی بوونم دا، فەقێیەکمان لەگەڵدابوو، ئێستا لە یەکێک لە مزگەوتەکان لەهەولێری پایتەخت

مەلایە، زۆر بە تووندی ئیسلامیبوونی گرتبوو و تابڵێیت ئیسلامیزمەکی دۆگمایی بوو. زۆرجار دەیگوت: لە پێناو ئەو ڕەبازی پیرۆزەی(ئیسلامی سیاسی) و کاری دەعوە و بانگخوازی، ئەنجامدانی هەموو شتێک دروست و ڕێگە پێدراوە. هەندێک جار بە شۆخی و گاڵتە کاتێک تووڕەمان دەکرد، دەیگوت: تەنانەت زینا(سێکسی ناشەرعی)یش درووستە.

واتا ماکیافیلی وتەنی(الغایة تبرر الوسیلة) و ئامانجەکان ئامرازەکان ڕەوا دەکەن، جا هەر لەو سۆنگەیە میکیافەلیانەیەوە، ئیسلامیەکان زۆر شتیان ڕەواکردبوو. لە پێناو گەیشتن بە ئامانجەکانیان گەلێ شتیان دەکرد و زۆر شتیان لەسەرخۆیان قبوڵ دەکرد، بۆ نموونە دەیانگوت: ئێمە ئێستا لە قۆناغی دەعوە و بێ دەسەڵاتیداین، مەسیح وتەنی شاپەکیان لەلای ڕوومەتی ڕاستەت دا، تۆ لای چەپیشیان بۆ ڕابگرە. یان گەر کراسەکەی بەرتیان لە دزی، تۆ دەرپێکەشتیان وەبدە.

تا دەگەین بە قۆناغی تەمکین و دەوڵەت داری و جێ بەجێکردنی ئەحکامەکانی شەریعەت و ڕۆنانی دەوڵەتی سیوکراتی، ئەوسا بە کاهی دەی خۆمان دەتوانین دۆگم و ئایدیاکانی خۆمان، ئایدیۆلۆژیا و بیر و باوەڕ و ئەقیدەی خۆمان بسەپێنین و چی ویستمان بیکەین و بیڵێین و کەسێک کاتی خۆی و لە کاتی دوو ڕوویی و لاوازی و بێ دەوڵەتیماندا، شاپەکی تیاهەڵدابین، لە تۆڵە و جێگایدا دوو شاپی تیاهەڵدەدەینەوە.

بۆیە ناچارین ئێستا لەگەڵ بڕیارەکانی دیفاکتۆ دا خۆمان بگونجێنین و هەندێک شت بکەین و بڵێین و بچینە ژێر باری ئەمری واقیعەوە.

ئەو هێزه ئیسلامی‌سیاسیەی من ئەندامیان بووم و لە ڕیزی حزبەکەیاندا کارم دەکرد، زۆر کاریان دەکرد و چەندین چالاکیان ئەنجام دەدا، لەحەقیقەتدا بڕوایان پێی نەبوو، وەلێ بۆ سەرنج ڕاکێشانی ئەویتر و خستنە ژێر کاریگەری خەڵکی بۆ ژێر ئایدیۆلۆژیاکەیان ئەنجامیان دەدا.

لە کارکردنیشدا زۆر زیرەک و فێڵباز و هەتابڵێیت تاکتیک باز و هونەرمەند و لێزان بوون، لە جوڵاندنی هەست و سۆزی خەڵکێک بۆ لای خۆیان و وەرچەرخاندنیان بۆ ئاراستەی ڕەباز و ئایدیۆلۆژیاکەی خۆیان.

جا فەقێیەکی هاوڕێم هەبوو، ئێمەش لەو دەیەی تێدا بووین، دەستمان کردبوو بە کاری دەعوە و بانگخوازی و گەمەی ڕاکێشانی سەرنجی خەڵک

بەلای خۆمان و بە ئیسلامیزم کردنیان.

یان هەر هیچ نەبێت دەمانگوت بیانکەین بە هاوسۆز و لایەنگر، یان دژایەتیمان نەکەن. جا ئەمەش بە حوکمی ئیسلامی بوونمان و خوێندنی دەرس و وانە لای ئیسلامیەکان و مانەوە لەحوجرەی ئیسلامیەکان، زۆر لێزان و فێڵبازبووین. دوو قوتابیی قوتابخانەی ئیسلامیەکان بووین و لە تاکتیک و فریودان و، زۆر بە حەماسەتیشەوە دەعوەمان لە ئیسلامیەکان دەکرد. جا هەموو شێوازێکمان دەگرتە بەر، تەنها لەپێناو سەرنج ڕاکێشانی خەڵکی بەلای خۆماندا و بتوانین هەست و سۆزیان بە ئاڕاستەی بیر و باوەڕی ئیسلامیە سیاسیەکەماندا بجووڵێنین. وەکوو سەردانی کردنی خەڵکی دێ، قسەی نەرم و لەوبەخۆندەیی و ڕووخۆشی، تێکەڵاوی گەنج و هەرزەکارەکان و ..تاد. ڕۆژێکی خەریکی پیاسەبووین و ژنەکمان دیت لە پێش دەرگای حەوشەی ماڵەوەیان دانیشتبوو،

یەکسەر من ئەو فەقێیە بە یەکتریمان گوت: چۆن بتوانین و چی بکەین تا مەیلی بە ئیسلامیەکان ڕابکێشین؟

ڕێککەوتین کە هەردووکمان بڕۆین یەکە و ختمەکی قورئانمان لەت کردیە و تۆ ئاگادار نیت!

دوای ئەوەی سڵاو چاک و چۆنیمان لەگەڵ ژنەکە کرد و پێمان گوت: پلکە ختممان لەت کردیە. ژنەی بەستە زمان خەریک بوو لە خۆشیان باڵبگرێت و بفڕێت. تا خوا حەزکات کەیفی هات و یەک گونیە دووعای مراز حاسڵ بوون و خێری بەکردین. لە ڕاستی دا بەرلەوەی بگەین بە ژنەکە و سڵاوی لێبکەین، یەکەو سێ قولهو وڕامان خوێند.

لە ئیسلامدا ڕیوایەتێک لە چەند ڕێگەیەکەوە هاتووە و دەڵێت: خوێندنی سورەتی(الإخلاص)، سێ یەکی قورئانە* واتا: سێ قل هوالله بخوێنە، بارتەقای خوێندنی هەموو قورئانە و لەت بە ختمەکە حیسابە.

....

*روى البخاري (6643) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ أَنَّ رَجُلاً سَمِعَ رَجُلاً يَقْرَأُ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ يُرَدِّدُهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ جَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ ، وَكَأَنَّ الرَّجُلَ يَتَقَالُّهَا [أي يراها قليلة] فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : (وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ

إِنَّهَا لَتَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ) .

وروى مسلم (811) عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ : أَيَعْجِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَقْرَأَ فِي لَيْلَةٍ ثُلُثَ الْقُرْآنِ ؟ قَالُوا : وَكَيْفَ يَقْرَأْ ثُلُثَ الْقُرْآنِ . قَالَ : قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ تَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ .

وروى مسلم (812) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : احْشُدُوا فَإِنِّي سَأَقْرَأُ عَلَيْكُمْ ثُلُثَ الْقُرْآنِ فَحَشَدَ مَنْ حَشَدَ ، ثُمَّ خَرَجَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَرَأَ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ثُمَّ دَخَلَ ، فَقَالَ بَعْضُنَا لِبَعْضٍ : إِنِّي أُرَى هَذَا خَبَرٌ جَاءَهُ مِنْ السَّمَاءِ ، فَذَاكَ الَّذِي أَدْخَلَهُ ، ثُمَّ خَرَجَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ : إِنِّي قُلْتُ لَكُمْ سَأَقْرَأُ عَلَيْكُمْ ثُلُثَ الْقُرْآنِ ، أَلَا إِنَّهَا تَعْدِلُ ثُلُثَ الْقُرْآنِ .

شاگرد.. پشکۆ ناکام

......ئاساییە هەر کەسێک بیەوێ شار یان ناوچەیەک بکا بۆ کەمکردنەوەی ئازارەکانی ، بەڵام ئەو هاوکارییە لە دیدی" قۆنتەرات"ەوە بێ ئەچێتە قال□بی بزنس و مامەڵەی بازرگانی و قازانجی ماددی ، کاتێک کادرێکی پارتی !!! ببێ بە قۆنتەراتچی ئەوا لەماوەی شەش ساڵا سلێمانی ئەکا بە هەولێر و دهۆک جا نازانین لە ڕووی خزمەتگوزاریییەوەیە یان لە ڕووی زۆری هێزی چەکدار تەنها بۆ بۆ دوو شار وەک" میلیشیاتی جەکدار ، ز□□□قانی ، زیو□ قانی، پاراستن ، هێزی تایبەت ، پۆلیس. هێزی گوڵان ، هێزی ئینجانەیان ، دژە تیرۆر ، هێزی بلە و ئەوی تر.. هێزی وەزارەتی ناوخۆ و هێزی سیخوڕە خ□ بەخشەکان...هتد.... بەڵام بە قۆنتەرات گرتنی سلێمانی دووپات کردنەوەی ئەو ڕاستیی□یە کە چۆن وەک حیزب!! و پارتییەکان وەک" بسیج" هەردەم لە دیدی قۆنتەرات و بیسنزی قۆنتەراتەوە ئەڕوانە

هەموو مەسەلەکان بە مەسەلە نیشتیمانیەکانیشەوە ، ئەوەش لە چەن لایەکەوە س□ل□م□نراوە وەک جۆن کاتی خۆی "بزووتنەوەی ئەیلول"یان وەک قۆنتەراتێک لە شای ئێرانەوە وەرگرتبوو ، دواتر قۆنتەراتی بەگژا چوونەوەی بەرگری پێشمەرگەی دوای ئاشبەتاڵیان یابو بە " مفارزی خاصة" بە ووتەی عەسکەری و "جاش" بە ووتەی شەعبی" ، پاشتریش هەر هەمان حیزب و لە ڕێ ی کادیرەکانییەوە قۆنتەراتی بە سەلامەت تێپەڕ بوونی " داعش"یان گرتە ئەستۆ بۆ "کۆمەڵ کوژی شەنگال و یەزیدییەکان کە دواتر بوو بە قۆنتەراتی فرۆشتنی نەوت لە لایەن داعشەوە بە تورکیا بە د□□ای□ی پارتی…جگە لەوەش "سلێمانی" لە پەنجا و شەستەکانی سەدەی ڕابردوو شاعیر و کەڵە پیاوەکانی ئەیان ووت: خۆش بێ وەتەن… بە عیلم و فەن ، ئەو سەردەمانە حیزبی ئەو تازە قۆنتەراتچییە لە ناوچە و زێدی خۆیان بە شەڕی عەشایەرەوە سەرقاڵی ئەوە بوون کام"ئەزبەنی" سەرۆک و مەرجەعە….

خۆ ئەگەر سلێمانی بە قۆنتەرات بۆ شەش ساڵ بچێتە ژێر ڕکێفی پارتییەوە ئەوە باشترە خەڵکی شارەکە هەموو خۆیان فێری عەرەبی بکەن تا لە دووبارە بوونەوەی دوا ڕۆژی ئابێکی تر بتوانن وەک"هاوڕێ"یەک پێشوازی لە میوانەکان بکەن ، دیارە فێربوونی "تورک"یش زەرورەتێکە بۆ پتەوکردنی پەیوەندییە مێژوویی و نەوتییەکانی ئێمە و تورکیا ، جگە لەوە گەر لەو شەش سا□□ی قۆنتەراتیەیا هەر بە "مناقصة" حکومەتیان دامەزران با ووتە بێژەکەی "کاڵا" و"کاڵەک" لە

یەک جیاکاتەوە…!!

ڕەنگە ئەمڕۆ سلێمانی بەدەست موسیبەتێکی سیاسی و ئابوورییەوە بناڵێنێ ،بەڵام بە قۆنتەرات گرتنییەوە لای ئەو کادیرەی پارتییەوە وەک بە قۆنتەراتگرتنی هەڵبژاردەی" ئەرجەنتین"ە لە لایەن "عدنان القیسی"وە… باشترین پرسیار ئەوەیە کە ئایا لە نەبوون یان کامڵ نەبوونی فیکر و مێشکا قۆنتەراتچییەکی حیزبی ئەتوانێ چی بکا کە ئەو شار و لەتەی کە باسی لێوە ئەکا لەگەڵ هەر بارانێکا خەڵکەکەی ئەبێ بە بەلەمی"ئیمارات"ی هات و چۆ بکەن چونکە ئەو د□ف□ر□ بە بە "دوبەی"ئەشوبهێنرێ ، گەر باس هەر باسی بە قۆنتەراتگرتنی سلێمانییەوە بێ لە لایەن

حیزبی ئەو برادەوە بۆ یەکسەر وەک شار و لەتەکەی تر هەر بەبێ قۆنتەرات یەکسەر تەسلیم بە تورکیا نەکرێ و لە ڕووی "ئەمن "یشەوە جەندرمەی تورکی لە تەیارەی بێ تەیارەچی ئەمانپارێزن..!!

ئەو برادەرە کە حەزی لە" قەنتەراتچێتی"یە هەقە شار و دەسەڵات لەیەک جیابکاتەوە گەر ئەو بکوژی باوکێک و سەرۆکێک وەک یەک سەیر بکا باشتر وایە پێش ئەوەی خوو باتە قەنتەراتچێتی بە کرێکاری دەست پێ بکا و ببێ بە شاگرد…

تایبەتمەندییەکانی شۆڕشی ژن، ژیان، ئازادی.. وەرگێڕانی بۆ کوردی:کاوە عومەر

دیمانەی خەلیل کەیوان لەگەڵ حەمید تەقوایی

باسێک دەربارەی پێکهاتەی دانیشتوانی و نموونەی شۆڕشی ئێستا

بۆ پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵ جەدید ئامادەکراوە

خەلیل کەیوان: پێکهاتەی دیمۆگرافیای شۆڕشی ئێستا چییە؟ ئامادەبوونی جۆش و خرۆشی گەنجان و خوێندکاران و قوتابیان چ خەسڵەتێکی پێدەبەخشێت؟ ئایا ئەمە شۆڕشی گەنجانە؟ پێگەی دیار و بەرچاوی ژنان لەم شۆڕشەدا چییە؟ تەوەر و داواکارییەکانی شۆڕش چین؟ سەرکەوتنەکەی مانای چییە؟ ئاکامی جیهانی شۆڕش چی دەبێت؟ ئەم پرسیارانە و پرسیاری زیاتر لە بەرنامەی وەڵامدانەوەی ئەمڕۆ لەگەڵ حەمید تەقوایی تاوتوێ دەکەین.

حەمید تەقوایی، هەموو شۆڕشێک لەسەر چوارچێوەی هەندێک بەستێنی مێژوویی و کۆمەڵایەتی و ئابووری پێکهاتووە و تایبەتمەندی ناوازەی هەیە. پرسیاری یەکەم ئەوەیە کە تایبەتمەندییە دیمۆگرافییەکانی شۆڕشی ئێستا چین؟ دەڵێن ئەمە شۆڕشی گەنجانە. ئایا زۆر گوێت لە ڕۆڵی خوێندکار دەبێت بەتایبەتی لە ساڵانی هەشتاکان؟ باسی ڕەنگی ژنانەی شۆڕش دەکەن. پەیوەندی چینە کۆمەڵایەتییەکان و کەسانی بەتەمەن لەگەڵ شۆڕش چییە؟

حەمید تەقوایی: ڕوونە کە تایبەتمەندی ژنانەی ئەم شۆڕشە، کە بۆ یەکەمین شۆڕشی ژنان لە مێژوودا ناسراوە، لە بنەڕەتدا پەیوەندی بە یەکێک لە ئامانج و داخوازییە سەرەکی و گرنگەکانی ئەم شۆڕشەوە هەیە، کە ڕزگاری ژنانە، یەکسانی تەواوەتی ژن و پیاو،

هەڵوەشاندنەوەی ئاپارتایدی جێندەری تەواو کە لە ئێراندا هەیە، و لابردنی هەڵاواردنی گەورە لە دژی ژنان.
شۆڕش لە مەسەلەی حیجابەوە دەستی پێکرد، حیجاب نەک وەک بەرگێکی سادە بەڵکو وەک دیوارێکی ئاپارتایدی جێندەری و وەک قەفەسێکی جووڵاو بۆ ژنان! ساڵانێکە لە بانگەشە و ئەدەبیاتی حیزبیدا هەمیشە ناڕەزایەتیمان بەرامبەر حیجاب بەو شێوەیە هەبووە و کاتێک ئەم شۆڕشە ڕوویدا، یەکەمین ناڕەزایەتی و زەمینەی سەرهەڵدانی دژایەتی حیجابی ئیسلامی و حیجابی ناچاری بوو. ناڕەزایەتی دەربڕین بەرامبەر بە حیجاب بە مانای ناڕەزایەتی کۆمەڵگایە بەرامبەر بە هەموو ئەو هەڵاواردنانەی کە لەم چوار دەیەیەدا بەسەر ژناندا جێبەجێ کراوە. لە ڕاستیدا کۆمەڵگا لەبەرانبەر بێ مافی بچوکردنەوە و سوکایەتیەکان بەژناندا ئارامی لەبەر بڕابوو. لە سەدا پەنجای کۆمەڵگا و هاوشان لەگەڵ ئەواندا زۆرێک لە پیاوە ئازادیخوازەکان دەیانویست هەموو ئەو پەیوەندی و یاسا دژی ژنانانەی کە ئەم جیاکارییەیان و دەبێ بگوترێ سووکایەتی و بێڕێزیان بەسەر ژناندا سەپاندبوو ، تێکبشکێنن.
ژنانە بوونی شۆڕش پێش هەموو شتێک مانای ئەمەیە. سروشتییە کاتێک بابەتێکە مافەکانی ژنان بێت، ژنان لە پێشەوەن وهەر بەو شێوەیەش ڕوویدا. تا ئەمڕۆش ژنان لە ڕیزی پێشەوەن لە خۆپیشاندان و گردبوونەوە و ڕێپێوان و تەنانەت لە ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ هێزە سەرکوتکەرەکان لە پێشەوەن.
ڕۆڵی چالاک و شەڕانگێزانەی گەنجان و خوێندکاران لە شۆڕشی ئێستاشدا ڕاستییەکە. لەم حاڵەتەدا پێویستە دوو خاڵ ئاماژەی پێبدرێت. یەکەم: لە هەر شۆڕشێکدا گەنج ڕۆڵێکی کارا دەبینێت. بەتایبەت لە ڕۆژانی سەرەتای شۆڕش و لە یەکەم تەقینەوەکاندا گەنجان لە پێشەنگی خۆپیشاندانەکان، لە ململانێ لەگەڵ هێزە سەرکوتکەرەکان و ئەو ڕووبەڕووبوونەوە گشتییەی کە لە نێوان هێزەکانی سەرکوتکاری حکومەت و شۆڕشدا ڕوودەدات. لە ڕاپەڕینی ساڵانی ١٣٩٨ و ١٣٩٦دا هەمان شت بوو و لە هەموو شۆڕشەکانیشدا هەمان شتە.
ئەم ڕاستییە بەو مانایە نییە کە ئەم شۆڕشە تەنیا هی نەوەی گەنجە یان هەشتاکانە، وەک دەوترێت. تەنانەت دەوترێت ئەم نەوەیە پەیوەندییەکی ئەوتۆیان لەگەڵ نەوەی پێشوودا نییە، لە زمانی یەکتر تێناگەن، ئارەزووی جیاوازیان هەیە و هتد. ئەمانە بەڕای من ڕاست نین. گەنجان نوێنەرایەتی خواست و ئارەزووەکانی هەموو کۆمەڵگە دەکەن. جێی باوەڕ نییە، بۆ نموونە خوێندکارانی ساڵانی هەشتاکان بێنە سەر شەقامەکان، بەڵام دایک و باوکیان دژی ئەوەن، و نایانەوێت منداڵەکانیان ناڕەزایەتی دەربڕن، یان خواستیان

جیاوازە و گوایە ئەوان داواکارییەکیان هەبێت و خوێندکارەکان داواکاری جیاوازتریان هەبێت! ئەمانە بێمانان. دیارە کاتێک خوێندکارێک هاوار دەکات کە ئەمە کۆماری ئیسلامیمان ناوێت یان بمرێ خامنەیی و هەر دروشمێکی ڕادیکاڵ کە دژی هەموو سیستەمەکە دەیڵێنەوە، قسەی دڵی هەموو نەوەکانە. بۆیە لەم ڕوانگەیەوە بە تەواوەتی هەڵەیە کە جیاوازی لە نێوان داواکاری و دروشمی نەوەی گەنج و نەوەکانی پێشوو بکەین و بڵێین جیاوازن. ئەمە بە هیچ شێوەیەک وا نییە. ئەگەر جیاواز بووایە حکومەت بە ئاسانی دەیتوانی سەرکوتی بکات و خێزانەکان خۆیان دژی ئەم هەنگاوە دەوەستانەوە، لەکاتێکدا دەبینین تەواو پێچەوانەکەیە.
خاڵی دواتر ئەوەیە کە شۆڕش تەنها لە خوێندکاردا سنوردار نییە و تا زیاتر بڕێنە پێشەوە دەبینین کە چین و توێژەکان لە دانیشتووان زیاتر دەچنە پاڵی. بۆ نموونە دەبینیت هەزاران کەس لە یاد و مەراسیمەکانی ناشتنی گیانبەختکردووانی ئەم شۆڕشەدا دێنە سەر شەقامەکان، نەک تەنها گەنجان، بەڵکو هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵگا. بۆ نموونە ، چلە مین ڕێوڕه سمی مه هسا که له شاری سه قز شاهیدی بووین چه ند دە هه زار که س به شدار بوون و ته نانه ت جه ماوه رییه کی زۆر له بوکانه وه به ره و سه قز ده ستیان به ڕێپێوان کرد. لە شارەکانی تریشدا ئەم بزووتنەوە بەربڵاوە دەبینین. لە بانگەوازەکانی ڕێپێوان لە ڕۆژانی ١٤ و ١٥ و ١٦ی ئازەردا دیسانەوە دەبینین کە جەماوەرێکی زۆر هاتنە سەر شەقامەکان. دەمەوێت ئەوە بڵێم کە ئەوە ڕاست نییە تەنها گەنجان لەسەر شەقامن. وا نییە. بەتایبەت لەگەڵ پێشکەوتنی شۆڕشدا، شاهیدی ئەوە دەبین کە خەڵکی زیاتر دەچنە ناو شۆڕشەوە.
لە کۆتاییدا پرسیارت لە سیمای چینایەتیی شۆڕش کرد. بەڕای من ئەمە ڕاستەوخۆ پەیوەندی بە تەوەرەی شۆڕشەوە هەیە و بە تایبەتیش بەوەوە کە شۆڕش بەدوای چ ئامانجێکدا دەگەڕێت.
پێش هەموو شتێک، ڕوحی پێکهێنانی شۆڕشێک لەسەر بنەمای ئامانج و ئایدیاڵێکی تەواو ئینسانی، مۆری چینێکی دیاریکراو لەگەڵ خۆیدا هەڵدەگرێت. ئەو هەستەی کە ئێمە شاهیدی شۆڕشێک دەبین بە گۆڕینی ڕیشەیی دۆخەکە و نەک ئەو سیناریۆیانەی کە پێشتر هێزە ڕاستڕەوەکان پێشنیاریان دەکرد، وەک ڕژێمی چنج، یان ڕیفراندۆم، یان لە سەرەوە دەگۆڕێت و هتد، ئەو هەستەی کە شۆڕشێک بە گۆڕینی ئەم دۆخە دروست بووە، ئەمەش بە واتای داواکاری چینی کرێکار! ئەمەش بەو مانایەیە کە ئەو چینەی کە داواکاری بنەڕەتی هەیە، دەیەوێت لە ڕیشەی ستەم، ڕیشەی چەوسانەوە، ڕەگی هەژاری بدات، کێشەکی ناڕەزایی دروستکردووە و ڕەخنە و هەڵوەستەکەی دیار و چارەنووسساز بووە.

کاتێک شۆڕشێک ڕوودەدات، پێت خۆش بێت یان نا لەڕێگ دەدات و زیاتر وزیاتر ڕادیکاڵتر دەبێت. ئەم شۆڕشە هەر هەمان شتە. هەناسەی دروشمی ژن، ژیان، ئازادی، ئەگەر بە وردی سەیری بکەیت، بۆت دەردەکەوێت کە لە ڕاستیدا پەیوەندی بە کەرامەتی مرۆڤ و ڕزگاری و ڕێزگرتن لە ژیان و مرۆڤایەتییەوە هەیە و بە سروشتیش باس لە یەکسانی ژن و پیاو دەکات، کە ئەو کۆمەڵگا دەبێت هەژموونی دژە ژنی ئایین لاببات.و بخاتەلاوە، قسە لە دەکات. ئەوکەسانەی کە لە سیستەمی بەهاکانیاندا ئەمانەیان زۆر بەلاوە لاوەکی بووە یان ئەمە ڕەزامەندی خۆیان بۆی داوە، بەڵام لە ڕوانگەی ستراتیژییەوە بەهای دیکەی وەک پیرۆزی سنوور و خاک، ڕێزگرتن لە کوروش و باوباپیران، ڕەسەن، دەخەنە ڕوو کولتوور، پەرستنی خاک، یەکپارچەیی خاک و هتد. لەگەڵ ژن ژیان ئازادیدا، لاپەڕەیەکی هاوبەش نادۆزنەوە. ڕاستە و زۆر باشە کە ئێستا هەموو هێزەکان پشتیوانی شۆڕش دەکەن، بەڵام ئەگەر دروشم و بەهاکانی خۆیان لەبەرچاو یان بگرن، پەیوەندییەکی ئەوتۆیان بە شۆڕشی ژن ژیان ئازادییەوە نییە. شۆڕشی “ژن ژیان ئازادی” ئەڕای چینی کرێکار بەرزدەکاتەوە، چونکە تاکە چینە کە لەڕووی سیاسی، ستراتیژییەوە، لەڕووی پێگەی بابەتیی و ڕاستەقینەی خۆیەوە لە کۆمەڵگەدا، هیچ بەرژەوەندییەکی لە هەڵاواردنی ڕەگەزی و ژیان لەژێر هێڵی هەژاری وسەرکوتکردنی ئازادییەکاندا نییە، لەگەڵ ڕزگارکردنی هەموو کۆمەڵگەدایە، لەگەڵ زۆرترین ئازادییەکان، زۆرترین خۆشگزەرانی، زۆرترین یەکسانیدایە. لە ڕوانگەی چینایەتییەوە ئەم شۆڕشە سیما و سروشتێکی چەپی هەیە.

خەلیل کەیوان: سەرەڕای بوونی گروپ و چین و توێژە کۆمەڵایەتییە جیاوازەکان لە شۆڕشدا، هێشتا ڕێژەیەکی کەمی دانیشتوان چالاکانە بەشداری ناڕەزایەتییەکان دەکەن. بێگومان سەدان هەزار کەس بەشداری ناڕەزایەتییەکانی دەرەوەی وڵاتیان کردووە. چاودێران و شرۆڤەکاران باس لە ناوچەی خۆڵەمێشی دەکەن و باس لەو کەسانە دەکەن کە هێشتا لە ناڕەزایەتییەکاندا ئامادە نین. بەشی خۆڵەمێشی مانای چییە و بۆچی تا ئێستاش لە ناڕەزایەتییەکان ئامادە نین؟

حەمید تەقوایی: سەرەتا دەبێ بڵێم دەستەواژەی ناوچەی خۆڵەمێشی بێ مانایە. ئەمە مەقولەیەکی تەواو بێ مانایە، ئەگەر لایەنگریش نەبێت، کۆتاییەکەی بە قازانجی حکومەت دەبێت چونکە دەیەوێت بڵێت زۆرینە یان بەشێکی گەورەی کۆمەڵگا لەگەڵ ئەم شۆڕشەدا نییە، خۆڵەمێشییە، وا دیارە کە دوودڵە یان خۆپارێز، پارێزکارە و هتد. من وا بیرناکەمەوە. هەمان ئەو خاڵەی کە وتت کە دەبینیت سەدان هەزار کەس لە دەرەوەی وڵات ناڕەزایەتی دەردەبڕن – ئەگەر ئەو کۆمەڵە وڵاتانی دەرەوە لەبەرچاو بگرین، دەبینین ملیۆنان ئێرانی لە بزووتنەوە

ناڕەزایەتییەکانی سێ مانگی ڕابردوودا بەشدار بوون- بەڵام ئێمە ئەمەمان نییە لە وڵاتدا بەم مانایە ئەوەیە کە هێزی سەرکوت و تۆقاندن و کوشتاری کۆماری ئیسلامی بووەتە هۆی ئەوەی کە هێشتا توێژی گەورە نەیەنە سەر شەقامەکان. ئەمە بەو مانایە نییە کە بەشە گەورەکەی دوو دڵە یان خۆڵەمێشی بێت، یان ڕیفۆرمخوازن یان لەگەڵ مانەوەی کۆماری ئیسلامین بە تەنها یەک ڕیفۆرم. ئەمە بە هیچ شێوەیەک وا نییە. پێشتر لەم زنجیرە بەرنامەیەدا ڕوونم کردۆتەوە کە لە هەر شۆڕشێکدا بەشە چالاکەکەی کۆمەڵگا، ڕێژەیەکی کەم لەو کۆمەڵگایە دێتە مەیدان، بەڵام تەنانەت بەو شێوەیەش شۆڕش جەماوەرییە چونکە ئەو بەشە چالاکە دەیەوێت و ئارەزووی دەکات و ناڕەزایەتی بەرامبەری دەردەبڕێت لەدژی ئازار و ناخۆشیەکان نوێنەرایەتی هەموو کۆمەڵگا دەکات، و دەیەوێت ئەو کێشانە چارەسەر بکات کە پەیوەندییان بە ژیانی هەموو مرۆڤەکانەوە هەیە، ئەو کێشانەی کە ئەمڕۆ پێی دەوترێت لەسەدا ٩٩.
ئێمەش لە شۆڕشی ئێستاشدا بەتەواوی هەمان شت دەبینین.کە ئاماژەم پێدا، ئەگەر خوێندکاران هاتنە سەر شەقام، ئەوە مانای ئەوە نییە کە داخوازییەکانی گەنجان بەرز دەکەنەوە، بەڵکو بەڕاستی داواکارییەکانی هەموو کۆمەڵگە بەرز دەکەنەوە، کە لە سەرووی ئەو خوستانەدان، وەک هەر شۆڕشێک ، بۆ ڕووخاندنی ئەو سیست□م□ و حکومەتەی کە هەیە. ڕزگاربوون لە کۆماری ئیسلامی خواستی هەموو مرۆڤەکانە. ئەگەر هێشتا هەندێک کەس بەشداری نەکەن، پێموایە هاوسەنگی هێز ڕێگە بەم کارە نادات و خۆشبەختانە ئێمە شاهیدی ئەوە دەبین کە لەم سێ مانگەدا لە دوای شۆڕشەوە، ڕۆژانە بەشێکی گەورەتر هاتۆتە سەر شەقامەکان و پێموایە کە ئەمە ڕەوتەکە زیاترو زیاتر دەکات و بەردەوام دەبێت.
خەلیل کەیوان: لە نوسین و گفتوگۆکانتاندا چەندین جار باستان لە کولتوری ناڕەزایەتی کۆمەڵگا کردووە، باسی شوێنی فەزای سیاسی گشتی یان پارادایم لە هەلومەرج و پێشهاتە سیاسییەکاندا کردووە. شۆڕشی ئێستا لە چ پارادایمێکدا ڕوودەدات؟ لەم ڕوانگەیەوە جیاوازیەکان لەگەڵ شۆڕشی ١٣٥٧ و پێشهاتەکانی سی□کانی سەدەی ڕابردوو و بزووتنەوەی بە نیشتمانیکردنی پیشەسازی نەوت و شۆڕشی دەستووری چین؟
حەمید تەقوایی: لە هەلومەرجی سیاسی هەر کۆمەڵگایەکدا، و دەکرێ بڵێین تەنانەت لەسەر ئاستی جیهانیشدا، لە هەر قۆناغێکدا ڕووبەڕووی کەشێکی فیکریی دیاریکراو دەبینەوە، کە پێی دەوترێت پارادایم. پارادایم بە واتای کولتوور و بەهاکان و گوتاری سیاسی و کۆمەڵایەتی باڵادەست لە فەزای فیکری کۆمەڵگادا.

ئەوەندەی پەیوەندی بە ئێرانەوە هەیە، ئەمە لەم قۆناغانەدا پارادایمی جیاوازمان هەبوو کە ئەوە باستان کرد. لە شۆڕشی دەستوریدا بنەمای کێشەکە ئەوە بوو کە کۆمەڵگە لەدژی سیستەمی فیۆداڵی سەدەی ناوەڕاستی سەردەمی قاجار ڕاپەڕیبوو و ئەوەی دەیویست دادپەروەری و ئازادی و بەدیلەکەی مۆدێلی ڕۆژئاوا بوو. زۆرێک لە ڕۆشنبیرانی شۆڕشی دەستووری، ئەوانەی کە بناغە فیکرییەکانی ئەو شۆڕشەیان بنیاتنا، بەرهەمی بیرمەند و نووسەر و فەیلەسوفە پێشەنگەکانی ڕۆژئاوایان وەرگێڕا و لە کۆمەڵگادا بڵاویان کردەوە. داواکاری ئازادی، ئەو داوایەی کە دادگایان هەبێت، ئەو داوایەی کە پەروەردەی مۆدێرنمان هەبێت و ئەو ڕاستییەی کە دەستوور لە دەستووری بەلجیکا وەرگێڕدراوە وەک مۆدێلی خۆیان دایاننا ، هەموو ئەمانە نیشانی دەدەن کە پارادایمی کۆمەڵگاکە لەو سەردەمەدا جۆرێک بوو لە خۆرئاوابوون بە مانایەکی ئەرێنی، وشەکە بە واتای ئاماژەکردنە بە بەهاکان، ئاماژەیە بە پێشکەوتنە کولتووری، کۆمەڵایەتی، سیاسی، هونەری، فەلسەفی و زانستییەکانی ڕۆژئاوا.

شۆڕشی دەستووری لەو ژینگەیەدا ڕوویدا. لە ڕاستیدا پارادایمی شۆڕشی دەستووری، پارادایمی مۆدێرنیزم و شارستانیەتی ڕۆژئاوایی لەو قۆناغەدا بوو. ئەوەی کە ئەم شۆڕشە نەگەیشتە ئەنجام و شەرعیەتی شۆڕشەکەی بە نەزۆکی هێشتەوە، بابەتێکی ترە، بەڵام لە هەر حاڵەتێکدا بارودۆخی پێشکەوتوویی کولتووری کۆمەڵگا لەو قۆناغەی کۆتایی سەردەمی قاجاردا، ڕووکردن بوو بە ڕۆژئاوای پێشەنگ کولتوور و مۆدێرنیزم.

لە سییەکانی سەدەی ڕابردوودا پرسی بە نیشتمانیکردنی پیشەسازی نەوت هاتە ئاراوە. ئەمە میحوەرێکە بوو، بەڵام لە دەوری ئازادییە سیاسییەکان داوای دەکرا. بزووتنەوەی سۆسیالیستی لەو سەردەمەدا لە دوای سەرکەوتنی شۆڕشی ئۆکتۆبەر خاوەنی شکۆ و کاریگەری و جەماوەری بوو. هەر بۆیەش هێزەکانی چەپ لەو قۆناغەدا چالاک و کاریگەر بوون. هەروەها هەموو خه ڵک ئازادی به مانا لیبراڵه که یان واتای په ڕله مان و دیموکراسی و هتد ده ویست، چونکه له سه رده می ڕه زاشا و کوڕه که یدا هەواڵێک لەئازادی سیاسیەکان نه بوو.

خاڵێکی تر پرسی سەربەخۆیی بوو. پرسی بەنیشتیمانیکردنی پیشەسازی نەوت دەگەڕێتەوە بە دەسەڵاتی بەریتانیا کە لەو ماوەیەدا و لە سەردەمی قاجارەوە دەستی باڵای لە ئێراندا هەبووە و پایەیەکی ڕاپەڕینی سییەکانی سەدەی ڕابردوو کۆتاییهێنان بە دەسەڵاتی بەریتانیا بوو بەسەر پیشەسازی نەوتدا. بەم شێوەیە سەربەخۆیی و ئازادییە سیاسییەکان دوو پایەی پارادایمی سییەکانی سەدەی ڕابردوو

بوون.

لە شۆڕشی ١٣٥٧دا کەش و هەوا تەواو جیاواز بوو. دوای کودەتاکەی ٢٨ی مورداد، کەشی سیاسی و ناڕەزایەتی کۆمەڵگا گۆڕابوو و پارادایمەکی دژە ئیمپریالیستی، دژە ڕۆژئاوایی، دژە بیانی و بە ڕوونی دژە ئەمریکی دروست بووبوو. هۆکاری ئەمەش ڕوون بوو. کودەتای ئەمریکا لە ٢٨ی مورداددا بووە هۆی شکستی بزووتنەوەی سییەکانی سەدەی ڕابردوو و دیکتاتۆرییەکی تەواو لە ئێراندا زاڵ بێت و لە ئەنجامدا هێزە سیاسییە پێشەنگەکان و هونەرمەندان و شاعیر و نووسەرانیش کە دژی حکوومەتی شا شەڕیان کردبوو، خەریکی شەڕ بوون دژی ڕۆژئاوا. ئەوان هەژموونی ئەمریکایان بە هۆکاری دیکتاتۆرییەت و هەموو ناڕەحەتیەکان دەزانی و وەک بوکەڵەیەک یان “بەردی زنجیری ئەمریکا” ڕووبەڕووی شا دەبوونەوە.

ئەم فەزا فیکرییە بووە هۆی ئەوەی دژایەتییەکی کۆنەپەرستانە لەگەڵ کولتوور و شارستانیەتی ڕۆژئاوا و دژایەتی پێشکەوتنخوازانە لەگەڵ سیاسەتە هەژموونگەرییەکانی بۆرژوازی ڕۆژئاوا تێکەڵ بە یەکتر ببن. ئەمەی دووهەمیان، واتە ڕەخنەی پێشکەوتنخوازانە و چەپ لە دیکتاتۆرییەتی شا و هەژموونی سەرمایەداریی ڕۆژئاوایی، لە دوای کودەتاکەی ٢٨ی موردا لە بارودۆخی دژە ڕۆژئاوادا ڕەنگێکی ناسیۆنالیستی و پۆپۆلیستی و پیشەسازیی وەرگرتبوو. بەڵام کاردانەوەی ئایینی دژە ڕۆژئاوایی لە دژایەتیی نوێنەرانی ڕاشکاوانەدا، کاردانەوەی خۆی هەبوو. چالاکوانانی بزووتنەوەیەکی کۆنەپەرستانە کە دژایەتی ڕۆژئاوایی بوون وەک مۆدێرنیزمی ڕۆژئاوایی و زانست و کولتوور و فەلسەفە کە لە ڕۆژئاواوە سەرچاوەی گرتووە. خومەینی و دارو دەستەکەی بەم ڕێگەوە پەیوەست بوون.

یەکەم ناڕەزایەتی خومەینی دوای چاکسازی لە زەویدا ئەوە بوو کە بۆچی مافی دەنگدان بە ژنان دەدرێت! گوتارەکەی ئەوە بوو کە ئەمە ناپاکی بە کۆمەڵگا دەهێنێت، ژنان ناپاکمان دەکەن و ئەم جۆرە دەربڕینە قێزەونانە! ئەم هێڵە بەشێک بوو لە ئۆپۆزسیۆن لە بزووتنەوەی دژە ئەمریکی – دژە شاهانەی ئەو قۆناغەدا، کە دواجار باڵا دەستیان دەستکەوت و شۆڕشی ١٣٥٧یان دەست بەسەردا گرت و شکست پێهێنا و ئەم کارەساتەی بەسەر کۆمەڵگەداهێنا کە زیاتر لە ٤٠ ساڵە دەیبینیت .

لە هەر حاڵەتێکدا، ئەوەندەی باسمان لە پارادایمدا هەیە، لە بارودۆخی فیکریی دوای کودەتای ٢٨ی مورداد، پارادایمی دژە ئەمریکی- دژە ڕۆژئاوایی، لە ڕوانگەی چەپەوە، دژە ئیمپریالیزمەوە و لەڕوانگەی ڕەوتە ئیسلامییەکان، دژی دەستکەوتەکانی ڕۆژئاوا و مۆدێرنیزم، و وەک دواتر ڕایانگەیاند دژە شەیتانی گەورە دەستی

باڵای هەبوو.
ئەم دژە ڕۆژئاواییە تەنانەت لە بەرهەمی نووسەر و شاعیر و هونەرمەنداندا دەبینرێت کە مەرج نییە ئاییندار بن، بۆ نموونە سەعیدی یان ئەلئەحمەد و هتد.
دژایەتیکردنی دەستکەوتە فەلسەفی و زانستییەکانی ڕۆژئاوا و بە بڕوای ئەلئەحمەد دژایەتیکردنی "رۆژئاواییبوون" لایەنێکی ناسیۆنالیستی دیار و بەرچاوی هەبوو و لەگەڵ ئاماژەکردن بە "فەرهەنگی خۆمان" و "بەها نەتەوەیی و کولتوورییەکانی خۆمان" بوو کە لە ڕاستیدا کولتوری خۆمانە جگە لە کولتوری نەتەوەیی باڵادەست هیچی تر نەبوو، لە سەردەمی فیۆداڵیدا ئایینی نەبوو. بەم شێوەیە کەلتوری ئێرانی و فەرهەنگی خۆمان بەشێک لە پارادایمی ئەم قۆناغە و پێشەنگێک بوو بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی مۆدێرنیزم و گەڕانەوە بۆ ڕابردوو و بەم مانایەش، تەنانەت بە مانای ڕاستەوخۆ و دەقاودەقی وشەکە، بە تەواوی کۆنەپەرستانەبوو. تەنانەت بە تەواوی پێچەوانەی بەهاکانی شۆڕشی دەستووریش بوو.
شۆڕشی دەستووری لەسەر بنەمای ڕووکردنە ڕۆژئاوا و بەها و دەستکەوتەکانی ڕۆژئاوا بوو، بەڵام لەم قۆناغەدا ئێمە شاهیدی پێچەوانەکەی بووین، کە لە نووسین و وتارەکانی پێشوودا وەک سەردەمی فەترات باسم کردووە. سەردەمی بە توانایی سەردەمێک بوو کە کەشی هزری و ڕۆشنفکری کۆمەڵگا بەرەو دواوە دەچوو. میرزا مەلکەم خانەکان و دەهخوداکان بە ئەهلی ئەحمەدە پلاستیکیەکان جێگەیان گرتەوە و ناسیۆنالیزم و ئیسلامی دژە شاهانە پاڵیان پێوەنراوە بە پێشەوە.
شۆڕشی ساڵی ١٣٥٧ لە بنەڕەتدا بەهۆی ئەمەوە شکستی هێنا. ئەگەر لە ڕیشە و لەم گۆشەنیگای پارادایمەوە بڕوانین، بەمان دەردەکەوێت کە باڵی دژە ڕۆژئاوایی و باڵی خومەینی و جۆری ئیسلامی خومەینی دەستی باڵایان لەو شۆڕشەدا دەزیەوە. ئەگەر ئەم پارادایم و فەزای فیکرییە نەبوایە، ڕەوتی خومەینی پاڵ نەدەدرایە پێشەوە. خومەینی تەنیا بە تەلارسازی میکانیکی نەدەکرا بەسەر کۆمەڵگادا بسەپێندرێت و لە سەرەوەش ئەم تەلارسازییەیان کرد، بەڵام زەمینەکانی ئەو پارادایمە سیاسییە دژە ڕۆژئاواییە ئایینی- ناسیۆنالیستییە بوو.
پێشتریش گوتم خومەینی لە بنەڕەتدا بە دروشمی "مەرگ بۆ ئەمریکا" شۆڕشی تێکشکاند و بە داگیرکردنی باڵیۆزخانەکان و هتد دەسەڵاتی خۆی جێگیر کرد.
توانای کۆماری ئیسلامی بۆ گەیشتن بەم پارادایمە بۆ هەتا هەتایە کۆتایی هات. لە بنەڕەتدا چونکە دژە ڕۆژئاوایی و دژە ئەمریکایی لە ئەپۆزسیۆنەکانی قۆناغی پێشوودا کردیان بە ئایدۆلۆژیا و گوتاری

حکومەت. بۆیە لە شۆڕشی ئەمڕۆدا ئەم فەزا فیکرییە هیچ جێگا و پەیوەندییەکی نییە. بە پێچەوانەوە شۆڕشی ئەمڕۆ جۆرێکە لە گەڕانەوە بۆ پارادایمی قۆناغی دەستووری. بەڵام بە مانای سەدەی بیست و یەک، لە خولگەیەکی زۆر بەرزتر و پێشکەوتووتر و مرۆڤدۆستانەتر و ڕەگداکوتاوتر! کەشوهەوای ناڕەزایەتی ئەمڕۆ لە پارادایمی دەستوریخوازییە، واتە ڕووکردنە زانست، بۆ شارستانیەت، بۆ ئازادی و دوایین دەستکەوتەکانی زانست و کولتوور و هونەر و فەلسەفەی مرۆڤایەتی کە لە ڕۆژئاوا□ س□رچاوەی گرتووە لە سەردەمی ئ□م□□دا. شۆڕشی ئێستا تەنانەت دەیەوێت دەستکەوتەکانی ڕۆژئاوا تێپەڕێنێت. و هەر بۆیەش شۆڕشی ئەمڕۆ سەرنجڕاکێشی جیهانی هەیە.
دروشمی ژن و گرێدانی ژن بە ژیان و ئازادییەوە چەمکێکی پێشکەوتنخوازانە و مۆدێرن و ڕادیکاڵە لە هەموو جیهاندا، چونکە چەوساندنەوەی ژنان لە هەموو کۆمەڵگا مرۆڤایەتییەکاندا ئازارێکە.
پرسی بێ مافی ژنان کەم تا زۆر لە هەموو شوێنێک بە پلەی جیاواز هەیە. بەڵێ لە کۆماری ئیسلامیدا ئێمە لە بنی کۆنەپەرستی ئایینیداین. دژە ژن ترین حکوومەت کە تا ئێستا جیهان بەخۆیەوە بینیبێتی، لە ئێستادا لە ئێران حوکم دەکات، بەڵام شۆڕشی ئێستا جێگای سەرنجی جیهانە، چونکە هەموو ژنانی جیهان هەست دەکەن خۆیان پەیوەستن بە دۆزی ڕزگاری ژنان لە ئێران، پەیوەستی دەکەن بە ئارەزووی خۆیانەوە و ئاواتی بۆ دەخوازێت و بە شانازییەوە ئەنجامی دەدات.وە شانازی بە یەکەمین شۆڕشی ژنان یان شۆڕشی ژنانە لە مێژوودا ناودەبرێت. پرسی ڕزگاری ژن ببەنە سەر تەوەری مۆدێرنیزم، ئازادی، یەکسانی و کەرامەتی ئینسانی کە نەوەی گەنج، نەوەی "زێد" یان هەشتاکان دەیانەوێت، بەهای گشتگیرن. سروودەکانی ئەم شۆڕشە بەراورد بکە لەگەڵ سروودەکانی ئۆپۆزسیۆن لە سەردەمی شادا، دەبینیت چەندە پێشکەوتووتر و مرۆڤدۆستانەتر و پێشکەوتنخوازانەتر و مۆدێرنتر و گشتگیرترە.
بەڕای من شۆڕشی ئێستا، مۆدێرنیزم، ئینسانیەت، یەکسانی، خۆشگوزەرانی و ئازادیی دەوێت لەسەر بنەمای دوایین دەستکەوتەکانی کولتووری مرۆڤایەتی و ئەم دوایین دەستکەوتانەش دەستکەوتی سۆسیالیستین ئەگەر بە یەک وشە بڵێین. واتە د□گ□□ینەوە بۆ سیمای چەپ و چینایەتی شۆڕش. ئەگەر کەسێک بەڕاستی و بە بەردەوامی هەموو ئازادییەکی دەوێت، ئەگەر بەڕاستی هەموو یەکسانی و هەموو خۆشگوزەرانییەکی دەوێت، ئەوا پابەندە بە بەرزکردنەوەی ئاڵای سۆسیالیزم، چونکە تەنها بە بڕینی ڕەگ و ڕیشەی کۆیلایەتی کرێ و ئیستغلالکردن و حوکمڕانی لەسەدا یەک ، ئایا خۆشگوزەرانی بەدی دێت و ئازادی و یەکسانی بە مانای ڕاستی□قینە و هەمەلایەنەی وشەکە

جێبەجێی کرد و ئەم شۆڕشە، بە بڕوای من، ئەم ئاراستەیەی هەیە. من پارادایمی ئەمڕۆ بە پارادایمی شۆڕشی سییەکانی سەدەی ڕابردوو یان بە ڕۆژئاواییکردنی شۆڕشی دەستووری و دژە ڕۆژئاوایی شۆڕشی ١٣٥٧ نازانم، بەڵکو بە تێگەیشتن و خواستی ئازادی و یەکسانی و شارستانییەت بە پشتبەستن بە دوایین دەستکەوتەکانی سەدەی بیست و یەکەمی دەزانم .

خەلیل کیوان: شۆڕشەکان بە زاراوەگەلێکی وەک دیموکراسی، سۆسیالیستی، نەتەوەیی، ڕزگاریخواز، دژە کۆلۆنیالیزم، دژە ئیمپریالیزم و هتد ناسێنراون و ناسراون. ناو و بەڵگەنامەی لەدایک بوونیان هەیە. شۆڕشی ئێستا ناوی چییە؟ ژن، ژیان، ئازادی دروشمی ئەم شۆڕشەیە، هەروەک چۆن دروشمی ئازادی، یەکسانی برایەتی دروشمی شۆڕشی دیموکراسی فەڕەنسا بوو، یان دروشمی ئاشتی، نان، خاک لە شۆڕشی سۆسیالیستی ڕووسیادا. ئایا ژن، ژیانی ئازادی دروشمی چەپ و سۆسیالیستییە؟

حەمید تەقوایی: با سەرەتا باسی دابەشبوونی شۆڕشەکان بەسەر دیموکراسی و سۆسیالیستیدا ڕوون بکەمەوە.لە قۆناغێکدا شۆڕشی دیموکراسی جیاواز بوو لە شۆڕشی سۆسیالیستی یان جیاواز بوو. لە ڕوانگەی ئابووری سیاسییەوە مانایەکی بابەتیی هەبوو. چونکە کۆمەڵگە هەبوون کە هێشتا ڕەگ و ڕیشەیان بە سیستەمی فیۆداڵی یان نیمچە فیۆداڵیی زاڵ بوو. لە سەردەمی شۆڕشی ئۆکتۆبەردا، کە هەموومان وەک شۆڕشێکی سۆسیالیستی دەیناسین، لە کۆمەڵگەی ڕووسیادا، لە ڕووسیای تزاریدا، هێشتا پەیوەندیی فیۆداڵی باڵادەست بوون و بەم مانایە، داواکاری دیموکراسی بە مانای ئابووری و قووڵی وشەکە، واتە ، خواستی ڕزگاربوون لە هەژموونی ستەمکاری فیۆداڵی، پەیوەندیدار بوون، و حزبە سەرمایەدارییەکان و ئەو بۆرژوازیانەی ئازادییان دەویست و ئامانجەکەیان بنەمایەکی بابەتیی هەبوو، چونکە دەیانویست پەیوەندییە فیۆداڵییەکان فڕێبدەن و پەیوەندیی سەرمایەداری لە شوێنی دابنێن، کە دواجار بوو هەنگاوێک بەرەو پێشەوە بە بەراورد بە فیۆدالیزم. هەرچەندە سیستەمی سەرمایەداری ئیستغلال دەهێنێتەوە و ئەمجارە پرسی نێوان کرێکاران و سەرمایە جەمسەرگیری دەکات، بەڵام لە هەر حاڵەتێکدا شۆڕشی دیموکراسی کۆمەڵگەی مەدەنی و پیشەسازی دەخاتە بەرامبەر کۆمەڵگەی داخراوی ئەرستۆکراتی و فیۆداڵیی و ئەمەش هەنگاوێکە بە پێشەوە. لەو قۆناغەدا پرسی شۆڕشی دیموکراسی یان شۆڕشی سۆسیالیستی و پەیوەندیی نێوانیان پرسێکی بنەڕەتییە لە چالاکییەکانی چەپی ڕووسیا و لە مشتومڕەی نێوان بەلشەفیک و مەنشەفیکەکاندا. مەنشەفیکەکان باوەڕیان بە قۆناغبەندیکردنی شۆڕش هەیە و شۆڕشی دیموکراسی وەک سەرکردایەتی

بۆرژوازی لەکدەنەوە و لینین و بەلشەفیەکان پێیان وایە ئەگەر شۆڕشێکی دیموکراسیش بێت، ئەوان سەرکردەی چینی کرێکار و سۆسیالیستەکانن.

بەڵام ئەمڕۆ بەم مانا ئابووری سیاسیە شۆڕشی دیموکراسی هیچ گرنگیەکی نەماوە. لە جیهاندا هیچ شوێنێک نییە کە سەرمایەداری باڵادەست نەبێت؛ جێگایەک نییە کە ئەم ئەرکە مێژووییە جگە لە چینی کرێکار لەسەر'شانی کەسی تر بێت و ئەمەش هیچ مانایەک و پەیوەندیەکی نییە، بۆ نموونە پێویستە فیۆدالیزم یان ئەرستۆکراسی فڕێبدرێت بۆ ئەوەی پێشکەوتن و گەیشتن بە ئازادی و خۆشگوزەرانی. فیۆدالیزم بەشدار نییە. بە واتایەکی تر، لە ڕوانگەی ئابووری سیاسیەوە، لە ڕوانگەی بابەتییەوە، ئیتر شۆڕشێکی دیموکراسیمان نییە، بەڵکو شۆڕشەکان دەتوانن شۆڕشی سیاسی بن، وەک شۆڕشی دژ بە ئاپارتایدی ڕەگەزی لە باشووری ئەفریقا، وەک شۆڕشی ڕزگاریخوازی شۆڕشەکان لە ڤێتنام، لە چین دژی کۆلۆنیالیزم و دژی ئیمپریالیزم، شۆڕشەکان دەتوانن ئەم مانایانەیان هەبێت دیموکراسی، بەو مانایە کۆمەڵایەتی و ئابوورییەی ئەو وشەیەی کە من ڕوونم کردەوە، سەردەمەکەی بۆ هەمیشە کۆتایی هاتووە. لە نیوەی دووهەمی سەدەی ڕابردووەوە و لە ئێرانیشدا دیارە دوای چاکسازی زەووی، پەیوەندیی فیۆداڵی بوونی نەماوە و سەرمایەداری لە هەموو شوێنێکدا زاڵە.

بۆیە ئاڵای بچووکترین گۆڕانکارییەکان لە بەرژەوندی خەڵک لە دەستی چینی کرێکاردایە. چینی کرێکار تا چەند ئاگاداری ئەمەیە و ئایا حیزبی ڕاستەقینەی خۆی هەیە و هتد، بابەتێکی ترە، بەڵام لە ڕووی بابەتیی و بابەتییەوە ئەمە ڕاستە. چونکە ئەمڕۆ دەبینین لیبرالیزم لە هەر ناوەڕۆکێکی ڕیفۆرمخوازانە خاڵی بووەتەوە. لیبرالیزم گۆڕاوە بە نیولیبرالیزم و نیوکۆنسەرڤاتیزم کە تەواو پێچەوانەی لیبرالیزم و ئایدیالی ئازادییە، تەنانەت بە مانای شۆڕشی گەورەی فەرەنسا.

نیولیبراڵەکان مەبەستیان ئازادییە لە حوکمڕانی "بازاڕی ئازاد" و سەرمایەی بێ سنوور، ئەوان لەگەڵ هەڵوەشاندنەوەی هەموو یاساکانی خۆشگوزەرانین، سەرکوتیان دەوڵەت، لەگەڵ هەڵوەشاندنەوەی هەموو ڕێکخراوە کرێکارییەکانن، لەگەڵ پەیڕەوکردنی یاسا کوێرەکانی بازاڕی ئازاد. سەختی ئابووری جێگەی سەرنجی نیولیبرالیزمە. ئەم ڕەوتە کە لە هەموو جیهاندا باڵادەستە، هیچ پەیوەندیەکی بە چاکسازی و ئازادییەوە نییە. تەنانەت لە ئەورووپاش هیچ پارتێکی تری لیبراڵ نییە کە پێشکەوتنخواز بێت. هەمووان لەگەڵ بازاڕی ئازاد و خۆپارێزی ئابووری و کاری تاقەت پڕوکێنی کرێکارانن.

لەبەر ئەم هۆکارانە شۆڕشی دێموکراتیک لە ئێراندا بێ مانایە. لە

کاتی ڕیفۆرمی زەویەوە سەرمایەداری بەتەواوی لە ئێراندا زاڵ بووە و جگە لە دیکتاتۆریەکی ڕووت هیچ شتێکی تر ناتوانێت حوکم بکات. ئەگەر بڕیار بێت سەرمایەداری لە ئێراندا حوکم بکات، ئەوە ئەمە تەنانەت کۆمەڵگایەکی وەک فەرەنسا و ئینگلتەراشمان نابێت، چونکە بارودۆخی ئابووریی و کارکردی سەرمایەی ئێران ڕێگەی پێنادات تەنانەت دیموکراسی پەرلەمانی بە شێوازی ڕۆژئاوایی لە ئێراندا جێبەجێ بکات. دەبێت لە ئێراندا سەرمایەدارییەکی کەبەکەکارت هەبێت کە بتوانێت ڕکابەری جیهانی ڕۆژئاوا بکات و لە بەرئەوەی تەکنەلۆژیای بەرهەمهێنان لە ئێراندا وەک ڕۆژئاوا پێشکەوتوو نییە، بۆ ئەوەی قازانج بهێنێت، بۆ ئەوەی کەبەکەکار بیت، دەبێت پشتێنێک لە چینی کرێکار وەربگریت ، و هەر بەم هۆیەشەوە دیکتاتۆریەت بەشێکی جیانەکراوەیە لە دەسەڵاتی سەرمایە لە ئێراندا.
ئەمە لە شۆڕشی ١٣٥٧ەوە ئەمەمان ڕاگەیاند، ئێستاش بە ڕوونی دەبینین کە ئەمە ڕاستە. بۆیە لە ئێراندا، بە هۆکاری زۆرتر و قووڵتر، شۆڕشی دێموکراتیک ئیتر هیچ مانایەکی نییە. شۆڕشی سەرکەوتوو لە ئێراندا تەنیا دەتوانێت سۆسیالیستی بێت.
ئەمڕۆ تەنانەت زیاتر لە ڕابردووش هەموو شتێک ئاماژە بە ئەوەی کە ئەگەر بیرۆکەی سۆسیالیستی و بەها ئینسانیە چەپ و سۆسیالیستیەکان لە شۆڕشی ئێستادا زاڵ نەبێت و بەناو هەژموونی هێزە سۆسیالیستەکان لەم شۆڕشەدا مسۆگەر نەکرێت، تەنانەت بە مانای دیموکراسی پەرلەمانی فەرەنسا لە ئێراندا ئازادیمان نابێت. ئەمە زۆر جار ئەمەمان بینیوە، بەڵام ئەمجارە شتە ئومێدبەخشەکە ئەوەیە کە ئەم شۆڕشە چەنگ لە ئاسمان دەدات. نەوەی هەشتاکان کە هاتنە سەر شەقامەکان نە دەیانەوێت بگەڕێنەوە، نە بە دەسەڵاتی سەروخێڵەکی یان هەر جۆرە دەسەڵاتێکی کوێخایەتی ڕازین. بەڵکو دەیانەوێت ئازادی و خۆشگوزەرانی و یەکسانی بە مانای قووڵی وشەکە هەبێت.
لە ڕووی ناوەڕۆکەوە، هەروەک ڕوونم کردەتەوە، شۆڕشی ئێران چەپ و ڕادیکاڵە، تەنانەت لەو مانا قووڵەی کە لە دروشمی ژن ژیان ئازادیدا شاراوەتەوە، و ئەم ڕادیکالیزمە کە ئێستا لە دڵی کۆمەڵگادایە، دەبێ دۆزینەوەی ناسنامەیەکی سیاسی، ئیرادەی سیاسی، ئیرادەی حزبی. بە بدۆزینەوە وە ئەگەر حیزبێک نوێنەرایەتی ئەمە بکات، کە ئەمە هەوڵی ئەوە دەدەین ئەم ڕۆڵە ببینین، ئەوا شۆڕش دەتوانێت ببێتە هۆی ئازادی و ڕزگاری ڕاستەقینە.
خەلیل کەیوان: تایبەتمەندییەکی شۆڕشەکان بریتییە لە ڕوودانی ئاڵوگۆڕ و گۆڕانکاری قووڵ و بەرفراوانەکانیانە لە هەموو ئاستەکاندا؛ لە ڕۆحیەتی مرۆڤەکاندا، لە سیاسەت و ئاراستەی حزب و ڕێکخراوە سیاسییەکاندا، جیابوونەوە و یەکگرتنەوە و ئەنجامدانی

گۆڕانکاری گەورە لە بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکاندا کە پێش ئەوە باوەڕ پێنەکراو دەهاتە بەرچاو. جگە لەوەش شۆڕشەکان گۆڕانکاری و هەڵچوونیان لە جیهاندا هێناوەتە ئاراوە. دوای شۆڕشەکانی فەرەنسا و ڕووسیا، ڕیزبەندی و نەخشەی سیاسی جیهان گۆڕانی بەسەردا هات و تەنانەت شۆڕشەکانی چین و کوبا و هند، گۆڕانی گەورەی لە ناوەوە و دەرەوەی سنوورەکانیاندا بەدوای خۆیدا هێنا. سەرکەوتنی شۆڕشی ئێران چ گۆڕانکارییەکی ناوخۆیی و دەرەکی بەدوای خۆیدا دەهێنێت؟ چ گوتارێک دەکاتە گشتگیر؟ چ هێزێک دەخاتە جووڵە؟

حەمید تەقوایی: پێموایە گرنگترین تایبەتمەندی ئەم شۆڕشە لایەنی دژە ئایینی و بێدینییەتی. هۆکارەکەی ڕوونە. زیاتر لە چوار دەیەیە کە حوکمی ئایین کۆمەڵگەی وێران کردووە و هەرچی خەڵک دەیکوژێت لە حکومەتێکی ئایینییەوەیە کە دەیەوێت چەکی ئایین بۆ پاراستنی ئیستغلال و هەژموونی سەرمایەداری و هەمان مافیای ئابووری کە حوکمی کۆمەڵگە دەکات. ئێستاش لە پێناو پێگەی ئابوری و سەروەت و پێگەی سیاسی خۆیدا خەڵک دەکوژێت و لە سێدارە دەدات. هەموو خەڵک ئەمە دەبینن.

ئەمە تەنیا تایبەت نییە بە ئێران. ئێمە دەزانین کە ئیسلامی سیاسی، بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی، بزووتنەوەیەکی سەروو کۆنەپەرستانەیە کە لە سەرانسەری ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا چالاک بووە، و تا ئێستاش چالاکە و تەنانەت لەسەر ئاستی جیهانیش، ئێمە چەندین جار تیرۆریزمی ئیسلامیمان لە وڵاتانی ئەوروپا بینیوە. یەکەم ئەرک و ئامانجی مرۆڤایەتی کە ئەم شۆڕشە بە سەرکەوتنەکەی بەدەستی دەهێنێت، ڕزگارکردنی جیهانە لە خراپەی ئایین و هەژموونی ئایین، بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی نەک تەنها لە ئێران بەڵکو لە یەمەن و سوریا و لە لوبنان و لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست لەعێراق و تەنانەت لە تورکیاش و پاشان بەشکردنی ژێر پێی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیە لە ئەوروپا و هەموو شوێنێک و تا ئێستاش ئەم کاریگەریانەمان بینیوە.

من تەنها نموونەیەک دەهێنمەوە. پێش ئەم شۆڕشە، تەنانەت فێمینیستە چەپەکانی ڕۆژئاواش لەگەڵ حیجاب بوون. وەک ڕێژەییەکی کولتووری و وەک ئەوەی کەلتووری ئەوانە، وەک ئەوەی هەڵبژاردنی ژنان بێت لە ئێران و وڵاتانی ئیسلامیدا، پشتیوانی حیجابیان دەکرد. لە مۆنتریال، چەند ساڵێک لەمەوبەر، فێمینیستەکان لە ڕۆژێکی دیاریکراودا حیجابیان لەبەر دەکرد و ڕژانە سەر شەقامەکان بۆ ئەوەی پشتگیری خۆیان بۆ “ژنانی موسڵمان” نیشان بدەن. تەنانەت ڕۆژی جیهانی بەرگری حیجابیان ڕاگەیاند. بەڵام لەم چارەکەدا پێچەوانەبوونەوەی تەواومان بینی. ئێستا هەمان فێمینیستەکان وەک نیشانەی پشتیوانی لە شۆڕشی ئێران قژیان دەبڕن، خانمە ئەکتەرەکان،

کەسایەتییە ناودارەکان، تەنانەت سیاسەتمەدارانی ناو مەجلیسەکان باس لە شۆڕشی ژنان دەکەن وەک ڕزگاری ژن و سووتاندن و خولاندنەوەی حیجاب لە هەوادا وەک ڕزگاری ژن. واتە چەمکێک کە دەیان ساڵە هاوار دەکەین و وەک وتم ڕەخنە لە حیجاب دەگرین وەک هێمایەک بۆ بێ مافی ژنان، تەنانەت لە شەقامەکانی ئەورووپاش ئاگری تێبەردەکەین. تا ئەمڕۆ کەس سەرنجی نەدەدا، بەڵام ئێستا بە هێزی شۆڕشێکی زەبەلاح لە ئێران ئەو لاپەڕەی هەڵگەڕایەوە. حیجاب لە فەزیلەتەکاندا نەماوە. بەڵکو یەکێکە لە دواکەنەپەرسترین و دواکەوتووترینەکان و لە سایەی شۆڕشی ئێراندا، ئەمڕۆ فەمینیستەکان، ئەکتەران، شاعیران، گۆرانیبێژان و تەنانەت دیپلۆماتکار و سیاسەتمەدارەکانیش لە سەبارەت بەرگری لە بێ حیجابی قسە دەکەن و نەک هەر حیجابەکانیان لادەبەن، بەڵکو بە حەق حیجاب بە سەپاندنی کۆنەپەرستی بەسەر ژنانی ئێران دەزانن.

ئەگەر قووڵتر ببینەوە، پێموایە بەهۆی شۆڕشی ژنانەوە، ڕوانگەی ڕێژەگەرایی کولتووری، لایەنی کولتووری نیولیبرالیزم کە پێی دەوترێت فرە کولتوری، پاشەکشەی پێدەکرێت. ئەوان دەیانگوت کۆمەڵگای ئێران ئیسلامییە، خەڵک حیجابیان هەڵبژاردووە، پێیان وابوو ئەگەر ئایەتوڵاکان لە ئێران حوکم بکەن، ئەوە لەبەر ئەوەیە کە خەڵک موسڵمانن، باسیان لە دیالۆگی نێوان "ئیسلامی" و شارستانییەتە ڕۆژئاواییەکان دەکرد و هتد. شۆڕشی ئێستا تا ئەم خاڵە هەموو ئەمانەی تێکداوە و بە جۆرێک زەربەی لە فرە کولتوری و ڕێژەگەرایی کولتووری و نیولیبرالیزمی سیاسی و کولتووری داوە. هیوادارم ئەم شۆڕشە بە پێشکەوتن و سەرکەوتنەکەیەوە، بە تەواوی ئەو کەشوهەوای فیکری و پارادایمە جیهانییەی کە لە دەوری سازان لەگەڵ کولتوری ئیسلامی کۆنەپەرستانە و دیالۆگی شارستانییەتەکان و هتد دەسوڕایەوە، بسڕێتەوە و بەرگری جیهانی و بەها مرۆییەکان جیهانییەکان شوێنی بگرێتەوە ؛ بەهاکان نەک لەسەر بنەمای ئایین و نەتەوە و خاک و باوباپیران و هتد. وە لەسەر بنەمای هەمان خواست و ئارەزووی مرۆڤەکان لە سەرتاسەری جیهان بۆ گەیشتن بە خۆشگوزەرانی، بۆ گەیشتن بە ئازادی، بۆ گەیشتن بە یەکسانی و دادپەروەری و کەرامەتی مرۆڤایەتی. واتە هەمان ئەو پارادایمەی کە وتم لە شۆڕشی دەستوریدا نیشانەکانیمان بینی، ئێستا لە ئاستێکی زۆر قووڵتر و ڕەگداکوتاوتردا لە هەموو جیهاندا سەرهەڵدەدات بە وەستانەوە دژی فەلسەفە و کولتووری سەروو کۆنەپەرستانەی ڕێژەگەرایی کولتووری و فرە کولتوری. بەڕای من ئەمە ئاڵای شۆڕشی ژنانە لە ئێران و ئەم شۆڕشە بڕیارە ئەم کولتوورە لە ئاستی جیهانیدا بگۆڕێت.

١٦ی دێسەمبەری ٢٠٢٢

سوپاس بۆ ئەمیر تەوەکولی بۆ نوسینەوەی دەقی سەرەتایی ئەم چاوپێکەوتنە.

لەسەر ئاگرێکی کز.. فازیل شەوڕۆ

جاران کوا نەوت و گاز و کارەبا هەبوو، چێشتلێنان و ئاوگەرمکردن و خۆگەرمکردنەوە هەمووی بە دار و جیلکە بوو. وەبیرم دێ، نەنکم کە کەیبانوێکی دەستڕەنگین و مەعلان بوو، جاروبار بە ژنانی دەگوت: "مەنجەڵەکە بخەنە سەر ئاگرێکی کز و لێی گەڕێن تا بەخۆی دەم دەدا."

ئیمڕۆ، وای دەبینم، برایانی عەرەبی چاوڕەش، بە کۆمەک و پشگیری و ڕاوتەگبیری دەوڵەتدارەکانی دەرودەرواسەی وەک قەتەر و سعوودیە و ئێران، بە دزی و بە ئاشکرا، باشووری کوردستانیان لەسەر ئاگرێکی کز داناوە و هێدی و حەلیم، بە هێمنی و لەسەرخۆیی، وردە وردە بە پێدزە و بە گورگەلەقە، لە هەوڵی گۆڕینی دیمەگرافیای ئەو وڵاتەن. لە هەموو شەقام و جادە و کۆڵان و سەرە کۆڵانێکی شارێکی وەکو هەولێڕێ، بە چایخانە و چێشتخانە و دەڵاڵخانە و مەیخانەکانەوە بە زمانی عەرەبی لەگەڵت دەدوێن. تەنانەت سەوزەفرۆش و کۆنەفرۆش و کۆترەفرۆش و نەکفرۆش و لەبزینەفرۆش و توتنفرۆشەکانیش. لەسەر دوکانێک، هەندە بۆیەی نیگارکێشانم دەویست، هەرچەندی کردم و کراندم، خاوەنەکەی، بە کوردی نەیدواندم، ئەو بەعەرەبی و ئەمن بە کوردی، ئەمن بە کوردی و ئەو بە عەرەبی، ئاخر لەو باوەڕەدانەبوو، منەک بەو سەرە سپییەوە عەرەبیزان نەبم!

لە سەرکۆڵانی گەڕەکێک، کە زۆرینەی ئێستا عەرەبن، شەش حەوت کوریژگەی پارچەڕەم بینی، خەر هەموویان ئاڵایەکی بە قەد دەفتەرەکیان لە ئەنتەنەی پایسکلەکانیان بەستبوو و بە بازنەیی بەدەوری یەکدا دەخوولانەوە. من وای بۆ چووم، مەحاڵە، ئەو منداڵانە بۆ خۆیان چووبن، بە ڕۆژانەی خۆیان ئەو ئاڵایانەیان کڕێ بێ و لە پاشکۆی پایسکلەکانیان بەرزیان کردبێتەوە، حەتمەن، ئەو ڕەفتارە، دەستێکی ئاقڵمەندتری لە پێشتە، تا لە ئێستاوە لە ناخی ئەو منداڵانە ئەو حەقیقەتە بڕوێنێ کە ئێرە خاکی ئەوانە و نیشانی منی

کوردیشی بدا، کە ئەو (لێرەدا حزووری گەرمی هەیە.)
ڕۆستەم حەوێزی شاعیر، لە قەسیدەیەکیدا کە نەخشەی کوردستان دەکێشێ، بەشێک لە شاری کوت و بەدرە و جەسان و سەعدییەی بە خاکی کوردستان داناوە ـ ئەم دەڤەرانەی لە خوارووی خانەقین و بەغدان.
کەچی من لە ساڵی (٢٠١٧) ڕێم کەوتە ئاوەدانییەکی دوو سێ ماڵی، لە بناری کێوی ئاوەگرد ـ ئەو چیایەی وەکو قەندیل، هەرگیز و سوپای عێراق نەیتوانی داگیری بکات و هەمیشە بارەگای شوعییەکان بوو، بینیم، هەمووانیان لە برا چاوڕەشەکانی باشووری عێراقن. جا کاتێک ئەو (خەمەم) بە هاوڕێیەکم باسکرد کەمەقامێکی باڵای هەبوو هەم لە حزب و هەم لە حکوومەت، بە بزەیەکەوە گوتی:
“وەڵڵا مامۆستا، ئەو عەرەبانە، گاوانی گاوگەلەکانی ئێمەن لەو هەوەز و مەڕگە و تەویلانەی بناری ئاوەگرد، ئەوە زێدی ئێمەیە!”
روو لە کوێ بکەم، حاجی قادری کۆیی هاوار و فیغانی بوو شینیدەگێڕا:
خاکی جەزیر و بۆتان، یانی وڵاتی کوردان
سەد حەیف و سەد مەخابن، دەیکەنە ئەرمەنستان
منیش دەبێ لەبەرە خەمەوە، بە دزییەوە بڵێم:
خاکی قەراج و گەرمیان، یانی وڵاتی کوردان
سەد حەیف و سەد مەخابن، دەیکەنە عەرەبستان
جا کوێگەلینە، ئازیزانی من، (ئەوان)، تەگبیر و مشوورەکەیان هەندە بە ئەقڵمەندی کردوە، کە هەموو کەس پەیی پێ نابا. هەمیشە پایتەخت، دەسەڵاتە، تەنانەت لە کاتی بەرپاکردنی کودەتای سەربازیش، تا پێتەخت نەکەوێ، ئەو وڵاتە هەر لەسەر پێیە، بۆیە (ئەوان) لە هەولێری پێتەختەوە، بە هێمنی و لەسەر ئاگرێکی کز وا نەخشەکەی خۆیان جێبەجێ دەکەن.
بۆ یەکەمین جار، من دوو گومانم لەلا درووست بوو، قەت پشتر، من شتی وام بە خەیاڵ دانەهاتووە:
گومانی یەکەم:
بەڕاستی! بەڕاستی! ئەرێ حەویجەیە یان هەولێرە!
گومانی دووەم:
بەڕاستی! بەڕاستی! ئەمن (ئەبو عەباس)م، یان شەوەڕە! ـ ئەدی بۆ هەمووان بە عەرەبی دەمدوێنن؟
لە دوبلن، تووشی ئینگلیزێک بووم، هەندە بە جوانی بنزاری حیجازی قسەی دەکرد، بە شیعری میللی عەرەبیشەوە، ئەقلم قبوڵی نەدەکرد. گوتی:”ساڵانێک لە سعوودیە ئەندازیار بووم، ئاخر لەوێ دەبێ بە عەرەبی قسە بکەی!”
لە وڵاتێکی وەکو سعوودیە، کە (١٣٩) نەتەوە و زمانی لێیە، ئەفغانی

و مەکسیکی و فیلیپینییەکانیش بە عەرەبی قسە لەگەڵ سعوودییەکان دەکەن.
خێرە، لە هەولێر دەبێ، من بە عەرەبی، برا چاوڕەشەکانی باشوور و بدوێنم؟
ئەو ماستە سەر پێتەکی تێدایە.
وەک ئەو ئاگر کزەکەی کە دیمۆگرافیای نیشتیمانەکەم وا دەگۆڕی،
جەرگم کزەی لێوەدێ.
لێ نازانم ڕوو لە کوێ بکەم.
خودا شاهیدە، ڕەگەزپەرستیش نیم و بە دەیان هاوڕێی گیانی بە گیانی عەرەبم هەیە.
بەڵام…!

نامەیەک بۆ هاوڕێیەکی شاعیرم سەباح ڕەنجدەر.. نالە حەسەن

سڵاو هاوڕێی خۆشەویستم (سەباح ڕەنجدەر). بە هیوام ئاسوودە و تەندروست بیت.

بە سەلیقەیەکی پڕ هەستەوە زۆتر لە جارێک، قەسیدەی (تەواو بۆ دواجار لێرەوە دەڕۆین)م خوێندەوە، چێژی زۆری پێبەخشیم، بە بڕوای من یەکێکە لە قەسیدە نایابەکانی تۆ، دەقەکە زۆتر فۆرمێکی درامی هەیە، دەقێکی درێژ لە نێویدا کۆمەڵێک دەقی تری جودای لەخۆگرتبێت، وەک ئەوەی ڕۆمانێک چەند کاراکتەرێکی سەرەکی هەبێت و هەریەک لەو کاراکتەرانەش بە کۆمەڵێک ڕووداوەوە دەورەدرابن. لەم شێوە دەق و فۆرمانەدا کە زمان بە چڕی ئیشی لەسەر کرابێ و وشە و ڕستەکان لە پەیوەندییەکی توندوتۆڵەدا بن، کردنەوەی کۆد و هێماکان بۆ بەرجەستەبوونی خوێندنەوەیەک و دیاریکردنی ناوەڕۆکێک ڕەنگە کارێکی سانا نەبێت، من نامەوێت لەم نامەیەدا باس لە پەیوەندی فۆرم و ناوەڕۆک بکەم، بەڵام هەر ئەوەندە دەڵێم لە هەموو دەقێکی شیعری (ناوەڕۆک) بوونێکی نادیاری هەیە، لەڕێگای خوێندنەوە ئەو بوونە دەردەکەوێت، دەرکەوتنەکانیش لە خوێنەرێکەوە بۆ خوێنەرێکی تر دەگۆڕێت، لە دەقی (تەواو بۆ دواجار لێرەوە دەڕۆین) خوێنەر لە

ڕێگەی هەندێک لە وشە و ڕستە و دەستەواژە شیعرییەکانەوە، دوای ڕامان و قووڵبوونەوە دەتوانێ بڕێک لە کۆد و هێماکان بکاتەوە، (ڕەنگە) بە ناوەڕۆک و خوێندنەوەیەک بگات. من بەشبەحاڵی خۆم لەم دەقەدا زۆرێک لە ڕستە و دەستەواژەی شیعری جوانم خوێندەوە، کە هەم چێژبەخش بوون، هەم وەکو میتافۆر و هێما و وێنەی شیعری لە پشتیانەوە هەڵگری کۆمەڵێک گوتن و کێشمەکێش بوون، بەتایبەت کێشمەکێشی نێوان (ژیان و مردن). من لێرەدا (هەندێک) لەم ڕستە و دەستەواژە شیعریانە دەنووسمەوە دواتر هێندەی بۆم بکرێت قسەیان لەبارەوە دەکەم.

_ لە شیعری (ڕوخسار و شوێن):
دیکتاتۆر بەسەر خوانماندا پژمی
هیچ نیشانەیەکی خواردن نەما
گەڕاینەوە بەرسێبەری درەختی گۆڕستانەکان

مر□ق شاراوە و نهێنی درۆی ژیرە
نانی کردە تاشەبەرد

گۆڕیان بەتاڵکردین و ئێسکیان کردە قۆپچە

_ لە شیعری (جێناوەکان):
با بگەڕێینەوە دواوە هێز توووڕەیە لە سێوی کەوتوو
با بگەڕێینەوە دواوە باران خوێواوی لێدەچۆڕێ و
دەیکاتە هەڵم و دەبێتە تانەی چاوە

- لە شیعری (گەشەی ڕەنگ):
شۆڕش شەپڕە لێی داوە
ناتوانێ مەلە بکا

دیکتاتۆر ڕۆنی لەبن پێی شۆڕشگێڕدا
هەڵیخلیسکاند بەرەو ڕووناکی□کی چرووک

_ لە شیعری (ئاوازی چاوپێکەوتن):
سەرزەمین تەواو ماندووە
پێویستی بە چاوپێکەوتنی دەنووک و باڵە

_ لە شیعری (بلیتی ژمارە بیست و هەشت)
هەناسە سواریت باڵندەیەکی هێلکە شکاوی هەڵکورماوە
گوتم لە شاری شیعر دەژیم و هەناسەم نەرم و خۆشە
بە ئارەزووی خۆم لە بەهەشت ناچمە دەرەوە

_ لە شیعری (بێڕەنگ):
ئەو ڕۆژەی مر□ق دروست بوو
بێڕەنگ هەموو ڕەنگەکانی دابووە دنیا

_ لە شیعری (کاتی تایبەتی ڕووبار)
کلیل لە دەستی دیکتاتۆر بڕفێنن
بیخەینە گەنجینەی منداڵێک

زۆرنین ئەو دەقانەی بە چەند دێڕێکی شیعری دەتوانن تەعبیر لە تراژیدیایەکی گەورە، یان ژیانێکی پڕ لە ئازار و مەرگەسات بکەن، یان ڕەسمکردنی ئەو زەمەنەی مر□ق□کان لەنێو شەوەزەنگێکی تاریک و لە گۆڕستانێکی گەورەدا هەناسە دەدەن، یان هەموو خەونە گەورەکان دەبن بە تۆزوغوباری دەم ڕەشەبا. شاعیر لەو دەقەدا ڕۆحێکی تووڕە و ماندووە، بێزار لە هەلومەرجێک کە دەتوانین بە هەلومەرجی مردنی خەونە جوانەکان ناوی ببەین، ڕۆژگارێکە کە دیکتاتۆر خاوەن هەموو دەسەڵات و هێزێکی گەورە و ڕەها یە، لەڕێگەی ئەم هێزەی دیکتاتۆرەوە هەموو پەیوەندییەکان و یاسا و ڕێساکان ناڕێک و ناتەندروست دەبن و جووڵە و ئاراستەکانی ژیان دەشێوێندرێ، کە هیچ بەها و حورمەتێک بۆ ئەوی تر و مر□ق و بەها مرۆییەکان نامێنێتەوە، نیشتیمان دەبێتە

گۆڕستانەکی گەورە، شاعیر لە شیعری (ڕوخسار و شوێن)دا، وێنەی ئەم نەهامەتیانەمان لە دیمەنێکی شیعریی جوان و سەرکەوتوودا بۆ دەکێشێ و دەڵێ (دیکتاتۆر بەسەر خوانماندا پژمی هیچ نیشانەیەکی خواردن نەما گۆڕاینەوە بەرسەبەری درەختی گۆڕستانەکان)، دیکتاتۆر بێڕەحمانە بەسەر خوانەکان دەپژمێ و دەڕشێتەوە، خوانەکان پیس و ژەهراوی دەکات، دواتر هیچ نیشانەیەکی خواردن نامێنێ و سفرەکان بەتاڵ و خاڵیی دەبن، مرۆڤەکانیش بە سکی برسییەوە لەبەر سەبەری درەختی گۆڕستانەکان ڕۆژەکانی تەمەنییان دەژمێرن، چونکە نان بۆتە (تاشە بەردێکی گەورە!). شاعیر لە دێڕێکی تردا وێنەیەکی گەورەترمان بۆ دەکێشێ و دەڵێ (گۆڕیان بەتاڵ کردین و ئێسکیان کردە قەپچە)، ئەمە دەڵێ شیعرێکی تا بڵێی جوان و شیعرییە، پڕ لە جووڵە و پڕ لە قسەیە، واتا دیکتاتۆر لە ڕێگەی ئەو هێز و دەسەڵاتە ڕەهایەی هەیەتی، وەک بازرگانێکی بێڕەحم نەک بەروبوومەکانی سەرزەوی، بەڵکو چاوی بڕیوەتە ئەوانەی ژێرزەویش، ئەوەتا گۆڕەکان بەتاڵ دەکەن و ئێسکەکان دەکەنە قەپچە، شاعیر لەم وەزعە ناڕازی و نائارامە، چونکە لە خەیاڵی ئەو، گۆڕستان شایستە بە مرۆڤ نییە، لە خەیاڵی ئەو (پەپوولەکان دەمەخەنە نێو دەمەی یەکتری و کەمانچەژەنەکانیش سەمفۆنیای گوڵ و نان دەژەنن!)، ئەو هەمیشە لەنێو خەیاڵە شیعرییەکانیدا، خەون بە دنیایەکی جوانتر و باشتر دەبینێ، لەنێو بیرکردنەوەکانی ئەودا، مرۆڤ پیرۆزترین بوونەوەرە و شایستە بە هەموو خۆشییەک و سەروەرییەکە. ئەوەتا ڕوون و ئاشکرا لە شیعری (بێڕەنگ)دا، پێمان دەڵێ (ئەو ڕۆژەی مرۆڤ دروست بوو بێڕەنگ هەموو ڕەنگەکانی دابووە دنیا!)، دەکرێت (بێڕەنگ) هێما بێت بۆ خالقێک، بەڵام خالقێکی نادیار، لێرەدا سەروەری و بەهای مرۆڤمان بۆ ڕەسم دەکات، شاعیر دەخوازێ ئەم ژیانە بگۆڕێت، سەرزەمین و بەرسەبەر و ماڵەکان نەبنە گۆڕستان (چونکە لای ئەو سەرزەمین تەواو ماندووە، پێویستییان بە چاوپێکەوتنی دەنووک و باڵە) (دەنووک و باڵ) هێمایە بۆ فڕین، واتا جێهێشتنی ئەو سەرزەمینەی کە ماندووە و بۆتە گۆڕستانێکی گەورە، واتا دەخوازێ ژیان بگەڕێتەوە باری ئاسایی و بەها و ڕێز و سەروەری بۆ مرۆڤەکان بگەڕێتەوە، بەڵام گۆڕان بەچی دەکرێت؟ ئەوە ئاشکرایە هەموو گۆڕانێک چ ڕۆشنبیری بێت، یان سیاسی، یان کۆمەڵایەتی، بێگومان بە ڕاسان و شۆڕش دەکرێت، بەڵام هەیهات لێرەدا (شۆڕش شەپۆڵ لێی داوە ناتوانێ مەلە بکات!)، چونکە (دیکتاتۆر ڕۆنی لەبن پێی شۆڕشگێڕدا هەڵیخلیسکاند بەرەو ڕووناکییەکی چرووک!) واتا دیکتاتۆر ڕۆنی لەژێر پێی شۆڕشگێڕەکان ڕۆکردووە و هەموویان خلیسکاون و کەوتوون، بەمانای هەموویان، یان ئەوەتا لە خشتەبراون، یان ئەوەتا دەستەمۆبوون، ئێستا لەنێو

نائومێدییەکی گەورە و لەناو ڕووناکییەکی چرووک ڕاکشاون)، ئیتر گەڕان چۆن ڕوودەدات؟ بۆیە شاعیر کە دەنیا دەبێ لەوەی بەم هەموو کەوتن و نائومێدییە گەورانەوە ترووسکایی هیچ گۆڕانکارییەک نابیندرێ و بەم زووانە هیچ گۆڕانێک ڕوونادات، بەڵام لەگەڵ ئەوەش ناتوانێ بێدەنگ بێت، چونکە ئەو شاعیرە و (شیعریش فۆرمێکی بێدەنگ نییە) بۆیە دەخوازێ (کلیل لە دەستی دیکتاتۆر بڕفێنن بیخەنە گەنجینەی منداڵێک) (گەنجینەی منداڵ) لێرەدا هێمایە بۆ دەستێکی پاک و ئەمین، شاعیر دەخوازێ گەنجینەکە بگوازرێتەوە بۆ دەستێکی ئەمین، تا چیتر مرۆڤەکان سفرەیان خاڵیی نەبێت و لەژێر سێبەری درەختی گوڵستانەکان ڕانەکشێن، بەڵام شاعیر لەوەش نائومێد دەبێت، واتە بە وەزعێکی ئیفلیج و تا چاوبڕکات هەر تاریکیی بێ، بۆیە هەر لەناو نائومێدییەکانی خۆی دەمێنێتەوە و دەڵێ (با بگەڕێینەوە دواوە باران خوڵواوی لێدەچۆڕێ دەیکاتە هەڵم و دەبێتە تانەی چاو)، ئیتر تەواو، کە باران خوڵوای لێچۆڕا، درەخت و گیا و سەوزاییش دەمرن، وردە وردە مرۆڤەکانیش، بەمانای ئیتر (تەواو دواجار هەموومان لێرەوە دەڕۆین)، گوتمان شاعیر لەناو نائومێدییەکی گەورەدایە، یاخی و بێزار و ماندوو و تووڕەیە، بە گومانێکی تەخ و بە چاوی ڕەخنەوە لە هەموو گۆشەیەک دەڕوانێت، لە هیچ شوێنێک ئارام ناگرێ و ناحەسێتەوە، لەگەڵ ئەوەی هەموو یاساکان و هەموو دۆخەکان ناڕێک و شێوێندراون، ژیان هیچی بەسەر هیچەوە نەماوە، شاعیر لەم گوڵستان و لەم ژیانە مەرگەساتییە تەنها شوێنێک شک دەبات بتوانێ تیایدا هەناسە بدات و ئارام بێتەوە ئەویش (شاری شیعرە (وەک ماڵێکی ئارام).) ئەوەتا خۆی لە شیعری (بلیتی ژمارە بیست و هەشت)دا دەڵێ (گوتم لە شاری شیعر دەژیم و هەناسەم نەرم و خۆشە ئەها شیعرم لەدیارە و وەک کاتژمێری چوونە ژوان ڕێکی خستووم)، ئەو دەڵێ (شاری شیعر)، بەڵام شاریش هەر شوێنی ژیانە، بۆیە من دەڵێم ماڵ، واتە لەناو ئەم هەموو نەهامەتی و نائومێدییە گەورانەدا شیعر تاکە هیوایە کە بۆی دەژی و لەناو ئەم هەموو ناڕێکیانەدا (ماڵی شیعر) ژیانێکی ئارامی پێبەخشیوە وەک کاتژمێر جەستە و دەروونی ڕێکخستووە. هەر ئەوەندەش نا، دەڵێ (بە ئارەزووی خۆم لە بەهەشت ناچمە دەرەوە)، ئەو شاعیرێکی نوێخواز و داهێنەرە، لەناو ڕووبەری شیعر و داهێنان ناسنامەی شاعیربوونی بەدەستهێناوە، ئیتر کەسێ داهێنەرەکانیش دەبن بە موڵکی مێژوو و مرۆڤایەتی بۆ تاهەتا لەناو ئەبەدییەتدا دەمێننەوە، لێرە بەهەشت هێمایە بۆ مانەوە لەناو ئەبەدییەتدا.

تا ئێرە بەشی یەکەمی نامەکەم بوو لە بەشی دووەمدا، دەمەوێت لە دەرگای بابەتێکی گرینگ بدەم ئەویش لە ڕێگەی دەڵێ شیعرێکی نەو ئەم

دەقە، لە شیعری (جێناوەکان)دا دەڵێت (با بگەڕێینەوە دواوە هێز تووڕەیە لە سێوی کەوتوو.)، لەم دێڕە شیعرەدا جوانییەکی بێوێنە بەرهەم هاتووە لە هەمانکات، بارگاوییە بە خەیاڵی زانستی و فەلسەفی، لە سەرەتا ئەو پرسیارە لەلای خوێنەر دروست دەبێ بۆ هێز تووڕەیە لە سێوی کەوتوو...؟! ل□ نێو قووڵایی بیرکردنەوەدا ڕاستی□وخۆ بیرمان بۆ لای (نیوتن و هاوکێشەی کێشی زەوی) دەچێت، دواتر تێکەڵ بە ململانێی نێوان هێزەکانی مردن و ژیان دەبینەوە. لەم وێنەیەدا دیکتاتۆر زەوی کردۆتە گۆڕستانێکی گەورە، زەوی هێمایە بۆ مردن، ئاسمان لە سەرووی سێوەکەوە، ڕووناکی و خۆرەتاو و ئەستێرەکان و ب□ پێی بیرکردنەوە ئایینەکان خوداوەندەکانیش لەوێن، خوداوەندیش خاوەن هەموو دەسەڵات و هێزێکە، ئاسمان هێمایە بۆ ژیان، ل□ نێوان ململانێی (هێزی زەوی و هێزی ئاسمان) سێوەکە ململانێ و ئەنجامەکان یەکلایی دەکاتەوە، دەکرێ سێوەکەش هێما بێت بۆ (مرۆڤەکان و نیشتیمان و هەموو شتە جوانەکان.)، دواجار سێوەکە دەکەوێت.، هێزی مردن واتا□ (ه□زی زەوی) زا□ دەبێت بەسەر (هێزی ئاسمان) واتا□ ه□زی ژیان، بێگومان ل□ باروزروفێکی وا کە شۆڕش شەپ□□ ل□ □ی داب□ و ش□□شگ□□□□کان هەڵبخلیسک□□ن و بک□ون، ه□ور□ها چاویان پ□ بێ لە ڕووناکییەکی چرووک، ترووسکایی هیچ گۆڕانکارییەک نەبیندرێ و مرۆڤەکان بە سفرەی خاڵییەوە لەژێر سێبەری درەختی گۆڕستانەکان پاڵکەوتبن بێگومان جووڵەکان بە ئاراستەی مردن دەڕۆن بۆیە شاعیر ل□ نێو ئەو نائومێدییە گەورەیەدا دەڵێت (تەواو بۆدواجار لێرەوە دەڕۆین)، ئەم دێڕە شیعرە ڕەهەند و ماناکانی، بۆ من جگە لە ئێستیتیکا و چێژ، گرینگی و مانایەکی گەورەتری هەبوو، من مانیفێستێکم نووسیوە لە (سێ بەش) پێکهاتووە، گۆشەنیگا و تێڕوانین و بیرکردنەوەکانی ئەزموونی خۆمم بۆ شیعر لەم مانیفێستە چڕ کردۆتەوە، کە بەشی یەکەمی بەناوی (شیعر فۆرمێکی بێدەنگ نییە) (بەشی دووەم شیعر عەشقێکی گەورەیە.) لەم بەشەدا واتا لە بەشی دووەم دەڵێم (شیعر ئەو عەشقەیە پڕاوپڕە لە خەون و ئومێد و جووڵە، فۆرمێکی پڕ لە قسەیە و هاوتەریبە لەگەڵ ژیان و بەها مرۆییەکان، شاعیر بیرمەند نییە، بەڵام لە ڕێگەی بیرکردنەوەکانی دەتوانێ پرسیاری بیرمەندانە بەرهەمبهێنێ، شاعیر فەیلەسووف نییە، بەڵام لە ڕێگەی پاشخانە مەعریفییەکەیەوە دەتوانێ پرسیاری فەلسەفی بوروژێنێ، شاعیر گەڕیدەیەکی جوانناسە بۆ دۆزینەوەی جوانییەکان هەموو گەردوون ل□ بەردەمی دایە، ئاسمان و کیشوەرەکان و ئۆقیانووسەکان و تەنانەت وردە ئەستێرە دوور دوورەکانیش، دواجار شیعر عەشقێکی گەورەیە، ئەشقیش میلۆدییە بەردەوامەکەی ژیانە و ژیانیش دەقێکی شیعری ناوازەی پڕ لە جوانی و چێژە). ئەم دەقە

ئەوەی پیشاندراین کە شیعر (فۆرمێکی بەدەنگ نییە)، شاعیر دەتوانێ دەنگ و هاوارەکانی خۆی بەسەر هەموو ئەو هێز و هۆکارانە بەرز بکاتەوە کە دەیانەوێت ژیان ناشیرین بکەن و خەونە جوانەکانی مرۆق لەبارببەن، هەروەها شیعر لەتوانایدا هەیە، بارگاوی بێت بە خەیاڵی زانستی و فەلسەفی و لەنێو مەعریفەیەکی فرەڕەهەند ئیش بکات، دواجار پرسیاری زانستیی و فەلسەفیش بورووژێنێ، بۆیە دڵخۆش بووم بە خوێندنەوەی ئەم دەقە بە من وەک ئەوە وابوو بە قەڵەمی جوانیی نووسرابێتەوە، ئیتر هاوڕێی شیعرییم، دووبارە هیوای خۆشبەختی و بەختەوەرییت بۆ دەخوازم، بە ئومێدم لەنێو ڕووبەری شیعر و ڕووبەری داهێنان، قەڵەمەکەت هەر بە بەشت بێ و سەڵاو لە شیعری باڵا.

١٢/ ٩ ٢٠٢٠ – کەنەدا

تێبینی قەسیدەی (تەواو بە دواجار لەرەوە دەڕۆیین) لە (دە) شیعری تر پێکهاتووە بەم ناوانە (ڕوخسار و شوێن, جەناوەکان, ڕێگاکانی دەوروبەر, گەشەی ڕەنگ, ئاوازی چاوپێکەوتن, بلیتی ژمارە بیست و هەشت, ئەمڕۆ گۆرانییەک دەگوترێ, بەڕەنگ, کاتی تایبەتی ڕووبار, ستایشێک بۆ جوودی).

کتێبێکی نوێی ستیڤان شەمزینی چاپکرا

کتێبی “شارستانی کەلاپس- ژیان و خۆشەویستی لە سەردەمی سەرمایەداریدا” ناونیشانی کتێبێکی نوێی ستیڤان شەمزینییە، لە دوو توێی 660 لاپەڕەی قەبارە گەورەدا، بەم کتێبەش ژمارەی کتێبە چاپکراوەکانی نووسەر گەیشتە 23 کتێب، ئەم کتێبە لە پێنج بەشی سەرەکی و پێشەکی و پاشەکییەک پێکهاتووە بەم شێوەیە:

بەشی یەکەم: لە خۆشەویستییەوە بۆ خۆشەویستی

ئەم بەشە چەند سەر باسێکی لە خۆیدا کۆکردووەتەوە بەم ناونیشانانە

-چییەتی خۆشەویستی

-دوالیزمی خۆشەویستی و سێکس

-جەستەی بایۆلۆژیی و جەستەی کولتووریی

-ناشرینکردنی جوانی، سەردەمی ساف و لوسی
-ئیپۆسەکانی خۆشەویستی
-شیعری رۆمانسی یان شیعری پەرنە؟
بەشی دووەم: شارستانیی کەلاپس
ئەم بەشە چەند سەرباسێکی لە خۆیدا کۆکردووەتەوە بەم ناونیشانانە
-بەرخۆریی، فریودانی ئارەزوو
-چەوساندنەوەی ژینگە
-شەپۆلی چوارەم، ژیان لە شانشینی دیجیتاڵیدا
-سیستمی هیچوپووچی و هەژموونی ئەوباشەکان
-سەرکەوتنی ساناتەس، گەڕانەوەی تارمایی جەنگ
-داماڵینی رادیکاڵیزم، سەرمایەداریی و گەشەپێدانی مرۆیی
-کەوتنی خۆرئاوا، ژیانەوەی راسیزم و راستڕەویی
-رەخنەی رەخنەکان، رەخنە لە عەقڵی ناعەقڵانی
-ئایدیای شۆڕش لە سەردەمی دژە شۆڕشگێڕییدا
-هونەری ئاڤانگارد ترووسکەی شەوەزەنگ
بەشی سێیەم: مەرگ لە چاخی نەمرییدا
ئەم بەشە بریتییە لە توێژینەوەیەکی فرەلایەنی چەمکی میتافیزیکیی مردن و نەمریی لە 55 لاپەڕەدا.
بەشی چوارەم: راڤەی تیۆلۆژیی
ئەم بەشە دوو سەرباسی لە خۆگرتووە بەم ناونیشانانە
-خودا مەتەڵێک لەودیو بوون و نەبوونەوە
-ئاین وەک تلیاک، بە ئاینیی وەک ئاین
بەشی پێنجەم: بیرکردنەوەی چەپ بە کوردیی
ئەم بەشەش دابەشبووە بەسەر سێ سەرباسدا بەم شێوەیە
-مارکس خەوێک بە ئاسمانی جیهانەوە
-داکۆکی لە سۆشیالیزم
-بەرگریی لە کوردبوون

کتێبەکە لەسەر ئەرکی دارایی نووسەر خۆی چاپ بووە، لە سەرەتای ساڵی نوەدا لە زۆرێک لە شارەکانی کوردستاندا مەراسیمی بە دیاری بەخشینی بە ئەنجام دەدرێت.
ئەم کتێبە لەلایەن هەرێم عوسمانەوە دیزاین کراوە و لە چاپخانەی کارۆی شاری سلێمانی بە تیراژی 1000 دانە چاپکراوە.

چەند کۆپلە شیعرێک.. زانا کوردستانی

(١)
ئەمن
وەك یەعقووبم!
گەر چاوەکانیشم
کوێربن
نائومێد نابم
بۆ دیتنی تۆ….!!

(٢)
هەمەو ئیواران
بۆت چایی دەم دەکەم
بەڵام تۆ نیەی!
هەتاسەر چاییەکە لە تام ئەکەفێ!
وەکوو گۆتنی:
“خۆشم دەوێکانت”

(٣)
جەماڵی تۆ پێ لە ژانە،
ڕیشە دەیان
– ئەو پیاوەکانی وا تۆیان دیەی!
…
لە ئێش ئیشق تۆ،
– یان ئەمرن،،،
یان کە شایەر!!!

زانا_کوردستانی

گوزارەی نەوەی دووەمی کورد لەهەندەران..125.. دڵشاد تاقانە

سەدوبیستوپێنجەم کورتەگوزارە

نیوبرا..

گوێگرتەت دەکا و دەبی بەهەموو هەستەوە لێی ڕامینێی! چاوکێش و ژیکەلە لەگەڵ هەموو دوانێکی ئاوی چاوان دەبڕی و ئەبڵەق تەماشای دەکەی چونکە چاوەڕێی ئەوەی لێناکەی هەندە شیرین و خۆشدوێیە، گۆتەکانی نەستەق و لەجێیە. شازدە نەورۆزەک بەهاری دابووە تەمەنی کوڕیژگەی هەندەرانی یان ڕاستر کوردی هەندەرانی نەک ڕەوەندی کورد چونکە ڕەوەند بەواتای ڕەوی خێڵە لۆ کوێستان و گەرمێن خۆ ئەوانەنیشتەجێین لەهەندەران ڕەو ناکەن ڕاسترە بەکوردستانیانی هەندەران یا کوردی هەندەرانی ناوزەند بکرێن. ئینجا نەوەی دووەمی کە سامانێکی نەتەوەیی و نیشتمانیە هەروەک نەوت و گاز و......تد. شایستەی گرینگیدان و خۆماڵیکردنەوەن. ئەوها قسە قسەی ڕاکێشا، بابی باسەکەی کردەوە پرسی: ئایا کوڕە گچکەی ژنە جیابۆوەکەی خۆشدەوێت؟ کوڕەش: ئەدی کو لەخونی منە، با هەندەک گەورەبی زۆر شتی فێردەکەم دەیکەمە پیاو. لەکوردیدا زڕباب و زڕداک، هەروا زڕخوشک و زڕبرا هەیە بەڵام ناوی پەیوەندیەکە جۆرەک لەناڕێزی و بێ ئەرزشی پێوەدیارە واتا گرانگۆیە لەدەموزاران. باپیرەی بەزڕبرایەکانی دەگۆ: خۆ ئەو هیچی من نیە تەنیا کوڕی داکمە! ئەوجا لێرە خۆشباسەکە دەسپێدەکا.. بابی لێی پەست بوو: ئینجا خۆ ئەتو برای گچکەی خۆت هەیە؟ کوڕە: ڕاستە ئەو برامە بەس ئەوەی داکیشم نیوبرایە.

دڵشاد تاقانە

دیاری سەری ساڵ.. نەوزاد بەندی

هەموو کۆتایی ساڵێ
لە جیاتی مژدە و ئاهەنگ و گەشت ..
بە هەواڵێ
هەرێم ئەکەن بە بەهەشت …
بابەتی دوو سەد ملیارەکەی بەغا ،
دێتەوە سەرمێز ..
یەکەمجار بەهێز
کۆمەڵ بە کۆمەڵ
خۆیان ئەکەن بە ئەندازیاری
ئەیکەن به دیاری
پیشانی ئەدەن
دۆکیۆمێنت و
ڤیدیۆ و
فۆتۆ و
دنیایەک ڕێز ..
هەموو کۆتایی ساڵێ
لە جیاتی سانتا کرۆز ،
هەواڵی دوو سەد ملیاری بەغا
لە حەوزەوە بۆ ئاغا ..
دوو سەد ملیاری چاپی کاغەز
دوو سەد ملیاری ساختە ..
دوو سەد ملیاری کە لە هیچ وڵاتێ
یەک سەنت ناکا ..
ئەبێتە یەکەم هەواڵی
سەدان کەناڵی
لە هەموو پێوەرێکی
ڕۆژنامەوانی خاڵیی ..
ئەمیان ئاغاکەی ئەکا بە شانی
ئەویان ئاغاکەی ئەکا به باڵی
لێ ئەگەڕێن دوو سێ ڕۆژ
مێگەلی فەرمانبەر
دوور و نزیک

بیکا بە خەو و خەیاڵی ..
هەموو سەری ساڵێ …
دوو سەد ملیارەکەی بەغا
دەتە سەر سفرە ،
بە پێڵ و باڵەوە..
بە کوڵاویی ..
بە برژاویی ..
بە کنتاکی ..
بە کاڵیی ..
دوای دوو سێ ڕۆژ ..
هەواڵەکە ئەبێ بە هەڵم ..
کەناڵەکانیش لەگەڵیان
کلکیان ئەخەنەوە ناوگەڵیان ..

شۆڕشەکان بە سەردەمی ئێستا چیمان پێدەڵێن؟.. نەجمەدین فارس حەسەن

چەمک و مەهامی شۆڕش، بەپێی ڕەوتی مێژوو، جگە لەوەی تێگەیشتن وخواستی جیاوازی بەپێی سەردەمەکانی دیاریکراوە ،خواست و وویستی گۆڕانی جیاوازیشی لە خۆگرتووە.یان سپاردویەتیە دەست گروپێکی تر ، هەمان هەستی چینایەتی وبەرژەوەندخوازی و خۆپەرستی ڕابردوویان هەبووە. سەرەتای دروست بوونی ناڕەزایەتی و شۆڕش، بۆ سەرەتای دروست بونی فرماسیۆنی کۆمەڵایەتی چینایەتی دەگەڕێتەوە . لەبەر ئەوەی هەموو کردارێکی بێ ئازارو نایەکسان، پەرچەکردارێکی دژوو پێچەوانەی هەبووە و هەیە. ئەمەش گۆڕانی لەڕووی چینایەتی و چەندایەتییەوە بەدوای خۆیدا هێناوە. سەردەمی کۆنی گۆڕیوە بە سەردەمی نوێ،وپەیوەندی کۆمەڵایەتی و ئابووری نوێی بەرهەم هانیووە. گۆڕانی ماددیی مێژوو ، چەند فرماسیۆنێکی ئابووری کۆمەڵایەتی جیاوازی بەرهەم هێناوە، تا گەیشتووەتە ئێستای سەرمایەداری . کرداری چەوساوەکان و ململانێی چینایەتی لە ناو

پرۆسەی بەرهەم هێنان و شۆڕشەوە کارەکتەری دروست بوونی هەلومەرجی نوێیە، بەردەوامیش دەبێت تا سیستەمی جیاوازی چینایەتی کۆتاییان دێت.

هۆکاری جیاواز جیاواز ئاگری شۆڕشیان هەلگیرساندووە لە مێژوودا،هۆکارەکانیش بەپێی سەردەمە جیاوازەکان دەگۆڕێت، بەڵام داخوازی بۆ یەکسانی وماف و ئازادییەکان ،خاڵی هاوبەشی هەموو شۆڕشەکان بووە. بەپێی بڕواو بۆچونی زۆرێک لەبیرمەندانی مێژووە جیاوازەکان و بەپێی سەردەمەکانیان ،ڕوودانی شۆڕش بۆ چەند هۆکارێک دەستنیشان دەکەن،ولێکدانەوەی جیاوازیان بۆکردووە.

بیروبڕواجیاوازەکان لەمێژوودا لە بارەی ڕودانی شۆڕشەوە:

ئەفلاتون ٤٠٠ساڵ پێش زایین، بڕوای وایە، کاتێک مرۆڤ ڕووبەڕووی چەوسانەوە وئازاری برسێتی وسەرماو چەندین جۆری ئازاردان دەبێتەوە، ئەگەرسزایەکی ڕەوا بوو ،ئەوا بەڕووی دەسەڵاتدا شۆڕش بەرپا ناکات ،بەڵام ئەگەر زانی قوربانی دەستی زۆردارییە، ئەوا بەتووڕەییەکی پڕاوپڕ لە هەڵچون وداچون شۆڕش بەرپادەکات، تێدەکۆشێت لە پێناوی ئەوەی خۆی پێی دادپەروەرانییە. هەموو ناڕەحەتییەکان تەحەمول دەکات تا سەرکەوتن بەدەست دەهێنێت........

بەپێی بڕوای ئەرستۆ کە خوێندکاری ئەفلاتون بووە، لە هەموو جۆرەکانی حکومەت ودەسەڵاتەکاندا(ئۆلیگارشی ،دیموکراسی ، ئەرستۆکراسی ،....) ، مرۆڤەکان شۆڕش بەرپا ئەکەن لەپێناوی بەدەستهێنانی یەکسانیدا. لەیۆنانی کۆندا بەرزکردنەوەی پەرچەمی ئازادی و یەکسانی داخوازی چینەکانی خوارەوەی کۆمەڵگای یۆنانییەکان بووە.

لەدوای ئەو سەردەمە سەردەمی ئیسلام دێت، بڕواوبۆچونەکان لە ئیسلامدا لەمەڕ شۆڕش ، هەر هاتنە دەرەوەیەک لەماڵ ،خۆپیشاندان و ڕژانە سەر شەقامەکان و مەیدانەکانی شار، بەمانای دەربڕینی تووڕەیی ونەمانی سەبروپشودرێژی و بەرگەگرتن دێت. بەڵام لەبەرئەوەی ئاینی ئیسلام خۆی بەکۆتا ئاینی ئاسمانی دەزانێت، هەر هەڵسوکەوتێک کە دژ بە حوکم ودەسەڵاتی خەلیفەی مسوڵمانان بکرێت بە ناشەرعی و بەدژی ڕاسپاردەکانی خوای لەقەڵەم دەدەن، و دژی دەوەستنەوە وەڵامی داخوازییەکانی خەڵک نادەنەوە، وەکو ئەوەی لەمێژووی ئەودەسەڵاتانەی خەلافەتەکانی ئیسلامدا ڕوویان داوە.

بیریارانی سەدەی حەڤدەو سەدەکانی دواتر تێڕوانینەکانیان جۆراو جۆرن. بۆ نمونە ،لەلای جۆن لۆک، مافی بەرەنگاری و شۆڕش، بۆ ئەوە دەگەڕێنێتەوە ، کە دەسەڵاتدار بەشێوەیەکی ناشەرعی بڕیاری مانەوەی دەدات و جێبەجێ دەکات . واتە ئەگەر دەسەڵات شەرعیەتی هەبوو ،

پێویست ناکات شۆڕش بەڕویاندا بەرپابکرێت هەتا ئەگەر دەندەش بێت. شەرعیەت پێدان بەهۆی دەنگی خەڵکەوە دروست دەبێت، وە مەرج نیە هەموو شەرعیەت پێدانێک ڕاست و دروستی و عەدالەتی دەسەڵات پێشان بدات .

باکۆنین ، بڕوای وایە ،کۆتایهێنان بە داگیرکاری وکۆمەڵگای چەوسێنەر، لەڕێگەی تێکۆشانی شۆڕشگێڕانەوە دەبێت،وە کۆتایی نایەت ئەگەر هەموو سەرکردایەتیەکان لە ناوەندەکاندا هەڵنەوەشێتەوە. شۆڕش ،هاندانی هەموو شارێک و هەموو گوندێک و هەموو کۆمۆنەکانە ، بۆ بەرپاکردنی جەنگەتایبەتیەکانی خۆیان. لەسەر مرۆڤەکان پێویستە ،کە بێجگەلە بەرەنگاریکردنی سوپا کە خاوەنی یەک سەرکردایەتییە،شۆڕش بە هەڵچونە سەزداریە شۆڕشگێڕانەکە ئەبێتە سەرکەوتنێکی چەسپاوو بێگوومان کردن. ئەم بۆچونەی باکۆنین ، پشت نابەستێت بە کردەیەکی دیاری کراوی سازدراوی ئامانج ڕوون. کاری خودبەخودی وبەرهەمێکی نادیارو بە ئامانجی گۆڕینی کۆمەڵگای سەرمایەداریە بۆ پەیوەندیەکی کۆمەڵایەتی نادیار، ئەمەش بیروکرداری ئانارکیستەکانە، لەهەر کوێیەک بن.

بەبڕوای مارکس ، جیاواز لە بۆچونەکانی پێشتر، کاتێک شۆڕش وادەی هات، چینی کرێکار شۆڕش بەرپادەکات، بەرژەوەندی کۆمەڵگای شۆڕشگێڕ(بەمانای ئەرک و ئامانجی ڕەوتی ماددی مێژوویی چینی کرێکاربە گۆڕانی مێژوویی کۆمەڵگای سەرمایەداری بۆ سۆسیالیزمی زانستی) ئەکات بەسەرچاوەی خۆی لەوکاتانەدا، هەموو ئەو پێوویستیە ماددیانە بەرجەستەو دابین دەکات ، کە لە پێناوی چالاکی شۆڕشدایە، بۆلە ناوبردنی دوژمنەکانی، وە هەموو ئەو سازاندن وپێویستیانە لە بەرچاو دەگرێت،کە پێوویستیەکانی ئەو تێکۆشانە پڕدەکاتەوە، بەرەنجامی کارەکانی پاڵی پێوەدەنێت بە بەکارهێنانی دوورترین و ووردترین بیرووبۆچونی خزمەتکار بەشۆڕش، وەئەمەش ناچێتە سەر بابەتی توێژینەوەیەکی تیووری لە هەمان کاتدا.

دروستترین بۆچوون بۆ بە ئەنجام گەیاندنی شۆڕش لەم سەردەمەی ئێستادا، بۆچوونی مارکسە ،لەبەر ئەوەی وەڵامدەرەوەیەکی گشتگیری بە سەرکەوتنی شۆڕش بەئاڕاستەی ڕەوتی ماددی مێژوویی بەرجەستەدەکات لە کۆمەڵگاکاندا، ئالیەتی سەرکەوتنی بەڕوونی پێشانداوە ، دژبوونی خۆی بە کاری خۆبەخۆی و بە بەرنامەی لە سەرکەوتنی شۆڕشدا پێشانداوە. سەرکەوتنی شۆڕشەکان بەندە بە سازاندن وبەرجەستەکردنی پێویستیەکانی هەڵسوڕانی و ئامانجی ڕوون ، بەرجەستەکردنی گۆڕانکاریە لە سیستەمی چەوسێنەرانەی پەیوەندی کارو سەرمایە،وپەیوەندی کۆمەڵایەتی و سیاسی سیستەمی سەرمایەداری .

گۆڕانی دەمووچاوێک بەدەمووچاوێکی تر لە هەمان سیستەمدا،شۆڕش نیە، واتای بەرپاکردنی شۆڕش لە سیستەمی سەرمایەداریدا، بەرجەستەکردنی گۆڕانی پەیوەندی ئابووری کۆمەڵایەتی و سیاسی چینایەتیە ، بەکۆمەڵگایەکی ئابووری کۆمەڵایەتی بێ چین و توێژە کۆمەڵایەتیەکان .

شۆڕشەجیاوازەکان وئەنجامەکانیان لەمێژوودا: ئەوانەی لەڕابردوودا بەشۆڕش ناویان هاتووە، هەندێکیان شۆڕشن بەواتای گۆڕانی پەیوەندی کۆمەڵایەتی ئابووری، هەندێکیشیان ماک و ناوەڕۆکی شۆڕشیان پێوە نیە، لەبەرئەوەی گۆڕانی بنەمای ئابووری کۆمەڵایەتی تیایدا ڕونەداوە.

یەکێک لەو جوڵانەوانە، ڕوداوی ساڵی ١٢١٥زی ئینگلترایە، ناڕەزایەتی و جوڵانەوەی ئەرستەکراتەکان بوو دژی مەلیک جۆن. داوایان دەکرد پاشا دان بنێت بە مافی خەڵکیشدا، مەبەستیش لێی زیاتر فراوانکردنی دەسەڵاتی ئەرستەکراتەکان بوو،وە ئەنجامیشیاندا. واتا سیستەم نەگۆڕا ، بەرژەوەندی چینێک سەنتەری جوڵانەوەکە بوو لەناو هەمان فرماسیۆنی سیاسی ئابووری کۆمەڵایەتیدا، ئەمەش گۆڕانی شۆڕشی کۆمەڵایەتی ئابووری نیە.

لەمێژوودا چەندین شۆڕشی زانستی هەیە، توانیویانە سەرجەمی تێڕوانینەکانی ڕابردوو بەباری ڕووی ڕاستی خۆیدا بگۆڕن. یەکێک لەو شۆڕشە گرنگانە ،شۆڕشی کۆپەرنیکۆس(١٤٧٣-١٥٤٣)زی بوو، بەوەی کە هێنانەخوارەوەی ووتەکان بوو لە ئاسمانەوە بۆ سەر زەوی، ئەوەش بەدەرخستنی ئەو زانستەی کە خۆر بریتیە لە سەنتەر و ناوەندی کۆمەڵەی خۆر، زەوی ئەو ناوەندە نیە، ئەو تەووریە گەورەترین شۆڕش بوو لە مێژووی زانست و فەلەک ناسیدا.

جووڵانەوەکانی کرۆمۆیڵ١٦٦٦ز ،دوای لە ناوبردنی پەرلەمان، لە ئینگلترادا دەسەڵاتێکی دیکتاتۆریانەی دامەزراند، پێچەوانەی گەڕانەوەی پاشایەتی و لەناوبردن و دەرکردنی خێزانی ستیوارت و گوێزانەوەی دەسەڵاتی پاشایەتی بۆ ولیام و ماری ساڵی ١٦٨٨ز. ئەم جۆرەش لە جوڵانەوانە، نەیتوانیوە پەیوەندی ئابووری سیاسی کۆمەڵایەتی بگۆڕێت، ئەم جوڵانەوانەو گۆڕانی سەروچاو، ناچێتە خانەی شۆڕشەوە هەرچەندە لە مێژوودا بەشۆڕش ناوی هاتبێت.

جۆرێکی تری ناونانی جووڵانەوەکان بەشۆڕش، ناوزەدکردنی شۆڕشی ١٧٧٦زی ئەمریکایە. ئەم جوڵانەوەیە خاوەن سەرمایەو زەویوو زارو کۆیلەکان بوو ،دژی هەمان چین بوو لە ناو دەسەڵات ودەوڵەتی پاشایەتی ئینگلترادا .ئەم جوڵانەوەیە نەیتوانی باری گرانی ژیانی کۆیلەداری کۆیلەکان لە ئەمریکادا بگۆڕێت. ئەو جوڵانەوەیە نەبووە هۆکاری گۆڕینی فرماسیۆنی کۆمەڵایەتی ، بۆ فرماسیۆنێکی تر. بەڵکو

کۆیلەداری بەردەوام بوو هەتا هەموواری سیازدەی دەستووری ئەمریکا لە ساڵی ١٨٦٥ز. ئەمەش نەیتوانی لەسەر ئەرزی واقع کۆتایی بە کۆیلەیەتی بهێنێت، تەنها مرۆڤی بی سەرکاغەز بوو. ئەم جووڵانەوەیە ناتوانیت بەشێشی کۆمەڵایەتی بیچوێنی، تەنها وەکو ڕزگاری نیشتمانی چاولێدەکرێت، واتا تەنها ڕزگاری خاوەن زەوی و سەرمایەکان بوو لەژێر چنگی باج و خەراجی دەوڵەتی پاشایەتی ئینگلیز ، هەتا لە دواتریشدا دەوڵەتی کۆماریانیش دامەزراندبێت.

لەو شۆڕشانەی کە فرماسیۆنی کۆمەڵایەتی گۆڕی، شۆڕشی ساڵی ١٧٨٩زی فەڕەنسی بوو، شۆڕشی بۆرژوازی بوو،وەهەڵگری گۆڕانی فکری وئابووری و سیاسی و کۆمەڵایەتی بوو. گۆڕانی بنەڕەتی دروستکرد لە پەیوەندی ئابووری کۆمەڵایەتی وسیاسی ،پەیوەندیەکی نوێی چینایەتی سەرمایەداریانەی هێنایە ئاراوە، سەرکەوتنی چینی ناوەند بوو بەسەر پاشاو ئەرستۆکراتەکاندا، کۆتاییان بەکۆیلەی کشتوکاڵیدا هێنا، سیستەمی سیاسی و ئابووری وکۆمەڵایەتی سەرمایەدارانەی چەسپاند ،هەروەها بەشێشی نیشتمانی و دەموکراسی دیاری دەکرێت. بەڵام شۆڕشی ١٨٤٨زی فەڕەنسا، بەشداری پرۆلیتاریا بوو ، ئەمەش سەرەتای دەستپێکی ڕووبەڕووبوونەوەی سەرمایەداران و پرۆلیتاریا بوو، شێوەیەکی شۆڕشی کۆمەڵایەتی لە خۆگرتبوو ،هەرچەند پرۆلیتاریا سەرکەوتنی یەکجارەکی بەدەست نەهێنا،و کۆماری دووەمی بۆرژوازی فەڕەنسای بەرجەستە کرد، بەڵام بوو بە چاوگەک بە شۆڕشەکانی تری ئەورووپا ، وبەرجەستەکردنی بەشێک لە مافەکانی مرۆڤی بە شێوەیەکی ڕێکوپێکتر بەیان کردوو شیعاری ئازادی وبرایەتی و دادوەری بەیان دەکرد .ئەم شۆڕشەش زۆرتر لایەنداری مرۆڤانەو کۆمەڵایەتیانەی پێشان دەدات.شۆڕشی ١٧٨٩زی شکڵی شۆڕشێکی گەلیانەی لەخۆگرتبوو بەکاریگەری وهاندانی بیری بۆرژوازیانەی بۆرژوازی.بەڵام ئەوەی ١٨٤٨زی ململانێیەکی چینایەتیانەی لەخۆگرتبوو.
بەڵام جیاواز لە شۆڕشەکانی تر، لەسەردەمی هاتنە ئارای سەرمایەداری شۆڕشێکی چینایەتی پرۆلیتاریای فەڕەنسی ساڵی ١٨٧١زی بوو، بەکۆمۆنەی پاریس ناسراوە ، تەمەنی لە نێوان ١٨ئازار بە ٢٨ئایار ی ١٨٧١زی درێژەی کێشا، یەکەم حکومەتی شۆڕشگێڕی چینی کرێکار بوو. لەوکاتەدا ئەم شۆڕشەش نەبووە گۆڕانکاری و گوێزانەوەی سیستەمی سەرمایەداری بە سۆسیالیزم و کۆمۆنیزم، ئەگەر ئەمەش بەهۆکاری کەمی تەمەنی و فرەیی لە ڕاوبۆچونی جیاوازی ناو کۆمۆنارەکان ، ولەلایەکی تریش گەمارۆو پیلان گێڕانی دەوڵەتانی ئەورووپا دژی کۆمۆنەی پاریس لەترسی لەدەستدانی دەسەڵاتی خۆیان،تەمەنێکی کورتی بەڕێکرد. بەڵام وەرچەرخانێکی گەورەی لەسەر

ئاستی ئەوروپاو جیهان خوڵقاند، بووە هۆکاری ئەوەی وڵاتانی ئەوروپا باشتر مامەڵە لەگەڵ کرێکاراندا بکەن لەڕووی ماف وکرێکانیانەوە.
شۆڕشی ئۆکیۆبەری ١٩١٧زی ڕوسیا ،ئەمیش بەیەکێک لەو شۆڕسانە هەژماردەکرێت،دوا سەنگەری دەر□ بەگایەتی و کۆیلەی کشتوکاڵی لە ئەوروپادا تێکشکاند و لە جێگەی سیستەمی پاتریارکی وکشتوکاڵی ،سیستەمی سەرمایەداری دەوڵەتی دامەزراند، ئابوریەکی پیشەسازی و کشتوکاڵی و سەربازی پێشکەوتووی خستە جێگەی ئابووری کشتووکاڵی وسیستەمی پاتریارکی ڕابردوو. ئەم شۆڕشە لەگەڵ ئەوەی بە شۆڕشی سۆسیالیستی ناویان دەبرد، بەڵام هیچ بنەمایەکی ئابووری کۆمەڵایەتی سۆسیالیستی پێوە دیارنەبوو ودانەمەزراند. دەسەڵاتی پاتریارکی کشتوکاڵی گۆڕی بۆ دەسەڵاتی گروپێکی حیزبی وسەربازی بەدسپلین و ڕێکخراو. هەرچیەک بوو بێت ، تەنها سۆسیالیزم نەبووە ،و ئابووری کۆمەڵایەتی و سیاسی دەوڵەت کەوتووەتە چنگی گروپێکی سیاسی و سەربازی حیزبیەوە.لەگەڵ ئەوەشدا ئەم شۆڕشە بە پاڵنەری ئەوەی شۆڕشێکی سۆسیالیستی بووە ،کاریگەری ڕاستەوخۆی لەسەر شۆڕشەکانی ئەوروپا وئەوروپای ڕۆژهەڵات و ئاسیاو ئەمریکای لاتیندا هەبووە ، لە بەشێکی بیرکردنەوەی سیاسی و دامەزراندنی سیستەمی سەرمایەداری دەوڵەتی چین و کوبادا ڕەنگیداوەتەوە بەشێوەیەکی بەرچاو.

شۆڕشی ساڵی ١٩٥٤زی چین،گۆڕانی کۆمەڵگایەکی دابەشبووی چەند چین وتوێژێکی کۆمەڵایەتی وئابووری دواکەوتوو بووبوو.ئەوانەش خاوەندارانی زەوی وزار،و چینێکی کۆمپرادۆر لە دێهاتەکان کە واابەستەی سەرمایەی بێگانەی دەرەوەی ،و ووردەبۆرژوازی کە نوێنەرایەتی خاوەن زەوی□ کشتوکاڵیەکان ،وپیشەسازی□ دەستیەکان و توێژێکی بچوکی ڕۆشنبیرو خوێندەوارەکانی دەکرد ، ئەمەش توێژێکی گەورەی کۆمەڵگای پێکدەهانی . وە شەریحەیەکی تری کۆمەڵگای چین بریتی بوون ل□ چ□ن□کانی پرۆلیتاریا، کە پێکدەهاتن لە زۆرینەیەکی جوتیارانی کشتوکاڵی خاوەنانی زەوی□ بچوکەکان ،وجوتیارە هەژارەکان، وخاوەنانی پیشەسازی دەستی و،کرێکارانی شوێنە پیشەسازی□کان ،وفرۆشیارە گەڕۆکەکان. چینی پرۆلیتاری پیشەسازیش بەپێی کۆمەڵگای چین ژمارەکەیان کەمترە. شۆڕشی چین ئەم پەیوەندیە ئابووری کۆمەڵایەتی سیاسیەی گۆڕی بە کۆمەڵگایەک کە سەرچاوە ئابووریەکانی خستە دەستی دەوڵەت□و□ ، س□رکردەکانی دەوڵەتیش ،ئەوانەبوون کە ئەندامانی حیزبی شوعی چین بوون ،وەکو یەکێتی سۆڤیەت. هەروەها شۆڕشی ١٩٥٩زی کوباش ،وەکو چین پێکهاتەی

کۆمەڵایەتیان بریتی بوون لە خاوەن زەویەکان ،و بۆرژوازی کۆمپرادۆری وابەستە بە سەرمایەی ئەمریکیەوە، ئەمانە دەسەڵاتیان بەدەستەوە بوو. شۆڕشی کوباش وەکو شۆڕشەکانی چین و ڕوسیا، نەیانتوانی کۆمەڵگایەکی ئابووری کۆمەڵایەتی بە چین وتوێژکۆمەڵایەتیەکان دامەزرێنن. هەرسێ شۆڕشەکەو ئەوانەی ڕۆژهەڵاتی ئەوروپا، گۆڕانی سیستەمی کۆمەڵایەتی ئابووری سیاسی سەرمایەداری ،نەگۆڕی بە سیستەمێکی ئابووری کۆمەڵایەتی بە چین و چەوسانەوە. تەنها گۆڕینی سەرمایەداری بازاڕی ئازاد بوو بە سەرمایەداری دەوڵەتی، شۆڕشی سۆسیالیستی نەبوو وەکو هەندێک لە بیریارانی بۆرژوازی ولیبراڵی بەیانیان دەکرد.
بەپێی بڕوای هەندێک لە نووسەرە بۆرژوازی و نیشتمانییەکان، کودەتاکانی کە ڕوویانداوە لە کیشوەرەکانی ئاسیاو ئەفریقیا دا ،بە شۆڕش ناویان بردوون. وەکو کودەتای ٢٣یولیو١٩٥٢زی میسر دژی پاشایەتی. هەروەها کودەتای ١٤تەموز١٩٥٨زی عێراق دژی پاشایەتی . وەکودەتای بەعسیەکانی سوریا لە ساڵی ١٩٦٣زی دژی دەرەبەگایەتی. هەروەها کودەتای ١٧-٣٠تەموزی ١٩٦٨زی بەعسیەکانی عێراق، دژی سیستەمی کۆماری عبدلڕەحمان عارف. هەموو ئەم کودەتایانەو ئەوانەشی کە ناومان نەبردوون، نەیان توانیووە سیستەمی کۆمەڵایەتی ئابووری بگۆڕن، بەسیستەمێکی بێ چین و چەوسانەوەو بێ کاری بەکرێ.لەسەردەمی سەرمایەداریدا شۆڕش کاتێک پایەو مانای دەبێت کە گۆڕانی بنەڕەتی بکات لە پێکهاتەی ئابووری کۆمەڵایەتی چینایەتی بە کۆمەڵگایەکی بێ چین و چەوسانەوە، بەداخەوە ئەمەش هەتا ئێستا ڕوینەداوە.
ناونانی جوڵانەوە و خۆپیشاندانەکانی باکوری کیشوەری ئەفریقا ، بەشۆڕشی بەهاری عەرەبی ، ناوو ناونیشانێکی هەڵەیە و ماکی گۆڕانی ڕیشەیی پەیوەندیەکانی ئابووری و کۆمەڵایەتی هەڵنەگرتبوو وە بەرجەستەی نەکرد لە کۆمەڵگاکانیاندا. بنەڕەتی ناوی بەهاری عەرەبی دەگەڕێتەوە و ئیلهامی لە شۆڕشەکانی بەهاری ١٨٤٨زی ئەوروپاوە وەرگرتبوو،یان پێیان بەیبوو. ئەمانەش نەیان توانی سیستەمی سەرمایەداری بگۆڕن بە سیستەمێکی شایستە بەژیانێکی سەردەمیانەی ، بێ چەوسانەوەو کاری بەکرێ بە مرۆڤەکان. هەر جووڵانەوەیەک و خۆپیشاندانێک، گۆڕینی دەمووچاوو مانەوەی هەمان سیستەمی ڕابردوو لە خۆبگرێت،لە ئێستای سیستەمی سەرمایەداری، مانا و دەلالەتی ڕوودانی شۆڕش لەدەست دەدات.

خۆپیشاندانەکانی ئێران لەبەر ڕۆشنایی شۆڕشەکانی ڕابردودا:

لە ڕوانگەی ئەو شۆڕشانەی لە ڕابردوودا ڕویانداوە، باسێکی کوورت لە ناوەڕۆکی جوڵانەوەو خۆپیشاندانەکانی ئێران دەکەین. ئەوەی

دەگەڕێتەوە سەر جوڵانەوەکان و خۆپیشاندانەکانی ئێران و پلاتفۆڕمی
(ژن- ژیان- ئازادی) ، پەرچەمێکی ڕیفۆرمیستی و فمینیستانەی
ناگشتگیرە، نەیتوانیووە دەربڕی ناوەڕۆکی شۆڕشێکی کۆمەڵایەتی
گشتگیری هەمەلایەن بێت ولەخۆبگرێت ، هەرچەندە هەموو چین و
توێژەکانی کۆمەڵگای ئێران بەشداری تێدابکەن. هێزەکانی خەڵک لە
دەرەوەو ناوەوەی ئێران ،هێشتا نازانن بەڕوونی چیان دەوێت و
لەدواتردا چی دادەمەزرێنن، پەیوەندیە کۆمەڵایەتی وئابووریەکان چی
بەسەردێنن. لەئێستای سەرمایەداریدا، هەر گۆڕانێک کە سیستەم لە
بنەڕەتەوە هەڵنەتەکێنێت، و سیستەمێکی ئابووری کۆمەڵایەتی بێچین
دانەمەزرێت لە جێگایدا،ناچێتە خانەی شۆڕش و شۆڕشگێڕیەوە. لەخۆوە
هەر جوڵانەوەیەک و خۆپیشاندانێک بە شۆڕش بزانرێت دەکەوینە
هەڵەیەکی گەورەوە، هەروەکو ئەوەی بانگەوازدەکرێت بۆ پشتیوانی
کردن ولەگەڵمان بن لەشۆڕشی ئێراندا، بڕواش بە ڕێکخراوی چینایەتی
نەبێت ، بانێکە ودووهەوا. لەگەڵ بوون واتای ڕێکخراوبوونە
،کۆبوونەوەیە لە چوارچێوەی ئامانجێکدا . بیرکردنەوەو گرنگیدان بە
کاری خودبەخود، هەمان ئەو بیرکردنەوەیە کە بۆ خۆپیشاندانەکانی
ئێران بیردەکرێتەوە،هەمان بیرووبۆچونە کە هەیەجانی سۆزوعاتیفە
ئەکاتە ئامانجی سەرکەوتنی شۆڕش ، هەمان بۆچوونی ئانارکیانەی
باکۆنینیان هەیە. ئەمەش سەرکەوتنی شۆڕش بە خوا ئەسپێرێت. لەلایەکی
تر کۆمەڵێک لە بێ ئامانجی و ناڕوونی خۆپیشاندانەکانی ئێران ،
بەرگی کوردایەتی دەکات بەبەردا، لەبەرئەوەی ئاگری ئەو
خۆپیشاندانانە، بە پریشکی گیان لەدەستدانی کچێکی کورد خۆش
بوو.لەلایەکی تر کۆمەڵێک ئا□□ای شاهنشاهی ڕابردووی ئێران
بەرزەکەنەوە. ئەم ڕاکێشانە، بەڵگەی ئەوەیە کە
یەکگرتوویەکی کۆمەڵایەتی چینایەتی لەسەر ئاستی کۆمەڵگای ئێران
بوونی نیە ،خۆپیشاندانەکان ئامانجی ڕوونی سەرتاسەری شۆڕشێکی
کۆمەڵایەتی ئابووریان نیە. ئەو بۆچوونەی کە لەپێشتردا بەیانمان
کرد بۆ سەرکەوتنی شۆڕش گرنگی گەورەو گەرەنتی سەرکەوتن دەکات.
لەبەر ئەوەی خۆپیشاندانەکانی ئێران لاشەیەکی بێ سەرە ،
لەهەرکاتێکدا بێت دەکەوێتە چاڵێکەوەو سەردەنێتەوە. لەبەرئەوە
لەسەر کۆمۆنیستە زانستیەکان پێویستە پەرە نەدەن بەکاری
خودبەخودیانە و داڵدەی سۆزداریانەیان بۆ هیچ خۆپیشاندان و
جوڵانەوەیەک بڕوای پێنەهێنن و نەبێت، هەرجوڵانەوەو خۆپیشاندانێک
ئامانجدار بکەن بەئاڕاستەی هەڵوەشانەوەی سیستەمی سەرمایەداری و
دامەزراندنی کۆمەڵگایەکی بێچین و چەوسانەوەی مرۆڤ لەبەرچاوبگرن
ئامانجمان بێت .لاشەیەک چاوی نەبێت ومێشکی نەبێت ناتوانێت
بەئاڕاستەی دروست ڕێبکات. مارکس دەڵێت،تێکۆشان دژی سەرمایەداری،

بەشێوەیەکی سەردەمیانەو لە سنورێکی باڵاتردا و بە بایەخێکی ترەوە، تێکۆشانی کرێکاری کرێگرتەیە دژی سیستەمی بۆرژوازی(سیستەمی سەرمایەداری لیبراڵی)،ئاوات وئارەزوی شۆڕشی سۆسیالیستی نوێ(زانستی) بریتیە لەسەرکەوتنی پرۆلیتاریا بەسەر بۆرژوازیدا.ڕێکخستنی کۆمەڵگایە بەشێوەیەک کە هەموو جیاوازیە چینایەتیەکان لەناوببات. وەکو ئەوانەی کە لە ڕابردوودا بە شۆڕش ناویان بردوو ئەوئەرکەشی جێبەجێنەکرد. ئەوەی ئێستا لە ئێران دەگوزەرێت ، خۆپیشاندەران هەڵگری شیعاری بۆرژوازین کە خۆی لە ناو (ژن – ژیان – ئازادی) مەڵاسداوە. ئازادی فەڕمی بیرکردنەوەی شۆڕشی بۆرژوازی فەڕەنسی بوو، وە بیریارانی لیبراڵی دایان ڕشتووەو پێیدەناسرێتەوە، ئازادی لە لای لیبرالیزم ،هەڵسوکەوتی ئازادانەی مرۆڤە بە بەهاکانی بۆرژوازی و سەرمایەداریەوەو ، خۆی لەئازادی خاوەندارێتیدا دەبینێتەوە.
ئەو وتەیەی مارکس دەکەم بەکۆتا تێڕوانین لە بارەی شۆڕش لە سەردەمی سەرمایەداریدا،دەڵێت: کۆمۆنیزم لە هەموو بزووتنەوەکانی ڕابردوو هەتا ئێستا جیاوازترە، ئەوەیە کە هەموو پەیوەندیەکانی بەرهەم هێنان وهەڵسووکەوتەکانی ڕابردوو ژێرەوژوور دەکات، هەموو مەلوومەرجە مەرجدارە سروشتیەکانی ڕابردوو، کە بەرهەم هاتووی ڕابردووی مرۆڤن هەتا ئێستا،داماڵراوە لەشێوە سروشتیەکەی و خراوەتە ژێرچنگی دەسەڵاتداران، بەهوشیاریەوە چارەسەری دەکات.

١٩كانونی یەکەم٢٠٢٢

-____________________

سەرچاوەکان:

١-افلاطون :جمهورية،دار الوفاء لدنيا لطباعة والنشر.
٢-ارسطو :السياسة ،منشورات الجمل.
٣-آنجلس: آلباكونينية فی آلعمل،دار الفارابی.
٤-جون لوک:فی الحكم المدنی،اللجنة الدولية لترجمة الروائع.
٥-حنە ارنيدت:رآی فی الثورات،الهيئة العامة لقصور الثقافة.
٦-عبدالرضا الطعان:مفهوم الثورة،دار المعرفة.
٧-ماركس،آنجلس: الايديولوجية الالمانية،دار دمشق.
٨-ماركس:النظال الطبقی فی فرنسا من ١٨٤٨الى ١٨٥٠،دارالتقدم.
٩-ماركس: الحرب الاهلية فی فرنسا ، دارالتقدم.
١٠-الموسوعة السياسية، مفهوم الثورة،

ئێمە و جەندەر و ئیسلام.2..
سەلام عەبدوڵڵا

ئێمە هەر ئەوەندەمان دەوێت تەواوی شێوەکانی ستەمکاری دژ بە ژنان لە رەگەوە هەڵبووەشێنینەوەو ئەمەش بەبێ هەڵتەکاندنی سیستێمی سەرمایەداری بەرابەرایەتی ژنانی شیوعی، مەحاڵە.

پاش تێپەڕبوونی نزیکەی 100 ساڵ بەسەر شۆڕشی ئۆکتۆبەر، نەتەوە یەکگرتووەکان 5 ساڵ گفتوگۆیان کرد تا لە 18.دیسەمبەر. 1979 رێککەوتننامەی لەناوبردنی جیاکاری دژ بە ژنان(CEDAW) لە 30 ماددە راگەیاند. ئێستا 190 و تا 24.10.2012، واتە لە ماوەی 33ساڵ، 20 وڵاتی عەرەبیش ئیمزایان کردووە(المغرب والجزائر، تونس وليبيا، مصر ولبنان، الأردن والسعودية، العراق والكويت، اليمن وجزر القمر، موريتانيا والإمارات العربية المتحدة ،جيبوتي والبحرين، سوريا وعُمان، قطروفلسطين. وڵاتانی ئەمریکا، ئیران، بالاو، صومال و سودان ئیمزایان نەکردووە(سەرچاوە: المصرى اليوم)

ئیمزاکەرانی ئەم بەیاننامەیە و بەیاننامەی جیهانی مافی مرۆڤ و بەیاننامەی پاراستنی مافی منداڵ بەخۆیان سیستێمی دابەشکردنی کاریان داهێناوە(نامۆبوونی مرۆڤ لە ئامرازەکانی بەهەمهێنان-وەك مرۆڤ شوناسی خۆی لەدەستدەدا)و(کاری ماڵ و کار لە دەرەوەی ماڵ) و ژن و پیاو لەیەك جیاکردەوە. ژن لە ناو چوار دیواری ماڵ و گیان و روح پێوکێنیان بەسەر سەپاند(وەك مرۆڤی خاوەن مافی یەکسان، شوناسی خۆی لەدەستدەدا)، پیاو لەناو ماڵیشدا بوو بە خاوەن دەسەڵات، ئەوجا ئیسلامییەکان بە هەمان شێوە بەناو ئاین و شەرعەوە دەرچوونی ژن لە ماڵ بە ناپەسەند و خەتا دەزانن!. هەردوویان(ژن/مرۆڤ و پیاو/مرۆڤ)سەر بە چینێکی دیاریکراو، لەسایەی ئەم سیستێمە شوناسی مرۆڤبوونیان لەدەستدەدەن. ژیانمان بنەمای(مەتریالستی و لەسایەی بەرهەمهێنانی سەرمایەداری و لەچوارچێوەی پەیوەندیەکی کۆمەڵایەتی)، بۆیە رزگاربوون لەم سیستێمە رێگەچارەیە.

دۆخی ژنان لەو ماوەیە بە ئیستاشەوە، بەهۆی سیاسەتی بازاڕی ئازاد و جەنگەکانی، خراپتربووە.

لینین بەبۆنەی تێپەڕبوونی دوو ساڵ بەسەر شۆڕشی ئۆکتۆبەر دەڵێ: لەگەڵ هەموو وشە گەورەکان لەبارەی پەروەردە و رۆشنبیری و

شارستانیەت و ئازادی لە هەموو کۆمارە سەرمایەدارەکانی سەرزەمین، یاساگەلێکی زۆر قیزەوەن و پیس و دڕندە هەیە، یاساگەلێك کە نایەکسانی بۆ ژنان جێگیردەکەن سەبارەت بە هاوسەرگیری و جیابوونەوە، نایەکسانی بۆ منداڵە سرووشتی و((یاساییەکان))و ئەمتیازات بۆ پیاوان جێگیردەکەن و زەلیلی ژن و بەکارهێنانی توندوتیژی لەگەلدا.(لينين و المرأة، تعريب زينب نبوه).

ئێستا پاش تێپەڕبوونی نزیکەی 100 ساڵ بەسەر دەسەڵاتی سۆڤێت، هەڵوەشاندنی هەموو ستەمکارییەکان دژ بە ژنان، کۆمەڵێ فێمینسیت لەناو جەرگەی وڵاتانی ئیمپریالیستی، شان بەشانی فۆکۆ و چەندین بیرمەندی بێ بەدیلی بۆ دوژمنی سەرەکی ستەمکاری دژ بە ژنان، بەپشتیوانی خودی سەرمایەدار و دەزگا ئیدیۆلۆژیەکانیان(زانکۆ)و راگەیاندن، هەوڵ دەدەن تیئۆری(کوێر) لە جیهان بڵاوبکەنەوە.

ئایا هەر بەڕاستی چەوساوەکان و لە پێشیانەوە ژنانی چەوساوە و شارستانیەتی مرۆڤایەتی پێوستیان هەیە بە ئیدیۆلۆژیا(هاوڕەگەزبازی)ی سیستەمی سەرمایە؟ پێویستیان بە تێڕوانینی رەشبین هەیە بۆ ژیان؟ بە بێهودەکردنی مرۆڤ لە خەباتی بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان؟ بە گەوجاندنی رای گشتی دژ بە رۆڵی چارەنووسسازی ژنانی شیوعی و بزووتنەوەی چینی کرێکار؟.

پیاوسالاری سیستەمێکە پەیوەندی بە سەرمایەدارییەوە(جێگرەوەی دەرەبەگایەتی)هەیە و بووە بە هۆی ئەم نایەکسانیە نێوان ژن و پیاو و مەسەلەکە وەك هەندێ رەوتی فێمێنیستی کۆنەپەرەست و لیبڕاڵ باسی دەکەن، مەسەلەی کلتوور و شوناس نیە و بە تەبابوون و سازش لەگەل سیستەمی مرۆڤخۆری سەرمایە، نە ژن و مرۆڤایەتی لەم وەحشیگەرێتییە رزگاری ببێت، بۆیە بەڕاستی(جوانترین ژنی دنیا، ژنی کۆمۆنەی پاریسە!- سروودێکە بەزمانی ئەڵمانی لەبارەی رۆڵی مەزنی ژنانی پاریس دژ بە حکومەتەکانی ئەوروپا بۆ پاراستنی حکومەتی کۆمۆنە).

مۆدێلی جێندەر بە پشتوپەنای کۆمپانیا سەرمایەدارە زلهێزەکان بەرهەمی پۆستمۆدێرنە. فۆکۆ دەڵێ: بەرخۆدان "هەرگیز لە دەرەوەی دەسەڵات نییە"، بۆیە تەنیا"بەرخۆدانێکی"نائۆگۆری، خۆبەخۆ، کێوی، تاکەکەسی، هەماهەنگ، چەقۆکێش، توندوتیژ، بێ لێبوردن، سازشکار…هتد.(میشل فۆکۆ: سێکسیزم و ڕاستی، ل1100- کابرایەکی کورد لە گفتوگۆیەکی چاودێر، ئەم بۆچوونە وەك بۆچوونی خۆی پیشانداوە-)

پێشنیاری عەمەلی تیۆری ئەم روانگەیە ئەوەیە پێشنیاری وا دەکەن دەکات کە تەنانەت سووکترین ڕیفۆرمخوازیش وا دەکات ڕادیکاڵ دەرکەوێت. بەم کارە بە تەواوی دەکشێتەوە بۆ بواری کولتووری و زمانەوانی. پێویستە "چەمک"ێکی نوێ بۆ ناسنامە دروست بکرێت، "ڕێزمان"ێکی نوێ پەرەی پێبدرێت، یان "ئەخلاق"ێکی نوێ (گۆیە

ۆبینز) دابڕێژرێت. بۆ ئەوەی وەهمی سێکسی سروشتی "پووچەڵ" بکاتەوە"، باتلەر بانگەشە بۆ "پارۆدی"کردنی ناسنامەی ڕەگەزی دەکات، بۆ نموونە بۆ ستایلکردنی خۆت وەک butch/femme2، یان لە ڕێگەی travesty3. ئەمە تاکە پێشنیاری پراکتیکییە لە تەواوی کتێبەکەیدا بۆ پرسی کێشەی جێندەر!

بیرمەندانی ئەمە تیئۆریە لەبارەی پرسی خۆیان کردووە بە کەرەستی دەستی سیاسەت و ئابووری سەرمایە و وەك لیبڕاڵ و پێشکەوتنخواز خۆیان نمایش دەکەن. لەو کۆمپانیا باناسیونانە کە پشتیوانیان دەکەن، وەک(شركة اوبر،شركة تويتر، شركة أبل، ديزني، گوگل" شركة أيكيا، جونسون أند جونسون، شركة بي بال، مايكروسوفت، أدوبيز، شركة نايك، تويوتا، ئەپڵ یان کۆکا کۆلا، شركة ايستوود، شركة جنرال ميلر، GAP، BMW، مايكروسوفت، ديزني)کە لە پرۆسەی کاردا، ملیۆنان کرێکار دەچەوسێننەوە. ئێستا دەزانین بۆچی لە ئاهەنگەکان کحولی بێبەرامبەر هەیە. جا قازانجی ساڵانە 835 ملیارد دۆلار بۆچی خراپە؟ لە"رەحمەتی" قازانجی ئەو کۆمپایانە، لە هەرێم ئەم هەنگاوانە نراوە:

- ڕاوێژکار جەندەر بۆ سەرۆکی هەرێم دامەزراوە و بە فەرمانی سەرۆکی وەزیران پرسی جەندەر ویەکسانی(یەکەی یەکسانی لەنێو ئەنجومەنی وەزیران) دامەزراوە.
- دامەزراندنی 25 سەنتەری توێژینەوەی جەندەری لە نێوەندە ئەکادیمییەکان.

  لە ڕاستیدا(جەندەر)نەك هەر هیچ زیانێکیان بۆ دەسەڵاتداران نیە، بەڵکو لە خزمەتیشیان کاردەکەن، بۆیە بە ملیونان یۆرۆ خەرجدەکەن بۆ پرۆفیسۆر و توێژینەرانی جێندەر و ڕاگەیاندنەکانیان بڵاودەکەنەوە.

  پرسی ژن بەندە بە خەبات لەپێناو سۆسیالیزم. بۆنموونە
- لە گفتوگۆیەك لەگەل(Nancy Fraser – پرۆفیسۆری زانستی سیاسەت کۆمەڵگە و مامۆستا لە قوتابخانەی سۆسیال ریسێرچ لە نیویۆرك) دەڵێ: بەرای من ئەو سەردەمە بەسەرچوو کە یاری فێمینیزم دژ بە سۆسیالیزم یان مارکسیزم(Marx und Feminismus, Marx200).
- نادديجدا كروبسكايا: سەرکەوتنی تەواوی ئەو کرێکارانە کە خەبات لەپێناو گۆڕینی ئەم سیستەمە بە سۆسیالیزم دەکەن، ژنان دەتوانن بەتەواوی رزگاریان ببێت.

  زۆربەی بزووتنەوە فێمینیستەکان، ژن لە نموونە تاتشەر و ژنە

وەزیرەکانی بەرگری ئەڵمانیا و فینلەندا و هۆڵەندا و هیلاری کلنتۆن و ژنەپاشای بەریتانیا و بەڕێوبەری کۆمپانیا و سەرۆك پەرلەمانەکان بەرهەمدەهێنن کە بەکردەوە بەشێکن لە سیستەمی بۆرژوای پیاوسالار بۆ درێژەدان بە چەوساندنەوەی ژنان لە بەرهەمهێنانی ژنی ئاوارە، هەژار، بێکار، درەوون شێواو، ژنە مێدێل، لەشفرۆش. جەندەر نایەکسانی تەنها وەك مەسەلەیەکی"کلتووری"دەبینێ نەك دەسەڵاتی بۆرژوا و سیستەمی سەرمایەداری وەك درێژەی(بۆ نموونە) فرۆشتنی ژن بە 6 سەنت لە بەریتانیا- بە مەرجێك ژنەکە قبووڵ بکات!- و قەدەغەکردنی ژن لە خوێندنی ئەنجیل سەردەمی هنری هەشتەم چونکە پیسن. ئەگەر کێشەکە کلتووری بێت، ئەوا ئەمەش بەشێکە لە سەرخان، بەڵام ئەوەی بڕیاردەرە، ژێرخانە بە پلەی یەکەم(هەرگیز مارکسیزم لە گرنگی سەرخان کەمنەکردووە- ئەمە بۆچونی مارکسە.)

تەواوی مێژووی مارکسیزم، مێژووی خەبات و بەرگری و توێژینەوە و تیئۆری بووە بۆ رزگای ژنان و ژنانی شیوعیش بەخۆشیان رۆڵی رابەرایەتیان هەبووە بۆ لەناوبردنی سەرمایەداری :

کلارا زێتکین بە پێچەوانەی تێڕوانینی ژنانی بۆژوازی و بۆرژاوی بچووك کە پێیان وابوو خەبات لە پێناو مافەکانی ژنان بە خۆی ئامانجە و جیایە لە خەباتی چیتایەتی، دەڵێ: ئێمە داوای ماف یەکسان دەکەین لەگەل پیاوان بۆ ئەوەی بتوانین لەگەلیاندا پێکەوە هەموومان لە کۆتی ئاسنین رزگارمان ببێت و بتوانین ئەم سیستەمە تێکبدەین.

فراون بوونەوەی مانگرتنی کرێکاریەکان بەریتانیای هەژاندووە!.. نوری بەشیر

قەیرانی بەریتانیا بەشێکە لە قەیرانی دنیای سەرمایەداری:

لەگەڵ درێژکیشان و قوڵبوونەوەی قەیرانی ئابوری و سیاسی

سەرمایەداری لە جیهاندا و بەتایبەتی قەیرانی ئێستا کە درێژکراوەی قەیرانی ساڵی ٢٠٠٨ە، هەموو هەوڵ و رێگاکانی بۆرژوازی و حکومەتەکانیان بۆ شکاندنەوەی ئەم قەیرانەیە بەسەر کرێکاران و خەڵکی کەمدەرامەتی کۆمەڵگە لەڕێگای بەرزبوونەوەی نرخی پێداویستیە رۆژانەییەکانی خەڵک و لەوەش واوەتر بەرزبوونەوەی خەیاڵی نرخی خواردن و سوتەمەنی و جیا لە خراپی هەلومەرجی کارکردن و زیادنەکردنی موچە و زیادکردنی تاکس و بەرزبوونەوەی سودی بانک، خەڵکی بەگشتی توشی هەلومەرجێکی وا خراپ کردووە کە هەموو هاواری لێهەڵساوە بەوانەشەوە لەسەر کارن کە موچەکانیان بەشی لانی کەمی ژیان ناکات.

بەریتانیا یەکێکە لە وڵاتەی کە قەیرانی ئابوری و سیاسی سەراپاگیرە و لەم چەند ساڵەدا چەندین جار سەرۆک وەزیرانی گۆڕیوە و حکومەتی چەندجار لە بەردەم هەڵوەشانەوەدا داناوە. قەیرانی ئابووری بەشی خوارەوەی کۆمەڵگەی هەراسانکردوە، هەربۆیە ناڕەزایەتیەکی سەراسەری و توڕەیی کۆمەڵگای داگرتووە، بەتایبەت لەمانگی جولایەوە مانگرتنی کرێکاران بۆ بەردەوامی دەستی پێکردوە. لە بەرانبەر ئەو هەلومەرجە سەختەدا ناڕەزایەتیە کرێکاریەکان لە ئەوروپا و ئەمریکا وە بەتایبەتی لە بەریتانیا پێی ناوەتە دەورەیەکی نوێ لە مانگرتن و رۆژانە فراوانبوونەوەی چوارچێوەی ئەو ناڕەزایەتیانە.

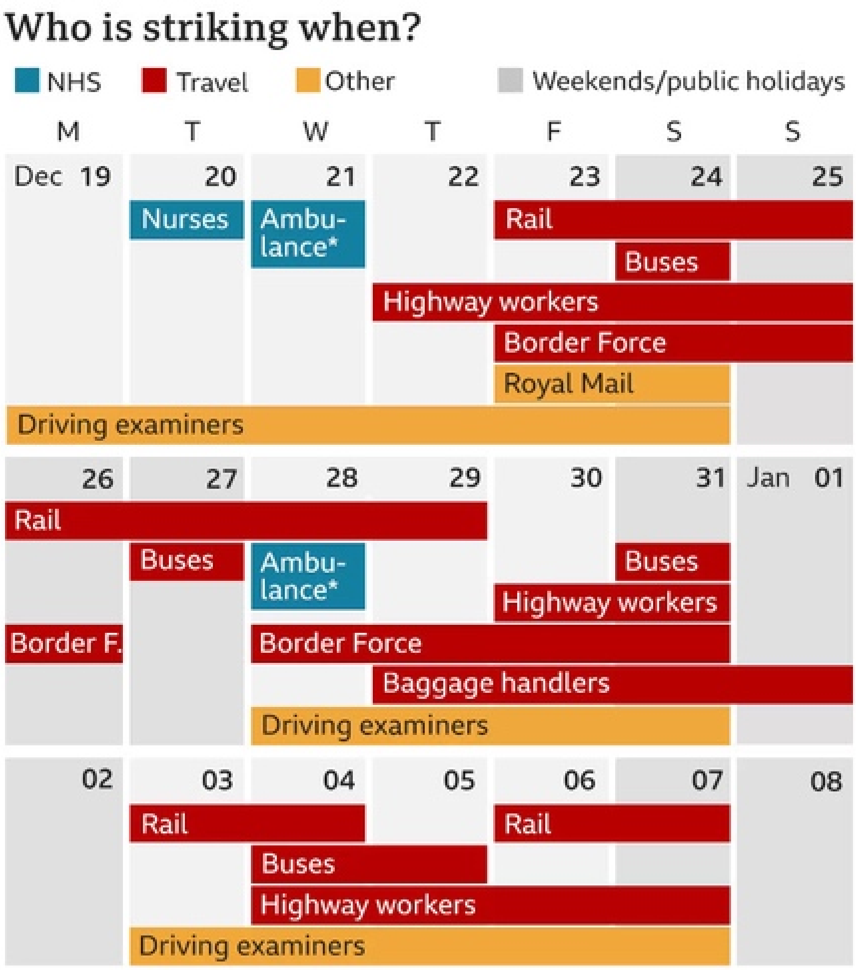

فراوانبوونەوەی مانگرتنی کرێکارییەکان لە بەریتانیا:

مانگرتنەکانی ئێستای کرێکارانی بەریتانیا بەفراوانی کە هەموو کۆمەڵگەی هەژاندووە بە زیادکردنی موچەیە و باشکردنی هەلومەرجی کارە، کرێکارانی خستۆتە بەردەم ئەم هەڵوێستە کە ڕێگاچارەی جیا لەخۆ ڕێکخراوکردن و ناڕەزایەتی بە خواست و داواو مافەکانیان نیە، ڕێگایەکە کە شێلگیرانە ڕاوەستانە لە بەرامبەر حکومەتی ریشی سوناک کە هاتووە کە دەسەڵاتی بۆرژوازی لەو قەیرانەی تێیدایە ڕزگار بکات لەسەر حسابی ژیانی کرێکاران و بەشی خوارەوەی کۆمەڵگا.

مانگرتنەکانی کرێکارانی هاتوچۆ لە قیتار و پاسەکان و هێڵی ئاسن لە بەریتانیا کە لە چەند ساڵی ڕابردوودا بێوێنەیە، هاوکات مانگرتنی کرێکارانی پۆست، فڕۆکەخانە، هێزەکانی سنوور، زۆرێک لە بەشی خوێندن و مامۆستاکان، کارمەندانی زانکۆکان، کرێکارانی ڕێگای خێرا ... و لەم مانگەدا پەرستاران بڕیاری مانگرتنیاندا کە لە یەک سەدەی ڕابردوودا بێوێنەیە کە لەسەرانسەری بەریتانیادا پەرستاران لە ڕۆژەکانی ١٥ی دیسەمبەردا مانیانگرت و لە ٢٠ مانگیشدا قەرارە مانگرتنەکە بەردەوام بێت و بەپێی قسەوباسی سەندیکای پەرستاران نزیکەی سەد هەزار پەرستار مانیانگرت و بەردەوام دەبن ئەگەر نەگەنە ڕێککەوتنێک لەگەڵ حکومەتدا لەسەر ئەو ڕێژەیەی پەرستاران

داوای دەکەن ئەوا چەندین بەشی تر لە ئەمبولانس و دکتۆر و فریاگوزاری پەیوەست دەبن بە مانگرتنەکەوە و قەرارە رۆژەکانی ٢١ و ٢٨ دیسەمبەریش کرێکارانی ئەمبولانس مانبگرن.

لە کاتێکدا بەریتانیا بەدەست کەمی کرێکار، دکتۆر، پەرستار، ئەمبولانس، کارمەندی نەخۆشخانە دەناڵێت، حکومەت زۆر لە خزمەتگوزاریەکانی گرتۆتەوە و ئامادە نیە دامەزراندن بکات و ئامادەش نیە لە بەرامبەر هەڵئاوسانێکی کەمەر شکێندا موچە زیاد بکات، بۆیە رێگایەکی لە بەردەم کرێکاراندا نەهێشتۆتەوە جیا لە ناڕەزایەتی و ئەوەی کە بڵێت یەکێتی بەهێزیە وەک لەو دروشمەی کرێکاراندا دیارە.
ئەم مانگرتنانە لە دیسەمبەردا گەشتە ئەوپەڕی و قەرارە هەر لە ئێستاوە بەردەوامبێت تاکو جەنیوەری ساڵی نوێ ٢٠٢٣. ئەم خشتەیە مانگرتنەکان تاکو ساڵی داهاتوو بەڕۆشنی نیشاندەدات. وە بەشێکی تری سەندیکا و یەکێتیە کرێکاریەکانی بەشە جۆراوجۆرەکانی لەسەرانسەری بەریتانیا لە کۆبونەوەکانیاندا قسەوباسی ئەوەیان کردووە پشتگیری ئەم مانگرتنانە بکەن یان پەیوەیست بن پێیەوە. وە لەچەند بەشی جۆراوجۆری تر کرێکاران دەستیان داوەتە مانگرتن یان بەنیازی مانگرتنن بە زیادکردنی موچە، لەوانە کرێکارانی کۆمپانیای خواردن ئامادەکردن بە مارکێتە گەورەکان.

سیاسەتی دەوڵەت لە وەڵامدانەوە و تێکشانی ئەم مانگرتنە کرێکاریانە:

ئەم مانگرتنە کۆمەڵگای هەژاندوە، کۆمەڵگا بەو مانایەی کە دەوری کرێکاران بەگشتی و کرێکارانی هاتوچۆ لە قیتار و پاسەکان چەندە گرنگە، پەرستاران و ئەمبولانسەکان چەندە لە ژیانی خەڵکدا گرنگە، بەتایبەتی نیشانی دا کە ئەگەر کرێکاری ئەم بەشانە کار نەکەن چۆن کۆمەڵگە توشی ئفلیجی دەبێت، بەڵام دەسەڵاتی حزبی پارێزگاران و حکومەتەکەی ئەمە نابینن یان باشترە بڵێین نایانەوێت وەڵام بەخواستەکانیان بدەنەوە کە لە بەرژەوەندی سەرمایەداراندا نیە، لەکاتێکدا خەڵک هەژار و هەژارتر دەبێت بەڵام سەروەتی سەرمایەداران زیاد دەکات. بەڵام ترس و دڵەڕاوکەی حکومەتی پارێزگاران و سەرۆک وەزیرانە دژی کرێکاریەکە ڕیشی سوناک لە فراوانبوونەوەی ئەم مانگرتنانە و ئامادەییەکانی یەکێتیە کرێکاریەکان و ڕابەرانی و سەندیکای پەرستاراندا، خەریکی هەڵخراندنی هەلومەرجی کۆمەڵگایە بەدژی کرێکاران و یەکێتیە کرێکاریەکان و لەچەند ڕێگایەکەوە بۆ شکاندنی مانگرتنەکان و داواکاریەکانیان و پاشەکشە پێکردنیان:

• لەهەندێک بەشدا کرێکاران کێشەکانیان لەگەڵ خاوەن کار چارەسەر کردوە و وەڵامیان داوەتەوە و موچەیان زیادکردووە بەپێی ڕێکەوتنی کرێکاران لەو بەشانەدا مانگرتنەکەیان وەستاندوە، وەک پارێزەرانی کەیسی تاوان، شۆفێری پاسی ئاریقا، هەندێک بەشی کارمەندانی تەندروستی و کرێکارانی پاک کردنەوەی خۆڵ و خاشاک.

• حکومەت خەریکی تۆمەت دروستکردنە لەبەرامبەر مانگرتنەکانی کرێکارانی شەمەندەفەر و پاسەکان دا لەلایەک، ئەم هەنگاوە بەدژی خەڵک و وەستانی کاروکاسپی ناوزەد دەکات، لەلایەکی ترەوە لەبەرامبەر مانگرتنی پەرستاراندا لەم هەلومەرجەی شەڕی روسیا و ئۆکرانیا لە بەرژەوەندی روسیا ناوزەدی دەکات. یەکێک لە رابەرانی کرێکاران دەڵێت ئەمە دژی خەڵک نین و ناماندەوێت کریسمسەکەیان لە تێک بدەین ئەوە ئەوەن موچە زیاد ناکەن و ئەو وەزعە دروستدەکەن.

• هەوڵی داوە سود لە هێزی سەربازی و هەندێک خەڵکی مەدەنی بکات و دەخالەت پێبکات بە شۆفێری ئەمبولانسەکان، یان دانانیان لە جێگای کرێکار و کارمەندانی فڕۆکەخانەکاندا کە ئەمەش هەمووی شارەزایی و مەهارەتی دەوێت لە ڕاهێنانی چەند مانگە و بەڵام تەنها بە بەڕێکردن سێ ڕۆژی داناوە بۆ ئەم ڕاهێنانە.

ئەمە هەر ئەو هەنگاوانەیە کە لەدنیادا و بەتایبەت لەوڵاتانی ڕۆژهەڵاتنی ناوەڕاست و ئاسیادا کە بۆرژوازی و حکومەتە قەومی و ئیسلامیە سەرکوت وکۆنەپەرستەکان لە بەرامبەر هەموو ناڕەزایەتیەکی هەقخوازانەی جەماوەردا، هەموو ڕێگایەک دەگرنە بەر بۆ وەڵامندانەوەو تێکشانی ناڕەزایەتیەکان و لەوانە تۆمەتێکیان بە دادەتاشن یان دەڵێن ئەمە دەستی دەرەکی لەپشتە.

ئەم ناڕەزایەتی و مانگرتنانەی کرێکارانی بەریتانیا سەرەنجام حکومەتی بەریتانیا بە دەسەڵاتدارێتی حزبی پارێزگاران و هەتاکو ئۆپۆزیسیۆنی بۆرژوازیشی تووشی قەیران کردووە خەریکە لە بەرامبەر ئەو ناڕەزایەتیە فراوانەی کۆمەڵگا و بەتایبەت کرێکاراندا زیاتر لێک نزیک دەبنەوە. بەڵام لە هەندێ لایەنی ترەوە قەیرانەکە و مانگرتنەکان هەندە گەورەن و ترس لە بەردەوامی هەیە ناکۆکی خستۆتە نێوان دەسەڵات، لەوانە ئادەم رادکین سەرۆکی دەزگای سەربازی بەریتانی دەڵێت ئەم شەڕەی ئەمە نیە، ئەمە ئەرکی ترمان هەیە وەک هێزی سەربازی و فریای کاری تر ناکەوین.

حکومەتی نوێنەری بۆرژوازی و سەرمایەداران ئەمڕۆ لە میدیاکانەوە ڕایگەیاندوە کە لەم نزیک سەری ساڵەدا بەهۆی مانگرتنەکانی کرێکارانەوە تەنیا لەلەندەن دوو بلیۆن پاوەند زەرەر دەکرێت، بەڵام ترس لەوەڵامدانەوە بە خواستەکانیان و جێگاوجێگای چینی کرێکار لە ئایندەدا ئامادە نیە موچە زیاد بکات، لە کاتێکدا نرخی

هەموو شتێک چەند قات چۆتە سەرەوە.
دەورەیەکی نوێی هاتنەمەیدان و ناڕەزایەتی کرێکاری:
ئەم مانگرتن و ناڕەزایەتیە سەرانسەریەی کرێکاران لە بەریتانیا نیشانەی دەورەیەکی نوێیە لە هاتنەمەیدانی چینی کرێکار بەگشتی، بەتایبەت کە ئۆپۆزیسیۆنی چەپی حزبی لەیبەر بە تەواوی بەرەو راست وەرگەڕاوەو کرێکاران هیچ چاوەڕوانیەکانیان لێی نیە، هەر لەم دەورەی چالاکبوونەوەی یەکێتیە کرێکاری و رابەرەکانیان ژمارەی ئەندامانیان زیادی کردوە و یەکێتیە کرێکاریەکانی بەشە جیاوازەکان نزیکایەتی زیاتریان دەست پێکردووە. ئەم دەورەیە بە چینی کرێکاریی بەریتانیا ڕاوەستانە بە خواست و داواکانیان چ لەکەرتی تایبەت لەگەڵ سەرمایەدارانی خاوەن کۆمپانیاکان و چ لەکەرتی گشتی لەگەڵ دەوڵەتدا، بە چاکردنی ڕەوشی کار و زیاکردنی موچەدا پیشنیاری خۆیان کردوەو چەندین جۆلە دانشتنیان کردوەو لەو شوێنانەی لەکەرتی تایبەتدا کە توانیویانە ڕێژەی زیادکردنی موچە بەدەست بێنن مانگرتنیان راگرتوە، ئەمە بەمانای ئەوەنیە پشت بکە مانگرتنەکانی کرێکارانی ئێستا. بەڵام لەو شوێنانەی کە تاکو ئێستا لەبەرامبەر پیشنیارەکانی دەوڵەت و سەرمایەداراندا کە بەڕێژەیەکی کەم موچەیان زیادکردوەو شوێنی ڕەزامەندی کرێکاران نیە وەک مانگرتنەکانی کرێکارانی قیتار و پاسەکان بۆیە کرێکاران رازینەبوون.
هاوکات کرێکاران و یەکێتی و سەندیکاکانیان هیچ باکێکیان بە تۆمەت دروستکردن نیە کە دەوڵەت هەوڵی بۆ دەدات، لەبەرئەوەی کرێکاران و یەکێتیەکانیان یەک دەستن و دووەم ڕێژەی هەژاری و برسێتی و گرانی و سەرماو سۆڵە لەسەر خوارەوەی کۆمەڵگا ڕوو لەسەرەوەیە و سەهەم درەو بەڵێنی زۆری ئەم دەسەڵات و حکومەتەیان و قەیرانەکەیان زۆر بیستووە باوەڕ بە قسەکانیان ناکەن.
یەکێک لە دروشمەکانی ١٥ی دیسەمبەری پەرستاران ئەوەیە کە پارەی پسوڵەمان بە مەدەن موچەکانمان زیاد بکەن.

خاڵێکی گرنگ ئەوەیە کە کرێکارانی بەریتانیا لەم دەورەیەدا بەجیا لەوەی لەگەڵ خواست و داواکانی سەرانسەری کرێکارانی بەریتانیادان، هەروەها لە هەوڵی هاوپشتیدان لەگەڵ کرێکارانی وڵاتانی تردا لەوانە: نامەی هاوپشتی بە مانگرتنی کرێکارانی قیتاری فەرەنسا، هاوپشتی لەگەڵ کرێکارانی ئێران و بەدژی سەرکوتی جمهوری ئیسلامی ئێران.
هەربۆیە هاوپشتی و لەپاڵدا وەستانی ئەم مانگرتنە کرێکاریانەی بەریتانیا چ لەناوخۆی بەریتانیا و دەرەوەدا، شتێکی گەورەو گرنگە.

بەسەرکەوتن گەیشتنی ئەم مانگرتنە کرێکاریانە و بەدەستهێنانی خواستەکانیان دەتوانێت گورزێکی توند بێت لە حکومەتی پارێزگاران و سەرمایەداران و ئۆپۆزیسیۆن و دەستکەوتێکی گەورە بێت نەک تەنها بۆ هەموو چینی کرێکار لە بەریتانیا بەڵکو بۆ باشتر کردنی هەلومەرجی ژیانی سەرجەم خەڵکی کەمدەرامەتی کۆمەڵگە لە ئێستا، وە دەرسێکی باش دەبێت بۆ کرێکارانی سەرجەم ئەوروپاش.

١٩/١٢/٢٠٢٢

بەهایی کتێب!.. نووسینی / ئاری زەندینی

شارستانیەت و ڕۆشنبیری لەوکاتەوە دەستپێدەکات کە (نووسین) پەیدابوو ئەو نووسینانەی سەردیواروبەردوداروودرەخت ! ژیارومەدەنیەت ئەوکاتە پەیدابوو کە (کتێب) پەیدابوو نووسینی لە باوەش گرت . کتێب چاپکرا و ئامادەکرا و هەڵگیرا و کەوتە بەردەستان وبەرچاوان ، کتێب باسی هەمووان دەکات زەوی و ئاسمان بەس باسی خۆی ناکات بەڵکو ئێمە باسی دەکەین ! ئیمە دەیپارێزین و تەقەتی دەکەین و لەماڵەکان و شوێنە تایبەتی و گشتیەکان شوێنێک پێی دەڵێن (کتێبخانە) بە پێوەرولێکدانەوی شارەزایان و پسپۆڕان وفەیلەسوفان پێناسەیەکی گشتی کتێبخانە واتە (ئاوەدانخانە) . لەو ڕۆژەوەی کتێب هاتەتە دونیاوە ململانێی و کێبرکێ مرۆڤەکان زیاتربووە ژیان بەرەوپێشچووە ژیان خۆشتر بووە ژیان ناخۆشتربووە کتێب داینەمەی مرۆڤەکانە بۆ مانەوە بەگەڕان بۆ شەڕ بۆ ئاشتی بۆ یەکترناسین بەراستیەکان مرۆڤی سەرئەم زەمینە کتێب ڕێنمایی دەکات کتێب دەیژێنێ کتێب گەشی دەکات کتێب نەخشە ڕێگایی بۆ دادەنێ خوێندەواری چرای ژیانە کتێب سەرچاوەی مان و نەمانی مرۆڤەکانە هەرکتێبە رابرووئەستاوداهاتوو دەنووسێتەوە. (کتێب – زێڕ– پارە) جیهانیان راگرتووەودەجولێنن و دەنەخشێنن و دەسوڕێنن کتێب سامانێکی مەعنەوی بێنرخ بەنرخی (زێڕوپارە) چەندەها کتێب هەیە بە پارەوسامان نایەتە کڕین دەتوانی باشترین و جوانترین خانوو ئۆتۆمبیل بەدەستبهێنی بەڵام ناتوانی بچوکترین کتێب و نامیلکە

بەدەست بهێنی گەر بەدیاری و بە خۆشەویستی نەبێت ! لەناوچوونی کتێب واتە لە ناوچوونی مرۆڤ و شارستانییەت و ئەقل و معریفەت چەندەها کتێب لە مێژودا فەوتان و لە ناوچوون لە گەڵ خۆی چەندەها شارستانییەت و ئەقل و مەعریفەت و حیکمەت لە ناوبردوو بزرکرد هەتا کو ئێستاش شارستانییەتی هەتیو کرد. (خوا – پەروەدگار) لە رێگایی کتێب ئەمە هوشیاروئاگادارکردەوە بەیە گەورەیی و پیرۆزی کتێب لەویە (خوا – پەروەدگار) خاوەن کتێبە! بیروباوەڕوئاینەکان لەرێگایی کتێب هاتن و بلاوبوونەوە کەوتنە مەشکی و مرۆڤەکان و چاوی مرۆڤەکان راستە رێ بوون و راستییەکانیان زانی و دەرکیان پێکرد و باوەڕیان بە (خودا و پێغەمبەر) هێنا. فەیلەسووف و زاناکان لە رێگایی کتێب زانست و زانیاری و مەعریفەت و پەندوئامۆژگاری وفەلسەفەی خۆیان پێشکرد گەر کتێب نەبا ئەوان نە فەیلەسوف بوون نە زانا، کتێب هۆکارێکە بە ئەمە وەک مرۆڤ بژین بە مانەوەو بەردەوامی ژیان . لە سەردەمی نوێ و شارستانییەتدا لە قوتابخانەوخوێندنگە بچوک و بەرزەکان هەر کتێبە روح و گیان و سەرچاوەی بەردەستی قوتابیان دۆزینەوەی شتە شاراوەکان و شتە تازەکان و داهێنانەکان بە خزمەتی مرۆڤایەتی و مانەوەی مرۆڤایەتی ، کتێب رووناکی رابردوو رووناکی ئێستا رووناکی داهاتوو، کتێب کلیلی دەروازەی مەعریفەت و زانست و ئەدەب ورۆشنبیریمان بۆ دەکاتەوە. کتێب چاونەترسترین مرۆڤە بۆ ئاشکراکردنی راستییەکان و هەڵدانەوەی لاپەڕەکانی مێژوو بە چاک و خراپیەوە بە رەش و سپیەوە بە تاڵ و شیرینەوە بە شەووڕۆژیەوە بە دوورونزیکیەوە بەبێ مننەتی و دەڵێ راکەوودوودەیەوە ملیۆنان کتێب بە حیبرومەرەکەب تەنانەت بە خوێن دەنووسرێتەوەونووسراوەتەوە.

“ئایندە” لە نێوان خەیاڵ و واقیعدا.. فازیل شەوڕۆ

هەرچەندە ئەستێرە خوێندنەوە و ڕەمڵەدان و هانابردن بۆ کاهین و پیاوانی ئایینی و غەیب خوێندنەوە، لە دێرینەوە، ئامرازی بەردەستی مرۆڤ بوون بۆ خوێندنەوەی ئایندە و مێژووی پاشا و میر و قەیسەر و ئیمپراتۆرەکان پڕن لە حیکاتی سەرسوورهێنەری ئەم تەرزە بابەتە. لە

لەڕاستیدا، کانگاو و چاوگەی کۆنترین خوێندنەوەی ئایندوە، لە “مەتنی ئەفسانەکان” دایە ـ ئەفسانەی هەموو نەتەوەکان. جا چونکە یەکێک لە خەسڵەتە دیارییەکانی مرۆڤ “پرسنیی و ترس”ە، هەمیشە، ئەو بوونەوەرە خوولیای ئەوەبووە بزانێ سبەینێ چ ڕوودەدات تا نەختێ ترسی خۆی لە ڕۆژگاری داهاتوودا بڕەوێنێتەوە. هەرچەندە فرە لێکۆڵینەوەکانی تایبەت، لە ف[illegible] و زانست و بابەتە جیاوازەکانی پەیوەست بە “خودی مرۆڤ”، ڕۆشنایی دەخەنە سەر ئەو خاڵەی کە دەڵێ:”لە بەراییەوە، کە مرۆڤ خەلق بووە، تا ئەو چرکەساتە، هیچ گۆڕانکارییەک بەسەر جەوهەری ئەودا نەهاتوو، لە ڕوانگەی خێر و شەڕ و، چاکە و خراپە و، فریشتەیی و شەیتانییەتی دا.”

دەکرێ، لە سادەترین پێناسەدا، بڵێین:”ئایندە، ئەو کاتەیە کە دوای ڕابردوو و ئێستایە. هاتنی بە گوێرەی یاساکانی فیزیک شتێکی حەتمییە. هەمیشە بەش و ت[illegible]ەمکی ئایندە، بریتییە لە شتگ[illegible]ک کە لە ئێستا و ڕابردوودا، چ بە هەمیشەیی، چ بە ماوەی کاتی، بوونیان هەیە و هەبووە. لە هەرگیز ئایندە بە دواوە ناگەڕێتەوە. بەڵام لە ڕوانگەی فەلسەفەی “زەمەن: دا، ئێستاگەرایی بریتییە لەو باوەڕەی، کە تەنیا “ئێستا” بوونی هەیە، داهاتوو و ڕابردووش ناڕاستەقینەن. “یەکەکان”ی ڕابردوو و داهاتوو وەک بنیاتنانی “لۆژیکی یان خەیاڵی” لێکدەدرێنەوە. هەرچی کۆمەڵناسییە ـ زانستی کۆمەڵ، دەڵێ:” ئایندە، چۆنیەتیی ژیان و کارکردنی مرۆڤەکان لە داهاتوودا.” بەڵام دەرووناسی، لە گۆشەنیگای “هیوا و مەرام و مرازەوە” ئایندە دەخوێنێتەوە و دەڵێ:” خودی مرۆڤ باشە، ئەوە ڕووداو و ژینگەیە کە مرۆڤەکان دەگۆڕن، جا خوێندنەوەی ئایندە پەیوەستە بە تێگەیشتن و تێڕوانینی مرۆڤ بۆ ئایندە، بۆ کام چاوی تەماشای دەکا، چاوی گەشبینی و هیوا، یان چاوی ڕەشبینی و نائومێدی؟ واتا ئایندە هیواخوازییە.”

ئیمڕۆ، ڕێک نیو سەدە دەبێ”ئایندەناسی” وەک زانستێکی سەربەخۆ، لە چەندان زانکۆی ناوداردا. ئەکادیمیانە لێکۆڵینەوەی لەسەر دەکرێت و دەخوێندرێت. لە سەرەتادا، لە زاراوەی “دووربینیی Foresight” قەتیس کرا، کاتێک بە یەکەمجار لە ساڵی ١٩٣٢دا، ئێچ. جی. وێڵز ئاماژەی پێدا. دواتریش پڕۆفیسۆری ئەڵمانی ئۆسیپ ک. وەک “ئایندەناسی” زاراوەکەی خستە نێو ئینسایکلۆپیدیاکاندایی زانستەکان. کە هەندەجار بە زاراوەی”ئایندەگەرایی’یش ناودەبرێت و بریتییە لە لێکۆڵینەوەیەکی سیستماتیکی لە نێوان زانستیی و گشتگیریی، لە پێشکەوتنی کۆمەڵایەتی و تەکنەلۆژیا و ڕەوتە ژینگەییەکاندا. ئامرازە سەرەکییەکەشی ” تەکنیککارییەکانی

پێشبینیکردنە”. ئیمڕۆ ئەو زاراوانە هەموویان ئاماژەن بۆ “ئایندەناسی”:

(Futurology, Futures studies, Futures Research, Futurism)

ئەگەر دوێنێ، ئەستێرەناسی بۆ مەرامی دوورکەوتنەوە لە بارودۆخی مەترسیدارەکان و ئاگادارکردنەوەی پێشوەخت هانای بۆ برابێ، ئەوا ئیمڕۆ. ئایندەناسی لە توێژینەوە مۆدێرنەکانیدا پشت دەبەستێتیت بە(پرسیاکردن و کێبەڕکێ لە نێوان پێشبینییەکاندا). کە لە ساڵی (١٩٦٠) مەترسی هەڵگیرسانی جەنگی ئەتۆومی لە نێوان ئەمریکا و کوبا هاتە ئاراوە و دواتریش لە ساڵی ١٩٦٩، بۆ یەکەمجار مرۆڤ لەسەر مانگ دابەزی، پرسیارێکی بێ وەڵام کەوتە سەر زاران:”ئێمە بەرو کوێ دەچین؟”، ئەو بوو گۆڤاری(فیوچەریبڵ ئینتەرناشناڵ) لەسەر بنەما زانستییەکان و دیسپلینی ئەکادیمی کەوتەخۆ بۆ وەڵام دانەوەی ئەم پرسیارە قورسە. تاکو ئێستا، بیرمەند و زانایان، درێژە بە وەڵامدانەوەی ئەو پرسیارە دەدەن و نەگەیشتوونەتە خاڵی کۆتایی.

لەم کورتە باسەدا، خۆم لەم دوو ڕەهەندەی پێویست، بە دوور دەگرم.(بۆ قەڵەمبەدەستانی دیکەیان بەجێدێڵم):

یەک: ڕەهەندی ئایینی: کە لە ڕوانگەی ئایینی ئیسلامدا، بە پووختەیی قسەی خۆی تێدا کردووە و لە چەندان ئایەتیدا لە قورئانی پیرۆز ئاماژەی پێدراوە، وەک”: قُلْ لاَ يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ الْغَيْبَ إِلاَّ اللَّهُ.” (النمل:٦٥)

غەیب لە باوەڕی ئیسلامیدا ئەو زانستەیە کە تایبەتە بە خودا، شکۆمەندی هەر بۆ ئەوە. زانینیی لە توانای ئێمەدا بەدەرە.

دوو: قسە لەسەر پێشبینییەکانی گۆڕانکاریی لە تەکنەلۆژیی ئایندە و زانستەکانیدا ناکەین. (ئەمە بابەتێکی سەربەخۆیە).

مەودای خوێندنەوە و پێشبینییەکان بۆ ئایندە فرە زەمەنە، هەیانە خەریکی لێکۆڵینەوەن بۆ دە ساڵی دیکە، هەیانە بۆ ٥٠ ساڵ و ١٠٠ ساڵ و ٥٠٠ ساڵ… تاد.

پرسیارە بایەخدارەکە ئەوەیە: “دەبێ خێزان و کۆمەڵگا، لە ئایندەی نزیک و دووردا چیان بەسەر بێ؟”

ئێستا، هەقمانە بپرسین:

“چۆن زانایانی ئەم زانستە، پێشبینیی ئایندە دەکەن و بنەماکانی ئیشەکەیان چینە؟”

“ئەو زانایانە، لە پێشبینییەکانیاندا، چەندە نیشانەکان دەپێکن، یان سەرچیغ دەکەن؟”

“ئایا، ئایندەی ئێمە، چەندە بە ئەنقست، بە مەرامی تایبەتدا، بەدەر لە خواستی ئێمە، بەلاڕێدا دەبرێت؟”

هەر تاکێ لە ئێمە، لە نێو دوو چوارچێوەدا لە قالب دراوە:

چوارچیوەی ناوەکی، واتا جیهانی ناخ و ناوەوەی مرۆڤەکان و چوارچێوەی دەرەکی، واتا جیهانی خێزان و کۆمەڵ. جا زانایانی ئایندەگەریی ئیش لەسەر چوارچیوەیەکی تیۆریی گونجاو و شیاو دەکەن بۆ خوێندەوەی ئایندەی مرۆڤ و کۆمەڵگاکان، ئەمەش بە ئیشکردن لەسەر چوار ڕێباز:

یەك: پێشبینییە کۆمەڵایەتییە ئەزموونییەکان: واتا دەرس و عیبرەت هەڵهێنجان لە ڕابردووی هەر کۆمەڵگایەک و خوێندەوەی ئایندەی ئەوان.

دوو: شیتەڵکاریی بنەما کۆمەڵایەتییەکان: ئەمەش لەسەر وێناکردنی ئایندە بە پشتبەستن بەو گۆڕانکارییانەی بەسەر ئەستوونگ و کۆڵەکە و بنەمای ئەو کۆمەڵگایەدا هاتووە.

سێ: ڕەخنە و پرسیار لە بیرکردنە وە ئاراستەی ڕێڕەوی ئەو کۆمەڵگایە، کە دەیەوێ بەرەو کوێ بڕوات. واتە دانانی نیشانەی پرسیار لەسەر هەر ڕوودا و گۆڕانکارییەکی دیار و بەرچاوی ئەوان. پرسیاریش، وەڵام دادەهێنێ.

چوار: فێربوون لە کۆمەڵگاکانی هاوشێوە: واتا بە خوێندەوی پێشبینییەکانی ئایندە نەتەوەی کورد، بۆ نموونە، ئەزموونی ئەوانە دەخوێنەوە کە لە ڕێژایەکدا وەک ئێمە بوون.

هەرچەندە، هەر چوار ڕێبازەکە، لەسەر بنەمای ئەگەر و گریمانەن، بەڵام هەندێجاریش دەچنە خانەی پلانی ئیستراتیژیی ئایندەی نەتەوەیەک یان کۆمەڵێک یان تێکڕای کۆمەڵگای مرۆڤایەتی.

بمانەوێ یان نەمانەوێ، ئەمرۆ کۆی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی، بەسەر دوو جیهاندا دابەش بوون: جیهانێکی بەکار و کارامەی ئەقڵمەند لە داهێندندا، کە تا ڕادەیەک کلیلی ئایندەیان لە دەست دایە، وە جیهانێکی بێکاربەری سست و لاواز و ڕابردووپەرستی خاو و خلیچ، کە کلیلی ئایندەیان نییە یان هەیانە و لەدەست ئەواندا نییە.

جیهان یەکەم، هەمیشە لە ئامادەباشی دایە و کاردەکا بۆ زامنکردنی ئایندەی خۆی، وەک نەخشە و پلانی بۆ کێشاوە. جیهانی دووەم، بێئاگا و خەواڵە و ناهۆشیارە و دەستی دەرەکی دەیجولێنێ و دەیبزوێنێ – بەگوێرەی بەرژەوندیی دەستە دەرەکییەکان.

گۆڕانکارییە پێشبینیکراوەکانی جیهانی یەکەم، بەگوێرەی "ئایندەناسی" سنووردارن و چاوەڕوانکراون. بۆ نموونە، لە ساڵی (٢٠٥٠) دا بە زەحمەت فەڕەنسییەک، لە فەڕەنسا دەدۆزیتەوە، خوێنەکەی پاک فەڕەنسی بێ. ژن و ژنخوازیی لەگەڵ غەیرە فەرەنسییەکان، (خوێنی پاکی فەڕەنسایی) دەتوێنێتەوە. ژمارەی منداڵ، لە نزمی دەدات و ژنان حەزدەکەن دوای تەمەنی سی ساڵی ببن بە دایک. ژنهێنان و شووکردن، نزمترین ئاست بەخۆیەوە دەبینی و

خێزان زۆر پەرتەوازە دەبێ و تاکەکان پتر بەدوای پەیداکردنی نان و دابینی کردنی ژیانی خۆیان سەرقالە دەبن. دەزگا حکومومییەکانی وەکو پەروەردە و تەندرووستی، بەهێزتر و کاریگەرتر دەبن لە پێکهاتەی خێزان و خانەوادە و هەژموونی ئەوان زاڵتر دەبێ بەسەر ویستی کەسەکاندا. لایەنییە ڕۆحییەکان پتر پەرش و بڵاودەبن و پەیوەستبوون بە فەلسەفەکانی بیروڕا و ئایدیا زۆر درزییان تێدەکەوێ.

ئەگەر، بە پشتبەستن بە ڕێبازەکانی “ئایندەناسی” دوو قسە لەسەر کۆمەڵگای کوردانی باشووری کوردستان بکەین و چوار ڕێبازەکەیان هەڵسەنگێنێن، دەکرێ بڵێین:

چاوخشانێکی خێرا، بە زمانی سریانی و ئەمازیغی، ئایندەیەکی ڕەچاونەمکراومان بۆ وێنا دەکا. زمانی سریانی، تاوەکو سەرهەڵدانی دەوڵەتی عەباسی، لە تورکیا و ئەرمینا زمانی فەرمی وڵات بووە و لە زۆر ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەند بەکاردەهات. لە سەردەمی ئەمەوییەکانیشدا، لە پاڵ زمانی عەرەبی، زمانی دیوانی وەزارەتەکان بووە. تاوەکو ساڵی(١٩٥٢) نیوەی دانیشتوانی لیبیا بە زمانی (تیفتیتاغ) ــ زمانی ئەمازیغی، قسەیان دەکرد. پلان و ڕاوودونان و قەتل و عامکردنی سریانییەکان و ئەمازیغییەکان و بەربەرەکانی کردنیان و وەدەرەوەنانیان لە زێدی خۆیان و شاڵاوهێنان بۆ سەر خاک و ئاو و زەوی و زاری وان، ئەوانیان گەیاندە ئەم ڕۆژەی ئیمڕۆ.

لەو ٣٠ ساڵەی دواییدا، پێکهاتەی خێزانی و کۆمەڵایەتی و ژینگەیی باشووری کوردستان گۆڕانکاریی زۆری بەسەرداهاتووە. بە ئەنقەست و بێئەنقەست، بە نەخشە و پیلان و بە مەبەست و مرازی دەستی ناوەخۆ و دەرەکی، گۆڕانکاریی دیمۆگرافی گەورە بووە بە واقیعحاڵێکی حاشا هەڵنەگر. ئەو هەزاران هەزار، غەیرە کوردە، وردە وردە گۆرانکارییەکان لەسەر زمان و فەرهەنگ و کەلتوور و باری ئابووری و کۆمەڵایەتی و ــ تەنانەت سیاسی و سەربازیشدا، دەهێننە ئاراوە.

باشووری ساڵی (٢٠٥٠)، باشووری ئیمڕۆ نابێ، زمان و زارەکان، شێوە و شێواز و دەستووری نوێ دادەهێنن. ژن و ژنخوازی، کەلتوور و داب و نەریتەکان ئاوێتەی یەکتری دەکەن، شتگەلێکی نوێ دێتە ئاراوە.

پارسەنگی نەتەوایەتی و نیشتمانیی لاسەنگ دەبێ ــ نا بە ئەوەش فەرامۆشبکەین کە نەوەی ئیمڕۆی کورد، کەمتر حەز لە فرەمنداڵی دەکات، لە کاتێکدا، غەیرە کوردکان، لەبەر زۆر هۆ، حەزدەکەن وەچە زۆر بنێنەوە. باری ئابووری و پیشە و پیشەسازی وەکو ئیمڕۆ نامێنێ. ئاساییە، کە غەیرە کوردێک ببێتە ئەندام پەرلەمان یان پارێزگار یان وەزیر یان سەرۆکوەزیرانی کابینەی حکوومەتی کوردستان بە شێوەیەکی یاسایی و دەستووری.

ژینگە و شێواز و ژیان کوردەواری، نەک هەر لە شارەکان، بەڵکوو لە

گوند و دیهاتە دوورە دەستەکانیش، ئەوا لە پاڵ ئەو شاڵاوە بەهێزەی عەولەمەی سەردەمیش، هێندە دەگۆڕێن، بە ئاستەم بۆن و بەرامەی کوردرواریان پێوەدەمینێ — گەر هەموو شتەکان بە ئاست و ئارستەی ئیمرۆ بەردەوام بن. خۆشمان نازانین و بێئاگاین کە ناحەزانمان چ نەخشە و پیلان و دەسیسەکیان بۆ ئایندەمان داڕشتوە.

وڵلە اعلم.

فازیل شەوڕۆ – کۆیە

دەقی شعری… کانیاوێک پ□یقی وشک.. موراد عەلی

وشەکان لە ناخم هەڵدێن
خۆیان بە دووکەڵ دەفرۆشن
پەنجەکانم لە جەستەم ڕادەکەن و
لەسەر ملی « با» ڕادەکشێن
هەموویان بە ڕابردووم دەگۆڕێتەوە ئەویش
کە ڕابردووشم دەگات بە ژوانت، دەمرێت.
★★★★

دەمگوت: شاعیرانە ژیان، تەنێ بۆ باڵندەکان دەلوێ
بۆچی بریندارت کردم؟
★★★★

ئارەزووم بوو ببم بە قەرەج
فاڵم بۆ کەسیش نەدەگرتەوە
تەنیا تۆ نەبی!
لەوەشدا درۆم دەکرد…
هەموو شتێکی خۆمم
بە چارەنووسی خۆت بۆ باس دەکردی.
★★★★

ئێستا خەریکی تۆڵەکردنەوەم

ت□□ ل□و کاتانە دەکەمەوە
لە خۆمم خیانەت دەکرد
لەگەڵ تۆدا
هێندەشم بەسە کە لەگەڵ خۆمدا
لەتۆ خیانەت بکـەم.
★★★★

زووتر دێمە ماڵەوە شەوانی ئێستا
هەمووان پێیان وایە گۆڕاوم
ژیرترم لە جاران
نامەوێ بڵێم:
گیرفانم بەشی شەوی ئەم وێرانی سەرمایەدارییـە ناکات!
★★★★

شەوە،
درەختەکان پـشوویانە و
ئاسمانیش تەنگەنەفەس
چارەسەری هەموو ئەوانە لای تۆیە
وەرە بەر دەرگـا…
گەر بە قژی تەڕیشەوە بیت!

نوسینی: **موراد عەلی**

چەنـــد شێـوازێکی ستراتـــیژی لە پـــــەروەردەکردنی منـــــداڵان.. رەزا شـوان

پەروەردەکردنـی راسـت و دروسـتی منـــداڵان ئەرکـــێکی پیـــرۆزە و کـارێـکی جیـاوازە و وەک هـیچ کارێکی تر نییـە، چونکە پەروەردە بنەمای ژیانە و داهـاتووی هەر گەل و وڵاتـێکی پێـوە بەنـدە. لــە ئەمـــڕۆدا پەروەردەکـــردنی منـداڵان بۆتـــە کـاری لە پێـــشینە و پــــرۆژەی ستراتیـــــژیی گــــەلان. بەڵکــــو گرنگــیــــدان بە

پەروەردەکردنی منداڵان، بەتە پێوەر بۆ هەڵسەنگاندنی رادەی پێشکەوتن و شارستانی گەلان و وڵاتان.

پەروەردەی دروست و ئەرێنی منداڵان کارێکی ئاسایی و بێ ماندووبوون نییە. بەڵکو سەخترین و قورسترین و هەستیارترین و چارەنووسسازترین ئەرک و کارە. بە زۆریش ئەم ئەرکە دەکەوێتە ئەستۆی دایکان و باوکان و باخچەی منداڵان و قوتابخانەی بنەڕەتی. بۆیە پەروەردەکردنی ئەرێنی و دروستی منداڵان پێویستی بە شارەزایی و هۆشیاری و زانستی و شێوازی سەرکەوتن و هاوسەنگی هەیە.

(ئەلیزابێت ماخت) دەڵێت:"لە کاتی ئەنجامدانی پەروەردەکردنی منداڵەکانماندا، هەر هەڵەیەک بکەین، دەبێتە هۆی دۆڕاندنی جەنگێک کە لە پێناوی داهاتوویەکی باشتردا، دەستمان پێکردووە". لەم روانگەیەوە پێویستە ئەوە بزانین کە چ ئەرکێکی پیرۆز و هەستیار چارەنووسسازمان لە ئەستۆدایە.
ئەو داهاتووە گەشەی کە هیواخوازین بێتەدی، لە سایەی پەروەردەکردنی راست و دروست و ئەرێنی منداڵاکانماندا دێتەدی. چونکە منداڵەکانی ئەمڕۆمان، داهاتوومانن و هەموو کاروبارێکی کوردستانی شیرینمان بەڕێوەدەبەن.
لەم سەردەمەدا، سەردەمی گڵوبالیزمی و شۆڕشی تەکنەلۆژیا و گۆڕانکارییە خێراکان و داهێنانی سەیر و سەمەرەدا، هەندەی تر پەروەردەکردنی منداڵان قورستر بووە. بۆیە پێویستیمان بە شارەزاییەکی زیاتر و مودێرن هەیە. بە شێواز و ڕێبازی نوێ منداڵەکانمان پەروەردە بکەین و رایابهێنین و ئامادەیان بکەین. تا نابەڵەد و نامۆ نەبن و بتوانن لەگەڵ ڕەوتی پێشکەوتن و جیهانگیریدا دەربەرن و رامان و دامان نەبن.
چونکە پەروەردەی کلاسێکی و شێواز سەپاندن و تەڵقین ئاسایی ئێکسپایەر بووە و بە منداڵانی ئەم سەردەمە ناگونجێت..
بۆیە پێویستیمان بە گۆڕانکارییەکی ریشەیی لە پەیڕەو و پرۆگرامەکانی پەروەردەکردن و فێرکردن و خوێندندا هەیە. کە لە ئاستی خواست و هێوا و خەونەکانی منداڵانی چاوکراوەی ئەم سەردەمەدا بن.
لە ئەمڕۆدا، باس و لێکۆڵینەوەی ئاکادیمی زۆر لەسەر ڕێباز و شێوازی ستراتیژیی نوێی پەروەردەکردنی راست و دروست و ئەرێنی منداڵان دەکرێت و گەلێ تیۆری پەروەردەیی و ئەزموونی تازە هاتوونەتە ئاراوە، گەلێ توێژینەوەی پراکتیکی و مەیدانی لەم بوارەدا لەسەر ئاستێکی باڵا ئەنجامدراون. کە هاندەرن بە

گەشەکردن و پێشکەوتنی پەروەردەیی منداڵان و وەرگرتنی شارەزایی زیاتر لە بواری پەروەردەی منداڵاندا. تەنیا لە سایەی بیردۆزی تازە و لێکۆڵینەوە و باس و هیواخوازی و دروشمدا، ئامانجەکان لە پەروەردەکردنی دروستی منداڵان نایەنەدی. بەڵکو پێویستە پێداویستییەکانی گەشەکردن و پێشکەوتن و هەموو خزمەتگوزارییەک لە هەموو بوارەکاندا بۆ منداڵان دابین بکرێن. پەروەردەی ئەرێنی کاریگەرییەکی قووڵی لەسەر گەشەکردنی جەستەیی و دەروونی و سۆزداری و رەفتاری و رەوشتی و هەستیاری و زەینی و هۆشیاری و کۆمەڵایەتی منداڵاندا هەیە.
رێباز و میتۆدی نوێی زۆر هەن، بۆ پەروەردەکردنی دروست و ئەرێنی منداڵان، کە پێویستە دایکان و باوکان و دادەکان و مامۆستایانی قوتابخانەی بنەڕەتی بیانزانن، لە پەروەردەکردنی منداڵەکانیان و قوتابییەکانیاندا بە کرداری پەیڕەویان بکەن. لەگەڵ ئەمەشدا، هیچ رێباز و شێوازێکی ستانداردی دایکایەتی و باوکایەتی نییە، کە بۆ هەموو دایکان و باوکانی هەموو منداڵان بشێن.
لە ماڵپەڕەی (ئەمازۆن. کۆم) دا، نزیکەی (٤٠) هەزار پەرتووکی پەروەردەیی هەیە، دەربارەی دایکایەتی و باوکایەتی و پەروەردەکردنی منداڵان. مژدە خۆشەکە ئەوەیە کە دایکان و باوکان، دەتوانن بیرۆکە و چەمکی نوێی پەروەردەیی فێربن.

بە کورتی و بە چڕی، باس لە چەند شێوازێکی ستراتیژی پەروەردەی دروست و ئەرێنی منداڵان دەکەین، هیواداریـن دایکان و باوکان سوودیان لێوەربگرن:
١- سۆز و خۆشەویستی و میهرەبانی هەمیشەیی: لە پێشەنگی شێوازی ستراتیژیی پەروەردەکردنی نوێی راست و دروست و ئەرێنی منداڵان دایە. زانایانی دەروونناسی منداڵان و پەروەردەکاران، هەردەم جەخت لەسەر ئەرێنی ئەم لایەنە دەکەنەوە. بە پێدانی سۆز و خۆشەویستی لە لایەن ئێوەی دایکان و باوکانەوە، ئاسوودەیی و دڵنیایی و گەشبینییەکی زیاتر بە منداڵەکانتان دەبەخشن، هەیەکیشن بۆ باشترکردنی کواڵێتی پەیوەندییەکانتان لەگەڵ منداڵەکانتان دا.
٢- هاندان و ستایش و دەستخۆشی و خەڵاتکردنی منداڵەکانتان لە پاداشتی رەفتاری باش و کاری جوان و داهێنان و سەرکەوتن لە بواری ئاکادیمی و لایەنەکانی کەدا: هیچ شتێک بە قەی ستایش

کاریگەریی ئەرێنی لەسەر دەروونی منداڵاندا نییە. بە ستایش و هاندان، متمانەیەکی زیاتر بە منداڵەکانتان دەبەخشن. تێدەگەن کە ڕێز و پێزانینتان بۆ کارە جوانەکانیان هەیە. هەست بە شانازیش دەکەن. بە پێچەوانەشەوە، پێویستە لە لۆمەکردن و تەریقکردنەوە و هەست بریندارکردنی منداڵەکانتان دووربکەونەوە. هەرگیز لە بەردەم هاوڕێکانیاندا مەیانشکێننەوە. زۆر ئافەرینەک یان چاپڵەلێدانێك، یا هەربژیت، ڕەنگە چێژ و کاریگەریی خەڵاتەکیان هەبێت.

٣ـ هاوبەش و هاوکاربن لە چارەسەرکردنی ئەو گرفت و کێشانەی کە ڕووبەڕووی منداڵەکانتان دەبنەوە: پێویستە لە پێشا خۆتان تێ هەڵنەقورتێنن و بوار بە منداڵەکانتان بدەن، پشت بە خۆیان ببەستن، بیربکەنەوە و هەوڵبدەن و خۆیان چارەسەری گونجاو بۆ گرفت و کێشەکانیان بدۆزنەوە. ئەگەر لە توانای خۆیاندا نەبوون، ئەوسا لە دانانی چارەسەری گونجاودا بەشداربن.

٤ـ دانانی سنوور و یاسا و دیسپلین لە ماڵەوەدا: دیسپلین لە هەموو ماڵێکدا پێویستە. ئامانجیش لە سنوور و دیسپلین یارمەتیدانی منداڵانە بۆ هەڵبژاردنی ڕەفتاری ئەرێنییە قبووڵکراوەکان و فێربوونی خۆکۆنترۆڵکردن و ڕێزگرتنە لە یاسا و دەستوور. لەوانەیە منداڵەکانتان ئەو سنوورانە تاقی بکەنەوە کە ئێوەی دایکان و باوکان بۆیان دادەنێن. بۆ نموونە: بەیان نەبێت تا ئەرکەکانی قوتابخانەیان جێبەجێ نەکەن، نابێت سەیری تەلەفزیۆن و ئایپاد بکەن. ناشبێت لە ماوەی دیاریکراو زیاتر سەیریان بکەن.

٥ـ بە مۆدێلکردنی ئەو خەسڵەتە جوان و پێویستیانەی کە دەتانەوێت لە منداڵەکانتاندا بەرجەستەیان بکەن: وەکو: خۆشەویستی، ڕێزگرتن، هاوڕێتی، ڕاستگۆیی، میهرەبانی، نیشتمان پەروەری، دڵسۆزی، هاوکاری، ئازایەتی، خۆنەپەرستی، لێبووردن،… هتد.

٦ـ هاندان و ڕاهێنانی منداڵەکانتان، بە متمانەبەخۆبوون و پشتبەستن بە تواناکانی خۆیان و هەڵگرتنی بەرپرسیارێتی: زۆر گرنگە منداڵەکانتان وا پەروەردەبکەن کە بڕوا و متمانەیان بە تواناکانی خۆیان هەبێت، بتوانن بەرپرسبن لە ئەنجامی کار و ڕەفتارەکانیان. ببن بە خاوەنی ئیرادە و بتوانن بڕیار لەسەر ئەنجامدانی کارەکانیان بدەن و لە هەڵە و شکستی نەترسن و ئەزموون لە تاقیکردنەوەکانیان وەربگرن.

٧ـ ڕێزگرتن لە کەسایەتی منداڵان و بە هەند زانینیان:

منداڵان وەکو گەورەکان، خاوەنی هەست و سۆز و کەسایەتی و شکۆداری خۆیانن. پێویستە لەو بڕیارانەی کە پەیوەندیان بە چارەنووسی خۆیانەوە هەیە، بەشداریان بکەن و پشتگوێیان مەخەن. ئەوسا منداڵەکانتان هەست بەوە دەکەن، کە بە هەندیان دەزانن و رێزتان بۆ کەسایەتییان هەیە و پێزانینتان بۆ راو و بۆچوونەکانیان هەیە. خۆیان بە بەشێک لە خێزانەکانیان دەزانن و هاوبەش دەبن لە بەرپرسیارێتی ئەنجامەکانی بڕیارەکانتان. لایەکی کەشەوە، پەیوەندییەکانتان لەگەڵ منداڵەکانتاندا بەهێزتر و شیرینتر دەکەن. دەشبن بە خێزانی رێکوپێک و تەباو و بەختەوەر.

٨ـ بە کۆمەڵایەتی کردنی منداڵان: هانی منداڵەکانتان بدەن کە پەیوەندییەکی هاوڕێتی راست پێکبهێنن و هاوڕێی دڵسۆزی هاوتەمەنیان بگرن. هەمیشە رووخۆش و کراوە و خاکی بن. چونکە هاوڕێتی لە گۆشەگیری و تەنیایی و دووریان دەخەنەوە. هانیان بدەن لەگەڵ منداڵانی تردا یاری بکەن. تا لە داهاتوودا ببن بە کەسانی کۆمەڵایەتی و یەکتری قبووڵ بکەن.. لەگەڵ کەسانی تردا هەڵبکەن و بسازێن.

٩ـ تووڕە مەبن و هاوار بەسەر منداڵەکانتان مەکەن: لە توێژینەوەیەکدا کە لە ساڵی (٢٠١٤) دا ئەنجام دراوە، ئەوەی دەرخستووە کە هاوارکردن بەسەر منداڵاندا، ئەگەری تووشبوونیان بە خەمووکی زیاتر دەبێت و زیاتریش یاخی و بەلەسە دەبن. ناتوانن لەڕێی هاوارکردن و قیژاندنەوە، دەیسپلینی منداڵەکانتان بکەن. دەتوان بە گفتوگۆ و دیالۆگ و بە قسەی خۆش و بە زمانێکی شیرین و دیپلۆماتی لێیان تێبگەن و هەموو راز و نیاز و کێشەکانیان بۆتان باس بکەن.

١٠ـ هەرگیز قسەی ناشیرین و نەشیاو و هەست بریندارکەر بە منداڵەکانتان مەڵین. وەک: گەمژە، گەلحو، نالەبار، تەمەڵ، کەر، شێت، هیچ لەبار،... هتد. ئەم وشە ناشیرینانە، کاریگەری خراپی لەسەر دەروونیان دەبێت. خۆیان بە کەم دەزانن و واش هەست دەکەن، کە ئەوەی دایکان و باوکانیان خۆشیان ناوێن و سۆزتان بەیان نییە. هەڵەیەکی گەورەشە کە منداڵەکانتان بە منداڵانی تر بەراورد بکەن و لەوان بە کەمتریان بزانن. ئەم بەراوردکردنانە دەبنە هۆی رق و ئیرەیی بردن بە منداڵانی تر.

١١ـ جیاوازی نەکردن لە نێوان منداڵەکانتان لە رووی رەگەزی و ئەقڵی و کەم ئەندامی یا هەر جیاوازییەکی تر: وەکو یەک سۆز و خۆشەویستیتان و میهرەبانیتان بۆیان هەبێت. تا

منداڵەکانتان یەکتری قبووڵ بکەن و دووربن لە رق و لە ئیرەیی.
١٢- پێویستە ئەوەی دایکان و باوکان، لە رەفتار و هەڵسوکەوت و قسەکانتان، ببن بە پێشەنگ و سەرمەشق بۆ منداڵەکانتان: چونکە منداڵان چاولێکەرن، چاو لە ئێوە دەکەن. نابێت هەرگیز درۆیان لەگەڵدا بکەن، یا شەڕ و ئاژاوە لە بەردەمیاندا بکەن.
١٣- پێدانی رووبەرێکی ئازادیی فراوان بە منداڵەکانتان: ئازادی وەک هەوای پاک و ئاوی شیرین و خۆراک و خەو، بە منداڵان و بە گەورەکانیش پێویستییەکی ژیانە. تا منداڵان بەبێ ترس و بە راشکاوی گوزارشت لە راو و بۆچوونەکانی ناخی خۆیان بکەن. ئەوەش بە ئەوەی دایکان و باوکان دەردەکەوێت، کە چی هیوا و خەون و خەزگە و راز و نیازێک لە خۆیانە و لە بیری منداڵەکانتاندا هەیە. بۆیە ئازادی شێوازێکی ستراتیژی پێویست و گرنگە لە پەروەردەکردنی دروستی منداڵاندا.
١٤- دابین کردنی پێداویستییەکانی گەشەکردنی بەهرە و ئارەزووەکانی منداڵەکانتان: بێگومان هەر منداڵێک بەهرەیەک یا ئارەزوویەک، یا زیاتریان هەیە، وەکو: وەرزش، وێنەکێشان، موزیک و گۆرانی، هەڵپەڕکێ، شانۆ، خوێندنەوە و نووسین، یا هەر بەهرە و ئارەزوویەکی تر. پەروەردەی نوێ، بایەخ و گرنگییەکی زۆر بە گەشەکردن و پێشکەوتنی بەهرە و ئارەزووەکانی منداڵان دەدات. بە سروشتی منداڵان حەزیان لە خۆدەرخستن و پێشاندانی بەهرە و تواناکانیان هەیە.
١٥- رێی یاریکردن لە منداڵەکانتان مەگرن: یاری پێویستییەکی پێویستە و بەشێکی گرنگە لە ژیانی رۆژانەی منداڵەکانتان، لە رووی جەستەیی و دەروونی و کەسایەتی و کۆمەڵایەتییەوە، بە تایبەتیش یاری بە کۆمەڵ، سوودێکی زۆریان پێدەبەخشێت. زانایانی دەروونناسی و پەروەردەکاران، هەردەم جەخت لە گرنگی یاری بە منداڵان دەکەنەوە. تەنیا وانەی وەرزش لە قوتابخانەدا، منداڵان مەستی یاری و شادی ناکات و لە دەرەوەی قوتابخانەدا خۆیان مەستی یاری دەکەن. سوود و گرنگییەکانی یاری بۆ منداڵان هێندە زۆرن، هەژمار ناکرێن. یاری شێوازێکی زۆر گرنگ و ئاسان و خۆشە، لە فێرکردن و پەروەردەکردنی دروست و ئەرێنی منداڵاندا.
١٦- گرنگی گێڕانەوە یا خوێندنەوەی چیرۆک بۆ منداڵەکانتان: بەبێ جیاوازی هەموو منداڵێک حەز لە چیرۆکی خۆش دەکات - بە گێڕانەوە یا خوێندنەوە بێت - دایکان و باوکانی هۆشیار و [illegible]، دەزانن کە بە پێی تەمەنی منداڵەکانیان چی جۆرە چیرۆکێکی

گونجاویان بە هەڵدەبژێرن. کام چەمک و بیرۆکە، کە زەحمەتە منداڵان لێیان تێ بگەن، گەر بە شێوەی چیرۆکێکی خۆش یا هونراوەیەکی ئاسان و شیرین و یا لە شانۆیەکدا یا بە ئۆپێرێت دابڕێژرێن، بە ئاسانی لێیان تێدەگەن. بۆیە چیرۆک بە تایبەتی و ئەدەبیاتی منداڵان بە گشتی، هۆکارێکی گرنگە لە پەروەردەکردنی دروستی منداڵان.

١٧ــ هاندانی منداڵەکانتان بۆ بە دروستی بەکارهێنانی ئینتەرنێت و ئایپاد: لە سایەی شۆڕشی تەکنەلۆژیادا، بە دەیان ئامێر و کەرەستەی سەیر و سەمەری سوودبەخش هاتوونەتە ئاراوە و بوونە بە پێویستییەکی رۆژانەی زۆربەی خەڵکی. منداڵانیش وەک گەورەکان سوودیان لێوەردەگرن. بە تایبەتیش: تەلەفزیۆنی رەنگاوڕەنگ و ئینتەرنێت و ئایپاد و ئایفۆنی زیرەک. هەموو ئەم ئامێرانە سوودێکی زۆریان لە فێرکردن و پەروەردەکردنی منداڵاندا هەیە. بێگومان خراپ بەکارهێنانیان زیانیشیان بۆ منداڵان هەیە. بۆیە پێویستە لەژێر چاودێری و کۆنترۆڵی ئێوەی دایکان و باوکاندابن.. ماوە و مەرج و سنوور بۆ منداڵەکانتان لە بەکارهێنانیان دابنێن.

١٨ـ ئامانج لە پەروەردەکردنی منداڵان یەکە، بەڵام شێواز و رێبازی زۆری هەیە: پەروەردە هونەر و زانستییە، شێواز و رێبازی پەروەردەکردن لە هەموو خێزانەکاندا وەکو یەک نین. ئەمەش بە چەند هۆیەک دەگەڕێتەوە. وەکو: جیاوازی لە ئاستی رۆشنبیری خێزانەکان، باری ئابووریش کاریگەرییەکی زۆری لەسەر جیاوازی ئاستی پەروەردەکردن لە نێوان خێزانە هەژارەکان و خێزانە هەبووەکاندا هەیە. ئەمانە و چەندین هۆی تریش هەن.

رەزا شوان

نەرویج: ٢٠٢٢

ئەگەر دزو ساحەب ماڵ یەك بن،

گا بەکونی دەرزیدا دەبەن.. دایکی دابان

ئەم پەندە کوردیە ئەمڕۆ بەدروستی لە زانکۆی سلێمانی و بەتایبەت
کۆلیژی هونەر ڕەنگی داوەتەوە،سەرەتا دەڵێم پیشەی مامۆستایی
پیرۆزترین و سەخترین پیشەیە ،گەر مامۆستا لە ژینگەی ئینسانەکان
دەربهێنرێت خەڵوەتگایەکی بێ مۆڕاڵ و دوور لەبەهای جوانی
دەمێنێتەوە،هەر بۆیە ئاستی هوشیاریی کۆمەڵگە بە پلەی یەکەم بۆ
مامۆستا دەگەڕێتەوە، بەڵام کاتێک مامۆستا خۆی ببێتە لەمپەرو هەوڵی
کۆنترۆڵکردنی ڕێگاکان بدات تا بە بەرژەوەندی خۆی بکەوێتەوە ئەوە
کارەساتە، سەلماندنی ئەم بۆچونەش ل□□□□ی یاسای نایاسایی یاخود
خاوەن ماڵەوە جێبەجێ دەکرێت ،وەک دەبینین بەمەبەستی ڕێکخستن و
دوور کەوتنەوە لە کاری گەندەڵی و بەهەدەردانی سامانی گشتی
وەزارەتی خوێندنی باڵای حکومەتی هەرێمی کوردستان دەستی کردووە بە
گۆڕانکاری لە پۆستەکانی خوێندن ،لەسەرۆکی زانکۆو جێگرەکانیەوە تا
دەگاتە ڕاگرەکان ،لەژێر ناوی تەواوبوونی ماوەی یاسایی
خزمەتکردنیان بۆ ئەو مەبەستە هەوڵیداوە کەسانی شیاوو دەستپاک و
داوێنپاک و شارەزا بۆ ئەو پۆستانە دابینبکات بەمەرجێک پلەی
زانستیان لەو مامۆستایانەی دیکە بەرزتربا□ت کە داواکاریان
پێشکەشکردووە بۆ پۆستەکە وە ناشبێت لە کەیسی هیچ گەندەڵیەکەوە
گلابن،واتە دانانی کەسی شیاو لە جێگەی شیاو ، بەڵام بەداخەوە نەک
هەر سەرکەوتوو نەبوون لەم هەنگاوەیانداو بە پێچەوانەی پەیامەکەی
خۆیان ڕەفتاریان کردووە، بەڵکو لەژێر فشاری حیزبیدا هەوڵیانداوە
ڕوخساری کەسە گەند□□کانیان جارێکی دیکە بهێننەوە سەر تەختەی
شانۆی خوێندن و پیشانی کۆمەڵگەی کوردی بدەنەوە بۆ نموونە: دکتۆر
دڵشاد مستەفا ڕەحیم کە نوسەرەو دکتۆرای لە فیلمسازیدا هەیە لەسەر
گەندەڵی لە لایەن زانکۆی سلێمانیەوە لە7.6.2022 سزای
سەرزەنشت(التوبیخ) ی پێدەدرێت(بەپێی بەڵگەنامەی فەرمانی زانکۆ
ژمارە343 کۆپیەکەیم داناوە) کە قورسترین سزای فەرمانبەرانە
دادەنرێت لەسەر بردنی پارەی کۆلیژ بەنایاسایی لەکاتێکدا بە پێی
یاساو بە ئامادەبوونی داواکاری گشتی دادگای سلێمانی تاوانی
دزیەکەی بە بەڵگە بەسەریدا سەلمێندراوە، کەچی مەخابن ئەم
کارەکتەرە هەڵدەبژیرێن بۆ ڕاگری کۆلیجی هونەرەجوانەکانی زانکۆی
سلێمانی،جگە لەوەی ئەم نووسەرە،شانۆکارە، فیلمسازە هەڵساوە بە
دانانی وانەیەک لە کۆلیژی هونەرو مانگانە پارەی لەسەر وەرگرتووە

لە کاتێکدا وانەکە وجودی نەبووەو شاراو□ بووە،هەرچەندە پێشتر لە
پەیمانگاش پێش ئەوەی بێتە کۆلیژی هونەر لەسەر گەندەڵی جارێکی
دیکە تێـوەگلاوەو جارێکی دیکەش لە فرۆکەخانەی سلێمانیش بە
قۆڵبەستکراوی لەلایەن پۆلیسەوە لەسەر داوای وەزارەتی رۆشنبیری
لەسەر کەیسی گەندەڵی پارە تەسفیە نەکردن گیراوەتەوە.
من دەپرسم ئایا ئەمە جێی شەرم نیە بۆ شاری سلێمانی کە بەشاری
رۆشنیری ناسراوە کەسانی لەم جۆرە ببنە روخساری هونەرو ئەدەبی
کوردی،ئایا زانکۆی سلێمانی و یەکێتی نیشتمانی کوردستان کە باڵا
دەستە لەم زۆنە چۆن وەڵامی خوێندکارانی زانکۆکان دەدەنەوە،چۆن
ڕێگە دەدەن کەسانی تۆمەتبار پۆستی گرنگ وەربگرن ،لەکاتێکدا
چەندین کەسی بەتواناو پلەی زانستی بەرزترو بەئەزمون و ئیداری
دەستپاک لەم شارەدا حزوریان هەیەو شایەنی ئەو جۆرە پۆستانەن،
تاوانە کەسانی دڵسۆز ئیهمال بکرێن چ لەناوەوە یاخود لەدەرەوەی
کۆلیژی هونەر ،ئەستەمە کەسێک فەرمانی سزای بۆ دەرچوبێت لەماوەی
پێنج مانگدا پۆستی بۆ بەرز بکرێتەوە بەڕاستی کارەساتە کارەسات.
هیوادارم بەزووترین کات ڕێگە لەم جۆرە هەوڵ و کارانە بگیرێت تا
بەتەواوی خوێندنیش لە قاڵب نەدرێت و ڕێزو توانای مامۆستاش بە
پیرۆزی بمێنێتەوە.

بیرەوەرییەکانی فەقێیەکی گومڕا-(40).. شەماڵ بارەوانی

بەشی چل

فەقێیەکی ئیخوانی و دوو ڕۆژنامە نووسی کافر..!

لەو دێی گەڵۆزی□دا، کە لە بەشی پێشوو باسم کرد، پیاوێکی ئیسلامی، کە زۆر هاوڕێ بووین، گوتی:مامۆستا دوو بێ دین، دوو ڕۆژنامەنووسن، لە هەموو ژیانی خۆیاندا نەهاتوون بۆ مزگەوت، جەلالی و بێ باوەڕن، لە کەرکوک، لە ڕۆژنامەیەک دەنووسن و کاردەکەن.

تازه وا خەریکە خودا هیدایەتیان دەدات و هێدی هێدی دەستیان کردووە بە نوێژ و دانەیەکیان جار جار دێت بۆ مزگەوت.

گەر تۆ بتوانیت کاریگەریان لەسەر دروست بکەیت و بڵکو بەرەو بیر و باوەڕی خۆمانیان بهێنیت و دەعوەیان لەگەڵدا بکەیت.

گوتم:چۆن بتوانم ئەوە بکەم؟

گوتی:سەردانییان بکە و قسەیان لەگەڵ بکە. گوتم زۆر باشە، مادام هەندێک بڵاوکراوە و نامیلکە و شتی ئیسلامیانەی خۆشمانم لایە و بۆیان دەبەم.

گوتی: ئەوە هەر زۆر باشە.

ڕۆژی هەینی هات و من لە وتار، کە سەری ساڵ بوو، وتارەکەم تایبەت بە لە دایکبوونی مەسیح بوو و خراپ دابەزیمە سەر کرێسمس و جەژنی سەری ساڵ و مەسیحییەکانم بە گومڕا و لادەر و کافر وەسفکرد و گوتم وەڵاهی، سومە وەڵاهی، مەسیح لە ئەوەی خاچ پەرست و بەراز خۆر بەرییە.

کۆمەڵێک ئایەت و ڕیوایەت و شتی ئیسلامیم هێنایەوە سەبارەت بە مەسەلەی سێکوچکەی (باوک و کوڕ و ڕۆحی پیرۆز) و ئاگر لە دەمم دەباری و خراپ دەم شیڕاند و تا هێزم تیابوو دەنگم بەرزدەکردەوە و لەگەڵیشد جوڵەم بە دەستەکانم دەکرد.

کاتێک وتارەکە تەواوبوو.

ڕێکەوتێکی چەند سەیربوو !

من خۆم بە تەمابووم بڕۆمە سەردانیان و بەو مێشکە بچووکە و ئەقڵیەتە سەخیفەی ئەوسام، عەلەساس دەعوەیان لەگەڵدا بکەم و بیانکەم بە ئیخوانی.

دانەیەکیان دوای وتارەکە، هات و تەوقەیەکی گەرمی لەگەڵدا کردم و گوتی مامۆستا دەبێت لەگەڵ من بێیت.

لە دڵی خۆمدا گوتم: ئەخۆی، بە خوای لێی گرتم و دەرفەتێکی زۆر باشە لە دەعوەکردنە. من توم لە عاسمانە دەویست، کەچی تۆ لە عاردی و بە پێیەکان خۆت، هاتووتیەت بەردەستەکانم.

ڕۆیشتم لەگەڵ کاکەی ڕۆژنامە نووس. لە ماڵێ گوتی:مامۆستا بەڕاستی وتارەکەت زۆر جوان و بەهێزبوو.

تۆ لە داهاتوو دەبیت بە مەلایەکی زۆر زیرەک و جیاواز. بەڕاستی

مەلای تر، لەگەڵ ڕێزم هیچی وایان پێ نییە و مرۆڤ هەر تاقەتی نییە گوێیان بۆ بگرێت.

کەوا مەدحی کردم، خەریکبوو باڵ بگرم و بفڕم لە خۆشیان و تابڵێیت کەیف بەخۆم هات.

جامن تەبیعاتێکم هەبوو، بەشێکی فەقێکانی تریش وابوون، حەزمان لێبوو لە وتار خۆمان فشکەینەوە و بگەڕێنین و شیڕه شیڕ و قسەی قەڵەو بکەین و لاسایی فلان مەلای ئیسلامی بە هات و هاوار و فیسار مەلای تری وتار ئاگرین بکەینەوە، تا خەڵک بڵێن وای ماشااللە لەو مەلا زیرەکەی، کوڕە وتارەکانی چەند خۆش و بە قووەتن هاهاها

جامن، هەموو جار کەوتار تەواو دەبوو، بە خەڵکەکەم دەگوت: وتارەکەم چۆن بوو؟ بە دڵتانبوو؟ ئەرێ بەلاتانەوە خۆش بوو؟

هاهاها

ئینجا دوای ئەوەی ڕۆشتمە ماڵی ڕۆژنامە نووسەکە.

هاتمەوە هەولێر و حوجرە و گوتمە فەقێیەکان، ئەوڕۆ، ڕۆژنامە نووسێک زۆر مەدحی وتارەکەی کردووم و خۆم هەڵدەکێشا و فەخفەخەم لێدەدا، یانی من زۆر موهیمم نەک هەر خەڵکی عەشایەر هەمووی زۆریان وتارەکانی من لا دڵگیر و خۆشە، تەنانەت ڕۆشنبیر و ڕۆژنامە نووس و نووسەرەکانیش.

حەققەت واشبوو، من لە نێوان فەقێکان دەتوانم بڵێم تاقە فەقێ بووم، وتارەکانم هێندە دەچووە ناو دڵی خەڵکەوە، فەقێ لوقمان برادۆستیشمان لەگەڵ بوو، خەڵکی سیدەکان و ئەو ناوە بوو، کە زۆر هاوڕێ بووین.

دوای ئەوەی ئەو کۆلێژی زانستە ئیسلامییەکانی(سلێمانی) و منیش کۆلێژی زانستەئیسلامییەکانی زانکۆی سەلاحەدین(هەولێر)م تەواوکرد و ڕۆشتین بۆ شاری وان، لە باکوری کوردستان و ئەو لە زانکۆی(یوزونجیل) من لە کۆلێژی(ئیلاهیات) و بەشی فەلسەفە، ماستەرم لە فەلسەفەی ئیسلامی تەواو کرد. ئەویش ماستەر لە (زانستی فەرمودە) و پار پێی گوتم کە ئێستا لە کۆلێژی زانستە ئیسلامییەکانی زانکۆی سەلاحەدین مامۆستام و وانە دەڵێمەوە.

فەقێ لوقمانیش وتارەکانی جوان و توند و خۆم ئاسا به شیڕە شیڕ بوو هاهاها

بەلاغەت و فەساحەت و هونەری دەربڕین و ئەتەکێتی وتاربێژی باش بوو و هەردووکمان سەرەتا لە حوجرەی یەکگرتوو دەمان خوێند، وەلێ لە ژێرەوە زیاتر مەیلمان بە کومەڵەی ئیسلامی و عەلی باپیرەوە بوو. من و ئەو فەقێ لوقمانە پێکەوەش قورئانمان لەبەردەکرد لە حوجرە و قوتابخانەی(محەمەدیه، بۆ زانستە شەرعیەکان). من هەموویم لەبەرکرد و ئەویش وابزانم تا پانزە جوئێک ڕۆیشت و ئیتر [illegible] نەبم وەستا.

وەک وتم من و فەقێ لوقمان ڕەوانبێژ و وتاربیژی و شتمان باشبوو، دەنا فەقێکانی تر هیچی وایان تێدا نەبوو وەک ئێمە وتاری خۆش و بەهێز، یان لە وتارداندا زاڵ بن.

کاکە بە خوای ئەو خەڵک و عەوامە، بە تایبەتی لایانگر و ئەندام و جەماوەری بزوتنەوەی ئیسلامی و کۆمەڵەی ئیسلامی، حەزیان لەو جۆرە وتارانەبوو کە پڕی جوێن و قسەی ڕەق و توند بوو لە بەرامبەر حکومەت و خەڵکی مەیخۆر و گۆرانی بێژ و سیکۆلار و مەسیحی و قەشە و کە و کەیتری دەرەوەی بازنەی ئیدۆلۆژیا و بیروباوەڕی ئیسلامیستەکەی خۆیان و دەیانگوت فڵان مەلا بێ غیرەتە و ناترسێت.

من خۆشم وام دەگوت. فەقێی تریش کە هاوڕێم بوو، دوایی بوو بە داعش و ڕۆشتە سوریا و لەوێ کوژرا. هەشیان بوو چووە سەرمەزهەبی مەلا کرێکاری و دواتر لە ئاسایش ماوەیەک گیرا، هەروای دەگوت. من سەرەتای فەقێیاتیم، ئەو مەڵا و وتاربێژ و واعیزانەم زۆر خۆش دەویستن، کە لە وتارەکانیان توند و لە بیر و باوەڕ توندڕەبوون.

با زۆر درێژەی پێنەدەین و بێینەوە سەر مەسەلەی دوو ڕۆژنامە نووسە کافرەکە !

هەڵبەت من دانەیەک لەو دوو ڕۆژنامە نووسە، تەنها لە مزگەوت هەرهەندەم بە ڕێککەوت کە تەوقەیەکی لەگەڵدا بکەم و تەواو، ئیتر.

ئەو پیاوەیتریان تەعزییەک لە دێیەکە هەبوو، من قورئان و فاتیحام دەخوێند، دەم دەمیش پشووم دەدا. لە پاڵم دانیشتبوو، قسە و گفتو گۆی فیکری و سیاسیمان دەکرد. حەققەت زۆر شارەزا و لێهاتووبوو و جوان باسی ئێران و ڕۆژئاوا و بابەتی عەولەمە و تەکنەلۆژیا و شتی دەکرد.

ئیتر دوای ئەوەی گوتیان بێیتەوە ئەو دێیە، پشتت لە زگت نەرمتر دەکەین. جارێکیتر من توخنی ئەو دێی گەڕەزییە نەکەوتمەوە. تەنها ئەوە نەبێت، کە هەموو جار کاتێک بەڕێگای کەرکوک دەڕۆم بۆ سلێمانی

و لـە ڕاست گەڵۆزی یادگارییەکانم دێنەوە یاد و تێر تێر پێدەکەنم.

ئ□و ب□سەرهاتی من بوو لەگەڵ ئەو دوو ڕۆژنامە بەڕێزەی کە ئێستا نازانم چیان لێهاتەوە !

ئایە گەڕا نەوە سەر کافریێتی پێشوویان و وەک من، بە یەکجاری دەستیان لە نوێژ و مزگەوت و ئایین و شت هەڵگرت هاهاها یان سەرەنجام بوونە دوو کەسی فول دۆگمایی و فێندەمێنتاڵیستی تەمام عەیار ؟

هەڵبەت وشەی کافریم لێرە وەک تەنز و جڕت بۆ ئەو قۆناغە هەرزەییەی فیکری ئەوسام بەکارهێناوە.

گەرنا من، دوای ئەوەی هۆشیار بوومەوە و بووم بە کەسێکی (لائیک)، وشەی کفرم بە تەواوی لە فەرهەنگ و بیرکردنەوەی خۆم دا سڕییەوە.

لە کۆتاییدا ماوەتەوە بڵێم: ئایینداری زۆربەی ئایندارانی نێوبازنەی هەموو ئایینەکان، هەمووی لە ڕێگەی عاتیفە و بۆماوەیی و ڕێکەوتی جوگرافییەوەیه. زۆر کەمن، ئەوانەی لە ڕێگای لۆژیک و بەراوردکاری نێوان ئایین و فەلسەفەکان و بیرکردنەوەیەکی ئەقڵانی و زانستیانە و بابەتیانە، بوون بە هەڵگری ئاینێکی دیاریکراو.

هەمووی باوک و دایکی، یان ئەندامانی خێزانەکەی، عەشیرەت و دێهات و گەڕەک شارەکەی، وڵات و د□ق□ر□کەی، هەڵگری فلان ئایین و فیسار مەزهەب و ئەم بیر و باوەڕ و ئەو ئیدی□□ژیان، بۆیە ئەمیش.

بەو شێوەیە، ئەنتوان ڕۆکینتانی عەدەمی بەدەست گرێی هێڵنجەوە دەتلێتەوە و هێڵنجی لەهەموو شتێک دەبێتەوە و

کەوتووتە ناو تونێڵی هێڵنجێکی کۆشێنەر و دەروون پڕۆکێنەر و ئاسۆیەک نابینێتەوە، تا لەو هێڵنجە دەروونییە بە ئازارە قورتاری بکات.

سەرەڕای ئەو هێڵنجەقورس و دژوارەیش ئەو حەزی لێیه گوێ لە گفتوگۆی خەڵک بگرێت و پشکنین بۆ کردەوەکانیان بکات. بۆیێ بڕیاردەدات وەک پڕۆژەیەک دوای ئەوەی داوای ل□□د□کرێت پەڕتۆکێک لەسەر ژیانی “مەرکیز دور ڕۆلبۆن” بنووسێت و لەپاڵ ئەوەیش یاداشتی □□زانەی ژیانی لە تێنووسێکدا تۆماربکات.

ئەو، ئیدی لە شارە خەیاڵیەکەی بۆفێل دەست بە نووسینی یاداشتەکەی

دەکات و وەک خوێنەر و لێکۆڵەرێک و نووسەرێک، لە پارک و کافێ و پەڕتووک خانە و مۆزەخانەی شاردا دسوڕێتەوە و لە دیمەنی شەقام و مرۆڤ و ژیان دەکەوێتە تێڕامان و دەنووسێت و پێداچوونەوە بە نووسینەکەی دەکات و دێڕێک زیاد دەکات و دوو وشە دەسڕێتەوە و ڕستەیەک پاڵفتەدەکات و جێ گۆڕکێ بەو چەمک و، ئەو واتا دەکات و دەکەوێتە بیرکردنەوە بە دواتر، کە دەبێ چی بکات و چی نەکات؟

بەو چەشنە ڕێکینتان ئەوماوەی لە بەفەل دەمێنێتەوە، لە ورد و درشتی ئەو شارە و ژیان و مرۆڤ ورددەبێتەوە و سەیری هاتووچۆکەران دەکات لەسەر شەقامەکانی شار و سەرنجی دیواری فرۆشگا و دیمەنی باخ و کافێکان دەدات و بە قوڵی له هەموو جوڵەیەک قاڵ دەبێتەوە.

تابتوانێت خوێندنەوەیەکی تایبەت و قووڵ بە دەور و بەر و شتەکان بکات و قسە لەسەر تێڕوانین و لایەنی دەروونی و مێشک و سرووشت و میزاج و حەزی مرۆڤەکان بکات و بە وردی و بابەتیانە و زانستیانە، لەبارەیانەوە بنووسێت و هەموو شتێک بە لۆجیکی خۆی شلۆڤەبکات و بیانخاتە ژێرنەشتەری ئەو لۆژیکە هەڵنجاوییەی خۆیی و لەسەر بنەمای لۆژیکی بەزاری قسەیان لەسەربکات.

ئیدی بە قووڵی ڕۆدەچێتە بیرکردنەوە، تابیسەلمێنێت ئەو هێشتا لەو ژیانە پووچەدایە و نەمردووە !

“من بوونەوەرێکم، بیر دەکەمەوە، کەواتا من هەم ….”.

ئەنتوان ئەوکارە و نووسین دەکات، نەک لەپێناو ئەوەی مەبەست لەی نووسین بێت، بەڵکوو تا لەو هەستە تاڵ و تەنیاییە دەروونییەی تێی کەوتووە ڕزگاری بێت، یاخود هەر هیچ نەبێت ئەو خۆخەریکردنەی بە نووسین، کەمێک لە باری ئازارە ڕووحی و فشارە دەروونییەکەی کەم کاتەوە و لەو ڕێگایەوە ڕوو بە ڕووی سەختی و عەبەسییەتی ژیان ببێتەوە و ئەو ئلتیهابە فیکرییەی چارەسەر بێت و ئەو دڵە گوشینە یەخەی بەردات.

چونکوو بە ئەو نووسین هیچ بەها و پیرۆزی و گرنگییەکی نییە. ئەو هەموو شتێک لە تێڕوانینیدا پووچە.

بۆیە ئەو، وەک ئەرک و پرۆژە نووسین ناکات. بەڵکوو دەیەوێت لە ڕێگای نووسین و خۆخەریککرنی بەو کتێبەوە، ئەو قەڵەقی و هەستە کابووساوییە لە خۆی دوور بخاتەوە و خۆی لەو هەڵنجە دەروونییەی ناوەوەی خاڵی کاتەوە و ئارامی ڕۆحی و دەروونی بۆ بگەڕێتەوە.

ئەو هەرکاتێک هەست بەوە بکات لە هەستە هێڵنجاوییەکەی چاک بووەتەوە، دەست بەرداری نووسین دەبێت و دەچێتە خەوێکی ئارام و قووەوە و دەڵێت"دەخەوم من چاک بوومەوە".

وەڵێ ئەفسووس ئەو سەرەڕای گەڕان و تێکەڵ بوون ب□ خ□□□ک، ئەو کابووسی هەستکردن بە تەنیاییە، وازی لێ ناهێنێت !

“دۆخەکە خەراپە زۆر. من هەست بە خەراپی دەکەم. ئەو بێزەوەرییە، ئەو هێڵنجە، ئەو جارە شێوازێکی نوێیە. لە کافێکە بووم، تووشم بوویی□وە !”.

ئەو هەستە ناخۆشە وای لێدەکات دووای نووسینی چەند لاپەڕەیەک، دەست لە نووسین هەڵبگرێت !

ئیتر نە یاداشتی ڕۆژانەی ژیانی خۆیی و نە ئەو کتێبەیش کە ئەدیب و ڕۆشنبیرێک داوای لێدەکات لە بارەی ژیانی"مارکیز دۆر ڕۆلبۆن"ی ئەرستۆکراتی فەڕەنسی سەدەی١٨ بنووسێت.

هیچیان تەواو ناکات و بە نیوە ناچڵی دەستیان لێ هەڵدەگرێت.

ئەو نووسینەی وەک یاداشتێکی ڕۆژانەی نووسیویەتی. لە پڕۆژەی کتێبکدا خۆی دەبینێتەوە و ناوی پە□ تۆکەکەیش دەنێت"هێڵنج"و لەوبارەوە دەڵێت :"کۆمەڵانی خەڵکی ئەو ڕۆمانەی دەیخوێننەوە و دەڵێن ئەنتوان ڕۆکینتان ئەوەی نووسیوە..”.

ئیدی ئەو یاداشتەی گەشتی ژیانی ئەنتوان ڕۆکینتان"سارتەر"، خۆی دەبێتە ئەو ڕۆمانەی قسەمان لەسەرکرد.

دووای “هێڵنجیش”حاڵەتە هێڵنجاوییەکەی ئەنتوان ڕۆکینتان، هەر بەردەوامی دەبێت و ئەو هێڵنج لە شەقامەکان، لە شار، لە پەڕتووکخانە، لە مر□ق، ل□ نووسین و هەمووشتێک دەکات.

ئەو هەستە ناخۆشە یەخەی بەرنادات و جێی ناهێڵێت.

سەرەڕای قورسایی دۆخەکە ئیدی ڕۆکیتان ناچار دەبێت بچێتە ژێر ئەمری واقیع و لەگەڵ ئەو هێڵنجه خۆی ڕا بێنێت. سەرەنجام دەگات بەو بڕوایەی کە ئەو هێڵنجە دەبێتە بەشێک لە کەسایەتی و کەینوونە و ژیان و بوونی ئەو و تازە وا زوو لێی جیانا بێتەوە.

“هێڵنج جێم ناهێڵێت، هەست ناکەم بەو خێراییە و وازوو جێشم بێڵێت.

بەڵام چیتر بەرگەی ڕوبەڕو بوونەوەی ئازارەکانی ناگرم. چیتر ئەو نەخۆشی نییە، بەڵکو ئەو منم”.

بۆ دەرچوون لەو تونێلە تاریکەدا، شاری بۆفێڵ بەرەو پاریس جێ دێڵێت و لەوێ دەچێتە هۆڵی هونەری و گوێ لە مۆسیقادەگرێت. وەک دەربازبوون لەو دۆخە دۆزەخییەی تێیکەوتووە و هەست□کات هونەر تاقە ڕێگەیە بتوانێت یار□□تی بدات و لەو هەست و هێڵنجاوییە فریای بکەوێت و ئارامی° ڕۆحی و دەروونی بۆ بگەڕێنێتەوە.

ئەو ئیتر دەیەوێت لە جیاتی نووسین و بیرکردنەوە، بە مۆسیقای جاز چارەسەری هێڵنجەکەی و حاڵەتە دەروونییەکەی بکات.

ڕۆکیتانی پاڵەوان وەنەبێت کەسێکی ڕەش بین، یاخود دژە ژیان بێت. به پێچەوانەوە ئەو ئەوپەڕی هەوڵی خۆی خستەگەڕ تا لە هۆکاری ئەو دۆخە دەروونی و هێڵنجە سایکۆلۆجییەی کە گیرۆدەی ببوو چارەسێک بدۆزێتەوە و ڕزگاری بێت.

بۆ ئەمەیش کۆمەڵێک ڕێگای تاقی کردەوە، وەک خوێندنەوە و بیرکردنەوە و نووسین و گەشت و گەڕان و دووایینیان مۆسیک.

تا دووباره لەو هێڵنجەی لێی ببوو بەگرێ کوێرە و بۆی نەدەبوویەوە و لێی حاڵی نەدەبوو تێبگات !

تاچارەسەرێکی بۆ بدۆزێتەوە و تێکەڵ بە ئاوەدانی و خەڵک و ژیان ببێتەوە و ئەو نامۆبوون و تەنیایی و هێڵنجە یەخەی بەربدات.

و□□ ئ□فسووس، مر□ق ه□رچەند هەوڵی نەجات بدات سودی نییە، وەک خۆی دەیڵێت”

هیچ سودی نییە، مر□ق ه□□نج دەوری دەدات، وا دەبیندرێت ئەوە چارەنووسی مر□ق د□بێت لە ژیان”.

ئەو پیاوێکی عاشق بوو، خۆشەویستی هەبوو(ئانی). ڕۆکینتان بەرەوام لەگەڵ یادگارییەکانی دەژیا و بیری لەو چرکە ساتە خۆشانە دەکردەوە کە لەگەڵ خۆشەویستەکەی پێکەوە بەسەریان دەبرد.

ئەو، ئاواتەخوازبوو دووبارە بە دیداری بگاتەوە و ژوانی لەگەڵ ببەستێت و هەرەها باسی لەوکاتانە دەکرد کە خۆی لە وڵاتی جیبۆتی و ئانی لە عەدەن بوو.

ئەو، لەسەرەتا و تا کۆتایی چیرۆکەکە، باس لە خۆشەویستییەکەی ئانی و، یادگارییەکانی و وردو درشتی ژیانی دەکات و لەو جیابوونەوە تاڵ و بەئازارەی نێوانیان دەدوێت.

جیاوبوونەوەیەک کە زام و برینێکی ساڕێژنەکراوی هەمیشەیی لە دەروونیدا جێهێشت و ڕۆحی خستەئازارێکی بێ سۆی نەبڕاوە و هەموو خەونەکانی تێک و پێک شکاند و ئاواتەکانی لە گۆڕنا و ڕێڕەوی ژیانی گۆڕی و گشت بەختەوەری و ئارامی و ئاسوودەیی و چێژێکی ژیان لەگەڵ جیابوونەوە لە ئانی لێی جیابووەوە و هیچ لە کەسایەتی و بوونی نەمایەوە، جگە له پیاوێکی تەنیا و سەرگەردان و نامۆ و هەڵنجاوی دابڕاو گۆشەگیرنە بێت.

ماوە تەوە بڵێم:

هەڵنج، بەرجەستەکەری دیدەنیگا و جیهان بینی و تێڕوانینە عەبەسییەکەی سارتەرە لەمەڕ بوون و گەردوون و ژیان و مرۆڤ و سارتەر لەڕێگای کارەکتەری(ڕۆکینتان ئەنتوان)، فەلسەفە عەبەسییەکەی خۆی لە هەڵنج دا دەخاتەڕوو. “من کلیلی کەینونە و بوونی خۆم دۆزییەوە، کلیلی هەڵنجەکەم، کلیلی خودی ژیانم. لە ڕاستیدا ئەوەی لە دوایيدا بە دەستم هێنا وەک ڕزگاربوونێک لەو عەبەسییەتە سەرەکییەدایه”.

هەڵنج وەک گەشتێکی سەختی ڕۆکینتان ئەنتوانە. گەشتێک گوزارشتە لە ڕەتکردنەوەی گەڕانەوە بۆ ڕابردوو و لۆژیکی بوونی گەردوون و ڕوداو شتەکان و دووپاتکردنەوەیە لە فەوزایی بوونی وجوود و بێ مانایی ژیان.

سارتەر له هەڵنجدا دەیەوێت پێمان بڵێت لە هیچ و بێ مانایی و عەدەمەوە هاتووین بۆ ژیانێکی بێ ماناو بە پووچگەرێتی دەوردرا و بەرە و عەدەمێکی بێ ماناو پووچیش دەڕۆینەوە و دەبینەوە بەهیچ و عەدەم.

هەڵنج پێمان دەڵێت خۆتان فریو مەدەن بەوەی ئەو ژیانە شوێنی ژیان و خۆشی و ئاسوودەیی و دڵنیاییە.

هەرگیز، لەو ژیانە، مرۆڤ بە ئارامی و بێ هەڵنج و دوور له دڵەڕاوکێ و بێزاری ناژیت و ژیان بە عەبەسیەت و ئازار و نەهامەتی و تراجیدیا دەوردراوە و مرۆڤ کائینێکی خەفەتناک و گۆشەگیر و دابڕاو و تەنیایی بوون سیمایەتی و هیچ ئایین و ئایینزا و

ئایدۆلۆژیا و فیکر و ئایدیا و فەلسەفە و زانستێک و هیچ شتێک لە توانای دا نییە ئەو عەبەسییەت و ئازار و نەهامەتییەی ژیان لابەرێت و واتا بۆ ئەو ژیانە پووچ و بێ مانایە بدۆزێتەوە.

ئەی چارەسەر چییە وەک حەلێکی بوونگەرایی و وجوودی بۆ ئەو وجودەی سارتەر لای پووچ و عەبەساوی و بێ مانایە!؟

سارتەر لە ڕێگای پاڵەوانە نهلیستەکەیەوە، پەیمان دەدات هەروەندەمان لەدەست دێت لەو ژیانە بێ ماناو پووچەیه، لە ڕێگای ئەدەب و هونەر و مۆسیکەوە، تۆزێک ئارامی بە دەروون بگەیەنینەوە و گەر تاقە دەروازەیەکی خەلاس و ڕێگایەکی ڕزگاربوونیش هەبێت، ئەوە جگە لە ئەدەب و هونەر و مۆسیک، چیتر نییە بتوانێت ببێت بەو هێزەی بەسەر نیگەرانی و قەڵەقە وجودییەکاندا زاڵ بێت.

....

شۆمانە بارەوانی

بەهای داهێنان و پێگەی داهێنەر لە شیعری" دەروێش عەبدوڵا"ی گۆراندا.. نووسینی/عەتا قەرەداخی

"دەروێش عەبدوڵا" یەکێکە لە شیعرە دیارەکانی گۆرانی شاعیر کە پێشکەشی کردووە بۆ فریشتەی مۆسیقا. ئایا بە لای گۆرانەوە فریشتەی مۆسیقا کێیە؟ دەشێ هەر لەسەرەتاوە وەها تێبگەین کە مەبەست لە فریشتەی مۆسیقا دەروێش عەبدوڵایە. یان ئەگەر مەبەست لە فریشتەی مۆسیقا دەروێش عەبدوڵا نەبێت، کەواتە ئەم دەقە پێشکەش بە کێ کراوە؟ وەکو لە پەراوێزی دەقەکەدا هاتووە دەروێش عەبدوڵا شمشاڵ ژەنێکی بەهرەدار بووەو زۆربەی کات لە هەورامان ژیاوە یان بینراوە. بێگومان ژیانی ئەم شمشاڵ ژەنە هاوسەردەمی گۆران بووەو

بەئاشکرا دیارە کە گۆران زۆر پێی سەرسام بووەو شیکردنەوەی دەقەکەش بەباشی ئەوە ئاشکرا دەکات. هەرچەندە دەشێ دواتر باسی پەیوەندی نێوان ئەم دەروێش عەبدوڵایەو گۆران خۆی لەسەر ئاستی داهێنان بکەین و دەشێ دەروێش عەبدوڵا وەکو دەمامکێك بەکارهاتبێت و ئەم دەقە شیعریە ئاخاوتنی گۆران بێت لەبارەی خۆیەوە لە ژێر دەمامکی دەروێش عەبدووڵادا، کە دەشێ گۆران ئەوەی بە هوشیارییەوە کردبێت، یان لە نائاگاییەوە جۆرێك لە هەست کردن بە گرنگی نەدان بە ڕێگەی ئەوی داهێنەر لە لایەن خەڵکیەوە پەێنەری بەرهەمهێنانی ئەم دەقە شیعریە بێت.

ناونیشانی ئەم دەقە شیعریە ناوێکی ناسراوە کە لە دوو وشە پێکهاتووە (دەروێش عەبدوڵا)، کە ناوی کەسە. ئایا وشەی دەروێش لێرەدا ناوی یەکەمی ئەو کەسەیەو عەبدوڵا ناوی دووەمە یان دەروێش خاسێت و ناونیشانی ئەو کەسەیە. دیارە لە دەقەکەدا ئەمەیان ئاشکرا نیەو زمانی دەقەکەش لەم بارەیەوە زانیارییەك پێشکەش ناکات. دەکرێ وشەی دەروێش ناو بێت هەمان شێوەی عەبدوڵا، هەروەك لەوانەیە وشەی دەروێش ئەگەرچی ناوە بەڵام رۆڵی ئاوەڵناو ببینێت و وەسفی ناوێکی تر بکات. مەبەست ئەوەیە کە وشەی دەروێش دەشێ ناسنامەی ئاسایی ئەو کەسە یان کارو پیشەکەی دەربخات کە دەروێشە. دەروێش بە کەسانی شوێنکەوتووی رێبازی تەسەوفی قادری دەگوترێت کە نزمترین پلەیە لە پلەبەندیی پێکهاتەی هەرەمی قادریداو تا ئەندازەیەکی ئاشکراش وشەی دەروێش لە ئاستی کۆمەڵایەتیدا دەلالەتی شوێنکەوتوو، پاشکۆ، ئاستی هوشیاری نزم هەڵدەگرێت و کەسێکە کوێرانە بڕوای بە شێخەکەی هەیەو هەمیشە لە خزمەتیدایەو رەتکردنەوەی نییەو لە هەموو شتێکدا پشت بە شێخەکەی دەبەستێت و شێخ لە روانینی ئەوەوە پێگەی باڵای هەیەو پیرۆزە هەمان شێوەی پیرۆزی خوداو پێغەمبەر. هەروەك دەروێش مانای بێ لانەیی و بە هەموو شتێك رازی و دێوانەییش دەگەیەنێت. کە پێ دەچێت وشەی دەروێش لە ناونیشانی دەقەکەدا زیاتر ئەم دێوانەیی و بێ باکی و ڕەوتەنیە بگەیەنێت. بێگومان ئەگەر پاشخانی مێژوویەی (دەروێش عەبدوڵا)ش نەزانین بە تایبەتی ئەوەی کە لە کوێ ژیاوە، هێشتا دەقەکە ئەوەمان بۆ ئاشکرا دەکات کە ئەم کەسە شمشاڵ ژەن بووەو لەو وەسف و ناساندنەی لە ڕێگای زمانی دەقەکەوە بۆی دەکرێت شوناسی ئەم کەسەمان وەکو کەسێکی شارەزاو لێهاتووی بوای ئاوازی رەسەنی کوردی بۆ ئاشکرا دەبێت.

ئاشکرایە لە ڕێگای ناونیشانەوە دەرگای دەقەکە دەکرێتەوەو بەرەو نێو بنیادی پێکهێنەرانەی دەقەکە شۆڕدەبینەوە. لە پێشەکیدا پێویستە رووناکی بخەینە سەر ئەو بارودۆخ و هەلومەرجە گشتیەی کە ئەو گوتارە شیعریەی بەرهەمهێناوە، کە ئەم دەقە شیعریەی بۆ

دەگەڕێتەوە، یان پەیوەستە پێیەوە. ئەگەر سەیری ئەو بارودۆخە کۆمەڵایەتی و سیاسی و کەلتووریە بکەین کە دەقەکەی تێدا بەرهەمهاتووە، کە ساڵانی سی و چل و پەنجاکانی سەدەی رابردووە، بارودۆخێکی ناجێرو دواکەوتوو پڕ لە کێشە، خاسێتی ئەو قۆناغەو ئەو زەمینەیە بووە کە دەقەکەی تێدا بەرهەمهاتووە. لە رووی پاشخانی ئەدەبیەوە لەپێش هاتنی بەرهەمهێنی ئەم دەقەدا بەراورد بە بارودۆخی گشتی زەمینەی بەرهەمهێنانی دەقەکە، سامانێکی تا ئەندازەیەك باش یان دەوڵەمەندی شیعری کلاسیکی و بەرهەمی شیعری مەولەویش هەبووە کە بەشێك لە خاسێت و بنەماکانی شیعری ڕۆمانسی تێدایە ئەگەر هەموو بنەماکانیشی تێدا نەبێت، کۆ ئامادەبوونی هەبووە. ئەوەش ڕێگا خۆشکەربووە بۆ ئەوەی لە قۆناغی کلاسیکی بنیادنراو لەسەر پایەی عەقڵ یان بەهەمی شیعری کلاسیکی بارگاوی کراو بە بەرهەمی عەقڵ و فیکر، هەنگاو بەرەو ڕۆیشتن بۆ لای جیهانی خەیاڵ هەڵبهێنرێت، کە ئەو جیهانەش بە وێنەو جوانی و گەڕانەوە بۆ سرووشت و بۆ زاتی شاعیر یان بۆ پانتایی ژیانی تاکەکەس و تایبەتمەندییەکانی بارگاوی کراوە. ئەم دەقە شیعریە لەم هەلومەرج و بارودۆخەدا بەرهەم دێت.

بە دوای ئەمەدا دێینە سەر خستنەڕوو، نمایشکردن لە دەقەکەدا کە ئەویش بە چەند قۆناغێك ئەنجام دەدرێت. قۆناغی یەکەم قۆناغی تێبینی کردنی دەقەکەیە لەوەی کە شێوازی دەقەکە چۆنە، نەخشە یان بنیادی دەقەکە و پێکهاتەو قەبارەی دێڕەکان و کێش و سەروا چیە. شێوەی یان فۆرمی دەقەکە لە هەشت کۆپلە پێکهاتووە، پێنج کۆپلەی یەکەم لە چوار نیوە دێڕ پێکدێن و دوو کۆپلەی کۆتایی هەریەکە لە سێ نیوە دێڕ پێکدێن. قەبارەی دێڕەکان مامناوەندن. بێگومان هەر لێرەدا دەشێ باسی ئیقاعی دەرەوەی دەقەکە بکەین کە بریتیە لە کێش و سەرواو بەحرو... کێشی دێڕەکانی جۆراو جۆرەو لە نێوان چواردەو پانزەو شانزە بڕگەیدایە. سەروا جۆراوجۆرەو نیوەدێڕی یەکەم و سێیەم، نیوەدێڕی دووەم و چوارەم هاوسەروان، بێجگە لە دوو کۆپلەی کۆتاییدا کە لەسێ نیوەدێڕ پێکهاتوون. نیوەدێڕی یەکەم و سێیەم هاوسەروان. لە کۆی بیست و شەش نیوەدێڕ سەروای شانزە نیوەدێڕ دەنگە بزوینەکانن کە بریتین لە پیت یان دەنگەکانی (ۆ، ا، ە، ی).

لە رووی زمانەوە ئاشکرایە شیعری ڕۆمانسی لە دوو ئاستدا سنوور لەگەڵ شیعری کلاسیك دادەنێت، یەکەمیان لە روانگەی ناوەڕۆکەوە کە لە رووبەری گشتیەوە دەگەڕێتەوە بۆ رووبەری خودو خود-زات دەدوێنێت و گوزارشت لە خود دەکات. لە روانگەی شێوەو زمانەوە شێوەی شیعری کلاسیکی کوردی کە لە سەر کێشەکانی فەراهیدی یان مەسنەوی فارسی نووسراوە، بەجێدەهێڵیت و دەگەڕێتەوە بۆ زمانی پاراوی کوردی و بۆ

کێشی پەنجە، کێشی ئازاد کە ئەمیش بە جۆرێك رەسەنایەتیەکی کوردی هەیەو کێشی فۆلکلۆری کوردی و کێشی گاتاکانی پەیامی ئایینی زەردەشتیە. کەواتە لێرەوە لە رووی ناوەرۆك و شێوەیشەوە ئەم دەقە دەقێکی ڕۆمانسیەو بە زمانێکی کوردی پاراو نووسراوە سەرباری بوونی هەندێ وشەی عەرەبی کە بۆجوانی خاسێتی کوردیان پێدراوە وەکو (حوزن، ماتەم، عومر، حەسرەت،..)، لەگەڵ ناوەرۆکێکدا کە گەڕانەوەیە بۆ ناو پێکهاتەی خود و ئەوەش هەرچەندە وەکو دواندنی کەسی بەرامبەر لە کەسێتی دەروێش عەبدوڵادا باس دەکرێت بەڵام گێڕان لە خۆی دەدوێت و دەروێش عەبدوڵا دەمامکێکە و لە پشتیەوە گێڕان راوەستاوە. واتە شاعیر باسی خۆی دەکات. بنیادی رستەی ئەم دەقە رستەی راگەیاندن و داواکاریە. کە ئەویش پەیوەندی هەیە بە خستنەڕووی یان نمایشکردنی بابەتی دەقەکەوەو پاشانیش بە جۆرێك ڕێگا دۆزینەوە بۆ گەیشتن بە بارێکی هاوسەنگ کە وەکو چارەسەی کێشەکە دەردەکەوێت، یان وەکو راوەستان لە شوێنێکداو لەوێوە ئاماژەدان بۆ ئایندە هەیە، کە ئەوەش زیاتر لە ئاستی نەبینراو یان نادیاردا دەبێتە بەشێك لە بنیادی ئیحایی- ئاماژەیی یان ئاماژەدان.

بۆ تێگەیشتن لە ناوەرۆکی ئەم دەقە شیعریە پێویستە بگەڕێینەوە بۆ نێو بنیادی دەقەکەو لە ڕێگای شیکردنەوەی دەقەکەوە بۆ یەکەی دەلالی و وێنەو بیرو بابەت و هەڵوێست و و دابەشکردنی دەقەکە بۆ ڕەگەزو بەش و پێکهاتەی زمانی لە ناو و راناو و فرمان و ئاوەڵناو و ئاوەڵکارو ڕۆڵ و کاریگەری هەریەکە لەمانە لە بەرهەمهێنانی مانا و ناوەرۆك و پرسیارو جیهانبینی دەقەکەدا دیاری بکەین. وەکو پێشتر گوتمان دەقەکە لە حەوت کۆپلەو بیست و شەش نیوەدێڕ پێکدێت و قسەکەری دەقەکە بە ناوی کەسی یەکەمی تاکەوەو بە راناوی لکاوی (م) دەدوێت کە دیارە ئەویش کەسێتی شاعیر خۆیەتی. ئەوەش لەم دەربڕینانەدا دەردەکەوێت (حەزم کرد، ببیەم، بەدیم کرد، ئەزانم، ئەوەندەم، کوردەواریم، چۆڵم، رۆحم، کڵۆڵم). لەم دەقەدا تەنیا یەکجار قسەکەر بە راناوی لکاوی کەسی یەکەمی کۆ دەدوێت واتە (ن) ئەمەش زیاتر دەرچوونە لە بنەمای قسەکەری دەقی ڕۆمانسی کە دەشێ ئەو تاکە بەکارهێنانەش بەرهەمی نەست بێت بە کاریگەری نەریتی دەرەوەی دەقەکە، لەبەرئەوەی تاکەکەسی خاوەن شوناس درووست نەبووە بەردەوام کەسەکان بە ناوی کۆ، یان هەمووانەوە قسە دەکەن، واتە بە راناوی کەسی یەکەمی کۆ. قسەکردنی کەسی یەکەم و بە دەمامك کردنی دەروێش عەبدوڵا بریتیە لە گوزارشتکردنی شاعیر لە زاتی خۆی کە ئەوەش ناوەرۆکی ڕۆمانسیانەی دەقەکە نیشان دەدات. هەر لێرەوە دەتوانین بڵێین ئەم دەقە شیعریە لەسەر هەردوو ئاستی شێوەو ناوەرۆك دەقێکی ڕۆمانسیە.

قسەکەر لە کۆپلەی یەکەمدا لە ڕێگای دواندنی دەروێش عەبدوڵاوە باری ئەوی دەروێش وەکو شمشاڵ ژەنێك دەخاتە روو، چ لە ئاستی بینراو و چ لە ئاستی نەبینراودا ئێو باسی داهێنەڕێك دەكات و لەوە دەدوێت کە ئەو داهێنەرە لە چ باڕێکی پڕ لە خەم و نیگەرانیدا دەژی، لە هەمان کاتدا حەزو ئارەزووی خۆی بۆ بیستنی بەستەیەکی پڕ لە خەم و ماتەم نیشان دەدات. قسەکەر لە وەسفی روخساری دەروێش عەبدوڵادا لە ڕێگای ئاوەڵناوی زەردەوە کە بۆ وەسفی رەنگی ئەو بەکاری هێناوە، وێنەی کەسێکمان بۆ بەرجەستە دەکات کە لاوازو بێتاقەت و خەمبارە یان نەخۆشە، هەروەك باسی شێوەی دەست و شمشاڵی ئەم کەسە شمشاڵ ژەنە دەکات ئەویش لە ڕێگای ئاوەڵناوی کزەوە. هەر لێرەدا حەزو ئارەزووی خۆی لەم کاتەدا دەخاتە ڕوو کە بیستنی ئاوازێکە گوزارشت لە خەم و نێگەرانی و ماتەم بکات. ئێستا ئەو کەسەی کە وەسف دەکرێت، واتە کەسێتی دەروێش بە خەمبار و بێزار نیشان دەدرێت. هاوکات ئەمی قسەکەر و هەم بینەری ئەو کەسێتیەو روخساری خەمگینی، ناڕاستەوخۆ گوزارشت لە باری دەروونی خۆیشی دەکات کە دیسان ئەمیش خەمبارو بێزارە، هەربۆیە ئارەزووی بیستنی بەستەیەکی پڕ لە خەم و پەژارەی هەیە. لێرەدا لە ئاستی قوڵدا جۆرێك لە لێکچوون و هاوتەریببوون لە نێوان قسەکەر، واتە شاعیرو دەروێشدا هەیە کە هەردووکیان خەمبار و بێزارن. ئەمیان دەتوانێت لە گەروی شمشاڵەکەیەوە گوزارشت لە خەمبارییەکەی خۆی بکات، ئەویشیان پەرۆشی گوێگرتنە لە بەستەیەکی خەمبار کە لە گەرووی شمشاڵەکەی ئەوەوە بێتە دەرێ. ئەویان بە ژەنینی شمشاڵەکەی خەمەکانی بەبا دەدات، ئەمیان بە وڵگرتن لەو ئاوازە رەسەنانەی لە گەروی شمشاڵەکەوە دێنە دەرێ رۆحی بڵند دەبێت و بەرەو ئاستی پاکژبوونەوە دەچێت.

لە کۆپلەی یەکەمی دەقەکەدا شاعیر دەڵێت:

بە رەنگی زەردو شێوەی دەست و شمشاڵی کزا، دەروێش
حەزم کرد بەستەیەك ببیەم سەراسەر حوزن و ماتە بێ،
لە سیماتا بەدیم کرد هەیکەلی عومرێکی حەسرەتکێش،
وەها دیارە کە بەختت ئاشیانی بلبلی خەم بێ!..

ئەمی قسەکەر ڕاستەوخۆ دەروێش دەدوێنێت و باسی ئەوە دەکات کە لە سیمای ئەودا تەمەنی پڕ لە خەم و ئازاری ئەو دەبینێت و ئەوە دەخوێنێتەوە کە چ ژیانێکی پڕ لە نەهامەتی بەسەر بردووەو چ بەختێکی رەشی هەیە. لێرەدا قسەکەر ڕاستەوخۆ لەو هۆکارو پاڵنەرە دەدوێت کە وایان لە دەروێش کردووە کە بە شمشاڵەکەی ئەو ئاوازە خەمبارانە بژەنێت. واتە پاڵنەری بەرهەمهێنانی ئەو ئاوازانە لە ڕاستیدا ژیانی پڕ لە چەرمەسەری و پڕ کارەساتی دەروێشە. لێرەوە

ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کە هەموو داهێنانێك ژان و خەمێك لە پشتیەوەیەو هەر بەو پێیەش مرۆڤی داهێنەر خاوەنی خەم و ژانی تایبەتیە. داهێنان گوزارشتکردنە لەو خەم و ژانە تایبەتیانە بەڵام لەوە گرنگتر ئەوەیە کە بە چ ڕێگایەکی هونەری ئەو خەم و ژانە تایبەتیانە وەها دەردەبڕێن هەموو تاکێك هەست بکات خەم و ژانەکانی ئەون.

هەروەك لە ڕێگای وێنەکانی" بەستەیەك لە حوزن و ماتەم، هەیکەلی عومرێکی حەسرەتکێش، ئاشیانی بەختی خەم"ەوە نەك هەر دیمەن، بەڵکو بوون و گەوهەرو شوناسی دەروێش عەبدوڵا نیشان دەدات. بەگشتی ئاوەڵناوەکانی(زەرد، کز، حوزن، ماتەم، حەسرەت، خەم) و فرمانەکانی (بێ، ە) و راناوەکانی (م، ت) وەکو ڕەگەزە زمانیەکانی ئەم کۆپلەیە کە دەشێ هەمان ئەم شێوە ڕەگەزانە رووبەرێکی فراوانی دەقەکە داگیر بکەن، بەشداری دەکەن لەبەرهەمهێنانی ناوەرۆك یان ئاماژەیەکدا کە بەرەو خاڵێك ئاراستە دەکرێت کە بێئومێدیە. ئەمەش لە ئاستێکی قوڵتردا ئاماژە بۆ کۆتایی یان نەتوانینی بەدەستهێنانی ئەوە دەکات کە بە گوێرەی ئەو کەسێتە پێویستە، ئەویش گوزارشتکردنی خەمبارانەیە لە خۆی و لەوێشەوە دابەزینێك لە ئیقاعی دەنگدا بەرهەم دێت کە وشەکانی (خەم و ماتەم و حەسرەت) بەرهەمی دەهێنن و ئیحای رووداوێك دەدەن کە بەدوایاندا بێت کە ئەویش مردنە. بەڵام لەگەڵ ئەوەدا ئەو ئاوازەی لە گەرووی شمشاڵەکەوە دێتە دەرەوە سەرباری بارگاوی بوونی بە ڕەگەزەکانی کۆتاییهاتن و مردن، هاوکات خودی ئاوازەکە کە لەگەڵ جوڵەی پەنجەو بینخواردنەوەی دەروێشدا بەرهەم دێت، ئاماژەیەك بۆ بەردەوامی ژیان دەکات و ئەوە دەگەیەنێت کە سەرباری فەزای ماتەم و مەرگەسات ئامێز، لە گەوهەری ئاوازەکاندا هێشتا ژیان بەردەوامە و جوڵە هەیە، کە دەشێ لەم باری رووەو دابەزینەی ماناو دەلالەتی دەقەکەوە هێشتا پاڵنەرێك هەبێت بەرەو رابوونەوەو وزەبەخشین بە ژیان.

لێرەدا رەنگە ئەو پرسیارە سەرهەڵبدات: ئایا بەڕاستی ئەم کەسێتەی کە لەم دەستپێکەدا باس دەکرێت و داهێنەرو دەست رەنگینە لە ژەنینی چەندین ئاوازدا، لە بەر خراپی باری ژیانە کە وا زەردو خەمبارو حەسرەتکێشە؟ یان لەڕاستیدا لەبەرئەوەیە کە کارەکەی ئەو لەو زەمینەو بارودۆخە کۆمەڵایەتیەدا کە هەم ئەو ئاوازانەی تێدا دەژنرێت و هەم دەقەکەی تێدا بەرهەم دەهێنرێت، بەهاو نرخێکی بۆ دانانرێت و بەو پێیەش بەرهەمهێنی ئاوازەکانیش پێگەیەکی ئەوتۆی پێنادرێت و رەنگە بە کەمبەهاو پەراوێزیش دابنرێت؟ لە دەستپێکی دەقەکەدا جۆرێك لە هاوتەریببوون یان هاوڕێکی لە نێوان (بە رەنگی زەرد و شێوەی دەست و شمشاڵی کزا) و (بەستەیەك سەراسەر حوزن و

ماتەم بۆ) هەیە. ئاشکرایە هاوتەریبوون تەکنیکێکی ئەدەبیە کە بیرێکەکان پێکەوە دەبەستێت لە ڕێگای بنیادی هاوشێوەی رستەوە یان لە ڕێگای بنیادی ڕێزمانی و دووبارە بوونەوەی وشە، دەستەواژە، یان بیرێکەوە. ئەم دووبارەبوونەوەیەش ئەو بیرێکانە پێکەوە دەبەستێت کە گفتوگۆدەکرێن لە دەقێکداو یارمەتی ڕێکخستنی بیرێکەکان دەدات و دەبێتە هۆی لە بیرنەچوونەوەیشیان. ئێستا لەم نموونەی سەرەوەدا کە ئاماژەمان بۆ کرد هەم لێکچوونی بنیادی هەیە، هەم دووبارەکردنەوەی هەمان بیرێکە هەیە کە ئەوەش بە مەبەستی زیاتر ڕێکخستنی ئەو بیرێکەیە کە دەست و پەنجەی لاواز ئاوازی خەمبار بەرهەم دێهێنێت و دووبارەکردنەوەی ئەو بنیادەش بۆ زیاتر دەرخستنی بیرێکەکەو لە بیرنەچوونەوەیەتی کە دواجار دەبێتە بەشێك لە جیهانبینی گشتی دەقەکە.

کۆپلەی دووەمی دەقەکە بەجۆرێك وەڵامی ئەم پرسارانە دەداتەوە، کە لە کۆپلەی یەکەمداو لە ئاستی سیمانتیکیدا بەرزدەکرێنەوە، کاتێ دەڵێت

بەڵێ، دیارە، لەناو قەومی بەسیتا قەدری سنعەتکار
وەکو و عەکسی قەمەر وایە لەناو حەوزێکی لیخندا ،
بەڵام تەختی روفاە و تاجی حورمەت میللەتی هوشیار
بە ئوستادێ ئەدا وەك تۆ لەناو شمشاڵی کون کوندا

قسەکەر لەم کۆپلەیەدا، باسی بارودۆخێکمان بۆ دەکات کە ڕاستەوخۆ تێدەگەین بارودۆخی کۆمەڵگەکەی دەروێش عەبدوڵایە کە دەقەکە لەو دەدوێت. ئایا چ جۆرە بارودۆخێکە؟ بێگومان بارودۆخێکی دواکەوتووە، کە لە دەقەکەدا ئەو بارە بە ” قەومی بەسیت” وەسف دەکرێت، کە دەشێ مەبەست لە قەومی بەسیت، کۆمەڵگەی دواکەوتوو یان کۆمەڵگەی پەراوێزی مێژوو بێت. هەروەك لە دێڕی یەکەمدا دانانی(قەومی بەسیت) لەپاڵ (قەدری سنعەتکار)دا بنەمای دووانەی دژیان هەیەو هاوکات جۆرێکیشە لە ئۆکسیمۆرۆن واتە پێکەوە کۆکردنەوەی دوو زاراوە یان دوو دربڕینی ناکۆك و دژ پێکەوە کە ئەوەش لە ئاستی قوڵدا ئەو دەلالەتە هەڵدەگرێت کە دژو ناکۆکەکانیش تەواوکەری یەکترن و راگری هاوسەنگی و هارمۆنیان لە گەردووندا. لە پشتی ئەم لەپاڵ یەکتردانانەی دوو بۆچوونی ناکۆك ئەو پرسیارە سەرهەڵدەدات: ئایا دەشێ لە کۆمەڵگەی دواکەوتوودا داهێنان بکرێت؟ ئەگەر داهێنانیش کرا، ئایا دەشێت کۆمەڵگەی نەخوێندەوار لە بەهاو گرنگی ئەو داهێنانە تێبگات و نرخی پێبدات؟ هەروەك لە ڕێگای لێکچوونەوە قەدری سنعەتکار دەچوێنرێت بە عەکسی قەمەر لەناو حەوزێکی لیخندا. بێگومان لە رووی سرووشتیەوە وەها سەیر دەکرێت سنعەتکار کە هەموو جۆرە داهێنەرێك دەگرێتەوە، لە نێو کۆمەڵگەدا ڕێزی زۆری لێ

بگیرێت، بەڵام لەم لێکچواندنەدا بەهاو رێزگرتن لەوی سنعەتکار هەمان بەها یان هەمان جوانی مانگی هەیە کە لە نێو حەوزێکی لیخندا سەیری بکەیت، کە دیارە مانگ نەك هەر وەکو خۆی بە جوانی دەرناکەوێت و نابینرێت بەڵکو ناشیرین و نادڵگیریش دەردەکەوێت.، هۆکارەکەشی ئەوەیە کە وێنەی مانگ لەناو حەوزدا، لەبارێکدا حەوزەکەش لیخن بێت، هەرگیز ناشێت ئەو جوانیەی مانگ بێت کە مانگ لەڕاستیدا هەیەتی بە تایبەتی مانگی چواردەو لە ئاسمانێکی ساماڵدا، چونکە ئەوەی ناو حەوزەکە وێنەی دووەمەو هەمیشە وێنەی دووەم یان کۆپی ناگاتە ئەسڵەکە ئەمە لەباری یەکەمدا. لە باری دووەمدا، وێنەی مانگ لە ناو حەوزێکی روون و خاوێندا سەیر ناکرێت، بەڵکو لەناو حەوزێکی لێڵ یان لیخندا سەیر دەکرێت کە ناشێت بەباشی ببینرێت. هەروەك لێرێدا، لە ئاستێکی تردا جۆرێك لە خواستن هەیە کاتێ حەوزی لیخن دەکرێت بە زەمینە بۆ ئەوەی سەیری مانگی تێدا بکرێت. حەوز لێچووە، ئاوێنە لەوچووە کە ناوی نەهاتووە، بواری لێکچوون بینینە. هەروەها داهێنەر لێچووە، مانگ لەوچووە، بواری لێکچوون درەوشانەوەو تیشکدانەوەیە. واتە هەرچۆن مانگ تیشك دەداتەوەو دەدرەوشێتەوە، داهێنەریش بەهەمان شێوە رووناکی پەخش دەکات و دەدرەوشێتەوە. لێرەدا داهێنەر یان سنعەتکار لە رووی ماناوە هاوتەریبە لەگەڵ مانگدا، هەروەك حەوز هاوتەریبە لەگەڵ ئاوێنەدا کە هەردووکیان بیرۆکەی پێچەوانەکردنەوەی وێنە هەڵدەگرن.

لەپشتی ئەم وێنانەوە لێکچوونێکی دەرنەبڕاو لە نێوان قەومی بەسیت و حەوزی لیخندا درووست دەبێت کە ئەگەر سنعەتکار مانگی درەوشاوە بێت، ئەوا حەوزی لێخن کۆمەڵگەی دواکەوتووە، کە هەرچۆن وێنەی قەشەنگی مانگ لە حەوزی لیخندا دەشێوێت و وەکو خۆی دەرناکەوێت و نابینرێت، بە هەمان شێوە سنعەتکار یان داهێنەریش لەناو کۆمەڵگەی دواکەوتوودا، کە لێرەدا قەومی بەسیتە بەهاو نرخێکی پێنادرێت و هەندێجار بە سووك و بێ بەهاش سەیر دەکرێت. بەڵام لە کۆپلەی دووەمدا دوو نیوەدێڕی یەکەم وەکو تەواوکەری کۆپلەی یەکەم دەردەکەوێت کە خستنەڕووی پاشخانێکی دوواکەوتوو نائاساییە پەیوەست بە سنعەت یان داهێنان و باسی ئەوە دەکات کە چۆن لەو زەمینەیەدا داهێنان و سنعەت بایەخێکی ئەوتۆیان نییە، ئەویش دیارە لەبەر ئاستی دواکەوتویی و ناهوشیاری کۆمەڵگا. ئەمەش هۆکارە بۆ ئەوەی داهێنەرو سنعەتکار وەکو دەروێش عەبدووڵا رەنگ زەردو خەمبارو بێ ئومێدو بێ چارەنووس بێت. بەڵام لە سەرەتای نیوەدێڕی سێیەمی کۆپلەی دووەمەوە بەراوردێك دەکرێت لە نێوان کۆمەڵگەی دواکەوتوو، کۆمەڵگەی هوشیاردا، لەو روانگەیەوە کە هەریەکە لەو دوو کۆمەڵگەیە چۆن سەیری سنعەت و داهێنان دەکات. لە کاتێکدا لە کۆمەڵگەی

دواکەوتوودا بەهای داهێنەر وەکو دەرکەوتنی وێنەی مانگە لەناو حەوزێکی لیخندا. میللەتی هوشیار هەرچی بەهاو ڕێزو خۆشی و ئاسوودەیی شیاوە دەیبەخشێت بە داهێنەرو سنعەتکارەکانی. قسەکەری دەقەکە دەروێش عەبدوڵا بە ئوستاد ناو دەبات، ئوستادێ کە لە کونی شمشاڵەکەیەوە ئاوازی بەرز و داهێنان پێشکەش دەکات.

ئایا بە پێی قسەکانی قسەکەری دەقەکە میللەتی هوشیار ڕێز لە کێ دەگرێت و تاجی ڕێزلێنان لەسەر سەری کێ دادەنێت؟ ئەی میللەتی ناهوشیار چۆن سەیری کەسێکی وەکو دەروێش عەبدوڵا دەکات؟ بێگومان لێرەدا دەگەڕێینەوە بۆ لە پاڵ یەکتردانانی دوو عەقڵ، دوو کەلتوور، دوو روانین کە بەرهەمی دوو کۆمەڵگەی جیاوازن. کۆمەڵگەی وەکو ئەو کۆمەڵگەیەی کە ئەم دەقەی تێدا بەرهەمهاتووەو ئەو کۆمەڵگایانەی کە دەقەکە بە میللەتی هوشیار ناویان دەبات. لە کۆمەڵگەی هوشیاردا هەموو شتێك بەهای خۆیی هەیە بە داهێنانیشەوە، لە کۆمەڵگەی ناهوشیارو دواکەوتووشدا نەك داهێنان و بەرهەمەکانی مرۆڤ بەڵکو مرۆڤەکە خۆیشی بەهایەکی ئەوتۆی نیە.

لە ڕاستیدا دوو نیوەدێڕی دووەمی کۆپلەی دووەم و نیوەدێڕی یەکەمی کۆپلەی سێیەم بەتەواوەتی دابڕان لە بەشی پێشترو پاشتری دەقەکە دەکات، ئەویش بەتەواوەتی ئەو تێڕوانین و مامەڵەکردنە نیشان دەدات کە کۆمەڵگەی هوشیار مامەڵەی داهێنەرو سنعەتکاری پێ دەکات. بۆیە ئەگەر ئەو سێ نیوە دێڕە پێکەوە دابنێین ئەوە تەنیا لە رووی بەراوردکردنەوە پەیوەندییان هەیە بە بەشەکانی تری دەقەکەوەو ئەو بەراوردکردنەش بۆ زیاتر دەرخستنی پێگەی داهێنەرە لە کۆمەڵگەی دواکەوتوودا. گۆران دڵێت:

بەڵام تەختی روفاه و تاجی حورمەت میللەتی هوشیار
بە ئوستادێ ئەدا وەك تۆ لەناو شمشاڵی کون کوندا
سەحەر بێنێتە گریان و قسە، سیحری پەری نەغمە !..

میللەتی هوشیار لەپای ئەوەی کە داهێنەرەکانی لە جۆری دەروێش عەبدوڵا بەهۆی ئامێرە مۆسیقیەکانیانەوەو بەو ئاوازە نایابانەی بەرهەمی دەهێنن (سەحەر) بێنێتە گریان، ئێوا قسە نرخ و پێزانین نیشان دەدات. دەشێ مەبەست لە سەحەر کات بێت یان هەربوویەکی بێ گیان بێت کە هێزو لەرینەوەی ئەو ئاوازانەی لە کونی شمشاڵەکەی دەروێشەوە بەرهەمدێن، هەمان شێوەی ئەو ئاوازانەی لە ئامێرە مۆسیقیەکانی داهێنەرانی میللەتی هوشیارەوە بەرهەمدێن کات یان شتە بێ گیانەکان دەهێننە قسەو گریان. لێرەدا ئەو بەستەیەی کە شمشاڵەکەی دەروێش عەبدوڵا یان ئامێری مۆسیقای داهێنەرانی تر بەرهەمی دێنن توانای بەخشینی خاسێتی مرۆڤیان بە شتە بێ گیانەکان هەیە. لێرەدا لە ڕێگای خواستنەوە ئەوە بەرهەم دێت. سەحەر لێچووە،

مرۆڤ لەوچووە بەڵام لە دەقەکەدا ناوی نەهاتووە، بواری لێکچوون گریان و قسەیە، گریان و قسە خاسێتی مرۆڤن، ئێستا ئەو خاسێتانە دەبەخشرێن بە سەحەر واتە بە بوویەکی نامرۆیی. لێرەدا لە ئاستی نەگوتراودا جۆرێك بەراوردکردن هەیە لە نێوان مرۆڤ و سەحەردا لەو رووەوە کامیان ئاسانتر دێنە گریان و قسە. لەبەراوردەکەدا دیارە کە سەحەر بە زەحمەتتر دێتە قسەو گریان، چونکە لە ڕاستیدا قسەو گریان خاسێتی ئەو نین، بەڵام بە کاریگەری ئاوازەکانی شمشاڵەکەی دەروێش ئەویش وەکو مرۆڤ دێتە قسەو گریان. بەڵام ئەو ئاوازەی بەرهەم دێت ئاوازێکە خاسێتی ئاوازی پەری یان فریشتەی هەیە.
قسەکەری دەقەکە لەم وەسفکردن و لێکچواندنانەدا دەیەوێت دێنیایی ئەوە بکاتەوە کە ئاوازی شمشاڵەکەی دەروێش عەبدوڵا لە ئاستێکی بەرزدایەو توانای ئەوەی هەیە نەك هەر ڕۆحی مرۆڤ بدوێنێ و بیخاتە جوڵە بەڵکو سەحەریش بخاتە قسەو گریان. هەروەك لێرەدا سەحەر لێکچواندنی لەگەڵ مرۆڤ پێکراوە، بەڵام بەبێ بەکارهێنانی ئامرازی لێکچواندن کە ئەمەش دەبێتە خواستن. دیسان جۆرێك لە دژیەك لە نێوان (تەختی روفاه و تاجی حورمەت) و (لە ناو شمشاڵی کون کوندا) لە ئاستی بینراودا درووست دەبێت. کە یەکەمیان واتە تەختی روفاه و تاجی حورمەت بارێکی سەرو ئاسایی و پێگەو پایە نیشان دەدات، بەڵام شمشاڵی کون کون تەنانەت ئەگەر وەکو ئامرازەکەش سەیری بکەین ئەوا سادەیی و ساکاری و سەرەتاییبوون نیشان دەدات. لە پشتی ئەمەشەوە تاج هێمای دەسەڵاتە، بەڵام شمشاڵ ئامێرێکی سادەی ژەنینی دەستی شوانە کە ئەمیش خۆی نزمترین پێگەی کۆمەڵایەتی هەیە. بەڵام لە ئاستی نەبینراودا جۆرێك لە هاوتەریببوون لە نێوان (تەختی روفاه و تاجی حورمەت)و(لە ناو شمشاڵی کون کوندا) هەیە، ئەمە بێجگە لەوەی لە رووی بنیادی نووسینەوە تەریبن، لە رووی بیریشەوە جۆرێك لە هاوتەریبوون لە نێوانیاندا هەیە. تەختی روفاه و تاج خۆشی و ئاسوودەیی و ئاستێکی بەرز لە ژیان بۆ ئەوانەی لەو پێگانەدان بەرهەم دەهێنێت. هاوکات ئەو ئاوازانەی لە گەروی شمشاڵەوە لە دایك دەبن توانای دواندنی هەست و ڕۆحیان هەیەو مرۆڤ بەرەو بڵندبوونی ڕۆحی دەبەن و دەیگەیەنن بە ئاستی پاکژبوونەوە، کە ئەوەش بەرزترین پلەی ئاسودەیی و حەوانەوەیە بۆ مرۆڤ. لەم رووەوە (تەخت و تاج و شمشاڵ) هەمان ئەرك جێبەجێ دەکەن و هەمان کاریگەری و جێکەوتیان هەیە.
قسەکەر دوای ئەو بەراوردەی لە نێوان میللەتی هوشیارو میللەتی دواکەوتوو یان ناهوشیاردا دەیکات، رووەکاتەوە دەروێش عەبدوڵا و باری بێدادی و هەژاری ئەو لەلایەك دەخاتەوە ڕوو، هاوکات پاساویشی بۆ دەهێنێتەوە کە ناچاری ژیان وای لێدەکات بەو جۆرە بژی یان پەنا

بباتە بەرخەڵك كە لە ڕاستیدا ئێوێ شایانی پایەو ئاستی تواناو داهێنانی ئەو نیە. گۆران دەڵێت:

برای دەروێش! ئەزانم بێ مەعیشەت وێڵ و ئاوارەی،

بە زەهری ناعیلاجییە لە ناکەس ویستنی لوقمە،

بە مردنتە کە گوێی ناشی ئەخنکێنێ خرۆشی نەی!

قسەکەر ڕاستەوخۆ دەروێش عەبدوڵا بە راناوی کەسی دووەم دەدوێنێت، واتە وەکو ئەوەی کە دەروێش لەبەرامبەریدا راوەستابێت و ئەم قسە بۆ ئەو بکات. ئەوەش لە راناوی لکاوی کەسی دووەمی تاکدا (ت- بە مردنتە) دەردەکەوێت. لێرەدا زیاتر کەسێتی کۆمەڵایەتی و ئاستی کۆمەڵایەتی دەروێش ئاشکرا دەکرێت بەوەی کە کەسێکی هەژارەو بە ناچاری لە ڕێگای ژەنینی شمشاڵەکەیەوە دەیەوێت پێداویستی ژیانی دەستەبەر بکات، بەڵام هەر قسەکەر خۆیشی بەرگری لەو شێوە کارەی دەروێش دەکات و رایدەگەیەنێت کە دەروێش بە ناچاری بەوشێوەیە کار دەکات. کاتێ دەروێش بە شمشاڵەکەی ئاوازی جۆراوجۆر بۆ کەسانێك دەژەنێت کە لەوانەیە ئەو کەسانە نە بەهای ئاوازو ڕۆحی مۆسیقا بناسن نە بەرهەمهێنی ئەو ئاوازەش بەچاوی ڕێزەوەو بە هاوشانی خۆیان سەیر بکەن، ئەوە بە ناچاریە دەروێش ئەو کارە دەکات. ئەوانیش بۆ چێژی ئاوازی رەسەن نیە کە گوێ لە شمشاڵەکەی دەروێش دەگرن، بەڵکو بۆ کات بەسەر بردنەو لەو پێناوەشدا پارویەك نان بەوی شمشاڵ ژەن دەدەن. ئەو پاروە نانەی کە دەروێش بەو شێوەیە بەدەستی دەهێنێت وەکو ژەهروایە. لێرەدا دەربڕینی(زەهری ناعیلاجی) جۆرێکە لە کینایە و مەبەست لێی پارویەکی تاڵە کە وەکو خێر پێکردن پێی دەدرێت و لەئاستی قوڵتریشدا خاڵیکردنەوەی ژیانە لە هەموو مانایەکی جوان کە بەوجۆرە بەڕێ بکرێت. یان کاتێ چێژ و خۆشی ئاوازی نەی و شمشاڵ گوێی کەسانی نەشارەزاو بێ ئاگا لەو هونەرە مەزنە پێدەکەن بۆ ئەمی ژەنیار وەکو مردن وایە چونکە بۆ کەسانێك مۆسیقا دەژەنێت کە نازانن مۆسیقا چییە. لێرەدا ئەوەمان بۆ ئاشکرا دەبێت کە قسەکەر دەیەوێت بڵێت ئەوی دەروێش لە پێناوی ژیاندا ناچارە پەنا بۆ هونەرەکەی ببات، بەڵام کڕیارەکانی، هونەرەکەی وەکو کاڵایەکی کەم بەها سەیر دەکەن و نرخێکی ئەوتۆ بە هونەرەکەی نادەن و پێگەیێکی ئەوتۆش بەخۆی رەوا نابینن. ئەمەش تێڕوانینی کۆمەڵگەی دواکەوتوو یان ناهوشیارە بۆ هونەرو داهێنان. ئێستا قسەکەر خۆی دەخاتە شوێنی دەروێش عەبدوڵا و ئەو ئازارو خەمە دەردەبڕێت کە بەهۆی ناچاربوونیەوە دەچێتە بەردەم قاپی ناکەس و ناچار دەبێت هونەرەکەی هەرزان فرۆش بکات. شاعیر دەڵێت:

بەڵام چی بکەین لەناو چاوی رەشی بەعزێ زەکای گەورە ،

وەکو و تۆوی گوێی دەم- با لەسەر بەردێکی رەق ئەڕوێن،

ئەگەر خیلقەت نەسیبی عومری تۆی مەحکوومی ئەم دەورە
نەکردایە ، خوا عالەم، لە کام عەرشت ئەسوو داوێن؟!

قسەکەری دەقەکە لە وەسفێکی گشتیەوە دەست پێدەکات و باسی توانای هەندێ کەس دەکات بۆ گەشەکردن و پەرەسەندن و شارەزابوون لەوەی کە چۆن توانایان هەیە لە خراپترین بارودۆخدا جێ پێی خۆیان بچەسپێنن و هەنگاوی گەورە بەرەو سەرکەوتن بنێن. ئەم پێشەکیە گشتیە دەکات بە بنەما تا لەوێوە باسی تواناو لێهاتوویی دەروێش عەبدوڵا بکات. بەڵام هاوکات بەراوردی زەمینەی پێگەیشتن و بەرزبوونەوەی خاوەن تواناو بەهرەکان دەکات و ئاماژە بۆ ئەوە دەکات کە ڕاستە بەهرەو توانا بنەمان بۆ داهێنان بەڵام زەمینەو بارودۆخیش گرنگن بۆ نرخپێدانی ئەو داهێنانەو دانانی داهێنەر لە شوێنی پێویست و شایان بە خۆی. هەروەك قسەکەر ناڕاستەخۆ باسی ئەوە دەکات کە سەرچاوەی داهێنان زیرەکی گەورەیە، کە ئەوەش وەکو بەهرەیەك دەبەخشرێت بە هەندێ کەس. بەڵام سرووشتی ئەو بەخشینە ئاشکرا نیەو پەیوەندی نە بە ڕەك و ڕیشەو نە بە بەژن و باڵاوە هەیە و تەنانەت پەیوەندی بە بوون و زەمینەو پاشخانی ئەو کەسەشەوە نییە. بەڵکو هەمان شێوەی تۆوی ئەو گوڵەیە کە با هەڵیدەگرێت و هەندێجار لەسەر بەردی رەق دەکەوێت و سەوز دەبێت. ئەمەش ئاماژە بۆ نهێنی سەرچاوەی زیرەکی و توانای جۆراو جۆرو ناچوونەیەکی کەسەکان دەکات.

لێرە لە ڕێگای لێکچواندنەوە لە نێوان زیرەکی و تۆی گوڵی دەم بادا، کە زیرەکی دەچوێنرێت بەو تۆوی گوڵەی با هەڵیدەگرێت، کە هەردووکیان واتە لێچوو، لەوچوو لە خاسێتی گەشەکردندا لێکدەچن. بواری لێکچوون گەشەکردنە، ئەمەش لە ڕێگای ئامرازی لێکچوونی (وەکو) نیشان دەدرێت. هەروەك قسەکەر بە دەربڕینی (بەڵام چی بکەین) نیشانی دەدات کە بەجۆرێك ئەو شێوازەی بەخشینی زیرەکی یان بەهرەو توانای بەدڵ نیە، یان دەیەوێت بڵێت ئەوە ڕاستیەکەیە کە زیرەکی و بەهرەو توانا بەو جۆرە دەبەخشرێن و دەبێ بەوێش رازیبین.

لێرەدا قسەکەری دەقەکە بە راناوی کەسی یەکەمی کۆ دەدوێت و ئەوەش لە ڕێگای راناوی لکاوی (ن) ەوە دەردەکەوێت. ئاشکرایە قسەکەری دەقی ڕۆمانسی تاکەو ئەو تاکەکەسەش لە خۆی دەدوێت. ڕاستە لێرەدا ئاڕاستەی ئاخاوتن بەرەو زاتی قسەکەرە بەڵام کاتێك لە شێوەی دربڕینێکی پرسیاریدا دەدوێت بە تەنیا رووبەڕووی نەزانروێك بۆتەوە کە رەنگە ئاشکراکردنی کارێکی ئاسان نەبێت.

هەروەك لە نێوان (چاوی ڕەشی بەعزێ) و (تۆوی گوڵی دەم- با)دا هاوتەریبوون هەیە لە رووی بنیاد و لە رووی مۆسیقاوە، ئەمە سەرباری ئەوەی کە لە رووی بیرۆکەشەوە هەمان هاوتەریبوون هەیە کە لە هەردوو دەربڕینەکەدا دیاریکردن یان جیاکردنەوەی بەش لە گشت

دەبینرێت. لە یەکەمیاندا وشەی (بەعزێ) و لە دووەمیاندا (تۆوی گوڵی دەم با نەك هەموو تۆوێك) ئەم بیرۆکەیە ئاشکرا دەبێت. ئەمە وەرگرتن یان جیاکردنەوەی بەشە لە گشت، کە لە ئاستی نەبینراوی دەقەکەدا ئەو دەلالەتە هەڵدەگرێت کە زیرەکی و بەهرە بەش یان رێژەیەکن لە کۆی گشتی و بێگومان رێژەیەکی بەرزیش نین.، هەرچۆن ناشێت هەموو تۆوەکان لە هەر کوێ کەوتن، سەوز ببن، بەڵکو هەندێ یان رێژەیەك لە تۆوی گوڵ توانای هەیە لە خراپترین شوێنیشدا سەوز ببێت کە سەربەرد لەو رووەوە بۆ رواندن خراپترین شوێنە، بەڵام هەندێ تۆو لەسەر بەردیش سەوز دەبێت.
قسەکەر لە دوای ئەوەی باسی بەهرەو زیرەکی هەندێ کەس دەکات، کە شێوەی پێبەخشینی ئەو بەخششە بۆ ئەوان، تاکو ئێستاش بەلای هەمووانەوە لە گەردووندا نهێنیە یان وەکو نهێنیەکی ئاشکرا نەکراو ماوەتەوە. لێرەدا ناڕاستەوخۆ ئاماژەیەك هەیە بۆ ئەوەی کە دەروێش عەبدوڵا کەسێکی بەختەوەرە کە زیرەکی و بەهرەیەکی لەو جۆرەی پێبەخشراوەو بەرهەمی ئەو زیرەکی و بەهرەیەش توانای دەروێشە بۆ بەرهەمهێنانی ئەو ئاوازە نایاب و رۆح بزوێنانەی کە لە کونی شمشاڵەکەیەوە دێنە دەرەوە. قسەکەر باس لە توانای لە ئەندازەبەدەری دەروێش دەکات، بەڵام هاوکات نیگەرانی خۆیشی بۆ دەردەب□ر□ت کە ئەو کوڕی واقیعێکە نە زیرەکی و نە داهێنان و نە بەهرە بەهایان نییە تێیداو خاوەنی ئەمانەش هیچ پێگەو پلەیەکی کۆمەڵایەتی ئەوتۆی پێنادرێت. هەروەك قسەکەر سەبارەت بەوەی کە چارەنووسی زیرەك و خاوەن بەهرەیەکی وەکو دەروێش عەبدوڵا ئەوەیە کە لە واقیع و سەردەمێکی وەهادا بژی و هیچ بایەخێکی پێنەدرێت، خیلقەت واتە ئەفر□نەری گەردوون یان ئەوەی کە بڕیاری ڕێکخستن و بەڕێوەبردنی ئەم گەردوونە و توخم و رەگەکانی بەدەستە تاوانبار دەکات. ئەو پێیوایە ئەگەر ئەم دەروێش عەبدوڵایە لە واقیع و لە کۆمەڵگەیەکی ترو لەسەردەمێکی تردا بژیایە، ئەوا گومانی تێدا نیە کە دەبووە خاوەنی پلەو پایەو پێگەیەکی زۆر بەرزو مەزن.
لێرەدا دانانی دوو وشەی (عەرش و داوێن) لە تەنیشتی یەکتردا وەکو دوو ناکۆك یان دوو دژ یان بەلایەنی کەمەوە وەکو دوو رووی بەراوردکردن ئەوە نیشان دەدات ئەگەر یاساکانی گەردوون بەڕێکی بڕۆیشتنایە، ئەوا داوێنی خاوەن بەهرەیەکی وەکو دەروێش هێندە بەرز دەبوو دەچووە ئاستی عەرشی بەرزی پادشاکان. لەهەمان کاتدا ئەو لە تەنیشت یەکتردانانەی ئەو دوو وشە دژە، نیشانی دەدات کە سەرباری ئەوەی ئێستا داهێنەرڕێکی وەکو دەروێش لە بارێکی خراپدایەو بەدەستهە□نانی پاروی ژیان ناچاری دەکات کە ئاواز بۆ ناکەس و بۆ نەشارەزا بژەنێت، بەڵام ئەگەر لە زەمینەیەکی تردا بوایە ئەوا

شوێنی پێیەکانی لە بەرزترین تەختی دەسەڵات بەرزتر دەبوو. هەروەك قسەکەر ناڕاستەوخۆش بە دەروێش عەبدوڵا دەڵێت ڕاستە ئێستا تۆ لە بارێکی باشدا نیت، بەڵام لە روانگەی داهێنانەوەو بەو پێیەش لە رونگەی بەرهەمهێنی دەقەکەوە کە گۆرانی شاعیرە، پێگەی دەروێش بەرزترە لە هەموو تەختێکی دەسەڵات. لە پشتی ئەم بۆچوونەوە ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کە ئەو پێگەیەی داهێنان درووستی دەکات بەرزترە لە پێگەی ئەو دەسەڵات و تەخت و عەرشەی کە هێز درووستی دەکات. هەروەك لە دێڕی سێیەمی ئەم کۆپلەیەدا دێڕی سێیەم تەواو نەبووەو تەواوکەرەکەی هاتووەتە دێڕی چوارەم بە بۆ ئەوەی خاڵ یان فاریزە لە کۆتایی دێڕی سێیەمدا دانرابێت، ئەمەش یەکێکە لە خاسێتەکانی شیعری کلاسیك کە پێی دەگوترێت تەوریە بەڵام لەم دەقەشدا وەکو دەقێکی ڕۆمانسی دەبینرێت (ئەگەر خیلقەت نەسیبی عومری تۆی مەحکومی…) (نەکرادیە،…) وشەی نەکرادیە چووەتە سەرەتای دێڕی دواتر کە لە ڕاستیدا بەشێکە لەم دێڕەو بۆ وشەی " نەکرادیە" مانای دێڕەکە کە رستەیەکی مەرجیە تەواو نابێت.

شاعیر دەڵێت:

نە حەرفی مەکتەبێکت خوێند ، نە ئوستادێ پەلی گرتی ،
سیرف بەرزیی زەکا ئەم سنعەتەی فێر کرد بە شمشاڵت ،
هەموو وەزنێکی گۆرانی ، لە توولانی هەتا کورتی ،
بە سەرپەنجەی هونەر کردت بە دیلی کێشش زاڵت !..

قسەکەری دەقەکە لەم کۆپلەیەدا کە باسی دەروێش عەبدوڵا دەکات، ناڕاستەوخۆ لەوە دەدوێت ئایا داهێنان لە پەروەردەکردنەوە سەرچاوە دەگرێت یان سەرچاوەکەی زیرەکی و بەهرەیە؟ یان هەردووکیانە پێکەوە؟ ئەو باسی دەروێش عەبدوڵا دەکات بەوەی کە کەسێکی نەخوێندەوارەو تەنانەت ڕێنومایيکەرو ڕێنیشاندەرێکیشی نەبووە بۆ فێربوونی شمشاڵ و ناسین و زانینی ئاوازە جۆراو جۆرەکانی مۆسیقاو گۆرانی، بەڵکو ئەو هەموو شتێك لە زیرەکی خۆیەوە فێربووە، بەڵام هاوکات باسی کێشش دەکات. ئەمەش ئەوە ئاشکرا دەکات کە تەنیا زیرەکی یان بەهرە بەس نیە بۆ ئەوەی کەسێك لە بوارێکدا بتوانێت داهێنان بکات، بەڵکو پایەیەکی تریش هەیە کە ئەویش کێشش کردنی بەردەوامە. دیارە کێشش کردنی بەردەوامیش جۆرێك لە خۆشەویستی و عیشقی دەوێت. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە دەروێش عەبدوڵا سەرباری ئەو توانا بەرزەی هەیبووە دیسان عەشقێکی قولَ و بەهێزی بۆ شمشاڵەکەیی و بۆ جوڵاندنی پەنجەکانی و بۆ شارەزابوون لەو بوارەدا هەبووە.

لێرەوە ئەوەی لە دەقەکەدا ناڕاستەوخۆ ئاماژەی بۆ دەکرێت فێربوونە لە دوو ئاستدا، فێربوونی پیشەییانە، کە ئەمەیان پێویستی بە

خوێندن و بە بەرنامەو پرۆگرامی ڕێکخراو و دانراو و مامۆستا هەیە، هەرچۆن ئەم چەمکە لە کۆی ڕۆشنبیریدا باس دەکرێت کە لە سەرەتاوە دەست پێدەکات تا سەرئەنجام بە گەیشتنی بە پلەی پیشەوەر یان ئەکادیمی لەو بوارەدا کۆتایی دێت. ئاستی دووەم خولیاو ئارەزووە کە ئەمەیان لە دەرەوەی خوێندن و فێرکردنە لە قوتابخانەی تایبەتداو پشت بە لێهاتوویی و حەزوو ئارەزوو دەبەستێت و زۆربەی کات ئەو هەنگاوانەی حەزو ئارەزو و خولیا دەیجوڵێنن بۆ هەر بوارێکی فێربوون فراوانترو کراوەترو سەرئەنجامیش ڕۆحێکی زیندووتری تێدایە. بەڵام لە ڕووی ڕاستیەوە ئەگەر هەردوو ئاستەکە پێکەوە کۆببنەوە، واتە خولیاو ئارەزوو لەگەڵ ڕەخساندنی بواری فێربوونی پیشەییانە، ئەوا بنەمایەکی پتەوتر بۆ داهێنان دێتە ئاراوە. خولیاو ئارەزوو وەکو مادەی خاوی دروستکردنی شتێك دەمێننەوە، ئەگەر بە زانیاریی و بنەمای تیۆریی تۆرو بەهێزو دەوڵەمەند نەکرێن. لێرەدا دەقەکە وێنەی داهێنەرێکی خاوەن خولیامان بۆ بەرجەستە دەکات کە شارەزاییەکی تەواوی پەیداکردووە لەو بوارەدا کە پێوەی خەریکبووەو وشەی " کۆشش" یش ئەوەمان بۆ ئاشکرا دەکات کە ڕاستە ئەم کەسێتە لە ڕێگای خوینَدنەوە نەهاتووەتە ئەو بوارەوەو خولیاو ئارەزوو پاڵنەری بووەو زیرەکی و بەهرەش ڕێنیشاندەری بووە، بەڵام کۆشش گەیاندوویەتیە ئاستی زانینی زۆر شت لەو بوارەدا کە وەکو قسەکەری دەقەکە باسی دەکات شارەزابوونی بۆ وێنەیە لە جۆرەکانی گۆرانی و مۆسیقادا، کە دیارە ئەوەش پەیوەست بەو پاشخان و ژینگەو پانتاییە جوگرافیە باس دەکرێت کە ئەوی تێدا دەژی و دەقەکەی تێدا بەرهەم هاتووە.

بە مانایەکی تر ئەو بەرهەمهێنانە هونەری و کەلتووریەی کە زیاتر بەرهەمی خولیا و ئارەزووە لە چوارچێوەی بنەماو تیۆرییەکانی ئەو بوارەدا ڕێکنەخراوە، زیاتر وەکو بەرهەمی ناوخۆیی دەمێنێتەوەو ئەوەش لە ڕووی دەرەوەدا وەك ڕەگەز یان مادەی خاوی ئەو بوارە سەیر دەکرێت و بە ئاسانی نابێتە خاوەنی شوناسێکی گشتی. لە دێڕی یەکەمی ئەم کۆپلەیەدا جۆرێك لە هاوتەریببوون هەیە لە نێوان (نە حەرفی مەکتەبێکت خوێند) و (نە ئوستادێ پەلی گرتی). کە هەردوو دەربڕینەکە لە ڕووی بنیادی زمانیەوە دوو ڕستەی ڕاگەیاندن و هەردووکیان بە وشەی نەرێی (نە) دەست پێدەکەن. لە ڕووی بیرەوە تەریبن، لە یەکەمیاندا کەسی دوێندراو کە دەروێشە، هیچی نەخوێندووە کە مەبەست ئەوەیە ئەو ئاوازو بەستانەی دەیژەنێت لە خوێندنگایەك فێر نەکراوە. لە دووەمیاندا نە مامۆستای هەبووەو نە کەسێك پشتگیری کردووەو شتێکی فێر کردبێت. کەواتە هەردوو دەربڕینەکە لە ڕووی بیرێکەوە سەرباری ئەوەی لێکدەچن یان

هاوشێوەن، دیسان هاوتەریبن لەوەدا کە فێربوونی ئەم کەسێتە تەنیا بە خۆڕسکی و بە کۆششی خۆی بووە.
هەروەها لە دێڕی دووەمی ئەم کۆپلەیەدا (صیرف بەرزیی زەکا ئەم سنعەتەی فێرکرد بە شمشاڵت) خواستن هەیە. زەکا خاسێتی مرۆڤ و هەندێ لە زیندەوەرانە، بەڵام لێرەدا ڕۆڵی مامۆستا دەبینێت واتە زەکا لێچووە و مامۆستا (مرۆڤ) لەوچووە کە لە دەقەکەدا نەهاتووە، بواری لێکچوون فێرکردنە. واتە لێرەدا خاسێتێك دەچوێنرێت بە فێرکار یان بە مامۆستا. ئەم خاسێتەش لە بەرزترین ئاستی خاوێنیدایەو مەبەست لە ئاستی بەرزی زیرەکی دەروێش عەبدوڵایە، کە هەر ئەو زیرەکیەیە کە بێ ئەوەی حەرفی مەکتەبێك بخوێنێت و بێ ئەوەی کەسێك دەستی بگرێت گەیاندوویێتیێ ئەو ئاستەی فێربوون و داهێنان. دیسان لە فێرکردندا دوو ئاست هەیە، فێرکار و فێرخواز. زەکا لە پێگەی فێرکاردایەو شمشاڵ لە پێگەی فێرخوازدایە. ئەمەش بریتیە لە خواستن. زەکا لێچووەو فێرکار لەوچووە، هەروەها شمشاڵ لێچووەو فێرخواز لەوچووە، بواری لێکچوون فێربوون یان فێرکردنی گۆرانی و بەستە یان مۆسیقایە. ئەمانەش بەگشتی کاردەکەن بۆ زیاتر دەرخستنی ئەو ڕاستیەی کە دەروێش چۆن لەسەر بنەمای تواناو زیرەکی خۆی فێری ژەنینی شمشاڵ بووە.
دوای ئەوەی کە قسەکەری دەقەکە باسی شارەزایی و لێهاتوویی دەروێش دەکات لە ژەنینی شمشاڵ و لە زانینی هەموو جۆرێکی گۆرانی، داوا لە دەروێش دەکات میزاجی شێواوی کوردەواری بۆ ڕێکخاتەوە:

ئەوەندەم بیست لە مۆسیقا خرۆشی ڕۆحی بێگانە
میزاجی کوردەواریم تێکچوە ، دەروێش عەبدوڵڵا ،
دەخیلت بم دەسا بەو لاوك و ئای ئای و حەیرانە
شەپۆلی زەوقی میللی پێ دەروونی مات و چۆڵم کە !
لە بیتهۆڤن گەلێ زیاتر بە ڕۆحم ئاشنای، وەڵا
دە ، ئەی دەروێش ، سکاڵایەك لەگەڵ ڕۆحی کڵۆڵم کە !..

قسەکەری شیعرەکە هەر ئەوە نیە وەسفی تواناو لێهاتوویی و پەنجەی ڕەنگینی دەروێش بکات و ڕەخنەش لەو بارودۆخە کۆمەڵایەتی و کەلتووریە بگرێت کە لە لایەك ڕێز لە هونەر ناگرێت و لە لایەکی تریش هیچ پێگەیەك بە داهێنەرانی وەکو دەروێش ڕەوا نابینێت، بەڵکو لە پشتی باسکردنی ئەم بارودۆخەوە ئامانجێکی تایبەتی قسەکەریش ئاشکرا دەبێت، ئەویش ئاشناکردنەوەی ڕۆحی نامۆی خۆیێتی وێکو قسەکەری دەقەکێ کێ گۆران خۆیێتی بە ڕەسەنایەتی کوردەواری. ئێستا واپێدەچێت کە قسەکەر زۆرێك لە گۆرانی و مۆسیقای بێگانەی گوێ لێبووبێت و ئەوەش بووبێتە هۆی شێواندنی میزاجی کوردەواری ئەم و گەیاندبێتیە بارێك کە لە لایەك هەست بە نامۆیی بکات و لەلایەکی

تریشەوە هیچ چێژێك لەو بەرهەمانە وەرنەگرێت کە پەیوەندییان بە رۆح و بوونی ئەمەوە نییە. ئەم بارەش وای لێدەکات بە جۆرێك پەنا بۆ دەروێش عەبدوڵا ببات بۆ ئەوەی لەم باری نامۆبوونە رزگاری بکات و میزاجی تێکچووی کوردەواری بگێڕێتەوە بۆ باری ئاسایی خۆی.

ئەمی قسەکەر هەست دەکات دەروونی مات و چۆڵە و ئەوەش هۆکاری نیگەرانی و هەست بە نامۆییکردنێتی. هۆکاری ئەم بارەش پەرتبوون و جیابوونەوەیەتی لەو ڕەگەزو توخمانەی کە خۆراکی هەست و گیان و بوونی ئەون. بێگومان ئەو ڕەگەزو توخم و هۆکارانەش بەشێکن لەو پاشخان و زەمینەیەی کە ئەمی تێدا پەروەردە بووەو ئەم لەگەڵیان ژیاوەو گەورە بووەو بوونەتە بەشێك لە بوونی ئەم. گۆرانی و مۆسیقاو کۆی ڕەگەزە کوردییەکان شوێن و کاریگەرییان لە بوونی ئەمدا هەیە. بەڵام ئێستا لە نەبوون یان لە نادیاری ئەمانەدا، ئەوی قسەکەر باسی ئەوە دەکات ئەوەندەی بیستووە لە مۆسیقاو خرۆشی بێگانە بیزار بووەو چونکە کاریگەری نەرێنییان لەسەر هەست و خەیاڵی کوردبوونی درووستکردووە، بەجۆرێك وادەردەکەوێت کە پانتایی بیستن و چێژوەرگرتنی کوردانەی شێوا بێت. ئێستا ئەو بە دوای چارەسەری ئەو بارەدا دەگەڕێت کە پێیوایە بارێکی نائاساییە. بۆیە پەنا بۆ دەروێش عەبدوڵا دەبات و تکای لێدەکات کە لەو بارە ناجۆرە رزگاری بکات. ئێستا ئەمی قسەکەری دەقەکە کە لە رووی ئامادەبوونەوە تاکەکەسی ئامادەی ناو جوگرافیای دەقەکەیە لە ڕێگای دەربڕینی (دەخیلت بم) داواکاری بەرزدەکاتەوە، یان دەخاتە روو. لێرەشەوە قسەکەر کە پێشتر رۆڵی گێڕەرەوەو وەسفکەری دەبینی، ئێستا دەچێتە پێگەی داواکارەوەو ئەوی دەروێشیش کە تەنیا لە گێڕانەوەو وەسفکردنەکانی قسەکەردا ئامادەبوونی هەبوو، ئێستا لە پێگەیەکی بەرزتردا دەردەکەوێت. ئەوەی ئەو پێگەیەی بە دەروێش داوە هونەرەکەیەتی. دیارە ئاشکرایە داهێنان و شارەزایی و مەعریفە لە هەر بوارێکدا سەرباری خراپی پاشخانی کۆمەڵایەتی ئەو کۆمەڵگهیەی تیایدا بەرهەمدێن، بەڵام هێشتا دەبنە بنەما بۆ بەدەستهێنانی جۆرێك لە دەسەڵات. ئێستا ئەوی دەروێش داوای لێدەکرێت کە شتێك ببەخشێت بە تایبەتی بۆ کەسێك یان رووبەرێك کە پێویستیان بەو بەخشینەی ئەو هەیە. ئەوە ئاشکرایە بۆ خۆی چەمکی بەخشین جۆرێك لە دەسەڵات لەخۆیدا هەڵدەگرێت بەرامبەر بەوەی پێویستی بە وەرگرتنی بەخشینەکەیە، ئیتر گرنگ نییە جۆری بەخشینەکە چییەو چۆنە.

ئەمی قسەکەری دەقەکە بەهۆی بیستنی مۆسیقای بێگانەوە کە نامۆیە بە رۆحی ئەم، میزاجی کوردەواری تێکچووەو دەزانێت پێویستی بەوەیە کە رۆحی نامۆ و میزاجی تێکچووی کوردەواری ئاشتبکرێنەوەو بگەڕێنرێنەوە بۆ باری ئاسایی خۆیان. ئەوەش بە بیستن و ئاشنا

بوونەوە دەبێت بەوەی کە دەبێتە خۆراکی رۆح و هێمنی و هێوری بۆ دەهێنێت، ئەویش بیستنی ئاوازی رەسەنی کوردەواریە کە قسەکەر رایدەگەیەنێت و داوا لە دەروێش دەکات بە لاوك و ئای ئای و حەیران کە ئاوازی رەسەنی کوردین و ئەو وەکو شەپۆلی زەوقی میللی ناویان دەبات، دەروونی مات و چۆڵی پڕ بکات. لێرەوە دەردەکەوێت کە سەرباری بیستنی مۆسیقای پڕ لە جۆش و خرۆشی بێگانە، بەڵام رۆح و دەروونی ئەو چۆڵە. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە سەرباری ئەوەی مۆسیقا زمانێکی گەردوونیە، بەڵام هێشتا تایبەتمەندی ناوچەیی و نەتەوەیی هەیە، واتە سەرباری ئەو گشتیبوونە زمانی تایبەتی خۆیی هەیە کە رۆح و دەرونی مرۆڤ هەریەکەو لەگەڵ زمانی رۆحی مۆسیقای خۆیدا باشتر تێدەگات و مامەڵە دەکات و رۆحی پێ پاراو دەبێت.

قسەکەر سەرباری ئەوەی لە پێگەی داواکاریەوە دەخوازێت دەروێش رۆحی تینووی بە ئاوازی کوردی پاراو بکات، واتە بەو ئاوازانەی کە ئاشنان بە رۆحی ئێم. هەروەك بە جۆرێکیش پێداگری لەسەر پێداویستی رۆحی خۆی بە ئاوازو بەستەکانی دەروێش نیشان دەدات، کە لەپێش گەورەترین داهێنەرانی مۆسیقای جیهانیەوە پەیوەست بە رۆحی خۆیی و ئاشنابوونی ئەو ئاوازانە بەرۆحی خۆی دایدەنێت. ئاوازەکانی دەروێش زیاتر لە ئاوازەکانی بیتهۆڤن ئاشنان بە رۆحی قسەکەری دەقەکە، کە گۆران خۆیەتی. لە ڕاستیدا لەسەر زمانی قسەکەری دەقەکەوە دەردەکەوێت کە گۆران هەر ئەوە نەبووە کە داهێنەرێکی نموونەی بواری شیعر بووە، بەڵکو بەئاگایەکی هوشیاری بوارەکانی تری هونەرو ڕۆشنبیری گشتیش بووە. ئەوێك لە زەمینەیەکی دواکەوتووی کۆمەڵگەی کوردەواری سێ دەیەی دووەمی سەدەی بیستدا باسی ئەوە دەکات کە ئاوازو مۆسیقای کوردی لە بیتهۆڤن ئاشناترن بە رۆحی. مانای وایە ئەو گوێگرێکی باش و شارەزایەکی باشی ئاوازەکانی بیتهۆڤن بووە، بۆیە ئەو جۆرە بەراوردە دەکات و سەرئەنجامیش لەبەرئەوەی رۆحی ئەو پەیوەستە بە زەمینەو مێژوو کەلتووری خۆیەوە، بۆیە بەرهەمی زەمینەکەی خۆی زیاتر رۆحی پەشێوی هێور دەکاتەوەو ناخی تینووی ئاودەدات و پاراوی دەکات. قسەکەر داوا لە دەروێش دەکات بە ئاوازە کوردیە رەسەنەکانی رۆحی کڵۆڵی ئەم هێوربکاتەوە. بێگومان ئاشکرایە کە مۆسیقا خۆراکی رۆحەو قسەکەری شیعرەکەش کە میزاجی کوردەواری تێکچووەو بیستنی ئاوازی بێگانە رۆحی نامۆکردووە، تەنیا بە ئاوازی رەسەنی کوردی میزاجی کوردەورای دێتەوە بارودۆخی ئاسایی خۆیی و رۆحی کڵۆڵی هێور دەبێتەوە.

شاعیر لەسەر زمانی قسەکەری دەقەکەوە دوو وێنەی دیار بەرجەستە دەکات. یەکەمیان وێنەی داهێنەرێکە لە واقیعێکی دواکەوتوودا کە ئەو داهێنەرە بە خۆڕسکی و لەسەر بنەمای زیرەکی و بەهرەی تایبەتی

وەکو خاوەن خولیایەك گەیشتووەتە ئاستی داهێنان. بەڵام دیارە لەو واقیعە ناجۆرەدا گرنگیەکی ئەوتۆ نە بە خۆی و نە بە هونەرو ئەدەبەکەی نادرێت. دووەمیان وێنەی کەسێکە لە ناو ئەو واقیعە دواکەوتووەدا کە دیارە ئەو واقیعەی دەقەکە لێی دەدوێت واقیعی کوردەواریە، کە کاریگەری کەلتووری بێگانە کە لێرەدا باسی مۆسیقاو گۆرانی دەکرێت میزاجی میللی کوردەواری ئەوی قسەکەری دەقەکەی تێکداوەو سەرئەنجام داوا لەو داهێنەرەی ناو واقیعەکەی خۆی دەکات بەو ئاوازە رەسەنانەی کە ئاشنان بە رۆحی ئەو، میزاجی شێواوی کوردەواری ئەو بگێڕێتەوە باری ئاسایی خۆی و رۆحی کۆڵ َو پەشێوی ئەو هێور بکاتەوە.
لەم دەقەدا سەرباری ئەوەی کاتێ باسی تایبەتمەندبوون دەکرێت، دەشێ بە ئاڕاستەی دەرەوەی دەقەکە جۆرێك لە گشتیکردن یان بە بابەتیکردن لە ئاستی نەگوتراودا هەست پێبکرێت، بە تایبەتی لە کۆمەڵگەی دواکەوتوودا بەهاو پێگەی داهێنەر هەر جۆرە داهێنەرێك بێت رەنگە وەکو ئەوە نەبێت کە پێویستەو هەمان شێوەی ئەو وێنە تەڵخ و شێواوەی مانگە کە لە حەوزێکی لیخندا دەبینرێت. بەڵام دیسان داهێنەر بەراورد بە کۆی کۆمەڵگە بارێکی دەگمەن و تایبەتیە. لە پشتی ئەم بۆچوونەشەوە ئەم دەقە وەکو هەر دەقێکی شیعری ڕۆمانسی پێکەی خود یان زات وەکو تاکەکەس زیاتر بەرز دەکاتەوەو دەری دەخات. کە لێرەدا کۆی پێکهاتەی زمانیی و هونەریی دەقەکە پێکەوە کاردەکەن بۆ دەرخستنی کەسێتی تایبەتی دەروێش عەبدوڵا لە ئاستێکی بەرزو دەگمەندا، کە دەرخستنی کەسێتی داهێنەرێکە، لەپاڵ ئەوەدا پاسیڤکردنی رۆڵی کۆمەڵگەو جەماوەرە لە روانگەی بایەخنەدانیان بەو تاکە دەگمەنەو بە بەرهەمەکانی. بێگومان لە پشتی بەرزکردنەوەی خودو پێگەی کەسی دەروێش عەبدوڵاوە، دەشێ ئامانجێکی تر راوەستابێت و ئەرك، یان مەبەستی سەرەکی دەقەکە ئەوە بێت، کە ئەویش لەوەدا بەرجەستە دەبێت، کە دەروێش عەبدوڵا تەنیا بریتی بێت لە دەمامکێك، کە گۆران بەکاری هێنابێت و لە بنەڕەتدا گۆران لە پشتی وێنەی بەرجەستەکراوی دەروێش عەبدوڵاوە باسی خۆی بکات. تەنانەت سەرباری ئەوەی کە کەسێك بە ناوی دەروێش عەبدوڵاوە هەبووەو لە هەوراماندا ژیاوەو شمشاڵ ژەن بووە، دەشێ مەبەست لەو دەروێش عەبدوڵایە، عەبدوڵا گۆرانی شاعیر بێت، کە وەکو یەکەمین داهێنەری قۆناغەکەی خۆی و یەکێك لە داهێنەرە هەرە پایەبەرزەکانی مێژووی شیعری کوردی، کۆمەڵگەی دواکەوتووی کوردی نە ئەو پێگەیەی پێداوە کە شایانی بووە، نە لەسەروەختی خۆیشیدا بایەخێکی ئەوتۆ بە داهێنانەکەی دراوە، بەڵکو ئازاری رۆحیشی دراوەو ماندوکراوە.
ئەوەی گۆران بۆ دەروێش عەبدوڵای بەرجەستە دەکات، کە لە ناو

میللەتی نەزان و دواکەوتوودا ڕێز لە داهێنانەکەی ناگیرێت، دێشێت مەبەستی گۆران خۆی بێت و باسی ئێش و ژانە تایبەتیەکانی خۆی بکات وەکو بابەتێکی زاتی و دەقەکە دەربڕی هەستکردنی گۆران بێت بەرامبەر بەو کۆمەڵگەیەی کە ناتوانێت و لەوە تێناگات کە ئەم چ گەوهەرێکی پێشکەش بەو کردووە، کەچی ئەو بەچاوی سووکەوە سەیری دەکات و هیچ بایەخێکی پێنادات. کەواتە دەتوانین بڵێین سەرباری ئەوەی کە دەقەکە زیاتر لە بیرێکەیەك دەوروژێنێ و دەیدوێنێ پەیوەست بە هونەرو داهێنان و ڕۆڵی هونەر لەسەر گوێگرو بینەرو چێنێتی چێژوەرگرتن و ئاستی وەڵامدانەوەی وەرگر، بەڵام کۆی بیرۆکەکان بە هێڵێك پێکەوە بەستراون و سەرئەنجام گوزارشت کردنن لە خودی ئەم تاکەکەسە، کە لێرەدا قسەکەر یان ئاشکراتر بڵێین خودی شاعیر خۆیەتی وەکو داهێنەرێك.

ئەم دەقە سەرباری خستنەڕووی بابەتی داهێنان و کاریگەری داهێنانی ناوخۆ و بێگانە یان پەیوەندی ئێمەو ئەوان لە رووی داهێنانەوە، دەردەکەوێت کە بایەخی گشتی دەقەکە لە رووی ناوەرۆك یان پرسیارو جیهانبینیەوە بایەخدانە بە ناوەرۆکی عاتیفی و ویژدانی. فۆرمی دەقەکە زیاتر لە خزمەتی ئەم ناوەرۆکەدایەو تەنانەت وشەکانیش خزمەتی ئەم ناوەرۆکە عاتیفیە دەکەن و هەندێجار سەرباری بوونی وشەی کوردی پاراو وشەی عەرەبی بەکارهێنراوە کە زیاتر خزمەت بەو ناوەرۆکە عاتیفیە دەکات وەکو (حوزن، عومر، حەسرەت، قەوم، بەسیت، عەکس، قەمەر، روفاە، تاج، حورمەت، ئوستاد، سیحر، نەغمە، مەعیشەت، لوقمە، زەکا، خیلقەت، مەحکوم، حەرف، صیرف، ڕۆح، میزاج، زەوق،). ئەمە بێجگە لەوەی کە زمان بەگشتی بۆ بەرجەستەکردنی ئەو ناوەرۆکێ عاتیفیە کار دەکات کە بوون و پێگەی خود- زات- زیاتر پتەو دەکات و دەریدەخات.

هەرچەندە دەقەکە بە پێچەوانەی زۆرینەی دەقەکانی گۆرانەوە کە کیمیاگەری وێنەیان تێداکراوە، ئەم دەقە لە رووی وێنەی شیعریەوە بەو جۆرە دەوڵەمەند نییە، بەڵام ئەو وێنانەی هەن ئەرکی گوزاشتکردن و دەربڕین لە خود یان زات یاری دەکەن. بە مانایەکی تر دەتوانین بڵێین جیهانبینی ئەم دەقە شیعریە (دەروێش عەبدوڵا) هەڵوێستی گۆرانی شاعیرە سەبارەت بە روانین و هەڵوێستی کۆمەڵگەیەکی دوا کەوتووی پەراوێزی مێژوو بۆ داهێنەرێك کە زۆر لە پێش قۆناغی مێژوویی کۆمەڵگاکەیەوەیە. کۆی دەربڕین و پرس و جیهانبینی دەقەکە لەوەدا کۆدەبێتەوە کۆ ناڕەزایی دەربڕینی زاتێکی داهێنەرە بۆ ئەو پێگەو بەهایەی کە کۆمەڵگا بە خۆی و بە داهێنانەکەیی دەدات کە ئەمەش لە ئاستێکی بەرزی بەرهەمهێنانی شیعریەتدا بەهەموو ڕەگەزو پایەکانیەوە بەرجەستە کراوە. کۆی

ڕەگەزەکانی بنیادنای دەقەکە لە ناونیشان و پێکهاتەی زمانی لە وشەو ڕستەو وێنەی شیعری و دەلالات و لێکچوون و دووانەی دژو هاوتاو ئیقاعی دەرەوەو لە کێش و بەحر و سەروا و ئیقاعی ناوەوە لە دووبارەبوونەوەو دەنگ و وشەو بەرزبوونەوەو نزمبوونەوەی ئیقاع و بنیادی ڕستە و پێکەوە گونجاندنی وشەو وێنەو دەلالات..هەموویان پێکەوە کاردەکەن بۆ بەرهەمهێنانی شیعریەتی دەقەکەو بنیادنانی گوتاری شیعری ئەم دەقەو لەوێشەوە دەرخستنی دیدو تێڕوانینی شاعیر و هەڵوێست و هەستکردنی بەرامبەر بە بابەتی سەرەکی دەقەکە، کە لێرەدا ڕوانینی داهێنەرێکە بۆ خۆی کە لە پشتی دەمامکێکەوە باسی خۆی دەکات و لە پێگەو نرخپێدانی خۆی وەکو داهێنەرێك دەدوێت لەو ڕوانگەیەوە کە چۆن لە کۆمەڵگەیەکی دواکەوتوودا سەیری دەکرێت.

ئیقاع یەکێکە لەو پایانەی کە لە بنیادی هەر دەقێکی شیعریدا ڕۆڵی دیار دەبینێت لە بەرهەمهێنانی گوتاری ئێستەتیکی دەق و بەرهەمهێنانی جیهانبینینی دەقدا. پێشتر لەبارەی ئیقاعی دەرەوەیی دەقەکەوە دواین واتە بنیادی گشتی دەقەکەو کێش و سەرواو… تاد. ئێستا سەرنج لە ئیقاعی ناوەوەی دەقەکە دەدەین، ئیقاعی ناوەوە پێکدێت لە دووبارە بوونەوەی دەنگی و وشەیی یان بڕگەیی و هاوسەنگی و تەریببوون – پارارێل- و گونجان. کە ئەمانە هەموو پێکەوە کار دەکەن بۆ جوانکردنی دەق و بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی جوانناسی دەق، واتە بەشداری دەکەن لە بەرهەمهێنانی گوتاری ئێسەتیکی دەقدا، ئەمە بێجگە لەوەی کە کاردەکەن وەکو دال بۆ هەڵگرتنی مەدلولی جۆراو جۆرو بۆ بەرهەمهێنانی جیهانبینینی دەق.

لێرەدا دێینە سەرباسکردنی دووبارەبوونەوەی هەمان دەنگ لە سەرەتای وشەدا کە ئەویش دەبێت بە دوو جۆرەوە یەکەمیان دووبارەبوونەوەی دەنگی نەبزوێنە کە پێی دەوترێت ئەلیترەیشن یان کۆنسێنانس. دووەمیان بریتیە لە دووبارەبوونەوەی دەنگی بزوێن لە سەرەتای وشەکانی هەمان دێڕدا کە پێی دەوترێت ئەسێنانس. دووباربوونەوەی دەنگ بە شێوەیەکی بنەڕەتی کاریگەری دەنگیی هەیە کە هەندێجار خۆشی بەخشە یان بۆ مەبەستێکی تایبەتی بەرز دەبێتەوە، هەروەها کاردەکات بۆ زیاتر پێکەوەبەستنی وشەکان و بۆ بەهێزکردنی بنیادی دەق و بۆ بەرزکردنەوەی ئاستی زمان و بەرەو بە ڕەسمیکردنی کە ئەوەش وادەکات زمانەکە زۆر لە جوڵەدا بێت کە دەشێ ئەوەش شتێکی دڵگیر بێت یا بە پێچەوانەوە. هەموو ئەمانەش کاردەکەن بۆ جوانکردنی دەقەکەو بۆ بە زیندوویی هێشتنەوەی ئەو بیرێکە یان ماناو دەلالەتەی کە لە پشتی ئەم دووبارەکردنانەوە وەستاوە.

دووبارەبوونەوەی دەنگیی لە کۆپلەی یەکەمدا باس دەکەین. دەنگی (ش) کە دەنگێکی نەبزوێنە، شەش جار دووبارە بووەتەوە لە وشەکانی

(شێوە، شمشاڵ ، زەحمەتکێش ، حەسرەتکێش، ئاشیان) بێگومان چەندبارەبوونەوەی ئەم دەنگە لە رووی مۆسیقاوە بایەخێکی گرنگی دەبێت و هارمۆنیایەك دەبەخشێت بە بنیادی زمانی دەقەکە، هەروەك ئەم دەنگە لە وشەی دەروێش دا کە ناونیشانی دەقەکەیە هەیەو وادەبینرێت دەنگی (ش) لە ناونیشانەکەوە بەسەر پانتایی دەقەکەدا دابەش بووەو ئەمەش ئەو دەلالەتە هەڵدەگرێت کە بەشێکە لە بوونی ئەو کەسێتەی کە دەقەکە لێی دەدوێت و چووەتە ناو پێکهاتەی وشەکانەوەو خاڵی هاوبەشیش لە نێوان دەروێش و شمشاڵدا دیسان هەمان دەنگی (ش) کە پەیوەندیەکی عەشق ئاسا لە نێوان دەروێش و شمشاڵەکەیدا هەیە. هەروەك دووبارەبوونەوەی دەنگی نەبزوێنی (ش) لە سەرەتای هەردوو وشەی (شێوە ، شمشاڵ)دا بریتیە لە کۆنسۆنانس یان ئەلیترەیشن.

هەروەها لە کۆپلەی یەکەمدا دەنگی (ب) نۆجار هاتوو کە ئەمەش چەند بارەکردنەوەی دەنگیە. لە دێڕی دووەم و چوارەمیشدا دەنگی (ب) لەسەرەتای وشەدا دووبارە بووەتەوە واتە خاسێتی ئەلیترەیشن یان کۆنسۆنانسی هەیە واتە دووبارەبوونەوەی دەنگی نەبزوێن لە سەرەتای وشەدا کە ئەویش لە دێڕی دووەمدا لە وشەکانی (بەستە ، ببیەم ، بێ) و لە دێڕی چوارەمدا لە وشەکانی (بەخت ، بلبل ، بێ). ئەوەی جێگای سەرنجە لەم دەقەدا دووبارەبوونەوەی وشە یان بڕژە کە هەڵگری ئەرکی جەختکردنەوەو دڵنیاییکردنەوە بێت بوونی نیە. بەڵام هاوسەنگی وەکو پایەیەکی ئیقاعی ناوەوەیی دەقەکە بەرچاو دەکەوێت، بۆ نموونە لە کۆپلەی یەکەمدا دوا وشەی دێڕی یەکەم و سێیەم جۆرێك لە هاوسەنگی هەیە لە نێوانیاندا (دەروێش ، حەسرەتکێش) کە لە ڕاستیدا ئەمە جۆرێکە لە هاوتەریبی. ئەم دوو وشەیە لە رووی مۆسیقاوە هاوسەنگ یان تەریبن ئەگەرچی لە رووی ژمارەی بڕگەوە جیاوازن. هەروەها لە رووی دەلالیەوە هاوسەنگیەکی تەواو لە نێوانیاندا هەیە. وشەی دەروێش وەکو پێشتریش گوتمان بە مانای شوێنکەوتوو، سادە، بێلانەو دڵسۆز دێت بۆ شێخ بەبێ ئەوەی چاوەڕوانی پاداشتی شێخەکەی بێت. حەسرەتکێش بە مانی کەسێکی ژیان سەخت و ماندو و دڵشکاو و ژیان پڕ لە کێشە دێت کە کەس بە فریای ناکەوێت و تەنیا لە ڕێگای ئاخ و حسرەت هەڵکێشانەوە دەتوانێت باری گرانی ناخی سووك بکات. هەرچۆن دەروێش لە تەقسی دەروێشیدا دنیای بیر دەچێتەوەو دەگاتە حاڵەتی بێ ئاگایی، حەسرەتکێشیش لە ئازاردا هەموو شتێکی لێ بیردەچێتەوە. ئەم دوو کەسە دەروێش و حەسرەتکێش لە رووی دەروونیەوە هاوتەریبن، ئەمەش لە ئاستێکی قوڵتردا دەبێتە هاوسەنگی یان هاوتەریبی لە رووی بوون و گەوهەرو ماناوە. ئەمە بێجگە لەوەی کە حەسرەتکێش هاوواتایە بۆ دەروێش لە کاتێکدا کە کەسێتی دەروێش بە مانای بێلانەو پاشکۆو شوێنکەوتووی ئەوی شێخ یان شوێنکەوتووی پارویەك نان دێت، خاسێتی

حەسرەتکێشی هەیەو بەو پێیە حەسرەت دەبێتە سیفەتی دەروێش و لێرەشەوە جۆرێك لە پەیوەندی هاوسەنگبوون یان هاوتەریبی لە نێوانیاندا هەیە.

هەروەها لە کۆپلەی دووەمدا هاوسەنگی لە نێوان وشەکانی (سنعەتکار ، هوشیار) دا هەیە کە دیسان هاوتەریبی نیشان دەدەن. ئەم دوو وشەیەش لە رووی مۆسیقاوە هاوسەنگ یان تەریبن. لە رووی دەلالیشەوە هاوسەنگی و تەریبی لە نێونانیاندا هەیە. سنعەتکار کە بە مانای پیشەییبوون یان خاوەن پیشە دێت خاسێتی کەسێکە کە شارەزاو بە ئاگا بێت لە بوارێکدا. هوشیاریش خاسێتی کەسێکی بە ئاگایە. هەمیشە هوشیاری دەبێتە بنەما بۆ سنعەتکاری، کەواتە لێرەشەوە پەیوەندیەکی هاوسەنگ لە نێوان ئەم دوو وشەیەدا هەیە کە پەیوەندی هاوسەنگی نێوان بوویەکی ئامادەو ئەو پاشخانە دەوڵەمەندەیە کە پێویستە بۆ بوونی، واتە پەیوەندی نێوان سنعەتکاری و هوشیاری کە پەیوەندییەکی ڕاستەوانەیەو هەتا هوشیاری بەرز بێت ئاستی سنعەتکاری پێشکەوتوو دەبێت. واتە هەرچۆن لە رووی ماناوە ئەم دوو وشەیە تەریب و هاوسەنگن، هەروەها لە رووی بنیادی و مۆسیقاشەوە تەریب و هەسەنگن. کەواتە لێرەدا هاوسەنگی و تەریببوونی -پاراڵێل- بنیادی و مانایی- دەلالی هەیە کە ئەوەش بەشداری دەکات لە پێکهێنانی ئیقاعی ناوەوەی دەقەکەدا. دووبارە بوونەوەی دەنگی و وشەیی و هاوسەنگی یان تەریببوون لە هەر دەقێکی شیعریدا بۆ جەختکردنەوەیە لەسەر مۆسیقاو ئێسەتیك و دەلالات و ماناو پرسیاری دەق.

(ئەم لێکۆڵینەوەیە پێشکەشە بە هونەرمەند کاك ئەسعەد قەرەداخی کە ئەم شیعرەی بەجوانی بە دەنگە خۆشەکەی و بە ئاوازێکی کوردانە گوتووە.)

من.. شیعری نەوزاد مدحەت

وەکوو دارێک بێ لق و پۆ
لە پێنای دارێک بێ لق و پۆ
ڕاست وەستاوم
دوور دەڕوانم لەو شەپۆلانەی دڵی دەریا
لە دوورەوە شەپۆل دەدەن
بێ ماندووبون

شان لە شانی یەکتر دەسوون و
هوڕژم دێنن بەرەو کەنار.
ڕاست وەستاوم، بەبێ جوڵە، دوور دەڕوانم
وەکوو دارێک بێ لق و پۆ
بەڵام ڕەگی من و دارەکەی پەنا دەستم
زۆر لە مێژە لەناو دڵی ئەم زەویەدا
وەک تان و پۆ لێک ئاڵاون.

ڕاست وەستاوم، دوور دەڕووانم
ئاسمان هەتا چاو بڕکا شین
وەکوو کوژەکەی چاوەزاری گەردنی مناڵیم
زەوی تەخت
تۆکمە وەکوو ناو لەپی باوکم
بەبێدەنگی لەبن پێما ڕاکشاوە
شەپۆل دێت و بەسەر پێما دادەکەوێ و
پشتاو پشت بەڕێزەوە و بە ناکامی
بەرەو دڵی دەریا دەڕواتەوە
ئەو دەزانێ من ئاوێزانی
ئەم خاکەم و جارێکی تر بۆ دڵی ئەو ناگەڕێمەوە.

ئەو دەزانێت، من دەزانم
ئەو و دارەکەی پەنادەستم و
من و زەوی و خۆر
لە نیوە دێڕێکی شیعری ژیاندا
هەناسە بە ڕۆحی یەکدا دەکەین.
بەڵێ، من دەزانم ئەو دەزانێت
ئێمە هەموو لە دوڕەکەی دڵی ئەودا
هاتینە بوون.

٢٠/١٢/٢٠١٩

حەسەن سوورمە ، خۆشەویستی و ڕەسەنایەتی.. سارا فەقێ خدر

کەڕۆمانی حەسەن سوورمە دەخوێنیتەوە ، هەست دەکەی ڕوودا وێکی سروشتی و جیاواز دەبیستی . نە لاسایی و نە زۆر لەخۆکردنی تێدایە . زمان/ وەک ئاوی ڕەوان ، وەک سیوادی بەیانیان ، وەک ئاوازی ڕەسەن ساف و بێ گرێ و گۆڵ . وات لێدەکا دەستی لێ هەڵنەگری . وەلێ جار ..جار پێویستی بە پەراوێزێک هەیە بۆئەو وشانەی ناوچەیین، وەک (تەقیە ،مەکروف ،چەپاڵە ،قوشقی ….هتد)
سەرەڕای ئەوە ژمارەیەک وشەی عەرەبی تێدایە کە بەرامبەریان بەکوردی هەیە . بۆیە پێویست ناکا بەعەرەبی بنووسرێن وەک (موشکیلە ، وەسایلی حەللاقی ،تەڕەف ، سادق ، حاڵەت هتد…)

خۆشەویستی / بەسروشتی خۆی هەڵگری ململانێیە. لەڕۆمانی حەسەن سوورمەدا هەستی ڕاستەقینەی هەڵقوڵاو لەباوەڕی کۆنی کوردەواری ، لەگەڵ داب و نەرێتی بارکراو بە باوەڕی سەپاو یان هاوردە لە ململانێ دان .
پاڵەوانەکانی ڕۆمانی حەسەن سوورمە زۆربەیان ئاشقن .کەسایەتییەکی زەردەشتییانەیان هەیەلە حەسەن سوورمە و بەس چۆلەکەوە بیگرە هەتاسوڕەیيا و موسا و هەتا عیشقی سۆفیانەی سەڵاواتی.! زۆربەیان خاوەن زەینی پاک و گفت و لفتی شیرینو ئەتواری جوانن .، بەڵام هەندێ جار دژەکانیان ناچاریان دەکەن ئاراستەی هەنگاویان پێچەوانە بێ .
درک و لاینگیری حەقیقەت لە ترۆپکدایە دەشزانن یاخیبوون و قوربانیدانی گەرەکە . حەسەن سوورمە لەپێناوی هەموواندا ژیا و ماندوو بوو بەس چۆلەکە خەمی دنیای قووت دایەوە لەپێناوی لایەنگیری راستی و لەنێوان بەرداشی سەلامەتی ڕۆڵەکانی و ئەوەش کە لەدەوروو بەری ڕوویدەدا .
زارا لەپێناوی پاراستنی شکۆی خێزاندا تەنیایی هەڵدەبژێرێ و درۆ لەگەڵ خۆیدا ناکا . . مووسا سەرەڕای ئەو هەموو حەز و ئارەزووانەی، خۆشەویستییەکی ڕاستەقینەشی بۆ سوڕەیيا هەیە . سوڕەیياش بە هەمان شێوە بەڵام لەکۆتاییدا پێ لەجەرگی خۆیان دەنێن و لەپێناوی سەلامەتی و مانەوەی یەکتردا، دەست لە حەزەکانیان هەڵدەگرن و خۆشەویستییەکی رۆحی بۆ ئەبەد بە غەمگینی دەیانه□□ت□و□ !

خۆشەویستی نیشتمان و نەتەوەش بە تایبەت چینی چەوساوە و بەشخوراو ، ئاوێتەی دەروونی مووسا و زۆربەی کاراکتەرەکانی دیکە بووە (چی وێنە و سروودی شۆڕش هەبوو، هەست و ڕوانینمی داگیر کردبوو .ئاخر دەمان زۆر بە پێشمەرگە خۆش بوو ، ئەخەیمان بە پێشمەرگەی پارچەکانی دیکەی کوردستان دەهات)

ڕەسەنایەتی/ هێند سادە و جوان ڕەنگی داوەتەوە ، ئارامی بەخوێنەر دەبەخشێ . دڵ گەورەیی، لەخۆ بووردەیی، گیانی هاوکاری، ژیانی سادە و خواردنی تەندروست،مرۆڤ دەبەنەوە باوەشی سروشت و لەجەنجاڵی ژیانی ڕووکەش ودەمامکداری شار دووری دەخەنەوە، میهرەبانی بەهەموو کون و کەلەبەرێکی ژیاندا بڵاو بێتەوە لەهەمووی گرنگتر ئەو ڕێزەیە کە لە ژن گیراوە ، ئەمەش ڕەگەکانی دەگەڕێتەوە بۆ سەردەمی زۆر دێرین (کە بەس چەڵەکە قسان دەکا ، حەسەن سوورمێ هەموو گیانی دەبێ بەگوێ) ئەم کلتوورە ئێستا پێچەوانە بۆتەوە ! کێشەی زۆربەی ژنان گوێ لێنەگرتنیانە لەلایەن پیاوانی خێزانەوە .
لەلایەکی دیکەوە سەڵاواتی دوای مردنی دایکیان ،خۆی دووکچە بچکۆلەکەی دەشوا بەئەوەی بەنەنگی بزانێ و فشاریان لێ ناکا کە دەبێ زارای کچی حەسەن سوورمێ بیانشوا .
ئەمەش بەو مانایە نییە کەهیچ توندوتیژییەک بەرامبەر ژن لەئارادانەبێ .
کۆتایی ئەم ڕۆمانە سەروبەندی ڕاپەڕینە و ئومێدی ژیانێکی نوێ بەگوێی خەڵکدا دەدا و ژمارەیەکیان بەهەواڵی مان و بەیەک گەیشتنەوەی ئازیزانیان شاد دەبنەوە . ئەمەش هەوێنی ئارامی و ئاسوودەییە بۆ خوێنەر .

• حەسەن سوورمێ یەکەمین ڕۆمان و نوێترین بەرهەمی شاعیرو نووسەر(بەکر ئاڵۆیی) یە لە دوو توێی ١٦٠ لاپەڕەی قەبارە مامناوەند و لەساڵی ٢٠٢٢ لە(خانەی موکریان بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە) لەهەولێر چاپکراوە .

سارا فەقێ خدر

تشرینی دووەمی ٢٠٢٢

وردبوونەوە لە ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان.. یوسف اسماعیل عەزیز

یەکێکە لە ڕۆمانە تایبەتەکانی ئەم زەمەنە، کتێبێکی پوختی فکرییە. لەسەروی هەموویەوە، بەلایەنی خوێنەری وەکوو من، بەڕاستی نوسینی ئازاد و خەیاڵ فراوان چێژبەخشە.
دەتوانم بڵێم لە نێو ڕۆماننووسەکانی کورد یەکێکە لە باشترینەکان، تۆ گەر بێت و سەیری ناوەڕۆکی ڕۆمانەکە بکەی هەست بە ئازادی وشە بە وشە دەکەیت کە هیچ وشەیەک خۆی نەشاردۆتەوە لە پاڵ مەبەستێک کە خوێنەر نەتوانێت مەبەستەکە بدۆزێتەوە، بەڕاستی ئەم ڕۆمانە لە فەرهەنگی کوردیدا کارێکی نوێ و دانسقەیە.
کاتێک خوێنەری ڕۆمانەکە بەر یەکەم ڕستە دەکەوێت، مێشکی تووشی کۆمەڵێک پسیار دەبێت، ئایا بۆ خەڵک دەبارێت؟ کۆماڵێک پسیاری تریش.
ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان باس لە داهاتوو دەکات و دیاردەی زۆر سەیر ڕوودەدات و خەڵکێکی یەکجار زۆر ڕوو لە خۆکوشتن دەکەن، بەڕاسی ئەم ڕۆمانە بە سەردەمی ئێستا زۆر گونجاوە، یانی گەر بێین و سەیری واقعی ژیان بکەین، دەبینیین کە ڕۆژانە چەندەها کەس ڕوو لە خۆکوشتن دەکەن بە هۆی کۆمەڵێک هۆکاری جیاواز. بگرە ئەوە زۆر بەڕوونی دیارە کە ڕۆژ لەدوای ڕۆژ زیاتر پرسی خۆکوشتن لەبەر گوێکان دەبیسترێت، لە قسەی بازاڕی ڕا بگرە تا دەگاتە ئەو شوێنانەی لە لای ئێمە باشترین و پیرۆزترینن. کارە سەختەکانی ژیان وایان کردووە کە مرۆڤەکان ڕۆژانە جۆرەها قسەی خۆکوشتن بڵێن، نموونە: " خۆزگەم بە کەسەی لەنێو گۆڕدایە، ئێستا ئاسوودە و بێ خەمە" . باشە ئەم ڕستەیە دەتوانی کەمێک لێی وردببیتەوە، بۆ بیری خۆتی بهێنیتەوە کە ڕۆژانە چەند جار بەر گوێکانت دەکەون لە شوێنە گشتییەکان؟
هەر لەسەر ئەم ڕۆمانە فەلسەفییە، جگە لە ڕووداوی خۆکوشتن، دەبینین چارەسەرەکەشی بە وردی نوسراوە، لەم ڕۆمانە هۆکاری خۆکوشتن دەگەڕێتەوە بۆ ئەوەی مرۆڤ بە ئامانج و دەستکەوتە. بەڕاستی لە ژیانی ئێستادا خەڵکی زۆرینەی بێ ئامانجە، هیچ بەرنامەکی نییە بۆ داهاتووی خۆی بۆیە توشی کێشە دەبێتەوە. مرۆڤ گەر ئامانجێکی هەبێت ئەوە وەک " سکەی شەمەندەفەر " وایە کە بە هیچ کێشەیەک دەتوانێت لەسەر سکەی ژیان بڕوات و بەردەوام بێت تا دەگات بە ئامانجەکەی، باشە لێرە پرسیارێک دروست دەبێت! " گەر

گەیشت بە ئامانج ئەوکات چی دەبێت؟ هەوڵی خۆکوشتن نادرێت؟ ”.
بەڵام زۆر جاریش ئەوەشمان بیستووە، کەسێک دوای ماندووبوونێکی زۆر لە کۆتای ئامانجەکەی خۆی کۆتایی بە ژیانی خۆی دەهێنێت، ئەوەش دەگەڕێتەوە سەر ئەو کەسانەی دەوروبەری، بەراستی لەرێ هەوڵ بۆ جێژ وەرگرتن لەژیان نادرێت، هەوڵ بۆ مادی دەدرێت. چۆن لە رۆمانی مرۆڤی هەرزان دەڵێت: ” لە منداڵییەوە فێری ئەوە دەکرێن پارە و دەسەلات ڕزگاریان دەکات، یەکێک ڕزگاریان دەکات، کاتێک گەورە دەبن و دەزانن وا نییە، دەشکێن ”. بەڵام ئەوە دەبێتە هۆکاری خۆکوشتن.
باشە گەر بێین ئەم جارە سەیری واقعی ڕۆمانەکە بکەین، ئەکتەرەکانی نێو ڕۆمانەکە کە هەوڵی خۆکوشتن دەدەن و کۆتایی بەژیانی خۆیان دەهێنن، ئەوان سەر لەشێواوی تەواوی مێشکیانی داڕشیوە، باشە ئەمەش نابێتە کارێکی فەرمی کە کەسەکان خۆیان دەکوژن؟!
بەڵام ئەوەش کارێکی فەرمییە لەلای ئەوان چونکە کۆتا ڕێگایە و کۆتا دەرباز بوونە لەم هیلاکییە و بی بەرانامەیە، بەڕاستی ژیانێکی سەیرە کە ڕۆژ لە دوای ڕۆژ خەلک نازان بە بەیانی چی بکەن و چۆن ڕۆژەکەیان بەسەر ببەن، وەک بێیت کە شەو خەوتن و بەیانی هەڵنەستن و کۆتایی دونیا بێت....
لەڕووی ئایینەوە سەیری ڕۆمانەکە بکەیت، جگە لە خۆکوشتن. لەلای مرۆڤەکان ئایین کۆڵەکەکی نەماوە. شوێنە ئایینیەکان داخراون و ئایین لە ماڵەکان جێگیربووە، ئاستی سروشتی مرۆڤ بۆ زەمەنێکی زۆر سەیروسەمەرە دەرچووە و لە کۆنتڕۆلی مرۆڤ دەرچووە.
لە کۆتایی دا دەڵێم کە لەسەر هەر مرۆڤێك پێویستە ئامانج دابرێژت بۆ داهاتووی خۆی، وە خۆشی زاڵ بکات بەسەر لاوازی، ئەمە لە زەمەنێک دەژین کە کارەکان بە خواستی مرۆڤەکان نین و زۆر جیاوازن.
سەبارەت بەم ڕۆمانە تا چەند کات تێپەڕێت زیاتر بە جێژتر دەبێت بۆ خوێنەر، چونکە توشی ڕووداوی نێو ڕۆمانەکە دەبین لە واقیعدا.
پێشنار دەکەم هەر تاکێک لە کۆمەڵگا پێویستە و زۆریش گرینگە کە خوێنەری ئەو ڕۆمانە بێت.

ماڵی سەگە دڕەکانی گەڕەک..

نەوزاد بەندی

ماڵی سەگە دڕەکانی گەڕەک ، ناونیشانی کۆمەڵێک کورتە چیرۆکی جەلال عەبدوڵا سا□ح ک□ هاوکات لەگەڵ کۆمەڵە چیرۆکی ڤەنیسا و باڵندەکانی ماریۆدا ، چاپ و بڵاوی کردنەوە ..
ماڵی سەگە دڕەکانی گەڕەک ، لە هەشت کورتە چیرۆک پێکهاتووە ، مراوییەکانی نەنکم ، کەڵەشێرەکەی داود ، سەگەکەی ئەڵوشە و دەیڤد ، بیرەوەرییەکانی جەلال کرماشانی ، ماڵی سەگە دڕەکانی گەڕەک ، پەیژەی ژیان ، ماڵی نابینا و مەتینە ، ڤیڤا خان و کۆڤرونسکی ..

لە ڕاستیدا لە سەرجەم چیرۆکەکاندا ، کات و پاڵەوانەکان زۆر خێرا دێن و دەچن ، شوێن و ڕووداوەکان فریا ناکەون ، هاوتەریب لەگەڵیاندا بڕۆن ..ئەوەیش وێنەکردنی سەردەمێک و کۆمەڵگا یەکە ، هەمووان تیایدا ڕادەکەن ، بۆ گەیشتن بە شتێک کە زۆربەی جار هیچ نیە ..گرنگ گەیشتنە بەو شتە وەهمیە و ..لەو پێناوەیشدا زۆر وێرانکاری و کارەسات ڕوو دەدەن …
نووسەر باس لە کۆمەڵگایەک دەکات کە ژیانی ئاسایی تێدا نەماوە ..یان ڕاستتر ژیانی تێدا ڕادەکێشرێ بە ناو دڕک و داڵدا .. ئێ بێجگە لە ژیان چی تر هەیە لە دنیادا بڕازێنرێتەوە ؟ ژیانێکی کوژراو و ڕاوەدونراو و زیندان کراو ..ئەبێ چی لێ سەرچاوە بگرێ ؟ ئایا ناپرسن ئەو هەموو دوژمنایەتیە چییە ؟ واتا شارێک بچێتە گیرفانی کەسێک یان چەند کەسێکەوە ، چ سوودێکی هەیە ؟ ئایا ئەوە ئەهێنێ کۆمەڵگایەک بکەی بە گۆڕستان بۆی ؟؟
بۆ نمونە لە چیرۆکی مراویەکانی نەنکمدا ، باس لە خێزانێک دەکات ، پیرەژنێک و کوڕەزایەکی لاوی تێدا ماوە ، ئیتر نەوەی ناوەند ، هەموو کوژراون .. یەکێ لەسەر سنوور ..یەکێ لە شەڕا ..یەکێ لە ترس و فێدا .. یەکێکیشیان سەری خۆی هەڵگرتووە ، نەک لەبەر ئەوەی پەیامێکی پێیە یان لە دڕندایەتی ڕایکردبێ ، نا .. بەڵکو ڕایکردووە بۆ ئەوەی ئەویش نەکوژرێ و هەرچی کاری خراپ و دزێویشە کردوویەتی و .. چەندین جار خێزاندروستکردنی تاقیکردۆتەوە و هەڵی وەشاندۆتەوە ..
دەڤەرێکی پڕ لە ئاژاوە و دوژمنایەتی و کوشت و کوشتار ، پیرەژنێک و کوڕیژگەیەکی ئارا ناوی تێدا ماوەتەوە ، کە پیرەکەیان هەوڵ ئەدا بە دەرس و پەند و حیکایەتەکانی دۆخەکە بگۆڕێ و خەڵکەکە وا لێبکا هیچ نەبێ واز لە کوشتن و درەخت بڕینەوە بێنن ..
ئارایش هەوڵی نۆژەنکردنەوەی خانووەکە دەدات و ..دیوارە

ورگدراوەکانی ڕێک دەکاتەوە و سواغیان دەداتەوە و تولە مێوێک د□و□نێت و.. پەنجەرە بچووکەکە لا دەبا و پەنجەرەیەکی گەورەی لە جێ دادەنێ بۆ هاتنە ژوورەوەی ڕوناکی زیاتر ..بۆ بینینی ئاسمان و زەمینی زیاتر لێیەوە .. ئەمە خانوو□ی□کە سەد ساڵێکە دروست کراوە . . لەگەڵ ئەوەی کە چەندەها جار کوشت و کوشتاری لێکراوە و ئەسپ بە خوێنەوە لە حەوشەکەیدا وەستاون و ..بە هەزار ڕجا و تکا و بەرتیل ، لاشە بێگیانەکانیان لە جەلادەکانی سنوور وەرگرتۆتەوە ، هێشتایش هیچ هەلێکی ژیانی تیا نەماوە .. هەمووان تینوی کوشتن و کوشتار و درەخت بڕینەوەن ، تەنانەت پیرەمێردەکەی دراوسێیان ، ئامۆژگاریان ئەکا کە دارتووەکەیان ببڕنەوە کە هەرچی چۆلەکەی دنیایە لە خۆی گرتووە و ..جریوە و جوکە و زاوزێی لەسەر ئەکەن و خەڵکەکەیان بێزار کردووە ..!! خەڵکێک کە سەوزایی و باڵندە و جریوە و جوکەیان پێ قبوڵناکرێ ، بەڵام کوشت و کوشتار و ئەسپی خوێناویی ، بەردەوام دووبارە دەبێتەوە و دێتە بەرچاویان ..
ل□□ر□دا نووس□□ر ک□م□□گ□ایەکی تەواو ترسناکمان نیشان ئەدا ، بە جۆرێک داپیرەی ئارا ، هەوڵ ئەدا یادگارییەکی جوان بدۆزێتەوە و بۆ ئارای باس بکا ، کە ڕێک لە ساڵی 1975 دا عەشقی لالۆی فرۆشیاری دەستگێڕ و ئافتاو لەو گەڕەکەدا ڕوو دەدا ، کە خاڵێکی جوان و ڕوناکە ..پێشتر شتی وا جوان ڕووی نەداوە ، بەڵام ئەوە شتێکی مەحاڵە ، هەر دوای ماوەیەک برای ئافتاو ، ئافتاو ئەکوژێ و لالۆیش بەر چەقۆ دەدات ، دوای چەند ڕۆژێ ئەویش ئەمرێت..
ئەمە تاکە چیرۆکێکی جوانە لەو کۆڵانەدا کە شایانی گێڕانەوە و ڕووی مەجلیسی هەبێ ، کەچی ئەویشیان خوێناویی کردووە ، خەنجەر بەدەستەکانی کۆڵان ، کۆتاییەکی ترسناک و ناخۆشیان بۆ دانابوو ..
مامی ئارا ، دوای 20 ساڵ وونبوون دێتەوە و .. خوێیاو ئەکرێتە بنکی دارتووەکە و ..دارتوو وشک ئەبێت ..مام بێ پێچ و پەنا ، هاتۆتەوە بۆ فرۆشتنی خانووە سەد ساڵەکە و ..درۆیەکی شاخدار ئەهۆنێتەوە گوایا براکانی پێش کوشتنیان ، لە هەموو شتێکی ئەو خانوو باخە خۆش بوون و داویانە بە ئەم .. کاتێکیش ئەبینێ ئارا بەو تەرحەی ئەو ڕازی نیە و ..دۆکیومێنتەکانی باپیره گەورە زیندوو دەکاتەوە کە شتێکی لەوەی تێدا نیە مامی باسی دەکا .. داپیرە نەخۆش ئەکەوێ ، وڕێنە دەکا ، داوای فڕوجاو ئەکا ..ئارا وا لێدەکا مراوییە دڵخوازەنی بێنێ ، تا خوێنیان بڕژێ و بۆی بکات بە فڕوجاو .. ل□□ر□دا ، ووشەی خوێن داپیری ووریا دەکاتەوە و .. داوای لێبوردن لە مراوییەکە ئەکات و پەشیمان دەبێتەوە لەو وڕێنانەی .. بە ئارا ئەڵێ بیبەرەوە شوێنی خۆی با بێچووەکانی دڵیان شتێ نەکا ..

لە ڕێی گۆڕانەوەیدا ، پیرەمەردی دراوسەیان هەواڵەی دەداتە کە مامی باخەکەی سووتاند و .. خەزانەکەیانی ڕەنج بە خەسار کرد ..بێگومان باخ بە خۆی نەبە ، ئەیسوتێنێ .. نیشتمان بە خۆی نەبێ ، ئەیفرۆشێ و ئەیڕوخێنێ .. هەر لەو کاتەیشدا ، مامی بە خەنجەرەوە دەت ئارایش بکوژێ .. چونکە تاکە بەربەست لەڕێیدا ، ئارایە .. دەست دادەنێتەوە بەی ، ناتوانێ ، ئارا کەڕێگەتترە ، مامی به پشتدا ئەکەوێ ، ئارا خەمی داپیرەتی ، کە ئەڕواتە سەرەوە بە ژوورەکەی داپیری ، حەوت زەمانە مردووە ..
توشی شەک ئەبێ ، دەتێ خوارەوە ، وەک نەستی پەی بەڕێ ، بەڵکو مەرگی نەنکی ، مامی وریا دەکاتەوە و ..وەک کوڕ و مام ماڵەکە ئاوەدان ئەکەنەوە ..پیرەمەردی دراوسەیان ، پەی دەڕێ مامت مرد ، کە پشتا کەوت ، کەلەی تەقی مرد ، خەتای خۆی بوو ، تۆ داکەکیت لە خەت کرد ، وات نەکردایە ئەیکوشتی ..!!
لەم چیرۆکە خەرا و پڕ لە مەژووی کەن و نوێ و داهاتوودا ، کە هیچ تروسکاییەکی تێدا بەدی ناکرێ ، بەجگە لە ئارا ، خوێنەر تاکو سەر ئەسقان نائومێد ئەبێ ..لە ماڵەکدا هیچ سەوزاییەکی تیا نەماوە ..چڵەکە و جریوەی تێدا شار بەدەر کراوە ..باخی تیا
Nawzad Bandy
سووتاوە ، براکانی تێکڕا کوژراون .. ئەسپەکان فرەشراون ، یان دەرمانخوارد کراون و مردوون .. داپیرە ، کە نیشتمانێ ، به نانکەری ماڵان نەوەکەی بەخێو ئەکا و ..وازی لە هەموو شتێ هێناوە یان ڕاستتر شتێک نییە هیوایەکی لەسەر ڕێ بنێت ..
ئەم چیرۆکی نیشتمانەکە ، کە سەد ساڵە ، ئەوەی خوا پەی ناخۆشێ ، داگیرکەری دوور و نزیک بەسەریدا هێناون و ..خۆیشیان لەناو خۆیاندا ئەوەی داگیرکەر و بێگانە پەی نەکردوون ، بە خۆیان کردووە ..
بەڵێ ..ئەم کەمەڵگا خەمگینە پڕ لە دوژمن و دوژمنکاری و براکوژییەی کە جەلال عەبدوڵا ساڵح بەی نەخشاندووین ، ئەو واقیعە تاڵەیە کە هەموومان ئەیبینین و ئەیبیستین و ئەیخوێنینەوە بە ئەوەی هیچ پەڕژێ و چارەیەکی دوور و نزیکمان هەبێ بەی …
یەشار کەمال ئەڵێ : پەم باشە دەزەخێک لە واقیع دروست بکەم ، نەک بەهەشتێک لە خەیاڵ ..
نووسەری ئەم چیرۆکانەیش نیشانە پەک بووە کە واقیعی گواستەتەوە ناو چیرۆکەکانی .. لەگەڵ هەشتنەوەی هیوایەک کە ئارایە ، بۆ بنیاتنانەوەی نیشتمان ..وەک بەڵێ هەشتا بوار ماوە و ..نەوەیەک هەن کە پاک و چاک و ڕاشنبیرن ، ئەتوانن کەتایی بە زنجیرەی خوێن ڕشتنەکان بێنن و ..نیشتمان دروست بکەنەوە ..

ماو□ت□و□ ب□د□م نووسەر زمانێکی زۆر پاراو و ڕێک و ئەدەبی هەیە و چێژێکی تایبەتی بە خوێنەر ئەبەخشێت ، بێجگە لە دوا ووشەی چیرۆکی مراوییەکانی نەنکم کە دەڵێ ئەنجامەکەی بەو جۆرە (کشایەوە)، کە دەبوو بیووتایە (شکایەوە) ..
پێ دەچێ هەڵەی چاپیش بووبێ ..

بیرەوەریییەکانی فەقێیەکی گومڕا (40).. شەمام□ بارەوانی

بەشی چل

فەقێیەکی ئیخوانی و دوو ڕۆژنامە نووسی کافر..!

لەو د□می گەڵۆزییەدا، کە لە بەشی پێشوو باسم کرد، پیاوێکی ئیسلامی، کە زۆر هاوڕێ بووین، گوتی:مامۆستا دوو بێ دین، دوو ڕۆژنامەنووسن، لە هەموو ژیانی خۆیاندا نەهاتوون بۆ مزگەوت، جەلالی و بێ باوەڕن، لە کەرکوک، لە ڕۆژنامەیەک دەنووسن و کاردەکەن.

تازه وا خەریکە خودا هیدایەتیان دەدات و ه□ندی ه□ندی دەستیان کردووە بە نوێژ و دانەیەکیان جار جار دێت بۆ مزگەوت.

گەر تۆ بتوانیت کاریگەریان لەسەر دروست بکەیت و بەڵکو بەرەو بیر و باوەڕی خۆمانیان بهێنیت و دەعوەیان لەگەڵدا بکەیت.

گوتم:چۆن بتوانم ئەوە بکەم؟

گوتی:سەردانییان بکە و قسەیان لەگەڵ بکە. گوتم زۆر باشە، مادام هەندەک بڵاوکراوە و نامیلکە و شتی ئیسلامیانەی خۆشمانم لایە و بۆیان دەبەم.

گوتی:ئەوە هەر زۆر باشە.

ڕۆژی هەینی هات و من لە وتار، کە سەری ساڵ بوو، وتارەکەم تایبەت بە لە دایکبوونی مەسیح بوو و خراپ دابەزیمە سەر کرێسمس و جەژنی

سەری ساڵ و مەسیحیەکانم بە گومڕا و لادەر و کافر وەسفکرد و گوتم وەڵاهی، سومە وەڵاهی، مەسیح لە ئێوەی خاچ پەرست و بەراز خۆر بەرییە.

کۆمەڵەک ئایەت و ڕیوایەت و شتی ئیسلامیم هێنایەوە سەبارەت بە مەسەلەی سێکوچکەی (باوک و کوڕ و ڕۆحی پیرۆز) و ئاگر لە دەمم دەباری و خراپ دەم شیڕاند و تا هێزم تیابوو دەنگم بەرزدەکردەوە و لەگەڵیشد جوڵەم بە دەستەکانم دەکرد.

کاتێک وتارەکە تەواوبوو.

ڕێکەوتێکی چەند سەیربوو !

من خۆم بە تەمابووم بڕۆمە سەردانیان و بەو مێشکە بچووکە و ئەقڵیەتە سەخیفەی ئەوسام، عەلەساس دەعوەیان لەگەڵدا بکەم و بیبانکەم بە ئیخوانی.

دانەیەکیان دوای وتارەکە، هات و تەوقەیەکی گەرمی لەگەڵدا کردم و گوتی مامۆستا دەبێت لەگەڵ من بێیت.

لە دڵی خۆمدا گوتم: ئۆخەی، بە خوای لۆی گرتم و دەرفەتەکی زۆر باشه لۆ دەعوەکردنێ. من توم لە عاسمانێ دەویست، کەچی تۆ لە عاردی و بە پێیەکان خۆت، هاتووتیەت بەردەستەکانم.

ڕۆیشتم لەگەڵ کاکەی ڕۆژنامە نووس. لە ماڵێ گوتی:مامۆستا بەڕاستی وتارەکەت زۆر جوان و بەهێزبوو.

تۆ لە داهاتوو دەبیت بە مەلایەکی زۆر زیرەک و جیاواز. بەڕاستی مەلای تر، لەگەڵ ڕێزم هیچی وایان پێ نییە و مر□ق ه□ر تاقەتی نییە گوێیان بۆ بگرێت.

کەوا مەدحی کردم، خەریکبوو باڵ بگرم و بفڕم لە خۆشیان و تابڵێیت کەیف بەخۆم هات.

جامن تەبیعاتێکم هەبوو، بەشێکی فەقێکانی تریش وابوون، حەزمان لێبوو لە وتار خۆمان فشکەینەوە و بگۆڕێنین و شیڕه شیڕ و قسەی قەڵەو بکەین و لاسایی فلان مەلای ئیسلامی بە هات و هاوار و فیسار مەلای تری وتار ئاگرین بکەینەوە، تا خەڵک بڵێن وای ماشاللە لەو مەلا زیرەکەی، کوڕە وتارەکانی چەند خۆش و بە قووەتن هاهاها

جا من، هەموو جار کەوتار تەواو دەبوو، بە خەڵکەکەم دەگوت: وتارەکەم چۆن بوو؟ بە دڵتانبوو؟ ئەرێ بەلاتانەوە خۆش بوو؟

هاهاها

ئینجا دوای ئەوەی ڕۆشتمە ماڵی ڕۆژنامە نووسەکە.

هاتمەوە هەولێر و حوجرە و گوتمە فەقێیەکان، ئەوە، ڕۆژنامە نووسێک زۆر مەدحی وتارەکەی کردووم و خۆم هەڵدەکێشا و فەخفەخەم لێدەدا، یانی من زۆر موهیمم نەک هەر خەڵکی عەشایەر هەمووی زۆریان وتارەکانی من لا دڵگیر و خۆشە، تەنانەت ڕۆشنبیر و ڕۆژنامە نووس و نووسەرەکانیش.

حەققەت واشبوو، من لە نێوان فەقێکان دەتوانم بڵێم تاقە فەقێ بووم، وتارەکانم هێندە دەچووە ناو دڵی خەڵکەوە، فەقێ لوقمان برادۆستیشمان لەگەڵ بوو، خەڵکی سیدەکان و ئەو ناوە بوو، کە زۆر هاوڕێ بووین.

دوای ئەوەی ئەو کۆلێژی زانستە ئیسلامیەکانی(سلێمانی) و منیش کۆلێژی زانستە ئیسلامیەکانی زانکۆی سەلاحەدین(هەولێر)م تەواوکرد و ڕۆشتین بۆ شاری وان، لە باکوری کوردستان و ئەو لە زانکۆی(یوزونجیل) من لە کۆلێژی(ئیلاهیات) و بەشی فەلسەفە، ماستەرم لە فەلسەفەی ئیسلامی تەواو کرد. ئەویش ماستەر لە (زانستی فەرمودە) و پار پێی گوتم کە ئێستا لە کۆلێژی زانستە ئیسلامیەکانی زانکۆی سەلاحەدین مامۆستام و وانە دەڵێمەوە.

فەقێ لوقمانیش وتارەکانی جوان و توند و خۆم ئاسا به شی□ شی□□ بوو هاهاها

بەلاغەت و فەساحەت و هونەری دەربڕین و ئەتەکەتی وتاربێژی باش بوو و هەردووکمان سەرەتا لە حوجرەی یەکگرتوو دەمان خوێند، وەلێ لە ژێرەوە زیاتر مەیلمان بە کومەڵەی ئیسلامی و عەلی باپیرهە بوو. من و ئەو فەقێ لوقمانە پێکەوەش قورئانمان لەبەردەکرد لە حوجرە و قوتابخانەی(محەمەدیه، بۆ زانستە شەرعیەکان). من هەموویم لەبەرکرد و ئەویش وابزانم تا پانزە جوئێک ڕۆیشت و ئیتر هەڵە نەبم وەستا.

وەک وتم من و فەقێ لوقمان ڕەوانبێژ و وتاربیژی و شتمان باشبوو، دەنا فەقێکانی تر هیچی وایان تێدا نەبوو وەک ئێمە وتاری خۆش و بەهێز، یان لە وتارداندا زا□□ بن.

کاکە بە خوای ئەو خەڵک و عەوامە، بە تایبەتی لایانگر و ئەندام و جەماوەری بزوتنەوەی ئیسلامی و کۆمەڵەی ئیسلامی، حەزیان لەو جۆرە وتارانەبوو کە پڕی جوێن و قسەی ڕەق و توند بوو لە بەرامبەر حکومەت و خەڵکی مەیخۆر و گۆرانی بێژ و سیکۆلار و مەسیحی و قەشە و کە و کەیتری دەرەوەی بازنەی ئیدۆلۆژیا و بیروباوەڕە ئیسلامیستەکەی خۆیان و دەیانگوت فڵان مەلا بە غیرەتە و ناترسێت.

من خۆشم وام دەگوت. فەقێی تریش کە هاوڕێم بوو، دوایی بوو بە داعش و ڕۆشتە سوریا و لەوێ کوژرا. هەشیان بوو چووە سەرمەزهەبی مەلا کرێکاری و دواتر لە ئاسایش ماوەیەک گیرا، هەروای دەگوت. من سەرەتای فەقێیاتیم، ئەو مەڵا و وتاربێژ و واعیزانەم زۆر خۆش دەویستن، کە لە وتارەکانیان توند و لە بیر و باوەڕ توندڕەبوون.

با زۆر درێژەی پێنەدەین و بێینەوە سەر مەسەلەی دوو ڕۆژنامە نووسە کافرەکە !

هەڵبەت من دانەیەک لەو دوو ڕۆژنامە نووسە، تەنها لە مزگەوت هەرهەندەم بۆ ڕێککەوت کە تەوقەیەکی لەگەڵدا بکەم و تەواو، ئیتر.

ئەو پیاوەیتریان تەعزییەک لە دێیەکە هەبوو، من قورئان و فاتیحام دەخوێند، دەم دەمیش پشووم دەدا. لەپاڵم دانیشتبوو، قسە و گفتوگۆی فیکری و سیاسیمان دەکرد. حەقیقەت زۆر شارەزا و لێهاتووبوو و جوان باسی ئێران و ڕۆژئاوا و بابەتی عەولەمە و تەکنەلۆژیا و

شتی دەکرد.

ئیتر دوای ئەوەی گوتیان بێیتەوە ئەو دێیە، پشتت لە زگت نەرمتر دەکەین. جارێکیتر من توخنی ئەو دێی گۆڕەزییە نەکەوتمەوە. تەنها ئەوە نەبێت، کە هەموو جار کاتێک بەڕێگای کەرکوک دەڕۆم بۆ سلێمانی و لە ڕاست گۆڕەزی یادگارییەکانم دێنەوە یاد و تێر تێر پێدەکەنم.

ئەوە بەسەرهاتی من بوو لەگەڵ ئەو دوو ڕۆژنامە بەڕێزەی کە ئێستا نازانم چیان لێهاتووە !

ئایە گەڕانەوە سەر کافریەتی پێشوویان و وەک من، بە یەکجاری دەستیان لە نوێژ و مزگەوت و ئایین و شت هەڵگرت هاهاها یان سەرەنجام بوونە دوو کەسی فول دۆگمایی و فەندەمەنتاڵیستی تەمام عەیار ؟

هەڵبەت وشەی کافریم لێرە وەک تەنز و جەت بۆ ئەو قۆناغە هەرزەییەی

فیکری ئەوسام بەکارهێناوە.

گەرنا من، دوای ئەوەی هۆشیار بوومەوە و بووم بە کەسێکی (لائیک)، وشەی کفرم بە تەواوی لە فەرهەنگ و بیرکردنەوەی خۆم دا سڕییەوە.

لە کۆتاییدا ماوەتەوە بڵێم: ئاییندارى زۆربەی ئاییندارانی نێوبازنەی هەموو ئایینەکان، هەمووی لە ڕێگەی عاتیفە و بۆماوەیی و ڕێکەوتی جوگرافییەوەیە. زۆر کەمن، ئەوانەی لە ڕێگای لۆژیک و بەراوردکاری نێوان ئایین و فەلسەفەکان و بیرکردنەوەیەکی ئەقڵانی و زانستیانە و بابەتیانە، بوون بە هەڵگری ئایینێکی دیاریکراو.

هەمووی باوک و دایکی، یان ئەندامانی خێزانەکەی، عەشیرەت و دەهات و گەڕەک شارەکەی، وڵات و دەڤەرەکەی، هەڵگری فلان ئایین و فیسار مەزهەب و ئەم بیر و باوەڕ و ئەو ئیدەلۆژیان، بۆیە ئەمیش.

سەفەری (ئەبوسەباح و مام جەلال).. مەولود ئیبراهیم حەسەن

- هه ولێر

لە هه ولیرەوە بە لای (هونەرمەند حەسەن زیرەک) و (میرزا کەریم خۆشناو) لە ئێران ، سەفەرەکی گرنگ و مێژوویی، تائێسات بە هۆی ئەوە سەفەرە زۆر باسی ئەبوو سەباح کراوە ، بەڵام مام جەلای هاو سەفەری کەمتر ناسراوە ، ئەوا لێرە ئەو چاو پێکەوتنە لە گەڵ ئەو بەڕێزە بڵاو دەکەینەوەو پێشکەشی بە زیرەکدۆستان و دۆستانی هونەری کوردی دەکەین . مەولودی براتان

**

چاوپێکەوتنێک لەگەڵ مام جەلال مستەفا

زیرەک: مام جەلال نا بابە …کاک جەلال با لە هەولێر نەیگرن !

نالی مەزن لە باسی خۆی دا دەفەرمووێ : نالی ئەنیسی کەس نییە! ئەم وتە بەنرخەی نالی بە هەمان ئاست و مانا حەسەن زیرەکی مەزنیش

دەگرێتەوە. زیرەک شایستەی ئەوەیە کە هەموو هەناسەیەک و هەموو هەنگاوێک و هەمووماڵێک و هەموو گوندێک و هەموو شارێک و هەموو وڵاتەکی کە گەڕاوە و تێیدا گوزەری کردووە و ئاوارە و دەربەدەر بووە هەموو مرۆڤێک کە دیویانە و ناسیویانە، بنووسرێتەوە و بەوردی کۆمەڵ بکرێ، چونکە هەموو کاتێکی ژیان و هەموو شوێنێکی زیرەک هەموو زۆر و کەم تێیدا ژیاوە و هەموو بەڕێزێک کە دیویانە و ناسیویانە پەیوەستە بە هونەرەکەی .

هەر لە زەدی هاتنە دونیایەوە (گوندی هەرمەلە!) هەتا ئەو بستە خاکەی تێدا نێژراوە(ناڕەشکێن) هەرهەمووی بە زنجیرە و بە ڕووداو و بەسەرهاتەوە بەسەربکرێتەوە. چونکە زیرەک گەوهەرڕێژ و گەوهەرگە بووە .. ئەم گەوهەر ڕژان و گەوهەرگوتنەش خوێنی دڵ و هەناسەی گیانی خۆی بووە، زیرەک زۆر بە هەرزان داویەتیە(کوردەواری) ئەگەر هەتا لە ژیان بوو زۆربەی کات بەشی هەر ڕووشکان و سەرشکان و دڵشکان و لێدان و ئاوارە و دەربەدەریی و گرتن و بێ کەسیی و بێ خانە و ماڵ بووە . ئێستا ڕۆژی ئەوەیە ئەم مێژووە پڕ خوێن و فرمێسک و هەناسە ساردیە وەک خۆی بخرێتە بەرچاو و بزانرێ و بناسرێ و بگوترێ .

ئەمە تا ئێستا کەمێکی کەم لە ڕاستی ژیانی ئەو پیاوە مەزنە دەزانین، زیرەک لە ئێران و عێراق هونەرمەند و دەربەدەربوو لە زۆر شاری کوردستان بە ساڵ و مانگ ماوەتەوە. بۆ نموونە نزیک شەش ساڵ لە بەغدا هونەرمەندی ئێستگە بووە و ماوەتەوە، کوا میژووی ئەم ساڵانە؟ کوا بەسەرهات و کارکردن و شەو نووستن و شەوە ئاهەنگ و دانیشتنەکانی؟ بە غدا چۆڵ نەبووە! پڕبووە لە کوردی ڕۆشنبیر و هونەرمەند و پیاوی هوشیار و سیاسی و هاوڕاتی دڵسۆز، کە زیرەک سەروکاری لەگەڵ هەمووان هەبووە . لە خۆشی و ناخۆشیەکانیان دا هاوبەش بووە، لە ڕادیۆی بەغدا دەست و هاوکاری هونەرمەندانی گەورە و ناودار و کادیر و کارمەندی ڕادیۆکە بووە. زیرەک کەسێکی کۆمەڵایەتی و پیاوێکی دەستەنی بووە بە هەمووان . ئەوەتە ڕەحمەتی دکتۆر مارف خەزنەدار دەنووسێ : لە پەنجاکان و شەوی ژنهێنانەکەم زیرەک تا بەیانی گۆرانی گوتووە . ئایا هەر لە بەغدا زیرەک هاوبەشی چەند ئاهەنگ و خۆشی و بۆنەی چەند ماڵ و خانەوادەی کردووە ؟ بەچی هەواڵ و ئاهەنگەکان نازانرێن و نابیسرێن؟؟ ئەی ئەو ساڵانەی کە لە کرماشان و تاران و سنە و سەقز و تەورێز و بۆکان و مەهاباد و شنۆ و سەردەشت و هەولێر و موسڵ و کەرکوک سولێمانی و کۆیە و کوێ بووە؟ هەریەک لەم شارانە دەکرێ بە کتێبی گەورە و چەند بەرگی باس لە ژیان و هونەری زیرەک بکرێت و ئەو ئاهەنگ و بەسەرهات و خۆشی و ناخۆشیانەی کە دیویەتی کۆبکرینەوە . هەروەها چاوپێکەوتن

لەگەڵ ئەو بەڕێزان□ ب□ر□ كە زيرەك دۆستايەتى و هاتووچۆى
خانەوادەيى لەگەڵيان هە بووە، ئەو ماڵانەى كە ئاهەنگى تێدا
تۆماركردووە، هەموو ئەو ميس□زيەن و هونەرمەندانەى گۆرانى لەگەڵ
گوتوون و هە موو ئەوانەى لە گۆرانييەكانى زيرەك لە ڕاديۆكان كۆرس
و هاوكار بوون . هە روەها ئەو شوێنانەى كە زيرەك كارى تێدا
كردوون و ئەو بەنديخانانەى زيرەك تێياندا زيندانى كراوە و ئەو
شاگردانەى زيرەك لە هوتێلى سنە و ئەوانەش لە كانى مەلا ئەحمەد
شاگردى زيرەك بوون .. بە ساڵ و مانگ، زيرەكيان چۆن بينيوە و چۆن
ناسيوە؟! كوا باس و گێڕانەوەكانيان ؟؟.
ئێمە بەختى ئەوەمان نە بوو لە نزيكەوە بەخزمەت زيرەك بگەين و
چاومان بە ديدارى ڕوونبكەينەوە و دەروونمان بە گفتوگۆ و دەنگە
خۆش و پڕ لە هونەرەكەى ساف و ئاسودە بكەين. ئێستا بە ياساى (بابا
تاهيرى هە مەدانى) كە فەرموويەتى : من كە بۆم ناكرێ بچم
خۆشەويستەكەم ببێنم ! واچاكە بچم ئەوانە ببێنم ..ك ە بۆيان دەكرێ
بيبێنن .- پ□رزينێك لە گوڵ – ئێمەش ئێستا دەچێنە خزمەت بەڕێزێك
كە لەگەڵ ڕەحمەتى(ئەبووسەباح) پێكەوە چوون□ تە خزمەت زيرەك و دە
ڕۆژ لە نزيكەوە لە شارى بانە و لەگەڵ ميرزا كەريم خۆشناو لەگەڵ
زيرەك ژياون و هاوبەشى شەو ئاهەنگەكانى بوونە . ئەويش ئەو
بەڕێزەيە كە زيرەك لە كاسێتى ئەبووسەباح دە فەرمووي□: نابا بە نا
كاك جەلال.. مام جەلال نا با لە هەولير نەيگرن!
دۆزينەوەى مام جەلال مستەفا
من بەهۆى براى بەڕێزم(دكتۆر ئازاد عوبێد) و دكتۆر ئازاديش بە هۆى
براى هونەرمەند (ئازاد قەرەداغى) ماڵى هاوڕێ و هاوسەفەرى (ئەبوو
سەباح) (مام جەلال)مان لە شارى هەولێر دۆزييەوە، لەگەڵ براى
وێن□گ□ر(هيوا فەتاح) شەوێكى پايزى ٢٠١٨ هەموومان پێكەوە
هەرچوارمان چووێنە ماڵى مام جەلال .
پێناسەى مام جەلال
ئەو بەڕێزە ناوى تەواوى (جەلال مستەفا تاهيرئەحمەد)ەو لە
عەشيرەتى(مەلازادە) يەو- بە گومانەوە – دەڵێ لە ساڵى ١٩٣٠ لە
كۆيە لە دايك بوويمە . لە ساڵى ١٩٤٠ ماڵيان هاتووەتە شارى
هەولێر، نەچووەتە قوتابخانە و خوێندەوارييەكى كەمى هەيە و چووەتە
سەربازيى و لە ژيانيا بە كاسبى ژياوە و وەك خۆى دەڵێ؛ زۆر گەڕاوە
و زۆر وڵاتى ديوە.لەگەڵ ئەبووسەباح و ميرزا كەريم خزمايەتيان
هەيە و جگە لەوەش پێكەوە لە سەرەتاى شەستەكان لە (پارتى
ديموكراتى كوردستان)خەبات و كاريان كردووە .
كە چووێنە ماڵى بەڕێزيان زۆر بە ڕووخۆشيى و پێخۆشيەوە پيشوازى
كردين و زۆر بە دڵكراوەيى ئەوەى لە بيرى مابوو بۆى باسكردين،

هەندە هەبوو بەهەی تەمەنەوە کە خۆی گوتی : ئێستا من تەمەنم ٩٠ ساڵە، زۆر بە تەواوی وردەکاری سەفەرەکەی لەبیر نەمابوو، کەچی لە باسی حزبایەتی و خەباتی نهێنی خۆیدا یادەوەرییەکانی زیندووتر بوون و هەر بەیەک زوو زوو دەچووە سەر کاری خەباتی سیاسی؛ کەچی ئێمە بەدوای یادەوەرییەکانی دا دەگەڕاین ئەوەی کە پەیوەندی بە زیرەکەوە بوو. هەر بۆیە بە هەر وەڵامێک زیاتر لە جارێک پرسیارمان لێدەکرد بە ئەوەی لە وەڵامەکان دڵنیابین .

لێمان پرسی تۆ کەی یەکەمین جار زیرەکت بینی؟

گوتی: من دوکانم هەبوولە هەولێر و لە بەغدا شتومەکم دەهێنا، دەچوومە (فندق فەرح) کە دواجار بوو بە (فندق شیمال) و پاشتر بوو بە(فندق ئەربیل) حەسەن زیرەک ئەودەم لە شەقامی ڕەشید لەسەر کۆڵانی کتێبفرۆشەکان – شەقامی موتەنەبی – ماستاوی دەفرۆشت .

گوتم؛ چ ساڵێک بوو ؟

گوتی ؛ وابزانم ساڵی ٥٠ بوو !

گوتم : دەڵێن زیرەک لە ساڵی ١٩٥٣ چووەتە بەغدا !

گوتی ؛ لەوانەیە ..نازانم .

گوتم : زیرەک چەند ساڵ ماستاوفرۆشی کرد لە بەغدا ؟

گوتی : دوو ساڵ !! زۆر دڵنیا نە بوو .

گوتم : زیرەک چی لەبەردەکرد ؟

گوتی : کراس و شەڕوالێک .

گوتم: زیرەک کە بە ڕۆژ ماستاوی دەفرۆشت، شەوانە ئاهەنگی دەگێڕا ؟

گوتی : نازانم .

گوتی : دوایی لە فندق فەرح کاری دەکرد، بەیانیان کە جێگاکانی ڕێکدەخستەوە لەبەر خۆی گۆرانی خۆشی دەگوت . کابرایەک لەوێ بوو لە ڕادیۆی کوردی کاری دەکرد، بە عەلی مەردان دەڵێ ؛ کوڕێکی ئێرانی لێرەیە دەنگی زۆر خۆشە . عەلی مەردان دەڵێ ؛ بیهێنە . عەلی مەردان دەنگی تاقیدەکاتەوە و بەدڵی دەبێت و لە ڕادیۆ دایدەمەزرێنێ .

دوایی گوتی لە سەرەتای شەستەکان حەسەن زیرەک لە ماڵی میرزا کەریم لە هەولێر و گەڕەکی (تەعجیل) گۆرانی گوتووە .

پرسیم ؛ چ ساڵیک بوو ؟

گوتی ؛ نازانم .

لێم پرسی مام جەلال ئەو سەفەرەی کە لەگەڵ ئەبووسەباح کردتان بۆ ئێران و چوونە لای زیرەک چۆن بوو ؟

لە وەڵامدا گوتی : ئێمە(خەلیە- شانە) بووین و خەلیەکەمان ئاشکرا بوو. لەوێدا مام جەلال بەدرێژی خەبات و حزبایەتی خۆی و ئەبووسەباح

و میرزا کەریمی گەڕایەوە، گوتی ؛ میرزاکەریم پۆلیس بوو، سایەقیش بوو لەگەڵ (عەریف عوسمان و عەریف هەمزە و حەمەسالح معاون ئامیر حەرەس بوو، هەمزەیەکیش هەبوو عەرەب بوو مەشجەبی هەولیرەیان بە پێشمەرگە برد .)ئیتر بەم هۆیەوە میرزا کەریم دەکەوێتە ئێران و لەوێ حەسەن زیرەک دەدۆزیتەوە و ەبن بە برادەر و دراوسێ . میرزا کەریم خۆی لە کتێبەکەی – هەندێک لە بەسەرهاتەکانی زیرەک – باسی ئەو ناسین و پێکەوەییەی خۆی دەکات لەگەڵ زیرەک .

لە پایزی ١٩٦٩ مام جەلال و ئەبووسەباح لەگەڵ (ئایشە گوڵ)ی خێزانی میرزا کەریم چوونە ئێران، ماڵی میرزا کەریم لە شاری (بانە) بوو لەگەڵ زیرەک دراوسێ بوون. پاش ئەوەی لەسەر سنوور و لە مەخفەری ئێرانی ئیزنیاندایین، میرزا کەریم هات و ئێمەی بردە ناو شار و لە ڕێگا لە چایخانەکەی زیرەک لاماندا. ئەبووسەباح بە مام جەلال دەڵێ؛ چەندجار زیرەک ماچ دەکەی ؟ دەڵی شەش جار . ئەبووسەباح دەڵی من دوازدە جار زیرەک ماچ دەکەم . (دواتر زیرەک بە میرزاکەریم دەڵێ ؛ میرزا ئەگەر خزمەکانت ساڵی دووجار بێن و ئاوها من ماچ بکەن، ئیتر من پێویستیم بە خۆ شوردن نابێ !) مام جەلال گوتی؛ هە رلەوە شەش وێنەمان – لەگەڵ زیرەک- گرت .

گوتم ؛ زیرەکتان لە چایخانەی (کانی مەلا ئەحمەد) بینی؟گوتی؛ بەڵێ . گوتم؛ چایخانەکە چۆن بوو؟ گوتی : کانیەکی گەورە بوو پڕبوو لە ساردەمەنی، دەوروبەری کانیەکە هەمووی سەوزایی و مێوەجات بوو، زیرەک خۆی چاندبووی، سێ چوار شاگردی هەبوو (ڕابە خانم)ی خیزانیشی لەوێ کاری دەکرد، لە چایخانەکە شیو و خواردنیشیان درووست دەکرد . قەرەباڵغ بوو خەڵک زۆر دەهاتن بۆ کات بەسەر بردن .

مام جەلال بەردەوامە و دەڵێ: ئێمە دە شەو لە ئێران ماینەوە، هە موو شەوێ پاش نانخواردن لە ماڵی میرزا کەریم دەسوڕاینەوە ماڵی زیرەک و ئەویش گۆرانی بۆ دەگوتین . گوتم ؛ چ گۆرانیەکی بۆ دەگوتن ؟ هە موو گۆرانیەک هەرچی بهاتبایە سەر زاری دەیگوت، شارە زۆنگە زۆرە بوو . گوتم ؛ گۆرانی نوێی بەگوتن ؛ گوتی بەڵی . گوتم چی بوو گوتی لە بیرم نەماوە .

تێبینی : ئەو کاسێتەی بە کاسێتی – ئەبووسەباح – ناسراوە ، کاسێتێکی گرنگ و مێژووییە ، بەداخەوە بە تەواوی بڵاو نەکراوەتەوە و لێی بڵاوە . مام جەلال دەڵی ، کە گەڕاینەوە دواتر میرزاکەریم لە گەڵ هەندیک وێنە بۆی ناردین. لەم کاسێتەدا زیرەک کەمێک لە دەردە دڵی خۆی باس دەکات و بەنسە لە هەناسەی دێت. گوێ بگرن ئەو هونەرمەندە گەورە و مەزنە لەم کاسێتەی ئەبووسەباح کە ئەو دەم مام جەلال و میرزا کەریمیش ئامادەبوون ..چ بەنکەووزەک لە هەناوی

ئەو پیاوە گەورەو مەزنەوە دێتە دەرەوە .زیرەک دەڵێ :((هونەر لە
نێو کوردا قەدری نەما ! هونەر بۆمن بە هرەیەکی نەدا !! هونەر
بۆمن کارێکی نەکرد کە بە شوێنیا بچم، چۆن کوردم و بە زمانی کوردی
قسان دەکەم !!! ئەوە خەریکم بەم زەمانی پیریمەوە وەختی پیریمەوە
دوو سێ گۆرانی دەڵێم بۆ عالەم بۆ ئاخری مەرگم کە نزیکە و
زەمانیکە خواحافیزی یەکجاری بکەم و بچمە ژێرگڵەوە کە بەشەری کورد
نەبینم !!!)) ئەرێ بەڕاست زیرەک ئەودەم نەخۆش بوو ؟!! پیربوو؟!!
نا…هە زار جار..نا ! زیرەک بەو ڕوحە پڕ لە هونەرەوە هەرگیز
پیرنەدەبوو. ئەوەی پیری کردبوو ماندووبوونی ڕوحی و دەروونی و
جەستەیی بوو . ئەوەش لە هەمووان ماندووتری کردبوو .. نەتەوەکەی
بوو … هونەرمەندانی نەتەوەکەی . ئەوانەی زیرەکیان گەیاندە ئەم
ڕادەیە لە بێ هیوایی و ڕەشبینی و بڵێ بمرم و بچمە ژێر گڵ و
بەشەری کورد نە بینم !!! بەداخەوە ..خەڵکەکە بۆ خۆشی خۆیان هەر
تەنیا داوای گۆرانیان لە زیرەک کردووە، کەسێ نەبووە بە پرسیار و
وەڵام گرێی دڵی زیرەک بکاتەوە و هە ندێک لە باری دەروونی زیرەک
سوک بکات. تۆ بڵێی کەسێک نەبێت چاوپێکەوتنیکی زیرەکی لا نەبێت ؟
تەنیا قسەبکات و باسی ژیان و هونەری خۆی بکات ؟ چونکە بێ شک
قسەکردنی زیرەک لە گۆرانیەکانی گرنگ ترە بۆ ئەمڕۆ ! من لێرە تکا
لە هەموو ئەو بەڕێزانە دەکەم، کە گۆرانی و دەنگ و هەواڵی
زیرەکیان لایە و تا ئێستا بڵاونەکراوەتەوە . تکایە تکایە تکایە
بەزەییتان بە ڕوحی بریینداری زیرەک بێتەوە و ئەو سەرمایە گرنگەی
زیرەک بڵاوبکەنەوە و چیتر دوای مەخەن. با کاسیتەکان بەناوی خۆتان
و خانەوادەکەتان بڵاوبکرێتەوە، وەک کاسێتی ئەبووسەباح و کاسێتی
ئەو ماڵە بەڕێزانەی تر کە تا ئێستا بڵاو بوونەتەوە .
گوتم : ئەودەمەی کە ئێوە چوون و زیرەکتان بینی زیرەک هیچ
نەخۆشیەکی هەبوو؟ گوتی : نەخێر هیچ نەخۆشیەکی نەبوو. گوتی جیرانی
ماڵی میرزا کەریم بوو . لە خانوێکی دوو ژووری دابوو کرێچی بوو.
منداڵیان نەبوو، بەڵام زیرەک منداڵێکی بەخێودەکرد دیاربوو هە ڵی
گرتبووەوە . لەگەڵ ڕابەخانم منداڵیان نە بوو تەنیا دوو کچی لە
میدیای زەندی هەبوو ساکار و ئارەزوو.
هە ڵوێستێکی گەورەی زیرەک
مام جەلال گێڕایەوە و پێشتریش میرزاکەریم لە کتێبەکەی نووسیویەتی
. کە ئەبوسەباح و مام جەلال لە میوانی میرزا کەریم دەبن و زیرەک
ئەوە دەزانێ کە ئەوان لە عێراقەوە و بە خۆشەویستی زیرەکەوە
هاتوون .. لەوکاتەدا لە ڕادیۆی تارانەوە بەدوای دادێن، زیرەک ئەم
داوەت□ □□ت□دکاتەوە و دەڵێ : هەموو تارانم دەنێ ناچم. ئەم
بەڕێزانە لە عێراقەوە بۆ لای من هاتوون چۆن بەجێیان دێلم .

زیرەک و هەولێر
زیرەک وەک زۆر لە شارەکانی تری کوردستان گۆرانی زۆر و جوانی بۆ هەولێردا هەڵگوتووە و گۆرانی زۆر و خۆشیشی لە هەولێر و ماڵە هەولێرییەکان بۆ هەولێرییەکان تۆمارکردووە . دەرکەوتووە زیرەک چوار ساڵ لە هەولێر ژیاوە !؟ بەڵام، بەرهەمی ئەم چوار ساڵە بە ئاهەنگ و گۆرانی و بەسەرهاتەکانی کوان ؟
کاک تاهیر کرمانج لە کتێبی (ژیان و هونەر)دا و لە لاپەڕە ٩٧-٨٢ لە باسی زیرەک دا ئەم هەواڵە پشتڕاست دەکاتەوە و دەنووسێ :(سەری خۆی هەڵدەگرێ وگوند بە گوند و شار بەشار دەگەڕێ تا دەچێتە عێراق لەوێوە دەچێتە شاری هەولێر و ئاغایەکی هەولێر و بەناوی سەعید ئاغای سەید عومەر ئاغای سەید ئەحمەدی کە خاوەن دیوەخان بووە لە قەڵاتی هەولێر، ماوەیەکی باش لەوێ دەمینێتەوە و زستانان لە دیوەخانی قەڵات لە ماڵی سەعید ئاغا خزمەتی کردووە و هاوینانیش لە گوندێکی سەعید ئاغا لە بن هەولێر بە ناوی تیمار سەرپەرشتی دروێنە و دەغڵ و دانی کردووە . بە ماوەی چوار ساڵ لای سەعید ئاغاما وەتەوە و دواتر ڕووی کردووەتە کەرکوک و لەوێشەوە چووەتە بەغدا و لە ئوتێل شیمال بووەتە شاگرد، کە کوردەکانی شارە کوردییەکان زۆربەی دەبوونە میوانی ئەم ئوتێلە. مام جەلال(مەبەست مام جەلال تاڵەبانی سەرکۆماری پیشووتری عێراقە) لەو ئوتیلە دەیناسێت ویارمەتی دەدات و دەیباتە لای عادل عیرفان کار بەدەستی ڕادیۆی کوردی، لەوێ لەگەڵ تیپی ئێزگە گۆرانییەکان تۆماردەکات و هەر لەوێشەوە ئاشنایەتی لەگەڵ مامۆستا عەلی مەردان و شەمال سائیب و هونەرمەند نەسرین شەروانی پەیدا دەکات،. دواتر بە یەکەمجار دەیەوێ هاوسەری ژیان پێک بێنێت و دیارە ئەو کچەی داخوازی دەکات خزم و کەسی کچە مانع دەبن و پێی نادەن، ئەویش دەگەڕێتەوە هەولێر و دەچێتە لای سەعید ئاغای سید عومەر ئاغای هەولێری حاڵ و حیکایەتی بۆ باس دەکات و سەید ئاغاش دەست و برد بە گەڕی دەکەوێت و دەچێتە داخوازی خاتوو زبەیدەی خوشکی حەمەسوور و لە سەر قسەی سەعید ئاغا پێشکەشی دەکەن و هەموو پارە و مەساریفی ژنهێنانەکەی دەخاتە ئەستۆی خۆی .کە (سەورە)ی واتە شۆڕشی(١٩٥٨)دەست پێدەکات حەسەن زیرەک دەستگیر دەکریت و لەلایەک گۆرانی بۆ مەلیک فەیسەڵ دا هەڵگوتووە و لەلایەک بە جاسوسی ئێرانی لە قەڵەم دەدەن، بۆ بەندکراوی دەیبەنە کەرکوک و دواتر هەولێر و ئینجا دەیبەنە موسڵ زۆر ئەزیەت و ئازاری دەدەن، ئینجا لە بەندیخانەی موسڵ بەهۆی کە سەکەوە کە ناوی(محمود عزیز)بووە و پۆلیسی بەندیخانەکە بووە و کورد بووە، ڕایدەسپێرێ خەبەری بە سەعید ئاغای سەید عومەری ئاغا دەنێرێ کە هەوڵی ئازاد کردنی بدەن، ئەنجا شەعید ئاغا دەچێتە

بەغداو واستەی بۆ دەکات و تالە سجنی موسل ئازاد دەکرێت و
دەچیتەوە ئێران .) کاک تاەیر کرمانج بەردەوام دەبێت لە
گێڕانەوەی باسی زیرەک و دەنووسێ ..دواتر سەرەتای شەستەکان
دەگەڕێتەوە عێراق وماوەیەک لە سلێمانی و دواتر سەردانی گوندی
باقلان دەکات وماویەک لەوێ دەمینێتەوە ودواتر دەچیتەوە، دووبارە
دەچیتەوە بەغدا و لە ڕادیۆی بەغدا دەستبەکار دەبێت وماوەیەکی باش
لەوێ دەمێنتەوە و بە هاوکاری تیپی مۆسیقای ڕادیۆی کوردی بەغدا
نزیکەی (٥٠٠)گۆرانی تۆماردەکات لەماوەی ئەوەندە ساڵەی کە لە
ڕادیۆی کوردی بە غدا کاری کردووە (ئەم ه□ و□ا□ن□ زۆرگرنگن لە
ژیانی زیرەک پێشتر باسنەکراون و ساغ نە کراونەتەوە، کەزۆر خاڵی
گرنگی تێدایە، کاک تاهیر کرمانج ئەم زانیاریانەی لە بەڕێزان(
میرزاکەریم خۆشناو و کاک شۆڕش نەوەی حەمەدەمین زیرەک براگەورەی
حەسەن زیرەک و حسین زیرەک برا بچووکی زیرەک و هونەرمەند ئیسماعیل
شەرەفی بۆکانی)) وەرگرتووە. هە ر بۆیە ئەم زانیاریانە زۆر پرسیار
درووست دەکەن و پێویست دەکات وردتر و تێرو پڕتر بەدواداچوونی بۆ
بکرێت و زانیاریەکان کۆبکرێتەوە. ئەگەر ئەوە بزانین کە ئەو بەڕێز
سەعید ئاغایە مێردی (زەینەب خان کچە کورد)ی خوشکی دڵداری شاعیر
بووە و زەینەب خانیش خاوەنی دێوانە شیعرێکی زۆر جوانەو باس لەوە
دەکرێت کە زەینەب خان بیرەوەری خۆی نووسیوەتەوە، بێشک باسی
زیرەکیشی کردووە، چوون زیرەک چوارساڵ لە ماڵی ئەوان بووە و وەک
نووسراوە سەرپەرشتی گوند و دروێنەی بۆ کردوون، هە روەها
بەڕێز(عەبدوڵڵا زەنگەنە) لە لاپەڕە(١٥) دیوانی زەینەب کچە کورد
دەنووسێ؛(زەینەب خان شێرەژن بوو، مشوورخۆری ماڵەوە و دەرەوش بوو،
سەرپەرشتی گوندەکەیانی دەکرد کە ناوی تیمار بوو) ئەوە هەمان
گوندە کە زیرەک سەرپەرشتی کاروباری دروێنەی بۆ سەعید ئاغا کردووە
! بێشک ئەمە بە ئاگاداری زەینەب خان و هە ر لەگەل ئەویش بووە،
زانراوە زەینەب خان بیرەوەری خۆی نووسیوەتەوە بەڕێز (حیکمەت
حەمید مەلا رەئووف خادم سوجادە برازای زەینەب خان و دڵداری شاعیر
لە لاپەڕە ٣٧ دیوانی زەینەب خان دەنووسێ :(زەینەب خان چەند
دەسنووسێکی لە دوای خۆی جێهێشتووە و بیرەوەریەکان و چەند کورتە
چی□ک□□ک و چەند شیعرێک کە بۆ منداڵ□انی نووسیوە...)، ناکرێ زەینەب
خان لەم بیرەوەریەی خۆی باسی زیرەکی نە کردبێ کە چوار ساڵ لە
دیوەخانی ئەوان ژیابێ و سەرپەرشتی کاری دروێنەی بۆ کردبن ؟! وەک
دەردەکەوێ ژیانی زیرەک کە بەشێکی لە هەولێر بووە و تێکەڵ هە
ولێریەکان بووە، تا ئێستا کەمی لێ دەزانرێ و زۆری ماوە ساغ
بکرێتەوە، بەتایبەت ئەو چەند ساڵەی کە لە ماڵی سەعید ئاغا و
زەینەب خان ژیاوە و ئەو تێکەڵیەی لەگەڵ ئەوانی هەبوە هی ئەوەیە

کتێبی تایبەتی لەسەر بنووسرێ، زیرەک بەو دەنگە خۆشەی و زەینەب خان بەو هوشیاریە ڕۆشنبیریی و هونەریەی کە هەیبووە، دەبێ زیرەکی ناو ماڵ و دیوەخانی خۆیانی باش ناسی بێت، با زیرەک لە سەرەتای گەنجیەتیشی بووبێ! زەینەب خان باسی مۆسیقای بتهۆڤن بکات و شیعر بۆ مەرگی سەید عەلی ئەسغەری کوردستانی بنووسێ ؛ زیرەکی بەردەستی خۆی لەبیر نەکردووە، ماڵی سەعید ئاغا و زەینەب خانم ماڵێکی هەبووە و ڕۆشنبیر و هونەر دەستبوونە، بێ شک کامێرا و تەسجیلیان هە بووە، من بۆ ئەوە دەچم کە لەو ماڵە بەڕێزە زیرەک ئاهەنگی تۆمارکراو و وێنەی زۆری هە بێت، بەو هیوایە نەوەکانی زەینەب خان و سەعید ئاغا ئەگەر لەبەردەست و بەرچاوبن ئەمانە.. بڵاویان بکەنەوە و دڵی زیرەکدۆستان شاد بکەن. بەو هیوایەی کە ئەو بیرەوەریەش چاپ بکرێ و بڵاو بکریتەوە و ئەو بەڕێزانەش کە ئاگاداریەکیان هەیە لەبارەی زیرەک و ئەو چوارساڵەی کە لە هە ولێر و نێو قەڵا و گوندەکانی بووە بینووسنەوە و بڵاوی بکەنەوە . بە تایبەت زیرەک پیاوێکی هونەرمەند بووە و دەستایەکی زۆر و فراوانی لەگەڵ زۆر کەسایەتی تر و خانەوادەی تری هە ولێر هە بووە و ئاهەنگی بۆ گێڕاون و چووە تە ماڵیان، زیرەک خۆی لە باسی گیرانەکەی و کە دەیهێننە هەولێر دەڵێ؛(لەو ماڵە بووم لەو ماڵە بووم کەس بە دەرەوە نەبوو .) ئەمە دەیسەلمێنێ زیرەک هاتووچۆی زۆر ماڵە کەسایەتی ناسراوی کردووە لە هەولێر، هیوادارین نەوەکانی ئەو کەسایەتی و ماڵانە ئەوەی دەیزانن لە بارەی زیرەک و کەس و کاریان بینووسن و بڵاوی بکەنەوە .

لە وەڵامی زیرەکدا هە ولیرەش خزمەتی زیرەکی کردووە ئەو خزمەت و حەواندنەوە و یارمەتیدانەی ماڵی سەعید ئاغا بۆیان کردووە خزمەتێکی بێ وێنە و گەورە بووە کە زۆر بەبێ دوو دڵی یارمەتیان داوە و کردوویانە بە کوڕی ماڵی خۆیان، ئەوەتە بە ماڵی خۆی سەعید ئاغا ژنی بۆ هێناوە .. باشترین خزمەتیش بۆ نووسین، ئەم دوو بەرگەی (میرزا کەریم خۆشناو) کە لەژێر ناوی (هەندێ لە بەسەرهاتەکانی زیرەک)وەهە روەها ئەم کاسێتەی ناسراو بە – کاسێتی ئەبوسەباح – ە .لەگەڵ هەندێک بەڕێزی تریش کە هەریەکە و بەجۆرێ و بەگوێرەی توانای خۆیان خزمەتیان بە زیرەک و ژیان و دەنگەکەی کردووە ..

تێبینی : دەبێ لێرەدا سوپاسی بەڕێزان(دکتۆر ئازاد عوبێد و هونەرمەند ئازاد هەورامی و حاجی جەلال مستەفا و کاک هیوا) بکەم کە لە چاوپێکەوتنی (مام جەلال مستەفا) هاوکارم بوون، ئەگەر ئەوان نەبووان دەزینەوەی مام جەلال مستەفا بەمن زەحمەت بوو. هەرچەندە پێشتر بەهۆی کاک (سەید حەکیم بەرزنجی) هەواڵیکم دەست کەوتبوو بەیاریش بوو لەگەڵ کاک سەید پێکەوە بچین بەلای مام جەلال مستەفا، بەڵام؛ بەداخەوە بەهۆی نەخۆشی خێزانە بەڕێزەکەی کاک سەید حەکیم کارەکە دواکەوت .

- هەروەها سوپاسی بەڕێزان مامۆستا (حیکمەت حەمید مەلا ڕەئووفە فەندی خادم سوجادە) و مامۆستا (عەبدوڵا زەنگەنە)ش دەکەم بۆ بڵاوکردنەوەی دیوانی زەینەب خان زۆر سەرەداو دەرکەوتن .
- دیسان زۆر سوپاسی برای بەڕێز کاک (تاهیر کرمانج) دەکەم کە هەردوو چاپی کتێبی (ژیان و هونەر) پەدام و کاری بۆ ئاسان کردم .

بەراورد.. پشکۆ ناکام

….بۆ زیاتر دەرخستنی ئەوەی لە دونیای ئیسلاما بەرامبەر بە دونیای ووڵاتە غەیرە ئیسلامییەکانی پێشکەووتوی بواری تەکنەلۆجیا ئەگوزەرێ ئەم چەن ڕاستیە

ئەخەینە ڕوو :

(کۆمپانیای "سامسۆنگ"ی کۆری و مەرجەعییەتی "قوم"ی شیعی و " ئەزهەر"ی سوننی)

""""""""""""""""""""""""""""""""""""

@ لە بەشەکانی بەدواچوون و پەرەپێیان و داهێنانی کۆمپانیای "سامسۆنگ" 70/حەفتا

هەزار ئەندازیار کار ئەکات و لە "قوم" و "ئەزهەر" حەفتا هەزار بانگخواز "داعی" ی

شیعە و سوننە کار ئەکەن و هانی خەڵک ئەیەن ڕقیان لە یەکتر بێ و یەکتر بکەن بە

کافر…!!

@ ئەندازیارەکانی"سامسۆنگ"7300 حەوت هەزار و سێ سەد داهێنانیان لە خزمەت

کردنی هەموو بەشەرییەتا کردوە..،.. بانگخوازەکانی "قوم" و "ئەزهەر" تەنیا لە یەک

ساڵا 650 شەش سەد و پەنجا هەزار جار خوتبەی جومعەیەیان یاوە کە داوای تەفر و

تونا بوون و ئەشکەنجە یانی نەیارەکانی خۆیانیان تیا کردوە لەگەڵ 3360000 سێ ملیۆن و

سـێ سـەد و شەســت هەزار دەرس ووتنەوە بە ڕێــژەی هەفتەی دەرســێک دەربارەی” عادەی

مانگــانەی ئــافرەت” و “بەر تــاشین” و “چــونە ژوورەوەی حەمــام لای ڕاستەوە” ووتراوەتەوە..!!

لە سەر پەیامبەرەکەشیان” دوو ملیار و پێنج سەد و پەنجا و پێنج ملیۆن جار” نوێژیان کردوە

واتا بەڕێژەی100 سەد جار نوێژ کردن لە ڕۆژێکا جگە لە زیکر و حەمد و سەنا و خەتم و پاڕانەوە و لاڵانەوە بە بێ ئەوەی لەم هەموو خزمەت گوزاریانە نە موسکمانێک و نە غەیرە

موسکمانێک یەک زەڕە سوودی لێتان وەرگرتبێ…!!

@ کۆمپانیای”سامســۆنگ” چــوار ســەد و ســی و پێــنج ملــیۆن دۆلاری لە هاوکاری کردنی

بوارەکانی (پەروەردە و تەندروستی) لە دەرەوەی کاری کۆمپانیەکە سەرف کردوە،،،

“قوم و “ئەزهەر” یش بە مکیاەدەها دۆلاریان سەرف کردوە بۆ داڕشتنی مەنارە و گومەز و دەروازەی مەزارەکان بە “ئاڵتون”!! جگە لە تازە کردنەوەی مزگەوت و تەکێ و مەرقەیەکانی فڵان و فیسار ، خەڵکی ووڵاتی ئیسلامی واش هەیە لەبرسا مردوون و بەدەست خراپی

خزمەت گوزارییە تەندەروستییەکانەوە ئەتلێنەوە…

@ ئەزانم هەیە بەم بەراورد کردنە پێئەکنێ و هەیە توڕە ئەبێ ، هەشە گوێ ی نایاتێ و

پشتگیــری ئەکــا و هەیشە لایەنگــری ناکا..بەڵــام ئەوەی باســی لێــوە کراوە ڕاستییەکە و

هەڵبەســتراو نیە ، ڕاســتییەک کە زۆر لە ئێمە دانــی پیــا نــانێ ، تەنانەت نایەوێ بیبیستێ

یان ڕوو بە ڕووی بێتەوە ، بەڵکو وەک ئەو “خوو” وەی بە میراتی لەسەری پەروەردە

بوە لێ ی ڕا ئەکا…!!

ئامان لە نەتەوەكانی لە نەزانین و جەهلا بونەتە مایەی پێكەنینی ئەوانی تر........

فەرموون ئەوە شمشێر و تیژی كەنەوە و لەسەر ملی یەكتر تاقی كەنەوە ، چونكە ئێوە

هەر لەوەیا داهێنان ئەكەن و با "سامسۆنگ"ی مەزنیش دوا شێواز و دۆزینەوە و داهێنانی

ئەندازیارە "غەیرە موسڵمانە" لێهاتوەكانی لە دونیای تەلەفۆن و حاسیبەكانمان

پێشكەش كەن....

ئەوە كورتەی بەراوردێكی نێوان داهێنانەكانی ئیسلام و كافرەكان بوو ، تەنها وەك بەراورد......................

""

لە پەیجی @ Nadia eilabouni

لێپێچینەوە...(1).. شیعر: نزار قبـــــــــــــانی.. وەرگێڕانی" بەدەســــتكارییەوە": پشكۆ ناكام

(1)
كێ "ئیمام"ەكەی كوشت..؟
ژوورەكەم ئاخن بوە لە ئاسایش
كێ ئیمامەكەی كوشت..؟
شانم كەوتۆتە ژێر پۆستاڵی ئاسایش
كێ ئیمامی خاوەن "ڕێباز"ەكەی كوشت..؟

جبە و کەشکۆڵ"دەفتەری نووسینەکان"ی دڕان
و
تەسبیحە نایابەکەی هەڵوەشان
بەڕێزان :
بۆ دۆزینەوەی حەقیقەت
نینۆکم دەرمەهێنن
هەردەم لە لاشەی کۆژراوەکەیا
ئەدۆزرێتەوە حەقیقەت
(2)
کێ ئیمامەکەی کوشت..؟
ئاسایشی پڕ چەک یەنە ژوورەوە
ئاسایشی پڕ چەک ئەچنە دەرەوە
ژوورەکەم جمەی یەت لە:
فایل......
مایک و ڕێکۆرد کردن …
کامێرا و وێنە گرتن.......
بەڕێزان:
کە من هەرچییەک بڵێم و نەڵێم
ئێوە هەر لەسەرم ئەنووسن
ئیتر" ئیفادە"ی من بەچی ئەچێ…؟
کە من هەر چییەک بڵێم و نەڵێم
ئێوە شەقی خۆتان هەر ئەوەشێنن
ئیتر هاوار و پاڕانەوەم ئەگا بە کوێ…؟
چونکە لەو□ تەی ئێوە فەرمانڕەوای ووڵاتەکەمن
بیر کردنەوەتان هەر بەلای منا ئەچێ
(3)
بەڕێزان :
کۆمۆنیست نیم وەک پێتان ووتراوە
کۆنەپەرست نیم وەک پێتان ووتراوە
خەڵکی ئەم شارەم
کەستان تیایە بزانێ
کوا شارەکەم..!!
کەستان تیایە شارەزای ئەم شارە بێ..؟
بە ئاوی ئەم شارە تینوێتی شکا بێ..؟
بەڕێزان: دڵنیا بن
لە هەموو باخچەکانا
گوڵێکی وەک ئەم شارە نادۆزنەوە

لە هەموو دوکانی" خشڵ و خۆ ڕازانەوە" فرۆشەکانا
مروارییەکی وەک ئەم شارە نادۆزنەوە
دوو چاوی غەمباری
وەک شارەکەم نادۆزنەوە
(4)
بەڕێزان :
بە کرێ گیراوێکی ناپاک نیم
وەک سیخوڕەکەتان ئەڵێ
نە گەنمێکم دزیوە
و
نە مێرووڵ□ی□کم کوشتوە
و
نە قەت بنکەیەکی "پۆلیس"م دیوە
گەورە و بچووکی گەڕەک ئەمناسن
مناڵ و درەخت و کۆترەکان ئەمناسن
پەیامبەرەکانی خودا ئەمناسن
سەرم چوو بێ نوێژم نەچوە
بەڕێزان :
هیچ خوتبەیەکی جومعانم لە کیس نەچوە
هەر لەگەڵ ژنەکەمام و شەڕواڵ پیس نیم
سی ساڵە
خەریکی ڕیکعات و چەمانەوەم
هەر خەریکی لەبەر هەستان و دانیشتنەوەم
لە پشتی حەزرەتی " مەلا"وە
گوێم هەڵخستوە
ئەڵێ:
خودایە دەوڵەتی جولەکە و کافرەکان مەحو کەیتەوە
ئەڵێم :
خودایە دەوڵەتی جولەکە و کافرەکان مەحو کەیتەوە
ئەڵێ :
خودایە تەفڕ و تونایان کەیت
ئەڵێم :
خودایە تەفڕ و تونایان کەیت
ئەڵێ :
خودایە وەجاغ کوێریان کەیت
ئەڵێم :
خودایە وەجاغ کوێریان کەیت

ئەڵێ :
بەر و بومیان بە با کەیت
ئەڵێم :
بەر و بومیان بە با کەیت
بەم جۆرە بەڕێزان :
سی ساڵە
لە “گەوەڕ”ێکی مەڕا ژیاووم
وەک مەڕ ئەلەوەڕم
وەک مەڕ ئەنووم
وەک مەڕ میز ئەکەم
وەک دەنکێکی تەسبیحەکەی مەلا
یەم و ئەچم
هەرچی ئەو ئەیڵێ
وەک تووتی ئ□ی□□ه□و□
ئ□ق□م نی□
ک□ل□ل□م نیە
قاچم نیە
لە”ڕیش”ییەوە هەڵا مەت هەڵئەمژم
و
“سیل”یش لە ئێسقانەکەی
سی ساڵە
هەروەک چەپکێ “کا”ی سەر فەرشە سوورەکە
کەڵەکە بووم
هەموو جومعەیەک بە خوتبەیەکی کەتیرە ئاسا
بەر قامچی ئەدرێم
قسە ی کوێر قووت ئەیەم
قسەی پڕ و پوچ قووت ئەیەم
بەڕێزان :
سی ساڵە
لە “ئاش”ێکا ئەژیم
جگە لە هەوا
هیچی ترم نەهاڕی
(5)
بەڕێزان :
بەم خەنجەرەی کە ئەیبینن
سنگ و شانیم بەر چەقۆ یا
مێشکە تەختە ووشک بوەکەیم

…..بەر چەقۆ یا
بە ناوی خۆم
و
ملیۆنەها “مەڕ” بەر چەقۆم یا
ئەزانم سزای تاوانەکەم
……سێدارەیە
بەڵام لەگەڵ ئەوا
هەموو ئەو قالۆنچانەم کوشت
کە بە شەو ئەخوێنن
ئەوانەش کە لە سەر شۆستەی خەوەکانا
پاڵیان لێ یاوەتەوە
لەگەڵ ئەوا
هەموو خوێن خۆرەکانی باخچەی ئیسلامم کوشت
و
هەموو ئەوانەی لە:
عەماری ئیسلاما
داوای ئازووقە ئەکەن
کوشتم و لەگەڵیا
هەموو ئەوانەم کوشت
کە هەزار ساڵە
قورسایی ئینسانیان
بە تەرازووی قسەی بەتاڵە
…………………………
“”””””””””””””””””””

Dec/2022

“”””””””””””””””””””

1))= بە بەروارد کردنی وێنەی ڕوودا□کانی دەقە عەرەبییەکە لەگەڵ کوردستانی خۆمانا
لەیەک چونێکی تەواو هەیە بۆیە لە جیاتی“شام” باس کردن لە “شار” ناوەڕۆکەکەی ناگۆڕێ و بۆ ڕیتم و زمانی شیعریش ووردە دەستکاری□کی تیا کراوە…

ئێمە و جەندەر وئیسلام.. سەلام عەبدوڵڵا

لەپڕ بابەتی جەندەر بووە بە بابەتی سەرەکی ماسمیدا بەبێ ئەوەی پرسیار بکرێت بۆچی و چۆن پڕۆژەکەی بەم شێوەیە لە وڵاتاندا لەلایەن نەتەوە یەکنەگرتووەکان و وڵاتانی ئۆروپاوە کار و چالاکی و خەرجییەکی زۆریان بۆ تەرخان کردووە. لەکاتێکدا هێشتا بە پێی داتاکانی ڕێکخراوەکانی ژنان بە خۆیان مافی یەکسانی ژن و پیاو بەشێوەی دڕندانە پێشێلدەکەن و لەناو زەڵکاوی چەوساندنی ژنان تێوەگلاون وەك لە نموونەی(خانووەکانی لەشفرۆشی ئەمستردام و هامبۆرگ و ڤییەنا و هەموو شارەکانیان و پۆرنۆگرافی لە پۆسەتەری سەرشەقام، گۆڤار و ڤیدیو و کەناڵی تەلەفزیونی و فیمیسایـد و هەزاران بنکەی پاراستنی ژنان و قەدەغەکردنی لەباربردن و هەژاری و بێکاری و رەگەپەرەستی و بازرگانی بە مرۆڤ) و بە هۆی پیشەسازی چەك و بەرپاکردنی جەنگەوە(ملیونان ژن و مناڵ) تووشی ئاوارەیی و لەشفرۆشی و هەژاری کردووە و بە درونەکانیان هەزاران ژن و مناڵ دەکوژن لە ئەفغانستان و لیبیا و کوردستان و عیراق.

لە دنیایەك لێوانلێوەی لە سەرباز، چاودێر و پاسەوانی قەڵەم و مایك بەڕدەست بۆ رژێمی ستەمکاری کە پێکهاتوون لە(نووسەر و رۆژنامەنووس و سیاسەتمەداری خۆفرۆش) و لە هەر هەواڵ، راپۆرت، گفتوگۆ بۆەو بە (نامۆیی کار، کەسایەتی، رەوشت، بەها کۆمەڵایەتییەکان و دەروونی)خزمەت بە ئەجندای چینی بۆرژوا و سیستێمی سەرمایەدار دەکەن لە دوا قۆناغی گەشەکردنی(ئیمپریالیزم).

ئێمەش هەر وەك مارکس لەنامەیەکی بۆ ئەنگلس وتی: ئەرکمان وەك نوێنەری حزبی پرۆلیتاری لە خۆمان وەردەگرین و تەنها لە خۆمان. ئەمە رقوقینەی تایبەتی و گشتی هەموو فیرقەکانی جیهانی کۆن و تازە دووپات و پەسەندیان کردووە- ڕێکخستنی شیوعی 1848-1850 بە زمانی عەرەبی).

(Heike Friauf) لە گۆڤاری(Marxistische Blaetter)لاپەڕە60، (2010)

لە بەشی”جێندەر” لەبری ژن، دەنووسێ: … پرسی ژن خراوەتە سەر رەف و رەوتی جێندەر جێگای گرتووە. ئەم رەوتە دوو داواکاری زۆر خراپ لە یەکێتی ئۆروپا کردووە بۆ ژنانی ئەڵمانیا:1- پرسی ژن لە سەر ئاستی شارەوانی و ئەیالاتەکان نوێنەرایەتی ژن و خانەی ژنان و قسەکەرانی ژنان بەشێوەیەکی کاریگەرانە هەڵوەشێننەوە و پشتیوانی لە هیچ سترکتورێکی هاوشێوەیان نەکرێت. 2- ناچارکردن بە کارکردن

بەم دەستەواژە نارێشنە ئەگەر ژنان ویستیان گرێبەستی توێژینەوە بکەن، قەرزوەربگرن یان بۆ دامەزراندنی ئەکادیمی(…).

خێرە؟ دوور لە تیئۆری پیلانگێڕی، دەبێ پرسیار بکەین: کێ لەپشت ئەم رەوتە راوەستاوە؟

لێرەوە دەچینە ناو رەخنە و هەڵویستوەرگرتن لە سیستەم و شێوەی کارکردنی و و بڵێن ئێمە لە کوێی دنیا و ناکۆکییەکانی راوەستاوین: ئولریش بوش لە وتارێکیدا ئاماژە بە وتەیەکی ماکس فیبەر دەکات:(ئەم جیهانەی تێدا دەژین، تا ڕادەیەکی زۆر جیهانێکە لەلایەن مارکس و نیچەوە لە قاڵب دراوە.).

نیتشە وەك(پێشەنگی جوانناسی فاشیزم-لۆکاش-) سەر بە ئۆردوگای بۆرژوازی بووە، نەک پرۆلیتاریا. ڕەخنەکانی لە سۆسیالیزم، لیبرالیزم و مەسیحیەت، لە دیموکراسی، عەقڵانییەت، ئەخلاق و هتد وەک ڕەخنەیەکی ڕاستڕەوانەیە، وەک نوخبەیی، ئەرستۆکراتی و کۆنەپەرست، کە لەلایەن نیهیلیزمێکی ڕۆمانسیستەوە بەردەوامە، لە سوبژێکتیڤیزم و بێ ئەخلاقی و ناعەقڵانییەت.

(2)

پرسی ژن هەر وەك دۆخی ژنانی یونان و روم و سۆمەر و بابل و کۆمەڵگای ئیسلامی لە زۆر رووەوە وەك خۆی ماوەتەوە، بۆ نموونە:

- ژیانی ژن لە یۆنان بریتی بووە لە کاری ناو ماڵ و بەخێوکردنی مناڵ و لە جیهانی دەرەوەی ماڵ دابڕابوو و لە میتۆدۆلۆژیای یونانی 3 جۆر ژن وەك خواوەند هەبوون: أ – هیرا خواوەندی بە هاوسەر. ب- ئەفرۆدێیت خواوەندی لەشفرۆشی. ت- ئەسین خواوەندی جەنگاوەر. هەروا پیاو بۆی هەبوو ناپاکی لەگەل ژنەکەی بکات و خاوەن کەنیزە و لەشفرۆش بێت.
- لە یاساکانی سۆمەر(أ- بە پیاو مافی جیابوونەوەی داوە و ژن بۆ نەبووە،(اور نمۆ): پیاو مافی کوشتنی هاوسەرەکەی هەبووە ئەگەر لەگەل پیاوێکی تر خەوتبێت(القوانین السومریە و القوانین البابلیە القدیمە، د. چیا فەخری عومەر، لاپەڕەی120 -121). لەیاسای حەمورابی، ماددەی 29 هاتووە: ئەگەر پیاوێك ماوەیەکی زۆر دوور کەوتەوە بەخۆی دیلی یان جەنگ یان بەر هێرشی دوژمن کەوتبێ مافی ئەوەی هەیە ژنەکەی بگەڕێنێتەوە تەنانەت ئەگەر بە پیاوێکی تر مێردیشی کردبێت وبووبێ بە خاوەن مناڵ. بە پێچەوانەوە ئەگەر پیاوێك بە ئیرادەی خۆی دوور کەوتبێ بۆی نیە ژنەکەی بگەڕێنێتەوە(ماددەی30). لە یەکێك لەیاساکانی(ئانا اتیشو) هاتووە: ئەگەر ژنێك رقی لە

هاوسەرەکەی بوو و پێی بڵێ تۆ هاوسەرم نیت، سزاکەی هەڵدانیە بۆ ناو ئاو. بەڵام ئەگەر بە پێچەوانەوە پیاوەکە وا بڵێت، ئەوە هەر ئەبێ سزای(منێك زێو) بدا.

- لە کۆمەڵگەی ئیسلامیدا(سەلەفی و ڕەوتە ئیسلامیەکانی تر بیانەوێ یان نەیانەوێ)ئەم شێوە هاوسەرگیرانە هەبووە، بۆ نموونە: 1-زەواجی شغار(ژن بە ژن)، پێغەمبەر وتوویەتی(لا شغار فی الاسلام)، بەڵام لە کوردستان چەن خێزانی شغار ڕێکخراوە؟! 2- زەواجە ژنێك بە کۆمەڵێ پیاو(زەواج الرهت) 3-زەواجی میرات(پێدەڵێن زەواجی موقت، واتە زەواجی کوڕ لەگەل ژنی باوك، چونکە بە بەشێك لە میراتی دەزانن. 4- زەواجی ژنی شودار. 5- زەواجی ئیماء. 6- زەواجی(الخدن). 7- زەواجی بعول(ئەوەی ئیستا باوە). 8- زەواجی نعول لەگەل چەند ژنێك(فرە ژنی). 8- زەواجی ئەستبزاع. 9- زەواجی سەبی(کچەکە دەبێ قبووڵ بکات بە بۆ مارەیی وەك بەشێك ناوماڵەی خۆی). 10- زەواجی گۆڕینەوەی ژن. 11- زەواجی موتعە. 12- زەواج لەگەل (صاحبات الرایات). ئیسلام بەشێك لەو هاوسەرگیریانەی نەهێشت، بەڵام ئێستا چەندین شێوەی زەواجی تر هەیە، وەك: 13- زەواجی مسیار. 14- زەواجی عورفی. 15- زەواج بە نیەتی جیابوونەوە. 16- زەواجی المهراب. 17- زەواجی جهاد. 18- زەواجی المصواب. 19- المصیاف. 20- المسفار. 21- المصیاع. 22- المقراز. 23 زەواجی تەحلیل(ماوە بە چاش).

زۆر کەس پێی وایە زەواجی تاك هاوسەری تاقە شێوەی هاوسەرگیریە، بەڵام دەبێ روون بێت کە پاش سەرکەوتن بەسەر کۆمەڵگەی کۆمۆنی دایکساریدا، پیاوسالاری بەناوی یاسا و ئاین مەزهەب و نەریت کورتی نەهێناوە لە سەپاندنی دەسەڵاتی خۆی بەسەر ژن(دوا کۆلۆنی)و تا ئێستاش هەر بەردەوامە.

ئەنگلس لە(بنەماڵەی هاوسەری لە کۆمەڵگادا، ژنان لە کۆمەڵگەدا، مەجیدی مارابی، لاپەڕە 13) ئاماژە بۆ سێ جۆر هاوسەرگیری دەکات: (1-لە قۆناغی وەحشیەتی هاوسەرگیری بە کروپ بووە. 2- لە قۆناغی بەربەریەت هاوسەرگیری جووت. 3-دەورانی شارستانیەت تاك هاوسەری مە زینای موحەسەن(ژنی هاوسەردار) و لەشفرۆشی تەواوکەری بوون. هەروا: شەڕی نێوان ئاشیل و ئاگامەمنون لەسەر ژنێکی کۆیلەدا دەخولێتەوە(ئەنگلس، هەمان سەرچاوە، لاپەڕە 10)

بەدرێژایی مێژوو زانستی ئیتۆس(ڕەوشت یان کوراڵ)گۆڕانکاری بەسەر هاتووەو بەهەمان ئەندازە هاوسەرگیریش.

(3)

ئەو هەموو جۆرە هاوسەرگیریانە(بەپێی ناوچە و وڵات ئەنجامدەدرێن)، بۆنموونە هاوسەرگیری مسیار لە نێوان پیاوانی سعودی و ژنی یەمەنی ڕێکدەخرێت، چونکە لیرەی سعودی لە لیرەی یەمەنی بەبەهاترە و هەژاری بە هۆی جەنگەیانەوە بەربڵاوە، بۆیە هاوسەرگیرییەکە بۆ پیاوی سعودی زۆر هەرزان دەکەوێت.

مافی ژن لەسایەی ئەم ئایەتانەی خوارەوەی ئەنجام دراون کە هەر وەك جاڕنامەی جیهانی مافی مرۆڤ 1948 کە وڵاتەکان ئیمزایان کردووە و یەك بە یەکیان بە بۆمبا و تیرۆر و بێکاری و هەژارکردنی سەدان ملیون مرۆڤ و بێکاری، پێشێلیان دەکەن:

نزیکەی 1400 ساڵە حکومەتە ئیسلامییەکان یان ئیسلام لە دەرەوەی دەسەڵات، کار بە دەقی قورئان ئەکەن. لە سورەتی نەحل 72 بۆ زەخرەف 32و لەوێوە بۆ أل عومران 36 و نساء 34و روم 30، ئەنعام و ئەسرا و ئەحزاب و حجرات و بقرە(ئایەتەکان لە وتارەکەی وتاری مسعود صبري-الجندرية رؤيه شرعية و سەرچاوەیتری ئینترنێت)وەرگیراوە:

1- قال الله تعالى: {نَحْنُ قَسَمْنَا بَيْنَهُمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ} [الزخرف: 32]

2- {فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لاَ تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ} [الروم: 30]

3- قال تعالى: {الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ } [النساء: 34]

4- قال سبحانه: {وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ بَنِينَ وَحَفَدَةً وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللَّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ} [النحل: 72

5- قال سبحانه: {وَلاَ تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ} [الأنعام: 151]

6- قال سبحانه: {وَلاَ تَقْرَبُوا الزِّنَا إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلاً } [الإسراء: 32]..

7- آيات عن حقوق المرأة في سورة التوبة: قال الله تعالى:
{وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ
أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ ۚ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ ۚ أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ ۗ إِنَّ
اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

8- سورة الحجرات: قال الله تعالى: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ
إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن ذَكَرٍ وَأُنثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ
شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ
عِندَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ
خَبِيرٌ}.[٥]

9- سورة النحل: قال الله تعالى: {مَنْ عَمِلَ صَالِحًا
مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ
فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً ۖ
وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ}.[٤]

10- سورة النساء: قال الله تعالى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ
آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَن تَرِثُوا النِّسَاءَ
كَرْهًا ۖ وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا
آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَن يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ
مُّبَيِّنَةٍ ۚ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ ۚ فَإِن
كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰ أَن تَكْرَهُوا شَيْئًا
وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا}.[٣]

11- قال الله تعالى: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا
رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَاحِدَةٍ
وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا
كَثِيرًا وَنِسَاءً ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي
تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ ۚ إِنَّ اللَّهَ كَانَ
عَلَيْكُمْ رَقِيبًا}.[١]

12- لە پەیجی(الفكره):
إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَىٰ
نِسَاءِ الْعَالَمِينَ ﴿٤٢ آل عمران﴾
فَإِن كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ
ثُلُثَا مَا تَرَكَ ﴿١١ النساء﴾
يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَن يَأْتِ مِنكُنَّ بِفَاحِشَةٍ
مُّبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ ﴿٣٠

الأحزاب
يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ ٣٢ الأحزاب
لاَ يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَى أَنْ يَكُونُوا
خَيْرًا مِنْهُمْ وَلاَ نِسَاءٌ ١١ الحجرات
مِنْ نِسَاءٍ عَسَى أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ ١١
الحجرات
يُذَبِّحُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ
٤٩ البقرة
أُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ إِلَى
نِسَائِكُمْ ١٨٧ البقرة
قُلْ هُوَ أَذًى فَاعْتَزِلُوا النِّسَاءَ فِي الْمَحِيضِ
٢٢٢ البقرة
نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى
شِئْتُمْ ٢٢٣ البقرة
لِلَّذِينَ يُؤْلُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ تَرَبُّصُ
أَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ ٢٢٦ البقرة
وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ
فَأَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ ٢٣١ البقرة
وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ
فَلاَ تَعْضُلُوهُنَّ ٢٣٢ البقرة
وَلاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا عَرَّضْتُمْ بِهِ مِنْ
خِطْبَةِ النِّسَاءِ ٢٣٥ البقرة
لاَ جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ مَا
لَمْ تَمَسُّوهُنَّ ٢٣٦ البقرة
زُيِّنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ
وَالْبَنِينَ ١٤ آل عمران
فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ
وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ ٦١ آل عمران
وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالاً
كَثِيرًا وَنِسَاءً ١ النساء
وَإِنْ خِفْتُمْ أَلاَّ تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى
فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَالنِّسَاءِ ٣ النساء
وَآتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً ٤ النساء
وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ
وَالأَقْرَبُونَ ٧ النساء
وَاللاَّتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ
فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ ١٥

النساء﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ
تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرْهًا ﴿١٩ النساء﴾
وَلاَ تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ
إِلاَّ مَا قَدْ سَلَفَ ﴿٢٢ النساء﴾
13- قوله سبحانه: وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلا
تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الأُولَى
[الأحزاب:33]
14- قوله سبحانه: وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللاتِي لا
يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ
يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ
وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ
15- قال تعالى: ﴿فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لاَ
أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِنْكُمْ مِنْ ذَكَرٍ
وأُنْثَى بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ﴾ [آل عمران: 195

بەو هەموو(فەرموودە و شەریعە و گشت شێوەکانی ڕەقابە بە کامیراشەوە و ڕێگری و یاسا و چاودێری و فشار و نەریتە)و بە (پۆلیسی الامر بالمعروف و النهی عن المنکر)ڕەفتار لەگەل ژن دەکرێت، ئەوجا سەرئەنجام دەبینین ژن بووە بە کوێلەیەکی هاوچەرخ و لەشفرۆشی لەژێرناوی ئاین و بە پشتیوانی زانا ئاینییەکان بڵاوبۆتەوەو لەشفرۆشی نهێنیش زۆر زۆرترە و شوێنی(خۆشەویستی وەك ئەرکێکی ڕەوشتانە و ئیستاتیکی مرۆیی)لەقکراوە بەهۆی ستەمکاری و کەپت و چاودیری ونەریت کە کەسایەتی شیزۆفرین پەروەردە دەبێ: وڵات کراوەتە بە سۆزانیخانەیەکی ئێجگار گەورە و نهێنییەکانی بڵاوترە و مەترسیدارترە. بۆ گاڵتەجاڕی و گەمژاندنی خەڵك، پۆلیس و مەلاکان دڵیان خۆشدەکەن بە دەستگیرکردنی چەند لەشفرۆشێکی هەژار لە کناری شەقامەکان یان هەندێ موتێل و خانوو!

لە ئەوروپاشدا بۆ نموونە لەپاڵ حکومەت و ئەو هەموو یاسا و مافە مرۆییانە، لە هەر کیوسك و بانزینخانەك دەیان گۆڤاری پۆرنۆ دانراوەو بە هەزاران پەیج و ڤیدیو و ریکلام و کەناڵی تەلەفزیون و لە شوێن وێستگە و دیوارەکان بە وێنەی سێکسی کچ، هەروا بۆ کۆمپانیا و بەرهەمە تازەکانیان پەرەیان پێدەدرێ.

لینین لەبارەی(پێنجەمین کۆنگرەی جیهانی لە دژی بازرگانی بە کیژان)لە لەندەن ڕێکخرا ئەم وتارەی نووسیوە:

(دۆقەکان، کۆنتیسەکان، ئوسقوف و قەشەکان، حاخامەکان،

فەرمانبەران و پۆلیس و، هەموو جۆرە پیاوە بۆرژوا خێرخوازەکان لیهاتوویی خۆیانیان پیشاندا! بەم بۆنەیەوە مەزی خواردنی ئاهەنگەکە و ئاهەنگی پێشوازیکردنی گەورە بەڕێکراو وتار لەبارەی زیان و نزمی سۆزانی خوێندرایەوە!

بەڵام ئامرازەکانی ئەو خەباتە چ بوون کە ئەو نوێنەرە بۆرژوازییە رێکپێشانەی ئەو کۆنگرەکەیە، داوایانکرد؟ دوو ئامرازی سەرەکیان پێکهێنابوو: ئاین و پۆلیس. هەردووکیان وەك خۆیان دەڵێن، متمانەترین و دابینترین ئامرازن لە دژی کاری سۆزانی!

یەکێك لە نوێنەرە ئینگلیزییەکانی کۆنگرەکە شانازی بەوە دەکرد-وەك هەواڵنێری((رۆژنامەی گۆل)) کە لە لایبزك دەردەچێ، رایگەیاند- لە پەرلماندا یاسای سزای جەستەیی بەڕێکردووە بۆ ئەوانەی کاری زیناکاری بەڕێوە دەبەن. ئەمەیە پاڵەوانی((شارستانی- متمدن) بۆ لەناوبردنی سۆزانی.

خانمێکی کەنەدی خۆشحاڵی خۆی دەرخست بۆ پۆلیس و چاودێری پۆلیسی ژن لەسەر ژنە((بێ رەوشتەکان))، بەڵام لەبارەی زیادکردنی کرێی کاری کرێکارانی ژن، تێبینی ئەوەی هەبوو کە ئەو ژنانە شایەنی زیادکردنی کرێی کار نین.

قەشەیەکی ئەڵمانی، بەربڵاوبوونی مەتریالیستی سەردەم کە لەنێو گەلدا لەزیادبووندایە، مەحکومکردو، بەبڕوای ئەم، ئەو مەتریالیستییە دەبێتە هۆی بڵاوبوونی خۆشەویستی ئازاد.

کاتێ گونتەر(نوێنەری نەمسا)هەوڵیدا مەسەلەی هۆ کۆمەڵایەتییەکانی سۆزانی، دەستکورتی و کۆڵەواری خێزانە کرێکارییەکان، سەرمایەگوزاری بە کاری منداڵ، مەسەلەی نیشتەجێبوون کە بوو بە کێشەیەکی لەرادەبەدەر، هتد...، بورووژێنێ،- بە هاتوهاواری دوژمنکارانە، ناچاریان کرد، بێدەنگ ببێ!

بەڵام نوێنەرەکان بەخۆیان باسی لایەنی ئامۆژگاری و ئاهەنگێڕانە لەبارەی پایەبەرزەکان کرد. بۆ نموونە کاتێ ئیمبراتۆری ئەڵمانیا لە بەرلین سەردانی خانوویەکی منداڵهێنان دەکا و بێ ئەوەی خاوەن شکۆ بە وێنەی ئەو دایکانە هاوسەرگیریان نەکردووە، ئەنگوستیلە دەکەن بە پەنجەی منداڵە"ناشەرعییەکان"!

ئا لێرەوە دەتوانین بزانین چ دووڕووییەکی قیزەوەنی بۆرژوازی لەو کۆنگرە ئەریستوکراتییە بۆرژوازییانە،باڵادەستە. ساختەچییەکانی کارە خێرخوازییەکان و پشتگیرکەرە پۆلیسییەکان لە گاڵتەجاڕەی بە نەداری و

پەککەوتەیی لە پەناو((لەناوبردنی سەزانی))کە ڕێك لەلایەن ئەریستوکرات و بۆرژوازییەکانەوە پشتیوانی دەکرێ، کەدەبنەوە. (لە رابوتشایا براڤدا، ژمارە 1، 13/7/1913 جلدی23، لاپەڕەی 331ـ332).

(دریژەی هەیە)

لیر پاشاو ئەزموونێك لەتراژیدیا.. حەیدەر عەبدولرەحمان

لەزۆربەی تراژیدیاکانی شکسپیردا هەمیشە هێزی شەڕ بەسەر هێزی خێردا زاڵە، بۆیە لە لیرپاشاش دا، بەچاوی خۆمان مەرگی پاشاو کچە راستگۆکەی دەبینین، کە نەیانتوانی کۆتایی بەغەدرو خیانەت و تەماعکاری بێنن و دنیا لەو لەوکەن لەراستگۆیی و خۆشەویستی راستەقینە.
شکسپیر لا تەنیشتەکی لەتراژیدیایەکدا نیشانداین، کە هەر تەنها لەدایك بووی کۆمەڵگای ئینگلتەرا یا ئەوروپا نین، بەڵکو ئەمە کولتووری زۆرینەی مرۆڤایەتی ئەمڕۆیە ، نەك هەر تەنها لەسنووری وڵاتێك، یا لەدەورو بەری زەمەنێکدا، نەخێر ئەمە دەرهاویشتەیەکی بێ سنوورەو بۆ هەموو وڵاتێك و بۆ هەموو سەردەمانێك بەردەوامی هەیە.
بۆیە رەخنەگری بەریتانی (ئەدوارد بۆند) دەڵێت: ئەم هەموو توندو تیژی و تاوانکارییە لە کۆمەڵگای ئەوروپادا شایەستەی ریسوا کردنە، چونکە ئەوەی هەیە مایەی شەرمەزاری بوونە.
شکسپیر دەیەوێت بڵێت لەهەموو سەردەمەکاندا گوتنی هەقیقەت تفت و تاڵەو هەندێ جاریش باجی قورسی لەسەرە.
هەموو کەسێك بەرگەی هەق پەرستی ناگرێ، بەپێچەوانەکەی ستایش و پیا هەڵدانی ناڕاست، لای هەندێ کەس بەهەند وەردەگیرێن و رێزیان لێ دەگیرێت .
لەوەتەی تراژیدیای (لیر پاشا)ی شکسپیر لەساڵی 1606 ەوە بۆ یەکەم

جار نمایش کراوە، تاوەکو ئێستاکە بەسەدان شێواز و لەلایەن چەندین گەورە دەرهێنەری شانۆیی و سینەمایی لە جیهاندا نمایش دەکرێت، کەچی وەك ئەوە وایە کە بۆ یەکەمجار، لیر پاشا ببیندرێ. کاتی خۆی شکسپیر بیرۆکەی ئەم نمایشەی لەداستانێکی (سبنسر) بە ناوی (شاژنی جنەکان) وەرگرتووە، کە کولتوور□َ َکی کۆنی ئینگ□لت□رایە .
شانۆگەریەکە سەربوردەی پاشایەکی بەریتانی دەگێر َ□تەوە کە کاتی خۆیو ل□ تەمەنی لاویتی دا سوارچاکێکی لێهاتوو بووە، بەڵام دواتر کە دەکەویتە تەمەنەوە، بڕیار دەدا ئەو دەسەڵاتە و موڵك و سامانەی هەیەتی، بەسەر سێ کچەکانی(گۆن ریل، ریگن، کۆردیلیا) دابەش بکات، داواشیان لێ دەکات، هەریەك لەوان هەستی تایبەتی خۆی بەرامبەر بەو عەدالەتی و خۆشەویستیەی باوکیان دەربڕن.
کچە گەورەو کچە ناوەندییەکەی، بەزمانێکی لووس دەکەونە بەر مەدح ستایشی خۆشەویستی خۆیان بۆ باوکیان، بەڵام کچە بچووکەکەیان ناتوانێت درۆ لەگەڵ باوکی بکاو دەڵێ خۆشەویستی نێوان من و تۆ تەنیا خۆشەویستی کچێك و باوکێکە، ناتوانێت لەوەندە زێتر ستایشی درۆزنانەی باوکی بکات، ئەمەش دەبێتە مایەی تور□ ِبوونی باوکی و وای لێ دەکات، کچەکەی پ□ ِشکەش بەپاشای قەرەنسا بکات و ل□م□لەکەت بەدەری نێ .
دواتر کە زەمەن دێ و زەمەن دەڕوا، درۆو راستیەکان د□رردەکەون و هەموو شتێ ئاشکرا دەبێت، ئەو دوو کچەی دەسەڵات و موڵکی پاشایان بەسەردا پەخش کرا، هەوڵ دەدەن، پاشای باوکیان لەدەسەڵات رووت کەنەوە، پاشان پیلان بۆ لەناو بردنی دابنێن .
بەڵام کاتێ پاشا پیلانەکەی بۆ ئاشکرا دەبێ، بەنهێنی لەدەست پاسەوانەکانی کۆشك و پیلانی دوو خوشکەکە وەك شێت رادەکا، تاجێکی پەڕە موچە لەسەر دەنێ بەدەم گۆرانیەکەوە کەکەس تێی ناگاو دەکەوێتە نێو گیژەنەی زریانێکی توندو لەکۆتاییدا لەگەڵ کچە خۆشەویستەکەی سەر دەنێنەوە،
ئەم تراژیدیایە لای زۆربەی کۆمەڵگاکانی دنیا بیندراوە، بەڵام هیچ نمایشێك کۆتایی بە لیر پاشا ناهێنێ، بەڵکو لیر پاشا بە ئایدۆلۆژیایێکی ترو فۆرمێکی تر دیسان دەگەڕێتەوە، بۆ ئەوەی سەر لە نوێ دەرسێکی تر لە بێ نمەکی و خیانەتکاری و دوو روویی بڵێتەوە.
بۆیە (کامەران رەئووف) پەنجەی لەسەر دەقێك داناوە، کە لە رووی ئایدۆلۆژیاو واقیع، هاوکوفە لەگەڵ ئەمڕۆی مر□قایەتی بەگشتی و ژیانی کۆمەڵگای کورد بە تایبەت، لە سەردەمێکی پڕلە ململانێ و سەردەمێکی پڕ لەخۆپەرستی و خوێن خۆری، لە پێناو دەسەڵات .
لە لایەکی ترەوە(کامەران) کاراکتەرێکی بژاردە کردووە ، کە رەنگە

ئەو کاراکتەرە بەت، بتوانێت تەنوویەتی مرۆیی و هونەریی ئەو بەتەواوی بەیەکەوە بشکێنێ .
گرنگ لە بەرجەستە کردنی کاراکتەری (لیر پاشا) نواندنی جەستەیی نەبوو، گرنگتر لەوە نیشاندنی دیوی ناوەوەی لیر پاشا بوو، بەهەموو زام و رق و غەدرە ون بووەکانی.
دیوی ناوەوەی کاراکتەرێك کە غەدر شەتی کردو کردی بە کەسێك بە زیندوویی مەرگی خۆی بە چاوان ببینی.
بۆیە گرنگ بە ئەکتەر ئەوە نیە، ئەداو فۆرمێکی گوزارشت بەخشت بداتێ، گرنگتر لەوە ئەوەیە ئەو ئەکتەرە ئەو دەسەڵاتەی هەبێ ناخی ئەو کاراکتەرەت لە سەر شانۆدا بۆ هەڵدەڕێژێ.
تا ئەکتەریش بەر لە بینەر ژانی ئەو کاراکتەرە نەگوازێتەوە ناو رۆحی خۆی ، وەك گواستنەوەی خوێنی کەسێك بە کەسێکی تر، ناتوانێت کارێك بکات ، دەنیا بەبێت لەوەی تێ وەك ئەکتەر خیانەتت لە کاراکتەرەکەت نەکردووە، یا راستگۆ بوویت لەگەڵیدا.
لەو حاڵەتانەیە هەندێ کاراکتەر مۆرکێکی ئەبەدی بەرووی ئەکتەرەکەوە دەلکێنن، کە تا مردن و دوای مردن، هەندێ کاراکتەر دەبنە شوناسی هەندێ ئەکتەرو پێی دەناسرێنەوە، وەك شوناسی زۆربا بە ئەنتۆنی کوین .
ناسینی (لیر پاشا) تەنیا لەبەسەرهاتە تراژیدیەکەی دانیە، بەڵکو لەناسینی خودی (لیر پاشا) خۆیەتی، لەرووی مرۆیی و سایکۆلۆژی و ئەخلاقی و ئایدۆلۆژیەکەیەوە، بۆیە کە دەچیتە بەرگی لیر پاشا، دەبێت بەرگەی ئەو بروسکە دەرونیەت گرتبە، کە وەك مرەق لە رەگو ریشەوە هەڵی کێشاوی، تا لە زیندانی کێشکەکەت مابیت، پاڵت پێوە دەنێن بەرەو روخانی دەروونی..
بینەر بەحاڵەتەکی نا سەقامگیر دەتبینی، هەست دەکا مرۆڤێکی ئاسایی نیت، وەك کەسێکی خۆپەرست و هەڵچوو دەردەکەوێ، بەیارەکانت راگوزارو بەپەلەن، بەشێوازێکی نامەسئولانە و نا عەقلانیەت بریار دەدەیت ، هەموو شتە بەرەو شێواندن دەچیت…
کامێران بەو شێوەیە لیر پاشامان نیشان دەدات و ئەو حاڵەتە دەروونیەمان بە ئامادە دەکات، لە لیر پاشا چاوەڕوانی دەکەین.
بۆیە بینەر لەسەرەتادا رقی لەهەڵسوو کەوتی نامەسئولانەی لیر پاشا دەبێتەوە، بەڵام دواتر هە هەست دەکات ئەو پاشایە غەدری لەخۆی کردووە و بەرهەمی هەڵەکانی وەردەگرێتەوە، بە لە دەست دانی دەسەڵات و بە نمەکی کچەکانی بەهەی ئەو تەمەعکارییەی بەرچاوی گرتوون، وردە وردە بینەر سۆز دەیگرێ و ئاواتی ئەوە دەخوازێ ئەوەی روخاوە راست بکرێتەوە.
دەرهێنان

کامەران ڕەئووف دوای هەموو ئەو چەند ئەزموونە شانۆییانەی لەگەڵ چیخۆف و ستایلی چیخۆف نیشانی داین، چ وەك دەرهێنەر چ وەك ئەکتەر، ئەمجارە دەخزێتە سەر شکسپیرو کاراکتەرێك لەکاراکتەرە هەرە کاریگەرەکانمان بۆ بەرجەستە دەکات، کە هەموو ئەکتەرێك ئاواتی ئەوە دەخوازێ خۆی لەو ئەزموونە قورسە بدات و یا خود ببێت بەئەکتەرێکی بەشداربوو لە(لیر پاشا)دا .

بەیێ پێم وایە بژاردەی (لیر پاشا) بۆ شانۆی کوردی لە چەند جەمسەرێکەوە بایەخی خۆی هەیە.

لە ڕووی پراکتیکییەوە بینەری کورد ئاشنا بوونی بەتراژیدیاو کاراکتەرە ناودارەکانی شکسپیر کەمە، ئەگەرچی لەواقیع دا هەر خۆی پارچەیەکە لەو واقیعەو لەوەواو لەوە لە تراژیدیا.

بەیێ بیر کردنەوە لە (لیر پاشا) بۆ پێکردنەوەی ئەو بەشاییە گرنگی خۆی هەیە .

2.کاراکتەری (لیر پاشا) نزیکترین کاراکتەرێکە لەڕووی شێوەو فۆرمەوە بۆ (کامەران) بەتایبەت لە ڕووی تەمەن و فۆرمی نواندن، بۆ بەرجەستەکردنی توانا جەستەیی و فیزیکییەکانی لەو کاراکتەرەدا، کە کاراکتەرێکی کاریگەرو ناخ هەژێنە وفەزایەکی بەرفرەوان بە کامەران دروست دەکات، کە باشترین تواناکانی بەرجەستە بکات.

3. ئەم تێکستەو ئامانج و فەلسەفەکانی، گونجاوترین تێکستە بۆ بەرجەستە کردنی ئەوەی ئەمڕۆ لە کۆمەڵگای کوردی دا ڕوو دەدا، لەخیانەتکاری و تەماعکاری لەسەر دەسەڵات و خۆپەرستی دا .

کار کردن لەتراژیدیاکانی شکسپیر لەشانۆی کوردی دا بە دەگمەنە وەك شانە، مەگەر کۆمەڵێ ئەتروحەی قوتابیانی لە دەرچێت، چونکە تا ئێستا شانۆی کوردی بەهۆی لاوازی زۆر لە پێکهاتەکانی، بەتایبەت ئەکتەری پرۆفیشناڵ و پێداویستییەکانی شانۆی کلاسیکی لەڕووی جلو بەرگ و دیکۆرو ئیکسسواراتی دیکە خۆی لە شکسپیر نادا، ئەوە جگە لەوەی شانۆی شکسپیری تایبەتمەندی خۆی هەیە، دەبێت ئەو تایبەتمەندیانە بەرخسێ بە بەرهەم هێنانی بەرهەمێکی شانۆیی، بەر لەهەمووشیان ئەکتەری شکسپیریی .

کامەران لەدەرهێنانەدا لەڕووی فۆرمەوە نەیتوانیوە لەو چەند نمایشە جیهانیانە تایبەتمەندی خۆی هەبێت، کە دەربارەی لیر پاشا نمایش کراون، بەڵکو لەشێوەدا لەدەوری یەك بازنەدا دەسوڕێنەوە، بەڵام بۆ شانۆی کوردی شتێکی تازەیە، کە بینەری

کورد لیر پاشا ببینە و ئاوەزانی ئەو کاراکتەرە تراژیدیە بێت کە شانۆی جیهانی هەژاندووە.
لە بەشی یەکەمی شانۆگەریەکەدا سیمای کلاسیکی کۆشك و تەلاری ئینگلیزی و جلو بەرگی بنەماڵەی پاشازادەکان و دەست و پەیوەندەکانیان، دەروازەیەکە بۆ ڕەسم کردنی شوێن و مۆرکە کلاسیکییەکە کە تایبەتمەندی خۆی پێوە دیارە، پاشان دیکۆری تەنەکانی جاجاڵەکە هەر زوو ئەو هەستەت لا گەڵاڵە دەکات، کە ئەمە شوێنەکە بە چنینی پیلان و هەڵەکانی تاوانباری، هەموو ئەوانەش کەوتوونەتە ناو چوارچێوەی ئەو تەڵانە لەو تاوانکاریانەدا تێو کەتاون و گەمەی خۆیان دەکەن لەرووداوەکاندا.
ریتمی نمایشەکە لەدەستپێکی شانۆگەریەکەدا زۆر هێورە، بەڵام دواتر لەگەڵ بەرەو پێشەوە چوونی رووداوەکان، بەرەو هەڵکشان دەچێ .
بینەر هەست دەکات پەیڕینەوە بۆ بەشی دووەم خێرایی پێوە دیارە، چونکە دەرهێنەر هەوڵی کورت کردنەوەی کەمەیی دیمەن و رووداوو دیالۆگی داوە، کە لەبایەخی سروشتی نمایشەکە کەم دەکەنەوە، چونکە نەشوونوما کردنی ململانێکان بەشێوە سروشتیەکەی خۆیەوە، هاوسەنگی شانۆگەریەکە رادەگرێو دەرفەتی دەستە بەر بوونی چێژ دەپارێزێ.
دەرهێنەر هەوڵی ئەوە دەدات قورسایی خۆی بخاتە نێو رووداوەکانی دوایی و خۆی لەدیالۆگە سەرەتاییەکانی نێو کەشکی پاشایەتی رزگار کات و شانۆگەریەکەی تەواو کورت کردەتەوە، زۆر لە دیمەن و دیالۆگەکانی هەڵگرتووەو بە خیرایی بەسەر دیمەنەکاندا تێپەڕیوە، بەڵام کەم و زۆرێك بونیاتی درامی نمایشەکەو کرۆکی روداوەکانی پاراستووە.
دەرهێنەر پێویستی بەوە هەبوو زێتر لەسەر مەرگەساتی کوشتنی لیر پاشاو کچە خۆشەویستەکەی بوەستایە و جەختی لەسەر سینۆگرافیا بکردایەوە، بەتایبەت موزیك و ڕەنگ کە دیمەنەکەی وەك پێویست تێر نەکرد.
لە دەرەوەی سیناریۆی دەقەکە دەرهێنەر بە تێر کردنی دیمەنەکان پێویستی بەچەند دیمەنێکی درامی هەبوو بە دەوڵەمەند کردنی سینۆگرافیا.
دڵنیام دەرهێنەر مەعریفەیەکی زۆری لەسەر ئەو نمایشانەی (لیر پاشا) هەبوو، ڕەنگە بەشێکیش لەو نمایش و فیلمانەی بینیی بێت کە ڕۆڵی (لیر پاشا)یان بەرجەستە کردووە، لەوانە نمایشی گەورە ئەکتەری بەریتانی (ئەنتەنی هۆبکنز) کە خاوەنی

خەڵاتی ئۆسکارە، لە پێشەوەی ئەو ئەکتەرە جیهانیانەیە کە سەرکەوتوانە ڕۆڵی (لیر پاشا) ی بینیووە، بینەر هەست دەکات کامێران لەك نزیك بوونەوەیەکی زۆری هەیە لەگەڵ (هۆبکنز) لە بەرجەستە کردنی کاراکتەری لیر پاشادا.

هەروەها ئەکتەری ناسراوی جیهانی (باتشینۆ) بۆ 13 جار ڕۆڵی لیر پاشای لەشانۆو سینەمادا بینیووە، خۆی دەڵێ بەڵام تا ئێستا هەست دەکەم مافی تەواوم بەو کاراکتەرە نەداوە.

بە گشتی شالیر هەر تەنها تاقیکردنەوەیەك نەبوو بۆ کامێران ، بەڵکو هەموو ئەکتەرە بەشداربووەکانی خستە بەردەم تاقیکردنەوەیەکی سەخت.

ئەو ئەکتەرانەی بۆ کاراکتەرەکانی لیر پاشا بژاردە کرابوون بەگشتی، هەر یەك لەوان و بەڕێژەیەك تیگەیشتنێکی باشیان بۆ کاراکتەرەکانیان هەبوو، لەوانە:

گۆنڕیڵ (هیرۆ جەواد)

کچە گەورەی لیر پاشایە، رووی دووەمی شەڕی ململانێکە بوو لەگەڵ خێردا

(گۆن رێڵ) کە داڕێژەری پیلانی کوشتنی باوکیەتی، لەو نمایشەدا دەبێتە هێمای خیانەتکاری و تەماعکاری و چاوچنۆکی، بەمەش سەراپای مرۆڤایەتی روو بەرووی شەرمەزاری و ڕەشبینی دەکاتەوە.

هیرۆ جەواد لایەنی دووەمی هێزی دراماکەی هاوسەنگ ڕاگرتبوو بەرامبەر لیر پاشا و ئاستی ململانێکەی توندتر دەکرد، ئەو دە ڕەقی و دەمار گرژیە توندەی نواندنی هێرۆ هەرگیز لەکێش و بەهای هاوسەنگی نواندنی ئەوی کەم نەکردەوە، بەڵکو هەموو ریتمەکان بە شێوەیەکی سروشتی قەدی خۆیان گرتبوو، هەموو هێزە داهێنانەکەی هێرۆ لەو بوێری و تێگەیشتنە بوو لە کاراکتەرەکەی خۆی.

بەهلول (ئەژین حەمە نوری)

بەهلول کاراکتەرێکی هوشیارو عەقلی کراوەی پاشا بوو، یەکێك بوو لەکاراکتەرە هەرە نزیك و باوەڕ پێکراوەکانی پاشا ، هەمیشە پاشا گوێڕایەڵی بۆچوونەکانی بوو.

ئەژین ـ ئەکتەرێکی لەوەشاوە بوو بۆ ڕۆڵی (بەهلول) لە بەر ئەوەی لەش و لارێکی پەهلەوانی و لاستیکی باشی هەبوو، لە رووی ئەداش توانی ئەدایەکی ستاتیکی جوان بەرجەستە بکات، ئەمەش لەزۆرینەی ئەکتەرەکانی تری جیا دەکردەوە.

کینت (ئالان هادی)

لە هاوڕێ نزیکەکانی پاشا بوو، بەهۆی بەرگری کردن لەکچە

بچوك و دڵسۆزەكەى.
لیر و بەرگری کردن لەراستی شار بەدەر کرا.
لە تاڵترین ساتەکاندا بەفریای پاشا کەوت، لایەنگیرێکی دڵسۆزی هەق بوو.
بۆ یەکەمجار ئالان م لەسەر شانۆدا بینی، لەدەرفەتێکی شایەستەو لەرۆڵێکی وا گرنگ و لە نمایشێکی وەك لیر پاشا.
هەستم دەکرد زۆر بە پەرۆشی رۆڵەکەی خۆیەتی و زۆر بە جدی کار بۆ سەرکەوتنی کاراکتەرەکەی دەکات .
ریگن (رۆژە ئومێد)
کچی ناوەندی پاشا بوو، ئەویش کەسی دووەم بوو لەو تاوانبارانەی پلانی کوشتنیان بۆ باوکیان دانابوو.
رۆژە بە هێمنی کەوتبووە ژێر سێبەری خوشکی گەورەی، ئەو توندو تیژیەی پێوە دیار نەبووکە لە هێرۆدا هەبوو، بۆیە کاراکتەرەکەی هاوسەنگ بوو.
تۆمای هەژار (سالار ماهیر)
کوێری لای شکسپیر مانایەکی جیاوازی هەیە لەوەی کەسێك بینایی لەدەست بدات، بەڵکو لای بینایی مرۆڤ لەرووناکی مێشك دایە نەك لە دیدەکانی، بۆیە تۆمای هەژار لە نێوەندی کۆمەڵگایەکدا شوێنێکی بۆ نامێنێتەوە.
تۆمی هەژار یەکێك بوو لەوانەی بەنابینایی رێ نیشاندەری (لیر پاشا) بوو، لەکاتێکا پاشا چاو ساغ و تۆماس نابینا بوو.
(ماهیر) وەك ئەکتەر جەستەیەکی چاپووك و زیندووی درابوێ، لەسواڵکەرێك نەدەچوو، دەبوا لاوازترو بێ هێزتر دەرکەوتایەو لە کاراکتەرەکەی نزیکتر بوایە.
کوردیلیا(هیڤی جەبار)
کچە بچووکەکەی لیر، راستی نەگۆڕیەوە بەماڵی دنیا و تا دوا هەناسە قوربانی بەخشی لە پێناو راستی دا.
کاراکتەرێکی هێمن، هاوسەنگ ، دوور لە هەڵچوون.

بە دەنگی شەوی بێندار.. یووسف مەنتک

ڕۆمان لە نووسینی نووسەری تاراوگە نشین ئەنوەر ئەحمان،

خوێندنەوەی ڕۆمانی بە دەنگی شەوی بێندار ، کاریگەری بابەتەکە و فرەدەنگییەکانی جێ سەرنج و بایەخ بوون بۆیە ئەم چەند دێرەم بە پێویست زانی بیانووسم هیوادارم توانیبێتم خشتەکم بۆ بابەتەکە زیاد کردبێت، لایەنی هونەری وتەکنیک وفۆرمی گێڕانەوەکان من زۆر ناچمەسەری ئەوە جێ دەهێلم بۆ ڕەخنەگران وپسپۆڕانی بواری ئەدەبی هونەری گێڕانەوە.
لە ڕووی تەماوە ڕۆمانەکە، فرەدەنگ و فرەڕەنگە، ئەمەش بە بڕوای من سروشتی پلۆت و بنیاید گێڕانەوەکە وای خواستووە، چونکە کاتەک واقیعەك لەناو ڕۆمانەکە دەخولقێنی تێیدا لە ڕووی نەتەوەییەوە کورد، عەرەب، فارس و جوو و ئاشووری و ئەرمەن بن و لە ڕووی ئاینییەوە ئیسلام جوو، مەسیحی و ئاینی دیکە بن، ئەوا پێویست دەکات ڕۆمانەکە درەدەنگ و فرەڕەنگ بێت. فرەدەنگ بەو مانایەی دەبێ گێڕەرەوە لەناو ڕۆمانەکە دەرفەت و بوار بداتە هەر یەک لەوانە لە ڕووی نەتەوەیی و ئاینییەوە گوزارشت لە خۆیان بکەن. فرەڕەنگە بەو مانایەی هەموو ئەمانە لە شوێنێک ژیاون پێیدەڵێن کوردستان. ئەو نیشتمانەی خودان مێژووی سەردەمەکانی میتانی و میدیایی و سۆمەری و ئاشووری و ساسانییە. لەم ڕۆمانەدا هەموو ئەمانە بەیەکەوە نیشاندراون. ئینجا بە هەی سەپاندنی کولتوور و ئاینەکەوە، کە ئاینی ئیسلامە نەتەوە و ئاینییەکانی تر پەراوێز دەخرێن. ئاین دێت زۆر کولتوور و دابونەریت لە بەرژەوەندی خۆی دروست دەکات و دەیانکات بە یاسا.

ئەم ڕۆمانە بە پێشەکییەکی ڕۆماننووس "شەهرزاد حەسەن"، کە تێیدا ئاماژە بە ناوەڕۆکی ڕۆمانەکە دەکات. هەروەها لەوەدا ئەوە دەسەلمێنێت ئەم دەقە نۆقلێتە، نەک ڕۆمان. ئەویش بە گێڕانەوە بە مێژووی نۆقلێت لە ئەدەبی کوردیدا. بنەمایەک بە نووسینی دەق دادەنێت ئەویش بنەمای داهێنانە. ئەمە پنتەکی جەوهەرییە لەوەی لە ئەدەبی کوردیدا هەمیشە ئەو قسەیە باوە من یەکەم کەس بووم ئەوەم نووسیوە! ئەم شێوەی یەکەم کەس بوونە کولتوورەکی خراپی مێژووی ئەدەبی کوردییە، گرنگ ئەوەیە دەقەکە تا چەند داهێنانی تێدایە، تا چەند نوێیە و بەشدار دەبێت لە پێشخستنی ڕەوتی ئەدەبی کوردی. ئەم

قسەیەی "شەهرزاد حەسەن" ڕێک پێ بە پێستی ئەم دەقەیە، چونکە ڕۆماننووس توانیویەتی زۆر جوان وێنە و تابلۆی کوردستان لە رووی پێکهاتە ئیتنی و ئاینییەکانەوە بکێشێت. بە ئەمەش زۆر جوان سوودی لە مێژوو وەرگرتووە، بەلام ڕۆماننووس مێژووی دووبارە نەکردۆتەوە، بەڵکوو مێژوو و واقیعێکی تری خولقاندووە، کە هیی ناو ڕۆمانەکەیە. بۆ نموونە کاتێک باسی "کەریمی عەلەکە" دەکات، وەک فیگەرێکی مێژوویی، کە پیاوێکی مەسیحی بووە و کراوەتە وەزیری دارایی لە حکوومەتەکەی شێخ مەحمووددا. ئەمەش هەوڵێکە بۆ ئەوەی ئەم خاکە، خاکی هەموان بووە. ئەم پیاوە کەسێکی ڕاسگۆ بووە خەمی خەڵکی بووە و هەمیشە یارمەتی هەژاران و برسی و کەسانی لێقەوماوی داوە بەبێ ئەوەی لایەنی ئایین و نەتەوە بکاتە پێوەر، بەڵکوو وێنەیەکی ڕاستەقینەی مرۆیی نیشانداوە. ڕۆچێتە قوڵایی مێژوو ئاماژە بە هەموو پێکهاتەو ئازارەکانیان بکات، کاراکتەرەکانی نێو ڕووداوەکانی ڕۆمان بە ڕاناوی کەسی یەکەم و سێهەمن، بوونی فلاش باک و گەڕانەوە بۆ ڕابردوو، دەلالەتی ڕەسەنایەتی و خودان مێژووییە، بوونی کۆمەڵێک کۆد و سیمبۆل، لەنێو ئاخافتنی کاراکتەرەکان و شوێنەجیاوازەکان بابەتی ڕوداوەکانی بەهێزترو هونەری جوانتر پیسان دەدەن.

هەندێک برین هەن لەناو کۆمەڵەی کوردەواریدا ڕۆمانەکە تیشکی خستوونەتەسەر. بۆ نموونە شادومان خۆی هەڵدەدەرێت تەنیا بە هۆی ئەوەی لە ڕووی جەستەییەوە نەرمووک بووە و لە لایەن تاکەکانی کۆمەڵگەوە ڕەت کراوەتەوە. ئەمەش بە هۆی کولتوورەوەیە. پیشاندانی ڕۆشتن بە ڕێگەی قاچاغ بە بڕوای من پیشاندانی کۆچی بەردەوامی کوردانە بە درێژایی مێژوو، ئەویش بە هۆی داگیرکاری لە لایەن نەتەوە و وڵاتانی زلهێز و دەوروبەرەوە. دادگاییکردنی سەردار لەژیر سێبەری ئایەتولا خومەینی، شەڕی ئێران و ئێراق، تام و بۆن لەدەستدانی زاگرۆس، هەلدێرانی شادومان و مردنی هەگەر وەک قوربانییەکی کۆچ بەرەو تاراوگە، خۆپیشاندانەکانی شاری هەولێر لە ۳.۵.۱۹۸۳، دروستکردنی پاسپۆرتی تەزویرو گۆڕینی ناوشوناسی مەتی یووسف بە سەردار، خواردنی پەستاڵ لە خەوندا بە خەیالی گیپە، وکاریگەرییەکانی شەڕ بەسەر تەواوی تاکەکانی کۆمەڵگە، خواردنی ناوساجی لە ڕێگەی قاچاخ، مانەوە لە کەمپ، کەسێتی ژنی لیسبە و مرۆڤی نەرمووک، گرانی لەسەردەمی جەنگی ئێران و ئێراق، قەرەباغی وتێکچرژانی شەقامەکانی تاران و بە سەرو بەری ڕێگەو بان و هاتوو چۆ، بەراورد کردنی سەردەمی شا وەک بەهەشتێک و بە جەهەنەمی سەردەمی کۆماری ئیسلامی ئێران، ڕووداوی سەیارە، فڕۆکەخانە، چوون

بەرەو ئەوروپا، هەموو ئەمانە دەلالەتی پێکهاتەو واقیعی کۆمەلگەی ولاتانی ئیسلام و کوردستانی داگیرکراو دەکەن بە هەموو پێکهاتەکانییەوە، هەریەکەیان بەخۆیان کۆدو سیمبولێکن. لە کۆمەلگەیەکدا کە شەڕو مالوێرانی وکۆچ بووەتە کولتووری زالەی ژیانی ڕۆژانەی هاوڵاتییەکانی.

نیشتمانێک بەتام وبۆی ئازارو ئەشکەنجەی هاوڵاتییەکانی بەدەستی داگیرکەران، لەم وولاتی ویرانەی داگیرکراوە کورد بوون چەندە زەحمەتە، مەسیحی و جولەکە و ئەرمەنی بونیش هەروا زەحمەت، مرۆڤ گەلێک لە سەر خاکی باب وباپیران، لەسەر خاکێک لەدایک بوو، خاوەنی ڕەگێکی قوڵی مێژوو کولتوور، داب ونەریت، خاوەنی سەدەهاو دەیەها بیرەوەری و بەسەرهات و داستان، بە هۆی سیاسەتی داگیرکاری بەردەوام شەڕو کوشتن وزیندان و چەوساندنەوەی خەڵکە ڕەسەنەکە. خەبات بە بچوکترین وسەرەتایی ترین مافەکانی ژیان قەدەغەیە و، زیندانەکان تژی لە هاوڵاتیانی، بە هۆی سیاسەتی جیاکاری و نادادپەروەری، بەهۆی نەمانەوەی مانایەک، هیوایەک بە ژیان، ناچار بە کۆچ دەکرێن، بە هۆی کوردستانی بوون و جیاوازی ئاینی و مەزهەبی و ئیتنیکی وەڕەگەزییەوە، سەرجەم پارچەکانی تری کوردستان لە ژێر چەپۆکی سیاسەتی داگیرکەراندایە. وەک کوردێک ژیانکردن زەحمەتە و دۆزەخەکە بەخۆی بە کەمینەکانی تریش هەمان حیساب وکیتاب. بە دەرباز بوون لەم دۆزەخەدا مرۆڤ بەداوی ڕێگەیەکدایە ئەویش کۆچکردنە، ئەوتا بابەتی ڕۆمان پێمان دەلێ هەرچی کوردستانی ڕەسەن هەیە، بیر لە دەرچەیەک، ڕێگەچارەیەک دەکاتەوە کۆچ بەرەو هەندەران بکات، بۆ دوونیایەک و زەمینەکی تر بە هیوای ژیانەکی ئارامترو ئاسوودەتر.

ئەرکی وەزارەتی پەروەردەو فێرکردن لە حکومەت..

ئاری زەندینی

پڕۆسەی (پەروەردەوفێرکردن) پڕۆسەیەکی درێژخایەنە، داینەمۆوبناغەی تاک و کۆمەڵگەوزانست و داهێنانە ، داینەمۆوبناغەی هۆشیاری کۆمەڵگەیە بە گشتی. پڕۆسەی (خوێندن و پەروەردەوفێرکردن) ئەرکی حکومەتە لە چوارچێوەی وەزارەتی پەروەردە و دامودەزگا پەروەردەییەکان کە تاک ئاڕاستە دەکات بە گوێرەی ئەو سیستەم فەلسەفە پەروەردەییەی پلانی بۆ دانراوەودایڕشتووە ئامانجیش لێی تاک و کۆمەڵگە خوێندەواروپەروەردەکراووزانست و داهێنانیان زۆر بێت هەروەک سێکتەرووەزارەتەکانی (تەندروستی و رۆشنبیری) وەزارەتەکانیتری حکومەت سیستەم و بەرنامەی خۆی هەیە بۆ باشترکردن و رۆشنبیکردن و هۆشیاری تاک و کۆمەڵکە هیچ کەس و لایەنێک بۆی نییە شت بنووسێ و بەرنامەوسیستەم دابڕێژێ خەڵک ڕێنمایی بکات و ئاڕاستە بکات لەدەرەوەی وەزارەتی حکومەت باوەڕپێنەکراوە . (پەروەردەوخوێندن) بەتایبەت (وەزارەتی پەروەردە) لە هەموو وڵاتێک و حکومەتێک پشک و بەرپرسیاری گەورەی هەیە لە (ژێرخان و سەرخانی) کۆمەڵگە تاکو بەشێوەیەکی سەردەمیانەو زانستانەوپەروەردەیانە تاک و کۆمەڵگە ئاڕاستە بکات بۆ داهاتوویەکی گەش ، پرۆسەی (پەروەردەوفێرکردن) لە دنیایی ئەستادا ئەرکی حکومەتە بەڵام گەر بۆ مێژوو بگەڕێینەوە ئەرکی تاک و کۆمەڵێ کەسان و پێغەمبەران و فەیلەسوفان و بیرمەندان بووە زۆربەی تاک و کۆمەڵگەکانیش سوودیان لێ بینیووەو ئاڕاستە کراون تا تاک و کۆمەڵگە تەندروست و هۆشیاربن بن ، گەر سەیری کوردستان بکەین لە کۆنەوە خەڵک بە گشتی لە ڕێی پیاوچاکان و شێخ و مەلاو شاعیروحوجرەی مزگەوتەکان فێری زانست و خوێندەواری و زانیاری بوونە بەڵام لە ئەستادا دامودەزگایی سەردەمی لە نەو جکومەت کە (وەزارەتی پەروەردەیە) خزمەت بە تاک کۆمەڵگە دەکات لە رووی زانست و پەروەردەوخوێندن. هەر حکومەت و وڵاتێک سیستەمی پەروەردەی تایبەت بە خۆی هەیە بەر پرسیاری تاک و کۆمەڵگەیە لە دەرەوەی ئەم سیستەمە و وەزارەتە پڕۆسەکە شێواووئامانجی خۆی ناپێکێ هەرکەسێ دەست وەرداتە پڕۆسەی خوێندن بیروبۆچون و بەرنامەوپڕۆگرام دانێ سەر لە قوتابی و خوێندکار بشێوێنی، پەروەردەوفێرکردن و خوێندن دەبێت قوتابی و خوێندکار بە یەک ئاست پەروەدەکراوخوێندەوارو زانست وەرگر بن ئامانجیش گرینگی دان بە هۆشیاری و خوێندەواری و داهێنانی تاک و کۆمەڵگەوتاکی تەندروست و مافی مرۆق نەک تەنها بەدەستهێنانی بڕوانامە و دەرچوون ژینگەی تاک و کۆمەڵگەی ئێمە جیاوازە لەگەڵ ژینگەی تاک و

کۆمەڵگەیەکیتر، گەر سەیری بواری یان سێکتەری (پەروەردەو فێرکردن
) بکەین لە (هەرێمی کوردستان) باروودۆخەکە زیاتر بەلای یان خەمی
بڕوانامە و دەرچوونە لایەنە پەرو□رد□ییەکان و زانست و خوێندەواری و
داهێنان فەرامۆشکراوە ئەمەش هۆکاری خۆی هەیە روون و ئاشکرایە و
بێ سەروبەری هەیە کە دەست دەخەنە ناو پڕۆسەی خوێندن و سیستەمی
پەرو□رد□ ع□یب□داردەکەن، (پەروەردەوفێرکردن) بواروسێکتەرێکی
هەستیارە لە هەموو کۆمەڵگەیەک و وڵاتێک، هەروەک دەبینین زۆربەی
خاوەن بڕوانامە و دەرچووەکان خوێندەوارن بەلام نەخوێندەوارن
لەلایەنی پەروەرد□وزانست و داهێنان خوێندەوار هەرئەوە نییە خاوەن
بروانامەووەزیفە خوێندەواری واتە بیرکردنەوەوەعەقلانی ورۆشنبیری !
بۆیە هیچ زانستێک و هیچ داهێنانێکی سەردەمیانەونوێیان نیی□ لە
بوارەکەی خۆی کە رۆژانە دەبینین و دەبیستین هۆکارەکەشی (وەزارەتی
پەروەردە) لە هەندێ لایەن کەمتەرخەمی و نەبوونی لێپێچینەوە
بەرامبەرکادرانی پەروەردەوماm□ستایان لەئەرکەکانیان ئەو کەسانەی
لێرەولەوێ بەتایبەت دەست دەخەنە ناو پڕوگرامی پەروەردەوخوێندن کە
کاریگەری زۆری لە سەرقوتابی و خوێندکار هەیە وەک(دانانی مەلزەمە
و مەنهەج کورتکردنەوەووانەی ڤیدیۆیی) کە د□ بێتە سەر لێشێواندنی
قوتابی و خوێندکاردوورکەوتنەوەوداماڵینی قوتابی لەلایەنی
پەروەردەورۆشنبیری گشتی سیستەمودیدگایی پەروەردەوخوێندن
ووەزارەتی پەروەردەوفێرکردن بەهەند وەرنەگرن کەلەلایەن کەسانی
پسپۆروشارەزا دانراوە کە پڕۆسەیەکی درێژخایەنە کە داهاتووئەم
کۆمەڵگەیە دیاری□د□کات هەرچەند□ ل□□ر□دا جێگایی دەست خۆشیە
لەوەزارەتی پەروەردە حکومەتی هەرێمی کوردستان لە ئێستادا سەرقالی
جێبەجێکردن و بە ئامانج گەیاندنی سیستەمی نوێ و هاوچەرخە لە
رێگایی (پڕۆژەی شێوازی وانە گووتنەوەی نوێ – دیداکتیک) بەلام
زۆربەی مامۆستایانی هەرێمی کوردستان و بەرێوەبەرانی قوتابخانەکان
شارەزاوئاگاداری ئەم پرۆژەیە نیین تەنانەت مامۆستاوبەرێوبەر هەیە
نازانێ سیستەم و شێوازی وانە وتنەوە جیاوازیان چییە ؟! لە
چوارچێوەی کتێبیش چاپکراوە پێویست زوو دابەشی سەرقوتابخانەکان
بکەن نەک بە پارەول□ بازار بەدوایایی دابگەڕێی .جا بۆیە گەر سەیری
(وەزارەتی پەروەردە) بکەین لە حکومەتی هەرێمی کوردستان لەلایەن
چەند کەسانێک و کادرانی پەروەردەوهەندێ مامۆستایی تایبەتی و
بەرژەوەندی خواز نیوەی واتە 50 % زیاتر ئەرکەکەی و بەرنامە
وپڕۆگرامەکانی فەرامۆشکراوە یان گرنگی پێنەدراوە یان
دیدگاوپەیامی وەزارەتی پەروەردە بەلارێدادەبەن بەرەوە ئاقاری
بەرژەوەندی تایبەت و مادی دەبەن . ! لە خوێندنگاوقوتابخانەکان
لەلایەن قوتابیان و خوێندکاران بەتایبەت لە رووی فێربوون و

خوێندەواری وداهێنانی زانستی زیاتر قوتابی وخوێندکاری خاوەن بەوانامە و ئەوە چەند ساڵەی فێری بووە ئەم ئەرکە بە ئەرکی (وەزارەتی پەروەردە) نازانێ بە ئەرکێکی تایبەتی خۆی دەزانێ چونکە تایبەت فێرکراوە لە قوتابخانە تایبەتیەکان و مامۆستا تایبەتیەکانەوە فێردەکرێن و ئاڕاستە دەکرێن تەنها بەمەبەستی دەرچوون و بەوانامە. ئەو قوتابخانە تایبەتیانەو مامۆستا تایبەتیانە و کەسانی سەربەخۆ دەست دەخەنە ناو پڕۆگرامەکانی خوێندن و قوتابخانەکان وەک (مەنهەج گۆڕین و کتێب پوختکردنەوە و دانانی مەلزەمە و وانەی ڤیدیۆیی) کەچی هەندێکیان دەستخۆشیشیان لێدەکرێ و ناوبانگ دەردەکەن لە سۆشیال میدیا ومەڵتی میدیا و تەلەڤیزیۆنەکان و لە بازار بە ئاشکرا شێوەی وانەوتنەوەیان دەفرۆشرێ لە چوارچێوەی نامیلکەومەلزەمە کە کارێکی ناوازەیان کردووە بەڵام روون و ئاشکرایە دڵنیام مەبەستیان بەرژەوەندی مادی تایبەتی خۆیان بیردەکەنەوە نەک پەروەردەوفێرکردنی گشتی و ڕاستەقینە ئەمەش پێچەوانەی یاساو سیستەمی پەروەردەو فێرکردنە (هەرکەسێولە ئاوازێک بخوێنێ – هەر تاکێک بە شێوەیەک گۆش دەکرێ و پەروەردەکرێت لە داهاتوودا) لە هەر حکومەت و وڵاتێک دەبێت لێپێچینەوەوبەدواداچوون و چاودێری هەبێت کە بە ئەو کەس و کارانە هەبێت کە بە ئاسانی و ئاشکرا بەر دەستی قوتابی و خوێندکار دەکەوێت بە ئەوکەسانەش دەست دەخەن ناوپرۆسەی پەروەردەوفێرکردن چونکە بە سەروبەری و ناجێگیری و سەقەتی لە سیستەمی پەروەردەوفێرکردن واتە سەقەتی لە بیرکردنەوەعەقلی مرۆڤەکان بوونی دەبێت، بە نموونە کتێبی مەنهەجی وانەی کوردی پێکهاتووە لە (ڕێزمان و ئەدەب و خوێندنەوە) لەلایەنی چەند کەسانی شارەزاوپسپۆڕولایەنی دەروونی و تەمەنی قوتابی و خوێندکار بەرچاو گیراوە ئامانج و مەبەست لەی پەروەردەکردنی تاکی ئەم کۆمەڵگەیە بە داهاتووکە پێویستە ئەو بابەتانە بخوێندرێ و گرنگی پێبدرێ کە لە نەو ئەم کتێبەدایە لە پۆلی یەکەمەوتادواپۆلەوهەمووبەشەکان بە ڕێزمان و ئەدەب و خوێندنەوە و بابەتی دارشتن بە بابەتەکانیتریش هەروا نابێ پەرەکی فەرامۆشبکرێت چونکە ناواخنی کتێبی مەنهەج و پرۆگرام هەربە دەرچوون و بروانامەوزانیاری نییە بەڵکوئامانجی پەروەردەیی و ڕۆشنبیری و فێربوونی زانست و داهێنانە لە داهاتوودا چۆن دەبێت کەسێک ئەم کتێبە دەستکاری بکات کورت و پوختی بکاتەوە. تەنها بە مەبەستی نمرەودەرچوون ئەدی لایەنی (پەروەردەوفێرکردن و خوێندەواری و ڕۆشنبیری) ئەنجامەکەشی ئەوەیە لەم ڕۆژگارە دەبینین کە پەروەردەوخوێندەواری ئاستی دابەزیوە پاش تەواوکردنی پەیمانگاوکۆلیژ (زمانی دایک) بەباشی شارەزا نییە ! هەستی

نەتەوەیی و نیشتمانی سفرە و خۆشەویستی بە خاک و وڵات نییە ! بیرکردنەوەی زەعیفە و زانیاری پێ نییە و ڕۆشنبیر نییە باری دەروونی تەواونییە و خۆپەرستە کەم زانست بیر لە داهێنان ئەبەدەن ناکاتەوە،لێرەدا ئەرکی پەروەردەوفێرکردن وەک وەزارەتی پەروەردە تاک و کۆمەڵگەیەکی تەندروست و هۆشیاروباوەڕبەخۆ بەزانست و ڕۆشنبیری بەرهەم بهێنێت ئەمەش بەرنامە و سیستەم ووەزارەتی پەروەردەی زۆربەی حکومەتی وڵاتانە لە جیهان چونکە لە دواجار هەر (قوتابی و خوێندکار) خاوەن و ڕۆڵەوداینەمۆی ئەم کۆمەڵگەوخاک و نیشتمانەن .

ڕۆژێکی نمونەیی لە باخچەی منداڵاندا.. ئامادەکردنی: عەلی حەمەڕەشید

باخچەی منداڵان (Kindergarten) دەزگایەکی پەروەردەییە و تایبەتە بە منداڵانی قۆناغی دوای دایەنگە و پێش چوونە قوتابخانەی بنەڕەتی. کە تەمەنیان چوار ساڵ و پێنج ساڵەن. یەکەم باخچەی منداڵانیش لە جیهاندا لە سەدەی هەژدەدا لەلایەن (جۆن فریدریک ئۆبرلین Jon Fredric Oberlin) لەساڵی ١٧٩٦ دا لە ناوچەی (ئەلیزاس لۆرێن) لە باکوری ڕۆژهەڵاتی فەرەنسا دامەزرا، کە ئامانجی یارمەتیدانی ئەو ناوچەیە بوو کە دەینالاند بەدەست هەژاری و خراپی باری ئابووری و تەندروستییەوە.هەروەها (فریدریک فرۆبێل Fridrich Frobel) یەکەم کەس بووە کە ناوی (باخچەی منداڵانی) ی بەکار هێناوە بۆ ئەم جۆرە دەزگایە لە سەدەی نۆزدەدا. لەساڵی ١٩١٣ لەلایەن ئەرمەنییەکانەوە یەکەم باخچە لە عێراق دا دامەزرا. لەساڵی ١٩٢٦-١٩٢٧ لە شاری بەغداد یەکەم باخچەی منداڵان دامەزرا. هەروەها لە هەرێمی کوردستانیش یەکەم باخچەی منداڵان لەساڵی ١٩٥٣-١٩٥٤ دامەزرا لەشاری سلێمانی بەناوی(باخچەی منداڵانی سلێمانی) لە نزیک مزگەوتی گەورەی سلێمانی ، پاشان گوازراوەتەوە بۆ گەڕەکی (عەقاری).دواتر لەساڵی ١٩٦٥ گوازراوەتەوە بۆ گەڕەکی(ئیسکان) کە تا ئێستا (٢٠٢٢) هەر لەو شوێنەدا و بەو ناوەوە دەوامکردن تێیدا

بەردەوامە . زۆر لە کەسایەتییە ڕۆشنبیر و ناودار و دیارەکانی شاری سلێمانی لەم باخچەیدا بوون . لە باخچەی منداڵاندا منداڵ ڕادەهێنرێت بۆ چوونە دەرەوە لە سنوری خێزان بۆ ناو کۆمەڵگە و ناو کۆمەڵێک هاوڕێی نوێ و کەسانی نوێ .منداڵ لەنێو باخچەدا فێری بنەماکانی خوێندن و نووسین دەکرێن،دەبێت ئەوەش بزانین کە باخچە شوێنێکە بۆ دۆزینەوەی توانا و بەهرەکانی منداڵ و پەروەردەی هزری و سۆزداری و جەستەیی و ڕەفتاری ک□م□□□ای□تی. (ج□□ن د□□وی) دەڵێت:"منداڵ ئەو خ□□ر□ گ□ش□ی□.. ک□ ه□م□وو دەزگا پەروەردەییەکان بە دەوریدا دەسووڕێنەوە". وانەکانی وەرزش و هونەر و مۆزیک کە پێویستە زۆر گرنگیان پێبدرێت بەتایبەتی لە باخچەکەنی منداڵاندا و یاری ببێتە بنەمایەکی سەرەکی بۆ سەرجەم بابەت و چالاکییەکانی تر ، چونکە یەکێکن لەو وانە هەرە گرنگ و بەسوودانەی کە دەتوانرێت لە ڕێگەی ئەو وانانەوە ئامادەکاری بکرێت بۆ وانەکانی تر و ئەو وزە زیادەیەی کە لە منداڵدا هەیە بەشێوەیەکی دروست و پەروەردەیی خاڵی بکرێتەوە،هەروەها ڕۆڵی کاریگەریشی هەیە دەربارەی کەسێتی منداڵ و گەشە کردنی بەشێوەیەکی دروست ،ئەمانە گشتی کاتێک ئامانجە پەروەردەییەکەی دەپێکێت کە مامۆستای تایبەت و شارەزاو بەسەلیقەی لە هەریەکێک لەو بوارانەدا هەبێت کە باسمان کردن کە بێگومان ئەمەش بۆ وانەکانی تریش دەگونجێت.زانست سەلماندویەتی کە مۆزیک کاریگەری تەواوی هەیە ل□ پەروەردەکردن و گۆڕینی خووڕەوشتی منداڵدا ، هەروەها لێکۆڵەران و زانایانی پەروەردەی منداڵ دەڵێن باوکان دەتوانن بەئاوازی مۆزیک منداڵەکانیان بکەن بەشتێکی تر.بۆیە پێویستە لە باخچەی منداڵان و قوتابخانە بنەڕەتییەکانیشدا سەرجەم پێداویستییەکانی ئەو وانانە دابین بکرێن و گرنگی تەواویان پێبدرێت کە هاندەرێکی باشە بۆ سەرکەوتنی منداڵ و جێبەجێکردنی ئەرکەکانیان.

(ڕۆژێکی نمونەیی لە باخچەدا) چالاکییەکی بەسود و گرنگ بوو کە لە باخچەی منداڵانی سلێمانی دا ئەنجامدرا لەلایەن مامۆستایانی مۆزیک و ئینگلیزی و وەرزش و شارەزایی و چالاکییەکان کە تێیدا کوردی و بیرکاری و زانست بەشێوەیەکی جوان و سەردەمی و یاری ئامێز پێشکەش بە ئامادەبووان کرا ک□ ب□□□□و□بەر و مامۆستای ئەو وانانەی باسمانکرد لە باخچە ناحکومییەکانی پەروەردەی ڕۆژه□ات و ڕۆژئاوا بە سەرپەرشتی و هاوکاری لیژنەکانی باخچە ناحکومییەکان و هاوڕێی ڕەخنەگر و بەڕێوەبەری باخچەکەوە، چالاکییەکی پڕ لە جوڵە و چالاکی ،وەرزش و مۆزیک و گۆرانی و وتنی نۆتەکانی مۆزیک بە شێوەیەکی زۆر جوان و سەرنجڕاکێش ،هەروەها نواندنی شانۆیی بۆ ئەو بابەتەی کە ئەو ڕۆژە باسکران کە هاتوچۆ بوو ،نواندنێک کە مایەی شادی و

سەرنجڕاکێشانی ئامادەبووان بوو،منداڵێک ڕۆڵی کارمەندی هاتوچۆ و یەکێکی تر ڕۆڵی پۆلیس و یەکێکی تر ڕۆڵی کارمەندی ئاگر کوژێنەوە و یەکێکی تر ڕۆڵی کارمەندی پاککەرەوە و یەکێکی تر ڕۆڵی شۆفێری ئەو پاسەی دەبینی کە هاتوچۆی بۆ منداڵانی باخچەکە دەکرد ، لە هەمووی گرنگتر هەڵبژاردنی ئەو منداڵانە بوو بۆ نواندنی ڕۆڵی ئەو کەسایەتیانە کە زۆر گونجاو بوو،سەلیقەی تەواویان تێدا بەکار هێنابوو،منداڵەکانیش بە بوێرییەکی زۆرەوە بەرانبەر ئامادەبووان کە نزیکەی ٨٠ کەس دەبوون قسەیان دەکرد و پەیامەکەی خۆیان زۆر بەجوان و باشی دەگەیاند. بە بابەتی ئینگلیزییش بەهەمان شێوە بەچالاکی و گۆرانی و بەشێوەی یاری ئامێز ئەنجامدرا، دڵنیام کە سودێکی باشی بە ئامادەبووان گەیاند و لەگەڵ درێژی ماوەی چالاکییەکان شنەی ئارامی و خۆری سەرنج و تریفەی شادی لای هەمووان بەدی دەکران، مەبەستیش لە ئەنجامدانی ئەم چالاکییە بەناوی(ڕۆژێکی نمونەییی لە باخچەدا) وەک لەناوەکەیدا دیارە ئەوە بوو کە جوانیی و تیشکی ئەو چالاکییە پەروەردەییانە بگوازینەوە بۆ باخچە ناحکومییەکانیش ،چونکە هەردوولا کار دەکەن بۆ پەروەردەکردنی منداڵ و هەروەکو ئاشکراشە منداڵ بەردی بناغە و بنیاتنانی کۆمەڵگەیە تا ئەو بنچینەیە پتەو و بەهێز بێت ،چالاک و تەندروست و ڕۆشنبیر بێت ئەوە بەدڵنیاییەوە کاریگەری ئەرێنی تەواوی دەبێت لەسەر دروستبوونی کۆمەڵگەیەکی دروست و پێشکەوتوو.ماوەتەوە بڵێین لەگەڵ هیوای سود وەرگرتنی ئامادەبووان لەو ڕۆژە نمونەییە دەستخۆشی زۆریشمان بۆ باخچەی منداڵانی سلێمانی هەیە و هیوای سەرکەوتن و پێشکەوتنی زیاتریان بۆ دەخوازین.

ئامادەکردنی:عەلی حەمەڕەشید
سەرپەرشتیاری پەروەردەیی

باخچەی منداڵانی سلێمانی
سلێمانی - گەڕەکی ئیسکان
0533231426

باخچەی منداڵانی سلێمانی
سلێمانی - گەڕەکی ئیسکان
0533231426

باخچەی منداڵانی سلێمانی
سلێمانی - گەڕەکی ئیسکان
0533231426

0533231426
سلێمانی - گەڕەکی ئیسکان
باخچەی منداڵانی سلێمانی

0533231426
سلێمانی - گەڕەکی ئیسکان
باخچەی منداڵانی سلێمانی

تێبینی:

بۆ بەشێک لە زانیارییەکان سودم لە چەند سایتانە وەرگرتووە.

- https://zaniary.com/
- https://dengekan.info
- بۆ وێنەکان سودم لە پەیجی فەرمی باخچەی منداڵانی سلێمانی وەرگرتووە.

شیعر: ئێوارانە.. سەردار جاف

(٥)

ئەم ئێوارە پیاسەیەک بە کۆڕنیشی کتێبخانەکەما دەکەم

ئەو بوخچەیەک تووڕەبوونی جێهێشتووە

ئەڵقەی خەیاڵمەندانی بە حەرفێکی دوایین شیعرمەوە لکاند بوو

ئەو هەمیشە بە سەر رستەکانی ئێوارانا دەچوو بۆ مەلە

من لە قوولەقاپێکی کتێب دەخنکێم

ئەو هەموو ئەو کاتانەی لە مەلە دەگەڕایەوە لە تەک وشە ونبووە نەنووسراوەکانم دەنووست

خەونی بە شەپۆلە گەرمەکانی شیعری منەوە دەبینی

من لە خەڵوەتێکا گەوج ببووم بۆ خۆیشم لێی حاڵی نەدەبووم هێندە نەبێ کە قەڵەمەکەم ئیدی یاخییە و نانووسێ

بە هەواری چۆڵەوانی سەردار فوویەک بە باخچەی سینەی دەکا

ئەو هێشتان لە کەنار زرێبارەوە رەدووی بوخچەکراوەکانی ئاوە

گرێکوێرەی بوخچە سپییەکەی بۆ ناکرێتەوە

لەو ئاوێنە سەرابییەوە خۆی دەبینی کەچی من ون دەکا

پەنجەکانی بە خونچە لە ئاو شەڵاڵبووەکەی باران تەڕ تەڕ

سەرکز و شەرمن ، ئیدی لە حەسرەت فەرسەخە دوورەکانی من ناچێتەوە سەر زرێبار

نازانم بەفر ئاودامانبی ئەو دۆڵەی داگرتووە

یان رچینی چیرۆکێکم گیرۆدەی کونی کوانوو و کولیتەی ماڵی کردووە

ئەو تووڕە بوونی لە برغووە سلاکێکی گەڵابەکەی مام عەودل دەچێ کە ئیدی ئاشتبوونەوەی مەحاڵە

ئەو یاخی لە قەڵەمەکەی من و گریان و داد و فیغانێتی

هاوار و ناڵەی گوێی ئەسپەکەی باوکم کەڕ دەکا

من ئاتەشخانە میوانداری کردووم و هێدی هێدی دەبم بە ژیلەمۆ

دەست و پەنجەکانی خۆیم پێ گەرم دەکاتەوە

من پوکانەوەی خۆم دەبینم و ئەو نە ماچم دەکا و نە ماچیشم دەداتێ

گزنکێ کە لە سوتان دەچێ وەئاگای هێنامەوە

سووراوەکەییم بە قەد کتێبە تازەکەمەوە بینی

لێی نووسرابوو ئیدی چاوەنواڕم مەبە.

ئەڵمانیا ١٦ / ١٢ / ٢٠٢٢

گۆڤاری زمان و زار.. ژمارە 5

بۆ خوێندنەوەی ژمارە 5ی گۆڤاری زمان و زار کلیکی ئێرە بکەن...

بۆ خوێندنەوەی ئەم گۆڤارە بە پیتی لاتینی کلیکی ئێرە بکەن....

جارێکی تریش ژن ژیان ئازادی..

ستیڤان شەمزینی

ژان بۆدریاری فەیلەسووفی فەڕەنسی، باسی لەوە دەکرد سەردەمی مودێرن سەردەمی پۆست ئازادییە و مرۆڤ تا دوا توانستی خۆی بەشێوەیەکی زێدەرۆیانە دەستی گەیشتووە بە ئازادیی، وەک بەڵێی خودی ئەم ئیمکانە لە ئازادیی ئاوس بێت بە نائازادیی، رەنگە ئەم تێزە سەبارەت بە ژیاری خۆرئاوا فاکتێکی حاشاهەڵنەگر بێت، بەڵام بە بەشەکەی تری زەوی “خۆرهەڵات” هەمان ئەو ناوەڕۆکە سەر راستە نییە، بەو پێیەی هێشتا بەشێکی زۆری کۆمەڵگەکانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست دەرگیرن لەگەڵ دەوڵەتە تیۆکرات و پلۆتۆکراسەکاندا کە بە توندترین فۆرم بەرزەفت و جڵەوگیر دەکرێن، لەم بەشەی رۆژهەڵاتی هەسارە شینەکە “زەوی” کۆنسیپتی ئازادیی خەونێکی کۆگەلییە بە قووتاربوون لە دیسپۆتیزمی ئەو دەوڵەتانە. بۆیە لەو سەردەمەی پێشگری ئازادییەکان بەتایبەت لە خۆرئاوا دەچنە پێش هەموو دەستەواژەکانەوە کە خودی ئازادییان بەرەو کۆیلەیەتییەکی ئارەزوومەندانە و نەرمێکی تر لە فیتشیزم بردووە، بە خۆرهەڵاتی زەمین ئازادیی ئەو پانتاییە گریمانەکراو و بەستێنەیە خەونی پێوە دەبینرێت کە تێیدا تەوق و کەلەپچەکان بشکێندرێن. لەم رەهەندەوە دروشمی ژن ژیان ئازادیی کە تایتڵێکی دەرە ئایدۆلۆژییە تێکڕای هاووڵاتیانی رۆژهەڵاتی کوردستان و ئێرانی لە یەک جووڵانەوەی گەمەڵایەتیدا کۆکردووەتەوە دەبێتە دروشمی شۆڕشگێڕانەی سەردەمێکی نوێ، ئەو تێزەش لەسەر ئەرزی واقیع بەزینی خۆی بینییەوە کە پێیوابوو تێزی شۆڕش چیتر تێزێک نییە بۆ گەڕانی مێژوویی بەڵکو شۆڕش ڕۆڵەکانی خۆی دەخوات، ئەمە ئەگەر سەبارەت بە شۆڕشە کلاسیکییەکان ئەوانەی لەلایەن حزبێکی ئاڤانگارد و رێبەرێکی کاریزمییەوە سەرکردایەتیان دەکرا بەشێک بووبێت لە راستی، بەڵام لە بزووتنەوەی داگیرکردنی وۆڵ ستریت بەملاوە تا شۆڕشی ژینا شایەتین لەسەر پارادایمێکی تری ئەکتی رادیکاڵ و شۆڕشگێڕانە کە بەشێوەیەکی ئاسۆیی و بێ هەبوونی نەخشەیەکی ئایدۆلۆژیی پێشوەخت خۆی بەڕێوە دەبات. ئەم شۆڕشە شۆڕشی ئومێدە، ئەگەر بتوانێت سەرکەوتوو بێت دەتوانێت دەرگا لەسەر زەمەنێکی تر بکاتەوە، وەک چۆن هاتنە سەر شەقامی خەڵکی ئێران لە ساڵی 57 “1979” میشێل فۆکۆی فەیلەسووفی فەڕەنسی هێنایە سەر ئەو بڕوایەی ئەوەی لە تاران دەگوزەرێت بووژانەوەیەکی تری گیانی شۆڕشگێڕییە.

سەبارەت بە کۆمەڵگەی مەدەنی.. مەنسور حیکمەت

وەرگێڕانی بۆ کوردی :کاوە عومەر
چاوپێکەوتن لەگەڵ ئیسکرا

ئیسکرا: دوابەدوای هەڵبژاردنی خاتەمی، دەستەواژەی "کۆمەڵگەی مەدەنی" بووەتە زاراوەیەکی بەربڵاو لە ئەدەبیاتی ڕاگەیاندنی ڕژیم و ئۆپۆزیسیۆنی لایەنگری ڕژیم لە ناوخۆ و دەرەوەی وڵاتدا. هۆکاری بەکارهێنانی بەربڵاوی ئەم دەستەواژەیە لەم قۆناغەدا چییە و بە لەبەرچاوگرتنی ئەوەی کە هەندێک جار دەستەواژەی "کۆمەڵگەی مەدەنی" لە ئەدەبیاتی کۆمۆنیزمی کرێکاریدا بەکارهاتووە، جیاوازی باسەکەی حیزب و باسەکانی ئێستا لەم بوارەدا چییە؟

مەنسور حیکمەت: حیزب، وەک حیزب، باسی "کۆمەڵگەی مەدەنی" ناکات. من بە لەوباوەڕدانیم ئەگەر هاوڕێیان لە وتارەکانیاندا ئەم دەستەواژەیەیان بەکارهێنابێت، لە دەقە ئاڵۆزەکەی ئێستای ئۆپۆزسیۆنی ڕێگەپێدراوی ئێراندا قسەیان کردبێت. دەستەواژەی "کۆمەڵگەی مەدەنی" لە مشتومڕەکانی ئەمڕۆی نێوان ڕژیمی خاتەمی و ئۆپۆزیسیۆنی خاتەمی لە ناوەوە و دەرەوەی ئێران، ناوو کۆد و هێمایەکی کورتکراوەیە بۆ خواستی بێ مەرجکردنی سەروەریی ئیسلامی و دانانی بە جۆرێک لە مافی تاک و مەدەنی بۆ خەڵک و بۆ دروستکردنی چوارچێوەیەکی نیمچە یاسایی بۆ پەیوەندیی ڕژیم لەگەڵ خەڵکدا ئەم دەستەواژەیە لە ناو ناڕازیانی ڕژیمەوە سەری هەڵدا و لە لایەن خاتەمی و لایەنگرانی لە دەرەوەی حکومەتەوە برەوی پەیداکرد. بەم شێوەیە باسی کۆمەڵگای مەدەنی بووە تەوەرێکی بەردەوام لە ڕۆژنامەکان و لە نێو شرۆڤەکارانی ڕێگەپێدراو لە ناوخۆی وڵاتدا و ئێستاش لە ئۆپۆزسیۆندا بە تەیفیکی فراوانتر بڵاوبووەتەوە. ئه وانه ی له ناو ڕژیمدان، واتا و به کارهێنانی ئه م ده سته واژه یه به باشی ده زانن و له هه مان چوارچێوه ی دژایه تی فراکسیۆنە کان و مه سه له ی مانەوەی ڕژیمدا باسی لێوە دەکەن. بۆ ئەوان ئەم دەستەواژەیە، هەروەک چۆن مەقولەکانی "تەبایی"، "گونجان"، "مەکتەب یان شارەزایی"، "مەرجەعیەت و ڕابەر"، "قۆرخکاری" و هتد، لە

ململانێی دەسەڵاتدا مانایەکی ڕوونی هەیە.

کۆمەڵگای مەدەنی ئاڵای فراکسیۆنی دژ بە ولایەتی فەقیەیە. واتای دەستەواژەی “کۆمەڵگەی مەدەنی” خۆی لە ڕووی مێژووییەوە، لە چ سەردەمێک و لە چ بارودۆخێکدا لە مێژووی بیری سیاسی لە ڕۆژئاوا بەکارهاتووە و جۆن لۆک و مارکس و هیگڵ بیریان لە چی کردووەتەوە، بە تەواوی پەیوەندی بەباسەکەی ئەمڕۆی ئێرانەوە نییە. ناڕازییە سیاسییەکانی ناو خودی حکوومەت، ئەو ئاخوندەی کە سەرۆکایەتیی ڕێژیمی گرتۆتە ئەستۆ، و تەیفەکانی دەوروبەری ڕێژیم کە لە هەمەکارەیی باڵی دەسەڵاتدار نیگەرانن و بە مەترسیداری دەزانن بۆ داهاتووی ڕێژیمی ئیسلامیی ، ئەم دەستەواژەیە بەکار دەهێنن بۆ وروژاندن دروشمی وریایی و خۆگونجاندن و شەڕەکەیان لەگەڵ فراکسیۆنی بەرامبەردا دەبەنەپیشەوە . هەموو مر□ق□کان تایبەتمەندی ئەم دەستەواژەیە و بنەچەکەی دەزانن. بەڵام کاری هەندێک کەس ئەوەیە کە ئەم مشتومڕە سیاسییە وەک ململانێیەکی مێژوویی و مەعنەوی و تیۆری بنەخشێنن. ئەرک و ڕۆڵی ک□م□□□ایەتی ڕۆشنبیری چینی دەسەڵاتدار هەمیشە ئەوەیە گێڕانەوەیەکی فکری قووڵ بۆ ئیرادە و کردەوەی سیاسی سیاسییەکانی خۆی بتاشێنێت و بەم شێوەیەش شەرعیەت و قبوڵکردنی کۆمەڵایەتی بۆ بەرژەوەندی چینی خۆی و جەماوەری خەڵکی کرێکار و زەحمەتکێشانی لە تێگەیشتنێکی ڕوون و بەشداریکردنی ڕاستەوخۆ لەم ناکۆکیانەدا زۆر دوورە بخەنەوە. ڕوونکردنەوەی بزووتنەوە تێزابەکانی محەمەد خاتەمی و حاج ئاغا بێهزاد نەبەوی و لێکدانەوەی دادگایی کردنی کەرباسچی و دەرکردنی نووری و ناڕەزایەتی نوێی سروش و خانەنشین بوونی لاجوردی، پێویست ناکات پێداچوونەوە بە بۆچوونەکانی هۆبز و هیگڵ و مارکس سەبارەت بە کۆمەڵگەی مەدەنی بکرێت . پێویستە بەشداری بکەین لە گفتوگۆی کۆمەڵگەی مەدەنیدا. هەروەک چۆن پێویستە بەشداری بکەین لە باسکردنی دەسەڵاتی ئایینیدا. بەشداری نەک هاوبەشیکردن.

ئێمە پێویستە خەڵک ئاشنا بکەین بەرژەوەندی ڕاستەقینە و دروشم و ئەو سیاسەتانەی کە لە ژێر پەردەی ئەم باسە و ئەم دەستەواژەیەدا پێشنیار دەکرێن. مەسەلەی ڕێژیمی ئیسلامی، بەڵێ یان نەخێر، ڕۆڵی خاتەمی و ئەگەر یان مەحاڵبوونی گۆڕینی ڕێژیمی ئێران لە ناوەوە، ئەو سیست□م□ سیاسییەی کە خەڵک خوازیارە، ئەمانە هەمووی باسگەلێکی هەنووکەیی و گرنگن لە کۆمەڵگەی ئێراندا. بەڵام باسی کۆمەڵگای مەدەنی فۆرماتێکە کە یەکێک لە ئیدیعاکارانی دەسەڵات، واتە فراکسیۆنی میانڕەوتری حکوومەت، دەیەوێت ئەو مشتومڕانە

بەکاربهێنێت. کونەکە لە ڕێگای خەبات بۆ ئازادی لە ئێراندا دەیکەن. باسکردنی کۆمەڵگای مەدەنی تەنها لە بەرامبەر ولایەتی فەقیەدا نییە، بەڵکو لە بەردەم داواکارییە ڕادیکاڵتر و ڕاشکاوانەتر و کۆنکرێتییەکانی خەڵکدایە: داواکاری ئازادی، نەهێشتنی هەڵاواردن، حکومەتی نائاینی، خۆشگوزەرانی، یەکسانی نێوان ژن و پیاو، دەستەبەرکردنی مافە تاکەکەسییەکان و مەدەنییەکان، بەدواداچوون بۆ تاوانبارانی دوو دەیەی تاوانی ئیسلامی، داواکاری عەلمانی و مۆدێرنیزم و سۆسیالیزم. با دووبارەی بکەمەوە کە بەڕای من ئەوانەی بابەتەکانی گۆڤارە ڕێگەپێدراوەکانی ناوخۆ لەگەڵ کێشەی ڕاستەقینەی کۆمەڵگا تێکەڵ دەکەن، ئەوانەی کەسایەتی و هێزی ئۆپۆزسیۆنی ڕێگەپێدراو لەگەڵ هێزە ڕاستەقینەکانی بەشدار لە چارەنووسی ئەم کۆمەڵگایە تێکەڵ دەکەن، ئەوانەی کەجیهانی ڕاگەیاندنیان لەجێگای جیهانی واقیعی داناوە بە ڕووداوەکانی داهاتووی ئێران تووشی شۆک دەبن. لە ڕێگای شێوەی ڕووخاندن، کرێکاران و جەماوەری خەڵک بە خێرایی ئەم کارەکتەرانە و ئەم فەزایە و ئەم دەستەواژانە تێدەپەڕێنن. نازانم چەند کەس لە ڕووسیا هێشتا زاراوەی گلاسنۆست و پرێسترۆیکایان لە بیرە. ئەمە باسی ئەوان بوو لەسەر "کۆمەڵگەی مەدەنی" کە بە خێرایی لە ڕەوتی پراکتیکی مێژووی ڕووسیادا بێمانا بوو. شەڕ لە ئێراندا سەبارەت بە ئازادی و یەکسانی و ئەو سیستمە کۆمەڵایەتییە کە دەتوانێت زامنی بکات. کێشەکە هەر بەو سادەییە.

ئیسکرا ژمارە ١١

٩ی شهریور ١٣٧٧ – ٣١ی ئابی ١٩٩٨

hekmat.public-archive.net #1370fa.html

مردن بە بێ دەنگیی.. نەوزاد بەندی

ئەو هەموو گەڵا سەوزە ی
بە ئەشکەنجە و ئازار زەرد بوون ،
بێ ئەوەی هیچیان داوای دەنکە پاراسیتۆڵ بکەن ..

بە ئەوەی هیچیان بچێتە لای پزیشک و ..
فەحسی ڕۆماتیزمە و خوێن خەستبوونەوەی بۆ بنوسرێ ..
سۆنەر و ئێم ئاڕ ئەی و دۆپلەر بۆ دەمارەکانی بکرێ بزانرێ چەندیان گیراون …
بە ئەوەی هیچیان لە ووتاری هەینیدا ، نزای چاکبوونەوەی بۆ بکرێ ..
هەشتا گەڵایەکی بریندارتان بینیوە لەسەر عەرەبانە ، سوالەی پێ بکرێ ؟
بە بێ دەنگیی زەرد بوون و ..
ـــقرچ ـ لە لقەکانیان لێ بوونەوە ،
بە سەر شەقامەکی سارد وسڕ ..
★ ★ ★
لەوەیش ناخۆشتر ،
کەس بەیان نەگریا ..
کەس بە خاکی نەسپاردن ..
کەس بروسکەیەکی ماتەمینی
بۆ نەناردن ..
کەس لافیتەیەکی ڕەشی بۆ هەڵنەواسین ..
خێمەیەک و چوار کورسیی بۆ دانەنان ..
هیچ قورئان خوێنێ ، دوو ئایەتی بۆ نەخوێندن ..
تەلقینی گەڵایەکی زەردی نەدا …
هەشتا وێنەی گەڵایەکتان بینیوە ،
هێڵێکی ڕەش بە گۆشەی چەپی سەرەوەیەوە،
کێشرابێ ؟؟
★ ★ ★
ئەگەر گەڵاکان ، وەک ئەمە پیس بوونایە ،
هەموو پاییزێ دنیا بۆگەنی ئەکرد ..
وەک چۆن کاتێ مەغۆل دایان بەسەر بەغدادا ،
بەغدادی هارونەڕەشید ،
بە لاشەی بەغدادیەکان ، بۆگەنی کرد ..

★ ★ ★

تا ئێستا دیووتانە ئەمبوڵانسێک ،
بە دوو سێ گەڵای نیوە زەردەوە ،
لە ترافیک لایتی سوور بدا و
خۆی بکا بە خەستەخانەی تەواریدا ؟

* * *

هێشتا نەمدیوە نەک چوارسەد ملیار دینار،
نیو دینار لە بەغدادەوە ،
بۆ گەڵاکان نێررابێ ..
هێشتا بینیوتانە گەڵایەک پێنجا فلس خەرج کا ؟؟

زەمینەی سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانی شۆڕشی ئێستا.. وەرگێڕانی بۆ کوردی: کاوە عومەر

دیمانەی خەلیل کەیوان لە بەرنامەی پرسیار لەگەڵ حەمید تەقوایی

بە پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵی جەدید کەکراوەتەوە
خەلیل کەیوان: با لەم پرسیارەوە دەست پێ بکەین، بۆچی شۆڕش ڕوودەدات؟ شۆڕشەکان چۆن دروست دەبن؟ بۆچی لە ئێراندا چارەسەری وەک گۆڕینی ڕژێم، شۆڕ، کودەتا، ڕیفراندۆم، گۆڕانکاری و چاکسازی و هتد ڕەنگیان لە عەقڵیەتی کۆمەڵگادا نەماوە و شۆڕش فەرمانی پێکراوە؟ وە بۆچی وشەی شۆڕش کە دوای شکستی شۆڕش ٥٧ واتای نەرێنی لە نێو بەشێکی کۆمەڵگادا هەبووە، ئێستا ئەوەندە پیرۆز دەبێت؟
حەمید تەقوایی: بنەمای هەر شۆڕشێک، بەو شۆڕشەیشەوە ئێمەی دەیبینین، بابەتی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابووری و دژایەتییەکە کە حکومەت توانای چارەسەرکردنی نییە. چین و توێژە جیاجیاکانی کۆمە ڵگە به تایبه تی کرێکارانی زەحمەتکێشان و چین و توێژه هه ژاره کان، له ژێر گوشاری ئابووری و سیاسی و کۆمە ڵایه تیدان و چیتر به ڕێگه ی ئه م دۆخه ناگرن و ته شه نه ده سێنێت.
لە هەلومەرجی ئێمەی ئێراندا، زۆرینەی ڕەهای خەڵک دواجار ناڕازین لە هەلومەرجی هەنووکە و هیچ ئومێدێک بە گۆڕانکاری لە بەرژەوەندی خۆیان نابینن. ئەم هەلومەرجە، ژیان کردن لە ژێرهێڵی هەژاریدایە، گرانییە، بێ مافیە، ستەم و نەبوونی ئازادییە سیاسی و مەدەنی و

کۆمەڵایەتییەکانە. هەموو ئەو بابەتانە گوشاری خستووەتە سەر چین و توێژە جیاجیاکانی کۆمەڵگا، ئیتر بەرگەی ناگرن و دژی هاتوونەتە دەرەوە. بەم مانایە شۆڕش دیاردەیەکی بابەتییە و لە هەلومەرجی ڕاستەقینەی ژیانەوە سەرچاوە دەگرێت.

کاریگەری گوتار و چارەسەرەکانی پێشوو لەسەر هەلومەرجی شۆڕشگێڕانە دەکرێ لەسەر بنەمای ئەم تایبەتمەندییە بابەتییانەی شۆڕشیش بکۆڵینەوە. وەک ئاماژەم پێدا شۆڕش کاتێک ڕوودەدات کە کۆمەڵگا گەیشتبێتە ئەو بڕوایەی کە ئیترهیچ گۆڕانکارییەک و چاکسازیەک لە هبارودۆخەکەدا مومکین نییە. لە ئێران ئەم گۆڕانکارییە لەلایەن چاکسازیخوازانی حکومەتەوە پێشنیار کرا و بەشێک لە ئۆپۆزسیۆن پەیوەندیان پێوە کرد. ئەو هێزانەی کە جۆرێک لە پرۆسەی گۆڕانکاری وردە وردەیان ڕێکخستبوو کە پێی دەوترێت گۆڕانکاری. یان هێزە ڕاستڕەوەکانی ئۆپۆزسیۆن، کە ئومێدێکی زۆریان هەبوو و بانگەشەی ئەوەیان دەکرد کە کێشەکە بە گۆڕانکاری لە سەرەوە چارەسەر دەبێت، بە گۆڕینی ڕژێم و ڕیفراندۆم و هتد. ئەم جۆرە گوتارانە هاتن و ڕۆیشتن و دواجار کۆمەڵگا لە ئەزموونی خۆیدا بینی کە ئەمانە چارەسەر نین، بە هیچ شوێنێک ناگەن و پێویستە بێنە مەیدان و قۆڵی لێهەڵبکەن و دەست بە کار بکەن.

پایەیەکی تری شۆڕش ئەوەیە کە خەڵک پشت بە دەسەڵاتی خۆی دەبەستێت و دەرک بەوە دەکات کە هیچ هێزێک چ لە ناو حکومەتەوە یان لە دەرەوەی حکومەتەوە، هێزێک کە خوازیاری گۆڕانکارییە لە سەرەوە و بە گۆڕانکاری لە سەرووی خەڵکەوە، ناتوانێت دۆخەکە بگۆڕێت .ناتوانێت چاکسازیەک لە بەرژەوەندی ئەوان ئەنجام بدات. ئەوان درک بەوە دەکەن کە شتێکی لەو شێوەیە مومکین نییە. کاتێک کۆمەڵگا دەگاتە ئەم ئەنجامە، پشت بەستن بە هێزی خۆی و هاتنە سەر شەقام و دەرککردن بە خواستەکان بە دەستی خۆی، دەبێتە باوەڕێکی گشتی و گوتارێکی گشتی. هەر بۆیەش وەک خۆت وتت، وشەی شۆڕش، کە تا دوو ساڵ لەمەوبەر ڕەنگە هەندێک کەس پێی دڵخۆش نەبوون، یان بە ئاژاوەگێڕیان زانیبێت، یان پێیانوابوو ساڵی ۱۳۵۷ خەتای شۆڕشی بووکە کۆماری ئیسلامی هات و لەبەر ئەوە ڕووی خۆش بە شۆڕش نیشان نادەن، ئەمەش ڕوودەدات و شۆڕش دەبێتە بەها و گوتارێکی گشتی و ئەمەش شاهیدی ئەم پەرەسەندنەین.

خەلیل کەیوان: لە ڕوانگەی مێژووییەوە، پێشهاتەکانی ڕابردووی وەک شۆڕشی دەستووری، بزووتنەوەی بە نیشتمانیکردنی پیشەسازی نەوت و شۆڕشی ۱۳۵۷ چ کاریگەرییەکیان لەسەر بناغەی شۆڕشی ئێستا هەبوو؟

حەمید تەقوایی: ئەم گۆڕانکاریانەی کە باست کرد هەمووی سەرهەڵدانی کۆمەڵگە و هاتنی کۆمەڵگە و جەماوەری خەڵک بوو بە خەڵک بە ئەوەی

لەو سەردەمەدا بگەن بە داخوازییە حەقەکانیان. ئەم پێشهاتانە لە ڕووی فۆرم و بابەتگەلی تایبەتەوە جیاوازن کە لە هەر قۆناغێکدا باسی لێوە دەکرا، بەڵام لە ڕووی ئایدیاکەوە زۆر لە یەکترەوە نزیکن، لە ڕووی ئاوات و ئارەزووی مرۆڤەکانەوە کە مرۆڤ هەیبوو. لە شۆڕشی دەستوورییەوە، کە یەکەمین شۆڕش بوو کە لە سەردەمی نوێدا لە ئێران ڕوویدا، دەبینین کە خواستی ئازادی، دادپەروەری، شارستانییەت، ڕووکردنە زانست و کولتووری مۆدێرن، و ڕزگاربوون لە کۆت و بەندەکانی کۆمەڵگەی فیۆدالی و هتد..، خواست و ئامانجی جەماوەری خەڵکە. ئەمانە ئەو ئامانجانەن کە بە شێوەیەکی تر لە ڕاپەڕینەکانی بیست و سییەکانی سەدەی ڕابردوودا باس دەکرێن، ئەو بزووتنەوەیەی کە بە بزووتنەوەی بە نیشتمانیکردنی پیشەسازی نەوت ناسرا. خواستی ئازادی، خواستی سەربەخۆیی لە دەسەڵاتی کۆلۆنیالیزم و گەیشتن بە کۆمەڵگەیەکی مەدەنی، گەیشتن بە کۆمەڵگایەکی ئازاد و یەکسان، بەشێک بوون لە داواکارییەکانی ئەم بزووتنەوەیە. بەهەمان شێوە لە شۆڕشی ١٣٥٧ و لە شۆڕشی ئێستاشدا، وەک دەبینین، بە دروشمی ژن، ژیان، ئازادی، لە ڕاستیدا خەڵک خەریکن هاوار بەهەمان ئەو ئامانجانە دەکەن.

بۆیە لە ڕووی خواست و ئایدیالی کۆمەڵگاوە دەکرێ بڵێین لە سەد ساڵەی ڕابردوودا کۆمەڵگای ئێران بە گەیشتن بە ئازادی، بە گەیشتن بە دادپەروەری، بە گەیشتن بە یەکسانی، بە گەیشتن بە ژیانێکی ئینسانی، بە گەیشتن بە بیستەم بە سەدەی بیست وبیست ویەکەم، چەندین جار ڕاپەڕیووە ، و بەردەوام سەرکوت کراوە.ی، بەردەوام بە شێوازی جیاواز پاشەکشەی پێکراوە، و ئێستا کۆمەڵگا هاتۆتە مەیدانەکە بە ئەوەی ئەم ئاڵایە هەڵبدات کە دەتوانین بڵێین لە نەوەکانی ڕابردووەوە بۆی ماوەتەوە، دەرک بەو ئاڵایە بکات خواستی درێژخایەن بە ئازادی و خۆشگوزەرانی و یەکسانی. لە ڕاستیدا دەکرێ بڵێین ئەو نەوەی گەنجەی کە ئەمڕۆ، لە ساڵانی هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا هاتنە سەر شەقامەکان، وەک بزوێنەری شۆڕش و هێڵی پێشەوەی شۆڕش، هەروەها ئەو ژنانەی کە لە پێناو مافەکانی خۆیان و لە پێناوی تەواوی کۆمەڵگەدا، لە ڕاستیدا تەنها ئاڵای نەوەی خۆیان هەڵنەکرد، بەڵکو ئاڵای ئەو نەوەشیان هەڵگرتووە کە لە ڕابردوودا چەندین جار هەستان و سەرکوت کران. بەم مانایە ئەم شۆڕشە خەریکی یەکلاییکردنەوەیەکی مێژوویی و بنەڕەتییە! لەگەڵ سەرکوت، لەگەڵ بێ مافی، لەگەڵ ئایین، لەگەڵ دیکتاتۆرییەت، لەگەڵ هەژاری و لەگەڵ هەموو ئەو ئازارانەی کە هەمیشە کۆمەڵگای ئێمەی زیندانی کردووە،. ئەمجارە هەموو ئومێدەکان لەسەر ئەمەیە و هەموو هەوڵێک دەدەین بە سەرخستنی ئەم شۆڕشە و بەدیهێنانی خواستی لەمێژینەی خەڵکی ئێران.

خەلیل کیوان: ئاماژەت بەوە کرد کە کۆمەڵگا لە ئەزموون و پراکتیکی خۆیدا دەگاتە ئەو تێگەیشتنەی کە جگە لە شۆڕش هیچ ڕێگەیەکی تر نییە بۆ ڕزگاربوون لەو دۆخەی کە هەیە. ئایا خۆئاگایی کۆمەڵگا بە دەستپێکردنی شۆڕش لەخۆوەیە یان هێز و حزب و بزووتنەوە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان ڕۆڵیان هەیە لە پێکهاتنیدا؟

حەمید تەقوایی: لە پێشهاتە کۆمەڵایەتییەکان سەرەتا هیچ شتێک بەسەر دانیشتووەکەدا نایەت. لە کۆمەڵگای ئەمڕۆی ئێراندا بە ڕوونی دەبینین کە گوتار و سیاسەت و چالاکییەکان چ لە ئاستی کۆمەڵایەتی و چ لە ئاستی فراوان و چ لەسەر ئاستی پارتە ئۆپۆزسیۆنەکان لە چەند دەیەی ڕابردوودا دیار و چالاک بوون و کاریگەریی خۆیان لەسەر کۆمەڵگا هەبووە .

وەک باس کرا، لایەن و هێزەکان پرسی چاکسازییان وروژاند، ئەو ئارگیومێنتە کە پێویستە سیستەمەکە بمێنێتەوە بەڵام گۆڕانکاری تێدا بکرێت. هەندێک کەس پرسی گۆڕینی دەسەڵات و گۆڕانکاریان لە سەرەوە وروژاند، پارتەکانی وەک حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری هەر لە سەرەتاوە دەیانگوت چارەسەر شۆڕشە و ئەمەی خەڵک دەبێ بێنە سەر شەقام و بە دەسەڵاتی خۆمان و بە ئازادی دۆخەکە بگۆڕین، خۆشگوزەرانی، یەکسانی و بە گەیشتن بە ئارەزووە مرۆییەکانمان. ئەو لایەنانە بە سیاسەت و ئاراستەی جیاواز کاریان دەکرد، گوتاریان لە کۆمەڵگادا بەرەوپێشبردن و ڕێکخستن و پێکهێنا و چەندین چالاکیان لە سۆشیال میدیا و میدیای تەلەفزیۆنی مانگی دەستکرد و هەروەها لەسەر ئاستی شەقام و مەیدانی ئەنجامدا. وە ئەمڕۆش ئەو شۆڕشە جەماوەرییەی کە دەستی پێکردووە، ئەوە دەردەخات کە کۆمەڵگا بە ئاراستەی کام سیاسەت و لە ئەنجامی چ جۆرە چالاکییەکدا گەیشتووەتە ئەم خاڵە.

ئەوەندەی پەیوەندی بە حیزبی ئێمەوە هەیە، ئەم چالاکیانە لە ماوەی دەیان ساڵ چالاکی، و شۆڕش و هەڵمەت و هەڵمەتی مەیدانی لە ناوەوە و دەرەوەی وڵات دژ بە کۆماری ئیسلامی و بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی و لە بەرگریکردن لە بژێوی.و کەرامەت، لەدژی دزی و گەندەڵی و ستەم و هەر جۆرە جیاکاری و نایەکسانی و دژی لەسێدارەدان و بەردبارانکردن و هتد. ئەمانە ڕۆڵی بنەڕەتییان هەیە لەسەر عەقڵیەتی کۆمەڵگا، لەسەر پێکهێنانی ئەم شۆڕشە لە ڕووی کێشی ناڕەزایەتی و ناوەڕۆکی داواکارییەکانی شۆڕش و هۆشیاری و خۆئاگایی و چاوەڕوانییەکانی خەڵک.

با نموونەیەک بهێنمەوە. ئێستا هەڵوەشاندنەوەی سزای لەسێدارەدان داواکاری و گوتارێکی گشتییە لە کۆمەڵگای ئێراندا. ئەمەش لە خۆی ڕووی نەدا. حیزبێکی وەک ئێمە دەمێکە دژی سزای لەسێدارەدان خەباتی

کردووە، بانگەشەی کردووە، خەڵکی لە سزای لەسێدارەدان ڕزگار کردووە و هتد. ئەم بزووتنەوە بەربڵاوە دژ بە سزای لەسێدارەدان، لە بەرامبەردا □□□کی جەوهەری دەگێڕێت لە پێکهێنانی ئەم شۆڕشە و چاوەڕوانییەکانی خەڵک لە حکومەتە خوازراوەکەیان. حکومەتێک کە هەر لە یەکەم ڕۆژەوە بە هەر هۆکارێک یان بیانوویەک لە سێدارەدان قەدەغە بکات.

یان گریمان مەسەلەی حیجاب. ساڵانێکی زۆرە حیزبی ئێمە خەبات و بەدواداچوونێکی فراوانی لە دژی حیجابی زۆرملی ئیسلامی ئەنجامداوە و دەبینین شۆڕش لە سەری حیجابەوە دەست پێدەکات. بەهەمان شێوە شەڕی ئیسلام و کۆنەپەرستیی ئایینی و بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی و ئاپارتایدی جێندەری کە تەوەری شۆڕشی ئێستایە و تەنانەت ناو و گوتاری شۆڕشی ژنانیش هەمووی بەشێکن لە تۆماری ئێمە حیزب، کە ئێستا بۆتە ئاڵای شۆڕشی ئێستا.

ئەم ئەزموونە ئەوەمان بۆ دەردەخات کە چۆن چالاکی حزب و هێزە سیاسیەکان کاریگەریان لەسەر بناغەی شۆڕشەکان هەیە. ئەم چالاکییانە، بێگومان لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی، وەک ئاماژەت پێدا، خۆیان لە بزووتنەوەکاندا نیشان دەدەن؛ لە بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان و چالاکوانان لەم بزووتنەوەیانەدا. ڕوونکردنەوەی ئێمە بۆ بارودۆخی ئ□□ران ئەوە بووە کە بزووتنەوەی ڕووخاندن بزووتنەوەیەکی زیندوو و بەهێزە لە ئێران و ئەمڕۆ دەبینین بزووتنەوەی ڕووخاندن گۆڕاوە بۆ شۆڕش. لە مانگی تیری ١٣٧٨ وە لەگەڵ یەکەم ڕاپەڕینی جەماوەری پرسی بزووتنەوەی ڕووخاندنمان وروژاند و ڕامانگەیاند کە بزووتنەوەیەکی جەماوەری دەستی پێکردووە بۆ ڕووخاندنی حکومەت. و لەو کاتەوە تا ئەمڕۆ هەموو هەوڵەکانمان بۆ بەرەوپێشبردنی بزووتنەوەی ڕووخاندن بۆ شۆڕشێک ئەنجامدا و ئەمڕۆش دەتوانرێت بڵێین شۆڕشی ئێستا لە ڕاستیدا لە ڕووی بەردەوامیی بزووتنەوەی ڕووخاندنەوە پێکهاتووە.

بێگومان تەنیا بزووتنەوەی ڕووخاندن نەبوو کە کاریگەری لەسەر پێکهێنانی شۆڕش هەبوو. ئێمە بزووتنەوەی بنەماڵەدادخوازەکانمان هەیە، بزووتنەوەی دادگاییکردن کە بزووتنەوەیەکی بەهێزە و ڕۆڵی هەبووە لە داڕشتنی بارودۆخی ئەمڕۆدا، ئێمە بزووتنەوەی کرێکاریمان هەیە کە مانگرتنە کرێکارییە بەربڵاوەکانی بنەمای شۆڕشی ئەمڕۆ بوو، بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی ژنان، دژە بزووتنەوەی ئایینی، بزووتنەوەی دژی هەژاری، بزووتنەوەی بژێوی و کەرامەت و هتد. ئەمانە گوتار و بزووتنەوە بوون کە دەتوانین بڵێین دەیان و سەدان و هەزاران ڕێکخراوی ناحکومی و ڕێکخراو و کۆمیتە و دامەزراوە و کۆمەڵەی مەدەنیان لە کۆمەڵگادا لە قاڵب داوە. هەموو ئەمانە

ڕۆڵێکی کاریگەریان هەبوو لە گەیاندنی کۆمەڵگا بەرەو شۆڕش و شایەتحاڵی ئەم شۆڕشە شکۆمەندەی ئەمڕۆ.

خەلیل کەیوان: یەکێک لە تێبینییەکان ئەوەیە کە لە شۆڕشی ئێستادا دامەزراوە و چالاکوانان لە هەندێک بواردا ڕۆڵێکی بەهێزتر لە حزبەکان دەبینن، بۆ نمونە لە ناڕەزایەتییەکانی دەرەوەدا. چۆن ئەم دیاردەیە ڕوون دەکەیتەوە؟

حەمید تەقوایی: ئەمە شتێکی ئاسایی و چاوەڕوانکراوە. شۆڕشەکان، لەوانەش ئەو شۆڕشەی ئێستا کە ئێمە باسی دەکەین، هەما و ڕووخسار و دەموچاو و دەکرێ بڵێین کە مادەی ناڕەزایەتی خۆی دروست دەکات و دەیباتە پێشەوە و تەنانەت ئێستاش لە دەرەوەی وڵات، بەتایبەتی، هەروەها لە ناوخۆی وڵاتەکەماندا، دەبینین کە دامەزراوەکان ئەو کەسایەتیانەن کە ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕن. ئەمانە بەزۆری ئەو کەسایەتی و دامەزراوانەن کە پەیوەستن بە داخوازییەکانی شۆڕشی خەڵکەوە، بۆیە ئاڵای شۆڕش بە دەستەوە دەگرن و بەرگری لە شۆڕش دەکەن. ئەوەندەی دروشمی خەڵک و داواکاری خەڵک بەرز دەکەنەوە، دەڕۆنە پیشەوە.

حزبەکان لەسەر ئاستێکی فراوانتر و ستراتیژیتر خەریکی سیاسەتن و دەکرێ بڵێین زیاتر ماکرۆیە. واتە ئەوان نەک تەنیا دژ بە کۆماری ئیسلامی، بەڵکو سەبارەت بە سیستەمی جێنشینی کۆماری ئیسلامی و سەبارەت بە هەلومەرجی داهاتوو و سەبارەت بەو سیاسەت و ڕێوشوێنانەی کە دەبێ لە دوای کۆماری ئیسلامی بگیرێنەبەر، قسە و پلانیان هەیە. بۆ نمونە حزبی ئێمە دەیەوێت لەسەر بنەمای بەرنامەی دنیایەکی باشتر کۆمارێکی سۆسیالیستی پێکبهێنێت. حزب و هێزەکانی تریش پلانی خۆیان هەیە. بەم مانایە دەتوانم بڵێم کە ڕۆڵی حزبەکان نەک تەنیا لە ڕەوتی ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامیدا، بەڵکو لە داهاتووی کۆماری ئیسلامیشدا ڕۆڵێکی گرنگە. لە پڕۆسەی ڕووخاندندا حزبەکان، ئەوەندە ڕۆڵ دەبینن، ئەوەندە لەسەر ڕووخاندنی حکومەت، شیلگیرانە ئاڵای شۆڕشیان بەچێبوونەوە لەسە ڕوخان بەدەستەوە گرتووە

بە بڕوای من لە کۆتاییدا ڕۆڵی حیزبەکان لە دوای ڕووخانی کۆماری ئیسلامی یەکلاکەرەوە دەبێت، بەڵام بۆ ئەوەی ئەو ڕۆڵە ببینن، دەبێ لە ئەمڕۆوە ئیعتبار بەدەست بهێنن، دەبێ بیروڕای خۆیان لە ناخی ڕووخاندنەکەدا بخەنە دەنگ بزووتنەوەی خەڵک و بەتایبەتیش ڕەخنەی خەڵک.و ناڕەزایەتی خەڵک لەسەر بنەمایەکی قووڵتر و فراوانتر بەرز بکەنەوە و ئەمەش ئەو شێواز و سیاسەتەیە کە لە ئەدەبیاتی حزبدا پێی دەڵێین “قووڵکردنەوەی(نا)ی خەڵک”. حیزبە شۆڕشگێڕەکان بە حیزبی کۆمۆنیستی کرێکارییەوە، ئەوەندەی دەتوانن ڕەگ و ڕیشەی

ڕەخنەی خەڵک لە دۆخی ئێستا دابڕێژن و مانایەکی فراوانتر و بنەڕەتیتر بۆ ڕووخاندن پێشنیار دەکەن و کۆمەڵگا بەرەو گۆڕانکاریی بنەڕەتی و ڕیشەیی دەبەن، ئەوەندەی دەتوانن هەمان پرۆسەی ڕووخاندن، متمانەی زیاتر بەدەست دەهێنن و دواتر دوای ڕووخانی کۆماری ئیسلامی، ڕۆڵێکی یەکلاکەرەوەیان لە دۆخەکەدا دەبێت.

خەلیل کەیوان: ڕۆڵی دامودەزگاکان و چالاکانی کۆمەڵایەتی لە ڕووخاندن چییە و چ ڕۆڵ و پێگەیەکیان دەبێت لە پێشهاتەکانی دوای ڕووخان؟ پەیوەندیان لەگەڵ لایەنە سیاسییەکان چۆن دەبێت؟

حەمید تەقوایی: پێموایە بزووتنەوە و دامەزراوە و ڕێکخراو و کەسایەتییەکانی بزووتنەوە ناڕەزایەتییە جۆراوجۆرەکان ڕۆڵێکی یەکلاکەرەوەیان هەبووە لە گەیاندنی کۆمەڵگە بۆ ئەم دۆخە شۆڕشگێڕییە و لە دوای ئەم شۆڕشەدا ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕن. وەک دەبینین بۆ نموونە شورای هاوکاری ڕێکخراوە پیشەییەکانی مامۆستایان، یان شورای ڕێکخستنی کرێکارانی گرێبەستی نەوت، یان سەندیکای نووسەران، یان کۆمەڵەی بنەماڵەی گیانبەختکردوانی تەقەکردن لە فڕۆکەکە، یان دامەزراوەی دیکە و کەسایەتییە جۆراوجۆرەکان لەدوان بدەن و ناڕەزایەتی دەرببڕن و بانگەواز بکەن. ئه مانه چه ند ده یه له دوای ناڕه زایه تییه کاندا پێکهێنراون و له نێو خۆیاندا هاتوونه ته پێشه وه و ئاکتیڤیستەکانیان ڕێکخستووه . دوای ڕووخانی کۆماری ئیسلامی، بە سروشتی ئەمانە لە کاریگەری و داڕشتنی پێشهاتەکانی دوای ڕووخان، سەنگی یەکسانیان دەبێت. وا بیرناکرێتەوە کە حیزبێک، هێزێک، کەسایەتییەک بە بێ قبوڵکردن و متمانەی بەشێکی بەرچاو لەو هەڵسوڕاوانە لە بزووتنەوەی کرێکاری، لە بزووتنەوەی دادگاییکردن، لە بزووتنەوەی مامۆستایاندا، بتوانێت سیاسەتی خۆی جێبەجێ بکات، یان ڕۆڵێکی هەبێت لە حوکمڕانیدا و لە بزووتنەوە جۆراوجۆرەکاندا کە لە کۆمەڵگادا، دەیبینین کە لەگەڵ خۆیدا هەیە.

دەبینیت شۆڕش دەسەڵاتی خەڵک دەهێنێتە سەر شەقام و هەر حزب و ڕووخسار و هێزێکی سیاسیش ئەگەر بیانەوێت ڕۆڵیان هەبێت لە داڕشتنی پێشهاتە سیاسییەکانی دوای ڕووخانی کۆماری ئیسلامی، دەبێ ئەو دەسەڵاتەیان لەگەڵ خۆیاندا هەبێت . کۆمەڵگا دەبێت متمانە بە هێزە سیاسییەکان بکات و کۆمەڵگا بە شێوە نییە. جگە لەو ڕێکخراوانەی کە ماوەیەکی زۆرە پێش شۆڕش چالاک بوون، ڕێکخراو و دامەزراوە و کەسایەتی جۆراوجۆریش لە دوای شۆڕشدا دروست دەبن، ڕێکخراوی جۆری شورا دروست دەبن و ئەو ڕێکخراوانە نوێنەرایەتی دەنگی خەڵک و قسەی خەڵک دەکەن . هەر هێزێک بیەوێت لە پێشهاتەکانی داهاتوودا ڕۆڵی هەبێت، دەبێت پشتیان پێ ببەستێت. ئەگەری ئەوە هەیە زۆرێک لەو

کەسایەتیانەی لەم بزووتنەوە دەنگ دەرەوە، ڕاستەوخۆ ببرێنە دەسەڵات و ڕۆڵیان لە داڕشتنی دەسەڵات و حکومەتی داهاتوودا هەبێت. ئەمەش تەواو ئەگەری هەیە. شێوەش چارەسەر لەگەڵ خۆیدا دەهێنێت. شێوەش نەخێرەکی قووڵە بە ئەو دەخەی کە هەیە، بەڵام لە دەی ئەم پرسەی ڕوخاندنەدا، لەم پرسەی وروژاندنی هەموو شتێکدا، ستوونەکانی سیستەمی ئایندەش دادەمەزرێنێت و لە قاڵب دەدات. یەکێک لە پێکهاتە هەرە گرنگەکانی ئەو بنکە و بناغانەی سیستەمی ئایندە بریتیین لە ڕێکخراو و کەسایەتی و دامەزراوە و کۆمیتە و ڕێکخراوەکان بە گشتی کە لە دەی شۆڕشدا پێک هاتوون یان پێش شۆڕش لە بزووتنەوە نارەزایەتییەکاندا چالاک بوون. ئەمانە هەمووی پەروەردە کراون و ئەمانەن کە یەکلاکەرەوە دەبن تەنانەت لە چەند دەسەڵاتی حزبێک و کام لایەن دەتوانێت چ ڕۆڵێک بگێڕێت.

خەلیل کەیوان: ئەگەر ڕووخانی بەبێ بەشداری حزب و هێزە ڕێکخراوەکان ڕابەرایەتی بکرێت، ئەوا چ هێزێک سیستەمی داهاتوو دادەڕێژێت و لەسەر بنەمای چ پلانێک؟ ڕۆڵی حزبەکان لە داڕشتنی سیستەمی داهاتوودا چی دەبێت؟

حەمید تەقوایی: یەکەم گریمانەی ئەوە ئەوەیە کە کۆماری ئیسلامی دەڕووخێنرێت و حیزبەکان ڕۆڵیان نابێت. ئەمە گریمانەیەکی دروست نییە. بە ئەگەرێکی زۆرەوە، ئەمە ڕوونادات. ئێستا شۆڕش لە سەرەتادایە. حیزب و هێزی سیاسی لە دەی ئەم شۆڕشەدا سەرهەڵدەدەن. پێویستە تێبینی ئەوە بکەیت کە قۆناغێک دێت کە جۆرێک لە ئازادیی دیفاکتۆ و پراکتیکی لە کۆمەڵگادا دروست دەبێت و هەر لەو قۆناغەدا حیزبەکان دەتوانن گەشە بکەن و کار بکەن. زۆر بەدووری نازانرێت کۆماری ئیسلامی بڕووخێنرێت و حیزبەکان بەو قۆناغەدا تێنەپەڕیون و ڕووداوەکی لەو شێوەیە ڕووی نەداوە.

بەڵام ئەگەر وا گریمانە بکەین کە ئەمە وابێت، دەبێ ئەو هێزەی کە کۆماری ئیسلامی، واتە جەماوەری گەلی ڕووخاند، لە خوارەوە خۆی لە قاڵب دابێت و ڕێکخراوی دەزیبەتەوە و ڕێکخراوی پێکهێنابێت و کەسایەتیی هاتبێتە پێشەوە و ناوەوە خۆیان لە ئێران و دەرەوەی وڵات چالاک بوون. ئه مانه ئه و به ناو ده ستکه وت و سه ڕمایه یه ن که شۆڕش دروستی کرد و بردویەتە پێشەوە. لە کۆتاییدا لە ڕووی داڕشتنی ئایندە و لە ڕووی ئەو حکومەتەی کە دەبێ بێت و ئەو سیستەمەی کە دەبێ لە ئێران دابمەزرێت، بە حیزبەکانەوە گرێدراون. دەمەوێت بڵێم لە هەلومەرجی پێش ڕووخاندا، هێزێک، ڕووخسارێک، ڕێکخراوێک دەتوانێت بێتە پێشەوە و دەسەڵات بگرێتە دەست و بە ئارای نەخێر بە کۆماری ئیسلامی و بە ئارای بەوخێتەوە دەسەڵاتی وەربگرێت، بەڵام دوای ڕووخاندن، ئەمە ئیتر بەس نییە. دوای

ڕووخاندن کۆمەڵگا، سەرنجی لەسەر چۆنیەتی گەیشتن بە داواکارییەکانمانە، لە هەمان کاتدا، لە خوارەوە لەسەر ئاستی شەقام، خۆی لە قال□ب داوە، ڕێکخراوە، ڕێکخراوەکانی جۆری شورا و هتد. بۆ بەدیهێنانی خواست و ئامانجە مرۆییەکانی شۆڕش، پێویستە ئەم ڕێکخراوانە ڕۆڵێکی یەکلاکەرەوە لە داڕشتنی سیستەمی داهاتوودا بگێڕن.

ئەوەندەی پەیوەندی بە حزبی ئێمەوە هەیە، ئێمە دەمانەوێت خەڵک ڕاستەوخۆ بەشدار بن لە چارەنووسی خۆیان بکەن. زۆرن ئەو هێزانەی کە خەڵک بۆ قۆناغی شۆڕش قبوڵ دەکەن، دواجار ناچار بوون مل بەوە بدەن، بەڵام دوای سەرکەوتن، دەیانەوێت خەڵک بنێرنەوە ماڵەوە و خۆیان دەستوور بنووسن و حکومەتێکی کاتی پێکبهێنن و هتد. ئێمە بە ئاراستەی پێچەوانەدا د□□□ی□ن. ئ□م□ د□□□ی□ن لە قۆناغی دوای ڕووخاندا، پێویستە تا دەتوانرێت تیشک بخرێتە سەر ڕۆڵی خەڵک. حکومەت لەسەر بنەمای ئەو ڕێکخراوانە بێت کە خەڵک لە دڵی شۆڕشدا ڕێکیان خستووە، شورا یان ڕێکخراوە جۆری شوراکان. حیزبەکان لە ڕێگەی ئەم شوایانەوە ڕۆڵیان هەیە لە دەسەڵاتدارێتیدا.

لە هەر حاڵەتێکدا دەمانەوێت هەر جۆرە دەسەڵاتێک لە سەرووی خەڵکەوە و بەسەر سەری خەڵکدا لاببرێت و خەڵک خۆی ڕۆڵی ڕاستەوخۆی هەبێت لە دیاریکردنی سیستەمی داهاتوودا. ئەمە ئەو ئامانج و ستراتیژەیە کە حزبەکەمان پەیڕەوی لێدەکات.

٢٣ی نۆڤەمبەری ٢٠٢٢

سوپاس بۆ ئەمیر تەوەکولی بۆ ئامادەکردنی دەقی سەرەتایی ئەم چاوپێکەوتنە.

ڕوو بەڕوو بوونەوەکانی ئەمڕۆی کۆمۆنیزم.. مەنسور حیکمەت

وەرگێڕانی بۆ کوردی:کاوە عومەر

سەبارەت بە جیابوونەوە لە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران

قەڵشتی سیاسی و جیابوونەوەی ڕێکخراوەی لە حیزبی کۆمۆنیستی

ئێراندا بۆ هەر کەسێک کە دوای کۆنگرەی سێهەم بەدواداچوونی بۆ بڵاوکراوەکانی ئێمە کردبێت، چاوەروان نەکراو نییە. ئەگەر شتێک چاوەڕواننەکراو بێت، ڕەنگە ئەو فۆرمە بێت کە ئەم جیابوونەوەی ئەمڕۆ قبو□□ی کردوە. بەڵگەنامە فەرمییەکانی پەیوەست بە کشانەوەی بەم نزیکانەی خۆم و هەندێک هاوڕێی دیکە لە حیزبی کۆمۆنیست بڕیارە لەم ژمارەیەی کۆمۆنیستدا بڵاوبکرێنەوە. لێرەدا دەمەوێت بە کورتی هۆکار و بەستێنەکانی گۆڕانکارییەکانی ئەمڕۆی حیزبی کۆمۆنیست لە ڕوانگەی خۆمەوە ڕوون بکەمەوە.
جیابوونەوەکان بە تایبەت لە نەریتی حزبە چەپەکاندا بە گشتی بە نەخوازراو و نەرێنی دادەنرێت. خۆ یەکگرتن وەک نیشانەی تەندروستی و پێشکەوتن، جیابوونەوەش وەک نیشانەی قەیران و پاشەکشە سەیر دەکرێت. بەڵام من لێکدانەوەیەکی ئەخلاقیم نییە بۆ یەکگرتوویی و دابەشبوون. ئەوەی گرنگە ناوەڕۆکی سیاسی یەکڕیزی و داب□□ان و دەرئەنجامە کردەییەکانیان لە گۆڕەپانی کۆمەڵایەتیدایە. ئەگەر بۆ کەسێک داب□□انمان لە حیزبی کۆمۆنیست بەڵگە یان تەنانەت سەرچاوەی قەیرانی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بێت، بۆ من ئەم هەنگاوە مەرجێکە بۆ دروستکردنی حیزبێکی کۆمۆنیستی کرێکاری کە بتوانێت وەڵامی پێداویستییەکانی خەباتی کۆمۆنیستی هاوچەرخ بداتەوە. بەڕای من ئەمە هەنگاوێکی تۆکمە و پرەنسیپییە بۆ پێشەوە.

هۆکارەکانی جیابوونەوە لە حزبی کۆمۆنیست
لە گشتیی ترین ئاستی جیابوونەوەی ئەمڕۆی مندا لە حیزبی کۆمۆنیست و پێکھێنانی حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاری ئێران، ئەم دەرەنجامە بنەڕەتییەی لێکەوتەوە:
١- حیزبی کۆمۆنیستی ئێران لە فۆرمی هەنووکەیی خۆیدا وەسیلە و ئامرازێکی شیاو نییە بۆ بەشداریکردن لەو ململانێ کۆمەڵایەتییە چارەنووسسازانەی کە کۆمۆنیستی ئەمڕۆ ناچارە بەشداری تێدا بکات.

٢- هەرچەندە بەشێوەیەکی لۆژیکی، مەحال□ نییە حزبی کۆمۆنیستی ئێران بگۆڕدرێت و بکرێتە ئامرازێکی وا لە خزمەتی کۆمۆنیزمی کرێکاریدا، بەڵام هەوڵێکی وا خاوە و هەوڵ و وزەی زۆری دەوێت. ڕێگایەکی ڕاستوخۆتر و بەرهەمدارتر و پرەنسیپیتر هەیە بۆ بەدیهێنانی ئەم ئامانجە، واتە سەرهەڵدانی حزبێکی کۆمۆنیست کرێکاری کە ڕۆڵی شیاوی خۆی لەم سەردەمە چارەنووسسازەی ئێستادا بگێڕێت.

ئەم پ□وختەیە خۆبەزلزانە نییە، لە لایەک دەرئەنجامی لێکۆڵینەوەیەکی درێژخایەنە لە کارکردن لە حزبی کۆمۆنیستدا و هەوڵێکی درێژخایەن بۆ گۆڕینی و لە لایەکی دیکەوە دەرئەنجامی

تێگەیشتنێکی دیاریکراوە لە دۆخی ئێستای خەباتی کرێکاری و کۆمۆنیستی لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی و ئەرکەکانی کۆمۆنیزمە لە جیهانی ئەمڕۆدا.

ڕووبەڕووبوونەوەکانی ئەمڕۆی کۆمۆنیزم

چەند ساڵی ڕابردووی بێگومان قۆناغێکی زۆر دیاریکەر بووە لە مێژووی سەدەی بیستەمدا. ڕەنگە بۆ زۆرێک لەم نەوەیە کە چاودێرانی ئەم پێشهاتانەن، وەک ئەو کەسانەی لە سەردەمی شۆڕشی ١٩١٧، سەرهەڵدانی فاشیزم، یان دوو جەنگی جیهانیدا ژیاون و گۆڕانکارییە حەتمییەکانی ژیانی ڕۆژانەیان لە دوای ئەو گۆڕانکاریانە بەسەر بردووە، و بینیویانە شۆڕشە گەورەکانی دەوروبەریان وەک “هەوایە”، ئەوان سەیریان کرد، گرنگی مێژوویی ئەم قۆناغە تا ئێستا وەک پێویست تێنەگەیشتوون. دونیای سبەینێ نیشانی دەدات کە چۆن کۆمەڵگای مرۆقایەتی لەم قۆناغەدا ڕێگایەکی نوێی گرتەبەر. ڕوخساری ئابووری و سیاسی و دەرونییەکانی جیهان گۆڕا. چۆن تێڕوانینی مرۆق بۆ خۆی و چارەنووس و داهاتووی گۆڕا.

ئێمە لە دزەوییەکی مێژوویی بنەڕەتیدا دەژین. گرنگ نییە لە کوێوە هاتووین و گرنگ نییە چیمان کردووە، ڕووداوەکانی ساڵانی ڕابردوو بارودۆخی ژیانمان و چوارچێوەی هەوڵە کۆمەڵایەتییەکانمان و نەوەکانی دوای ئێمە پێناسە دەکەنەوە. ئەو شەڕانەی کە لە ٥٠ ساڵی داهاتوودا ڕوودەدەن، ئەو سەختی و بێبەشیانەی کە مرۆقایەتی تووشی دەبێت، ئەو ململانێ کۆمەڵایەتی و سیاسی و فیکریانەی کە ملیۆنان کەس لەودا مانا بە ژیانیانی خۆی دەدات، ئەو وێنەیەی کە مرۆق لە هونەرو ڕۆشنبیری و ئەدەبیاتەکەیدا لە خۆیدا بەدەستی دەهێنێت ، دەروونناسی تاکەکەسی و کۆمەڵایەتی مرۆق، ترس و هیوا ئابووری و سیاسییەکانی، بیرۆکەی ئەخلاقی و جیهانبینییە فەلسەفییەکەی، مەری ئەو شتانە هەڵدەگرن کە ئەمڕۆ بەبەر چاوماندا دەگوزەرێن. ئەوەندەی هەلومەرجی سیاسی و ئابوری و فیکری دەرەنجامی جەنگی جیهانی دووەم، ژیانی ماددی و مەعنەوی دوو نەوەی دوایی، لە ئەوروپای پیشەسازی و ئەمریکاوە تا دواکەوتووترین و زاڵترین ناوچەکانی لە قاڵب داوە، ئەو هەلومەرجەی کە لە ئەنجامی پێشهاتەکانی ئەمڕۆوە هاتۆتە ئاراوە، لە قاڵبی ژیانی نەوەکانی داهاتوو لە هەموو ڕوویەکەوە دەخاتە ژێرکاریگەرییەوە.
شرۆڤەکارانی ڕۆژئاوا دەڵێن “جەنگی جیهانی سێیەم بە سەرکەوتنی ڕۆژئاوا کۆتایی هاتووە بەبێ ئەوەی فیشەکێک بتەقێنرێت”. مێژووی زیندووی ململانێی دەیان ساڵەی نێوان لایەنەکانی ئەم “جەنگی سێیەم”

و قۆناغی کۆتایی لە چەند ساڵی ڕابردوودا جگە لە مردن و هەژاری و بێ یاسایی و چەرمەسەری ملیارەها مرۆڤ هیچی تر نەبووە. ئەم خەتەرخانکردنەی ئەو ئیدیعایەی کە “هیچ فیشەکێک نەتەقێنراوە” بەس ڕوونی دەکاتەوە. بەڵام لێرەدا پێویستە لەوە تێپەڕین. ئەوەی لەم گۆڕانەوەیەدا ڕاستە و پێویستە گرنگییەکی جدی پێبدرێت، ئەوەیە کە ئەوەی دەگوزەرێت شتێکە وەک کۆتایی هاتنی جەنگی جیهانی سێیەم و کاریگەرییەکەی لەسەر مێژووی هاوچەرخ پێویستە بناسرێت.
پێشهاتە مێژووییەکانی ئەمڕۆ لە ئاستی جیاوازدا دەگوزەرێت. لایەنی دیار و دەستبەجێی ئەم پێشهاتانە، داڕمان و هەڵوەشاندنەوەی بلۆکی ڕۆژهەڵات و لەناوچوونی تەواوی ئەو سیستەمە ئابووری و سیاسی و ئایدیۆلۆژییەی کە پێناسەی ئەم بلۆکە دەکات. بە مانایەکی سادە ڕۆژئاوا لە شەڕی نێوان دوو جەمسەری بۆرژوازی ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵات سەرکەوتوو بووە. وەک هەر سەرکەوتنێکی پێشووی دەسەڵاتێکی بۆرژوازی بەسەر دەسەڵاتێکی دیکەدا، لەم حاڵەتەدا شاهیدی دابەشبوونی سیاسی و جوگرافی، ژێردەستەیی ئابووری و کڕنوشی ئایدیۆلۆژیی بلۆکی دۆڕاوین. لە دەستبەسەرداگرتنی زەویەکانی دەسەڵاتی دۆڕاوەوە تا دەگاتە داگیرکردنی بازاڕەکانی، لە گۆڕینی سیستەمی سیاسی و ئیدارییەکەیەوە تا کردنەوەی دەروازەکانی لەسەر کولتوور و پێوەرە ئەخلاقییەکانی دەسەڵاتی سەرکەوتوو، هەموویان سیما کلاسیکییەکانی سەرکەوتنی دەسەڵاتێکی بۆرژوازی بەسەر دەسەڵاتێکی تردا. بەڵام یەکەم شت کە بە هیچ شێوەیەک “کلاسیکی” نییە لەم بابەتەدا ئەوەیە کە لایەنی دۆڕاو لایەنێکی ڕووبەڕووبوونەوەی دوو جەمسەری و جیهانی بووە کە بە ماوەی نیو سەدە بنەڕەتیترین تایبەتمەندی بارودۆخی سیاسی جیهان بووە. هەموو جیهان لە ڕووی سیاسییەوە لە دەوری ئەم ڕووبەڕووبوونەوە ڕێکخرابوو، کۆتایی ئەم ڕووبەڕووبوونەوەیەش هاوکێشە سیاسی و ئابوورییەکان بە تەواوی دەگۆڕێت، نەک تەنها لە بلۆکی ڕۆژهەڵات، بەڵکو لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی.

لە خودی بلۆکی ڕۆژهەڵاتدا، ئەمڕۆ شاهیدی سەرسوڕهێنەرترین پێشهاتەکان دەبین. سەرکەوتنی بازاڕ بووەتە هۆی هەژاری و نائەمنی ئابووری لەسەر ئاستێکی بەرفراوان بۆ کرێکار. مشتومڕ لەسەر شێوازە ئابوورییەکان و ڕێکخستنەوە سیاسییە نوێیەکان بە توندترین شێوە بەردەوامە. لە لایەکی دیکەوە، داڕمانی سیستەمێکی سیاسی و ئیداریی داخراو، بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکانی لە پێشکەوتنخوازانە و شۆڕشگێڕییەوە بۆ کۆنەپەرستانە و وەلانراو، ناچار کردووە بە شێوەیەکی بەرفراوان هەنگاو بنێن. هاوکات لەگەڵ بزووتنەوە بەرفراوانەکانی کرێکاری و داخوازی نوێ و شێوەی بێوێنەی

ناڕەزایەتی لە خەباتی کرێکاریدا، ناسیۆنالیزم، فاشیزم و ئایین هەنگاویان ناوە.

لە دونیای زاڵ و دواکەوتوودا کە بە جیهانی سێهەم ناسراوە، کە پرسەکانی ڕاستەوخۆ پەیوەست بوون بەم ڕووبەڕووبوونەوە نێودەوڵەتییەوە، ڕووی پرسەکان لە بنەڕەتدا لە گۆڕاندایە. چارەسەر بۆ کێشە کۆنەکان دەدۆزرێتەوە و لە هەمان کاتدا کێشەی نوێی، ئاڵۆزتر لە پێشوو، سەرهەڵئەدات. هێز و ڕەوتە کۆمەڵایەتییەکان لەم و□لاتانەدا ڕووبەڕووی دۆخێکی بناغەی گۆڕاو دەبنەوە. ئەمەش بە ڕوونی لە دۆسیەی فەلەستین، ئەفغانستان، ئەسیوپیا، کەمبۆدیا، و□لاتانی جۆراوجۆری ئەمریکای ناوەڕاست و باشوور و ناوەندە سەرەکییەکانی ململانێ لە ئەفریقادا دیارە. ناسیۆنالیزم، ئایین، لیبرالیزم، ڕیفۆرمخوازی و ڕادیکالیزم ل□ و□لاتانی جیاوازدا لە دۆخێکی تەواو جیاوازدان بە بەراورد بە پێشوو. دیدگای گەشەسەندنی ئابووری جیهانی دواکەوتوو جارێکی تر دەگۆڕێت. ڕووخانی ڕۆژهەڵات و کردنەوەی دەروازەکانی بەڕووی سەرمایەی ڕۆژئاوادا، هیوا نوێیەکانی و□لاتانی ئاسیا و ئەفریقا و ئەمریکای لاتین بۆ گەشەکردن بە پشتبەستن بە ڕۆژئاوا و لەسەر بنەمای یەکگرتن لە بازاڕی جیهانیدا دەگۆڕێت بۆ نائومێدی.

بەڵام لایەنی گرنگتر و درێژخایەنی چارەنووسساز لە داڕمانی بلۆکی ڕۆژهەڵات، گۆڕانکارییە حەتمیەکانی داهاتووە لە خودی ڕۆژئاوای سەرکەوتوودا. لەگەڵ ڕووخانی ڕۆژهەڵات، ئەو کۆمەڵە و چوارچێوە ئابووری و سیاسی و ئایدۆلۆژییەی کە وەک ڕۆژئاوا یان “جیهانی ئازاد” لە بەردەم ڕۆژهەڵات دامەزرا، بە ناچاری گۆڕانکاری بەسەردا دێت. هەروەها پێویستە ڕۆژئاوا وەک بلۆک دابەش بکرێن و هاوشان لەگەڵیدا، هەموو ئەو پێکهاتە سیاسی و ئامێرە ئایدیۆلۆژییەی کە ناسنامەیەکی هاوبەشی بەم ڕۆژئاوایە بەخشیوە، پێداچوونەوەی بۆ بکرێت. نەک هەر ڕێکخستنی نوێی سەربازی و سیاسی و ئابووری، بەڵکو چوارچێوە فیکری و ئایدۆلۆژییە نوێیەکانیش کە لەگەڵ سەرمایەداریدا بگونجێت،لە دوای کۆتاییهاتنی “ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵات” پێکبهێنرێت. دونیای سەرمایەداری بەرەو پێداچوونەوەی تەواو بە ڕێکخستنی ئابوری و سەرخانی سیاسی و ئیداری و کولتووری خۆی هەنگاو دەنێت. قۆناغی مێژوویی نوێ قۆناغی سەقامگیری و ڕێکخستن و ڕوونی نییە، بەڵکو قۆناغی ناسەقامگیری و سەرلێشێواوی و دووفاقییە.

به ڵام هه ڵوێستی به ڕامبەر کێشه که ته نانه ت وه ک دیاریکردنی ئه ڕکی بنه ڕه تی و مێژوویی نێوان زلهێزه کان و بلۆکه بۆرژوازییه

کان هێشتا نیوه ی وێنه که جێده هێڵێت. کۆتایی هاتنی “شەڕی
سێیەم”ی نێوان بۆرژوازی لەگەڵ هێرشی ئاستی مێژوویی و بنچینەیی لە
لایەن تەواوی بۆرژوازییەوە بۆ سەر چینی کرێکار بووە. زاڵ و
د□اوەکان یەکدەنگن لە ڕاگەیاندنی “کۆتایی کۆمۆنیزم”. سەرکەوتنی
ڕۆژئاوا نەک وەک سەرکەوتن بەسەر بلۆکێکی ئابووری و سیاسی و
سەربازیی دوژمنکارانە و ڕکا بەردا و نەک تەنها وەک سەرکەوتنی
بازاڕ بەسەر سەرمایەداری دەوڵەتیدا، بەڵکو بە پلەی یەکەم وەک
سەرکەوتن بەسەر کۆمۆنیزمدا ئاهەنگ دەگێڕدرێت. لە لایەک ئەم
ڕوونکردنەوە میراتی ئەو فۆرمەتە ئایدیۆلۆژییە کە هێرشی کۆتایی
ڕۆژئاوا بۆ سەر ڕۆژهەڵات لە سەردەمی تاچەر و ڕیگان وەریگرت بوو.
ئەمەش زیادکردنێکی ڕوون بوو بۆ ڕاستی نوێ لە هەشتاکانی سەدەی
ڕابردوودا لە ئەوروپای ڕۆژئاوا و ئەمریکا لە ململانێی تەقلیدی
نێوان ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵاتدا. لە لایەکی دیکەوە، ڕوونکردنەوەی
کێشەکە لەلایەن ئایدۆلۆژیای فەرمیی ڕۆژئاوا□ و□ک ململانێی نێوان
دیموکراسی و بازاڕ لەگەڵ کۆمۆنیزم و سۆسیالیزم، ئاڵای دەستدرێژیی
بۆرژوازییە لە سەردەمی نوێدا لە بەرەی خەباتدا دژی کرێکاران و
ب□زووتنەوەی کرێکاری. ئەمە ڕاگەیاندنی ئەو ڕاستییەیە کە لە
ڕوانگەی بۆرژوازییەوە، دیاریکردنی ئەرک لە شەڕی دەرون
چینایەتیدا، دەب□ ب□بت□ هۆی پێشکەوتنی بنەڕەتی لە شەڕی
چینایەتیدا کە هاوتەریب لەگەڵ خەباتی زلهێزە بۆرژوازییەکان
بەردەوام بووە .
ئەمە لایەنی تاریکی پێشهاتە نێودەوڵەتییەکانی ئەم دوایییەیە، کە
کابوسێکی ترسناک بۆ مرۆڤایەتی بە گشتی دەخاتە ڕوو. بۆ زۆرێک لە
شرۆڤەکارە ساویلکەکان ڕووداوەکانی ئەم دواییە، لە چەپ و چەپی
پێشوو و لە نێو ڕۆشنبیرانی عەقڵی تەندروست و لاواز بە گشتی، وا
دیارە جیهان بەرەو ئاشتی و ئازادی و مرۆڤایەتی هەنگاو دەنێت.
هەمووان بە ئەدەبەوە لەگەڵ داخوازییە نەتەوەیی و لیبراڵ و
ژینگەپارێزیەکانیان و ئەوانی تردا وەستاون بۆ ئەوەی دۆخەکە بخەنە
بەردەم بەرەی سەرمایەداری. ئەمانە وەهم و وەهمی ئایدیۆلۆژیی
ساویلکانە و نیشانەی نەبوونی ڕوانگەی مێژووییە بۆ دۆخی ئێستا.
هێرشی ئەمڕۆ بۆ سەر کۆمۆنیزم هێرش نییە بۆ سەر مەزهەب و دەسەڵات
و حزب و سیستەمێکی ئیداری و سیاسی دیاریکراو. ئەمە هێرشێکە بۆ
سەر ئینسان دۆستی و یەکسانی خوازی و ئازادیخوازی ئینسانیە بە
گشتی و بۆ سەر بزووتنەوەی کۆمەڵایەتی چینی کرێکارە بۆ بەدیهێنانی
ئەو ئامانجانە بەشێوەیەکی تایبەتی. ئامانج لەم هێرشە ڕاگەیاندنی
نەمریی سەرمایەدارییە و بە بێ سود زانینی هەر ڕەخنەیەکی مرۆڤایەتی
بێبەشە لە دژی ئەم سیستەمە. ئەمەش هێرشێکە لەدژی چاوەڕوانییەکانی

مرۆڤ، دژی هیوای مرۆڤ بە بەشداربوون لە چارەنووسی خۆیدا، دژی بەرپرسیارەتی کۆمەڵگا بەرامبەر بە تاک، دژی هەر بیرۆکەیەک کە لەسەر بنەمای یەکسانی یاسایی و سیاسی و ئابووری ئینسان دامەزرا بێت. ئەمە هێرشێکە لەدژی هەموو ئەو سنووردارکردن و ئیستەپانەی کە چینی کرێکار و بیری سۆسیالیستی لە ماوەی دوو سەدە و لە کاتی ململانێی ڕۆژانەی گەورە و بچووکدا بەسەر ئیستغلالکردنی ڕووت وپەتی سەرمایەدا سەپاندووە.

ئەگەر بۆرژوازی لەم هێرشەدا دژ بە کۆمۆنیزم سەرکەوتوو بێت، ئەگەر بتوانێت ڕەخنە و بزووتنەوەی کۆمەڵایەتی سۆسیالیستی بخاتە پەراوێزی کۆمەڵگا، ئەوا بەدیلێکی ڕاستقینەی ئەمڕۆ کە ڕووبەڕووی جیهان دەبێتەوە، جگە لە بەربەریزمی ئاڵۆز لە شێوەی تەکنەلۆجیادا هیچی تر نابێت. دەرئەنجامی سەرکەوتنی ئەم هێرشە ئەتۆمکردنی کرێکار و هاوڵاتی بەگشتی لەدژی سەرمایە و دامودەزگا سیاسی و ئیداری و ئابوری و پڕوپاگەندییەکانی و گاڵتەکردن بە ئایدیاڵە مرۆییەکان وەک بیرۆکەی وەلانراو و بەدی نەهاتوو دەبێت. جەنجاڵەی لابردنی پەیکەرەکانی لینین بە دوژمنایەتی لەگەڵ بلۆکی سەرمایەداری دەوڵەتی ماوەتەوە و شکستخواردوو نییە لە ڕۆژهەڵات. ئەوان لینین وەک ڕەمزی جەسوری چینایەتی کرێکارە بە مەیدانی پیرۆزی سەرمایە، وەک هەمایەک بە هەوەی جەماوەری کرێکاران و کەسانی ژێردەستە بە گۆڕینی جیهان تێکدەشکێنن.
تەنانەت بەبێ ئەم شەپۆلە نوێیەی هێرشکردنە سەر مرۆڤایەتی کارکەر، جیهانی ئەمڕۆ ئەوەندە تاریکە بە هەر کەسێک کە کەمێک ڕێز و ماف بە مرۆڤ قایل بێت. لە ناوەندە پیشەسازییەکانی جیهاندا، ڕۆژانە جەماوەری بێکاران لە زیادبووندایە. جیاوازی چینایەتی گەورەتر بووە. ئاسایشی کۆمەڵایەتی و خۆشگوزارییە گشتییەکانی خەڵک بە یەکجار دابەزیوە. خێزانی کرێکار بەبێ دوو کار ناتوانێت بژێوی ژیانی دابین بکات. ڕێکخراوە کرێکارییەکان و تەنانەت پلاتفۆرمی سەرەکی بزووتنەوەی سەندیکاکان کە ماوەیەکی زۆرە بە هەڕەشە بۆ سەر نەزمی بۆرژوازی حساب ناکرێت، خراونەتە ناو مەنگەنەوەو و هێزی کارکردنی خۆیان زۆر لەدەست داوە. تاکایەتی و کەبەکە وەک بنەمای حاشا هەڵنەگر و بنەڕەتی کۆمەڵگا لە مەشکدا جێگیر کراوە. ئاسۆی گشتی کۆمەڵگا کە لە هەموو شتێک زیاتر لە بزووتنەوەی ڕۆشنبیران و خوێندەواران و بیرمەندان و کەسایەتییە ڕۆحییەکانی کۆمەڵگای بۆرژوازیدا ڕەنگ دەداتەوە، بە توندی ڕووی لە ڕاست کردووە. بیرۆکەی ڕیفۆرمخواز و لیبراڵی ساڵانی شەستەکان و حەفتاکان و لە ماوەی هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا بە نادروست ڕاگەیەندراون. ژیانی

جەماوەری بەرفراوانی ژێر هێڵی هەژاری لە ئەوروپا و ئەمریکای پیشەسازیدا دەبێتە شتێکی قبوڵکراو. نیوفاشیزم و ڕەگەزپەرستی بە شێوەی جیاواز سەریان هەڵداوە. شۆڕشی تەکنەلۆژی نەک هەر ملکەچبوونی ئابووری کرێکاری بەرامبەر بە سەرمایە زیاد نەکردووە، بەڵکو فۆڕمی نوێی بۆ پاراستنی دەسەڵاتی سیاسی بۆرژوازی دابین کردووە. هاوشانی سوپا و زیندان و دادگاکان، میدیای گشتی بە ڕووماڵێکی زەبەلاحەوە، جێگەیەکی تایبەتی لە زامنکردنی دەسەڵاتی سیاسی بۆرژوازیدا دەزیوەتەوە. گەوجاندن و تەقاندنی سیستماتیکی تاک لە گۆشەیەکی ماڵەکەیدا، بەردومانی بەردەوامی پڕوپاگەندەیی کۆمەڵگە بۆ گۆڕانەوەی بۆرژوازیی جیهان و کۆمەڵگە و ئینسان، بووەتە پێکهاتەیەکی تەواوکەر و مەرجێکی پێویست بۆ مانەوەی دیموکراسی ڕۆژئاوا (دیکتاتۆری پەرلەمانی بۆرژوازی).

لە دەرەوەی ئەم جیهانە پیشەسازییە، نائەمنی ئابووری و نادادپەروەری سیاسی و کۆمەڵایەتی لە ڕەهەندی زۆر گەورەتردا پەرەی سەندووە. ئاسۆی گەشەسەندنی ئابووری لەم وڵاتانەدا بە فۆرمی کوێر بووە و لە زۆرێکیاندا شێوەی ڕۆژانە لەگەڵ هەژاری و برسێتیدا چیرۆکی ژیانی ئابووریی خەڵک پێکدەهێنێت. قەرزی وڵاتانی بەناو جیهانی سێیەم بە وڵاتانی ڕۆژئاوا و دامەزراوە داراییەکان گەیشتووەتە ڕەهەندێکی باوەڕپێنەکراو. لە زۆرێک لە وڵاتان تا لەسەدا هەشتای داهاتی گەشەی ئابووری بۆ گەڕاندنەوەی سوودی قەرزەکان بەکاردەهێنرێت. بەپێی ئامارە فەرمییەکان، بۆرژوازی ساڵانە تەنها ٥٠ ملیۆن منداڵ دەکوژێت (لە هەر چرکەیەکدا دوو کەس) و هەژاری و بێ ماڵ و حاڵی و لەشفرۆشی و ئالوودەبوون بەجێدەهێڵێت بە ئەوانەی لە ژیاندا ماون.

چەند ملیار کەسی ئەو وڵاتانە لە بچوکترین مافی بەشداریکردن لە ئیدارەی کۆمەڵگاکەیان و کۆنترۆڵکردنی چارەنووسی ئابووری و سیاسی خۆیان بێبەشن. حکومەتە سەرکوتکەرەکانی بۆرژوازی و تاوانە سیاسییە دەوڵەتی و نادەوڵەتییەکان کە لە بنەڕەتدا چینی کرێکار و بزووتنەوەی کرێکاری دەکەنە ئامانج، تایبەتمەندی سیستەمی سیاسی ئەم وڵاتانەن. هەوڵدان بۆ پێکهێنانی سەندیکا یان ڕێکخراوێکی کرێکاری سۆسیالیستی لە زۆرێک لەو وڵاتانەدا بە تاوان دادەنرێت و سزای قورسی بەسەردا دەسەپێنرێت. پێگەی کرێکارانی ئەو وڵاتانە وەک مرۆڤی پلە دوو و قابیلی فڕێدان، فرۆشیاری هێزی کاری هەرزان، زیاتر لە جاران لە ئابووری سیاسی جیهانی ئەمڕۆدا پشتڕاست دەکرێتەوە.

ئەم ئاپارتایدە چینایەتییە و پۆلێنکردنی ڕەسمی بەهای مر□ق، چ لە سنووری خودی جیهانی پیشەسازی و چ لەسەر ئاستی جیهانی، بە سەرهەڵدانی فۆرمی نوێی فیکریی کۆنەپەرستانە بەهێزتر و بەهێزتر دەبێت. باری تاوانباری بێکاری و بێ ماڵ و حاڵ و ه□زاری و بێبەشکردنی ئیمکاناتی سەرەتایی پزیشکی و خۆشگوزەرانی و پەروەردەیی لە سەر شانی کۆمەڵگا و سیستەمی کۆمەڵایەتی لادەبرێت و دەخرێتە سەر شانی تاک. ماف، چ ئابووری بێت یان سیاسی، جارێکی دیکە بە ڕوونی بەستراوەتەوە بە خاوەندارێتی. ناسیۆنالیزم و ئایین دیسان مەیدانێکی فراوان بۆ جووڵە دەدۆزنەوە. هاوکات لەگەڵ ڕاگەیاندنی پیرۆزی بازاڕ و سەرمایە و موڵکایەتی بۆرژوازی، دەستێوەردانی میلیتاریستی لە جیهاندا و چوارچێوەی فیکریی ڕەگەزپەرستانە و ئەوروپائەسڵە [Eurocentism] هاوتای سەرلەنوێ پاک دەکرێتەوە و لە نەزمی نوێی جیهانیدا هەڵکەندرێت.

بۆ کۆمۆنیزمێک کە پێداچونەوەی بە ئامانجی یەکسانی و ئازادی ئینسانەکاندا نەکردوەتەوە، بۆ کۆمۆنیزمێک کە بزووتنەوەیەکی کرێکاری ڕەخنەگرانە- پراکتیکییە بۆ گۆڕینی تەواوی نەزمی دواکەوتوو و دژە ئینسانی بۆرژوازی، بۆ کۆمۆنیزمێک کە شایەتحاڵی هێرشی ئەمڕۆی مارکسیزم و بیرکردنەوە و بزووتنەوە کرێکارییەکان بووە .، قۆناغی ئێستا مەودای بەرفراوانی لە ڕووبەڕووبوونەوەی فیکری و سیاسی دەخاتە دەستوریەوە. پێویستە پێشوازی لەم ململانێیانە بکرێت و هەموو شتێک ئاماژەیە بۆ ئەگەری سەرکەوتنی کرێکار و کۆمۆنیزم لەم قۆناغەدا. جیهان لە پێداچوونەوەیەکی بنەڕەتیدایە بە بناغە سیاسی و ئابووری و فیکرییەکانیدا و کۆمۆنیزمی کرێکاری، ئەمجارە بەبێ ئەوەی ڕووبەڕووی بلۆک و ئۆردوگای سۆسیالیزمی بۆرژوازی ببێتەوە، توانای فراوانی هەیە بۆ پلانێکی ڕاستەوخۆ و ڕوونی هەڵوێستی ڕەخنەگرانە و بەدیلی کۆمەڵایەتی خۆی. جیهانگیری سەرمایە و بەرهەمهێنانی پیشەسازی چینی کرێکاری مۆدێرنی کردووە بە چینێکی جیهانی ڕاستەقینە. ناڕەزایەتی کرێکاران بۆ باشترکردنی دۆخی چینایەتی و دژی سیاسەتی حکومەت و خاوەنکارەکان لە وڵاتانی جیاوازدا بەردەوامە. مەیلە تەقلیدییەکانی ناو بزووتنەوەی کرێکاری، بە تایبەت بزووتنەوەی سەندیکا و بزووتنەوە سۆسیال دیموکراتییەکان، بێتوانایی خۆیان لە فراوانکردنی ڕێکخستنی کرێکاری و سەرکەوتن لە ناڕەزایەتییە کرێکاریەکاندا نیشان داوە. سەرەڕای هەموو ئەو هاندان و پڕوپاگەندانەی دژە کۆمۆنیستیانەی ئێستا، بزووتنەوەی سۆسیالیستی ڕادیکاڵ لە بزووتنەوەی چینایەتیدا، مەودای کارکردنی فراوانتری

دەزیوەتەوە بە ڕاکێشانی چینی کرێکار بەلای ڕێکخستن و سیاسەتی کرێکاری ڕادیکاڵ.

وەک کۆمۆنیستێک دەبێت زۆر کار بکەیت. زۆر شت دەتوانرێت ئەنجام بدرێت. هەمووسەرکەوتن یان هەمووشکستێتیش ئەگەری هەیە و چاوەڕوانکراویشن. ململانێ بنچینەییەکانی جیهانین و تایبەتمەندی وڵاتی دیاریکراویان نییە، هەرچەندە دەکرێ لەم دۆخەوە دەرەنجامی ڕوون سەبارەت بە ئەرکە کۆمۆنیستییەکان لە هەر وڵاتێکدا دەربکرێت. وەک کۆمۆنیستێک پێویستە لە سەنگەربەندییەکاندا ئامادە بێت. کۆمۆنیزم ئەمڕۆ تەنها بە بوونی لەم سەنگەرانەدا پێناسە دەکرێت. نەک هەر دەبێ هێرشی فیکریی بۆرژوازی بۆ سەر مارکسیزم ڕابگیرێت، بەڵکو ڕەخنەی مارکسیستی ژێرەو ژوورکەر، ڕەخنەی کرێکاری لە جیهانی سەرمایەداری، بە هێز و کاریگەریی زۆر زیاترەوە لە ئاستی کۆمەڵگەدا بخرێتەڕوو. خورافاتی دیموکراسی، ناسیۆنالیستی، لیبڕاڵ، ئایینی و ڕەخنەی بۆرژوازی ناڕازی لە پەراوێزی سیستەمی هەبوو، لە گۆڕەپانەکەدا بسڕدرێتەوە. هێڵی سۆسیالیستی کرێکاران بهێنرێتە گۆڕەپانی ململانێ ئابووری و سیاسییەکان کە ئەمڕۆ دیاری دەکەن. پێویستە بەدیلێکی کرێکاری بخرێتە بەردەم جیهانی ئەمڕۆ. شکڵ و شێوازەکانی خەباتی ڕادیکاڵی جەماوەری کرێکاران دەبێ پێناسە و فراوانتر بکرێن. پێویستە حزبی سیاسی کرێکاری ڕۆشنگەر و ڕادیکاڵ و کۆمۆنیستی دروست بکرێن. دروستکردنی یەکێتی چینایەتی کرێکاران لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی وەک بابەتێکی پراکتیکی بەپەلە بخرێتە دەستوری کارەوە.
کۆمۆنیستی ڕاستەقینەی ئەمڕۆ کەسێکە کە لە خەرایی بارودۆخی هاوچەرخ و گرنگی ڕۆڵی خۆی تێدەگات. من وەک خۆم هەرگیز بچووکترین هاوسۆزیم بۆ ئەو کەسانە نەبووە کە خۆیان بە کۆمۆنیست ناودەبەن، بەڵام خۆیان بە خۆپەرست دەزانن بە بەشداریکردنی ڕاستەقینە لە گۆڕینی جیهانی هاوچەرخدا. کۆمۆنیزمی لە پەراوێزی کۆمەڵگەدا کۆمۆنیزم نییە. وەستان لە ناو لە هێڵی یەکەمی بەرگریدا لە بەرامبەر هێرشی نێودەوڵەتی بۆرژوازی بۆ سەر ئامانجە ڕەواکانی ئینسان و دەسکەوتە کۆمەڵایەتییەکان تا ئێستا، کێشانی بەرەیەکی کرێکاری سۆسیالیستی نێودەوڵەتی لە دونیای پڕ لە گێژاوی ئەمڕۆدا و هەوڵدان بۆ سەرکەوتنی سۆسیالیزم، ئەمە مەرجی کۆمۆنیست بوونە لە جیهانی ئەمڕۆدا.

کاتێک لەم گۆشەنیگایەوە سەیری تەواوی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران دەکەم، وەک هێزێکی ئاگادار لەو ئەرکانە و پابەندبوون بە

گێڕانەوەى ئەم ڕۆڵە نايبينم. ئەم مەعريفە و ئامادەيى و توانایە تايبەتمەندى گشتى حزبى كۆمۆنيست نييە. حيزبى كۆمۆنيست لە فۆرمى ئێستاى خۆيدا، تەنانەت ئەو ڕەوتە لە ناو خۆيدا كە ئاسۆى ئەو جۆرە پراكتيزە كۆمۆنيستييەى لە بەردەميدا دان□اوە، سنووردار و دياريكراو دەكات. جيابوونەوەى ئەمڕۆمان ڕێكارێكە بۆ پێكهێنانى ڕێزێكى كۆمۆنيستيە بە زووترين كات كە بتوانێت بەرەوپيرى ئەركەكانى ئەمڕۆ بڕوات

پرسيارى يەكەم كە پێويستە وەڵام بدرێتەوە ئەوەيە كە بۆ ناتوانرێت وەك پێويست مامەڵە لەگەڵ ململانێكانى كۆمۆنيزمى ئەمڕۆدا بكرێت لەگەڵ خودى ئەم حيزبە و لە چوارچێوەى ئەم حيزبەدا؟ بۆچوونى خۆم سەبارەت بە پێگەى مێژوويى حيزبى كۆمۆنيست و ئەو بەهايەى كە بە نزيكەى دە ساڵ چالاكييەكەيەوە لە كاتە جۆراوجۆرەكاندا دەيبەستمەوە ڕوون كردۆتەوە و هيوادارم بتوانم هەڵوێستى ئەم حيزبە لە مێژووى سۆسيال□يزم هاوچەرخى ئێراندا هەڵسەنگێنم و كورتى بكەمەوە. لێرەدا لە وەڵامى ئەو پرسيارەى سەرەوەدا، دەمەوێت ئاما□□ ب□ سنووردار كردنى ماددى و مێژوويى ئەم حيزبە لەم خاڵە تايبەتەدا بكەم.

سنوورداريە مێژووييەكانى حيزبى كۆمۆنيستى ئێران

يەكێك لەو ئارگيومێنتانەى كە لە ماوەى سێ ساڵى ڕابردوودا ئێمەى لە جيابوونەوە دوورخستەوە، بەهاى مێژوويى و كۆمەڵايەتى حيزبى كۆمۆنيستى ئێران و تۆمارە شانازييەكەى بوو. بەڵام مێژوو و مێژووى پراكتيكى حيزب، ئەوەندەى دەتوانێ سەرچاوەى هێز بێت، دەتوانێ ڕێگرى بكات لە گونجانى حيزب لەگەڵ واقيع و پێداويستييەكانى كۆمۆنيزمى ئەمڕۆدا. پێشهاتە گەورەكانى دونياى ئەمڕۆ، كە ڕاستەوخۆ پەيوەندييان بە بوارەكانى چالاكيى كۆمۆنيستى و ئايندەى كۆمۆنيزمەوە هەيە، وا دەخوازێت كۆمۆنيستى ئەمڕۆ بير لە ڕێكخستنى كۆمۆنيستى بكاتەوە لەو قۆناغەى كە ئەمڕۆ دەست پێدەكات، سەربەخۆ لە مێژووى چالاكييەكەى. تەنانەت ئەگەر حيزبى كۆمۆنيستى ئێران هيچ كام لەو پرسانەى نەبووبايە كە دواتر باسى دەكەم، تەنانەت ئەگەر بزووتنەوەيەكى يەكگرتوو و بێ دوو دڵيش بووبێت، ئێمە وەك كۆمۆنيستەكان كە لە بەردەم واقيعە مێژوويسازدا ئەمڕۆ، دەبوو بڕيارمان لەسەر حيزبێتێك بدايە كە لەگەڵ پێداويستييەكانى خەباتى ئەمڕۆيە. حيزبى كۆمۆنيستى ئێران بەرهم□مى مێژوويەكى دياريكراو و هەندێك لە پێكگەيشتنى كۆمەڵايەتييە. ئەم حيزبە دەرئەنجامى مێژوويەكى دياريكراوە. مۆرى خەباتى فيكرى و سياسى قۆناغێكى دياريكراوى لە وڵاتێكى دياريكراويدا پێوەيە. هەڵوێستى ئەم حيزبە

بەرامبەر خۆی و لەوەش گرنگتر ه□و□ستی کۆمەڵگا بەرامبەری، مەیدانی چالاکیەکانی، جۆری هەڵسوڕاوانی سیاسی ئەم حیزبە، ئەولەویەت و سەرقاڵییەکانی، و بەکورتی کۆمەڵەی خەسڵەت و تایبەتمەندی فیکری و کرداریی و وێنە کۆمەڵایەتییەکانی ، لەلایەن بەم مێژووە و پابەند مەرجدار ئەبێت. بەڵام ئەو حزبایەتییەی کە کۆمۆنیزمی کرێکاری ئەمڕۆ پێویستی پێیەتی، دژایەتی ئەم دیاردە مێژووییە مەرجدار و قاڵبکراوەیە. ئەو حیزبە کۆمۆنیستییەی ئەمڕۆ دەیەوێت ڕۆڵ بگێڕێت، دەبێت لە ئەمڕۆوە ئیلهام وەربگرێت. پێویستە بە ڕەنگدانەوەی پێشهاتە مێژووییەکانی ئەمڕۆ و ئەرکەکانی ئەمڕۆی کۆمۆنیزم خۆی پێناسە بکات. کۆمۆنیزم وەک ڕەخنە و ئامانج و بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی هەمیشەییەو لەگەڵ قۆناغە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان ناگۆڕێت. بەڵام حزبایەتی کۆمۆنیستی و شێوازی ڕێکخستنی کە کۆمۆنیستەکان لە هەر قۆناغێکدا بزووتنەوەکەیانی پێ ئارایشت دەدەن. ڕاستەوخۆ کاریگەریی خاڵی گۆڕانە مێژووییەکان لەخۆدەگرێت. لەگەڵ حیزبێکدا کە لە قۆناغێکی دیاریکراودا لە خەباتی دژە لاداندا(ڕیژیفی□نزیم)دا لەدایک بووبێت یان لەخەباتی دژە پۆپۆلیستی لە وڵاتێکی دیاریکراودا پەیدابووبێت و بەو خەباتە لە قاڵب درابێت، ناکرێ بچیتە قۆناغێکەوە کە ئەم مەقولانە تێیایدا گرنگی مێژووی خۆیان لەدەست داوە. بۆیە ئەگەر ئێمە بەتەواوی لە پارتە سیاسییەکەمان، بە پێشهاتەکانی ئەم دواییەی جیهانیش ڕازی بووینایە، د□ب□وایە سەربەخۆ لە ناسنامەی حزبیی ئێستامان، کۆمۆنیستە کرێکارەکانی دیکەمان لە گۆشەو کەنارەکانی جیهان ئاگادار بکردایەتەوە و سەبارەت بەوەی کە دەبێ ئەمڕۆ چی بکرێت و حزبیەتی کۆمۆنیستی ئەمڕۆ لە جیهاندا بڕیاری نوێمان بدایە.

باسکردن لە پێویستی جیابوونەوە لەم ڕابردووە تایبەت و سنووردارە و پەیوەستکردنی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بە مێژووی نێونەتەوەیی سۆسیالیزمی کرێکارییوە، شتێکی تازە نییە. لە چەند ساڵی ڕابردوودا ئەمە یەکێک بووە لە تەوەرە سەرەکییەکانی پێناسەکردنی باسەکانی ڕەوتی کۆمۆنیزمی کرێکاری لە حیزبی کۆمۆنیستدا. ئەوەی تازەیە و لانیکەم بۆ من ت□نز□کی سەرەکییە لە ڕوونکردنەوەی دابڕان لە حیزبی کۆمۆنیست، ئەوەیە کە مێژوو و سیمای دیاریکراوی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران، بەو هەموو شەرەف و وێنەکەی تا ئێستا یەوە ، چیتر نابێت ڕۆڵێکی دەست وپێگر دەگێڕن لە بەرامبەر بزووتنەوەی کۆمۆنیزمی کرێکاری ئەمڕۆدا بەردەوامیی لەگەڵ مێژووی پێشووی حیزبدا، ئیتر خاڵی بەهێز نییە، بەڵکو پەیوەندییە بە ڕابردوو و بەربەستێکە بۆ ئامادەبوون بە هێزێکی تەواوەوە لە دیمەنەکانی خەباتی کۆمۆنیستی ئەمڕۆدا. ئەمەش بە مانای چاوپۆشیکردن لە

دەستکەوتە بەنرخەکانی خەباتی تا ئێستا نییە. بەڵام مەرجی پشتبەستن بەم دەستکەوتانە لە بزووتنەوەی داهاتوودا، جیاکردنەوەیانە لەو چوارچێوە مێژوویی و تەشکیلاتییە تایبەتەی کە تێیدا دەزراونەتەوە. ڕوونی تیۆری و سیاسی ئەم ساڵانە، توانا و ئەزموونە بەدەست هێنراوەکان، وێنەی کۆمەڵایەتی کۆمۆنیزمی ئەمڕۆ و نفوزی تاڕادەیەک بەرفراوانمان لە ئێران و ڕەنگە لە هەندێک وڵاتی دیکەدا، لە ڕێگەی مرۆڤی زیندوو و چالاکانی زیندووەوە دەگوازرێتەوە بە بزووتنەوەی نوێ. ئەوەی کە دەبێت بەجێی بهێنین فۆرم و وێنەیەکی دیاریکراوی ڕێکخراوەییە کە تێیدا ئەم خاڵە بەهێزە بەدەست هاتووە و ئەمڕۆش زۆر زیاد لە پێویست بزمار ڕێژی کردنی ڕابردوو ، دەست و پێگرو و لەکەوتەیە. کۆمەڵگە لە کۆتایی سەدەی بیستەمدا لە بەرامبەر واقیع و گرفتەکانی جیهانیدا حیزبەکەمان وەک کۆمۆنیزمی ڕێکخراو بناسێت. ئەم ناسنامەیە بەبێ دەستبەرداربوون لە ناسنامە سنووردارەکەی پێشوو بەدەست ناهێنرێت.

تایبەتمەندی هاوپەیمانی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران

پێشتر زۆر باسی ئەم بابەتەم کردووە. حیزبی کۆمۆنیستی ئێران حیزبی مەیلێکی کۆمەڵایەتی یان کۆمەڵێک مەیلی فیکری و پراکتیکی یەک چینی کۆمەڵایەتی نییە. حیزبی کۆمۆنیستی ئێران وەسیلەیەکە بۆ چالاکی چەند مەیلی کۆمەڵایەتی و چینایەتی جیاواز و دەرئەنجامی چەندین مێژووی سیاسی جیاوازە. جێگای سەرەتایی سەرهەڵدانی ئەم حیزبە، وەک تەواوی چەپی ڕادیکاڵ لەم قۆناغەی دوایی لە ئێراندا، شۆڕشی ساڵی ١٣٥٧ و جووڵەی چینە کۆمەڵایەتییەکان بوو لەم شۆڕشەدا. زەمینە کۆمەڵایەتی و سەرەتاییەکانی ئەم چەپە ڕادیکاڵە بە جووڵەی ڕۆشنبیران و خوێندکارانی نارازی لە وڵاتێکی ژێردەستەدا پێکهاتبوو، کە ئاسۆی گەشەپێدانی ئابووری و نوێنەرایەتی لە پێکهاتەی سیاسی و بەهێزکردنی کولتووری نەتەوەیی و وەدیهاتنیان لە بەردەم خۆیاندا دانابوو ئەم ئاسۆیە پەیوەست بوو بە دیاریکردنی ئەرکەکانی خۆیان دەزانی لەگەڵ دەسەڵاتی ئیمپریالیستی ڕۆژئاوا و ئەمریکا و ڕژێمی ستەمکاری شاهانە. ئەم نارازیبوونە کۆمەڵایەتییە هۆکاری سەرهەڵدانی تەیفێک لە هێزە سیاسییەکان بوو، لە ترس لە بێگانە و نیوفۆبیای ئایینییەوە، بە ڕەوتی چەپگەرایی و نیمچە سۆسیالیستی، کە بە کردەوە لە بزووتنەوەیەکی گشتی دژە پاشایەتی- دژە ئەمریکیدا پێش شۆڕشی ساڵی ١٣٥٧ کۆبووەوە. سۆسیالیزمی ڕادیکاڵ کە شۆڕشی دەستپێکرد، لە ڕووی ناوەڕۆکەوە جگە لەم ناسیۆنالیزمە ڕیفۆرمخوازە زیاتری لەخۆ نەگرتبوو. شۆڕشی ئۆکتۆبەر و ڕەوایەتی گشتی مارکسیزم لەسەر ئاستی جیهان، نازناوی کۆمۆنیزم و مارکسیزمی

بەسەر ڕەوتە ڕادیکاڵەکاندا سەپاند، لەوانە چەپی ڕادیکاڵی ئێران. ئەم ڕەوتە ئامانجە نەتەوەیی و ڕیفۆرمخوازیەکانیان بە مارکسیزم گەیاندەوە و بەم شێوەیە خۆیان ڕوونکردەوە. لە سەردەمی شۆڕشدا، لە ژێر فشاری تیۆری مارکسیستی لە لایەک و بوونی پراکتیکی کرێکاران وەک ڕەوتێکی ڕادیکاڵ ئاراستەکراو بەرەو سۆسیالیزم لە لایەکی ترەوە، ئەم چەپە ڕادیکاڵە دابەش بوو. ڕەوتێکی هاوبەش لە پێکهاتنی حیزبی کۆمۆنیستی ئێراندا، بزووتنەوەی دژە پۆپۆلیستی و دژە پەڕاچوونەوەیە، کە بە ڕەخنەی ناسیۆنالیزم و ڕیفۆرمخوازی چەپی ڕەشنبیر لە دەرونی ئەم تەیفەدا پێکهات. ڕەوتێکی مارکسیستی کە ژینگەی چالاکیی کۆمەڵایەتییەکەی هەشتا ژینگەی ناڕەزایەتی ناکرێکاری بوو و هێز و دەسەڵاتی خۆی لەم ژینگەیە وەرگرت. بەشێکی زۆر لە نەوەی یەکەمی هەڵسوڕاوانی حیزبی کۆمۆنیست نەک لە ژینگەی ناڕەزایەتی کرێکاری، بەڵکو لە هەڵوەشاندنەوەی گرووپە چەپە ڕادیکاڵە غەیرە کرێکارییەکانەوە هاتنەدەرەوە.

ئەم هێڵەی مارکسیزم دواتر گەڕانکاری و دابەشبوونی بەسەردا هات، چ لە کۆمەڵگە و چ لەناو حیزبی کۆمۆنیستی ئێراندا. دواتر باسی ئەوە دەکەم، بەڵام پێویستە جەخت لەوە بکەمەوە کە هەندێک لە تایبەتمەندییە گشتییەکانی ئەم چەپە غەیرە کرێکارە، سەرەڕای هەموو ئەو پێشکەوتنە تیۆری و فیکریانەی تێیدا ڕوویدا، بۆ حزبی کۆمۆنیستی ئێران گوازرانەوە. گرنگترینی ئەو تایبەتمەندیانە، وەرگرتنی سۆسیالیزم و مارکسیزم بوو لەم پرۆسەیەدا. ئەم بزووتنەوەیە دەرئەنجامی گوشارەکانی مارکسیزم بوو لەسەر بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی ناسۆسیالیستی، هەربۆیە مارکسیزم و سۆسیالیزم لەلایەن ئەم بزووتنەوەیەوە وەک چوارچێوەیەکی فیکری و کۆمەڵێک پرەنسیپ قبوڵکران کە ئاسانکاریان بە بەدیهێنانی کۆمەڵایەتی ڕاستەقینە و دواجار ناسۆسیالیستی دەکرد پرسی ئەم بزووتنەوەیە. مارکسیزم ئامرازێک بوو بۆ بیرکردنەوە و دانانی ڕێبازێکی سیاسی بەرامبەر بە نیزامی ئیسلامی، ستەمکاری، شۆڕشی ئێران، دروستکردنی ڕێکخستن، کۆکردنەوەی هێز، ڕووخاندن، ئایین و هاوشێوەکانی. ئاسۆی سیاسی هەشتا ئاسۆیەکی نەتەوەیی و وڵاتی هە بوو، ئامانجی سیاسیش هەروا ڕیفۆرمخوازانە بوو. ئەم بزووتنەوەیە ئامادە نییە و ناتوانێت بەرگری لە سۆسیالیزم و مارکسیزم بکات لە ئاستێکی بەرفراواندا. لەو شوێنانەی کە پێویست بوو ئەم کارە بکرێت، لە مەودای ئەو قاڵب و فۆرمولانەی پێشتر پێشکەش کراون تێنەپەڕێت. تایبەتمەندییەکی دیکەی ئەم بزووتنەوەیە سیمای ئەبستراکتی کرێکار و خەباتی کرێکارییە بەی. ئەمە ژینگەیەکی سروشتی

نییە بە چالاکیی ئەم بزووتنەوەی کرێکارییە. توانای تایبەتی لەم ژینگەیەدا نییە و بە ئاسانی بەدەستی ناهێنێت. ئاراستەکردن بەرەو کرێکاری و خەباتی کرێکاری بە گوشاری تیۆری و لە ڕێگەی ڕاگەیاندنی دەسەزی بە مارکسیزمەوە بەسەر ئەم بزووتنەوەیەدا سەپێنراوە.

ڕێزێکی تری ناو حیزبی کۆمەنیستی ناسیۆنالیزمی کوردییە. ئەگەر لە شۆڕشی ١٣٥٧دا ناسیونالیزمی چەپی سەراسەری بە توندی ڕەخنەی لە گیرا، ئەوا ناسیۆنالیزمی چەپی کوردستان لە ژێر چەتری بزووتنەوەی جەماوەری چەکداریدا لە هەر ڕەخنەیەکی جددی ڕزگاری بوو و تەنانەت هاندرا و پیرۆز کرا. ئەم ناسیۆنالیزمە هاوشانی چەپی کوردستان دەچێتە ناو حزبی کۆمەنیست. هەروەها تیۆری مارکسیستی و فۆرمەکانی دەربڕین لە ئاستی فۆرمیدا قبوڵ دەکات و وەک ئامرازێک بۆ بەدیهێنانی دەزی ناسیۆسیالیستی خۆی سەیری حزبی کۆمەنیست دەکات. مێژووی کۆمەڵایەتی ئەم ڕەوتە و بۆچوون و نەریتە کردەییەکانی، هەرچەندە لەکچوون و خاڵی هاوبەشی لەگەڵ چەپی ڕادیکاڵی جیهانی هەیە، بەڵام ئەوەندە سەربەخۆ و ناوازەیە کە ئەم بزووتنەوەیە دەکاتە ڕەوتێکی دیاریکراو لە حزبی کۆمەنیسدا. ژینگەی کۆمەڵایەتی ئەم پرۆسەیە ناڕەزایەتی نەتەوەیی لە کوردستان و ڕۆشنبیرانی ناڕازیی لە کۆمەڵگای کوردییدا.

و لە کۆتاییدا پێویستە ئاماژە بە ڕەوتی سۆسیالیزمی کرێکاری لە حیزبدا بکەین. بنەمای کۆمەڵایەتی ئەم ڕەوتە پێویست ناکات ڕوون بکرێتەوە. لە ئاستی فیکریدا ئەم ڕەوتە پشت بە بیرکردنەوەی سۆسیالیستی دەبەستێت، کە جیا لە مێژووی ئایدیا و ئامانجە سیاسییەکان لە ئێراندا، لە مارکسیزمدا نوێنەرایەتی و دەربڕینی هەیە. ئەم مەیلە بە بڵاوکردنەوە و پەلهاویشتنی ئەم بیرکردنەوە و بەرگریکردن شەلگیرن. لە ڕوانگەی پراکتیکییەوە ئەم ڕەوتە دەرئەنجامی چالاکبوونی کرێکارانە لە شۆڕشی ١٣٥٧ و جوڵەی کرێکاری لە قۆناغی دوای ئەوە و مەیلیان بە پەیوەست بوون بە حیزبی کۆمەنیستی لە لایەک و درێژەدان بە ڕەخنەی سۆسیالیستی لەحزبی کۆمەنیست و لەلایەن حزبی کۆمەنیستەوە لە لایەکی ترەوە. گەڕانی حیزب بە بزووتنەوەی کرێکاری، هاتنە ناوەوەی بەشێکی فراوانتری کرێکارانە بۆ ناو حیزب، یان پتەوبوونی پەیوەندی حیزب لەگەڵ بازنە کرێکارییەکان، زەمینەی گەشەکردن و بەهێزبوونی ئەم ڕەوتە لە حیزبدا ڕەخساندووە. ئەم پرۆسەیە لە ساڵانی ڕابردوودا ڕووی گشتی حیزبی بە تایبەتی بەرامبەر چینی کرێکاری ئێرانی نیشان داوە و سەرچاوەی ئەو پێشوازییەشە کە حیزبی کۆمەنیست لە نێو کرێکارانی ئێران و وڵاتانی ناوچەکەدا ڕووبەڕووی بووەتەوە.

پێویستە ئاماژە بەوە بکەین کە ئەگەرچی سۆسیالیزمی کرێکاری لە ژێر چەتری گشتی باسەکانی کۆمۆنیزمی کرێکاری لە حیزبدا هاتەتە پێشەوە، بەڵام ئەمە هێشتا بە مانای یەکگرتوویی تیۆری و پراکتیکی ئەم ڕەوتە لە دەوری ئەو بۆچوونانە نییە. لە ناخی مەیلی سۆسیالیزمی کرێکاری لە حیزبدا، مرۆڤ هێشتا کاریگەریی مەیلەکانی دیکە لە چینی کرێکاردا دەبینرێت، وەک ئانارکۆ-سەندیکالیزم و سەندیکاگەرایی چەپ. تەواو چاوەڕوان دەکرێت لە داهاتوودا شاهیدی مشتومڕی زیندوو بین لەناو ئەم بزووتنەوەیەدا لەسەر ئەم هێڵانە. بەڵام ئەوەی ئەم بزووتنەوەیە دەکاتە یەک بزووتنەوە و بە بڕوای من بنەمایەکی تۆکمە بۆ حزبێکی کۆمۆنیستی کرێکاری، هەمان بنەمای چینایەتی ئەم بزووتنەوەیە و پێگەی بەرچاوی سۆسیالیزمی کرێکارییە تێیدا. لە داهاتوودا ململانێکان لە چوارچێوەی ئەم ڕەوتەدا لە یەک چوارچێوەی چینایەتیدا ڕوودەدەن.

بوونی مەیلی جیاواز و بنەچەی چینایەتی مێژوویی جیاوازیان، سیمایەکی هاوپەیمانی و ئیفلیجکەری بە حیزبی کۆمۆنیست بەخشیوە. بوونی هێڵ و فراکسیۆن لە حیزبە کۆمۆنیستەکاندا شتێکی سروشتی و حەتمییە. بەڵام لەم حاڵەتە تایبەتەدا ئێمە بەرەوڕووی مەیلی سیاسی و ئاسۆی جیاوازی چینێک نین، بەڵکو ئاسۆ و مەیلی چینایەتی جیاواز. پڕۆسەی حەتمی بزووتنەوەی حیزبێکی لەو جۆرە، دابەڕانی سیاسی و ڕێکخراوەیی بەشە پێکهێنەرەکانی ئەم بەرەیە.

ڕووداوە جیهانییەکانی ساڵانی ڕابردوو، مەیلە ناوخۆییەکانی حیزبی کۆمۆنیست زۆر لەیەکتر جیا کردەتەوە. قەیرانی سۆسیالیزمی بۆرژوازی و داڕمانی بلۆکی ڕۆژهەڵات، وەک لە ڕاپۆرتی کۆنگرەی سێیەمدا جەختمان لەسەر کردەوە، گوشاری گشتی لەسەر کۆمۆنیزم و چینی کرێکار و لەسەر مارکسیزم بە گشتی زیاتر کردووە. نەک هەر ڕادیکالیزم، بە هەر جۆرێک بێت، لاواز بووە، بەڵکو فەزای ڕزگاری ڕادیکالیزمی ناکرێکاری لە فۆرمە سەپێنراوەکانی مارکسیزم ئاسانکاری بۆ کراوە. لە لایەکی ترەوە ئاسۆی جیاواز لە دژی ناسیۆنالیزم و گەشەسەندنی ئابووری نەتەوەیی و پەرلەمانتاریزم و چاکسازی سیاسی و ئیداری دانراوە. یەکگرتوویی فۆرماڵی ناوخۆی حیزب لاواز دەبێت و ڕێبازی کۆمەڵایەتی و سیاسی ڕەوتە جیاوازەکانی ناو حیزب لەیەکتر جیا دەبێتەوە. ئاسۆ بە تەواوی ناڕوونە بۆ مەیلی چەپی توندڕەوی ناکرێکاری. لە دەرەوەی حیزب، ئەم ڕەوتە نە پاداشتی کۆمەڵایەتی هەیە و نە ژینگەیەکی هاندەرانەی بۆ چالاکیی هەیە. مارکسیزم بەخۆڕایی تایبەتمەندی خۆی بۆ ئەم ڕەوتە لەدەست دەدات و

سەرەڕای ئەوەی ئەم ڕەوتە لە بیری مارکسیستی دەکشێتەوە و ڕوو لە ڕەخنەی ڕەنگاوڕەنگی مۆدێرن لە مارکسیزم دەکات، هێشتا لەژێر فشاری هێڵی فەرمی لە حیزبی کۆمۆنیستدا بێدەنگ دەکرێت و هیچ بەڵگەیەک نیشان نادات ، دەرئەنجام ئەم جارە لە شێوەی بێباکی سیاسی فراوان و نەبوونی تەواو لە مەیدانی بەرگریکردن لە مارکسیزم و کۆمۆنیزم خۆی نیشان دەدات. ڕەوتی ناسیۆنالیستی کورد، هاوشێوەی ناسیۆنالیزمی گەلانی سۆقیەت، بە هیوای ڕێگای نوێ بۆ بەدیهێنانی ئامانجە کۆنەکانی لە پێچ و پەنا سیاسی و دیپلۆماسییەکانی زلهێزە بۆرژوازییەکان و گێژاوی ئێستادا، خەریکە زەبری هێز پەیدا دەکات. دەربڕینی دڵسۆزی ئەم بزووتنەوەی بە کۆمۆنیزم و مارکسیزم و حیزبی کۆمۆنیستی کۆتایی دێت و ڕووبەڕووبوونەوەی ناسیۆنالیزم و سۆسیالیزم لە حیزبی کۆمۆنیستیدا زیاتر دەبێت. لە لایەکی دیکەوە ڕەوتی کۆمۆنیستی کرێکاری پێداگری لەسەر قوڵایی ناکۆکییەکان دەکات و هەوڵ دەدات بە پێکهێنانی ڕەوتی کۆمۆنیستی بەهێز کە خواست و توانای ئەوەی هەبێت کە ئەمڕۆ لە بەرامبەر شەپۆلی دژە کۆمۆنیزمدا بوەستێتەوە و ڕۆڵی هەبێت لە گێژاوی حەتمی ئەم دەیەدا ڕۆڵی بگێڕێت. ئەو پێشهاتە جیهانییانەی کە ئاسۆی ڕەوتەکانی تری ناو حیزبی کۆمۆنیستی کوێر کردووە، وایکردووە بزووتنەوەی مارکسی و سۆسیالیستی لە حیزبدا هەستیارتر بێت بەرامبەر بە بێپەلەیی و گرنگی ئەرکەکانی.

گومانی تێدا نییە کە پێویستە ئەم دێڕانە لەیەکتر جیابکرێنەوە. حزبی کۆمۆنیست چیتر ناتوانێت وەک بەرەی هاوپەیمانی کار بکات. ئەم پرۆسەی دابڕانە بەردەوام بووە و ڕۆیشتنی ئەمڕۆ لە حزبی کۆمۆنیست تەنها لە چوارچێوەی ئەم پرۆسەیەدا تێدەگەین.

کادرەکان و نەریتەکان

یەکێک لە دەرەنجامەکانی ئەم دۆخە تێگەیشتنە لە جیاوازییە سیاسی و فیکرییە قووڵەکان کە ئێمە لە بەشێکی زۆر لە کادیرە کۆنەکانی حیزب دوور دەخاتەوە. لەم وتووێژانەدا بۆ ئێمە ڕوون بووەوە و بە لایەنە بەرامبەرەکانیشمان پێم وایە کە هەیکەلی کادری حیزبی کۆمۆنیست لە هەڵسوڕاوان و بیرمەندانی بزووتنەوەی کۆمەڵایەتی و نەریتێکی خەباتکارانەی یەکگرتوو پێک نایەت. وەک ئەندامێکی سەرکردایەتی و وەک کەسێک کە لە بنەڕەتدا هەڵوێست و ئاسۆی ئەم حزبەی لەم ساڵانەدا پێناسە و ڕوونکردۆتەوە، ئەو ڕاستییەی کە تەنیا ژمارەیەکی سنووردار لەوانەی کە حیزب لەسەر شانی ئەوان بنیات نراوە، هاوبەشی ئەو ئاسۆیانە و ئەم هەڵوێستەن بۆ من ، گومانی جددی لەسەر ئایندەی کاری سیاسی هاوبەشی لەگەڵ ئەو هاوڕێیانەدا

دروست کردووە. لە پلینەمی هەژدەهەمەوە، کە دوای ماوەیەک لە کشانەوە، ئەمجارە وەک ناوەندی کەمەنیزمی کرێکاری لە سەری کاروبارەکان دانراین، ئەم جیاوازییە فیکری و سیاسییە لەگەڵ چینێک لە کادیرە باڵاکانی حیزب تایبەتتر و زیاتر بوو هەنگاو بە هەنگاو یەکلاکەرەوەتر. ئەگەرچی دژایەتی سیاسی کادرەکان بە ئاشکرا لە پەراوێزی ڕێکخراوەکاندا دەبینرێت، بێدەنگی یان پەسەندکردنی ئۆتۆماتیکی بۆچوونی ڕابەرایەتی لە لایەن کادیرەکانەوە میتۆدێکی باوی حزبی کۆمۆنیستە، بەڵام لە پشت ئەم ڕەزامەندییە فۆرمییانە، دیارە خەڵک دەبینین بە ئاسۆ و ئەولەویەتە جیاوازەکانیەوە، و لە زۆر حاڵەتدا یەکتریان لەدەست دەدەن. دووپاتکردنەوە و بێدەنگیی فۆرمی بەرامبەر بە بۆچوون و سیاسەتەکانی ڕابەرایەتی، وەرگێڕانی بە بێباکی، بەرەنگار بوونەوەی نەرێنی، دوودڵی سیاسی و پەراوێزخستن. ئەم تایبەتمەندییە لە کۆمیتەی ناوەندییەوە تا خوارەوە دەبینرێت. تەنانەت لە نێو زۆرێک لە کادرەکانیشدا کە بە ڕواڵەت بەردەوامن لە ڕاگەیاندنی ڕێککەوتنەکەیان لەگەڵ ئێمەدا، ئەو جۆش و خرۆش و خۆبەخشییەی سیاسی و پراکتیکی کە تایبەتمەندییەکی سروشتی کۆمۆنیستێکە کە دان بە گرنگی ڕۆڵی خۆیدا دەنێت لەم قۆناغەدا و پەلە دەکات لە ڕۆڵی خۆیدا، بە دەگمەن بەرچاو دەکەوێت. چاوخشاندنێکی سادە بەو هاوڕێ کەنانەی کە ئێمە ئەم حیزبەمان لەگەڵیان پێکهێنا، ئەوەمان بۆ دەردەخات کە ئێمە بە باوەڕ و ئەولەویەتە سیاسییەکانمانەوە، نامۆین لەم حیزبەدا و پێویستە یەکێیزی تەشکیلاتی خۆمان لەگەڵ زۆرێک لە کادری تەقلیدی لە ئاستی ناوەند و سەرەوەی ڕێکخراوەکاندا نوێ بکەینەوە. دووبارە خوێندنەوەی بە بکەینەوە

ڕێبازی کەمەڕایەتی ئێمە بە ڕوونی لە زۆر کەس دابڕاوە کە تا ئێمە لەگەڵیان لە حزبی کۆمۆنیستدا بووین (یان جیابوونەوەکەی بە ڕوونی سەلمێنراوە) و بێدەنگی و پشتڕاستکردنەوەی فۆرمی ئێمە ناشارێتەوە. ماوەی گەشبینی پێش کۆنگرەی دووەم تێپەڕی. ئەزموونی چەند ساڵی ڕابردوو دەریخستووە کە نیشاندەرێکی بنەڕەتی حوکمدانی کەدەنگی ئەوەیە کە پرسیاری هاوبەش و ئەولەویەتی هاوبەش هەبێت. ڕێککەوتنی زارەکی و لەوەش خراپتر، بێدەنگی، کە دەکرێت وەک خواستی کەسێک بۆ ڕێککەوتن و ناکۆکی لێکبدرێتەوە، نیشاندەری هیچ شتێک نییە. پێویستە بزانین سەرقاڵی ڕاستەقینەی مرۆڤ چییە، گرنگی بە چی دەدات و لە چیدا بێباکە، چی دەیجوڵێنێت و لە کام قەڵا و بەرەدا ئامادەیە، بە غەریزە چی دەکات و هەرگیز فێری چی نابێت. لە ماوەی چەند ساڵی ڕابردوودا گەورەترین هێرشی ئایدیۆلۆژی و سیاسی بۆرژوازی بە سەر مارکسیزم و هەموو بیرێکی یەکسانیخوازانەی

کرێکاران بەردەوام بووە. دەتوانن پێداچوونەوە بە ئەدەبیاتی هەمان قۆناغی حزبیکۆمۆنیستدا بکەن و بزانن بەڕاستی ئەم دیاردەیە چ بەشێک و لەسەدی ڕابەرایەتی و کادیرانی ناوەندی حیزب بووە. لەوەش تاڵتر، دەبێت بزانین ئەگەر ناچار بکرایە، لە چ بەشێک و لەسەدی کادیرانی حیزبدا توانایی بابەتیی بەرگرییان لە مارکسیزم و سۆسیالیزم لە بەرامبەر ئەم هێرشەدا دەبوو. لەم قۆناغەدا بەشێک لە شاعیر و موزیکژەنی ئێرانیش بەرێککەوتنیان هەبووە، ناسیۆنالیزمی کوردیش لەرزۆک بووە، هەندێک حکومەت یاسای دژە پەنابەرییان دەرکردووە، هەندێک دەستی کۆنیش سەرزەنشت کراوە بەهۆی نەدانی پارەی ئەندامەتی و دەتوانن کاریگەرییەکانی ئەمانەش لە ژیانی سیاسی زۆرێک لە هاوڕێیان ببینن و بەراوردی بکەن. کێشه ی ئەمه له م حیزبه دا ته نیا گه ڕان به دوای وه ڵامدا نییه بۆ مه سه له ی تیۆری و کرده یی خه باتی چینایه تی، به ڵکو ڕاکێشینی سه رنجی کادیره ته قلیدییه کانی حیزب بۆ ئه و پرسانه. جیاوازی سەرقاڵی لەو ئەرکەی کە بۆ خۆمان دیاری دەکەین، لە پێوەرەکانی حوکمدانی پراکتیکی سیاسی و هاوشێوەکانیدا، بەڵگەی جیاوازییە بنەڕەتییەکانی نێوانمانە. دابڕان تاکە ڕێگای بنەڕەتییە بۆ وەڵامدانەوەی ئەم دۆخە.

پێم وایە ئەم ڕوونکردنەوانە بەسە بۆ ئەوەی زەروورەتی جیابوونەوە لە ڕیزەکانی دیکە لە حیزبی کۆمۆنیستی ئێراندا نیشان بدات. ئەمە باسی کۆنی ئێمە بووە. دۆخی ئەمڕۆی جیهان تیشک دەخاتە سەر بەپەلەیی ئەم دابڕانە. بەڵام فۆرمی تایبەتی ئەم دابڕانە، واتە کشانەوەی من و هاوڕێیانی هاوفکرم لە حیزب بۆ پێکهێنانی حزبێکی سیاسی دیکە، دەرئەنجامی هەڵسەنگاندنێکی تایبەتترە بۆ ئەو ستراتیژییە جیاوازانەی کە دەکرا بە جێبەجێکردنی ئەم دابڕانە بگیرێنە بەر. لێرەدا پێویستە ئاماژە بە هۆکارەکانی هەڵبژاردنی ئەم شێوازە تایبەتەی جیابوونەوە بکەین، و هەندێک لایەنی پراکتیکی ئەم کردارە و وردەکارییەکانی بە کاتێکی تر بەجێدەهێڵم. پێویستم بەوەیە بۆ خوێنەرانی ناحیزبی ئەم نووسینە ڕوونبکەمەوە کە ئەم ڕوونکردنەوانە لە چەند مانگی ڕابردوودا بە شێوەی جۆراوجۆر لە شێوەی شریتدا بۆ هاوڕێیانی حزبی، وتارێک لە کۆنفرانسی فراکسیۆن کۆمۆنیزمی کرێکاری ، و لەڕوونکردنەوە پلینۆمی بیستەمدا هاوڕێیانی ڕێکخستنەکان لێ ئاگادارکراوە.

١- پلانی پێشوومان سەبارەت بە جیاکردنەوەی هەڵە سیاسییەکانی ناو حزب لەسەر بنەمای پلاتفۆرمی ڕوون بە کردەوە نەهاتەدی و هیچ ئومێدێک بە کرانەوە لەو بوارەدا نەبوو چونکە لە ماوەی ڕابردوودا سەلمێندرا کە هێڵەکانی تر جیاوازی خۆیان هەیە، تەنانەت وەک تا

ئەو جێگایەی سروشتی سیاسییەکەی ڕوونە، ئەوان ڕواڵەتێکی ڕێکخراوەیی و تەنانەت کەسی دەبەخشن و خۆیان لە ڕووبەڕووبوونەوەی سیاسی ئاشکرا بەدوور دەگرن. کۆتایی ئەم پرۆسەیە خۆش نەبوو. وردە وردە تا ئەو ڕادەیەی نەیارەکانمان لە حیزبدا ناچارن بوونی ناکۆکی لەگەڵ ئێمە لە هەڵوێست و هێڵی سیاسی خۆیان بشارنەوە، بە پێی بەرژەوەندییە سیاسییەکانیان، بە هەمان ڕادە، نوقم دەبن لە ناکۆکی و بیانوو بۆ ڕێکخراوەکان. تا زیاتر جیاوازی سیاسی ڕاستەقینە کەمتر دەربکەوێت، چڕبوونەوەی دەربڕینی ڕێکخراوەیی و تەنانەت کەسی لەسەر بنەمای جیاوازییە ناوخۆییەکانی حیزب زیاتر دەبێت. گفتوگۆ ناوخۆییەکانی ئەم دواییە سەبارەت بە شەڕی کەنداو و پێشهاتەکانی کوردستانی عێراق بێ هێچ گومانێک ئەمە دەسەلمێنن. پێدەچێت خۆبەستەملێکراوی ڕێکخراوەیی نیشاندان تایبەتمەندییەکی پراکتیکی زیاتری هەبێت بۆ نەیارەکانمان لەوەی لە پاڵ بۆچوونەکانیاندا بوەستین و دان بە بوونی جیاوازی سیاسیدا بنێین. ئەم پرۆسەیە بێهودەیی پلانی جیابوونەوەی هۆشیارانە و ئارەزومەندانەی هێڵە جیاوازەکان ئاشکرا دەکات.

٢- لە دۆخێکی وادا کۆنگرەی چوارەم لە گرێیەکی لەکارەکان نەکردوە. ئەگەری سیناریۆکانی کۆنگرەی چوارەم، پشتڕاستکردنەوەی تەقلیدی بۆچوونەکانمانە بە زۆرینەی یەکلاکەرەوەی کۆنگرە، ڕەنگە پیاهەڵپژانی زۆر لەسەر پرسە ڕێکخراوەییەکان لەلایەن □□و□تی ناسیۆنالیستیی کوردا، و پاشان بانگەشەی هەڵبژاردن لە ڕاڕەوەکاندا بۆ ئەوەی چەند کەسێک لە هاوڕێ خوازراوەکانی □□و□تی دیکە لە کۆمیتەی ناوەندیدا. نەک هەر دابەشبوونە سیاسییە ڕاستەقینەکان ڕوونتر نەدەبوونەوە، بەڵکو هەمان ڕادەی جیاوازییە سیاسییەکان ک□ س□□رکردەکانی مەیلەکانی دیکە لە بازنەکانی دەوروبەریاندا دەریاند□بڕن، بێدەنگ دەکرا. تا ئێستا ئەمە پراکتیکی هێڵەکانی تری ناو حیزب بووە. بە پێچەوانەی خواستی ئێمە، کۆنگرە بە دەربڕینی دڵسۆزی بەهێزی نەیاران بۆ بۆچوونەکانمان، تەنانەت بە ورەی ڕەخنەگرانەی چەند کەسێکی کەم لە بواری ڕێکخراوەکاندا، ژیانێکی نوێی بە وێنەی درۆی ڕیزبەندی سیاسی بەخشی.

٣- پێویستی دابڕانی سیاسی تەنها لەلایەن ئێمەوە وروژێندرا. بۆ هێڵەکانی تر و هەڵسوڕاوەکانیان لە ئاستە جیاوازەکاندا، لە کۆمیتەی ناوەندییەوە تا یەکە ناوخۆییەکان، پاراستنی یەکێتی ڕێکخراوەیی لەگەڵ بزووتنەوەکەمان تا ئەم خاڵە زۆر گرنگ بووە. چەپی ڕادیکالی تەقلیدی لە حیزبدا ئاڵایەکی سەربەخۆی نییە و

ناتوانێت خۆی وەک بزووتنەوەیەکی ڕێکخراوەیی لە گۆڕەپانی کۆمەڵایەتیدا پێناسە بکات. ئەمەش بەشێکە لەو چەپانەی کە لەم قۆناغەدا ئاسۆ و پلانی کاری کۆمۆنیستی نییە و لەژێر فشاری دژە کۆمۆنیزمدا بە ناچاری لە باشترین حاڵەتدا ئەتۆمیزە دەکات. ڕەوتی ئەگەری زیاتری بزووتنەوەکەیان، وازهێنانە لە مارکسیزم وەک هەڵوێست و سۆسیالیزم وەک بزووتنەوەیەکی پراکتیکی. حیزبی کۆمۆنیست بۆ ئەم کۆمەڵە کادیرە وەسیلەیەکی گونجاوە بۆ پاراستنی شوناسی چەپ وەک کەسانی دیاریکراو و بەدەستهێنانی دەرفەتی هەڵبژاردنی تاکەکەسی سیاسی. بۆ ناسیۆنالیزمی کورد، هەڵبژاردنی جیابوونەوە پێویستی بە بوونی هەلومەرجی بابەتیی گونجاو هەیە لە بزووتنەوەی کوردستاندا، کە دەبێتە هۆی پێکهێنانی دەستبەجێی ڕێکخراوێکی ناسیونالیستی چەپ کە قەبارەی ڕێکخراوەیی بەرچاوی هەبێت. دابڕان لە حیزبی کۆمۆنیست بۆ ئەم ڕەوتە ناتوانێ بێ پلەیەک دوورکەوتنەوە لە کۆمۆنیزم بە گشتی و چوونە ناو ڕادیکالیزمی نەتەوەیی لەگەڵدا بێت. تا ئەو مەرجە بابەتیانە نەبن، خوازراوترە لە حزبی کۆمۆنیستدا بمێنێتەوە و وێنەی خۆی وەک کادیری سیاسیی ڕێکخراو کە بەشدار بووە لە ڕوداوەکانی کوردستاندا. ئەمەش دەرکەوتووە کە بوێری هێڵەی ناسیۆنالیستی کورد لە حیزبی کۆمۆنیستدا پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆی لەگەڵ بزووتنەوەی ناسیۆنالیزمی کوردی لە ناوچەکەدا هەیە. کۆکردنەوەی گشتی ئەم دواییەی کۆمەڵگەی کوردستان و خستنەڕووی پرسی کورد لەسەر ئاستی جیهان، ئەم ڕەوەی بە ماوەیەک گەشبینی کرد و ڕێگەی دا "ماندوێتی پلینۆمی ١٦" تا ڕادەیەکی دیاریکراو لەبیر بکرێت. ئەمڕۆ پێدەچێت دیسان ئاسۆی جیابوونەوەی خۆبەخشانەی ئەم بزووتنەوەیە لە حیزب تاریک بووبێتەوە.

بەڵام مەیلەکانی تر جوداخوازییان ناوێت و چاویان لە خەتی ئەمە و بەتایبەت خۆمان وەک کەسانی دیاریکراو وەک تاکە بەدیلێکی ڕاستەقینە بۆ پاراستنی بناغەی ئەو حزبەی کە موڵک و ماڵی خۆی بە ئەوان هەیە. نەک هەر ئەمە، بەڵکو ئەوەش دەزانن کە داننان بە بوونی جیاوازی سیاسی لە دەستی ئەمەدا دەبێتە هۆی ئارگیومێنتێک بۆ داواکاری ڕەوای کشانەوەی ئەو ڕەوتە لە حیزب. ئەمە تێکەڵەیەک لە تیژترین هێرشی شەخسی سەرکردەکانی ئەم جەریانە بە سەر ئەمە و لە هەمان کاتدا ئەستوورترین سوێندخواردنی بۆچوونەکانمانە.
ڕۆیشتنمان لە حیزب بەشێوەیەکی سیاسی و پرەنسیپی ئەم بنبەستە دەشکێنێت. لە کۆتاییدا پێویستە ئەو بزووتنەوەیەی کە پێداگری لەسەر جیاوازییە سیاسییەکانی دەکات، پێشەنگی جیابوونەوە بگرێت. ئەمڕۆش ئەمە ڕوویدا.

٤- بیرۆکەی پاکسازی بیرۆکەیەک بووە کە بەردەوام لەلایەن لایەنگران و نەیارانی ئێمەوە لەم ماوەیەدا لەبەردەم ئێمەدا دانراوە. یەکێکیان بەدوای ڕێگایەکدا دەگەڕێت بۆ دیاریکردنی ئەرکی حیزب، ئەوی دیکەشیان کردوویەتی بە پرسێک بۆ دەستپێکردنی ئارامکردنەوەی ڕێکخراوەیی. لە ژمارەی یەکەمی کۆمۆنیستی دوای پلینۆمی ١٨، گوتم پاکسازی هەڵەی ئێمە و ئامرازی ئێمە نییە لەم ململانێیانەدا. ئێمە دابڕانێکی سیاسی و هۆشیارانەی هێڵەکانی ناوەوەی حیزبمان دەوێت. بێگومان ئەم لێدوانە نەیتوانی ڕێگری لە کۆمەڵێک کادیر بەتایبەتی لە نێو مەیلی میللی کورد بکات، بە ماوەی دوو ساڵ کە زەنگی هەر پۆستەچییەک وەک فەرمانی دەرکردن لە خەیاڵدا بخەینە بەرچاو و بەردەوام خۆڕاگریمان بخەینە بەر تاقیکردنەوە. بەڵام ئێمە بە دڵسۆزی ئەم هێڵە ماینەوە. لێرەدا دەمەوێت ئاماژە بە چەند خاڵێک بکەم سەبارەت بە بێهودەیی و زیانبەخشی کۆتایی پێهێنانی ڕێکخراوەیی لەم دۆخە تایبەتەدا لە وەڵامی ئەو هاوڕێیانەی کە دەڵێن "ئێمە حزبی ئێمەیە، بۆچی نالێن؟"

یەکەم: پاککردنەوەی مرۆڤەکان ناتوانێ هەمان دەرئەنجامی جوداخوازی سیاسی بەرهەم بهێنێت. جودایی سیاسی ئەرێنییە و نەرێنی نییە. هەرکەسێک لەسەر بنەمای بیروباوەڕی خۆی ڕێگای خۆی دەگرێتەبەر، هەربۆیە پاککردنەوەیەکی جددی و قووڵ دەبێتە پراکتیکی. کەرامەتی مرۆڤ و پێگەی یاسایی یەکسانیان لە کاتی جیابوونەوەدا دەپارێزرێت. جگە لەوەش ڕوونکردنەوەی مەیلی ئەرکەکانی داهاتوویان لە ستاتۆی ڕێکخراوە سەربەخۆکانیاندا لەکاتی سنووردارکردنی سیاسیدا پشکنینی بۆ دەکرێت و پچڕانێکی سیاسیی بنەڕەتیتر لە نەریتی هێڵەکانی دیکەوە ڕوودەدات. لە لایەکی دیکەوە پاڵاوتنی تاکەکەسی، تەنانەت ئەگەر لەسەر بنەمای سەربەخۆیی ڕاگەیەندراوی مرۆڤەکان بۆ دڵەی تایبەت و نووسراوەوە بێت، هەشتا بە حوکمدانی بابەتیی و پێوەری ئارەزوومەندانە ئالودە دەبێت. بەم شێوەیە خەڵک زەلیل دەکرێن. ئه گەر له دەرەوەی حیزب ئاسۆی چالاکی له به رده میاندا نەبینن، کەلەم حالـه ته دا زۆر ڕاسته ، کەش و هەوای دووڕوویی و خۆشکاندنەوە گه شه ده بێت. کۆتای پێهێنانێکی لەو شێوەیە جگە پەنجەی خۆی لەسەر هەستی ڕاستودروستی ئەو کەسانە بەجێدەهێڵێت کە دەمێننەوە. پاڵاوتنی تاک، لەم حاڵەتە ڕوونەدا کە نەک تەنها تاکەکان بەڵکو لە بنەڕەتدا نەریت و بیروباوەڕ و تێڕوانینی سیاسی جیاواز ڕووبەڕوو دەبنەوە، ئەم کەموکوڕییە بنەڕەتییەی هەیە کە تەنها لە تاکەکاندا بەدوای ئەمانەدا دەگەڕێت و سیمای کۆمەڵایەتی ئەو ڕووبەڕووبوونەوانە پشتگوێ دەخات. تەنیا دابەشبوون و دابڕانی

سیاسیی بیرلێکراوە و هۆشیارانە دەتوانن گواستنەوەی ڕاستەقینە لە نەریتێکی خەباتگێڕییەوە بۆ نەریتێکی دیکە بکەنە مومکین.

دووەم: کۆتایی پێهێنان و ڕەواوی و ناڕەوایی دەبێتە بەشێک لە مێژووی ڕاستەقینەی ئەو حزبەی کە دەمێنێتەوە. ئەمەش لە کەشوهەوای دژە کۆمۆنیزمی ئەمڕۆدا، کە بازاڕێکی فراوانی بۆ کۆمۆنیزمی ڕێکخراو هەیە، زۆر زیانبەخشە. ئەو حیزبەی لەم کۆتایی پێهێنان سەرهەڵدەدات دەبێت خۆی بۆ ماوەیەکی دوورودرێژ ئامادە بکات بۆ وەڵامدانەوەی ئەو تۆمەتانەی کە لە هەموو لایەکەوە فڕێدراونەتە سەری، بۆ ئەو شێواندنە گەورانەی کە لەسەر بنەمای ئەمە لە مێژوو و ناسنامەی سیاسی خۆیدا دەکرێت و بە بۆچوونی منیش دەیکات بە ئاسانی لەم قۆناغە ڕزگارت نەبێت. بەداخەوە پرۆسەی شێواندنی مێژووی ئەم حیزبە لە گۆشەوکەنارەوە لەم دوایيانەدا لە ئاستە باڵاکانی خودی ئەم حیزبەوە دەستی پێکردووە. ئەو ڕاستییەی کە گوایە هەستی پێدەکەین سەبارەت بەم پاککردنەوەیە بەس نییە. جیهانی بۆرژوازی لە دەرەوە سەرمایەگوزاری لەم ڕووداوە دەکات. ئەمە ئەو جیهانەیە کە لە بەر چاوی ئێمەدایە، لە دەمی کۆمەڵێک ڕۆژنامەنووسی تازەپێگەیشتووەوە، لینین کە دیلەتی گەلانی ڕووسیای تزاری هەڵوەشاندەوە، بە ستەمکاری نەتەوەیی دەزانێت و خەڵک بە قەبارەیەکی گەورە خەریکی بە باوەڕکردنن بەم شتە. ئەو نامیلکانەی کە حیزب بڕیارە دواتر بینووسێت و لە وەڵامی پاکتاوکردنەکان و شێواندنەکانی ماسمیدیای بۆرژوازی و مێژوونووسە ساختەکانیدا، ڕوون دەکاتەوە، تەنانەت ناتوانن وەڵامی گۆشەیەکی ئەم ئاماژە گشتییە بدەنەوە. من واز لە بەفیڕۆدانی ئەو وزەیەی دەهێنم کە دەبێ لە نووسینی ئەو جۆرە بەرگریانە لە حیزبی سەرفبکرێت.

سێیەم: ئەگەر من بەشێکی زۆر لە کادیرە کۆنەکان و تەنانەت دامەزرێنەرانی ئەم حیزبە پاک بکەمەوە کە هێشتا هەندێکیان بانگەشەی ئەوە دەکەن کە خودی ونبووی خۆیان لە باسەکانی کۆمۆنیزمی کرێکاریدا دەزیوەتەوە، ئەوا حەزی شەخسیی من ئەوە دەبێت کە خۆم بچم. ئەم هەڤاڵانە جێگای منیان لە دونیادا لەدەست نەداوە. هێزی شۆڕشگێڕی سەرەکی کە من بەدوایدا دەگەڕێم لە دەرەوەی ئەم حیزبەیە. زۆربەی ئەو مارکسیستە بەسۆز و بەتوانایانەی کە دەبێ لە بەردەم ئەم شۆڕشە چینایەتییە بوەستن، دەبێ لە دەرەوەی ئەم حیزبە بدۆزرێنەوە. پاککردنەوەی ئەرێنی و دوورکەوتنەوە و کۆکردنەوەی کەسانی هاوفکردا ڕێگەیەکی پرەنسیپیتر و کەمتر قورستر و ڕاستەوخۆترە بۆ ئەو ئامانجەی کە من بەدوایدا دەگەڕێم.

به ڵام میتۆدی پاککردنه وه ڕێگه یه ک نییه به ڵکو تەڵەیه ل□ بەردەممان‌دا و سەرمایه بۆ نەیارانی کۆمۆنیزم و ڕێکخستنی کۆمۆنیستی له کۆمه ڵگادا دابین ده کات.

٥- دەوترێت ئەمە حزبی ئێمەیە و نا بێ چاوپۆشی لە ئیعتبار و کاریگەری و ئیمکاناتەکانی بکەیت. منیش پێم وایە ئەمە حزبی ئێمەیە. بەڵام کۆمەڵگاش ئەمە دەزانێت. کاریگەری و ئیعتباری ئەم حیزبە لە ئاسمانەوە نەهاتووە. دەرئەنجامی کاری مرۆڤە کۆمۆنیستەکان و ڕێبازێکی سیاسی دیاریکراوە. ئه م حیزبه له سەر مۆدێلی کۆمۆنیزمی ئێمه خۆی به کۆمه ڵگا ناساند و له چینی کرێکاردا ئیعتباری به ده ستهێنا. وە بە بۆچوونی من ئەگەر ڕواڵەتی یاسایی مەسەلەکە ئەوە بێت کە ئێمە لە حیزب دەڕۆین، واقیعی کۆمەڵایەتی و سیاسی ئەم ڕووداوە ئەوەیە کە ئەوەی لەمەودوا خۆی بە حزبی کۆمۆنیست ناودەبات، ئەو کەسەیە کە ئێمەی بەجێهێشتووە. وە ئەم ڕۆشتنە زۆر لەمەوبەر دەستی پێکردبوو. بۆ هەر چاودێرێکی حزبی کۆمۆنیست، هیچ پرسیارێکی جددی نییە کە حزبی داهاتوومان لە کوێی کۆمەڵگادا دەوەستێت و چی دەڵێت و چی دەکات. ئەگەر لەدەرەوەی ئێمە هیچ ناڕوونییەک هەبێت ئەوە حزبی ئێستا لە کوێ دەبێت دوای ئەوەی ئێمە ڕۆیشتن. ئێمە ناتوانین زیاتر لەوەی ئێمە و هێڵەکەمان لە کۆمەڵگادا هەیەتی کریدت لەگەڵ خۆماندا ببەین و بە وازهێنان لە حیزب ئەو کاریگەری و کریدتەش ڕادەستی کەس ناکەین. کۆمەڵگای دەرەوەی ئێمە، لە کرێکارانی ئاشنای حیزب و گرووپە سیاسییە چەپەکانەوە تا دەگاتە حیزبە بۆرژوازییەکان و چاودێرانی سیاسی، لەگەڵ ئەوەشدا بە شێوەیەکی بابەتیانەتر لە ئێمە و حیزبی کۆمۆنیست دەڕوانن و حەتمەن، بە پێچەوانەی هەندێک هاوڕێ کە بە نکوڵیکردنی سەرسەختانە لە شتەکان بۆ ڕازی کردنی دڵی خۆیان بە کافی دەزانن، لەگەڵ واقیعەکانی بوونی سیاسی حزبی داهاتوودا ڕووبەڕووبوونەوە. بۆیە من بچوکترین خەمی لەدەستدانی کاریگەری و دەسەڵاتی سیاسیم نییە. دەزانم ناوەندە بۆرژوازی و وردەبورژوازیی□ ئێرانی و غەیرە ئێرانی بە کان ڕێک ڕۆیشتنی ئێمە بە ڕۆیشتنی “کەلەڕەقە” مارکسیستی و “یەکلایەنە ڕوانینی” کرێکاری حزبی کۆمۆنیست دەزانن و هەوڵ دەدەن حیزبی داهاتوومان گۆشەگیر بکەن و بیکەنە ئەو حزبەی کە ماوەتەوە خۆشەویست بکەن. بەڵام ئەمە خاڵی بەهێزی ئێمەیە و دەبێتە فاکتەرێک بۆ فراوانکردنی کاریگەریمان لە چینی کرێکار و بزووتنەوەی سۆسیالیستیدا.

پرسی ئیمکاناتی حیزب بەتەواوی یاساییە. بە بڕوای من کەسێک کە لە

حیزبی کۆمۆنیست دەربچێت، لەڕووی یاساییەوە ناتوانێ داخوازییەکی سەبارەت بە ئیماکاناتەکانی ئەم حیزبە هەبێت. بێگومان لە دەرەوەی لایەنی یاسایی، لایەنەکی پرەنسیپی و سیاسی هەیە. بەڵام دانان بە مافی سیاسی ئەو کەسانەی کە جیا دەبنەوە، بە تەواوی پەیوەستە بە خودی حزبی کۆمۆنیستەوە. لە ڕوانگەی یاساییەوە، بە تەواوی ئازادە لە دانپێدانانی فەرمی بەم مافە یان نا. من بە وەک خۆم نەک هەر ئەوە دەزانم کە هەموو ئەو ئیمکاناتانەی کە هەن هی حزبی کۆمۆنیستن و هیچ داواکارییەکم لەو بارەیەوە نەکردووە، بەڵکو لە ڕوانگەی سیاسییەوە پێموایە پاراستنی تەواوی ئەو ئیمکاناتانە بە قازانجی حزبی نوێ دەبێت . ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی کە هەڵبژاردنی سیاسی ڕاستەقینەیە بە هەڵسوڕاوانی حزبی گونجاوتر بکات. هەرکەسێک دەیەوێت بچێتە ناو حزبەکەمانەوە پێویستە ئاگاداری سنوورداربوونی پێویستییەکانمان بێت و خۆی بە ماوەیەک لە هەوڵدان بە دروستکردنی سەرەتاییترین پێویستییەکان بە ئەم حیزبە ئامادە بکات. تەنها لە یەک حاڵەتەدا داواکارییەکمان بە پێویستییەکانی حیزب کرد، ئەویش پەیوەندی بە دابینکردنی پێداویستییەکانی ژیانی کورتخایەن و بەرگریی ئەو هاوڕێیانەی لە ئۆردوگاکانی کۆمەڵە جێگیرکراون کە لە حزبی کۆمۆنیست دابڕاون. پێشنیاری ئەم داواکارییەش پێویست بوو چونکە لەم حاڵەتە تایبەتەدا بەهۆی هەلومەرجی تایبەتی کار و ژیانی ئەو هاوڕێیانە، هیچ ئەگەرێک نییە بە توانای هەبوونیان لە کورتخایەندا.

٦- جیابوونەوەی ئەمڕۆ دووکەرت بوونی حزبی کۆمۆنیست نییە. هەروەک چۆن بە شێوەی جۆراوجۆر و لە پلینۆمی بیستەمدا وتم، لە ڕوونکردنەوەی ڕەسمی هۆکاری جیابوونەوەمدا، جیابوونەوەم جیابوونەوەیەکی تاکەکەسییە لە حیزبی کۆمۆنیستی ئێران بە مەبەستی پێکهێنانی حیزبێکی کرێکاریی کۆمۆنیستی. بانگەوازی جیابوونەوەم بە هیچ کام لە ئەندامان و هەڵسوڕاوانی حیزبی کۆمۆنیست نەداوە و نایدەم، هەروەها هانی هیچ کەسێکم نەداوە و نادەم بە جیابوونەوە لەو حیزبە. هەر لە سەرەتای گەیشتن بەم بڕیارە، بە هاوڕێیانی حیزبی خۆم و بە هاوڕێیانی مەکتەبی سیاسیم ڕاگەیاند کە بڕیارەکەی من کۆتاییە و دەتوانن خۆیان بڕیاری تاکەکەسی یان بەکۆمەڵ سەبارەت بەو کارە بدەن. لەم ماوەیەدا تەنانەت یەک هەنگاویشم نەناوە بە ئەوەی کەس ڕازی بکەم کە یاوەریم بکات لەم بزووتنەوەیەدا، تەنانەت خۆم لە هەر گفتوگۆیەک لەگەڵ هاوڕێکەن و نزیکەکانم کە گومانەکی وا بەجێبهێڵێت، خۆم بەدوور گرتووە. لە کۆنفرانسی فراکسیۆنەکەدا جەختم لەوە کردەوە کە کارەکەم بە مانای بانگەوازکردن نییە بە

دابەشبوونی فراکسیۆن و بڕیار نییە حزبێکی نوێ لەلایەن فراکسیۆنەوە پێکبهێنرێت. من وەک خۆم تەنیا پێشوازی لە هاوڕێی ئەو کەسانە دەکەم کە دەیانەوێت سەربەخۆ لە هاندان و لەسەر بنەمای زانینی خۆیان لە واقیعە سیاسییەکانی حیزب و جیهانی ئەمڕۆ ئەم ڕێگایە هەڵبژێرن. من هیچ ئیدیعایەکم لەسەر میراتی سیاسی و ماددی حزبی کۆمۆنیست نییە، شانازی بەو کارانە دەکەم کە لە حزبی کۆمۆنیستدا کردوومانە و دان بە مافی ئەو کەسانەدا دەنێم کە دەیانەوێت لە دوای ئەمە لە حیزبدا بمێننەوە و بەم ناوەوە کار بکەن. بۆ من ئەم هەڵوەستە لە پێویستی و خۆبەزلزانینی ئەخلاقی نییە. بەڵکو لەبەر ئەوەیە کە ئاسانکاری بۆ پێکهێنانی حیزبی داهاتوو دەکات لە ژینگەیەکی سیاسیدا کە لەسەر بنەمای پرەنسیپەکان دامەزراوە و شوناسێکی سیاسی شەفافتری پێدە بەخشێت.

لە هەمان کاتدا گومانم نییە کە ڕاگەیاندنی جیابوونەوەم لەگەڵ گەڕانی بنەڕەتی لە حیزبی کۆمۆنیست دەبێت و نەک هەر کەسە هاوبیرەکانم لەم حیزبەدا ئەم حیزبە لەگەڵ مندا جێدەهێڵن، بەڵکو بە مەودای بەرفراوانتر لە گومانی جددی سەبارەت بە یەکڕیزی و ئایندەی حیزبی کۆمۆنیستی. ئێران و توانای سەرکردەکانی داهاتووی لە ڕێنوێنی و بەڕێوەبردنی کاروباری حیزب. بۆیە کۆمیتەی ناوەندیی حیزب و بەدوای پلینۆمدا، سەرجەم ڕێکخراوەکانم ئاگادار کردەوە، بە ئەوەی هەمووان کاتی پێویستیان هەبێت بیر لە هەڵبژاردەی سیاسی بکەنەوە و خۆیان بۆ ئەرکە کردەییەکانی داهاتوو ئامادە بکەن. بەم شێوەیە ئەمە ئامادەیی خۆمان ڕاگەیاند بۆ کارکردن لە قۆناغێکی ئینتقالیدا، تا پلینۆمی بیست و یەکەم، و ڕێکخستنی جیابوونەوەیەکی ڕێک و پێک بە کولتوورێکی سیاسی هاوتەریب لەگەڵ بنەما کۆمۆنیستییەکان.

٧- چەند هەفتەیەک پێش پلینۆمی بیستەمی کۆمیتەی ناوەندی، دەقی نووسراوی ڕاگەیاندنی دەستلەکارکێشانەوەی نزیک ڕوودانم دا بە حیزب تا لە پلینۆمدا باسی لەوە بکرێت. هەروەها ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی حیزبم لە بڕیارەکەم ئاگادار کردەوە. لە پلینۆمەکەدا بە کورتی باسم لە هۆکارەکانی دەستلەکارکێشانەوەم کرد. لە لایەن هاوڕێیانی ئێستاوە هیچ دژە باس و پرسیار و سەرنجێک لەسەر ئەم بڕیارە نەهاتە ئاراوە. لە وەڵامی پرسیاری یەکێک لە هاوڕێیاندا هەریەک لە ئامادەبووان بە کورتی کاردانەوەی خۆیان بەرامبەر بەم بابەتە ڕاگەیاند. من و هاوڕێیانی تری مەکتەبی سیاسی هەشتا تا پلینۆمی بیست و یەکەم، کە بە فەرمی لە حیزب دەکشێینەوە، خۆمان بە ئەم دەستەیە کاندید دەکرد و وەک لە ڕاپۆرتی کۆتایی پلینۆمدا

هاتووە، دوو کەسمان بە کەی دەنگ و دوو کەسمان بە ١١ دەنگ دەنگمان دا. ئەمە لە ١٥ دەنگی یەکلاکەرەوەی ئێستا هەڵبژێردراینەوە بۆ مەکتەبی سیاسی. ئامانجی مانەوەمان لە مەکتەبی سیاسی سەرەتا ئەوە بوو کە بە ڕوونی ئەوە بڵێین کە کشانەوەی ئێمە لە حیزب بە هۆی هیچ فشارێکی ڕێکخراوەیی هەڵەکانی دیکەی ناو حیزب یان بوونی قەیرانی سەرکردایەتی لە حیزبی کۆمۆنیستدا نییە، بەڵکو جیابوونەوەیەکی سیاسیی دەخوازانەیە. دووەم: با گەرەنتی ئەوە بدەین کە پڕۆسەی دابڕانی تەشکیلاتی لە حیزبدا، وەک ئەوەی شایستەی حیزبی کۆمۆنیستی ئێرانە، بە شێوەیەکی پرەنسیپی و ڕێکوپێک بەرەوپێش دەچێت و هەرجۆرە پشێوییەک، کە نەک تەنیا زیانی سیاسی بە هەموو ئێمە دەگەیەنێت کە ئێمەش لەحیزبی کۆمۆنیستیدا چالاکین، بەڵکو دەتوانێت ببێتە هۆی زیان و لەدانی ماددی بە حیزبە. ڕوونەدات.
سێیەم: با چاودێری ڕەنگدانەوەی پرسەکانی ئەم دابڕانە لە ئۆرگانەکانی حیزبدا بکەین و ڕێگری لە شێواندنی وێنەی سیاسی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران لەو نەریتە دواکەوتووانە بکەین کە بە ناچاری لەم جۆرە هەلومەرجەدا بوار بە گەشەکردن دەدۆزنەوە. و لە کۆتاییدا، چوارەم، ئێمە پێمان وابوو تا ئەو کاتەی حزبی کۆمۆنیست بەو پێکهاتەیەی ئێستایەوە بوونی هەیە و خۆمان بە هەڵسوڕاوی ئەو دەزانین، پێویستە وتەبێژە سیاسییەکانی ئەو هەڵە کە تا ئێمەش هەیە فۆرمی حزبی کۆمۆنیست بووە، نوێنەرایەتی ئەم حیزبە بکەن لە ڕووی سیاسییەوە و سەرکردایەتی حیزب لە دەستی باڵی چەپدا دەمێنێتەوە.
لە پلینۆمی بیست و یەکەمدا، دوای خستنەڕووی ڕاپۆرتی ڕووشوێنەکانی قۆناغی ئینتقالی، بە فۆرمی لە حیزب دەکشێینەوە و بەرپرسیارەتی چالاکییەکانی حزبی کۆمۆنیست ڕادەستی ئەوهاوڕێیانەی لە کۆمیتەی ناوەندیدا مانەوە دەکەین.

پێکهێنانی حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی ئێران لە کۆتایی بیست و یەکەمین پلینۆمی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران ڕادەگەیەنرێت. دەزانم ڕاستتر دەبێت ئەگەر لە پلاتفۆرمێکی جیاوە ڕوونکردنەوەیەکی زیاتر لەسەر حیزبە نوێیەکە بدەم، هەروەها بۆچوونی خۆم سەبارەت بە چارەنووسی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران دوای کشانەوەی ئێمە و شێوازی مامەڵەکردنمان لەگەڵیدا بدەم.

جیابوونەوەمان تاکە ڕێگای گەیشتن بە ئامانجی سەربەخۆیی و سیاسەتی کۆمۆنیزمی کرێکاری و حیزبێکی کۆمۆنیستی کرێکاری یەکگرتوو نەبوو. دەکرا چەند ساڵێکی تر لەسەری ئەم حیزبەدا بیت، موناقەشەی بکەیت، بنووسیت، بڕیاردەربکەیت، "ناڕوونی لابەریت"، "فێر بکەیت"،

بزووتنەوەی سۆسیالیستی و کرێکاری لە حیزبدا بەهێز بکەیت، مەیلەکانی دیکەی گۆشەگیر بکەیت، پاک بکەیتەوە و شتی تر. ڕەنگە لە کۆتاییدا سەرکەوتوو بین. بەڵام کێشەکە هەمان "چەند ساڵێک"ە. ئەمە ئەم ساڵانەمان نییە. لە وەڵامی ئەوانەی سبەی لەمان دەپرسن، لە ساڵانی تاریکدا چیتان کرد کە کۆمۆنیزم و لەگەڵیدا کەرامەتی ئینسانیان خستبووە بەر هێرش، لەو ساڵانەی کە کرێکار بوون دیسان بە مانای بێبەشبوون و زەلیل بوون دەناسان چیتان کرد، ناتوانین وەڵام بدەینەوە، "بڵێین ئێمە سەرقاڵی چاکسازی بووین لە حزبەکەماندا". جیهان بە هەموو فراوانییەکەیەوە ئامادەیە پێشوازی لەو کۆمۆنیزمە ئیرادەدار و ڕۆشنگەرە بکات کە دەیەوێت ئەمڕۆ سەرلەنوێ دەستپێبکاتەوە.

مەنسور حیکمەت

کۆمۆنیست، ئۆرگانی ناوەندی حیزبی کۆمۆنیستی ئێران، ژمارە ٦٣، مهرماە ١٣٧٠
بەشێک لەم نووسینە لە ژمارەی یەکەمی ڕۆژنامەی ئینتەرناشناڵ، ئۆرگانی حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی ئێران، ژمارە یەک، اسفند ١٣٧٠ چاپکرایەوە.
هەروەها ئەم بابەتە لە بەرگی حەوتەمی کۆمەڵە بەرهەمەکانی مەنسوور حیکمەت لاپەڕە ٣١٥ تا ٣٤٠ بڵاوکراوەتەوە. بڵاوکراوەکانی دامەزراوەی مەنسوور حیکمەت، چاپی یەکەم، حوزەیرانی ٢٠٠٣، سوید
ISBN: 91-970866-8-1

hekmat.public-archive.net #2180fa.html

سمکۆ محەمەد لە تەوەرەی (کورد لە سێڤەرەوە بۆ لۆزان)..

دیمانە: ئاودیر نەسرەدین.. بەشی سێیەم و کۆتایی

بەشی سێیەم

کورد پێویستی بە سیستەمێکی عەلمانی و دادپەروەر هەیە. نەك دیموکراسی

لەم دیمانەیەدا سمکۆ محەمەد نوسەر و رۆژنامەنووس کە بەشداری تەوەری (کورد لە سیڤەرەوە بۆ لۆزان)ی کردووە، باس لە سایکۆلۆژیای هێز و قەوارە سیاسییەکانی کوردستان و کێشەکانی هاوشێوەی کورد لە دنیادا دەکات، رۆڵی وڵاتانی زلهێز لە یەکلاییکردنەوەی ئەم پرسانە روندەکاتەوە و هاوکات ئاماژە بە شوناسی نەتەوەیی و پرسی زمان دەکات و ئەمەش بە کارتێکی لاواز بۆ داواکردنی سەربەخۆیی بوون ناو دەبات، سمکۆ محەمەد بەچوونی وایە کە خەباتی مەدەنی بەوردبینی و هێمنی و دان بەخۆداگرتن دەکرێت، بەڵام کورد بەخەسڵەت خاوەنی ئەم سایکۆلۆژیایە نییە، هەر لە درێژەی ئەم دیمانەیەدا سمکۆ بیرکردنەوە لە گۆڕینی بەرەی خەبات لە کوردستانەوە بۆ ناوەندەکان هەڵدەسەنگێنێت و گرنگی خاوەندارییەتیکردنی سیستەمێکی نمونەیی بۆ دژی کورد روندەکاتەوە.
دیمانة: ئاودیر نةسرةدین
خەباتی مەدەنی بەوردبینی، هێمنی و دان بەخۆداگرتن دەکرێت، کورد بەخەسڵەت خاوەنی ئەم سایکۆلۆژیایە نییە
پێویستیمان بەسیستەمێکی عەلمانی و دادپەروەری هەیە نەك دیموکراسی،
چونکە دیموکراسی چەمکێکی زۆر شمولییە و پێناسەیەکی تەواوی نییە
کورد ناتوانێ لەچەقی سەنتەری دەسەڵات نزیك بێتەوە و ڕەگوڕیشە دابکوتێت و جەنگەکە لەکەناری خۆیەوە بگوازێتەوە بۆ سەنتەر، دیسان دووبارەی دەکەمەوە، ئەمە گرێدراوە بە ستراتیژی قووڵەوە کە کوردەکان هەڵگری ئەم عەقڵییەتە نین
ئەگەر کورد خۆی خاوەنی سیستمی نموونەیی خۆی بوو لەگەڵ دونیای هاوچەرخ و جێگەی خۆی کردەوە، ئەوکات لەلایەن هێز و دەوڵەتانی زلهێزەوە کێشەکەی لەبەرچاو دەگیرێت و ڕەنگە قەبوڵ بکرێت.
بیرکردنەوە لە گۆڕینی بەرەی جەنگ لە گۆڕەپانی کوردستانەوە بۆ گۆڕەپانێکی تری دوژمن، ئەم بیرکردنەوەیە لەلای کورد لەمێژە ڕەتکراوەتەوە.

لەگەڵ نزیکبوونەوە لە سەد ساڵەی لۆزان باس لە هەڵوەشاندنەوەی

دەكرێت، بەتايەبتى لەلايەن توركياوە، ئەمەش بەماناى داگيركردنەوەى رۆژئاواى كوردستان و باشوورى كوردستان لێكدرێتەوە. ئايا كورد لەبەردەم دۆخێكى لەم شێوەيەدايە؟

مەسەلەى هێنانە كايەى سەد ساڵەى رێكەوتننامەى لۆزان، ئەوەى كە رۆژئاواى كوردستان وەكو واقيع تەماشا بكرێت يان خەياڵى كوردەكان، مەسەلەيەكە تەنها لەژێر كۆنترۆڵى توركەكاندا نييە، بەڵكو مەيدانەكە هەم ئێران و هەم روسيا و هەم خودى سوريا و ئامريكاش لەوێن، ئەمە جگە لەوەى فەرانسى و بەريتانيەكان بەشێكى زۆر لەو فەزايە بەدەستى ئەوانە چۆن ما□□□ ل□تەك ئەو قەوارەيەدا دەكەن، بەڵام لەهەمووى نيگەتيقتر ئەوەيە كە هەمان ئەزموونى حوكمڕانى ئيدارى و سياسى باشوور تاقيكرايەوە، چونكە دۆخە سياسيەكە دابەشى سەر دوو رەنگ و سياسەت بووە، ئەنەكەسە و پەيەدە كە هەريەكەيان هێزێكى سياسى ئاراستەيان دەكات و بوونە ب□دزى يەكتر.

وڵاتانى رۆژئاوا هەميشە داوا لە كوردەكان دەكەن لەگەڵ ئەو دەوڵەتانە رێكبكەون كە بەسەرياندا دابەش كراون، ئەنقەرە، ديمەشق، تاران و بەغدا تاچەند ئەم ئامادەييەيان تێدايە؟

من پێموایە ئەو تێڕوانينە زۆر واقيعيانەتر و كردەيى ترە، چونكە دەبێ ئەوە بزانين لەدواى هەزارەى سێهەم و هاتنى جيهانگيريەوە كە بەئامريكايى دونيا ناوزەد دەكرێت، سياسەتى پراگماتيزم لەهەمو كايەكانى ژياندا رەنگيدايەوە، ئەمە بۆ رۆژئاوا ناچارى بوو كە ملكەچى ئەو سياسەتە بكات و ببێتە پاشكۆى ناڕاستوخۆى ئامريكا.

لەدواى مێژويەكى چەندين سەدەيى تێگەيشتين كە رۆژئاوا ئامادە نييە بەرژەوەندى خۆى پشتگوێ بخات و لەپێناو سەربەخۆيى نەتەوەيەك ئەو دەوڵەتانە پەراوێز بخات، هەروەها لەبارەى چارەسەرى مەسەلەى ميللى كورديدا، دەبێ لەوە تێبگەين لەدواى مێژويەكى چەندين سەدەيى تێگەيشتين كە رۆژئاوا ئامادە نييە بەرژەوەندى خۆى پشتگوێ بخات و لەپێناو سەربەخۆيى نەتەوەيەك ئەو دەوڵەتانە پەراوێز بخات، لەكاتێكدا هەموو ئەوەيان لەلا مەعلومە كە ئێران و سوريا و عێراق دەوڵەمەندن بەنەوت، توركيا پاشترين دەروەزايە بۆ ئامريكا و بۆ رۆژئاواش، ئەمە جگە لەوەى كەيسى نەتەوە بەرێكەوتن لەگەڵ دەوڵەتى ناوەندى چارەسەر دەكرێت، نەك بەهێزى چەكدارى و شۆڕشگێرى كلاسيكى، چونكە دەوڵەت دەبێ لەسەر دەستى كۆبوونەوەى ئەنجومەنى ئاسايش و ئەنجومەنى ئابورى رۆژئاوا و دەوڵەتانى زل□ه□ز و پيشەسازى بێت، بۆ ئەمەش دەبێ لەجنێف بەكۆى گشتى دەنگى ئەندامان رێبكەون لەسەر ئەوەى كوردەكان ئەو خاكەى هەيانە دەبێتە دەوڵەت و دەبێت ببێتە خاوەن ئابورى و پوڵ و ئاڵا و ديبلۆماسيەت و سياسدەى خۆى بێت، ئەگەرنا باشترين رێگەيە كە مەسەلەى ميللى هەر شوێنێك بێت لەگەڵ

دەوڵەتی ناوەندی چارەسەر بکرێت، ئەگەر چارەسەرێکی کاتیش بێت و بەشێك لەکێشەکان بەهەڵواسراوی بمێنێتەوە، هەروەك ئەوەی لەساڵی 1970 لەرێکەوتنی ئازار بڕیاری لەسەر درا، بەمەرجێك کوردەکان داوا بکەن لەژێر چاودێری ئامریکا و بەریتانیا و رۆژئاوا و روسیا بێت رێکەوتنەکە، هەروەها نەبن بەرەگر لەبەردەم سیاسەتی پراکماتیزمی دونیای سەرمایەداری کە ئامریکا پێش هەموو دەوڵەتان خاوەنی بیرۆکەکەیە و کاری پێدەکات و بڕوای پێی هەیە. لەدەروەی ئەم رێگە چارەیە بەگۆڕینی سیستم لەدیکتاتۆریەتەوە بۆ دیموکراسی وەهمی و بۆ فیدرالی و هتد، تەنها قسەی سەر زارەکیە، ئەگەرنا خۆ لەدوای 2003 ەوە ناوی کورد چووە دەستووری عێراقیەوە، کەچی مادەی 58 لە پڕێکدا بوو بەمادەی 140 و ملیارەها دۆلاری پێوەخورا و هیچی بۆ کورد نەبوو، بەپێچەوانەوە نیوەی زیاتری خاکەکەی لەدەستدا، ئەوەش مەعلومە کە لەدەستدانی ئەو ناواچانەی پێی دەگوترێت کێشە لەسەرەکان، بەریتانیەکان لەپشتیەوە راوەستابوون، نەك دەوڵەتانی هەرێمایەتی بەتەنها، یان ئەوەی کە رەخنە لە سیاسەتی کوردی دەگیرێت، ئەوانە هەموو قسەی ناو کتێب و میدیاکانن، لەمەیدانی واقیعیدا، رێکەوتن لەگەڵ ناوەندا باشترین چارەسەرە.

بەچوونەك هەیە پێیوایە بۆ ئەوەی دەوڵەت دروست بکەیت، پێویستت بە دیکتاتۆریان تاك حزب هەیە. دیموکراسی و فرەحزبی دەتوانێت دەوڵەت دروست بکات، یان تاك هێزی ؟

ئەم بەچوونە نیگەتیڤە و لەشکست و بێ ئومێدیەوە سەرچاوەی گرتووە، بەپێچەوانەوە پێویستیمان بەسیستمێکی عەلمانی و دادپەروەری هەیە نەك دیموکراسی، چونکە دیموکراسی چەمکێکی زۆر شمولیە و پێناسەیەکی تەواوی نیە و هەموو دەوڵەتێك و قەوارەیەك دەتوانێ ئەو ناوە لەخۆی بنێ، بۆ نموونە خۆ ئامریکا و رۆژئاوا و روسیا و هەموو دونیا لەدوای روخانی یەکێتی شورەوی بوون بەهەڵگری ئەو دروشمانەی وەکو دیموکراسی و مافی مرۆڤ و بازاڕی ئازاد، بەڵام ئەمە تەنها زلهێزەکان دەیانزانی بۆچی ئەم بانگەشەیە دەکەن، نەك نەتەوە ژێر دەست و دەوڵەتە بێ دەسەڵاتەکانی دونیا کە پاشکۆی زلهێزەکانن، بۆیە لەژێر ئەو ناونیشانە دەتوانن لەگەڵ عەرەب و فارس و تورکیش رێکمان بخەن و سیستمەکە دیموکراسی بێت، بەڵام ئەمە کێشەکە جارێکی تر دوا دەخات بۆ کاتێکی نادیار، بەڵام کە کورد خۆی خاوەنی سیستمی نموونەیی خۆی بوو لەگەڵ دونیای هاوچەرخ جێگەی خۆی کردەوە، ئەوکات لەلایەن هێز و دەوڵەتانی زلهێزەوە کەیسەکەی لەبەرچاو دەگیرێت و رەنگە قەبوڵ بکرێت.

بۆچی کوردلە هەرچوارپارچەی کوردستان نەیتوانیوە پایتەختەکان کۆنترۆڵ بکات، وەك ئەوەی عەلەویەکان لە سوریا کردوویانە؟ ئەمە

تاچەند پەیوەندی بە نەبوونی ئامانج و خەونی گەورەوە هەیە؟
بەرگری کردن قورسە و پێویستی بەجەنگی ڕۆشنبیری هەیە، واتە بیرکردنەوە لەگۆڕینی بەرەی جەنگ لەگۆڕەپانی کوردستانەوە بۆ گۆڕەپانێکی تری دوژمن، ئەم بیرکردنەوەیە لەلای کورد لەمێژە ڕەتکراوەتەوە، کوردەکان ڕۆشنبیریان هەیە، بەتایبەتی ڕۆشنبیری سیاسی، بەڵام کێشەکە ئەوەیە بەرگری کردن لەڕۆشنبیری سیاسی گرینگترە لە خودی ڕۆشنبیری، واتە ئەزموون گرینگ نییە، بەقەد ئەوەی وانە وەرگرتن لەئەزموون گرینگترە، بۆیە کورد ناتوانێ لەچەقی سەنتەری دەسەڵات نزیك بێتەوە و ڕەگەوڕیش دابکوتێت و جەنگەکە لەکەناری خۆیەوە بگوازێتەوە بۆ سەنتەر، دیسان دووبارەی دەکەمەوە، ئەمە گرێدراوە بە ستراتیژی قوڵەوە کە کوردەکان هەڵگری ئەم عەقڵیەتە نین.
بەشێکی تر لەجەنگی ڕۆشنبیری ئەوەیە کە خەبات بگوازرێتەوە بۆ دیبلۆماسیەت و سیاسەتی ئابوری و یاسایی و دەستووری، کوردەکان لێرەوە دەبێ هەست بەوە بکەن کە بەچی ئەوان ناتوانن لەدانوستانەکاندا براوە بن، هەمیشە ئەوەی بەخوێن بەدەستیان کەوتووە لە دانوستانەکان دەیدۆڕێنن یان شکست دەهێنن، چونکە دانوستان شێوازێکی هونەری خەباتی مەدەنیە، خەباتی مەدەنی بەوردبینی و هەمنی و دان بەخۆداگرتن دەکرێت، کورد بەخەسڵەت خاوەنی ئەم سایکۆلۆژیایە نییە (مەبەست لە سایکۆلۆژیا چێژوەرگرتنە لە دەسەڵات)، کورد زوو گەرم دەبێت و حەماس دەیگرێت، هەر زووش دادەمرکێتەوە و هەناسەی سوار دەبێت و بەرگە ناگرێت، واتە سەبری نییە، دانوسیتانیش ئارامی و دانبەخۆداگرتنی دەوێ، ئەمە شاهیدی چەندین دانوستانین کە سەرەتا ناوەند چەند ملکەچی داواکاریەکانە، دواتر چونکە کورد سەبری ئەوەی نییە کاری دیبلۆماسی بکات و ئەو ملکەچ بوونە بخاتە نێو کایەکانی دیکەوە، بەناچاری کە تووڕە دەبێت و پاشەکشە دەکات، لەدانوستانەکاندا شکست دەهێنێت. ئەمە هۆکاری سەرەکی نەبوونی ڕۆشنبیری سیاسیە کە کوردەکان ئەو کولتوورەیان نییە و دوژمنەکانیش ئەمە باش دەزانن کە کورد خاوەنی چ سایکۆلۆژیایەکە چ وەکو ژیانی کۆمەڵایەتی و چ وەکو سیاسەت.

بەشەکانی تر:

بەشی یەکەم...

بەشی دووەم...

وردبوونەوەیەک لە شیعری(لە پرسەی خەمدا)ی ستیڤان شەمزینی.. کاروان حەسەن

. لە پرسەی خەمدا شیعرێکی شاعیر (ستیڤان شەمزینی)یە، لە بەرهەمی (بە ئەوینت ڕابردووم بسڕەوە)دا هەیە، کە لە ساڵی (٢٠٢١) لەچاپخانەی کارۆ لە سلێمانی چاپکراوە. (بە ئەوینت رابردووم بسڕەوە)ئەم کتێبە بریتییە لە کۆمەڵێک شیعرێکی نووسەر لە نێوان ساڵەکانی (٢٠١٥-٢٠٢٠)لە دوو توێی (١٥٨) لاپەڕەدا.لێرەوە چاوێک بەشیعری (لە پرسەی خەمدا)دەگەڕێین و هەندێ لەو ڕووداوانە ورددەبینەوە کە لە پرسەکەدا ڕوودەدەن، ستیڤان شەمزینی ئەم شیعرەی لە نەخۆشخانە نووسیوە، شاعیر دەیەوێ لەڕێگای شیعرەوە پرسەکەیمان پیشانبدات کە خۆی ئێستا لە ژیاندایە و نەمردووە، بەڵام چەند حەقیقەتێکی پرسەمان بۆ دەخاتە ڕوو، کاتێک مرۆڤەکان لە ژیانن سڵاوێک لەیەک ناکەن و یەکتر نادوێنن، کەچی لەدوای مردنی گوێی بۆ دەبەنە سەر گۆڕەکەی و کۆڕ و مەجلیسی بۆ دادەنێن و فرمێسکی تیمساحی بۆ دەڕێژن. ئەو پرسەکەی خۆی دەبینێ و حەقیقەتی ئەو پرسەیەمان بۆ باس دەکات و ڕاستی ڕووداوەکان پێش مردنی دەبینێ و لەڕێگەی شیعرەوە پەیامەکە دەگەیەنێته خوێنەر و دەوروبەری. شاعیر بە خەیاڵ یان وردتر تارماییەکەی لەپرسەکە ئامادەیە و یەک یەک تەماشای ئامادەبووان و ماتەمگێڕان دەکات. ڕووی ڕاستەقینە و ڕووی دزێوەکەیان دەبینێ، ستیڤان لەم دەقە شیعرییەدا دەیان و هەزاران قسەی پێیە و دڵی پڕە لە حەسرەتی ئەو مرۆڤانەی لە ژیاندا نەیان دەدواند و دژایەتیان دەکرد، کەچی لە پرسەکەیدا لەپێش هەموویانەوە هاتوون و خۆیان بەدرۆ غەمبار کردووە و لەژێرەوە حەسوودی بە مردنەکەشی دەبەن، ئەمانە و دەیان شتی تر دەخاتە بەرباس و لەنووکی پێنووسەکەیەوە دەتکێنێ سەر لاپەڕەی بەردەستی و دەقێکی جوانی لە بەرهەم هێناوە، ئەو تانە لەو کەسانە دەدات کە لەپرسەکەیدا کۆبوونەتەوە، لەپرسەکەدا زۆر شتی ئاڵۆز هەیە، زۆر شت دژی یەکە و لەوێدا کۆبوونەتەوە لەپرسەکەدا ئەمانە دەبینێ(دۆست و دوژمن، ئاهەنگ و پرسە،بزە و ماتەم) چاوبازەکانیش لەپرسەکەدا بوونیان

هەیە و لەچاوگەکان نەکەوتوون و بەردەوامن لەسەر ئەو ڕێگایەی خۆیان کە بەخوار و خێچ و ناشیرینی گرتوویانەتە بەر. لەلایەکی تر درۆ و ڕووە ناشیرینەکانی ماتەمگێڕان دەخاتە ڕوو، ڕووی ڕاستەقینەیان دەخاتە ژێر دەیان پرسیارەوە، پرسەکەی زۆر سارد و چەڵە، هەموو ئەمانە ستیڤانیان خستووەتە گومانێکی سەد لەسەدەوە کە هیچیان بە خۆشەویستی و ڕاستی ناخیان نەهاتوونەتە ئەو پرسەیە، بەڵکو هەریەکەی بە مەرام و مەبەستێکی خۆیەوە هاتووە. دەکرێ ئەم دەقە لەزۆر لایەنی تر لێی بکۆڵرێتەوە و شڕۆڤەی وردتر و باشتری بۆ بکرێ، تایبەت لایەنی دەروونی. شاعیر لەم دەقەدا قسەکانی ناخی دەڕێژێ و بەڕاشکاوی ڕۆژی پرسەکەی دەخاتە ڕوو، پەردە لەسەر هەموو ئەو ماسک و دووڕووانە هەڵدەداتەوە کە لەپرسەکەدا ئامادەن.

لەبەرەوە سەرنجتان بۆ دەقی شیعرەکە ڕادەکێشم و فەرموون خوێنەری بن.

لە پرسەی خۆمدا
پرسەکەم زۆرتر لە ئاهەنگێکی خنجیلانە دەچێ
دەست و دوژمن لە ژێر تابووتی مەرگما کۆدەبنەوە
تارماییەکەم لە پرسەکەدا ئامادەیە
لەو ماتەمگێڕانەدا ورد دەبێتەوە حزووریان هەیە
زۆر دەم و چاوی نامۆ دەبینم
هاوڕێ دێرینەکانم چاو دەکەم
وەک ئەوەی نمایش بکەن
خۆیان خەفەتبار نیشان دەدەن
ناتوانن بزە خۆڕسکەکانیان بشارنەوە
بەتەریقییەوە لە پێش چاوی ئامادەبووان دەڕۆن
بیرەوەرییەکی خۆشی ڕەحمەتیمان بیرهاتەوە!
سیخوڕەکان هەر هەموویان لەوێن
یەکێکیان سەراپا ڕەشی پۆشیوە
یەکێکی تریان شانی لەسەر کێلی گۆڕەکەم داداوە
لەدەم و چاوی ماتەمگێڕان ورد دەبنەوە
هاتوون تا دڵنیابنەوە لە مردنم
دڵتەنگیش بە خۆیان
ئەو پاروە چەورەیان لەکیس چوو
دەیانگوشییە چەلاوی ڕاپەرتە ڕەشەکانیانەوە
بەکۆشکی سوڵتانی خوێن و خیانەتیان دەنارد
هەندێ لە هاوڕێ نووسەرەکانم لەوێن
چاویان لەسەر ژنانە
نازانن لای کێی تر ناوم بزڕێنن !

سەرژمێری ئامادەبووان دەکەن
دڵخۆشن بەو پرسە سارد و چۆڵە
دەنا ل□ ئیر□یدا دەمرن
ئەوان لە ئەزەلەوە کۆمەلێک کرمی حەسوودن
بەغیلی بە جۆری مردنەکەشم د□ بەن
ئەوان لەوێن
تا بزانن چی ژنێکی نەناس لەوێ هەیە
هێشتا ژەهری بوختانیان نەکردۆتە مێشکی□وە
نەیاران ل□ پێش هەمووانەوە ئامادەن
لەژێرەوەڕا تۆمەت بۆ مردنم هەڵدەبەستن و
بەسەرتاسەری شاردا بڵاوی دەکەنەوە
مردنەکەم وەک گزی□کی شەیتان دەبینن
دڵنیان لەوەی بەشۆخی□وە مردووم
زەلکاوی بیرکردنەوەیان پڕە لە گومان
باوەڕ ناکەن من مردبم
پێیانوایە نێردراوم ببمە یاساوڵی گۆڕستان
تا چاودێری سکونی مردووان بکەم
حیکمەتی بێدەنگی قەبرستان
بەهەڵەداوان بگەیەنمەوە بارەگای ئەهریمەن
ژنەکان
ئەوانەی لەژێر بارانی شیعرەکانما ئەخووسانەوە
مینا ئەوەی نەیانناسیبم
کەس کەسیان لەوێ نابینم
ئەوانەی شەڕیان بوو
لەسەر بەدەستھێنانی دڵم
لەو بۆنەدا ئاشت بوونەتەوە
وەک دەستە خوشکی ناو حیکایەتەکان
تاڵەموویەکیش ب□ نێوانیاندا ناچێت
ئەمێستا کڵا فەی هزرم ئاڵۆزکاوە
نازانم چ ژنێک ل□ پرسەکەمدا
بەکوڵ بۆم دەگریێ
مۆمێک بەیادی من هەڵدەکات
ئەگەر ژنێک وا هەیە
بەزووترین کات ئاگادارم بکات
تا دوو دێڕی تر بۆ ئەم تێکستە
زیاد بکەم
ئەگەریش نییە

پرسەکە چۆڵ بکەن
با هەر خۆشم بڵێم
ئەلفا تیحا !

کاروان حەسەن / هەولێر

مەسەلەی ئەو دیدوپەیامانەی لە قوتابخانەکانی هەرێمی کوردستان.. نووسینی/ ئاری زێندینی

مەسەلەی ئەو دیدوپەیامانەی لە قوتابخانەکانی هەرێمی کوردستان چەند سالێکە بۆتە بەرنامەوستراتیژی هەرقوتابخانەیک لە هەرێمی کوردستان جێگاومایەی رەخنەیەوهەڵوەستا□ل□سەرکردنە چونکە بەردێکی گەورەیە هەڵیانگرتووە بەو شێوە ئاسان نییە جێبەجێکردنی بەرامبەر ئەو باودۆخە کۆمەلایەتیەوئابووریوکۆمەلگەی کوردی و ژمارەی زۆری قوتابی لە پۆل، ئەو دیدوپەیامانە کە لە قۆناغی بنەرەتی و ئامادی□کان بۆتە بەرنامەوستراتیژ (قۆناغی بنەرەتی لە پۆلی یەک تا پۆلی نۆ واتا سەرەتایی وناوەندی) نەک لایەنی عەقلی و بیری بەڵکو لایەنی مادیش و دارایی بۆ دابین بکرێت ! ئەو دیدوپەیامانە لەگەڵ ئەوەی پێویست ناکات هەبن لەو قۆناغانە بەڵکو هەلەیە و هەڵەی ئیدارەی قوتابخانەکان هەیەکەو لە خۆیەوە دیدگایی داناوە بۆ قوتابخانە وەک نەخشە رێگایەک کە ئامانجی ئەو قوتابخانەیە بەرهەمی هەبێت وبگات بە ئامانج بەلام بەداخەوە وا ئاسان نیی□ زۆر زەحمەتە هیوادارم وەزارەتی پەروەردەی هەرێمی کوردستان بیرێک لەو مەسەلەیە بکاتەوە بەجدی. ئایا قوتابی ئێمە توانایی بە جێگەیاندنی ئەو دیدپەیامانەی هەیە کۆمەلگەی ئێمە پێگەیشتووە و باری دەروونی و ئاسایشی کۆمەلایەتی ئەو کاتەوئەوسەلیقەیەی هەیە بۆ ئەو مەسەلەیە قوتابخانە نوێنەری کۆمەڵگەیە . پڕۆسەی پەروەردە پرۆسەیەکی درێژخایەن و زنجیرەییە بەدواداچوونی ووردی دەوێ تاکو بەئامانج

دگات کش و هاوزمین سازی باشی ب بکرت، قوتابخانیک لگل قوتابخانیکی دی جیاوازگرکک لگل گرککیتر جیاواز لبر ئوی هندک لو دیدوپیامان زر قورس و زحمت و عقین و مشکی پگیشتووی دو وک دزانیین قناغی بنرتی وئامادیی ل تمنکن ل رووی عقی و بایلژی و فسلجی و دروونی و زانستی کام و گشنکردوون. قناغی بنرتی قناغی پروردوزانیاری و چالاکیی توانایی بیرکردنو سنووردار توانایی دروستکردن و خوقاندنی نیی تا دگات قناغی زانک ک قناغی بیرکردنوبرودروستکردن و خوقاندن تنانت داهنان. قوتابخان هی ارووی بینای وکوالیتی کلوپلوژینگی قوتابخان نگونجاو تنیا بواری خوندنیان هی و پرودکش زحمت سرباری ئوش دنیانین ل مامستاکش ئایا ئوتواناوئاست و سلیقی هی ئو دیدوپیام بدروستی بگنی ب قوتابیان یان کام مامستایی بابت گونجاو ب ئو برنامی دیدوپیام. قوتابخان هی دیدگایی (زانست و داهنان) بت نخشرگایی وادیار گرنگی نادات ب پرورود و روشت و ژینگو رشنبیری وراسگیی ئی گر ئو دیگایی هبوو وادیار گرنگی نادات ب زانست و داهنان بی قوتابخان دب گرنگی ب هموو ئوان بدات خ ئامادکردن ب قناغی زانک. بی گر دیدوپیام هشبوو پویست بدواداچوونی ب بکرت ل ناو قوتابخان مامستایی تایبت و پسپری ب دابنرت بر پرس بت ل نخشرگای و ستراتیژی هر دبت ئنجامی هبت.وزارتی پرورودوفرکردنی حکومتی هرمی کوردستان دیدگاکی (پرورودوفرکرن) ب گشتی ب قوتابخانکان پرورد فکردنیش هموو ئو زانیاری ئخلاقی و رشنبیری و پروردیی و چالاکی جستیی و هونری دگرتو کلو تمن توانایان هی وریدگرن ل رووی بایلجی و عقی و مشکی ب قناغی بنرتی و ئامادیی . تاکو ئیستاش نازانیین ئو دیدوپیام بیرکی ناوخی هرمی کوردستان یان ل سیستمکی ولاتکیتر یان دورووبر هاتوو تا بتوانیین سوود وربگرین و روونکردنوی هبت زیاتر. بی چمک و بیرکی ئم نووسین ل چند خالک کورت دکمو :

1/ پویست ناکات بیرکی دیدوپیام ل قوتابخانکان هبت .
2/ زربی ئو دیدوپیامان هلن پاش و پیش ل بلاوکردنوی هی و ل توانایی قوتابخانکان نیی جبج بکن .
3/ ب جگیاند ن جبجکردنی ئو دیدوپیامان لاینی مادی و دارایی و شون و تاقیگی دو.

4/ دەبێت ئەو دیدوپەیامانە لە ئاستی قوتابخانەوقوتابیان بێت .
5/ بە بەجێگەیاندنی دیدگایی قوتابخانە دەبێت پلانی ووردو تۆکمەی ڕۆژانە هەبێت.
6/ پێویست خودی بەڕێوبەر لە گەڵ لیژنەیەک لە قوتابخانە کەسێک سەرپەشتکارێک بە دواداچوون بکات .
7 / دەکرێ و دەتوانرێت چەند قوتابیەک دەست نیشانبکرێت بۆ دیدوپەیامی قوتابخانە بە ئامانج بگەیەنن .
8 / دەبێت قوتابی تێبگەیێنرێت و بزانێ بە گوێرەی ئەو دیدوپەیامەی هەیە لە قوتابخانەکە لە وانەکانی مەنهەجی قوتابخانە واتە وانەکان سوود وەربگرێت.
9 / ئایا دەتوانرێت ئەو کەنتاکتەوتەنسیقە لە نێوان قۆناغی سەرەتایی (پۆلی 1 تا پۆلی 6) دواتر کە دەچێتە قۆناغی ناوەندی یەکانگیروبەردەوامی هەبێت.
10 / قۆناغی بنەڕەتی (پۆلی 1 تا 9) لە هەموو کۆمەڵگە و شوێن و وڵاتێک قۆناغی خۆ پێگەیاندن و چالاکی و زانیاری وەرگرتن و خۆڕۆشنبیرکردن و جوڵەی جەستەیە زیاتر نەوەکو قۆناغی بیرکردنەوەوداهێنان و زانست و کامڵبوون .

شیعر\ دەربازبوون.. ئاواز سامان

دەرگای قەفەزەکە بە کراوەیی جیبهێڵە…
سەختە ژیان لە نێو قەفەسەکی ئاوادا، ئۆکسجین، خواردن، ئاو،
ئارامی خەیاڵ بە دەم خەوتنی سەرجێگایەک کە پڕە لە بۆنی مشکی تەپیو،
ڕاکردن ڕاکردن ..
بۆ هەر کوێ بڕۆیت،
خۆت لە ناو هەمان قەفەزدا دەبینیتەوە،
مردن چەندە جوانی
تاکە حەقیقەتی منیت
ڕاستگۆیانە وەک دوو دەستەخوشک
دەست بنە بە شان و ملمەوە

لە نێوان دوو جۆگەدا هەمان ئەو يارييە دەكەين،
دەست دەنێين بە چاوەكانمانەوە بە دواى يەكتردا ڕا دەكەين
بە سەر پارچەكانى ئەستێرە و سنورەكانى گەردووندا بازدەدەين
دەرباز بوون نييە لەو بەربوونەوەيە
پارچە پارچە بونمانە لەم ژيانە هيچە..كە شوێنێكت نييە بۆ ئازادى.

ئاواز سامان

شيعر\ باران.. ستار ئەحمەد

دەزانم ئەوینت وەك شەستەی باران
ناخم دادەگرێ و گریان فرمێسکم دەژمێرێ
لەو باسانە ئاگادارم بۆ دایکم دەتکردە کلدان و
توێشووی مەراقەکانت پێ دەگۆڕی
لێوەکانیت لەبزەی خۆرەتاو هەڵدەکێشا
ئاگادارم لەو کاتانەی
شەو بەسەر پەیژەی ئومێدا ڕادەکشاو
ئەستێرە لەو دیوی تەمەوە دەچووە گیانی هەورەوە
باشتر بوو تۆیش ببیتە قەڵای ئەندێشەو
بەباری ژیانم گوزەری شارەکەم تەی بکەیت
هەتا کەی ..؟ لەچرۆی رێواسا تاریکی بنۆشم
لەجەستەی بارانا ژانی گوڵ بەدڕك هەڵواسم
دەچیتە گردەکەی ژوور ماڵان
چاوەڕوانیی بەکێلی هیوادا ڕەت دەکەیت
دەباریت بەسەر شۆستەی بێ چراو
دەگری بۆ دووری ساڵانێك
پەچەیان لەڕوومەت مانگ وەردا
لەخوێنی ئەو خاکەی تۆ تێیدا مت دەبوویت
نەدەبوو پاژنەی لوتکەکان بخەیتە سەر چیای خۆر
ببارە – ئەوەتا عەشق ڕەونەقی لەگوڵزار بردووە
گەڵای هەنارێك بەسەرما دەوەرێ
لەسنگی سێوێکا ڕەنگینیم پێدەگا
بەسووری گزنگ ..تارمایی گەواڵە هەڵدەکا

بۆ ئەوەی بەرکم پێ بکات لەنووری هاتنت
کەی ڕۆحم بەتافی جوانیەکەت دەشێت و
لەگەڵما بەرەو ژوور دەچیتە سەر باڵی بەفرو با
زوو وەرە کەژاڵم
نەوەکوو دێکەزێ داوێنی خاکەکەم ڕەنگ بکا

ستار ئەحمەد
•

ئێران دوای سێ مانگ ڕاپەڕینی جەماوەری!.. نووسینی عەبدولڕەحمان گەورکی

خەڵکی ئێران بۆ ڕاپەڕینی سەرکەوتووانەی ئەم دواییەیان دژ بە دەسەڵاتی دیکتاتۆری، هەنگاوێکی گرینگیان بەرەو پێشەوە ناوە و خاڵی وەرچەرخانێکی مێژووییان تۆمار کرد.
عەلی خامنەیی ڕۆژی شەممە 5ی سەرماوەز هاتە مەیدان، تا بە سەرکوتکردنی راپەڕین، هێزە تازە پێگەیشتووەکانی خۆی هان بدات. چونکە لە “کۆنە بەسیج”ییەکان خەمساردە و، ئەوان هیچیان لەدەست نەهاتووە بۆ بەرگریکردن لە دەسەڵات و بەرانبەر بە شەپۆلی راپەڕین دۆڕاون! هەربۆیە لە وتارەکەیدا، هێزەکانی خۆی بە “ستەملێکراو” و، راپەڕینکارانی بە “ئاژاوەگێڕ” و “بەکرێگیراو” وەسف کرد، تا ڕاپەڕینەکە بە “بێ بایەخ” نیشان بدات. خامنەیی هەروەها بە نوێنەرایەتیی (خومەینی)، “دەست و پەنجەی هێزەکانی خۆی (هەڵبەت بە شێوەی زارەکی) ماچ کرد و داوای لێکردن “دڵسارد” و “خەمبار” و “نائومێد” نەبن!
وتارەکەی خامنەیی کە بەر لە هەر شتێک، “بێ دەرەتان”ی دەسەڵاتی نیشان دا له ڕووبەڕووبوونەوەی ڕاپەڕینی جەماوەرییەکاندا، له لایەک دڕندایەتیی دەسەڵات و له لایەکیتریش، ڕەوایەتی راپەڕینی دەرخست کە تا چەند جێگە و پێگەی بە دەسەلات لەق کردووە!
لە ڕوانگەیەکی واقیعی و تا ڕادەیەک قووڵتر لە پێشوو، وتارەکەی

خامنەیی باسی لە هەڵوەرینی هێزەکانی دەسەڵات لە "جەستە"دا و ئەگەری دابەشبوون لە "لوتکە"ی سیستەمدا نیشان دا، کە (عەلی خامنەیی)یش وەک حەمەڕەزاشای پەهلەوی، لە دواقۆناغی دەسەڵاتیدا تەقاوە. بە تایبەتی ترسی نەگەڕانەوەی دەخەکە بۆ ڕابردوو و دەرکەوتنی ئاسەواری ڕووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆریەتی ئایینی کە دەربازبوونی بۆ نییە!

باری بەهێزبوونی دەسەڵات!

بۆ هەر نییە کە خامنەیی لە هەوڵ دایە دەسەڵاتی خۆی "بەهێز" نیشان بدات. وەک چۆن بینیمان، (شیاع سودانی)، سەرۆک وەزیرانی بووکەڵەی عێراقی، (کە بەکرێگیراوێکی زەق و دیاری دەسەڵاتی مەلاکانی ئێرانە) بانگهێشتی تاران کرد بۆ ئەوەی بە کەبوونەوە لەگەڵیدا بێدەسەڵاتی و لەرزۆکبوونی حکومەتەکەی پەردەپۆش بکات.

شیاع سودانی لە ٨ی سەرماوەزدا لەگەڵ ئیبراهیم ڕەئیسی و عەلی خامنەیی کۆبووەوە و بەوانی ڕاگەیاندووە کە ڕێگە نادەن خاکی عێراق بۆ تەکدانی ئاسایشی ئێران بەکار بهێنرێت! وەک ئەوەی کە ڕاپەڕینی خەڵکی ئێران، لەو "ئاڕاستەیە"وە هاتبێتە ناو ئێرانەوە! خامنەیی لەبیری چووەتەوە کە پێش خۆی، واتە خومەینی، گوتبووی "دوژمنمان هەر لێرەیە. لە بن گوێمان. لە تاران!

خومەینی لە ٤ی پووشپەڕی ١٣٥٩ (1980) لە وتارێکی گشتیدا ڕوو لە پاسداران وتبووی: "دوژمنمان نە لە ڕۆژهەڵاتە، نە لە ڕۆژئاوا و نە لە کوردستان، دوژمنمان هەر لێرەدایە، لە بناگوێمان، لە تاراندا" دوای مردنی خومەینی، پاشماوەکانی، دانیان بەوەدا ناو کە سەر تا پێی دەسەڵات تەقابوون لە دوژمنی سەرەکی و هێزی ڕووخێنەر و دەیانگوت: "ئێستا موجاهیدین وەلات تووشی ئاژاوە دەکەن و خەڵک دەهێنن سەر شەقامەکان" (ئاخوند جەنەتی، سەرۆکی دەزگای شارەزایان 14 خەرمانانی 1399).

ئێستا کە خامنەیی و ڕژێمەکە، حکومەتە بووکەڵەکەیان لە عێراق ڕاسپاردووە بە داماڵینی چەک لە لایەنە کوردییەکانی ئێران و کۆکردنەوەیان لە ئۆردوگاکانی ئاوارەکاندا، هەنگاوێکی نزیکانەیە بۆ بە لاڕێدابردنی بیروڕای گشتی لە لەسەر ڕاپەڕینە جەماوەرییەکان.

دەسەڵات بە فریادڕەس!

ڕەوتی ڕووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆری ئایینی بەشێوەیەک لە ئێران خێرا کراوە کە نە کەسانی وەک سەرۆک وەزیرانی بووکەڵەو، نە هەڕەشەی هێرشکردن و، نە فێڵ و تاکتیکەکانی ڕابردوو، ناتوانن ئازارە بۆ چارەسەرییەکانی دەسەڵات چار بکەن. چوون سەردەم گۆڕاوە و ئەمجارە پەلەقاژەیە کاتی بەسەر چووە!

دۆخەکە بەجۆرێک گۆڕاوە و خێرا کراوە کە تەنانەت یارمەتیدەرانی ڕۆژئاوایش توانای پاراستنی دیکتاتۆریەتی ویلایەتی فەقیهیان نییە.
چونکە ئێستا باس، باسی جێگرەوەی ڕژێمی ئیران و بەدیلی دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەتی ویلایەتی فەقیهیە لە ئێران، نەک گرەوکردن لەسەر ئەسپی دۆڕاو، کە ڕۆژانی مانەوە لە دەسەڵاتی بەرەو کۆتایی دەچێت.
لەم ناوەدا ئەگەر خامنەیی "مرد"، پڕۆسەی ڕووخاندنی دەسەڵات، خێراتر دەکریت و ئەگەر پێش مردنیشی "شەقبوون" و لێکترازان ڕووبدات، دیسانیش خێرایی پێشهاتەکان زیاتر دەبێت.
وتە و قسە و گفتی نوێ!
ئێستا باسی سەر زارەکان، باسی ڕووخاندنی دەسەڵات نیە لە ئێران، باسی "خێراترکردن"ی ڕووخاندنیەتی. ئەم دەسەڵاتە لە لێواری رووخاندندایە و خەڵک و نوێنەری ڕاستەقینەی گەل، بە گەلێک ئەزموون و دەستکەوتەوە، خۆیان بۆ چوونە ناو "ئێرانی ئازادی دواڕۆژ" ئامادە دەکەن و شەپۆلی سەرکوتکردن و ئەشکەنجەدان و هەڕەشەکردن و چاوسوورکردنەوە لە خەڵک و چاوترسێنکردنی کۆمەڵگا و لە سێدارەدانی قارەمانانی راپەڕینکاری وەک (مەجیدرەزا رەهنەوەرد) و (موحسین شکاری)ی ناتوانەت بەر بە سەرکەوتنی راپەڕینی جەماوەر بگرێت.
چەند ئەرکێکی بەردەم!
پێویستە وڵاتانی جیهان و بەتایبەت وڵاتانی ناوچەکە و وڵاتانی دراوسێی ئێران سەرنجی لەسەر بدەن، خۆئامادەکردنە بۆ سەردەمێکی نوێی تایبەت بە ئێران. ئاشتی و ئاسایشی نێودەوڵەتی و ناوچەیی وا دەخوازێت ئەمریکا و ئەورووپا (چەخماخەی ڕێککەوتنە ئەتۆمییەکە) لە بدەن و هەموو بڕیارنامەکانی ئەنجوومەنی ئاسایش دژ بە دەسەڵاتی ئێران چالاک بکەن و سزاکان بخەنەوە سەر حکومەتی ئێران و دان بە مافە ڕەواکانی خەڵکی ئێراندا بنێن و گوێ بە داخوازیی سەرەکیی خەڵکی ئێران، واتا رووخاندنی دیکتاتۆرییەت و هاتنە سەرکاری (بەدیلی دێموکراتیک)ی شل بکەن.
هەروەها پێویستە دەوڵەتانی جیهان لە (بە کردە)یی لە شەرمەزارکردنی دەسەڵاتی دیکتاتۆری لە ئێران لا بدەن و (بە کردار)، ڕێگەی هەناسەدانی دەسەڵاتی ئێران و باڵوێزخانە و نووسینگەکانی حکومەتی ئێران لە وڵاتان دابخەن و هات و چۆی کاربەدەستانی ئەم حکومەتە قەدەغە و چەکاوخۆران و کرێگرتەکانی حکومەتی ئێران لە وڵاتان دەربکەن. نا بێ ئەوە لە بیر بکرێت کە تەنیا ڕێگەی سەقامگیری و ئارامی لە ناوچەکە و بگرە جیهانیش، هەڵوێستی زبر و [illegible] بەرانبەر بە دەسەڵاتی ویلایەتی فەقیهی لە ئێران.
دوا وتە!

ئێستا "جەنگاوەرانی شۆڕش و ڕاپەڕین" لە ناو ئێران بە "زمانی زبر و ئاگرین" دەسەڵاتی خامنەیی و هێزەکانی دەسەڵاتیان لە هەموو ئێراندا ماندوو کردووە و دەهۆڵی سەرکەوتن بەسەر دیکتاتۆر دەژەنن. بە بنەمابوونی ئەو دەنگەیانە کە دەسەڵاتی ئێران بە (بەدیل)ە و گەر دەسەڵاتی مەلاکان نەمێنێت، ئەوە ئێران (دابەش) دەبێت و ئێران دەبێتە (سووریا)یەکیتر و … هتد، بە هەموو لایەک دەرکەوتووە. ڕووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆریی ئایینی لە ئێران بە تەواوی بەردەستە و دامەزراندنی کۆمارێکی دیموکراتی لە هەموو کاتێکێتر نزیکتر بێتەوە. ئەو خەڵکەی بڕیاری داوە چارەنووسی خۆی دیاری بکات، مافی خۆیەتی ببێتە خاوەن دەسەڵاتێکی نیشتمانی و جەماوەری و دیموکراتی. کێشەکان، پەنجەی(چارە)یان خستۆتە سەر نەمانی دەسەڵاتی کۆنەپەرست و دواکەوتووی ئێران.

کۆتایی

نووسینی عەبدولڕەحمان گەورکی، نووسەر و شرۆڤەکاری سیاسی

ئێوارانە ..٤ سەردار جاف

ئێوارەیە و پەنجە تەزیوەکانم ، لە بن عیشقی بێ مەیلی دەڕچێن……
لەو دیو دەرگای خەراباتەوە …..
لە تەک کاوڵاشی ئەوینێکی پڕ برینەوە….
پێڵوەکان بە تامەزرۆی ژوانەوە سەر دەنێنەوە ..
ناخەکان لە پەرێشییەوە گیرۆدەی عەبا و مانتۆی ڕابردوون ..
لە ژێر پرچە خورماییەکانییەوە، دییەی بە ئەشکەوە ماڵئاوایی ماچ دەکا …
ئەم ئێوارە پەژارەدارە یار
لە پەژارەیی گوڵەوە، گوڵەوەچنەی خەممە
لە پەژارەیی دەییەوە، چەڵاوگەی خوێنمە
لە پەژارەیی هەستییەوە، پەژموردەی دونیایەکی سەرەو لێژمە
لە پەژارەیی سیماوە، ئەندێشەکان دەفڕنەوە بۆ هەڵوەرینی گەڵا و سەمای نیگا شەهلاوییە پڕ خەمەکان
لە پەژارەیی دیدارەوە، دەرگاکان کڵۆم و داخراو

د□وانمە ئەو ديو دەرگا و يار لە بن عابايەكى ڕەش ئاڵاوە …
لەو ديو دەرگاوە لێم دەڕوانێ و لە نێو خوناوەى خومدا نغرۆمە
لەو ديو دەرگاوە لێم دەڕوانێ و نا ئاگا لە هەستى پڕ لە هەڵپەڕكێ
لەو ديو دەرگاوە لێم دەڕوانێ و شيوەن بۆ ساتە،وەختە كورتەكان دەقوڵپێ
لەو ديو دەرگاوە لێم دەڕوانێ و بە يادى ئامبازى ئاوێزانەوە دەدوێ
لەو ديو دەرگاوە لێم دەڕوانێ و نيگاكانى ڕێگا وشكەڵانەكانى پاش بارانى خۆر دەپێوێ
لەو ديو دەرگاوە لێم داڕوانێ و بۆ چركەيەك ڕووەو ژوانى تەخت دەڕوا و واق وڕما و نانوێ
لەو ديو دەرگاوە لێم دەڕوانێ و پەنجەى شايەتمانى نەفرەت دەكا
لەو ديو دەرگاوە لێم دەڕوانێ و حەزێكى كەفوكوڵ دنەى دەدا و بە عيبرەتى دەكا
لەو ديو دەرگاوە لێم دەڕوانێ و تاريكى شەو دادێت و بە يادى كۆن ڕێ دەرنابا
لەو ديو دەرگاوە لێم دەڕوانێ و بە هەنسكى ميلۆدييەوە پرچى بە شنەى سەراب دا ئەدا
ئاااى لەو غوربەتەى من لە كەنگێوە بووە نامۆيى ڕۆح
بووە بەفرى سپى ناخ و چۆڕاوگەى خوێنى ئاخ
ئەو ساتە ديدارانەمان كەم كەمن و تۆخن
ئيدى هەميشە لە،داڵانى بەختەوە دەگەڕێمە ئامێزى نيشتيمان و جێ دێڵم غوربەتى
ئەرێ بيرت چوو شيرينترين كەس و گشت كەسمى ئەى يار

بيرەوەري□كانى فەقێيەكى گومڕا (39).. شەماڵ بارەوانى

بەشى سى و نۆ

بەو خوايەى كاكە مەلا پشتت لەزگت نەرم تر دەكەين..!

لە كاتى فەقێياتى ماوەى چەندين ساڵ و لەچەندين مزگەوتى جياواز،

لەشار و لە دێ، لە سنووری پارێزگاکانی هەولێر و کەرکوک و دهۆک، وتارم داو مەلایەتیم بۆ خەڵکی کرد.

جا بەرلەوەی مانگی ڕەمەزانی هەموو ساڵێک، یان ڕۆژی هەینی بڕۆینە هەر ش□و□نێک بۆ وتار، ئەوە بەر لە ڕەمەزان و ڕۆژی پێنجشەممە(زانایانی یەکگرتوو)، سیاسیەکی حزبەکەیان بانگ دەکرد، تا لەو ڕەمەزانە، یان، هەینییە، چ شێوازێک پلان دابێنین و چۆن بتوانین وەعز و گوتاری ئاینیانەی بارگاوی بە سیاسەت و ئیدەلۆژیای حزبی ئیسلامی سیاسی ئاڕاستەی خەڵک بکەین و چۆن لە پشت پەردەی ئایین، سیاسەت بکەین و بتوانین سیاسەت و ئایدیۆلۆژیا و ئەجێندای ئەو حزبە بە ناڕاستەوخۆ بە هەزار تاکتیک و شێواز بڵاوکەینەوە و بگەیەنین بەو خەڵکەی وتار و وعزیان بۆ دەدەین.

(زانایان) وەک وا ناویان لە خۆیان نابوو. زانایان و مەلایانی

یەکگرتوو، هەرجارە و وەک ئاماژەم بۆکرد، سیاسی□کی ئەو حزبەیان دەهێنا، جاری وابوو، پەرلەمانتار، یان ئەندامی مەکتەبی سیاسی، یاخود ئەندامی سەرکردایەتی، هەندەک جاریش خودی ئەمیندارى ئەو حزبە، هەم کاتێک سەلاحەدین بەهادین ئەمیندار بوو، ئەمیان دەهێنا، هەمیش کاتێک کە محەمەد فەرەج ئەمیندار بوو ئەویش دەهات

بەو بۆنەیەوە،

ئەوە سەر وەختی ئەو پایزەبوو، کە بە هەڵە پێیان دەگوت (بەهاری عەرەبی !)،

هەڵەنەبم، من ئەوکات قۆناغی یەکی کۆلێژ بووم، لە دێیەک، هەم مەلایەتی ڕەمەزان و هەم هی جومعانیشم بۆ دەکردن.

وەک لەبەشی پێشوو ئاماژەم بۆ کرد، دێی(گەڵۆزی)، نێوان پردێ و کەرکوک، د□ق□ری شێخ بزێنی و شوان و ساڵەییان.

لە کۆلێژی زانستە ئیسلامیەکان(شەریعە) دەمخوێند و لە حوجرەکەی مزگەوتی (حاجی بەدریە)یش دەمامەوە.

بۆ ئەو هەفتەیە، زانایانی یەکگرتوو، (هیوا میرزا سابیر)، هەڵە نەبم ئەندامی مەکتەبی سیاسی بوو، باشم بیرنەماوە.

هێنابوویان. کاکە هیوا لە کۆبوونەوەکە، ئاڕاستە و ئیرشادی کردین، کە باسی ئەو بەهارەی عەرەبییە بکەین و گوتارێکی فول حزبی و سیاسی

بە داین.

بیرمە، ئەو هەینیەی (حوسنی موبارەک)ی سەرۆکی کۆچکردووی میسر، لەژێر فشاری جەماوەری گۆڕەپانی تەحریردا، دەستی لە کارکێشایەوە.

منیش ڕێک ئەو هەینیە و دوای ئەو پەنجشەممەی هیوا میزرا سابیر، بە گوتاری سیاسی حزبیانە، بارگاوی و پڕ لە ڕق و نەفرەت و حەماسەت و تۆڕەیی کردین، لەسەر مینبەر گەرم گرتبوو و وەکوو پرێمز گەرم ببووم !

دەتگوت کادیر، یان وتەبێژی حزبێکی ئیسلامی سیاسیم، هاتوومەتە سەر مینبەر، نەک فەقێ و مەلاو وتاربێژ و واعیزێکی دینی.

ئاگر لە چاوەکانم دەباری و دەمگوڕاند و هاوارم دەکرد: نۆرەی هەموان دێت، دوێنێ بن عەلی و ئەمڕۆ حوسنی و بەیانیش پشتیوان بەخوا، قەزافییە.

ئینجا وەکو پولی دومینەی ئەوانەیتریش هەمووی یەک لە دوای یەک دەکەون و دەڕووخێن.

کورسی لە فیرعەون و نیرۆن و لویزی شانزەهەم و هیتلەر و سەدامیش نەما.

هاوارم دەکرد(واللەلَوْ بَقا لِغَیْرِكَ، ماوَصَلَ إلَیْكَ)،

مەبەستم کورسیم بوو.

من چەندە فەقێیەکی گێل بووم !

باشە خەڵکی توزانی نیرۆن و لویزی چواردە و پازدە و شازدە کێیە!

ئەو دێیە، دێیەکی زۆر گەورەبوو، چوارسەد ماڵێک دەبوو. دوو بارەگای حزبی تێدابوو.

دانەیەکیان هی(پارتی دیموکراتی کوردستان) و ئەوەکەیتریش هی (یەکێتی نشتیمانی کوردستان)بوو.

هێرشێکی زۆر توندم کرد و وتارێکی فول ئاگرین و سیاسیانەم بە بەرژەوەندی ئیسلامی سیاسی، لەو دێیە خوێندەوە و ڕۆیشتمەوە بۆ هەولێر.

ڕۆژی دواتر، تێلم بۆ هات لە دێ، لەلایان مەلا(ز. گەڵۆزی) یەوە. ئەو لە ماجستێر دەیخوێند لە بەغدا، بۆیە من لە شوێنی ئەو ڕۆشتبووم بۆ ئەو دێیە، تا ئەو ماجستێرەکەی تەواو دەبێت.

کاکە مەلا، زۆر هاوڕێشم بوو و ئەو ماوەی لە سلێمانی فەقێ بووم لە قوتابخانەی ئیسلامی(غەزالی)کە لەناو مزگەوتەکەی(حەمەی حاجی ڕەشید)بوو، مەلا(ز) مامۆستابوو و وانەی پێدەگوتین.

جامن لەو دێیە زۆر لە ماڵی ئەوان و براکانی دەمامەوە و نانم دەخوارد و دەخەوتم و بەڕاستی وەکو ئەندامێکی خێزانەکەیان و کوڕی خۆیان لێیان دەڕوانیم. ئەوان خانەوادەیەکی ئیسلامی بوون، ئەلحەق تابڵێیت باش و بەڕێزبوون و نمەکیانم کردووە، تامردن ئەو هەمووچاکەیەی کە لەگەڵیان کردووم لەبیری ناکەم.

سەرتان نەیەشێنم، کە مەلا(ز) پێی گوتم: کوڕە ئامان نەکەیت جارێکیتر بێیتەوە دێ. بەخوای دەتگرن !

گوتم لۆچی دەمگرن ! چیم کردووە؟ گوتی بەخوا بێیتەوە، بە کورتیەکەی و بە زاراوەیەکیتر پێی گوتم کە هێندەی یەک کەریت لێدەدەن.

دەزانی تو چیت گوتووە کاکە، فول لێت توڕەبوونە.

جا کە فەقێکان لە حوجرە لێیان دەپرسیم:لۆ نەڕۆشتیتەوە گەڵۆزی؟ منیش بۆ شۆخی پێم دەگوتن: کوڕە ناوێرم و پێیان گوتوومە توخنی ئێرە بکەویتەوە(پشتت لە زگت نەرم تر دەکەین) هاهاها. هەموان دەماندا قاقا.

بەخوا جا خۆ حەقیش بوو وام لێبکەن، کاکە من فەقێ و مەلا بووم و وەعزی ئاینم دەدا، یان کادرێکی سیاسی و وتەبێژی حزبێکی ئیسلامی سیاسی بووم و وتاری سیاسیم بۆ دەدان !

بەو شێوەیه ئیتر منی موجاهید و خوێن گەرم، لە ترسان نەموێرا هەرگیز، جارێکیتر بڕۆمەوە دێی گەڵۆزی

سمکۆ محەمەد لە تەوەرەی (کورد لە سیڤەرەوە بۆ لۆزان).. دیمانە: ئاودیر نەسرەدین.. بەشی دووەم

شوناسی نەتەوەیی کارتێکی زۆر قورس نییە بۆ داواکردنی سەربەخۆیی

لەم دیمانەیەدا سمکۆ محەمەد نوسەر و رۆژنامەنووس کە بەشداری تەوەری (کورد لە سیڤەرەوە بۆ لۆزان)ی کردووە، باس لە سایکۆلۆژیای هێز و قەوارە سیاسییەکانی کوردستان و کەیسەکانی هاوشێوەی کورد لە دنیادا دەکات، رۆڵی وڵاتانی زلهێز لە یەکلاییکردنەوەی ئەم پرسانە روندەکاتەوە و هاوکات ئاماژە بە شوناسی نەتەوەیی و پرسی زمان دەکات و ئەمەش بە کارتێکی لاواز بۆ داواکردنی سەربەخۆ بوون ناو دەبات، سمکۆ محەمەد بەچوونی وایە کە خەباتی مەدەنی بەوردبینی و هێمنی و دان بەخۆداگرتن دەکرێت، بەڵام کورد بەخەسڵەت خاوەنی ئەم سایکۆلۆژیایە نییە، هەر لە درێژەی ئەم دیمانەیەدا سمکۆ بیرکردنەوە لە لەگۆڕینی بەرەی خەبات لە کوردستانەوە بۆ ناوەندەکان هەڵدەسەنگێنێت و گرنگی خاوەندارییەتیکردنی سیستەمێکی نموونەیی بە دۆزی کورد روندەکاتەوە.

دیمانە: ئاودێر نەسرەدین

بەشی دووەم

کورد خاوەنی ستراتیژی قوڵ و گەورە نییە وەکو دوژمنەکانی کە دەوڵەتن و بەسیستم و دەستوور کار دەکەن

لەم دیمانەیەدا سمکۆ محەمەد نوسەر و رۆژنامەنووس کە بەشداری تەوەری (کورد لە سیڤەرەوە بۆ لۆزان)ی کردووە، باس لە سایکۆلۆژیای هێز و قەوارە سیاسییەکانی کوردستان و کەیسەکانی هاوشێوەی کورد لە دنیادا دەکات، رۆڵی وڵاتانی زلهێز لە یەکلاییکردنەوەی ئەم پرسانە روندەکاتەوە و هاوکات ئاماژە بە شوناسی نەتەوەیی و پرسی زمان دەکات و ئەمەش بە کارتێکی لاواز بۆ داواکردنی سەربەخۆ بوون ناو دەبات، سمکۆ محەمەد بەچوونی وایە کە خەباتی مەدەنی بەوردبینی و هێمنی و دان بەخۆداگرتن دەکرێت، بەڵام کورد بەخەسڵەت خاوەنی ئەم سایکۆلۆژیایە نییە، هەر لە درێژەی ئەم دیمانەیەدا سمکۆ

بیرکردنەوە لە لەگەڵینی بەرەی خەبات لە کوردستانەوە بۆ ناوەندەکان هەڵدەسەنگێنێت و گرنگی خاوەندارییەتیکردنی سیستمێکی نمونەیی بۆ دۆزی کورد روندەکاتەوە.

دیمانە: ئاودەر نەسرەدین

....

ئاڵوگۆڕی سیاسی لەناوچەکە چارەسەری ریشەیی مەسەلەی کورد ناکات کورد خاوەنی بیرو ستراتیژی قوڵ و گەورە نییە وەکو دوژمنەکانی کە دەوڵەتن و بەسیستم و دەستوور کار دەکەن.

تاکە شتێك وەکو کارتی فشار بەکارهاتبێت، مەسەلەی شوناسی نەتەوەییە کە پشت بەزمان دەبەستێت، ئەمەش زۆر کارتیەکی قورس نییە، چونکە لەزۆربەی دەوڵەتانی دونیا نەتەوەی دیکە هەن و ئەم داوایەشیان نییە.

تەنها شتێك بۆ کوردەکان بەهەند وەردەگیرێت، ئەویش ئاشنابوونە بە تێگەیشتنی بەرتانیا و هێزە نەودەوڵەتیەکان و رێکەوتن لەگەڵ دەوڵەتانی ناوچەکە وەکو عێراق و ئێران و تورکیا و سوریا.

کەیسی نەتەوە بەرەکەوتن لەگەڵ دەوڵەتی ناوەندی چارەسەر دەکرێت، نەك بەهێزی چەکداری و شۆڕشگێری کلاسیکی

هەکاری سەرکەوتنی کەمالییەکان تاچەند پەیوەندی بەو میراتەوە هەبوو کە لە ئیمپراتۆرییەتی عوسمانییەوە بۆیان بەجێ مابووە؟ بەپێچەوانەی کوردەوە کە ئەوەی حوکمی دەکرد کۆمەڵێك سەرۆك عەشیرەت بوون و بەردەوامیش ناکۆك بوون؟

ستراتیژی سیاسی کەمالییەکان کە عەلمانی بوون، ستراتیژێکی قوڵتر بوو کە وەکو ئیمبراتۆر دەیانڕوانیە ناوچەکە و مەسەلەی کورد و تەنانەت مەسەلەی ئەرمەنیەکانیش، کەمالیەکان لەوە تێگەیشتبوون کە هیچ هێزێکی نەودەوڵەتی و تەنانەت عێراقیش کوردستان وەکو ناوچەی کوردی ناناسێت، هەروەها پێشتر کوردستان قەوارەیەکی سەربەخۆی دەوڵەتی دانپیانراو نەبووە تاکو دونیا هەڵوێستی لەسەر وەربگرێت، جگە لەمانەش هەلومەرجی نێوخۆیی کوردیش ئاشکرا بوو، دوژمنەکانی دەیانزانی کوردەکان هەمیشە بەقەوارەی بچووك رازی بوونە و هەناسەیان درێژ نییە لەسەر تەواوی ناوچەکە جەنگ بکەن، بۆیە لەسەر ناوچەیەکی بچووکی جوگرافی ئامادەن کەیسەکەیان بە زەمەنێکی نادیار دوابخەن، ئەمە مێژوو باسی دەکات و لەشەڕی چاڵدێران بۆمان دەردەکەوێت کە بەچی کورد یەك نین، بە نموونە مانەوەی خەیاڵی میرنیشنی بابانی و سۆران و ئەردەلانی و بادینی و ئیمارەتی جەزیرەی بۆتان و هتد لەمێشکی کوردا، شاهیدی ئەو قسەیەن، یەڤگینا ئی ڤاسیلیە لە کتێبی دابەشبوونی سیاسی کوردستان لە 1514 تا 1914 دا،

باسی ئەوەی کردووە کە لەشەرەفنامەدا هاتووە "دوای جەنگی چاڵدێران لە مانگی ئابی ساڵی 1514 کەژاوەی هەڵگری ئاڵای سوڵتان لە تەبریزەوە بە رێم گەڕایەوە، ئیدریس حەکیم شەرەفی ئەوەی پێدرا بەسوڵتان رابگەیەنێ کە میرانی کوردستان چاویان لە رەحمەت و چاکەی جیانگیرە تا لەنێویاندا یەکێك بێ بەگلەربەگی باڵا دیاری بکات و ئەوان ئامادەن هێرش بکەنە سەر فارسەکان و هەر دوای ئەوەش رێکەوتن مەرکرا لەنێوان سوڵتان سەلیمی یەکەم و فەرمانڕەوا کوردەکان لەنێو ئەرکەکانی هەردوولادا خاڵێك هەبوو سەبارەت بە سەربەخۆیی بوونی میرنشینەکان کە تورکەکان پشتگیریان بکەن و لەگەڵ ئێران بجەنگن".
بەڵام دوای چەندین سەدە کە تورکیا و ئێران هەستیان کرد کوردەکان کێشەیان بۆ دەخوڵقێنن، راستەوخۆ رێکەوتنی ئەرزەرۆمیان مۆرکرد لەدژی کوردەکان، ئەمە یەکێکە لەو هۆکارانەی کورد ناتوانێ یەکگرتوو بێت.
کەوابوو دەبێ چاو بەمێژوودا بخشێنینەوە کە بۆچی کورد لەبری جەنگی گەورە جەنگی بچووك و ململانەی لەسەر قەوارەی بچووك کردووە، هەمیشە دوور بوونە لەیەکتر و رێکەوتنی شێوەزار و زمان و کولتوور و قەوارەی ناوچەیی نەبوونە، هەرگیز نزیك نەبوون لەیەکتر، بۆیە بەو قەوارە بچوکە ئیکتیفایان کردووە، ئێستاش ئەم دیمەنە سیاسیە لەسەر شانەی کوردستان هەستی پێدەکرێت، ئەوەتا زۆنی رۆژئاوا و زۆنی قەندیل و زۆنی سلێمانی و زۆنی هەولێر و تەنانەت دهۆکیش هەیە، بەڵام چونکە لەژێر سایەی حکومەتی پارتیە، هەستی پێناکرێت، ئەوەتا شێوەزاری سۆرانی لەحکومەت کاری پێدەکرێت، کەچی لە بادینان بەشێوەزاری بادینی کاری حکومەت رایی دەکرێت، ئەمە جگە لەکۆمەلێك جیاوازی بابەتی ئیداری دیکە کە هەندێکجار هەست دەکەین کوردەکان بەخەباتی دیبلۆماسی شارەزانین و لەدانوستانەکاندا دەدۆڕێن و ناتوانن بەرگری لەکەیسی مێژوویی و جوگرافی خۆیان بکەن، لەبەری ئەوە دەست بە هەندێك دەستکەوتی بچووك دەبەن کە دواجار دوژمنەکانیان خراپ کەڵکی لێوەردەگرن و بەزیانی کوردەکان تەواو دەبێت، ئەمە ئەو هەقیقەتەیە کە کورد خاوەنی بیرو ستراتیژی قوڵ و گەورە نییە وەکو دوژمنەکانی کە دەوڵەتن و بەسیستەم و دەستوور کار دەکەن، تاکە شتێك وەکو کارتی فشار بەکارهاتبێت، مەسەلەی شوناسی نەتەوەییە کە پشت بەزمان دەبەستێت، ئەمەش زۆر کارتێکی قورس نییە، چونکە لەزۆربەی دەوڵەتانی دونیا نەتەوەی دیکە هەن و ئەم داوایەشیان نییە.
نزیك دەبینەوە لە تێپەڕبوونی سەد ساڵ بەسەر پەیماننامەی لۆزاندا.
ئەو دۆخەی ئەوکاتە کوردی تێدا بوو، تاچەند هاوشێوەی ئەم دۆخەی ئێستایە، ئەگەر باشووری کوردستان بە نموونە وەربگرین کە

تارادەیەك كیانێكی نیمچە سەربەخۆی هەیە؟
كورد پێی وایە كە بابەتێكی وەكو رێكەوتنی سایكس بیكۆ مێژوویەكی زۆری بەسەردا تێپەڕیوە، كەواتە دەبێ وەكو ویستی ئەوان جارێكی تر چاوخشاندنەوەی كێشەی كوردی بۆ بكرێت، ئەمە بینیمان بەر لەگۆڕینی رژێمە عەرەبییەكانی وەكو میسر و لیبیا و تونس و سوریا، ئیدی مەسەلەی كورد دەبێتە كەیسی یەكەم، بەڵام دوای تێپەڕبوونی 12 ساڵ بەسەر بەناو بەهاری عەرەبی هێشتا كێشەی لیبیا و تونس بەتەواوەی چارەسەر نەكراوە، هێشتا بۆشایی سیاسی لەبەشێك لەشارە كوردییەكانی سوریا پڕ نەكراوەتەوە، كە پەیوەندی بە كۆتایی سایكس بیكۆ هاتووە، ئەوكات بەناوی پرۆژەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستی گەورە كە بەرنامەكە وابوو كەمەڵێك لەو دەوڵەتانەی لەناوچەكەن وەكو توركیا و ئێران و سوریا و عێراق و ئوردن و سعودیە و میسر و یەمەن ئاڵوگۆڕ بەسەر جوگرافیاكەیاندا دێت، لەبەرانبەر ئەوەشدا كەمەڵێك دەوڵەتۆچكەی نوێ درووست دەبن، یەكێك لەوانە كوردستان دەبێت، كەچی لەریفراندۆمدا بینیمان چۆن پەرچەكردارییان نیشاندا و چۆن كێشەی كوردیان بچووك كردەوە بە گەڕانەوەی بۆ هێڵی 688 كە هێزە هاوپەیمانەكان بۆ پاراستنی ناوچەكە لەساڵی 1991 دایاننا، ئەم گەڕانەوەیە لەخۆڕا نەبوو كە كوردیان بچووك كردەوە و هەرێمەكەشیان خستە بەردەم پرسیاری شەرمهێنی حوكمڕانییەوە كە گوایە گەندەڵە و تاكە حكومڕانە لەدونیادا گەندەڵ بێت، ئەمە مانای هەبوو كە بەریتانییەكان لەدوای ساڵی 1991 بەشێوەیەكی راستەوخۆ لەهاوكێشەی سیاسی عێراق و كورد دیار نەبوون، بەڵام لەدوای ریفراندۆم و لە17 ی ئوكتوبەر چۆن بەریتانییەكان گەڕانەوە و راستەوخۆ كۆمپانیای نەوتیان گەڕاندەوە و وەڵامی ناڕاستەوخۆی كوردەكانیان دایەوە، بابەتی كۆتایی هاتنی رێكەوتننامەی سایكس بیكۆش هەر وابوو، چونكە هەریەك لە ئیمپریالیزمی فەرانسی و بەریتانی زانیان ئەم ناوچەیە دەوڵەمەندە و ناكرێت بەدەست پێكهاتەیەكی نەتەوەیی بێت و هەمیشە بیر لە سەربەخۆیی و شۆڕش بكاتەوە، بۆیە بابەتی یەكپارچەیی كوردستان لەرێكەوتنەكە پەراوێز خراو كوردستان بەناڕاستەوخۆ دابەشی سەر 4 دەوڵەت كرا، كەوابوو ئەو نیمچە قەراورەیەی كە باس دەكرێت و بەردەوام كێشەی دارایی هەیە و سنووری دیار نییە و بەردەوام لەنێو قەیرانی جیاوازدا دەژی، مانای ئەوەیە كە سایكس بیكۆ هێشتا چالاكە و كارایە، بۆیە تەنها شتێك بۆ كوردەكان بەهەند وەردەگیرێت، ئەویش تێگەیشتنە لە تێگەیشتنی بەرتانیا و هێزە نێودەوڵەتییەكان و رێكەوتن لەگەڵ دەوڵەتانی ناوچەكە وەكو عێراق و ئێران و توركیا و سوریا.
لەیادی سەد ساڵەی سایكس بیكۆدا پرۆفیسۆر برندان ئۆلەری كە

شارەزای کەیسە هاوشێوەکانی دونیایە و لەوانەش بەراوردی نێوان باشوری سودان و کوردستانە، لەوێ لەو باسەیدا کە لەلەندەن پێشکەشی کرد، باسی ئەوەی کرد کە چونکە هەردوو وڵاتەکە واتە عێراق و سودان بەریتانیەکان درووستیان کردووە و لەمیراتی عوسمانلیان سەندەوە، کەواتە هەر ئەوانیش دەبێ پشکی شێریان هەبێت لەیەکلایی کردنەوەی کەیسەکە بە پۆزەتیف یان نیگ□تیف، تاکە جیاوازیان ئەوەیە کە بۆ نموونە لەبەشێکی کانتۆنەکانی باشوری سودان، بەریتانیەکان سەرپەرشتی ئیدارەکە دەکەن، بەڵام لە کوردستان ئەمە پێچەوانە کراوە و بەریتانیەکان هەمیشە دوورە پەرێزن و ناتوانن لەگەڵ کوردەکان رێبکەون، بۆیە کە ناوی کەیسی دارفۆر دێت، لەپاش ئەو باسی کەیسی کوردستان دەکرێت، فۆرەکان کە لەساڵی 1898 و دواتریش ساڵی 1961 دا بەش کراوە، بۆیە ناوی دار فۆریان لێناوە کە واتە خاکی فۆرەکان، ئەمما کوردستان بەپێی قسەی پرۆفیسۆر برندان ئۆلێری واتە خاکی کوردەکان کە ئەمە فارسیە، ئەو زمانی کوردی کردووە بە پاشکۆی زمانی فارسی، هەروك چۆن زۆر بیرمەند و حوکمڕانەکانی دونیاش هەمان بیروڕایان هەیە، هەروەها مەسەلەی ئیتننی لەلای ئەو پرۆفیسۆرە مەسەلەیەکی لاوەکییە، بۆیە پێیوایە چارەسەر نابێت، چونکە کوردەکان دابەشی سەر چوار پارچەی جوگرافی و چەندین پارچەی شێوەزار و سیاسەت و کولتووری جیاواز بوونە، بۆیە خۆشیان لەگەڵ خۆیاندا ناکۆکن، ئەمانە هۆکارن کە ئاڵوگۆڕی سیاسی لەناوچەکە چارەسەری ریشەیی مەسەلەی کورد ناکات، ئەمە جگە لەو ناکۆکیە سیاسیەی لەنێوان هەردوو پارتە کوردیەکان و پەکەکەش هەیە، بەشێکی زۆری فەزای سیاسی داپۆشیوە کە شیکارە بیانیەکان لەبەرچاویان گرتووە، ئەوان پێیانوایە ئەمە لەباشوری سودانیش هەمان کەیسە.

درێژەی هەیە..

شیعر\ چ دونیایەکی جوانە.. نەوزاد مدحەت (گۆران عەبدوڵڵا)

نووسینی: نەوزاد مدحەت (گۆران عەبدوڵڵا)

خوێندنەوەی: رزگار عومەر..

چ دونیایەکی جووانە+

ئەگەر بتوانم بۆ ساتە خەونێکیتر
چاوم لە خەونبینین نەبێتەوە
سەرم و سەرینی جێ خەوم جیا نەکرێتەوە
ئەو دەمی؛
هەرچی شەکەتی زنجیری ڕۆژی کارە
لە جێ خەوەکەمەدا جێدەهێڵم
ئەگەر ئەو زنجیرە لە دەستم ببێتەوە!

چەندە خولیامە ؛
هەموو سەحەرێك تێر بنواڕمە هەڵهاتنی خۆر
ئەو سیحرەی لە هیچ سیحرێك ناچێت
ئەو سەحەرەی
زنجیری کار
لەو□ تەی هەم
نەك تەنیا دەستم
هەموو ڕوانینی کەلەپچە کردووم!

چ دونیایەکی جوانە
کاتێک دەرگا ئاسنینەکەی کار دەترازێنم
لە دڵەوە بەیانی باشێك
لە دارو دیوارو ئامێرە ڕەقەکانی کارگە بکەم
لە ناخی خۆمەوە؛
سەحەرێکی نوێ سەر دەربکاو
هەستبکەم بە ڕاستی ئەوە خۆ ڕۆژێکیترە!
ئەو□ تا دەرفەتێکیتر
بۆ پچڕانی زنجیرەکانی ڕوانینمان
بۆ بنیاتنانەوە
بۆ جوانترکردنێکی ڕاستەقینە
بۆ ڕۆحی مرۆڤەکان
بۆ ژیان!

چ دونیاکی جوانە،
گەر من و هاوڕێی پەنا دەستم
چەشنی سەحەری بەیان

بە دەم و چاوەکی گەشەوە
لەیەک بڕوانین و
هەستبکەین
بە بێ هیچ قسەیەك
لە بەدەنگترین گفتوگۆی بوون
ژیان دەکەینەوە بەر ژیانا!

هەمووتان
تەنیا یەك جار
بهێننە بەرچاوی خۆتان
قفڵێك نەبێ لە دەمتان
تەمێک نەبێ لەسەر چاوتان
ئەو دەمی
ئەو دونیایە چەندە شیرینتر دەبێت
ئەگەر دەی یەکگرتووی هەمووان
پێمان بڵێ؛
دەبێ بەهەمووان بێت
بزەو ڕەنگی شینی ئاسمان!

هەمووتان
تەنیا یەك جار
بهێننە بەرچاو…
وەکو ڕۆحی نەیتڤەکانی ئەم کیشوەرە
هەموو ڕووبارەکان ببن بە دەستە خوشکمان
وەکو ڕۆحی مرۆڤی
نێو دارستانە چڕەکانی ئەوسەری دونیا
باڵندەکان ببنە هاوماڵی ڕاستەقینەمان
دەریاکان لە جیاتی گۆڕی ئازیزان
ببن بە پێخەفی
نەرم و نیانی مناڵان!

من نازانم و تێناگەم
ئەوانەی دەیڵێم چەندە دێ لە دەستمان؟!
نازانم هێشتا تامی کاتژمێرە زیادەکەی خەوبینینە
خەیاڵی گرتووم
یان شۆڕشێك سەر لە نوێ
لە نێو گێژاوەی ئەم دونیایەدا
وا دەتەوێ زمان،

بەڵام دەزانم بە تەنیا من نیم
لە نێو خەون و زنجیردا دێم و دەچم
ڕەنگە لە هیچ ساڵ و مانگ و ڕۆژی ڕۆژمێرێك تێنەگەم
بەڵام ئەو سەحەرەی لە دەمایە
لەو دیوی شەکەتی خەمی ژیانا
بێدەنگە نەرم
پێم دەڵێ
بە ڕووبارەکان و بە شارە ماندووەکان بڵێن
چار نیەو
لە نێو سەرین و زنجیرەکاندا
لە نێوان خەون و فڕینی ڕاستیەقینەدا
دەبێ هاوارێك بکەین لە جیاتی ژیان
چار نەماوە
پانتایی زەوی
لەم قرچەی سوتانی بوون و نەبوونەدا
دەبێ ببێتەوە بە دایکی هەمووان!

+ ناونیشانی ئەم شیعرە لە گۆرانییەکی لویس ئارم سترۆنگەوە وەرگیراوە.

نەوزاد مدحەت
٢٠٢٢

خوێندنەوەیک بۆ ڕۆمانی کەمانچەژەن.. یوسف اسماعیل

کتێبی: کەمانچەژەن
نوسەر: هانس کریستیان ئەندەرسن
وەرگێرانی: پیرەمێرد
پێداچوونەی: عیسا عوسمان
لاپەڕە: لە ١٨٠ لاپەر پێکهاتووە

ئەم ڕۆمانە هەرچەند بەلاپەڕ کەمە و زۆر دوور و قۆڵ نییە، بەڵام ڕۆمانێکی زۆر جوان و سەرنج ڕاکێشە، ئەم ڕۆمانە باس لە گەنجێک دەکات بەناوی ئەلفرێد مۆلەر.

ئەم گەنجە پاش ئەوەی لەگەڵ لە دایک بوونی دایکی لەدەست دەدات، ئیدی لەگەڵ باوکی دەژێت بەڵام لەگەڵ یەکتردا ناگونجێن و ڕۆژێک بێ هۆکار لە ماڵ دەری دەکات.

لەگەڵ دەرچوونی لە لادێکەی خۆیان بە هەڵکەوت چاوی بە گالیسکەیک دەکەوێت کە خانمێکی شۆخ و شەنگ لە کالیسکە کەدایە، ئەلفرێد کوڕێکی هەژار و سادیە بەڵام لایەنێکی زیرەکی هەیە. ئەلفرێد هەر لە یەکەم بینی ئاشقی ئەو خانمە لە دڵی ئەچەسێت.

دوای ناسین و ئاشنابوون لەگەڵ خانمی خانەدان کە ناوی «میکا ئیلایە».

ئەلفرێد مۆلەر هێندە شەیدای خانمەکەی دەبێت چەندان ڕێگای ناخۆش و دەشت و کێو دەگەڕێت تاوەکو بە دیداری مەعشوقەکەی بگاتەوە، لەم ڕێگا سەخت و ناخۆشە کە کۆمەڵێک شتی بەسەر دێت زۆر پەند و مشتی قسە بۆ خوێنەر جێدەهێڵێت.

کەسێک هەر لە گوند گەورە ببێت لە پڕێکە لە خۆشترین کۆشکەکان جیشتە جێ ببێت ئەمە چ بوێریکە تا خۆت بسەلمێنی کە تۆش کەسێکی لێهاتووی.

هەر لە درێژەی گەڕانەکەیدا، ئاشنای (فردریک شۆلەر)ی دەنگخۆش دەبێت؛ کە هاودەردی خۆیەتی و بێکەس و وەک و خۆی ئیدی ئاوازی کەمانچەی ئەم و دەنگی زوڵاڵی فردریک یەک دەگرن و گەردونێک لە جوانی دەخولقێنن.

دەبن بە دوو هاوڕێی دڵسۆز، یەکدی بەجێ ناهێڵن و پێکەوە بەدوای “میکا یلا” دەگەڕێن.

لێرەشەوە دیسان ئازارو نەهامەتی زۆر دەچێژن، تا ئەو ڕۆژەی ئەلفرێد خلۆردەبێتە نێو ڕووبار□کەوە و نوقم دەبێت و لەچاوان ون دەبێ؛ فریدریک بەدوایدا خۆی هەڵدەداتە نێو ڕووبار□کە و زۆر دەگەڕێ، بەڵام بێسوود بوو، ئالفێرد نادۆزێتەوە. واهەست دەکات ئالفرێد مردووە و زۆر خەم دەخوات؛ بۆیە بڕیار دەدات بەهەر حاڵێک بووە میکا یلا بدۆزێتەوە و چیرۆکی عەشقی پاکی ئالفرێدی بۆ بگێڕێتەوە؛ پاش ماوەیەک گەڕان و هەوڵدان دەگاتە شارێک و لەسەر جامخانەی دوکانێک وێنەیەکی ئالفرێد دەبینی، فریدریک شاگەشکە دەبێت و خێرا لە هەواڵی ئەو وێنەیە دەپرسێت و دەیبەنە لای کۆشکێکی گەورە، لەوێ بە بینینی ئەلفرێد واقوڕماو دەبێت! لێرەدا نووسەر چیرۆکی گەشتنی ئالفرێد بەم کۆشکە ناگێڕێتەوە، بەڵام ئەوە ئاشکرا

دەکات کە ئالفرێد گەشتەتەوە بۆ دیداری میکایلا و ژینی هاوسەرەتییان پێکهێناوە.

لەم ڕۆمانەدا نەک تەنها جێژ دەبینت، بەڵکوو سەرەکی زۆر کۆمیدیە کە ڕووداوەکانی شتی زەمەنی کۆنی نێو فلمەکانت بیردێنێتەوە و کەسێک کە تەنها توانی ژەنینی هەیە بەڵام ئەو بوێریە کە دەتوانی ڕێگایک بەخۆی بدۆزێتەوە بگات بە ئامانجەکەی.
تۆی کە ئەم بابەتە دەخوێنێتەوە پیویستە بچیت ڕۆمانی کەمانچەژەن بهێنیت و دەست بکەی بە خوێندنەوەی، تا بزانی جێژ لەم ڕۆمانە چەند خۆشە بۆ خوێنەر.

ئامادەکردنی: یوسف اسماعیل عەزیز

گەران مەریوانی..وونبوون لە هوشیاری و بەهودەیی و ئاوەتەکردنی بوون و نەبوون.. ..٣ نزار جاف

(3 ــ 3)
نزار جاف

یەكێك لە ئەركە بنەڕەتییەكان ئەدەب و هونەر، بەرجەستەكرنی سێ بنەمای ژیان و بوونە كە لە"چاكی، رەوا وجوان"ی پێكهاتووە، ئەو بەرهەمە یەدەبی یا هونەری كە هەر یەك لەم سێ بنەمایە یا هەرسێكیان پێكەوە تێدا بەدی نەكرێت، ئەوا ئەو بایەخ و نەرخەی نییە. كەسانی وەك شكسپیر یا دیستوفسكی یا مایاكۆفسكی یا والت وێتمان یا نالی یا عەبدوڵڵا پەشێو، كاتێك بەرهەمەكانیان هەڵدەسەنگێنین، ئەوا دەبینین كە هەمیشە مەبەست و ئامانجێكیان هەبووە و پیامێكیان بە مر□ق گ□یاندووە.

ئەوەی كە جێگەی سەرنجە، یەكێك لە هۆكارە سەرەكییەكانی داهێنان، یاخیبوونە لەو ریتم و شێوازەی كە بۆ ماوەیەك خۆی سەپاندووە بە سەر بەشە جیاوازەكانی ئەدەب و هونەردا، بەڵام، هەموو یاخیبوونێك ئەو یاخیبوونە نییە كە ئێمە ل□ بارەوەی قسەدەكەین. یاخیبوونی مەبەست، یاخیبوونێكە كە شتێكی نوێ بهێنێتە ئاراوە و ئەو سێ بنەمایەی باسمان كرد لەخۆبگرێت. هەرچەندە لێرەشدا دەبێت ئەوەش بڵێین كە شێوازی لەخۆگرتنی ئەو سێ بنەمایە جۆرەكانی جیاوازن و توانا و بلیمەتی ئەدیب یا هونەرمەند لەو ڕووەوە دەردەكەوێت.

گۆران مەریوانی، هەروەك لە بەشی یەكەمی ئەم نووسینەمدا ئاماژەم پیدا، كەسێكی رۆشنبیر و هەمیشە خوولیای خوێندنەوە بوو و، ئیستاش هەروایە، هەر بۆیە هەست بە قووڵییەك و دەوڵەمەندییەك لە هەڵبەستەكانیدا دەكەیت چونكە نووسەر یا شاعیریكی خاوەن رۆشنبیرییەكی بەرفراوان، بیەوێت یا نەیەوێت، ئەوا لە نووسینەكانیدا ئاستی رۆشنبیرییەك دەردەكەوێت و، هەر لە سەرەتاوە، گۆران لە هەڵبەستی"پەنجەرەدا" ئەوەی سەلماند زۆر بەجوانی، هەڵبەتە هیچ كام لەو شاعیرانەی كە لەناوەڕاستی حەفتاكانی سەدەی رابردوو لە چایخانەی قەڵادزییكان دەمناسین، وەك گۆران سەرەنجیان رانەكێشام بەو جۆرە قووڵەش گوێم بۆ نەدەگرتن، رۆژكاریش بۆی سەلماندم كە هەڵ□ نەبووم.

لە هەموو بەرهەمێكی ئەدەبی چ شیعر یا چیرۆك یا رۆمان، بەشێك یا بڕگەیەك یا تەنانەت دێڕێك هەیە كە بە دڵ و ناوكرۆكی بەرهەمە ئەدەبییەكەی دابنێین هەڵبەتە لای رەخنەگران، ئەوە بە "پەڵە زێڕین"ەكە دادن□ر□ت، خۆی لە بەش و بڕگەكانی تر جیا ئەكاتەوە، هەروەك چۆن دڵۆپێك زەیت بكەیتە ناو جامێك ئاەوەوە رێك دیارە و جیاوازە، هەر بۆ نموونە لە هەڵبەستی"شەوێك" فروخ فروخزاد دێڕێ" شەوێك لیوی تینووی من بە سۆزەوە لە ئاگری لێوی تۆدا دەسووتێ"، بە پەڵەی زێڕینی داد□ن□ر□ت یا لە گوڵی خوێناوی عەبدوڵلا گۆراندا ئەوا دێڕی"وەرە تاوێك سەركەرە سەر ڕانم با بگریم بۆ گۆڵێك دۆڕانم" بەو پەڵەی زێڕینە دەژمێردرێت. هەر بەو ئاراستە، سێ هەڵبەستی"پەنجەرە"

و “ئیتر من باردەکەم لێرە” و”گرێ”وەك سێ پەڵەی ناو هەرچی شیعرە کە تا ئێستا گۆران نووسیبێتی، بەڵام ئەگەر ئەگەر پەڵە سەرەکییەکەی نێوانیان دیاری بکەن ئەوا هەڵبەستی”گرێ” خۆی دەس□ پێنێت، سەبارەت بە دێڕی پەڵە زێڕینی هەرچی شیعری گۆران مەریوانییە کە تا ئیستا نووسیوێتی ئەوا بە بۆچوونی من لە هەڵبەستی”گرێ”دایە کە دەڵێت:

” ههڵدەستم و؛

له هه‌ستمدا مردوه.”

هەڵبەتە هۆی ئەم بۆچوونەشم دوایی روون دەکەمەوە.

بۆچی”گرێ” دادەنێم بە”پەڵەزێڕین”ی ناو شیعرەکانی گۆران؟ ئەمە پرسیارێکی سادەیە بەڵام وەڵامەکەی زۆر قووڵە، چونکە ناتوانرێت راستەوخو وەڵام بدرێتەوە وەك هەر پرسیارێك لەسەر بابەتێکی دیار و سادە. گرێ قووڵترین گەشتی گۆرانە نەك بۆ چەند شار و ووڵاتێك یا تەنانەت بۆ ئاسمان و هەسارەکان، بەڵکو بۆ ناو خودی خۆی.

لە شانۆگەری”رێوی و ترێ”ی فیدریکۆ جۆلهیرم، ئیزۆبی بەندە لە دوای ئازاد کردنی بۆ کۆیلایەتی دەگەڕێتەوە، چونکە کەس وەك کەسێکی سەربەست رەفتاری لەگەڵ ناکات، هەڵبەتە هەستکردن بە نامۆیی و ناپەسەندکردنی دەوروبەر بۆ ئیزوب، وای لێکرد کۆیلایەتی لە سەربەستی بە باشتر بزانیت. لە هەڵبەستی”گرێ”دا، گۆران لە ململانێیەکی قوڵە لەگەڵ خودی خۆیدا! هەڵبەتە، گۆران لێرەدا بە دەست شیزوفرینیایەکی فیکری و دەروونی نائاساییەوە دەناڵێنێت، و لە نێوان سادیزم و مازۆخیدا گیری خواردووە! بەڵام ئەو هەرگیز وەك ئیزۆب ناکات و ناگەڕێتەوە کۆت و بەندی رەهەندی فیکری ئاسایی جیهان بەڵکو دژایەتی ئەوەش دەکات دەخوازێت رێبازێکی نوێ تەنانەت گەر پەنجەرەیەکیش بێت لە قووڵایی ماخیدا!

“دەمانچەکەم دەردێنم، بەرامبەری دادەنیشم

جگه‌ره کێشیش نیم تا جگه‌ره‌یه‌ك داگیرسێنم

ڕاسته‌وخۆ ده‌چمه ناو باسه‌که‌وه؛

”ئیدی ته‌واو؛ ....، به جێت دێڵم”

ئەم چوار دێڕە، هەرچەندە وەك دیارە لە شوێنێکی دیاریکراودا روودەدات، کە زێتر وەك ژوورێکە، بەڵام، کاتێك لە وەی کە گۆران دەێڵێت و وەبیرهێنانەوەی خودی گۆران، ئەوا دەبێت بزانین کە دووچاری جیهانێکی پڕ لە دژایەتی و ئاڵۆزی چوون بە ناخدا، دەبینەوە.

ئەوەی دەمانچەکە دەردێنێ و ئەوەیشی کە بەرامبەر ئەو دەمانچەی دانیشتووە و چاوەڕوانی لە دەستدانی ژیانێتی، هەر گۆرانە! لەمەشدا گۆران لە رووی فیکری و دەروونییەوە پێش شاکارەکەی ئەلبرتۆ

مەرافیا"من و ئەو" دەكەوێتەوە، "من"ەكەی مەرافیا خودی خۆیەتی بەڵام "ئەو"ەكەی ئامەری نەرێتییەتی، بەڵام گۆران هەردوو كەسایەتیی هەڵبەستەكەی خودی خۆیەتی!

گۆران لەم دووفاقییەی كەسایەتیدا لە هەڵبەستەكەیدا، نابێت بە دوو ڕەهەندی خێر و شەڕی دابنێین، ئەوەی كە پتر سەرنج رادەكێشێت، هەردوو كەسایەتییەكە هاوتای یەكدین، چ لەڕووی پۆزەتیفەوە یا لە ڕووی نێگەتیفەوە، هەرچەندە گۆران هەوڵ دەدات كار لە مێشكی خوێنەر بكات كاتێك لە بیروپێشچوونێكی درامیدا لە هەڵبەستەكەدا دەڵێت:

" بەرامبەری دادەنیشم؛
یاری بە دەمانچەکەم دەکەم
چاویش لەو ناتروکێنم
ڕەنگی دەپەڕێ
تەی لە گەرویدا ویشك دەبێ"

ڕووبەڕووبوونەوەی مرۆڤ لەگەڵ خودی خۆیدا و، هەوڵدان بۆ دوواندنی خۆ، داهێنانێكی مەریوانی نییە، بەڵكو مرۆڤ هەر لە سەرەتای مێژووە خەریكی دوواندنی خود و دەوروبەرەتی و، لەگەڵ بەرجەستەبوونی ڕۆڵی ئایین ئەوا دوواندنی خود پتر پەرەی سەند بەتایبەتی كاتێك بابەتی "تەسەووف"و'عیرفان"لە هزری ئایینیدا هاتنەئاراوە و، ئەم شێوازەش لە شیعری ڕۆژهەڵاتیدا ڕەنگی داوەتەوە و گەر تەماشای موزەفەرە ئەلنەواب بكەین لەم شیعرەی خوارەوەدا ئەوا دەبینین هەوڵە دواندنی یەزدان دەكات بۆ مەبەستی دۆزینەوەی ڕاستییەكان:

"ئەوا من ڕووخسارم بۆ ئاسمانەكانت بەرزدەكەمەوە
بەڵام هیچ نابینم
كەچی تۆ دەمبینیت
چونكە من ئێستا نابینام..!
ئایا كەسێك دەبینیت كە تۆ نایبینیت؟"

ئەم جۆرە دواندنە دەروونییە كە دەوروبەر دەهێندرێتەئاراوە بۆ دەوڵەمەندكردنی هەوای درامی هەڵبەست لای شاعیر، گۆران لە گرێدا دەستی لێ هەڵگرتووە و تەنها پشتی بە جیهانی خودی خۆیەتی و بەس!

گۆران كە ڕووبەڕووی خۆ دەبێتەوە و هەڕەشەی نەمان لە خۆی دەكات، هەروەك "مەنسوری حەللاج" وایە كاتێك دەڵێت:

"منم شەیدا و ئەویشی شەیدای منم"، هەرچەندە لێرەدا دەبێت ئاماژەش بەوە بدەین كە حەللاج لەو جۆرە دوواندنە دەروونییەدا، پەروەردگار بەرامبەر خۆی دادەنێت و خۆی و خوا بە یەك دادەنێت، كەچی گۆران لەم هەڵبەستەدا و، ئەویش جێگەی تێڕامانە، هەردوو لایەنەكە بۆ خۆی دەزانێت دەخوازێت لەناو خودی خۆیدا نهێنی بوون و نەبوون و ڕازەكانی ژیان بزانێت.

بەڵام، بە زۆتر تێگەیشتن و چوونە ناو ناخی مەبەستی شاعیرەوە ئەوا دەبێت لەم هەڵبەستە یەکجار ئاڵۆزەی گۆراندا زۆر بە ئاگا و وریا بین، چونکە ئەگەر لەسەر رووکەش و شێوە واتاکان وەربگرین ئەوا هەر مەبەستەکەی ناپێکین و جوانی لێ تێناگەین چونکە ئەم هەڵبەستە چەند جیهانێکی جیاواز، گۆران لەم هەڵبەستەدا زۆر جیهان و ئاراستەی دژ بە یەکی تێکەڵ کردووە، هەروەك چۆن بیرمەند"رایمەت رایش" لە کتێبە"چالاکی سیکسی و ململانێی چینەکان" بۆ گەیشتن بە مەبەستی پشت بە دوو ئاراستەی جیاواز دەبەستێتەوە، کە بریتین لە مارکسیزم و زانستی شیکردنەوەی فرۆیدی، تا یاسایەکی بنەڕەتی بۆ دروست بکەن کە سیفەتی گشتگیری لە خۆی بگرێت، گۆران ئاراستەی دەروونی قووڵ و ئاراستەی ریالیزمی کە نقوومە لە بیر و هزرێکی بێ سنوور لەم هەڵبەستەدا دەگرێتە بەر بۆ گەیشتن بە لۆجیکیکی ئارام بەخش، هەڵبەتە ئەوەی جێگەی سەرنجە هەردوو ئاراستەکە لە قووڵایی ناخی خودی گۆراندایە، بەمەش گۆران پتر سەرنج رادەکێشێت کە شێوازەکەی وەك دیمەنی دەرەکی لە شێوازی سۆفی گەرانی سوننی و عاریفگەرانی شیعە دەشوبهێت، چونکە ئەوانە بڕوایان بە "وحدة الوجود"ە واتە یەکێتی بوون، و هەروەك چۆن لەمەوبەر لە بڕگەیەکی شیعری حەللاج ئاماژەمان پێیدا. لەمەش زۆتر، گۆران لەم هەڵبەستەدا بەرپەرچی ڕێبازی فەلسەفی دیکارت دەداتەوە و تەنها رازی نابێت بە"من گومان دەکەم کەوتەم من بوونم هەیە"، بەڵکو دەچێتە قووڵایی گومانەوە و لەوەشەوە دەماندوێنێت و بابەتەکان روون دەکاتەوە.

گۆران دەڵێت:

" ئەوە کە فێر نییە کەسێ بەرپەرچی بداتەوە
ئەوە کەسێ زات ناکا
قسەی پێ ببڕێ، یان شتێکی بۆ ڕوونبکاتەوە
هەمیشە سەرکردە بووە، هەمیشە ڕابەر
دەمانچەکەم ڕاناوەشێنم وێنەی گاگنستەرە ئامریکییەکان
جگەرە کێشیش نیم تا دووکەڵی جگەرم؛
بکەم بە ڕووخساریدا،
نە دوودڵم؛ نە پەرێشان.
لە پێ دوو گوولـــلە ناڵە دەکا
ئەوە کە هەمیشە سەردار بووە،
بڕوا ناکا"

ئەو کەسەی گۆران لەم هەڵبەستە وەسفی دەکات بەوەی "فێر نییە کەس بەرپەرچی بداتەوە" و"کەسێ زات ناکا قسەی ببڕێ، یان شتێکی بۆ روون بکاتەوە" و"هەمیشە سەرکردە بووە، هەمیشە رابەر"، ئەم کەسە رەهەند یان لایەنی دەروونی قووڵی مرۆڤە کە گۆران ناخی خۆی کردۆتە

تاقیگەیەکی لیکدانەوە بۆ لە نزیکەوە ناسینی، ئەوەیشی دەمانچەکەی بە دەستەوەیە بە هەمان شێوە، رەهەند یان لایەنی واقیعی کاڵ و کرچی مرق□ ک□ گۆران خۆی بۆتە ئەکتەری نواندنی!

گۆران بەردەوام دەبێت لە نمایشە دەروونییە فیکرییە فەلسەفیییە ریالیزمە بێهودەییەکەی و دەڵێت:

” من فوویەك لە لوولەی دەمانچەكەم دەكەم؛
هەڵدەستم؛
دڵنیام بۆ ئەبەد لە دڵمدا دەیكوژم
دڵنیام لەسەر خاكی ڕۆحمدا نایهێڵم
جارێكی تر قامكی زیارەتی بەردی؛
دوورگە پەرشوبڵاوەكانی گیانم ناكا
لێوی ئیدی بۆ ئەبەد لێوم ماچ ناكا
هەڵدەستم و؛
لە هەستمدا مردوە.
هەڵدەستم و؛
لە لەشمدا دوژمنێكی هەڵهاتووە
دەمانچەكەم دەكەمەوە بەر پشتێنەكەم
خوێن لە هەردوو چاویەوە فیچقە دەكا
بە جێی دێڵم تا بۆ خۆی وەك دەعبایەك بـــ...، بـــ..............،
دەڕۆم،
دەرگاكەش داناخەم”

ئەم بڕگەیە، بەتایبەتی سەرەتاکەی کە دەڵێت:” من فوویەك لە لوولەی دەمانچەكەم دەكەم”، هەموو دەزانین فووکردن لە لوولە دەمانچە هەروەك لە فیلمی کاوبۆیدا بینیومانە، دوای تەقەکردنە، هەربۆیە یەکەم بیرۆکە کە لە مێشکماندا جێگیربێت، ئەوەیە کە تەقەی لە بەرامبەرەکی کرد بێت، کەچی گۆران بە ئاراستەیەکی یەکجار جیاواز دەڵێت:” دڵنیام بۆ ئەبەد لە دڵمدا دەیكوژم.. دڵنیام لەسەر خاكی ڕۆحمدا نایهێڵم… جارێكی تر قامكی زیارەتی بەردی…. دوورگە پەرشوبڵاوەكانی گیانم ناكا… لێوی ئیدی بۆ ئەبەد لێوم ماچ ناكا”، دڵنیایی لە وەی کە دەیکوژێت واتـە هیچ رووی نەداوە و، تەنانەت تەقەش نەکراوە و، هەروەها دڵنیایی لەوەی کە لەسەر خاکی روحیدا نایهێڵێت، ئەوە دەردەخات کە شاعیر تەقەیەکی گرنگتر و کاریگەرتری کرد بێت لە”رەهەندە”بەرامبەرەکەی کە ئەویش هەڵوێست وەرگرتن بە دەرچوون لە کۆتی و بازنەی ئەو رەهەندە بەتایبەتی کە گرنگترین و پڕ واتا ترین دێڕی شیعری کە لە سەرەتا ئاماژەمان پێیدا و بە پەڵە زێڕینی شیعریمان دانا، دەڵێت:

” هەڵدەستم و؛

لە هەستمدا مردوە.”
هەڵدەستێت، هەروەك ئەوەی رابێت لە خەو و، دڵنیا بێت لەوەی كە رەهەندە دەروونییەكەی لە هەستیدا مردووە! بەڵام هەڵساندنەكەیشی وەك رابوون و راپەڕاندنێكی نائاساییش دەژمێردرێت و، گۆران لەم دێڕەدا پەیامی سەركەوتنی بەسەر خۆیدا رادەگەیەنێت، بەڵام كام خودە؟ خودە دەروونییەك كە بە ئازادكردن یا بە رێپێدانی ئەوا رووبەڕووی گۆرانێكی نەگەتیف دەبینەوە. ئەم چەند ووشە كەمە بێهودەیی و ریالیزم و فەنتازیا و سوریالیزم تێكەڵ بە یەك دەكات!
هەڵبەتە دەبێت ئەوەش بڵێم كە چەند ووشە دێڕە شیعرێكی شاعیری ئێرانی”تورج نیگەهبان”م وەبیر دێنێتەوە كە واتایەكی فەلسەفی زۆر قووڵی هەیە كە دەڵێت:
“ژیان سەرەنجامی نەبوونە
چڕینی سروودێكی ناتەواوە”
هەڵبەتە، گەرچی لای نیگەهبان پتر رەهەندە فەلسەفییەكی كیركەگارد و سارتەر دەبینینەوە بەڵام لای گۆران لەو چەند ووشە كەمەدا رووبەڕووی رەهەندی بێهودەیی و ریالیزم و فەنتازیا و سوریالیزم، دەبینەوە. بەڵام سەیر لەوەدایە كە جارێكی تریش گۆران یاری بە ووشەو و ئاراستە واتا دەكات كاتێك بە هەڵسانەكەی دەگەڕێتەوە و ئەوەی كە لە هەستیدا مرد، ئەمجارە بە”دوژمنەكەی هەڵاتووی”لە لەشیدا، دادەنێت و، نەك ئەوەندە و بەس بەڵكو زیاتریش لەوە دەڕوات كاتێك دەگاتە لووتكەی بێهودەیی كە دەڵێت:
” دەمانچەكەم دەكەمەوە بەر پشتێنەكەم
خوێن لە هەردوو چاوییەوە فیچقە دەكا”
دەمانچەكە بۆ ئەوەی تەقەی پێ بكات دەیگەڕێنیتەوە بۆ پشتێنەكەی بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا خوێن لە چاوی رەهەندە دەروونییەكەی فیچقە دەكات!
دوای ئەو هەموو ململانێ و بەگژیەكداچوون و ئاڵۆزی و ئاویتەكردنی واتاكان، شاعیر دەڕوات بەبێ ئەوەی دەرگاكە دابخات، بە راشكاوانە رادەگەیەنێت:
” لەدەرەوە،
بۆ یەكەمجار؛
هەست بە ئازادی خۆم دەكەم.”
ئەو ئازادییە مایەی لەناوبردن و بەزاندنی رەهەندی چەوتی دەروونییە كە گەورەترین دوژمنی مرۆڤایەتی و شارستانییەت و هەموو شتە باشەكانی جیهان و ژیانە!
دوا تێبینیم بەر لەوەی كۆتایی بەم نووسینە دووررودرێژەم بەم ئەوەی؛ گۆران مەریوانی گەرچی وەك پاڵەوانێكی چالاكە لە بواری

سیاسی وفیکری و دەروونی و کۆمەڵایەتییەوە بەڵام لە بواری ئافرەت و غەزەلدا، هیچ ڕۆڵێکی نییە، هەڵبەتە من وەك خۆم، بە هۆی پێوەندیم بە گەرانەوە لە ماوەیەکی زۆر هەستیاری ژیانیدا، دەزانم کە ئافرەت لە ژیانیدا هەبووە و، بەتایبەتی لەدوا ساتەکانی بەجێهێشتنی بۆ کوردستان و، من بۆ خۆم شایەتی حاڵی ئەوە بووم، بەڵام نازانم بۆ هەموو بابەتێك لە شیعریدا رەنگی دایەوە جگە لە ئافرەت و غەزەل؟!

گرنگیدان بە بەرهەمەکانی “ئینگمار بێرگمان” و سینەمای سوید لە فێستیڤاڵی فیلمی “دهۆک”

مەنسوور جیهانی

وردبوونەوە و گرنگیدان بە بەرهەمەکانی “ئینگمار بێرگمان”، دەرهێنەری دیار و کاریگەری دانەری سویدی و براوەی چوار خەڵاتی ئۆسکار لە نۆهەمین خولی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی “دهۆک” بەڕێوەچوو.

نۆهەمین فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی “دهۆک” Duhok بۆ یادی “یەڵماز گۆنای” Yılmaz Güney دەرهێنەری بەناوبانگی براوەی خەڵاتی چڵە خورمای زێڕینی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی “کان” لە فەڕەنسا (١٩٨٢) و بە ئامادەبوونی دکتۆر “عەلی تەتەر” پارێزگاری دهۆک، دکتۆر “سالار عوسمان” بریکاری وەزیری رۆشنبیری و هونەری حکومەتی هەرێمی کوردستان، “ئەمیرعەلی محەمەدتاهیر” سەرۆکی فێستیڤاڵی نێونەتەوەیی فیلمی “دهۆک”، کۆنسولی وڵاتی هیندستان لە هەرێمی کوردستان، “شەوکەت ئەمین کۆرکی” بەڕێوەبەری هونەریی ئەم فێستیڤاڵە، “عەباس غەزالی” کەسایەتی چالاکی ڕۆشنبیری، ئەندامانی دەستەی ناوبژیوانی بەشی پێشبڕکێی “سینەمای جیهان” و بەشی کێبڕکێی “سینەمای کوردی”، سینەماکارانی ئامادەبوو لەم بۆنە و رووداوە

سینەمایيه و هۆگران و تامەزرۆیانی هونەری سینەما، به نمایشکردنی فیلمی سینەمایی "بووکی باران" The Rain Bride لە دەرهێنانی "حوسێن حەسەن" و بەرهەمهێنانی هاوبەشی "مەحمەد ئەکتاش" و "محەمەد موحسین" و به دەورگێڕانی "شیلان دووزدبان" Şilan Düzdaban، "حوسێن حەسەن" و "بێنگین عەلی" لە هۆڵی "کۆنگرە"ی زانکۆی دهۆک لە شاری دهۆک لە هەرێمی کوردستان کرایەوە.

سینەما ئامرازێکی زۆر گرنگە بۆ کاریگەری دانانی فیکری و کولتووری

لە سەرەتای ئەم ڕێوڕەسمەدا، "ئەمیرعەلی محەممەد تاهیر" سەرۆکی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "دهۆک" گوتی: مایەی خۆشحاڵییەکی گەورەیە کە نۆیەمین فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "دهۆک" بەڕێوە دەبەین و پیرۆزبایی بۆ هەموو هونەرمەندان و بەتایبەتیش سینەماکاران دەکەم. لە هەلومەرجی سەخت و دژواری ناوچەکەدا، ڕاگرتنی ڕووداوە ڕۆشنبیری و هونەرییەکان ڕووداوێکی ناخۆشە و بە پێچەوانەوە پشتیوانیکردنیان، وەک فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلم، لەم ڕۆژگارەی ئەمەدا پەیامی تایبەتی خۆی هەیە. سینەما ئامرازێکی زۆر گرنگە بۆ کاریگەریی دانانی فیکری، کولتووری و زیرەکیه و دەوری ئەو لە گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتی و کولتوورییەکان حاشا هەڵنەگرە. فێستیڤاڵ دەرفەتێکی زۆر باشە بۆ کۆبوونەوەی سینەماکارانی کورد و بیانی لە تەنیشت یەکدی، بۆ ئەوەی کە زیاتر لەمە یەکتری بناسن و لەو کاتە و کۆبوونەوانەدا که هەیانه؛ بیروڕا و بیرۆکە نوێیەکانیان بخەنە ڕوو. لە ڕاستیدا فێستیڤاڵەکە، پردێکە لە نێوان کولتوور و

هونەرەکەیاندا.
هەروەها گوتیشی: بابەت و تەوەری ئەم خولەی فێستیڤاڵەکە، کۆچبەرییە. بەهۆی کێشە و گرفتەکان، لێک تێنەگەیشتن و شەڕە جۆراوجۆرەکانی ئەم دونیایە؛ ژمارەیەکی زۆر لە خەڵکی، شوێنی ژیان و نیشتەجێبوونیان بەجێهێشتووە و پەنایان بۆ شوێنە ئارامەکان بردووە. ئەو قەیران و کارەساتانەی کە خەڵکی ڕووبەڕوویان دەبنەوە، پرسێکی گرنگی مرۆڤایەتییە کە لە ڕێگەی سینەما و ئەو فیلمانەی کە بەرهەم دەهێنرێن و لە فێستیڤاڵدا نمایش دەکرێن، بۆ سەرتاسەری جیهان دەگوازرێنەوە.
سەرۆکی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "دهۆک" لە کۆتاییدا جەختی لەوە کردەوە: هەروەک ساڵانی ڕابردوو سینەمای یەک وڵات میوانی ئەم فێستیڤاڵەیە و ئەمساڵیش میوانداری سینەمای وڵاتی سوید دەکەین. سوید خاوەنی سینەمایەکی زۆر گرنگ، بەهێز و کاریگەری دانەرە و هەروەها سینەماکارانی بەناوبانگی بە سینەمای جیهان ناساندووە. لە تەنیشت ئەمانەدا، وڵاتی سوید گرنگییەکی تایبەتی بە مافەکانی مرۆڤ و بنەماکان و پرەنسیپ و داب و نەریتی دیموکراسی دەدات و ژمارەیەکی زۆر لە کوردەکانیشی لە خاکی خۆیدا داڵدە داوە.

ژیانی خەڵکی کوردستان توانای ئەوەی هەیە کە ببێتە فیلمێکی سەرکەوتووی هۆلیوودی

لە درێژەی ئەم مەراسیمەدا، دکتۆر "عەلی تەتەر" پارێزگاری دهۆک گوتی: بەخێرهاتنی هەموو هونەرمەندان و میوانانی خۆشەویست دەکەم؛ دهۆک، پارێزگایەکە ژیانێکی ئاشتەوایی و ئارامی تێدا درێژەی هەیە و هیوادارم ببێتە سەرچاوەی هونەر و پشتگیریی هونەرمەندان لە هەرێمی کوردستان و پاڵپشتییان بکات و لە ڕێگەی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "دهۆک"ەوە پەیامی خۆی بۆ سەرتاسەری جیهان بگوازێتەوە. سوپاسی "مەسرور بارزانی" سەرۆکی حکومەتی هەرێمی کوردستان دەکەین کە بە شێوەیەکی بەردەوام ئامۆژگاری و جەختمان لەسەر دەکاتەوە بۆ پاڵپشتی کردنی هونەرمەندان و لە ماوەی ئەم چەند ساڵەشدا بە باشی و دڵسۆزانە پاڵپشتی لە هونەر و هونەرمەندانی پارێزگای دهۆک کردووە.
هەروەها وتیشی: دوای هێرشی داعش بۆ ناوچەکە لە ساڵی 2014، بڵاوبوونەوەی نەخۆشی کۆرۆنا و هەروەها بڕینی بودجەی هەرێمی کوردستان؛ زۆر پرس و کێشە بۆ ئەمە سەریهەڵدا. بەڵام خۆشبەختانە فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "دهۆک" چالاکییەکانی خۆی ڕانەگرت و ئەم چرا هونەرییە نەکووژایەوە.
پارێزگاری دهۆک لە درێژەی قسەکانیدا ئەوەشی زیاد کرد: بەخێرهاتنی

سینەماکاران و میوانە تایبەتەکانی وڵاتی سوید دەکەم کە لە فێستیڤاڵەکەدا ئامادەن و هیوادارم کە پەیوەندی سینەماکارانمان ڕۆژ بە ڕۆژ لەگەڵ وڵاتانی جیاواز و هەموو ساڵێک بە وردبوونەوە و گرنگیدان بۆ سینەمای یەک وڵات بەهێز بکرێت و لەم ڕێگایەدا ئەزموون گەلی نوێ بەدەست بهێنن. ئێوە هەمووتان ئاگادارن، ئەوەی کە لە ڕێگەی هونەری سینەما بۆ جیهان دەگوازرێتەوە و ئەو کاریگەرییەی کە لەسەر کۆمەڵگا هەیەتی، لە هیچ کەسێک شاراوە نییە. ئەو چیرۆک و کارەساتانەی کە بەسەر خەڵکی کوردستاندا هاتووە، هەر کامە بۆ خۆیان، یەک بەرهەمی سینەمایییە. ژیانی ئەو کەسانەی کە لە کوردستان ژیاون، توانایی ئەوەی هەیە کە ببێتە فیلمێکی سەرکەوتووی هۆلیوودی؛ بەڵام بەداخەوە بە هۆکارگەلی جۆراوجۆر تا ئێستا ئەمە ڕووی نەداوە.

دکتۆر "عەلی تەتەر" لە کۆتایی قسەکانیدا جەختی کردەوە: تەوەری ئەمساڵی فێستیڤاڵەکە، کۆچبەرییە. ڕەنگە هەندێک کەس هەرگیز بۆ یەک جاریش ئەزموونی کۆچیان نەکردبێت، بەڵام ئێمە دووجار یان زیاتر ئەوەمان ئەزموون کردووە. بەداخەوە ئێمە تەنانەت بە شێوەی گروپیش بە زۆر و ناچاری کۆچمان کردووە؛ ئەگەر هەندێک کۆمەڵگە بە شێوەی هەزاران کەس، بە زۆر کۆچیان کردبێت، ئێمە بە شێوەی ملیۆنان کۆچمان کردووە. هەر لەبەر ئەم هۆکارەش، ئێمە بە باشی ئاگاداری پرس و کێشەکانی پەنابەران و ئاوارەکانین و یارمەتی و هاوکاریان دەکەین. لە دوای تێپەڕینی ئەو هەموو ساڵە و ئەو گۆڕانکاریانەی کە لە ژیانی ئێمەدا هاتۆتە ئاراوە؛ بەداخەوە ئەم دیاردە نەگبەتیە هەروەک خۆی بەردەوامە و تا ئەم ساتە، کێشە بنەڕەتییەکانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست چارەسەر نەکراون. لە هەرێمی کوردستان و لە پارێزگای دهۆک، جێگای سەربەرزی و شانازییەکی گەورەیە بۆ ئێمە کە تا ئەم ساتە، زیاتر لە نیو ملیۆن لە خوشک و براکانمان بە ناچاری لە شوێنە جیاوازەکانی عێراقەوە هاتوون، لەوانە؛ شنگال، دەشتی نەینەوا، ئەنبار، باشووری عێراق و شوێنەکانی دیکەی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست پەنایان بۆ ئێرە هێناوە و ئێستاکە لێرە دەژین و ئێمەش بە ڕوویەکی کراوە و هزر و عەقڵێکی ئارام میوانداری لەوان دەکەین. ئێمە لە ڕێگای بەڕێوەبردنی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "دهۆک" و بەرهەمهێنانی فیلم و بەرهەمە سینەمایییەکان دەمانەوێت کە پەیامی ئاشتی، ئاشتەوایی، ئارامی، خۆشەویستی، سۆز، میهرەبانی، چارەسەرکردنی کێشەکان، ژیانێکی ئاشتەوایی و ئارام و هتد بۆ جیهان بگوازینەوە.

سینەما ڕۆشنبیری، داهێنان و جوانییە

لە بەشێکی دیکەی ڕێوڕەسمی کردنەوەی نۆهەمین فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "دهۆک"، دکتۆر "سالار عوسمان" بریکاری وەزیری ڕۆشنبیری (فەرهەنگ و هونەر)ی حکومەتی هەرێمی کوردستان ڕایگەیاند: پێم وایە سینەما ڕۆشنبیری، داهێنان و جوانییە. سینەما هونەرێکی کۆمەڵایەتی و کولتوورییە؛ هەر لەبەر ئەم هۆکارە ئێمە لە سینەمادا کۆمەڵگا جیاوازەکان بۆ هەموو خەونەکان و پارادۆکس و کێشەکانیانەوە دەبینین. هەر بەرهەمێکی سینەمایی لە خۆیدا پەیامێک بۆ ئێمە دەگوازێتەوە کە کۆمەڵگا بەرەو ڕووناکی، ڕۆشنایی و جوانی ڕێنمایی دەکات.

ئەو هەروەها گوتی: لە لایەن وەزارەتی ڕۆشنبیری (فەرهەنگ و هونەر)ی حکومەتی هەرێمی کوردستان، پشتیوانی خۆمان بۆ بەڕێوەبردنی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "دهۆک" ڕادەگەیەنین. ئێمە لەم کاتەی ئێستادا، لە قۆناغ و دۆخێکی هەستیاردا بەسەر دەبەین؛ ئێمە کارەسات و تاوانەکانی وەک ئەنفال، کیمیابارانی هەڵەبجە، کۆچی زۆرەملێی کوردەکان و چەندین پرس و کێشەمان تێپەڕاندووە. هەر لەبەر ئەم هۆکارە، داوا لە سینەماکاران دەکەین کە لە بەرهەمەکانیاندا مامەڵە لەگەڵ ئەو کارەسات و خەمە قووڵانەدا بکەن و پیشانی کۆمەڵگاکەی خۆیان و جیهانیان بدەن. هیوادارم سینەمای نیشتمانی بۆ کوردستان کاریگەری دانەر بێت؛ چونکە کەڵکەڵە و نیگەرانییەکی زۆری هەیە و ڕووبەڕووی مەترسییەکانی دەوروبەریش دەبێتەوە و دەیەوێت هەنگاو بنێتە ناو ئایندەیەکی رووناک و گەشاوە.

گرنگیدان بە بەرهەمەکانی "ئینگمار بێرگمان" و سینەمای سویدی

بەپێی نەریتی هەر خولێکی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "دهۆک"، سینەمای یەک وڵات وەک وڵاتی گرینگ و وردبوونەوە لە فیلمەکانی لە ڕۆژانی فێستیڤاڵەکەدا بەشداری دەکات. لە ڕاستیدا، یەکێک لە ئامانجە سەرەکییەکانی فێستیڤاڵەکان ئاڵوگۆڕی کولتووری و دروست کردنی پردەکانە بۆ پەیوەندی و پەیوەستکردنی سینەماکارانی ناوخۆیی لەگەڵ سینەماکارانی بیانی. سوید خاوەنی سینەمایەکی باڵادەست و پێشکەوتنخوازە کە ئەمە دەتوانێت ڕێگەیەکی زۆر باش بێت بۆ کەڵک وەرگرتن لە سینەمای سویدی. بەم پێیە، سوید بۆ هەڵبژاردنی کۆمەڵێک لە فیلمە بەرچاوەکان لە نۆهەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی دهۆکدا، دەبێتە وڵاتی مەکۆ و ناوەندی.

لە نۆهەمین فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "دهۆک"دا، لە بەشی "نمایشکردنی تایبەتی سینەمای سوید" ٩ فیلمی درێژ دەچنە سەر پەردە، لەوانە؛ فیلمی "پێرسۆنا" Persona و "قەیران" Crisis لە

دەرهێنانی "ئینگمار بێرگمان" Ingmar Bergman، فیلمی سینەمایی "کۆتایی ڕەوێن" Raven’s End لە دەرهێنانی "بۆ ویدەربێرگ" Bo Widerberg، "چەند گۆرانییەک لە نهۆمی دووەم" Songs from the Second Floor و "چیرۆکی خۆشەویستی سویدی" A Swedish Love Story لە دەرهێنانی "ڕۆی ئەندەرسۆن" Roy Andersson، فیلمی "چوارگۆشە" THE SQUARE و فیلمی سینەمایی "یاری" Play لە دەرهێنانی "ڕۆبێن ئۆستلەند" Ruben Oslund، فیلمی سینەمایی "مایا نیلۆ" Maya Nilo لە دەرهێنانی "لوویسا سیرێن" Lovisa Sirén، فیلمی سینەمایی "کچان" Daughters لە دەرهێنانی "جێنیفەر مالمکویست" Jenifer Malmqvist.

هەروەها مێزگرد و پانێلێک لەژێر ناونیشانی "سینەمای سویدی: لە ئینگمار بێرگمانەوە بۆ ڕۆبێن ئۆستلەند" لەم خولەی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی دهۆکدا لە لایەن "فرێدی ئۆلسۆن" Freddy Olsson بۆ گفتوگۆ کردن لەگەڵ بەڕێوەبەری پانێلەکە پرۆفیسۆر "ماگنۆس بارتاس" Magnus Bärtås بەڕێوەچوو.

ئەندامی باوەڕپێکراوی خەڵاتەکانی ئسکرین "ئاسیا پەسیفیک"

فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "دهۆک" ئەندامی باوەڕپێکراوی ڕەوەسمی پێشکەشکردنی خەڵاتەکانی ئسکرین "ئاسیا پەسیفیک" ناسراو بە "ئۆسکاری ئاسیا" APSA لە وڵاتی ئۆستوڕالیایە و لە ئاستی وڵاتی عێراقدا بەرهەمە سینەمایی و بەڵگەفیلمەکان بەم ڕووداوە گرینگە سینەمایییە دەناسێنێت.

لە لایەن ئەندامانی لێژنەی دادوەرانی بەشی پێشبڕکێی "سینەمای کوردی"ی ئەم فێستیڤاڵەوە تەندیسی گۆڵا مەویی زێڕ و زێو، لەوحەی فەخری و خەڵاتی 10 هەزار دولاری بۆ باشترین فیلمی سینەمایی، خەڵاتی 5 هەزار دولاری تایبەتی ئەندامای لێژنەی دادوەران بۆ باشترین دەرهێنانی فیلمی سینەمایی، خەڵاتی 4 هەزار دولاری بۆ باشترین سیناریۆی فیلمی سینەمایی، خەڵاتی 3 هەزار دولاری بۆ باشترین ئەکتەری پیاو، خەڵاتی 3 هەزار دولاری بۆ باشترین ئەکتەری ژن، خەڵاتی 5 هەزار دولاری بۆ باشترین بەڵگەفیلم، خەڵاتی 8500 دولاری بەڕێوەبەرایەتی گشتیی ڕۆشنبیری و لاوانی دهۆک بۆ باشترین کورتە فیلم بۆ پشتیوانی لە سازکردنی پڕۆژەی نوێ دەرهێنەری ئەم بەرهەمە، خەڵاتی 10 هەزار دولاری تایبەتی ئەندامای لێژنەی دادوەران بۆ باشترین کورتە فیلم کە لە ناوچەی بادینان بەرهەمهاتووە، خەڵاتی 10 هەزار دولاری پارێزگاری دهۆک بۆ باشترین فیلمی سینەمایی فیلم کە لە ناوچەی بادینان بەرهەمهاتووە، خەڵاتی 4 هەزار دولاری یەکێتی نووسەرانی کورد بۆ باشترین فیلمی کوردیی کە

لە دەرەوەی سنوورەکان سازکرابێت و هەروەها خەڵاتی 3 هەزار دولاری ئەنستیتۆ "گۆتە"ی ئەڵمانی بۆ باشترین بەڵگەفیلمی کورت پێشکەش دەکرێت.
فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "دهۆک" بە سەرۆکایەتی "ئەمیر عەلی محەمەد تاهیر" و بە دەرهێنانی هونەری "شەوکەت ئەمین کورکی" بە یادی سینەماکاری هەرمانی کورد "یەڵماز گۆنەی" Yılmaz Güney دەرهێنەری براوەی خەڵاتی گەورەی "چڵە خورمای" فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "کان"ی فەڕەنسا (1982) و بە مەبەستی پردی پەیوەندی نێوان دەرهێنەرە کوردەکان و سینەماکارانی سەرتاسەری جیهان و هەروەها ڕەخساندنی ئاڵوگۆڕی کولتووری نێوان نەتەوەکانی دنیا دامەزراوە.

نۆیەمین خولی ئەم فێستیڤاڵە تایبەتە بە بابەتی "کۆڕەوی" و بە نمایشی ٩٧ بەرهەم، لە چوارچێوەی فیلمە بەیندە سینەماییەکان، کورتە فیلم و بەڵگەفیلمەکان لە چەندین بەشی پێشبڕکێی و دەرەوەی پێشبڕکێی لەوانە: بەشی پێشبڕکێی "سینەمای جیهان"، واتە: 9 فیلمی بەندی سینەمایی، ٨ بەڵگەفیلم و ١١ کورتە فیلم، بەشی پێشبڕکێی "سینەمای کوردی"، واتە: ٥ فیلمی بەندی سینەمایی، 6 بەڵگەفیلم و 15 کورتە فیلم، بەشی "ڕوانینێک بۆ سینەمای جیهان"، واتە: ٦ فیلمی بەندی سینەمایی، 4 بەڵگەفیلم و ٣ کورتە فیلم، بەشی "پانۆڕامای سینەمای کوردی"، واتە: ١٩ کورتە فیلم، بەشی "نمایشی تایبەت بۆ سینەمای سوید" ٩ فیلمی بەندی سینەمایی و هەروەها بەشی "نمایشی تایبەت بۆ سینەما" ١ فیلمی بەندی سینەمایی و ١ بەڵگەفیلم لە ڕۆژانی ١ تا ٨ی دیسەمبەری ٢٠٢٢
ڕۆژی 22ی نۆڤەمبەری 2021 لە هۆڵی "کۆنگرە"ی زانکۆی دهۆک ، کۆمەڵەی سینەمایی "دهۆک مۆڵ" لە شاری دهۆک لە هەرێمی کوردستان بەڕێوەدەچێت.

بۆ زانیاریی زیاتر:
http://www.duhokiff.com/
/https://www.facebook.com/duhokiff

دوو جیهـــان.. شیعـــری \ نەوزاد بەندی

کە بە پاتەی دڕاوەوە ،
ها تنە خوارێ ..
بە سپۆنسەری چەند داگیرکەر و
زۆردارێ ..
دوو جیهانتان لە هەرێمێکا دروست کرد ..
جیهانێکیان تاریک ،
بێ ئاو و کارەبا ..
وێران ..قەڵ□ باڵغ ..داڕوخاو ..
پڕ لە سواڵکەر و بێ لانە ..
بە هاوین گەرم
بە زستان سارد ..
کە بێجگە لە نرخی مر□ق ،
هەر چی کاڵا یە گرانە
پڕ لە بێ ئیش
پڕ دەسگێڕ و عەرەبانە ..
پڕ لە پاشەکەوتی موچە و موچە بڕین
زیندانێکی پڕ زیندانە ..
لە ژێر باری قورسی کرێ و دوکەڵ و کاڵای بەسەرچوو .. پۆلیس و
باج و بێگاری و ڕێگری و
چندەها جۆری سەرانە ..
خاڵی لە ژیان و لە جوانیی ..
ئەم جیهانەتان دا بە خەڵک ..
جیهانێکی تر ، ڕوناک و پڕ لە کۆشک و
لە تاوەر و باڵەخانە ..
سیکیوریتی ..خزمەتگوزاریی شاهانە
پڕ لە گەشت و خوێندنگا و زانکۆی مۆدێرن و
ملیارەها ملیار دۆلار و
ئاهەنگی ڕۆژ و ئێوارە و شەوانە ،
پڕ لەکەنیزەکی جوانی دڵبەری
ناوخۆ و بێگانە ..
ئەمە تایبەت بە خۆتانە …

★ ★ ★

بەڵێ جیهان سێ دانەیە ..
دانەیەکیان ئەوەی هەبوو،
دووانەکەی تر ،
فەرموو ، لەم کوردستانەیە ..

پاتریس فرانسێشی : "ئەردۆگان لە هێرشکردنە سەر کوردەکان هەموو یاسا نێودەوڵەتییەکان پێشێل دەکات".. وەرگێڕانی لە فەڕەنسییەوە : دیار عەزیز شەریف

دیمانە لەلایەن کەڤین بوکە ڤیکتوار
وەرگێڕانی لە فەڕەنسییەوە : دیار عەزیز شەریف

تورکیا ئەم نۆڤەمبەرە ئۆپەراسیۆنێکی ئاسمانیی لە ناو باکووری سوریا و عێراق ئەنجامدا، کە بەهۆیەوە بەلایەنی کەمەوە ٣١ کەس کوژران، ئەمەش دوا بەدوای تاوانبارکردنی کوردەکان وەک ئەنجامدەری هێرشە تیرۆریستییەکەی ئەم دواییەی ئیستانبول. پاتریک فرانسێشی، نووسەرێک پابەندە بە گرنگیدان بە پرسی کوردەکان کە مێژووەکەی بۆ سەرەتای شەڕی سوریا دەگەڕێتەوە کە دە ساڵ دەبێت، ئەم رووداوە بۆ گۆڤاری " Marianne " شڕۆڤە دەکات.
3

Marianne : تورکیا هەرێمی کوردەکانی لە سوریا و عێراق بۆمباران کرد، لە وەڵامی هێرشە تیرۆریستییەکەی سەر ئیستانبول. ئێوە چۆنی دەبینن؟

پاتریس فرانسێشی : ئەوەی ئێمە دەیزانین – ئەوەی هەموو راوێژکارەکانیش دەیزانن بەڵام ناوێرن بیڵێن- ئەوەیە کە هێرشەکەی

سەر ئیستانبول هیچ پەیوەندییەکی بە کوردەکانەوە نییە کە ساڵانێکە زۆر بە باشی خۆیان لە هەموو جۆرە ئیستیفزازکردنێکی ئەنقەرا پاراستووە کە تەنها چاوەڕێی بەهانەیەک دەکات بۆ هێرشکردنە سەریان لە عێراق و بەتایبەتیش لە سوریا. ئەم هێرشەی سەر ئیستانبول هەر لە گەمەی دەزگای هەواڵگریی تورکی "میت" دەچێت، بۆئەوەی ڕێگە بە ئەردۆگان خۆش بکات خۆی وەکو قوربانییەک دابنێت لە هەمان کاتدا پشتیوانی رای گشتی بۆ گوتارەکەی بەدەست دەنێت کە کوردەکان دەکاتە تیرۆریست وەکو ئەوانی تر. ئەمە شێواندنێکی واقیعە بەشێوەیەکی بە هاوتا قێزەون بەڵام دەنگدەرانی ئەردۆگان خۆشحاڵ دەکات کە قورسە رادەی ناسیۆنالیزمە زبر و کوێرانەکەیان و حەزی بەدەستهێنانەوەی ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی کە سەرۆکەکەیان بەڵێنی پێداون، پێوانە بکرێت.

ئەوەی پێویستە لەسەرووی هەموو شتێکەوە لێی تێبگەین – کە شەڕانگێزیی ئەردۆگانیش روون دەکاتەوە- ئەوەیە تورکیا، وڵاتێک تا دێت زیاتر دەبێتە وڵاتێکی ئیسلامی، ئەوە قبوڵ ناکات کە کوردەکانی سوریا لە باکووری وڵاتەکەیان دوای سەرکەوتنیان بەسەر داعش سێ ساڵ لەمەوبەر بونیادیان ناوە: دەوڵەتێکی دیفاکتۆ، چوار ئەوەندەی لوبنان گەورەیە، ئەزموونی دیموکراتییەکی راستەقینە و چەمکەکانی وەک یەکسانیی نێوان ژن و پیاو، عەلمانیەت و ڕێزگرتن لە کەمینەکان دەکات؛ هەمووی بەیەکەوە نموونەیەکە بۆ رزگاربوونی تەواوی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست. مەترسیەکە بۆ سەر تەواوی ستەمکار و دیکتاتۆرەکانی ناوچەکە.

بەشکستهێنانی لە وەستاندنی ئەم پڕۆسەیە لە سەروەختی شەڕی کوردەکان دژی داعش چونکە ئەوکات خۆرئاواییەکان بە بڕیاربوون لە پشتیوانیکردنی "هاوپەیمانە" کوردەکانیان –جیهادییەکان ئەوسا دوژمنی هاوبەش بوون- ئەردۆگان لە چاوەڕوانی هەر کاتێکی جیۆسیاسی لەبار بووە تاوەکو چەقۆیەک تێڕابکاتە ناو قووڵایی ئەم پڕۆسەیە: لە٢٠١٦ بە دەستبەسەرداگرتنی بەشێک لە هەرێمی شەهبا، لە ٢٠١٨ بە داگیرکردنی کانتۆنی عەفرین کە لەوێ بەردەوامە لە پاکتاوکردنێکی بە بەزۆرییانەی ئیتنیکی، هەروەها لە ٢٠١٩ بۆ ئەنجامدانی هەمان شت لەناو دڵی ڕۆژئاوا، وڵاتە مێژووییەکەی کوردەکان. لەو کاتەوە، ئاژاوەگێڕی جێگەی ئەو ئاشتی و سەقامگیرییەی گرتووەتەوە کە دوای کۆتاییهاتنی خەلافەتی ئیسلامی جێگیر بوو بوو. ئەمریکییەکان بەشێکی ڕێگەیان بۆ روودانی ئەمە داوە، هەروەها رووسەکانیش. هەڵەی ئەخلاقیی دەستبەرداربوونی هاوپەیمانەکانمان کە لە شەڕی داعش زیانێکی گیانی ئەجگار زۆریان بەرکەوت، هەڵەیەکی سیاسییە، چونکە

کوردەکان تاکە هێز بوون-هەرواش دەمێننەوە- کە توانییان ڕێگە لە گەڕانەوەی ئیسلامیزمی رادیکاڵ لەسەرتاسەری ناوچەکە بگرن.
ئەمە ئێستا لەبەردەم چوارەمین هەنگاو داین. لە بۆ ئەردۆگان، بەمبارانکردنی کوردەکانی سوریا لەم ڕۆژانەی دوایی بۆ فڕۆکە تورکییە جەنگییەکان بەدرێژایی ٨٠٠ کیلۆمەتری سنووری جیاکردنەوەی تورکیا لە سوریا، تاقیکردنەوەیەکە. ئەگەر خۆرئاوا کاردانەوەی دەستبەجێی لە دژی نەبێت، ئەوا دەزانێت کە دەتوانێت گرووپە جیهادییەکانی ژێر کۆنترۆڵی خۆی لە کوردەکان بەربدات، بە پاڵپشتیکردنی هێرشە ئاسمانی و تۆپبارانکردنەکانی. ئامانجەکە خراوەتەڕوو: لەگەڵ دەستە ئیسلامییەکانی داگیرکردنی تەواوی ناوچە سنوورییە تورکی-سورییەکە بە قووڵایی ٣٠ کیلۆمەتر و درێژایی ٨٠٠ کیلۆمەتر، بۆ دروستکردنی "ناوچەی ئارام". لەڕاستیدا ئەم داگیرکردنە کۆتایی بە %٩٠ ئەو هەرێمە دەهێنێت کە تا ئێستا لەژێر دەستی کوردەکان داین و بەمەش هیچیان تێدا ناهێڵێتەوە. لە هەمان کاتدا سڕینەوەی "قەڵغانی کورد" کە ئەمە لە مەترسی گەڕانەوەی داعش دەپارێزێت- ئامانجێکی رانەگەیەندراوی ئەردۆگانە، بەڵام مەسەلەیەکی جەوهەرییە بۆ فراوانکردنی ئایدیۆلۆژیاکەی.

Marianne : کوردەکان لە تورکیا لە ئێستادا لە کوێ دان ؟
پاتریس فرانسەشی : کوردەکانی تورکیا زۆر لاواز کراون لە دوایین راپەڕینیان لە ٢٠١٥، لەناو خوێن و بەباکییەکی تەواوی ئەوەی پێی دەوترێت "کۆمەڵگای نێودەوڵەتی" سەرکوتکران. کێ لە بیرییەتی؟ سەرکوتکردن دژی گشت ڕێکخراوە کوردییەکان بەشێوەیەکی دڕندانە و کوێرانە درێژەی هەیە. تاکە پێکهاتە و دام و دەزگاگەلی کوردی کە ئەمڕۆ حیسابی لەسەر بکرێت و گرنگ بێت ئەوا کوردەکانی سوریان- کە لەلایەنی نێودەوڵەتییەوە دانیانپێدانەنراوە- هەرچی کوردەکانی عێراقن ئەوا خۆبەڕێوەبەرییەکی سیاسیی واقیعییان هەیە بەڵام لەژێر کاریگەریی راستەوخۆی تورکیا داین کە لە ڕووی ئابوورییەوە ئەوانی گرتووە و ناهێڵێت لەژێر دەستی دەربچێت.
Marianne : لە هەمان کاتدا، ئیران سەرکوتکردن دژ بە کوردەکان چڕترکردووەتەوە، لەبەرچی ؟

پاتریس فرانسەشی : زۆر بەسادەیی لەبەرئەوەی کوردەکانی ئیران، بەتایبەتی ژنان، کە پێشەنگی ئەم شۆڕشەی ئێستان لە دژی ڕژێم، ئەمە زۆر هەمیشە لەبیریان دەکەین. وەک راستییەک کە ئەوان بۆ ماوەی چەندین دەیە سەرکوتکراوترین کەمینەی ئیرانی بوونە- بەدڕندییەکی وا کە مرۆڤ ناتوانێت وێنای بکات.

Marianne : چۆن بێدەنگی فەڕەنسا لێکدەدەیتەوە ؟

پ□اتریس فرانس□□شی : لەڕاستیدا تەواوی رۆژئ□اوا، بە ئەمریکییەکانیشەوە بێدەنگن...لە واقیعدا ئەردۆگان تاکتیکزانێکی تەواوە، دەزانێت لەو ئان و ساتەدا دەتوانێت ئەوەی بیەوێت ئەنجامی بدات، بەوەی خۆی وا لێکردووە کە بەبێ ئەو نزیکەی هیچ شتێک ناکرێت. کەس نایەوێت دژایەتییەکی یەکلاکەرەوەی لەگەڵ بکات. کەس نایەوێت بچێتە کەمترین شەڕ و ململانێی یەکلاکەرەوە لەگەڵیدا، بەشێوەیەک لە شێوەکان، ئەو بە شەڕانگێزییە پێش لێنەگیراوەکەی خەڵک دەترسێنێت. بەتایبەتی ئەڵمانیا، لەم مەسەلەیەدا رۆڵی لاوازتر کراوە بەهۆی نیشتەجێبوونی رەوەندێکی بەرچاوی تورکی لەسەر خاکەکەی، یان سوێد و فینلاند، هەردووکیان لە ترسی ئەوەی کە نەوەک گەیشتنیان بە ناتۆ لەلایەن سوڵتانەکەی ئەنقەرا ب□ تەواوی رێگەی لێبگیرێت. تەنها یۆنانییەکان هەن کە ئەوەندەی لە توانایاندا هەبێت بەرەنگاری د□ب□ن□وە. بەڵام ئەوان لە هێڵی پێشەوەی رووبەڕووبوونەوەی ئامانجەکانی تورکیادان لە دەریای سپی ناوەڕاست.

لەم چوارچێوەیەدا ئێمە شایەدحاڵی هەبوونی دەبڵ مۆڕاڵییەکین لە پەیوەست بە شەڕی نێوان روسیا و ئۆکرانیا. ئەردۆگان رێک بەهەمان شێوەی پوتین رەفتار دەکات کاتێک کە وای پیشاندا ل□ ب□ر□ئ□وە هێرش دەکاتە سەر ئۆکرانیا تاوەکو خۆی لە نازیزمی ئەو وڵاتە بپارێزێت. ئەردۆگانیش بەئارەزووی خۆی هەموو یاسا نێودەوڵەتییەکان پێشێل دەکات لە هێرشکردنە سەر وڵاتێکی تر، سوریا. بەڵام وڵاتەکەی ئەو هی ناتۆیە و هەرچی کوردەکانن ئەوا پێشوەختە لە مێژوودا لە بیرکراون.

سەرچاوە :

https://www.marianne.net/agora/entretiens-et-debats/patrice-franceschi-erdogan-viole-toutes-les-lois-internationales-en-attaquant-les-kurdes?fbclid=IwAR1MZVayGRpIGQ8WGzlwSE4_a_3xFW6M8wnrek5nPPTNvViEGVtNUgmf5YA

نمایشی هاوبەشی هونەرمەندانی هەر چوار پارچەی کوردستان لە پۆڵۆنیا.. سەڵاح جەلال

بۆ خوێندنەوەی ئەم وتارە کلیکی ئێر□ بکەن...

لەلای من (ئەژی حەمە نوری) باشترین ئەکتەری فێستێڤاڵی شانۆی هەولێر بوو.. کامەران حاجی ئەلیاس

دەنگ و جەستە دوو توخمی سەرەکی ئەکتەرەن لە نواندنی شانۆ و سینمادا، دەتوانین بڵێین تەواوکەری یەکتەرین بۆ ئەوەی ئەکتەر رۆڵەکەی بەشێوەیەکی سەرکەوتوو بەرجەستە بکات، بە تایبەتی لە شانۆدا ئەکتەری سەرک□وتوو هەموو توانستەکانی خۆی بەکار دەهێنێت بۆ ئەوەی لە ئەکتەرەکانی تر جیاوازتر بێت، ئەمەش زیاتر لە رێگەی دەنگ وجەستەوە دەبێت چەمکی جەستەی ئەکتەر لەسەر شانۆ لە هەموو جۆرەکانی شانۆگەری جێگیر نییە بەڵکو لەپ□شق□چوون و گۆرنکاری دایە لەگەڵ پ□شق□چوونی یاساکانی کۆمەڵایەتی ژیانە وە بەپێی ئەو رووداوانەی لە شانۆگەری□کەدا روودەدەن، ئەکتەری شانۆ کاتێ کردارەکان لە چوارچێوەی کەسایەتیەکە دیار دەکات و داهێنان دەکات بەپێی کردارە جەستەیی و دەرونی بەم شێوەیە کەسایەتیە درامييەکان لەسەر تەختەی شانۆ بە جوڵەو دەنگ دەردەکەون.

دوای بێدەنگییەکی زۆر ، لە جوڵەی شانۆیی لە شاری هەولێر،لە رۆژانی 12- 18-11-2022 حەفتەمین فێست□قا□ی نێوەدەوڵەتی هەولێر بۆ شانۆ، لەلایەن بەرێوەبەرایەتی رۆَشنبیری هونەر- هەولێر بەرێوەبەرایەتی هونەری شانۆ سازکرا، سەرەتای فیست□قا□ بە وتاری کردنەوەی فێست□قا□ لەلایەن سەرۆکی فێست□قال هونەرمەند “هیوا

سوعـاد" دەسـتیپێکرد ، پاشـان وتـاری هەریەک لە بەڕێـزان "ئومێـد خۆشناو" پارێزگای هەولێر و" د.سالار عوسمان" بریکاری وەزارەتی ڕۆشنبیری ولاوان پێشکەش کران ،لە کۆتایی وتارەکان دا پەیامی بەڕێز "تۆبیاس بیانکۆنی" سەرۆکی ئینستیتویەتی جیهانی شانۆ پێشکەش کرا، ئەنجا ڕێز لە شانۆکاری پێشەنگی کورد (سەباح عەبدولڕەحمان) نراو خەڵاتی ئاڵتوونی پێشکەش کرا.

لە فێسـتیڤاڵەدا (15) نمـایشی شـانۆیی پێشکەش کـران ، کە چەنـدین گروپی شانۆیی لە هەرێم و دەرەوەی هەرێم بەشداربوون وەکو (میسر، ئێران ، عومان ،تونس،روسیا، ئۆکرانیا،ئوردن،عێراق) لە هەرێمی کوردستان لە شارەکانی (هەولێر، سلێمانی ، هەڵەبجە) بەشدار بوون، لە میانی بەڕێوەچوونی فێستیڤاڵەدا ڕێز لە شانۆکاری پێشەنگی کورد (سـەباح عەبـدولڕەحمان) نـرا لەگەڵ بەڕێـوەچـوونی چەنـدین کۆڕی ڕەخنەیی و تەوەری هزری ، لەلایەن چەنیدین شانۆکارانی کورد و عەرەب .

دوای هەڵسەنگاندنی بەرهەمەکانی فێستیڤاڵ لەلایەن لیژنەی دادوەران، خەڵاتی باشترین ئەکتەر، دەرهێنەر، سینۆگرافیا و باشترین نمایش بەم شێوەی خوارەوە بوو:

باشترین ئەکتەری کچ درا بە "ڕەیحانە ڕەزی" لە شانۆگەری "مانستەر" لە وڵاتی ئێران.

باشترین ئەکتەری کوڕ درابە " محەمد شوقی " لە شانۆگەری "روبە" لە وڵاتی تونس.

باشترین سینۆگرافیا دەرابە "شیراز " لە شانۆگەری "شەوگار گەرانی خەی ئەڵەەت" هەولێر، کوردسان.

باشترین دەرهێنان درا بە "ڕاقیار نەوزاد و هێدی ئیسماعیل" لە شانۆگەری " سروودێک بۆ ئێکاروس" هەڵەبجە ،کوردستان

باشترین نمایش درابە "ئەلبەرت کامۆس" لە شانۆگەری "کالیگۆلا" لە وڵاتی ئۆکرانیا.

بێگومان من ئەوە باش دەزانم ، لیژنەی دادوەری و بینەرانی شانۆی لە کاتی هەڵسەنگاندن و بینینی شانۆگەرییان ،ئەوان هیچ پەیوەندیان بە بارودۆخی دەروەی نمایشەکەکان دا نییە،ئاخۆ تیپە شانۆییەکە تووشی چ گرفتێک بۆتەوە یان تووشی هەرکێشەیەک دەبێتەوە لە کاتی نمایشکردن دا ، بەهەمان شێوەش بۆ ئەکتەریش ، چونکە کێشەکی گونجاو بە تایبەتی باری دەروونی پێش نمایش بە ئەکتەر زۆر گرنگە، بۆ ئەوەی ڕۆڵەی بە جوانی بەرجەستە بکات، بەڵام من کاتێ دەبینم ئەکتەرێک لەو ڕۆژەی باوکی کۆچی دوایکرد بێت لە هەمان ڕۆژ دا بێتە سەر تەختەی شانۆ ڕۆڵ بگیرێت وسەرکەوتووش بێت ،ئەوە لەلای من زۆرگرنگە بە تایبەتی ئەگەر ڕۆڵەکی بەزمەساتیش ببینێ ، من (ئەژی

حەمەنوری)م لە شانۆگەری “شالیرو جادوگەرانی ماکبێس” لە سەرتەختەی شانۆ وەکو ئەوەی رۆڵەکەی (بەهلول) داوای لێدەکات پێدەکەنێت بەڵی بۆ چەندین جاریش پێدەکەنێت بێ ئەوەی کۆچکردنی باوکی کاریگەری نەرێنی لەسەر نواندنەکەی بکات ،من پرسیار دەکەم چ ئەکتەرێک دەتوانێت ئازیزترین کەسی کۆچی دوایی بکات لە هەمان رۆژ بێتە سەر تەختەی شانۆ رۆڵی کارکتەرێکی کۆمیدی ببینێت و پێبکەنێت “ئەژی حەمە نوری” هونەرمەند لەپێناو خۆشەویستی بۆشانۆ لەپێناو رێزگرتن لە هاورێکانی لە ستاڤی شانۆگەری (شالیرو جادوگەرانی ماکبێس) ئەو قوربانییەیدا ئەو بۆنمایشەکە ئێوارەکەی لە شاری سلێمانییەوە گەیشتە شاری هەولێر ،دوای نمایشەکەشی بەشەو گەرایەوە شاری سلێمانی.

بۆیە دەڵێم هونەرمەند “ئەژی حەمە نوری” باشترین ئەکتەری کوڕە، لەحەفتەمین فێستێڤاڵی هەولێری نێودەوڵەتی بۆ شانۆ ،لە باوەڕەم کە خەڵاتی باشترین ئەکتەریشی لەلایەن بینەرانەوە، بەدەستی هێناوە، لێرەوە لەو کاتەی دەست خۆشی لە تەواوی بەشداربووانی فێستێڤال دەکەم بەتایبەتی بۆ ستاڤی شانۆگەری (شالیر و جادووگارانی ماکبێس) رێز و خۆشەویستی بێ پایانم ئاراستەی هونەرمەند “ئەژی حەمە نوری” دەکەم بەهیوای بەرهـەمی باشتر و سەرکەوتنی بەردەوامی بۆ دەخوازم دوور بێت لە هەموو ناخۆشییەک.

ئایا کەمی یا زۆری شیعر پێگەی شاعیر دیاری دەکات؟.. گۆران هەڵ□ بجەیی

{ئەحمەد هەردی بەنمونە}

بەڕێزێک کە بەوە ناسراوە بەردەوام لایڤی هەیە و سەبارەت بە شتگەلێک ڕاوبۆچوونی خۆی دەردەبڕێت ، لە لایڤێکیدا کە لە ڕابردووی نزیکدا پێشکەشی کرد کەوتە هەڵەیەکی مەزنەوە.

مرۆڤ هەرچەند بەتوانا و لێهاتووبێت ،هەرچەند مەودای زانیاری و هزری فراوان بێت ، ناتوانێت فریای هەمووشت بکەوێت و هەق بە هەموو

بوارو لایەنەکان بە پێی پێویست بدات.بۆیە باشترە تەرکیز لەسەر لایەنێک بکات کە سەرکەوتووە تێیدا و لەوێدا خۆی بەهێز بکات و تواناو وزەی خۆی تێدا وەگەڕ بخات.

خاڵێکی تر کە زۆر گرنگە ئەوەیە ،دەمێک دەربارەی کەسێک قسەدەکرێت پێویستە زوومی باسەکە تەنها لەسەر ئەوبێت و پەلەهاوێژێت بۆ کەسانی دەرەوە ،ئیدی باب،دایک ،خوشک و برا و خزم یا هەرکەسێکی دیکەبن،چونکە لەم حاڵەتەدا تەرکیزەکە پەرشوبڵاو و لاواز دەبێت،هاوکات مەرج نیە کەسانی دورووبەری ڕەخنە لەگیراو پەیوەندیان بەوباسەوە هەبێت یاخود لە بۆچوونەکاندا هاوڕابن.

لایڤەکەی ئەم بەڕێزە تایبەت بوو بە دکتۆرە چەمان هەردی ،کە بە ئەنجامدانی پرۆژەیەک دەربارەی [جەندەر] کەمێکی دارایی لە یەکێتی ئەوروپا وەرگرتوە.

ئەز قسە لەسەر ئەو لایەنە ناکەم چونکە کاری من نیە، بەڵکو تەنها هەڵوێستە لەسەر بڕگەیەک لە قسەکانی ئەو بەڕێزە دەکەم کە پەیوەستە بە باوکی دکتۆرە چەمانەوە ،واتە شاعیری کۆچکردوو ئەحمەد هەردی.

لە سەرەتای لایڤەکەیدا بە ئەوەی پەیوەندی بە ناوەڕۆکی بابەتەکەیەوە هەبێت یاخود سوود بە باسەکەی بگەیەنێت، بە شێوەیەکی گاڵتە ئامێز و تاڕادەیەک بێبەها کردنی شاعیر گووتی:

[هەموو شیعرەکانی ئەحمەد هەردی هەندەی لاپەڕەکانی پاسپۆرتەکەم نابن].

دیارە ئەم بەڕێزە وا تێگەشتوە کە هەر شاعیرێک شیعری زۆربوو ئەوە شاعیرێکی سەرکەوتووە ،خۆگەر شیعری کەم بوو ئەوە شاعیرێکی لاواز و شکستخواردوە.

نکولی لەوە ناکرێت کە ئەحمەد هەردی ئەستێرەیەکی گەشە بە ئاسمانی شیعری کوردیەوە.شیعرەکانی هێندە بەسۆزن هێندە هەست بزوێنن هێندە پڕمانا و ئەندێشەی قوڵی کۆمەڵایەتین بە ئاسانی لە دەروازەی ڕۆح دەدەن،هەر ئەم خەسڵەتەیە وای کردوە کە زۆربەی شیعرەکانی لەلایەن کەڵەگۆرانیبێژەکانەوە بکرێنە گۆرانی. ئایا کەسێک هەیە بتوانێت نکولی لە بەرزی شیعری { ست فاتیمە} بکات؟ ئایا ئەویندار هەیە لە کاتی چاوەڕوانی ژووانـدا خۆی لە شیعری { چاوەڕوانیدا}دا نەبینیبێتەوە؟

یاخود پەندە شیعری:

[بەدەستی خۆت کە جامت خستە سەر لێوت غەشیمانە
ئەگەر زەهریشی تێدابێت گوناهی خۆتە بیزانە
هەڵە یاخود گوناهت کرد لەکاتێکدا کە بەهۆشی
سزاو تاڕاوی هەرچی بێت ئەبێ وەک بادەبینەشی]

ئەم پەندە شیعریە هێندە جوان و پڕمانایە ، دەشی وەک کردارێکی

چەوت و هەڵە بەسەر زەربەماندا هاتبیت ، تەنانەت دەکرێ بە هەنگاو و سیاسەتی هەڵەی دەسەڵات و حکومەتەکانیش دەستبدات.

دیوانی [ڕازی تەنیایی]شاکارێکە بەخۆی کە دەکرێ لەپاڵ هەر شیعرێکدا هەڵوەستەیەک بکەین، بەتایبەتی شیعری {دڵێکی تێکشکاو} کە بەڕای دەکرێ هەموو گەنجێکی بەشمەینەتی وەا تێکەم خۆی تێدابینێتەوە } ، ئەم شیعرە هێندە چێژبەخشە هێندە باڵایە مرۆق بە خوێندنەوەی دەچێتە دنیای ڕامان خەیاڵاتەوە.

هەر بۆ ئەوەی بە ئەو بەڕێزە بسەلمێنم کە کەمی یا زۆری بەرهەمی ئەدەبی پێوەرنیە بە ناو و ناوبانگی ئەدیب ، بەڵکو ناوەڕۆک و ماناو پێگەی خودی بەرهەمەکەیە ،کە تا چ ڕادەیەک کاریگەری لەسەر خوێنەر دەبێت و هەستی دەبزوێنێت، ئەوە چەند نمونەیەک دەخەمەڕوو:

- شەهید مەلا عەلی خاوەنی شیعری {سێدارە} کە هونەرمەندی کۆچکردوو حەمە جەزا بەکلیپ شاکارێکی لێ دروست کردوە، پێدەچێت هەندێک شیعری دیکەی هەبێت ، بەڵام ئەو شیعرەی کە لە ژووری چاوەڕوانی سێدارەدا نووسیویەتی ،شعرەکە مرۆق لە ئاست ورە بەرزی و ماناو مەدلولاتیدا سەری سووڕدەمێنێت. کەواتە تەنها شیعری { سێدارە} پێناسەیەکی پڕاوپڕە لە سەلیقەو شاعیریەتی شەهید مەلا عەلی.

+کازم ساهیر گۆرانیەکی بەناوبانگی هەیە بەناوی{انا و لیلی} واتە من و لەیلا،شیعری گۆرانیەکە هێندەبەرزە هێندە جوانە ، چەندین شاعیر خۆیان کرد بە خاوەنی ، بەڵام کازم ساهیر بێگومان بوو کە ئەوانە خاوەنی ئەو شیعرە بەرزە بن، بۆیە پاش گەڕان و پرسیار کە چەند ساڵی خایاند شاعیرەکەی دۆزیەوە کە ناوی [حەسەن مەروانی]یە خەڵکی باشووری عێراقە. ئێستایشی لەگەڵدا بێت ئەو کەسە خاوەنی تەنها ئەوشیعرەیە کە لەدەمی زانکۆدا نووسیویەتی بۆ خۆشەویستەکەی ، ئەو خۆشەویستەی کە خیانەتی لێکردوەو کەسێکی تری خۆشویستوە.

دیارە کازم ساهیر بەپێی ئەزمون و سەلیقەو مێژووی هونەری خۆی ،هەموو شیعرێک ناکاتە گۆرانی ، بەڵکو جۆرە شیعرێک پەسەنددەکات هەست بزوێن بن و هاوکات لەڕووی ناوەڕۆک و ستاتیک و تەکنیک و لایەنی دیکەوە گونجاوبن .کەواتە شێعرەکەی حەسەن مەدوانی ئەو هەموو خەسڵەتانەی لەخۆ گرتوە،ئەمەش ئاست بەرزی شاعیربوونی حەسەن دەسەلمێنێت..

+نمونەیەکی تر ڕۆماننووسی کورد [بەهرۆز بووچانی]یە کە بەنووسینی تەنها ڕۆمانێک ناوی دەرکرد و هەر بەو بەنێشەوە

بەرزترین خەڵاتی ئەدەبی لە ئوسترالیا وەرگرت .ڕۆمانەکەی بەناوی [جگە لە چیاکان کورد دۆستی نییە].هەر پاش بڵاوبوونەوەی ڕۆمانەکەی نیوزیلەندا مافی پەنابەری پێبەخشی ،کە تا ئەوکاتە لە کەمپێکی پەنابەران لە دوورگەی [مانوس] سەر بە ئوقیانووسی هێمن دەژیا،.
پاشان هەمان ڕۆمان بەچەندین زمان وەرگێڕدرا.
+حەمەدەستانی کۆچکردوو ،ئەویش بە ڕۆمانی یەکەمی کە بە سویدی نووسی بە ناوی[شوێنێک لە بەهەشت] ناوبانگی دەرکردو هەمان ڕۆمان چەندین جار چاپکرایەوە،هاوکات وەرگێڕدرایە سەرچەندین زمان لەوانە ئینگلیزی.
حەمە دەستان بەو ڕۆمانەی لەڕووی کۆڕو سێمینار وخەڵات و فرۆشی ڕۆمانەکەیەوە توانی پێش نووسەرە ناودارەکانی سوید بکەوێت.
+سارا عومەری شاعیر نیشتەجێی دانمارک لەگەڵ یەکەم ئەزموونیدا لەبواری نووسینی ڕۆماندا گەورەترین سەرکەوتنی بەدەست هێنا.
سارا پێشتر تەنها شیعری دەنووسی ،بەڵام ساڵی [٢٠١٧] یەکەم ڕۆمانی بەزمانی دانمارکی بەناوی{مردووشۆر} نووسی.
ئەو ڕۆمانە هێندە دەنگی دایەوە بەجۆرێک کەم خێزان هەیە دانەیەکی نەکڕیبێت
پێم وابێت ڕۆمانەکەی دووسێ جار چاپکرایەوە ،ژمارەیەکی باش خەڵاتی چنیەوە ،زۆرترین دیدارو کۆڕو سێمینارو دیبەیتی لەبارەوە سازکرا .هەر بۆ نموونە ئێمە ناوەندەکمان هەبوو بەناوی[سەنتەری دیالۆگ]، دیبەیتەکمان بەدانمارکی بۆ ساز کرد ،هۆڵەکە [٤٠٠] کەسی دەگرت ،لەگەڵ ئەوەشدا خەڵک بەپێوە وەستابوون.
+دوا نموونە سەبارەت بە ڕۆماننووسی ئەفغانی {خالید حوسێنی}یە ،خاوەنی ڕۆمانی [کۆلارە] .ئەم ڕۆمانە یەکەم بەرهەمی ئەدەبی خالید بوو .
ڕۆمانەکەی هێندە بەهێزبوو وای لە دەرهێنەرانی هۆلیود کرد کە بیکەنە فیلم ، لەئەنجامدا فیلمێکی سەرکەوتووی لێ بەرهەم هات.وەک زانراوە لەو وڵاتانەی فیلمەکەی تێدا نمایش کرا ،پڕداهاتترین فیلم بووە،وەرای ئەمە لە یەکێک لەفێستیڤالە سینەماییەکاندا لە ئەمەریکا خەڵاتی باشترین فیلمی ئەو سەردەمەی پێبەخشرا.
نموونە زۆرە چ لەنێو کوردو چ لەنێو نەتەوەکانی دیکەدا کە بەتاکە بەرهەمێکی ئەدەبی ناوبانگیان دەرکرد.

جا بەم نمونانەدا بەمان ڕووندەبێتەوە کە کەمی بەرهەم هەرگیز نابێتە شوناسی بەرهەمەندی سەرکەوتوو.

گۆران هەڵەبجەیی

زانست لەنێو کۆمەڵگایەکی سیاسی دا!.. هەرێم عومەر کاکل

ڕەنگە بەهۆی گیرۆدەبوونی ئەو قەیران و کێشانەی ڕووی لە کۆمەڵگای کوردی کردووە هەموومانی بەبواری سیاسی سەرقاڵ کردووە بە زانینی هەواڵی چارەسەرێکی سەرەتایش بێت بۆ ئەوەی کەمێک لە دڵەڕاوکێ ی دەروونی ڕزگارمان بێت ، لەگەڵ ئەوەشدا میدیای کوردی ڕۆڵێکی ناتەندروست دەبینێت لەم بارودۆخەدا کە زۆربەی کارەکانی پیشەگەری بواری میدیایی تەرخانکردووە بە سیاسەت و بەئەوەی تۆزقاڵێک ڕۆڵ ببینێت بۆ چارەسەرکردنی کێشەکان و ببێتە دەسەڵاتی چوارەم لەنێو کۆمەڵگادا .

لە ئێستاکەدا بەدەگمەن ڕێکدەکەوێت ئەگەر لە یەکێک لە کەناڵەکانی ڕاگەیاندنی نوسراو بەمانشێتێک یاخود بە ستونێکی هەواڵ بابەتێک یاخود ووتارێکی زانستی بڵاو بکرێتەوە یاخود لەهەرکناڵێکی بینراودا باس لەبوارێکی زانستی بکرێت ئەوەی بوونیشی هەیە و بڵاودەکرێتەوە لەپەنجەی دەست زیاتر نابێت و هەندێکیشیان بەمەبەستی تایبەتی خۆیان هەواڵێکی زانستی لەچوارچێوی فلتەرێکی سیاسی دا تێدەپەڕێنێت و بڵاودەکرێتەوە بەئەوەی سود بگەیەنێت بەتاکی نێو کۆمەڵگای کوردی .

لەلایەکی تریشەوە ئەو نوسەر و ڕۆژنامەنوسانەی کە ماوەیەک لەبواری زانستی کاریان دەکرد و بەدوای بڵاو کردنەوەی ووتار و بابەتی زانستیەوە سەرقاڵ بوون لەئێستاکەدا بوارە زانستیەکەیان گۆڕیوە بەئاراستەی سەردەمی سیاسی ئەوانیش وێڵن بەدوای هەواڵە سیاسیەکان و ئەمەش بە سیاسەتی کەناڵەکانی ڕاگەیاندن (بیسترا و بینراو و نوسراو) دەگەڕێتەوە کە هەموویان هەوڵی بەسیاسی بوونی ڕاگەیاندن دەدەن لەبەر هۆکاری پڕ فرۆشترین و پڕ بینەر ترین و یاخود هۆکاری پاڵپشتی لایەنێکی سیاسی لەو میدیا یەی بوونی هەیە بۆ بڵاوکردنەوەی

.

دەرئەنجامی ئەم [illegible] بینینەی میدیاو ڕاگەیاندنی کوردی لەبواری سیاسی کاریگەری دەبێت لەسەر دروست بوونی عەقڵێکی سیاسی و تاکێکی سیاسەتمەداری [illegible]ها لەنێو کۆمەڵگا دوور لەبوونی بەهایەکی زانستی و بیرکردنەوەیەکی ڕاست و دروستی زانستیانە ، کەڕەنگە تاچەند ساڵێکی تر کۆمەڵگایەکی (ملیۆنان چاودێری سیاسی) بەرهەم بێت و ببینە مەملەکەتێکی سیاسی دوور لە زانیاری و زانست ئیتر کۆمەڵگایەکی دابڕاو لەنێو جیهاندا دروست دەبێت و داڕمانمان نزیکتر دەبێت بۆ لێواری وێران بوونمان، چونکە کایەی بەرەو پێش چوونی هەرکۆمەڵگایەک بەندە بە بیرکردنەوەی تاکی کۆمەڵگاو ژیریەوە لەنێو عەقڵێکی زانستیدا نەوەک عەقڵێکی چەقبەستووی سیاسی کە لەئێستاکەدا پەیڕەودەکرێت لە کوردستاندا !!!!

سودانی و کێشەکانی نێوان هەرێم و بەغدا.. جبار عبداللە مهاجر

لەگەڵ دەست بەکاربوونی محمد سودانی وەکو سەرۆک وەزیرانی عیراقی فیدراڵ، هەوڵێک هاتە ئاراوە بەکێشەکانی هەرێمی کوردستان و عیراق، ئەم هەوڵە سەرەتا لەلاین محمد سودانی سەرچاوەی گرت و سەرۆکی حکومەتی هەرێمی کوردستانیش پاڵپشتی و ئامادەیی خۆی دەربڕی بۆچارەسەرکردنی ئەو کێشانەی کە لەنێوانیاندا هەیە، تەنها ئەوەی لێرە ئاماژە پێنەکراوە واتا بەدیاری کراوی پەنجە نەخراوەتە سەر ئەو کێشانەی کە ئیستا لەنێوان ئەو دوو حکومەتەدا هەیە وەکو بوجە و موچەی فەرمانبەران و ناوچە دابڕاوەکان و مەسەلەی سوپاو پێشمەرگە، ئەمانە و دەیان کێشەی تر بونەتە بەربەست لەبەردەم حکومەتی فیدراڵ و حکومەتی هەرێم، بۆ چارسەر کردنی ئەو کێشانە پێویستە هەنگاوی عەمەلیان بۆ بهاوێژرێت تاکو دەتوانن ڕێگا چارەیەک بدۆزنەوە کە لە بەرژەوەندی هەردوو لادا تەواو بێت، حکومەتی عیراق پێویستە شەفافتر لە حکومەتی هەرێم [illegible] بگەڕێت چونکە هەرێمی کوردستان بەشێکی دانەبڕاوە لە عیراق تەنها وەکو ویلایەتێکی سەربەخۆ [illegible]بەری دەکات، ئەگەر بەو مەرجانەی کە هەردوولا بەخاڵ ئامادەیان کردووە ئەو هیچ کات ئەو کێشانە چارەسەر نابن و بگرە

زیاتریش دەبن لەداهاتوو، ئەوەی کورد دەیەوێت لەعیراق وەربگرێتەوە مافی هاوڵاتیانە بەڵام عیراق بەو مەرجە ڕازی بووە کە حکومەتی هەرێم دەسبەرداری پرۆژەی فرۆشتنی نەوت ببێت لە رێگای بۆڕی سەربەخۆی بۆ بەندەری جیهانی لەلایەکی تر گەڕاندنەوەی ئەو پارانەی کە ساڵانێکە لە فرۆشتنی نەوتی دەستی دەکەوێت، قورسی مەرجەکان دەلالەتە لە بەردەوامی کێشەکان لەنێوان هەردوو حکومەتی عیراق و کوردستان، هیچ ئاسۆیەکی گەش نابینرێت لەنێوانیاندا بۆیە هەندێ جار بە مسائیلی کۆبونەوەی حزبی و حکومی سەردانی یەکتری دەکەن گوایە بۆ چارەسەری کێشەی نێوانیان دانیشت ئەنجام دەدەن کە دوورە لە ڕاستی، لێرە بەدواوە حکومەتی کوردستان نایەوێت بچێتە ژێرباری حکومەتی عیراقی خۆی دەیەوێت چارەسەری دۆخی نێوخۆی هەرێمی کوردستان بکات و عیراقیش هیچ ئومێدێکی بە حکومەتی هەرێمی کوردستان نەماوەو نایەوێت دەرگای دانیشتنەکان بە کراوەی بهێڵێتەوە، بۆیە هەندێ جار هەردوو لایەن دەیانەوێت بانگەشە بۆ ئەو چارەسەریانە بکەن و ڕێگای چارەسەریش ناگرنەبەر، بۆ گەلی کورد عەرەب هیچ جیاوازیەکی نیە ئەو لێکدانەوەیەش هەڵەیەکی گەورەی تێدایە چونکە هەندێک لەو سەرکردانە بەژدارن لە خۆشی و ناخۆشیەکانی کورد، ئەوەی بۆ کورد زەرەرە لە مەلەفی چارەسەرکردن ئەوەیە کورد دوور دەکەوێتەوە لە مافی سەربەخۆی و بەدەستهنانی ئەو مافە نەتەوەیە، بۆیە کورد لە ئیستادا تەنها ئەوەی پێویستە نێوماڵی خۆی رێکبخاتەوە و ئەو دووبەرەکیەی هەیە بخاتە دەرەوەی ئەو بازنەیەی کە کورد ساڵانێکە هەوڵی بۆ دەدات و دەیەوێت خۆی بناسێنێت بەجیهان پێیان بڵێت کە ئێمە خۆمان دروستکرد نەک ئەوە بێن خۆتان لەسەرمان فەڕز بکەن بڵێن ئێمە ئازادیمان بۆ ئێوە بونیاتنا.

کچێ بە جلی لەنگەوە.. نەوزاد بەندی

ئێمە کە ڕێگایەکمان نەماوەتەوە بۆ گەیشتن ..
جێگایەکیشمان نەماوەتەوە بۆ هەڵنیشتن ..
ئێمە کە بۆ بەرهەم ..
بۆ کار ..

بێ داهاتوو ..
بێ بەرنامە ، ئەخولێینەوە ..
لە هەر خولەک و
چرکەیەکدا ، ئەتلێینەوە ..
ئێمە کە بە دەمی داپچڕاوەوە ،
سەیری سەروەرییەکانی
دوو کۆمپانیا ئەکەین ..
هەندێکمان بە جەڵتەی دڵ ،
دێین بە لادا و
هەندێکی ترمان ڕا ئەکەین ..
ئێمە ، کە لەناو دێراوی قسە و
مەزرای دروشم و
کوێرە جۆگەی بایکۆت و
گردبوونەوەدا ، سیس بووین ..
لە ژێر شەش مریشکی نەزۆکا ،
وەک کۆمەڵێ هێلکەی
نەپیتراو ، پیس بووین ..
ئێمە کە ناتوانین بڕیار بدەین
لەسەر ئەو هەموو مانگ و ساڵە ..
لەسەر ئەو هەموو داهات و ماڵە ..
دوو کۆمپانیا کەوتوون□ تە
ئاخنینە گیرفانی
هەموو شتێ ،
ئەمه کەی حاڵە ؟
بازاڕەکان ، گوڵەوەچنییم بیر ئەخەنەوە ،
خەڵکێکی زۆر ئەڕژێنە سەر شەقامەکان ،
بۆ چینە کردن
لەناو خاشاکی ووڵاتان ،
وەک مەلی ماڵیی ..
کچێک بە جلی لەنگەوە ،
فراوانتر بوو لە هی ئیزابێل ئەلەندی ،
خەون و خەیاڵی ..
زەمینی قەفەزەکان پاکترە
لە شەقام و مەیدانەکانمان ، بڕوانە ..
نازانم چۆن تێدەپەڕن ..
ئەم هەموو لەنگە ل□ بەرە ،
ئەم هەموو خەڵکە لووت بەرزەی

ناکۆکن و
بچووکترین داکۆکیان لا تاوانە …

★ ★ ★

ئێمە کە ناتوانین کۆبینەوە ..
تا بێ دوور ئەکەوینەوە ..
تا دوورتریش کەوینەوە ..
سەرشۆڕتر و ..
زیاتر دائەنەوینەوە …

فایلی بیرکاری.. ئامادەکردنی: عەلی حەمەڕەشید

هەمیشە وەک سەرپەرشتیاری پەروەردەیی/بیرکاری،حەزمکردووە لەکاتی سەردانەکانمدا بۆ قوتابخانەکان و بۆ لای مامۆستایان،هەم وەکو هاوڕێ هەڵسوکەوتیان لەگەڵدا بکەم بە شێوەیەکی نەرم و نیان و هەم بەپێی ئەزمونی خۆم کە ساڵانێکی زۆر مامۆستا بووم و زیاتر لە دە ساڵیشە سەرپەرشتیارم ،زانیاری نوێ و شتێکیان پێ بڵێم کە بتوانن لە ژیانی ڕۆژانەیاندا وەک مامۆستا لە قوتابخانەدا بتوانن خۆیان سودی لێوەربگرن و مامۆستایانی تریش.لێرەدا نمونەیەک باس دەکەم کە خۆم بەکرداری جێبەجێم کردووە هەم وەک مامۆستا و وەک سەرپەرشتیاریش توانیومە بیگەیەنم بە مامۆستایان.لە کاتی سەردانمدا داوام لێکردوون کە فایلێک یان بۆکسێک دابنێن بۆ بیرکاری و لێشی بنوسن(بیرکاری) یان (فایلی بیرکاری) کە تیایدا ئەم پێداویستییانە دابنرێت و هەڵبگیرێت:

1. پلانەی ساڵانەی سەرجەم مامۆستایانی بیرکاری قوتابخانەکە.
2. ئەو ڕێنماییەی کە تایبەتن بە بیرکاری،کە پەروەردە یان سەرپەرشتیاری پسپۆڕی بیرکاری ئاراستەی کردوون،وەک شێوازی پرسیاردانان،تۆماری نمرەی هەڵسەنگاندن و زانیاری تر.
3. هەر زانیارییەک کە مامۆستایانی بیرکاری دەستیان دەکەوێت،لە ڕێی ئینتەرنێت یان ڕۆژنامە یان گ□قارەوە بینوسن و دایبنێن.

4. پرسیار و وەڵامی کۆتایی وەرزەکانی هەردوو خولەکە.
5. زانیاری دەربارەی دانانی پلانی ڕۆژانە.
6. بە هەر مامۆستایەک فۆرمێکم دروستکردبوو، کە زانیاری تەواوی دەربارەی مامۆستاکە تێدابوو بە دوو نوسخە کە خشتەیەکی تێدا بوو ڕۆژەکانی سەردانەکان و تێبینی تیابوو کە نوسخەیەکیش لای خۆم هەبوو چیم لەو بنوسیایە لای خۆیشم دەمنوسی.

دواتر ئەم فایلە وەک سەرچاوەیەکی لێدەهات کە مامۆستایان خۆیان سودیان لەوەردەگرت و هەر مامۆستایەکی نوێی بیرکاری بهاتایە بۆ قوتابخانەکە سەرچاوەیەکی باشی پێ زانیاری بوو بەی، هەروەها بۆ مامۆستایانی ڕاهێنەر کە بە ماوەی ڕاهێنان دەهاتنە قوتابخانەکە دەیانتوانی تەماشای بکەن و یەک یەک زانیارییەکان ببینن کە بە ئەوانیش سەرچاوەیەکی بەسود دەبوو، ئەم فایلە بۆ ساڵی داهاتووش هەر بەکار دەهات و دووبارە ئەوانەی باسمان کرد تیایدا هەڵدەگیران و زیادیشی دەکرد. من باسی دانانی ئەم فایلەم بۆ مامۆستایانی بیرکاری قوتابخانەکە دەکرد، جاری وا هەبوو بەڕێوەبەر ئاگای لەم گفتوگۆیەمان بوو، جاری واش هەبوو دواتر لای ئەویش باسم دەکرد تا کارئاسانی بۆ مامۆستایان بکات.. بیرمە جارێکیان لە قوتابخانەیەک لەگەڵ پێدانی ڕێنمایی بە مامۆستایانی بیرکاری ئەوەشم بۆ باسکردن، بەڕێوەبەری قوتابخانەکەش بەسەرنجەوە گوێی گرتبوو، دیاربوو کە بەلایەوە کارێکی بەسود و باشبوو، هەم تازەش بوو، چووم بە بینینی وانەی مامۆستایەک، کە هاتمەوە، بەڕێوەبەرەکە وتی مامۆستا دەزانی ئەو فایلەی کە تۆ بۆ بیرکاری باستکرد من ئەم ماوەیە بۆ هەموو بابەتەکانی تریشم دروستکرد چونکە بەلامەوە کارێکی گرنگ بوو، لە هەمان کاتیشدا ئاسانکارییەکی باشە، بە پێکەنینەوە وتی مامۆستا منیش خاڵێکی ترم بۆ زیاد کرد، با تاقیکردنەوەی نیوەی وەرزەکانیشی بە وەڵامەوە تیابێت. دەستخۆشیم لێکرد و وتم هەر شتێک بزانن گرنگ و باش و بەسودە دەتوانن تیایدا هەڵی بگرن.

ئامادەکردنی: عەلی حەمەڕەشید
سەرپەرشتیاری پەروەردەیی/ بیرکاری

گێلە فەقێ..!-1-شەماڵ بارەوانی

بەشی(١)

هێسترۆلۆژی..!

ئێوارەیەکی پایزی ساڵی٢٠٠٩بوو، پانزەی مانگی ڕەمەزان بوو، لە مەلایەتی ڕەمەزانێ، لە دێی(بێ تەبیعات ئاوا) مەلابووم و خەریک بووم، وتارێکم لەسەر(موعجیزەکانی پەیامبەر) دەنووسی و کتێبێکم سەبارەت بەوە، بەناونیشانی(ألف معجزة من معجزات الرسول)، لای خۆم دانابوو. ئەو کتێبە، باسی لە هەزار موعجزەی پەیامبەردەکرد. خەریکی دەرهێنانی کۆمەڵێک پەڕچو بووم، بۆ وتاری بەیانی.

وەک: موعجیزەی (ئیسرا و میعراج. لەت بوونی مانگ.

زۆر بوونی خواردن لەسەر دەستی پێغەمبەر. دەرچوونی ئاو لەنێوان پەنجەکانی پەیامبەر. گریانی دار خورمایەک بۆ پەیامبەر. سەلام کردنی بەردێک لە پەیامبەر..تاد.

وەک گوتم، من خەریکی نووسینەوە و ئامادەکردنی وتارەکەم بووم بۆ بەیانی.

لە نکاوڕا، دەنگێکی گڕ و سامناک هات□ بەرگوێم:

ها فەقێ فشەکەر چۆنی؟

ئەوە خەریکی چیت؟

کوڕە دەواز لەو خەڵکەی بێنن.

باشە بەمن ناڵێیت سودی ئەو بابەتە چییە بۆ کۆمەڵ، کە تۆ هەڵت بژاردووە بۆ بەیانی؟

ئاخ خودایە، تۆ سەیرکە، خەڵکی لە واقیع هەزار و یەک کێشەی هەیه، ئەو مێشک ژەنگاویەش هاتووە باسی هەزار و چوارسەت ساڵ پێش ئێستا و هەزار موعجیزە دەکات !

فەقێی گێڵ، (کتێبی هەزار کێشە خەڵک)ت خوێندوو□ تەوە؟

ئەی ڕۆمانی (گێلە پیاو)؟

بە دڵنیاییەوە چیرۆکی(گێڵە فەقێ)شت نەخوێندووەتەوە؟

گێلە فەقێ جا جگە لە مێژووی عەرەب و فیقهی عەرەبی و کتێبی عەر□بیان، کوا شتی تر و فەلسەفه و بیر وباوەڕی تر دەخوێننەوە !

تو شەڕەفت ئەتوو کاتێک ئەقڵ دابەشکرا، هیچت بەرکەوت؟

کوڕە وەڵاهی وەبیلاهی وەتیلاهی، یان دیکارت درۆی دەکات و خودا ئەقڵی بە یەکسانی بە هەموو مرۆڤەکان نەبەخشیو□، یانیش ئەو فەقێ و مەلایانە، هەر لە کاتی دابەشکردنەکە، لێیان ونبووە.

باشە مێشک خەرەفاوینە، ئەنگۆ مەوزوع خلاس بووە هەتا بێن و باسی موغەیرە و قەعقاع و خالدی کوڕی وەلید و کێ و کێیتری ناو مێژووی عەرەب بۆ کوردی بەستەزمان بکەن و وەکو سۆپەرمانەکەی نیچە و پاڵەوانێک بەو هەموو مەڕەی مزگەوتێ و خوا و خەڵکیان بناسێنن؟

تو ئەو مێشکەت، خۆ باشیش دەزانم کەر هەیبیتن، وەڵاهی ئەتوو نیتە، تۆ دەزانی موغەیرەی کوڕی شوعبە و خالید و قەعقاع کێ بوون؟

کوڕم ئەوانە لەو پرۆسە نەفرەتی و شاڵاوە داگیرکارییەی کە عەرەب فێڵبازانە و ئێوەی مەلا و فەقێ و فێندەمێناڵیستی کوردیش، نەزانانە و گێلانە، ناوتان لێناوە(فتوحات)، داک و کچ و خوشکی کوردیان، لە جەنگی گوڵاڵە و نەهاوەند و شارەزوور و کو□□ و کوێیتر، وەک ئەو دواییەی داعشە دڕندەکان لە شنگال لەگەڵ کچە کوردە ئێزدانیەکان کردیان، دەکرد بە کەنیزە و کۆیلە و دەیانبردن بۆ نەجد و حیجازێ و خاک و شەڕەفی کوردیان داگیر و ئەتک و وێران دەکرد.

فەقێی خەرەفاو، هەی لەو فەهم و ئیدراکەت بەم، کە ئەویشت نییە.

هەی جاهیل و نەخوێنەوار. وەڵاهی تۆ دەڵێیت پسپۆڕیت لە فەلسەفەی هێسترۆلۆژی هەیە، هێندە هێسترانە بیردەکەیتەوە !

فەقێ تڕۆ، ئەو وتارەی ئەو هەفتەی ئەولاشتم گوێم لێبوو، کە بەو کوردە ئێزدایی و زەردەشتیانەی باب و باپیری خۆتت دەگوت: شەیتان پەرست و ئاگر پەرست و مەجوسی و، یەزدەکورد و ساسانیه کوردەکانت بە هەمان ئاوازی نووسەرە عەرەبی و ئیسلامیە دەمارگیرەکان، بە فارس ناودەبرد!

ئای لەو کوردە بۆرە و بەستەزمان و گێڵ و وێڵەی !

کوڕم، دەزانیت کە دەماخ پەڕەترین نەتەوەی سەر هەسارەی زەوی کوردە؟

ئێ تۆ بینیوتە، لەو کوردە داماوتر و کەرترهەبێت؟ لەگەڵ ئەزما !

باشە هیچ نەتەوەیەک هاتووە وەک کورد، پیرۆزی نەهاوەندی قارەمانی خۆی کرووە بە (ئەبو لوئلوئەی مەجوسی) و گۆڕی ئەو هەموو شەهیدە کوردانەی باب و باپیری خۆی، کە لەسەر خاک و شەرەف و بەرگری کردن لە نیشتمانی خۆیان شەهید کراون. ناو بنێت گۆڕی مەجوس و ئاگرپەرست و کافرەکان و هی ئەو عەرەبە پڕ پەتی و داگیرکارانەیش هاوڕێ و پاڵەوان و پیاو چاک و بە مراز حاسڵ بوون و چارەسەری نەزۆکی و نەخۆشی فتق و ژانە سەر و میز بەخۆداکردن و چی و چیتر زیاترەتیان بکات !

باشە گەلەفەقە، تۆ دەزانی وشەی مەجوس لە چییەوە هاتووە؟

هەی جامانە گەورەی مەشک بچووک، مەگوسەکان، مەغەکانن. ئەو مەگانەی کە تیرەیەک لەو حەوت تیرەی ماد بوونەوە و باشترین چینی ماتماتیک زان و پزیشک و زانا و کیمیا زان و فەلەک ناس و کەشناس و خواناسی کورد بوونە و ئینجا هیچ کەسەک نەدەبوو بە پاشا لە ناوکوردان، مەگەر لای مەگەکان خوێندنی تەواو نەکردبایە.

ئێستا تەی نەزان هاتووی شوێن قنی ئەو تەفسیرە حیز و قسە پڕی لە ڕق و دەمارگیرانەی موفەسیر و نووسەرە ئیسلامی و عارەبەکان کەوتووتی و مەگەکان دەکەیت بە مەجوس و ئاگر پەرست !

وێڕاهی کەرایەتی و گەلایەتی ئەوە، هەموو سنورەکی تێپەڕاندووە.

داروینی سەگباب لە تیوری (ئیڤۆڵۆیشن) و سەبارەت پەرەسەندنەکەی هەڵەیەکی زۆر زلی کردووە، کە نەیگوت کورد لە جاشکە کەرە پەرەیان سەندووە.

ئاخر ناحەقم کەواتان پێ بڵێم؟ دەم پێیە، دەم ژان دەکات. شەو ڕۆژ و بە درێژایی ماوەی هەزار و چوار سەت ساڵە بە حاڵی ئەو کوردە داماوە دەگریم و فیغان و ڕۆڕۆ دەکەم و فرمێسک دەڕێژم.

لەو ڕۆژەی ئیمپڕاتۆڕی میدیا ڕۆخاوە دەم شکاوە، دووەم جاریش، کاتی ڕۆخانی ئیمپڕاتۆڕی ساسانیەکان هەمان شێوە، بە حاڵی ئەو کوردە سادە لەوح و داماوە، لە عەزابدامە و فرمێسکی به کۆڵ لە چاوەکانی من نەوەستاوە.

لەو ڕۆژەوە، لە خودا و مر□قایەی و هەموو شتێک یاخی و دڵشکاو ماتەم داربوومە، تا کوردیش نەبێتەوە بە دەوڵەت و ئیمپڕاتۆڕیەت، هەرگیز، جلی ماتەم فڕێ نادەم و ڕێگە نادەم هەرگیز، خەندە توخنی لێوەکانم بکەوێت.

ئەو کوردەی کە ئێستا لە لاوازترین و هەژارترین قۆناغی فیکریدایە.

ئەو کوردەی پشتی لە مێژووی باب و باپیرانی خۆی کوردووە و شوێن سێبەری مێژووی خەڵکی ترکەوتووەە و بووەتە داردەست و خزمەتکار و بوکەڵەی دەستی عەرەب و مەڕی دەستی پارس و سوخرەکێشی ئاڵی عوسمان.

کوڕم، یەک فەردە کتێبت لەسەر مێژووی دەوڵەتی: نەبەوی و ڕاشدی و ئەمەوی و عەباسی و سلجوقی و بوەیهی و فاتمی و عوسمانی و کێو کێی تری عەرەبی و تورکی و پارسی خوێندووەتەوە، کەچی یەک لاپەڕە لە مێژووی باب بیرانی خۆت، لە مێژووی سۆمەری و میدی و خوری و گوتی ولولویی و کاشی و ساسانیەکان شارەزایی و ئاگاییت نییە.

هەی فەقێی دەبەنگ، تۆ دێیت و بە دە وتار، باسی پاڵەوانێتی زەینەب غەزالیەکی عەرەبی و ئیخوانی و میسری بۆ کوردی داماو دەکەیت، کەچی بە یەک دێڕ لا لە بەکەنیزکردن و ئەتکردنی شەهرەبانووی خوشکی خۆت و کچی ئێزدی کوردی ئیمپڕاتۆڕی ساسانی ناکەیت، لەلایان فتوحات چی و داگیرکەرەکان.

هەی فەقێی فشەکەر، لە جیاتی ئەوەی باسی حەپسەخانی نەقیب و لەیلاقاسم و سینەم بەدرخان و قازی محەمەد و سەیدڕەزای دێرسمی و شێخ سەعیدی پیران و شێخ مەحمودی حەفیدو سمکۆی شکاک و ڕەفیق حیلمی و دەوڵەتی مادو دیاکۆ کەیخەسرەو ئەستیاگ بکەیت.

هاتوویت باسی زەینەب غەزالی و سوڵتان عەبدولحەمید و سوڵتان مورادو هارون ڕەشید و خەلیفەعەباسی و ئەمەوی و عوسمانی و ئیسلامیەکانی ترمان بۆ …بکەیت، سەفاح و قەعقاع و فلان و فیسارتری عەرەبی و ناو مێژووی عەرەب و دەیان داگیرکەری تری خاک و مێژوومان، زۆر چەواشەکارانە، وەک پاڵەوان و قارەمانگەلێک بە ڕۆڵە و نەوەی کورد بناسێنیت و یەزدەکورد بەرگریکارانی خاک و شەڕەفی کوردیش، لە جەنگەکانی قادسیە و گوڵاڵە و نەهاوەند و حەلوان.. وەک کافر و بێ بڕوا !

هاتووی تا مێژووی عەرەب، بەناوی ئایینەوە بکەیت بە مێژووی کورد و ڕۆڵەی کورد لە مێژووی باب و باپیرانی خۆی نەبان و نەناس بکەیت و

دووریان خەیتەوە و دایانب□یت و لەبیریان بەریتەوە !

ئائا باسی دەوڵەتی مەروانی و ئەیوبی و هاوشێوەکانیان بکە و بڵێ کوردبوونە، ئەو دەوڵەتانەی جگە ل□ پ□ر□ژەی عەرەب و خزمەتکردنی مەزهەب و کلتور و هەموو شتێکی عەرەب، هیچ شتێکیان بۆ کورد نەکوردووە.

ئەوانەی وەک خۆت و هاوشێوکانت، کە تەنها دەتوانین وەک بەشێکی خزمەتکاری مێژووی عەرەب و لایەنە نێگەتیڤ و نەرێنیەکەی ناو مێژووی کورد سەیریان بکەین و پۆلێنیان کەین.

ڕۆڵە داوەشێیت، یاخوا، ڕەنگبێت باوکە خێر لەخۆنەدیو دڵپاکەکەت، کاتێک تۆ هاتیتە سەر دنیایێ دڵیشی پێ خۆش بوبێت !

ڕوڵە، خۆزیا باوکت بە چکە سەگێکی لێ پاشکەوتبوایە، نەک وجاخێکی لە جنسی تۆ.

خۆ هەر هیچ نەبێت سەگ وەفای بۆ خاوەنەکەی خۆی هەیه، بەڵام تۆ ئەوەشت نییە و هێندە سپلە و بێ ئەمەکیت لە بەرامبەر مێژووی باب و باپیرانت و شەو ڕۆژ، خەریکی مامەحەمەیی و گەوادیت بۆ مێژوو و کولتووری نەیارانی نەتەوەکەت.

ئاخر خودایە، من چۆن ئەو کوردە داماو و لە خشتەبردراو مێژوو و بوون دزراو بێ هۆشکراوە، حاڵی بکەم و بییانهێنمەوە هۆش، هۆۆۆۆش؟! قورسە خوایه قورس.

قوتابخانەی میلیتۆس یەکەم قوتابخانەی فەلسەفە لە مێژوودا.. دڵشاد کاوانی

قوتابخانەی میلیتۆس یەکەم قوتابخانەی فەلسەفە لە مێژوودا لە لێوار خاکەکانی ئاسیا و ئەوڕوپا سەری هەڵدا

پێشەکی

قووتابخانەی میلێتس وەک کۆنترین قووتابخانەی فەلسەفی ڕۆژئاوایی لە مێژووی فەلسەفەدا ناوی هاتووە، لە ئەنادۆڵ و لە ناو وڵاتی تورکیای ئێستا و لەژێر هەژموونی فەرمانڕەوایەتی یۆنانی کۆندا، کە به فەلسەفەی پێش سوقراتی بە فەلسەفەی یۆنانی و فەلسەفەی ناسراوە. قوتابخانەکانی سەردەمی سوقرات کە لە ژێر کاریگەری میلێتس دابوون. لە ئەورووپای کۆندا فەیلەسووفەکانی پێش سوقراتیان بە فەیلەسووفی فیزیکی یان سروشتی ناو دەبرد.
پرس و کۆڵینەوەکانیان لەسەر سروشت و کۆمەڵگا و ئەخلاق و ئایینی، دەکرد، هەوڵیان دەدا بنەڕەتی ڕوونکردنەوەکانیان لەسەر پرەنسیپی سروشتییەوە بێ، نەک کردەوەی خواکان. بە ئەوان جیهان کۆسمۆس بوو، واتە شتێکی ڕێکوپێک کە لە ڕێگای لێپرسینەوەی ئەقڵانییەت جیهان شیاوی تێگەیشتنە.
فەلسەفەی میلیتۆس لە سەدەی شەشەمی پێش زایینەوە لەسەر دەستی سێ کەس لە خەڵکی شاری میلیتۆسەوە بونیادنرا: تالیس و ئاناکسیماندرۆس و ئاناکسیمینیس. هەر سێکیان دەیانویست کۆتایی جیهان دەستنیشان بکەن، ئەو ماکە سەرەتاییە دیاری بکەن کە هەموو شتەکانی تری لێ دروست بووە. پێکهاتەی بوون بە لای تالیسەوە ئاو و بە لای ئاناکسیماندرۆسەوە ئاپەیرۆن (هەمیشەیی) و بە لای ئاناکسیمینیسەوە هەوا بوو.

- تالیس مەڵتی یەکەم فەیلەسووفی مێژووی فەلسەفە.

تالیس لەدایکبووی ساڵەکانی ٥٤٨ یان ٥٤٥ی پێش زایینە. لەساڵەکانی لە ساڵەکانی ٦٢٤ یان ٦٢٣ مردووە. زانای ماتماتیک و ئەستێرەناس و فەیلەسووفێکی پێش سوقراتیی خەڵکی شاری میلیتۆس لە ئاسیای بچووک بوو (کە ئێستا کەوتۆتە ناو وڵاتی تورکیا). بووە. تالیس یەکێکە لە حەوت فەیلەسووفانی یۆنانیە. زۆرێک لە مێژوونووسان بە یەکەم فەیلەسووفی جیهانی مرۆڤایەتی دادەنێن. بەرچاوترینیان ئەرەستۆ، بە یەکەم فەیلەسووفی یۆنانی دەیناسێنێت، گریمانە ئەگەر واش نەبێت، لە باری مێژووییەوە ئەو بە یەکەم کەس دادەنرێت لە کولتووری ڕۆژاوایدا کە پرژابێتە سەر فەلسەفەی زانستی.
تالیس بەوە ناسراوە کە بەکارهێنانی ئەفسانەکانی بۆ ڕاڤەی جیهان و گەردوون بە لاوەنا، وەک ئەوەی لە زانستی ئەمڕۆدا دەکرێت، دیاردە و شتە سروشتییەکانی بە گریمانە و تیۆریی سروشتخوازانە ڕاڤە کرد.
هەموو فەیلەسووفانی پێش سوقرات بە ڕوونکردنەوەی سروشت کەوتنە شوێن گریمانەکانی تالیسەوە. ئەوانیش ڕێک وەک تالیس لە جیاتیی

ئەوە دەستوودامەنی ئەفسانەکان بن، پێیان وابوو کە تاقە جەوهەرێک لە هەموو شتێکدا هەیە و سروشت لەوەوە دێت. ئەرەستۆ دەڵێ: ئەو جەوهەرە بە لای تالیسەوە ئاو بووە.

لە بیرکاریدا، تالیس زانستی ئەندازەی بەکار هێناوە بۆ پێوانەکردنی بەرزی هەرەمەکانی مسر و دووری کەشتییەکان لە کەناری دەریاوە. هەروەها ناسراوە بە یەکەم کەس کە دۆزینەوەیەکی بیرکاری درابێتە پاڵ.
پێش تالیس ئایینییەکان پێیان وابوو کە هەموو شتێک لەلایەن خوداوەندەکانەوە پلانی بۆ دانراوە و کۆنترۆڵ دەکرێت. تالیس لەبری ئەوەی لە ڕێگەی خوداوەندەکانەوە لە فەهمی مرۆڤدا دیاردە سروشتییەکان ڕوون بکاتەوە، هەوڵیدا لە ڕێگەی چاودێریکردنەوە ڕاستییەکان بەدەستبهێنێت. ڕەنگە هەنگاوی یەکەمی لە پێکهاتنی بیری زانستیدا هەڵگرتبێت… ئەو حەزی لەوە بوو بزانێت کە مادەی بنەڕەتی و بنەمای هەموو شتێک چییە؛ ئەو بە ڕوونکردنەوەی ئەفسانەییەکان ڕازی نەبوو. لێکۆڵینەوەی لە کاریگەرییەکانی ئاو لەسەر سروشت کردووە. لە ئەنجامی تێبینی و لێکدانەوە زیرەکەکاندا، بیرۆکەیەکی سەبارەت بە بیرۆکەی بنەڕەتی هەموو شتێک لە سروشتدا هێنایە ئاراوە. بەو پێیەی تالیس بیروڕاکانی نەنووسیوە، لە ڕێگەی ئەرستۆوە زانیاریمان لەسەر دەست دەکەوێت کە بە یەکێک لە سەرچاوە جێی متمانەکانی فەلسەفەی کۆن دادەنرێت. لە ئەنجامی ئەم لێکۆڵینەوەیەدا، ئەرستۆ تالیس ڕایانگەیاندووە کە لای تالیس م[illegible]تی “ئاو جەوهەری هەموو شتێکە و هەموو شتێک لە ئاوەوە دەست پێدەکات”. ئەمەش دوای ئەو گەشتە دەساڵییەی کە بۆ وڵاتی میسری کۆن کردی، کە لێکۆڵینەوەی لە هەڵکشان و داکشانی بۆ ئاوی نیل کرد، چەندین جیاوازی سرووشتی و زیندەوەری تازەی لە نیل دۆزییەوە، کە لە ماوەی ڕابردووی نیل نەبوون، لە نوێوە سەریانهەڵدەدا. ڕەنگە ئەمەش پێمان وابێت ئەم بیرۆکەیە هەڵەیە. بەڵام ئەو “هەنگاوی یەکەم”ی تاڵس، ئەو گەڕانە بەدوای “جەوهەر”دا، هەم وەک باوکی فەلسەفە گەرەنتی دەکرد و هەم ئەوانەی دوای ئەو هاتبوون زیاتر لێکۆڵینەوەیان لە کێشەکە کرد، هەموو ڕێگاکەیان بردە خوارەوە بۆ ئەتۆم.

- قووتابییەکانی ئەم قووتابخانەیە کێ بوون.

فەیلەسوفەکانی وەک ئەناکسیماندرەس و ئەناکسیمەنەس کە دوای تالیس هاتن، هەروەها میلیتەس بوون. لە ڕاستیدا ئەم بیرمەندانە یەکەمین نوێنەری یەکەمین قوتابخانەی فەلسەفەی ناسراون لە مێژوودا…
وەک یەکەم قوتابخانەی فەلسەفە لە مێژوودا لە شاری میلیتەس لە

ڕۆژئاوای ئەنادۆڵ دامەزرا. ئەم قوتابخانەیە بە یەکەم ناوەندی فەلسەفەی یۆنانی کۆن دادەنرێت. تالیس و ئەناکسیماندەرس و ئەناکسیمەنەس فەیلەسوفێک بوون کە نەریتی بیرکردنەوەی قوتابخانەی میلیتۆسیان پێکهێنا کە بە قوتابخانەی ئایۆنیش ناسراوە.

تەنانەت ئەگەر حەزت لە فەلسەفە نەبێت، ڕەنگە لە ڕێگەی ئەو تیۆرییە بیرکارییانەی کە ناوی ئەویان لەسەرە، تالێس بناسیت. دوای پشکنینی ئاو، تالێس گەیشتە ئەو ئەنجامەی کە ئاوەکە نەمردووە، بەڵکو لەبری ئەوە مادەیەکی ژیانبەخشە کە دەتوانێت هەر فۆرمێک وەربگرێت و بگاتە هەموو شوێنێک. هاوکات لەگەڵ چاودێریکردنی ئاوەکە، لێکۆڵینەوەی لە کەشوهەوا و ئاسمانیش کردووە. توێژینەوەی لەسەر دۆزینەوەی ئاراستە لەلایەن ئەستێرەکان و ڕاکێشانی موگناتیسی و هتد ئەنجامداوە و تیۆری بازنە و گۆشەی پەرەپێداوە. تالێسی میلیتۆس جگە لەوەی فەیلەسوف بووە، بیرکار و فەلەکناس و "یەکەم ئەندازیاری ئاو" بووە.

ئەناکساندەرس دووەم فەیلەسووفی قوتابخانەی میلیتۆس

دووەم فەیلەسوفی قوتابخانەی میلیتۆس لە دوای تالێس ئەناکساندەرس بوو کە ئەویش خەڵکی میلیتۆس بوو.ئاناکسیمینیس ناسراو بە ئاناکسیمینیسی میلیتۆسی
هەر وەک ئاناکسیماندەرس و تالیس، ئەمیش بە دوای دەستنیشانکردنی ئەو تاقانە واقیعە شاراوە و بنەڕەتییەوە بوو کە پیان ئەوت ئارخە و لایان وا بوو کە هەموو شتەکانی ناو ئەم دنیایەی لە دروست بووە. هەر ئەوەی کە بە لای تالیسەوە «ئاو» و بە لای ئاناکسیماندەرسەوە جەوهەرێکی بێسنوور یا ئاپەیرۆن بوو، ئاناکسیمینیس ئەیوت «هەوا» یە. ئەو تیۆریی مامۆستاکانی خۆی دا بە دواوەوە و وتی هەموو شت لە سروشتدا لە هەوا (یا هەڵم یا مژ) دروست بووە. ئاگر هەوای ناسکەوبووە، ئاو و خاکیش هەوای خەسەوبوون. هەرچەندە ئەمە زۆر شت لەبارەی ژیانی ئەوەوە نازانین، بەڵام بەرهەمەکانی دەزانین. چونکە ئەناکسیماندەر بە پێچەوانەی تالیسەوە فەیلەسوفێک بوو کە پێشەنگ بوو لە نەریتی نووسینی بیرۆکەکانی. ئەناکسیماندەرس، فەیلەسوف و سروشتناسێکی سروشتی، لەسەر بنەمای تێبینییەکانی پەرەی بە بۆچوونەکانی خۆی داوە. بە واتایەکی تر، ئەو لایەنی بینراوی سروشت لەبری توخمە نەبینراو و خەیاڵییەکان، لایەنگری دەکرد. هەروەها ئەو بیرۆکەیەی قبوڵ کرد کە ژیان لە ئاوەوە دەستی پێکردووە، کە لە سەردەمێکدا هەموو شوێنەکان لە ژێر ئاودا بوون و زەوی سەرهەڵدەدات لەگەڵ پاشەکشەی ئاوەکە بە تێپەڕبوونی کات؛ پێشنیاری کرد کە ژیان

کە لە ئاوەوە دەستی پێکردووە لەسەر وشکانی بەردەوام بێت. کاتژمێری خۆری داهێنا، لێکۆڵینەوەی لە مانگ و خۆرگیران و هەسارەکانی بوومەلەرزە کرد. هەروەها ئەناکسیماندرەس ئەو جیاوازییەی هەبوو کە یەکەم کەس بووە کە هەوڵی نەخشەی جیهانی و مۆدێلی گەردوونی داوە. ئەو پێی وابوو کە دونیا سلندەرێکە لە پانییەکەی گەورەترە، هەروەها ناوەندی گەردوونە.
ئاناکسیماندرەس (لەدایکبووی ٦١٠ – مردووی ٥٤٦ی پێش زایین) فەیلەسووفێکی پێشسوقراتیی خەڵکی شاری میلیتۆسی ئایۆنیا بوو کە ئەمڕۆ لە ناو تورکیادایە. ئاناکسیماندرەس سەر بە قوتابخانەی میلیتۆسی و شاگردی تالیس بوو. دوای تالیس خۆی بوو بە دووەم مامۆستای ئەو قوتابخانەیە و ئاناکسیمینیس و پیتاگۆراس بوون بە شاگردی.زانیاری لەبارەی ژیان و کارەکانییەوە کەمە. وەکوو ئەوەی بەڵگە مێژووییەکان باسی دەکەن، ئەو یەکەم فەیلەسووفێکە کە لێکۆڵینەوەکانی نووسیوەتەوە، گەرچی تەنیا بەشێک لە بەرهەمەکانی ماونەتەوە. پاش مەرگی، لە بەڵگەکانی مێژوودا شتگەلێک لەبارەیەوە دەدۆزرێتەوە کە تا ڕادەیەک دیمەنی ئەو پیاوە دەر دەخەن.

ئاناکسیماندرەس بە یەکێ لە لایەنگرە سەرەتاییەکانی زانست دەژمێردرێ و هەوڵی دەدا بە چاولێکردن و ڕوانین گەردوون شرۆڤە بکات. ئەو دەیگوت هەر وەک چۆن یاساکان حاکمن لە کۆمەڵگادا، لە سروشتیشدا یاساکان زاڵن، وە هەر شتێ کە هاوسەنگیی سروشت بترازێنێ بێ ناکات.

وەک زۆرێ لە هزرڤانانی سەردەمی خۆی، فەلسەفەی ئاناکسیماندرەس لقوپۆپی زۆرە. لە ئەستێرەناسیدا تەکۆشا میکانیکی تەنە ئاسمانییەکان لە پێوەند لەگەڵ زەویدا شرۆڤە بکات. لە فیزیکدا، گریمانەکەی کە دەیگوت بێسنوور (یا ئاپێیرۆن) سەرچاوکەی هەموو شتە فەلسەفەی یۆنانی برد بەرەو ترازێکی نوێ لە دەرهێستاندنی تێگەیشتەکانەوە. نەخشەی جیهانیشی کێشا کە گەلێ جوگرافیای خستە پێشەوە.

ئەناکسیمەنەس کە دوا فەیلەسوفی قوتابخانەی میلیتۆس

، لەدایکبووی ٥٨٦ – مردووی ٥٢٦ی پێش زایین) فەیلەسووفێکی یۆنانی کۆن بوو. هی سەردەمی پێش سوقرات، کە لە نیوەی دووەمی سەدەی شەشەمی پێش زاییندا چالاک بووە. لە کارەکانی هیچ نەماوە و، بەم بۆنەوە وردەکارییەکان لەبارەی ژیانییەوە ناڕوون و لێڵە. ئەوەی کە ئەمڕۆ لەبارەی ئایدیا و فەلسەفەکەیەوە زانراوە بەهۆی

تێبینییەکانی ئەرەستوو و دیکەی نووسەرانی مێژووی فەلسەفەی یۆنانەوەیە. ئاناکسیمینیس زۆرتر بەوە ناسراو و بەناوبانگە کە دەستی کەمتەمەن یا قوتابیی ئاناکسیماندەرس بووە. ئاناکسیماندەرسیش خۆی قوتابیی تالیس بووە و، ئەم سێ کەسە پێکەوە ئەو قوتابخانە فیکرییە پێک دێنن کە بە قوتابخانەی میلیتۆسی ناوی دەر کردووە و وەکوو سەرچاوەکەی فەلسفەی ڕۆژاوایی چاوی لێ ئەکرێت. هەروەها میلیتۆس بوو. ئەو دەیگوت گەردوون لە ڕێگەی فۆرمی جیاوازەوە هاتۆتە ئاراوە. هەروەها یەکەم فەیلەسوف بوو کە سەرنجی لەسەر چەمکی ماددە دا. هەروەها دواتر ئەناکسیمەنەس چوار توخمە بنەڕەتییەکەی قبوڵ کردنگان یەکەم کەس بوو کە لەکۆڵینەوەی لە هەوا و ئاو و زەوی و ئاگر کرد.

هێرەکلیتۆس و کاریگەری قووتابخانەی میلیتۆس

هەراکلیتۆس، فەیلەسوفەکی ئەفسیان/ئایۆنییە و لە شارەک کە دوور نییە لە میلیتۆسەوە لەدایک بووە و گەورە بووە، بەهۆی شێوازی نووسینی بەدەنگ و ڕەخنەگرانە لە سەردەمی کەن بە “هەراکلیتەسی تاریک” ناسراوە. ئەو ئاماژەی بەوەدا کە گەردوون لە دەخەکی بەردەوامی گۆڕانکاریدایە. هیراکلیتۆس لەژێر کاریگەری قووتابخانەی مەلیتۆسەوە سەرچاوەی گرت. هەراکلیتوس ؛ ٥٣٥ هەتا ٤٧٥ی پێش زاینن) فەیلەسووفەکی یۆنانیی خەڵکی شاری ئەفەسوس لە یۆنیا بوو کە وەکوو کاریگەرترین فەیلەسووفی سەردەمی پێش سوقرات ناوی لە دەبرێت. ئەو شازادەی ئەفەسوس بوو و مەشیا ببوای بە فەرمانڕەوای ئەفەسوس، بەڵام پلەوپایەکەی جێ هێشت بۆ براکەی. ڕقی بوو لە هاوشارییەکانی و سووکی دەکردن. تەنانەت هۆمەر و فیساگۆرسی لە ڕەخنە و سووکایەتی بەبەش نەدەکرد و بڕوای وا بوو کە دەبێ هۆمەر لە نێوان لاپەڕەکانی کتێب دەربهێنرێت و لێی بدرێت. هەر بە هۆی ئەم ڕق و بێزارییەی لە خەڵک، نیشتمانی جێ هێشبوو و لە دەشت و کێوان دەژیا. لەو ماوەیەشدا گیا کێویلەی کردبوو بە بژیو و ئەمەش وای لێ کرد تووشی نەخۆشیی زگاوسان (ئیستیسقا) بێت و، هەر ئەوەش کوشتی.

هەراکلیتوس ڕاوەستاوی و پێوەجێیی لە جیهاندا ڕەت دەکردەوە و پێی وا بوو کە هەموو شت ڕەوان و لە حاڵەی گۆڕانە، ئەمە قسەی ئەوە کە «کەس ناتوانێت دوو جار پێ بخاتە ناو یەک ڕووبارەوە». وەڕای گۆڕان و ڕەوانییەک کە هەراکلیتوس بڕوای وا بوو لە گشت شتەکاندا هەیە، ئەو لۆگۆسی بە تەنیا شتی نەگۆڕی جیهان دەزانی. لیکۆڵەران پیان وایە هەراکلیتوس مەبەستی لە لۆگۆس «یاسای زاڵ بە سەر جیهانەوە» یە. یاسایەک کە دژایەتی، بەرچاوترین تایبەتمەندییەتی. شەڕ و

ململانێی نێوان دژبەران تاقە ڕاستەقینە و دادپەروەری جیهانییە.

-قووتابخانەی میلیتۆس و حەوت ڕەگەزەکەی گەردوون.

بەگومان فەیلەسوفەکانی میلیتۆس تەنیا لەمانەدا سنووردار نەبوون. هەروەها لە دوای قوتابخانەی ئایۆنی، لوسیپوس و دیمۆکریتەسی میلیتۆس لە یەکەم توخمدا لێکۆڵینەوەیان لەسەر کرد کە جەوهەری هەموو شتەکان پێکدەهێنێت و پێشنیاریان کرد کە ئەو چوار توخمەی کە بە بنەڕەتی دادەنرێت- هەوا، ئاو، زەوی و ئاگر- دەتوانرێت دابەش بکرێت بە یەکە بچووکەکان. ئەوان ئەو بیرۆکەیەیان پێشنیار کرد کە ماددە لە تەنۆلکەی زۆر بچووک و دابەشنەکراو پێکهاتووە و ناوی ‘ئەتۆم’یان بەم تەنۆلکانە ناوە کە بە واتای ‘لەناونەچوو’ دێت. بەم شێوەیە لوسیپوس و دیموکریتس بوونە هۆی ئەوەی کە ئێستا بە “ئەتۆمناسەکان” ناسراون. بە بڕوای ئەتۆمناسەکان هەموو شتێک لە گەردووندا لە ئەتۆمی بچووک پێکهاتووە کە هەستەکان هەستیان پێ ناکەن و ناتوانرێت زیاتر بشکێنرێن. ئەتۆمەکان بێشومار بوون و بە بۆشایی ئاسماندا دەجووڵێان. نزیکەی ٢٥٠٠ ساڵ لەمەوبەر ئەتۆمناسەکان دڵنیابوون لەوەی کە بنەمایەکی نوێ بە زانست زیاد دەکرێت کە بناغەی فیزیای ئەمڕۆیە.

-قوتابخانەی میلتۆس سەرچاوەی بیرۆکەی زانستی
سەرهەڵدانی ئەتۆم،

لە کۆتاییەکانی ١٨٠٠ و ناوەڕاستی ١٩٠٠دا دەرکەوت کە ئەتۆم بچووکترین تەنۆلکە نییە، بەڵکو ئەتۆم لە ئەلکترۆن و پرۆتۆن و نیوترۆن پێکهاتووە کە پێیان دەوترێت تەنۆلکەی ژێر ئەتۆمی. لە مێشکی مرۆڤەکانی جیهانی فیزیادا، “پێم سەیرە ئایا ئەم تەنۆلکە ژێر ئەتۆمیانەش دەتوانرێت دابەش بکرێن؟” پرسیارێکی نوێ هاتەتە ئاراوە. فیزیازانەکان بە حەز و وروژاندنەکی زۆرەوە دەستیان بە لێکۆڵینەوە کرد. دوای ماوەیەک تاقیکردنەوەکان سوودیان هەبوو و دەرکەوت تەنانەت بچووکترین پرۆتۆن و نیوترۆنەکانیش لە پێکهاتەی ئەتۆمەکەدا لەناونەچوون. ئەمڕۆ کە باس لە ئەتۆمەکان دەکەین مەبەستمان “کوارک و لێپتۆن”ە و ئێستا پرسیار دەکەین “ئایا کوارک و لێپتۆنەکان خراپ دەبن، یان تەنۆلکەی بچووکتر هەن؟” پرسیارێکی نوێ هاتەتە ئاراوە کە زانایانی فیزیا وروژێنێت.

-قوتابخانەی میلیتۆس و دۆزینەوەی ماددە.

سەرگەرمییە زانستییەکانی مرۆڤ ٦٠٠ ساڵ لەمەوبەر لەم خاکانەدا بە

ئارەزووی دەزینەوە و ڕوونکردنەوەی سروشتی ماددە دەستپێکرد. هەروەها تالیس، یەکەم فەیلەسوفی کەن کە لەم خاکانەدا گەورە بووە، دژی ئەفسانە وەستاوە و هەوڵیداوە بە زانستی چاودێریکردن دیاردە سروشتییەکان ڕوون بکاتەوە. بەم شێوەیە بیرکردنەوە کوالیتییەکی فیکری و زانستی بەدەست دەهێنێت؛ ئەفسانە وازی لە هێنراوە. ئەم ڕوانگە نوێیە کە تەواو پێچەوانەی یەکترە، ڕێگەی بە هێنانەکایەی تیۆری نوێ بە تێگەیشتنی مرۆڤ لە گەردوون کردەوە.

-قووتابخانەی میلیتۆس و کاریگەری لەسەر زانست.

فەیلەسوفانی ئەنادۆڵ لە قوتابخانەی میلیتۆس لە ڕۆژئاوای ئەنادۆڵ هەوڵیان دا بە چاودێریکردنی سروشت گەردوون ڕوون بکەنەوە. بەپێی میلیتۆس، وەک ئێستا پێی دەوترێت، ناوی ناوەندی زانستی وەرگرتووە. “چی ماددە پێکدەهێنێت و ئایا دەتوانرێت ماددە دابەش بکرێت بۆ بچووکترین بەشەکانی؟” پرسیارەکە گۆڕا بە سەرگەرمی و ڕێگای بۆ زانستی چالاک خۆش کرد. فەیلەسوفەکان لەم پرۆسەیەدا کە لە تالیسەوە دەست پێدەکات و لە ڕێگەی لوسیپوسەوە بەردەوام دەبێت، لەسەر بنەمای ڕاستییەکان وەک پێشەنگەکانی زانست ناسراون. لێکۆڵینەوە و تیۆرییەکانی گالیلۆ و نیوتن و ئەنیشتاین و زانایانی دیکە ئیلهام و ڕێنمایی بوون، فەیلەسوفەکانی ئەنادۆڵ ڕۆڵێکی گرنگیان هەبوو لە گۆڕینی چارەنووسی هەموو مرۆڤایەتیدا.

-سەرە ئەنجام.

له دەرنجامی ڕوانینمان بۆ یەکەم سەرهەڵدانی ڕامان و قووڵبوونەوە لە چەمکە بوونییەکان بەچی لە لێوار خاکەکانی دوو کشوەر و نێوەندی ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا وەک یەکەم قوتابخانەی فەلسەفیی و تەفکرینی بیرۆکەی زانیستی و لەسەر ئەم خاکە سەرهەڵدەدات ڕۆژانێک سەرخاکی یۆنانی بوو، ئێستاش پێی داوەتەوە ڕۆژهەڵات و نێو وڵاتێکی ئاسایی نیوە ئەوروپایی زۆر ڕوونە لەلایەک لە ڕۆژهەڵات و ئاسایی دوور، ئایینە فەلسەفییەکانی کۆنەفۆشیۆس و بوزایی و لە ڕۆژهەڵاتی ناڤین ئاینی میتەرایی و زەردەشتی. لە ڕۆژئاوا و ناوەندی ڕۆم و گریک نە خواکانی هونەر و ئەفسانەکانی یۆنان. لەولاشەوە شارستانییەتی میسری کەن. پاڵنەری جووڵاندنی بیری مرۆڤایەتی بوو، بەمەش پێڕینەوەی پردی تەڕوادە و بەیەک گەیشتنی دووشارستانییەتی ڕۆژهەڵات و تێکەڵبوونی بە ڕۆژئاوا، سنووری جیپۆلەتیکی ناوڕاستی کردە نێوەندی جووڵانی بیر و هزری مرۆڤایەتی. دەکرێت قووتابخانەی میلیتۆس وەک، قووتابخانەیەکی ڕۆژئاوایی و مووتربەکراوی ڕۆژهەڵاتی لەجوگرافیایی سەر خاکەکی یەکلای نەکراوە، لەی بڕواندرێت.

سمکۆ محەمەد لە تەوەرەی (کورد لە سیڤەرەوە بۆ لۆزان).. دیمانە: ئاودیر نەسرەدین.. بەشی یەکەم

بەشی یەکەم

شوناسی نەتەوەیی کارتێکی زۆر قورس نییە بۆ داواکردنی سەربەخۆیی

لەم دیمانەیەدا سمکۆ محەمەد نووسەر و رۆژنامەنووس کە بەشداری تەوەری (کورد لە سیڤەرەوە بۆ لۆزان)ی کردووە، باس لە سایکۆلۆژیای هێز و قەوارە سیاسیەکانی کوردستان و کەیسەکانی هاوشێوەی کورد لە دنیادا دەکات، ڕۆڵی وڵاتانی زلهێز لە یەکلاییکردنەوەی ئەم پرسانە روندەکاتەوە و هاوکات ئاماژە بە شوناسی نەتەوەیی و پرسی زمان دەکات و ئەمەش بە کارتێکی لاواز بۆ داواکردنی سەربەخۆ بوون ناو دەبات، سمکۆ محەمەد بەچوونی وایە کە خەباتی مەدەنی بەوردبینی و هێمنی و دان بەخۆداگرتن دەکرێت، بەڵام کورد بەخەسڵەت خاوەنی ئەم سایکۆلۆژیایە نییە، هەر لە درێژەی ئەم دیمانەیەدا سمکۆ بیرکردنەوە لە لێگەڕینی بەرەی خەبات لە کوردستانەوە بۆ ناوەندەکان هەڵدەسەنگێنێت و گرنگی خاوەنداریەتیکردنی سیستەمێکی نموونەیی بۆ دۆزی کورد روندەکاتەوە.

دیمانە: ئاودیر نەسرەدین

....

کوردەکان هیچکات لەنێو هاوکێشەی نێودەوڵەتی نەبوون

شوناسی نەتەوەیی کە پشت بەزمان دەبەستێت کارتێکی زۆر قورس نییە بۆ داواکردنی سەربەخۆیی

کەیسی کوردستان و هاوشێوەکانی لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی کارتن بەدەست ئیمپریالیزمەوە، لەسەر ئاستی لۆکاڵیش هەریەکەیان بیانوویەکی نەتەوەیی و قەوارەیی و سیاسی خۆی هەیە

کوردەکان هەمیشە بەقەوارەی بچووك رازی بوون و هەناسەیان درێژ نییە لەسەر تەواوی ناوچەکە جەنگ بکەن، بۆیە لەسەر ناوچەیەکی بچووکی جوگرافی ئامادەن کێشەکەیان بە زەمەنێکی نادیار دوابخەن

هەندێکجار هەست دەکەین کوردەکان بەخەباتی دیبلۆماسی شارەزانین و

لەدانوستانەکاندا دەدۆڕێن و ناتوانن بەرگری لەکەیسی مێژوویی و جوگرافی خۆیان بکەن
سازدانی ئاودێر

هۆکارەکانی پەیماننامەی سیڤەر لە نێوان دەوڵەتە هاوپەیمانەکانی سەرکەوتووی جەنگ لە ساڵی 1920 چی بوون کە لەناویدا بەشێك لە خواستەکانی کورد جێگیر کران؟

وەڵامی ئەم پرسیارە دەبێ بەدیکۆمێنتی یاسایی و نێودەوڵەتی بدرێتەوە کە لەبارەی هاوکەیسەکانی کوردەوە بڵاوکراونەتەوە، چ بەکتێب بێت یان لەسایتەکانی ئینتەرنێت کەهەیە، سەرەتا دەبێ ئەوە راست بکەمەوە کە جەنگ کۆتایی نەهاتوە و ئێستاش بەردەوامە، چونکە کارتێکی بەهێزی سیستمی سەرتاییە کە دەبێ بەردەوامی هەبێت، جا چ جەنگی گەرم بێت یان سارد، هەروەها خواستەکانی کورد جێگیر نەکران، چونکە جێگیر کردن واتە دیاریکردنی لەمەیدانی پراکتیکدا، وەختێك بەریتانیا و فەرانسا و ئیتاڵیا هاتن و رۆژهەڵاتیان داگیر کرد، رەهەندی یەکەمی بابەتەکە ئەوەیە کە سەرهەڵدانی بزووتنەوەی سیاسی و چەکداری کوردی، لەو سەردەمەدا ناسراو نەبوو، هەروەها سەربەخۆش نەبوو لەرووی جیۆسیاسیەوە، چونکە جێ پێی چەکداری و سیاسیان چ لەکوردستانی ئێران و چ لەکوردستانی عێراق سەر بەخودی دەوڵەتە داگیرکەرەکان بوو، ئەمە جگەلەوەی خاوەنی حیزب و بیرۆکەی شۆڕش نەبوون لەپێناو روخانی حکومەت و دامەزراندنی دەوڵەتی سەربەخۆی کوردی، تەنها شتێك کە هەبوو چەکداری یاخی بوون لەدەوڵەت، بۆیە بەپۆزەتیف وەرگرتنی رێکەوتنی سیڤەر و لەبەرانبەردا بە نیگەتیف وەرگرتنی رێکەوتنی لۆزان کە بووە هۆی نەهامەتی و نەگبەتی بۆ کوردستان، تەنها بەبۆچوونی سۆزی سیاسی وەڵام دراونەتەوە کە گوایە مافی کورد لەو پەیمانەدا جێگیر کراوە، ئەگەرنا خۆ پەیماننامەکە تیۆریزە نەکراوە و زلهێزەکانیش لەکاتی خۆیدا بەشێوەیەکی کاتی بۆ فشار خستنە سەر تورکیا و عێراق و ئێران بەکاریان هێنا، لەکاتێکدا ئەوە تەنها نووسینی سەر کاغەز بووە، نەك واقیعی و جێکەوتە، تاکو بکرێتە دیکۆمێنت و لەدەستووری پاشایەتی و کۆماری دەوڵەتانی ناوچەکە کاری پێبکرێت.
رەهەندی دووەمی بابەتەکە ئەوەیە کورد خۆی لایەنێکی سەرەکی براوەی کەیسەکە و نووسینەوەی پەیمانەکە نەبووە، بۆیە بەبێ لەبەرچاوگرتنی ئەو دۆخە سیاسیەی کە هێزە نێودەوڵەتیەکان درووستیان کردووە، نەك تێگەیشتنێکی واقیعیانەی مەعریفی و سیاسی بۆ کەیس و پەیمانەکە نەکراوە، هەر ئەوەی لە یەکێك لەبەندەکانی سیڤەردا هاتووە، زمانی

تورکی فەرمی دەبێت و زمانی کوردیش پەرەی پێبدرێت و بخوێنرێت، ئەدمۆنز یش باس لەوە دەکات ئەوکات لە لەندەن باس لەوە کراوە کەمینە ناتورکەکان، لەناو چوارچێوەی ئیمبراتۆریەتی عوسمانلی دەبن و دەبێ دەرفەتی ئازادیان پێبدرێت کە دواتر لە کۆمەڵەی گەلان چەسپێنرا، بەڵام دواتر ئەم بابەتە کە هەر لەلایەن خودی بەریتانیای مەزنەوە گۆڕا بۆ دامەزراندنی حکومەتی کوردی و دواتر لەگەڵ مەلیك مەحمود کەوتنە دانوستان و هەر خۆشیان قەوارە بچووکەکەی شێخ مەحمودیان روخاند و خوێنیان رشت، بۆیە سیڤەر تێگەیشتنی واقیعی و زانستی سیاسی بۆ نەکراوە، لایەنی دووەمی بابەتەکە ئەوەیە کە بەزانستی وەرگرتنی کێشەی کورد لەمێژووی سەدەی رابردوو تاکو ئەمدواییەش، ئەوەیە کورد خۆی وەکو یەك تەماشای کەیسە هاوشێوەکانی خۆی نەکردووە، ئەو کەیسانەش بریتین لە کشمیر و فەلەستین و جەبەل تاریق و قرمی ئۆکراینا و کەرەباخ و کەتەلۆنیا و سکۆتلانداو ناوچە ئەمازیغ نشینەکان کە دابەشی سەر مەغریب و جەزائیر و تونس و لیبیا بوون، ئەمە جگە لە چەند ناوچەیەکی دیکەش، ئەم دیکۆمێنتانە تەنها بۆچوونی من نین، ئەوەتا (هیسەر لێر واگنەر) بەکتێب باسی کردوون، ناو هێنانی ئەم کەیسانە بۆ ئەوەیە کە دەبێ بزانین بۆچی ساڵی 1737 پەیماننامەی پاریس هەیە لەسەر رێکەوتن لەبارەی کەیسی ساحل ئەلعاج و پاشان لەسەر دەستی فرانسیسکۆی ئیمبراتۆریەتی ئیسپانیا بەبێ پشتگیری لەو کەیسە کە مافی یاسایی و دەستووری خەڵکەکەیە و دەگەرێتەوە سەر ئیسپانیا، بۆچی ساڵی 1981 جارێکی تر هەوڵدەدرێت بکرێت بەناوچەیەکی ئوتۆنومی و پاشان هێزە نێودەوڵەتیەکان و دەوڵەتە کۆڵۆنیالەکان پەشیمان دەبنەوە، بۆچی کەیسی کشمیر کە جوگرافیایەکی بۆشە و کێشەی نێوان هیند و پاکستانە و ناوچەیەکی نیمچە سەربەخۆیە دەیان ساڵە چارەسەر ناکرێت، بۆچی لە ساڵی 1947 داگیر کرا و چەند جارێك لەنێوان هیندستان و پاکستان رێکەوتنی لەسەر کراوە، کەچی سالی 1971 جارێکی تر بە هەڵواسراوی لەنێوان هەردوو دەوڵەتە نەیارەکە مایەوە و ساڵی 2019 بەرێکەوتنی چین و رۆژئاوا وەکو خۆی مایەوە و تا ئێستا چارەسەر نەکراوە، بۆچی فەلەستین کە کێشەیەکی مێژوویی نێوان ئاینی جووەکانی ئیسرائیل و عەرەبی فەلەستینە، دەیان جار دانوستان و رێکەوتنی لەسەر کراوە و پاشان گەڕاوەتەوە دۆخی نالەباری سیاسی خۆی، بۆ نموونە ساڵی 1799 بۆ یەکەمجار فەرەنسیەکان پێشوازیان لە ئیسرائیلیەکان کرد بگەڕێنەوە بۆ ئیسرائیل و دەوڵەتیان بۆ دابمەزرێنن، تاکۆتایی چلەکان و رێکەوتننامەی سایکس بیکۆی لەسەر پراکتیك کرا و بەشێکی زۆری ناوچەکەی درا بەئیسرائیل، بۆچی لە ساڵی 1947 بۆ 1967 و پاشان بەپێی بڕیاری 194 و 242 کە نەتەوە یەکگرتووەکان

سەرپەرشتیان کرد گوایە بەپێی بریارێکی تر ژمارە 181 ببێتە وڵاتێك و دەوڵەتێکی سەربەخۆ، بەڵام دواتر دابەشکرا، لە 28 ی یۆلیۆی 1995 بەیەکجاری لەلایەن ئەوروپا و ئامریکا و روسیاو چینەوە وەکو خۆی هێشتیانەوە، لەبابەت ناگۆرا و کەرەباخی ئەرمینیاش کە ململانێی هەردوو دەوڵەتی ئەرمینیا و ئازربایجانی لەسەرە، چەندین جار رێکەوتنی لەسەر کراوە کە چارەسەری ریشەیی بۆ بکرێت، کەچی ساڵی 1920 لەژێر دەستی بەلشەفیەکان بوو، پاشان لەساڵی 1923 کرا بەدەوڵەتچکەیەکی سەربەخۆ و ناوی نرا کوردستانی سوور، دوای ئەمە بەپێی بریاری ئەنجومەنی یاسادانان 1988 خستیانەوە سەر ئەرمینیا، کەچی ساڵی 1994 دیسان جارێکی تر جەنگی لەسەر کرا و دواجار ساڵی 2020 لەلایەن ئازەربایجانەوە بە پاڵپشتی تورکیا داگیر کرایەوە و بوو بەبڕیاری نێودەوڵەتی. بۆچی ناوچەی قرمی ئۆکراینا کە دوورگەیەکی سەربەخۆیە و لەساڵی 1783 رێکەوتنی لەسەر کراوە، تا ساڵی 1920 لەژێر دەستی روسیا بوو، کەچی ساڵی 1953 وەکو خۆی لەژێر کۆنترۆڵی یەکێتی شورەوی مایەوە، پاشان کە سۆڤیەت وەکو سیستم هەرەسی هێنا، دەیان دەوڵەت بوون بەسەربەخۆ، کەچی ساڵی 1994 جارێکی تر رێکەوتنی لەسەر کرا و وەکو خۆی بەهەڵواسراوی کێشەکەی مایەوە، تاگەیشتە ئەوەی کە کەیسەکە هەڵبگیرێت و ساڵی 2022 جارێکی تر بەبەرچاوی هەموو دونیاوە لەلایەن روسیاوە داگیر بکرێتەوە و ناوی لێبنرێ دەوڵەتچکەی سەربەخۆ، بۆیە کەیسی هەڵوەشاندنەوەی پەیمانی سیڤەر و گەڕینەوەی بۆ لۆزان، ئەم کەیسانە بەگشتی لەیەك پاکێجی گەورەی سیاسەتی نێودەوڵەتیدا کۆکراونەتەوە، هەریەکەیان کەمێك رێکەوتنی لەسەر کراوە و دواجاریش وەکو خۆی ماوەتەوە، سیڤەر لەم کەیسانە نەکەمتر و نە زیاتر بووە، کەوابو مەسەلەکە تەنها کورد نیە بێتە کەرەستە و کارتی سیاسی دەوڵەتە زلهێزەکان، بەڵکو هەموو ئەو کەیسانەی لەیەکتر دەچن، لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی کارتن بەدەست ئیمپریالیزمەوە، لەسەر ئاستی لۆکاڵیش هەریەکەیان بیانوویەکی نەتەوەیی و قەوارەیی و سیاسی خۆی هەیە.

دەوڵەتی عوسمانی دۆڕاوی جەنگ بوو، لە حاڵەتی بەرگری و هەوڵی مانەوەدا بوو، بەپێچەوانەی هێزەکانی دیکەوە، بۆچی ئەوان توانیان شکست بە پەیماننامەی سیڤەر بهێنن، بەڵام کورد نەیتوانی خۆی رێکبخات و دەوڵەتەکان قایل بکات؟

پێشتر ئەوەم بەیان کرد کە کەیسی کوردستان جیاوازی نیە لەگەڵ کەیسەکانی دیکە، بەڵام کە عوسمانلی دۆڕا بوو لەبەرانبەر هاوپەیمانی نێودەوڵەتی، لەبەر ئەوە بوو کە هاوپەیمانان خاوەنی هێزی تەکنەلۆژی و سەربازی و ئابوری زیاتر بوون و دەیانویست هەژموونیان لەرۆژهەڵات جێگیر بکەن کە عوسمانلیەکان زیاتر لە 500 ساڵ

ساڵ حوكمڕانی رۆژهەڵاتی ناو□استیان دەکرد، کە دۆڕان و پاشەکشەیان کرد، خۆ دۆڕاوی بەرانبەر کورد نەبوو، بەرانبەر و□تانی دەوروبەری خۆی نەبوو، بۆیە ب□ پێی سنوورە د□و□تیەکەی خۆی کە سنوری لەگەڵ عێراق راستەوخۆیە، تەنها رۆژهەڵاتی لەدەستدا، ئەگەرنا هێزی مابوو تاکو بەرگری لەسنوورەکانی بکات و زاڵ بێت بەسەر ناوچە کوردیەکان، بۆ مەسەلەی سیڤەریش ئەوان بەشێك بوون لەهاوکێشەکە و توانیان لەخزمەت خۆیان بیشکێننەوە، چونکە ئەوان ئیمبراتۆری سەردەمەکە بوون و تانزیك مەغریب رۆژهەڵاتیان داگیر کرد، ئەمە جگە لەبەشێکی رۆژئاوا، لەبەرانبەر ئەوەشدا کوردەکان هەرگیز لەنێو هاوکێشەی سیاسی نێودەوڵەتی نەبوونە، کەیسەکە تەنها وەکو سۆز وەرگیراوە، جگە لەمەش کوردەکان یەکدەست نەبوونە تاکو زاڵبن بەسەر گوتاری بەرانب□رک□یان کە هێزی سیاسی و دیبلۆماسی و سەربازی دەوڵەتانی وەکو عێراق و ئێران و سوریا و تورکیا بوون، بۆیە وەکو خۆی مایەوە، سەرباری ئەمەش دەبێ ئەوە لەبەرچاوبگرین کە تەنها کوردستان نەبوو جوگرافیاکەی دابەش کرا، بەڵکو بەشێك عێراقیش بو کرا بەکوێت و لەولاوە سوریا بەشێکی کرا بە لوبنان و وڵاتەکانی کەنداوی لێبەرھەمهات.

درێژەی هەیە..

“بەندەر فەیلی” ئازارێکی ئینسانی بەردەوام بە دەست فاشیزمی درێژکراوەوە.. ئاسۆکمال

لە دیدارێکی دۆستانە لەگەڵ ڕۆمان نوس و بە شداریەک لە کۆڕی یانەی کتێبی لەندەن دا بۆ خوێند□و□ی ڕۆمانی “بەندەر فەیلی” دا ، ئێمە لە نزیکەوە ڕۆشنبیرێک و بەرھەمەکەیمان بینی. دوو شت سەرنجی ڕاکێشام ، یەکەمیان؛ هەستێکی قوڵ بە ئازاری ئینسان، ئازاری تایبەتی فەیلیەک لەگەڵ ئازاری هاوچارەنوسە هەژارەکانی تری

عێراقدا. دووەم؛ درێژبوونەوەی دیوارەکانی زیندانی فاشیزمی خۆرهەڵاتی و بە میدیای زیندانی هێشتنەوەی ئازادی لەلای فاشیزمی خۆرئاوایی یەوە.

هەستێکی ئینسانی قوڵ

بە بەشداری لە کۆڕەکەدا دەبوایە گەنا سعید و من ڕۆمانەکەمان لە ماوەی تەنیا ٥ ڕۆژدا بخوێندایەتەوە، کە ئەویش تەنیا دوای کاری ڕۆژ شەوانمان بە دەمایەوە. ئەمە زۆر جار بە دۆخی خەمبار و پڕ ئازار و بە دەسەڵاتی ئەو منداڵە "بەندەر فەیلی" دەگریاین. ئەم سەرنج ڕاکێشانەت لەلایەن نوسەرەوە بە قوڵایی هەستکردن بە ئینسانی سەردەمەکەت ئەم بەرهەمانەی "بەختیار عەلی" ت لا گرنگ دەکا. چونکە ئەمە ئەو هەستە ئینسانییە کە پێویستمانە بە سەرنجدانی ڕاستیەکانی نالەباری ژیانی مرۆڤایەتی ئێستامان . هەر ئەو گرنگیەیە کە لە بەرهەمەکانی دیستۆڤسکی و تۆلستۆی دا دەیبینەوە بە خەمی مرۆڤ . ئەوان ژیانی جوتیارانی ڕوسیە و ستەمی قەیسەریەتیان وەک خەمی گیرۆدەبونی مرۆڤ بەدەست سیستەمی چەوسێنەرانەوە بەشێوەیەکی هونەری خستیانە ڕوو کە تائێستاش دەتوانێ سەرنجی ئێمە ڕاکێشێ بە بیرکردنەوە و تێگەیشتن لە ماناکانی ژیان.

بەختیار لەم ڕۆمانەدا هەرچەند بە قوڵی سەرنجمان بە ڕوویەکی تراژیدی ئینسانی فەیلی ڕادەکێشێ. بەڵام ئەوەی وەک نوسەرێکی کورد بەلای منەوە گرنگ بوو کە قەڵەم و هەستی ئەم نوسەرە تەنیا فەیلیەک و کوردێک سنوری وێنەگرتنەکانی نیە و ناتوانێ کامێراکەی تەنیا زووم بخاتە سەر یەک بەش بەڵکو ئەو لەپاڵ "بەندەر فەیلی" دا "نەدا بوستانی و نوفل"ی عەرەبی بەغدادیشمان وەک مرۆڤی چەوساوەی هاوخەمی "بەندەر فەیلی" دەناسێنێ و ئەمانە دەکاتە هاوڕێی گیانی بەگیانی و خۆشەویستی "بەندەر فەیلی" کارەکتەری سەرەکی ڕۆمانەکە. دەمێکە دوای گەڕان و سەرەتاکانی شێرکۆ بێکەس ئەم شوناسەی ئینسانیە یونیڤێرساڵەی مرۆڤی چەوساوەم لەپاڵ شوناسی کوردێکی ستەم لێکراودا نەبینیبو. شوناسی کوردی فەیلی بەندەر ئازارێکی مێژوویی بەشێک لە کوردەکان نیشان دەدا بەڵام ئەوەی جێگای سەرنجە گەڕانی دۆخی بەندەرە کە بەهۆی ئەم شوناسە فەیلی بونییەوە ئازادی لەلایەن کەمپانیای لیبراڵی خۆرئاواییەکانیشەوە لێ زەوت دەکرێ. ئەم گەڕانە پێمان دەڵێ کە فەیلی بوون و کوردبوون بە تەنیا شوناسێک نیە کە بەهۆیەوە ئازار دەچێژین بەڵکو درێژەی نەبونی ئازادی لە دۆخی بونی دەسەڵاتێکی فاشیستی درێژکراوەدایە.

ئەم ڕاستیە کاتێک دەردەکەوێ کە ئەمریکیەکان دێن و بەندەر لە زیندان ئازاد دەکەن بەڵام شوناسی فەیلی ئازاد ناکەن. ئەم شوناسی فەیلیە دەبێتە ئامرازێکی دەستی میدیای فاشیزمێکی تر بە زیندانی

هێشتنەوەی بەندەر و سود وەرگرتن لە فەیلی بونی بەندەر بۆ پڕوپاگەندە بۆ ئەمریکای ئازادی و ڕزگاری بەخش و شاردنەوەی دیوی داگیرکەرانەی ئەم فاشیزمە نوێیەی بەندەری بەشیوازێکی نوێ زیندانی کردۆتەوە. ئەمە هەمان داستانی ئازادی و ڕزگاربونی شوناسی کوردە لە دەست فاشیزمی بەعس و ٣٠ ساڵ بەهۆی کوردبونەوە کەوتنە ژێر دەستی فاشیزمی کوردیەوە. پارتی و یەکێتی سودیان لە شوناسی کورد وەرگرتوە کە لەم ٣٠ ساڵەدا ملیارەها دۆلاریان کۆکردۆتەوە و پاوانی دەسەڵاتیان لە کوردستاندا پێ کردوە بەوەی ئەوان خاوەنی شوناسی کوردن لە عێراقدا بەهۆی تاپۆی ئەم شوناسە قەومیەوە بە بەهەشتی خۆیان گەیشتون. ئەمە ئەو ئاڵوگۆڕەیە کە بەختیار عەلی ڕوبەڕویەتی لەگەڵ شوناسی فەیلی و کورددا کە ئایندەی ئەدەبی کوردی پێوە بەستراوە. ئەم ڕاستیە لای بەختیار عەلی لە ڕۆمانی “غەزەلنوس و باخەکانی خەیاڵ “دا دەبینین کە ئیتر شوناسی کورد لە عێراقدا تەنیا کێشەی خەڵکی کوردستان نیە بەڵکو میرنشینە نوێیەکانی ناسیونالیزمی کوردی یەکێتی و پارتیە کە میراتگری فاشیزمی بەعسن. ئەم ڕۆمانە پێمان دەڵێ کە نوسەر واقیع و ڕاستیەکانی ئازاری مرۆڤی یۆنیڤێرساڵی کوردیش دەبینێ.

لەو کۆڕەی لەندەندا من ئەم گۆشە نیگایەی خۆمم لەسەر گرنگی بینینی ئازارەکانی بەندەر جگە لە فەیلیەک وەک مرۆڤێکی یونیڤێرساڵی چەوساوەی ژێر دەستی فاشیزمیش باسکرد. بە بڕوای من ئەمە نیشاندانی لایەنێکی بەهێزی ڕۆمانەکەیە کە پیویستە ئەدەبی کوردی زیاتر کاری لەسەر بکا و لە شوناسی قوربانیەکی کورددا، ئازارەکانی کوردێک و فەیلیەک وەک قوربانیەکی ستەمە جۆراوجۆرەکانی سیستمی کاپیتالیستی نیشان بدا. بەڵام لە وەڵامەکانی بەختیار عەلیدا بەم گۆشەنیگایەی من بە پێچەوانەوە ئەو زیاتر لەسەر شوناسی فەیلی بونی ڕۆمانەکە و بەندەر پێداگری کرد.

بەدوای ئ□و□یشدا دکتۆر ئیبراهیم سدیق مەلا زادە کۆمێنتی لەسەر ئەم گۆشە نیگایەی من دا کە هەڵەی سیاسیەکانی باشور ئەوەیە کە” دەڵێن بەعس لە ستەم لە هەموو عێراقدا یەکسان بوە”. بەڵام هیچ کات باسەکە ئەوەنیە کە تایبەتمەندی ستەم لەسەر کورد و فەیلی بە بۆنەی کورد بون و فەیلی بونەوە لە لایەن فاشیزمی بەعس لە بەرچاو نەگرین، هەروەک ئەوەی ستەمی تایبەت لەسەر جولەکە لەلایەن نازیزمەوە لەبەرچاو گیرا . ئێمە لەوەش تێدەگەین کە بەختیار بە زمانی کوردی ڕۆمانێک دەنوسێ کە ئازارەکانی خەڵکی کوردستان دەردەبڕێ، بەڵام ئەو لە کۆمەڵگەیەکی کوردیدا کاردەکا کە شوناسی کورد بون و فەیلی بوون ئەگەر چی وەک مێژوو و واقیع بونیان هەیە بەڵام تەنیا شوناسێک نین و ئێستا خەڵکی کورد لە دنیای شوناسە جۆروجۆرەکان و

گۆڕانی شوناسەکان و ناجێگیریی تاک شوناسیدا دەژین. هەروەک لە نمونەی “غەزەلنوس و باخەکانی خەیاڵ” دا باسمان کرد کە ئازاری پاڵەوانەکەی بەهۆی کوردبونیەوە نیە ، بەڵکو لەناو شوناسی کوردبوندا گۆڕانێک ڕویداوە کە بەشێکیان شوناسی مرۆڤی چەوساوە و بەشێکەی تریان شوناسی کوردێکی چەوسێنەریان هەڵگرتوە. هەرێمی کوردستان ئێستا ئایندەی گۆڕانکاری لە شوناسی کوردمان نیشان دەدا و بەختیار عەلیش بەهۆی جێگەی ئەنتی سیستمی فاشیست بونیەوە دەبینین نوسەرێکی کوردی خاوەن شوناسێکی ئازادی یونیڤەرساڵە و ئەم باسی شوناسە گرنگیەکی هەیە لە ئەدەبی هاوچەرخی کوردیدا.

لەسەر چۆنیەتی هەڵوەستەی ڕۆمان نوس لەگەڵ خوێنەرەکانیدا لەم کۆڕەدا گەنا سعید وتی؛ هەر کەسێک کە ڕۆمانێک دەخوێنێتەوە بەپێی بۆچون و گۆشەنیگای خۆی سەیری ئەو ڕوداو و کارەکتەرانە دەکا و هەربۆیە دەکرێ خوێندنەوەکانمان بۆ ئەم ڕۆمانەی “بەندەر فەیلی” یش وەک گۆشەنیگای نوسەرەکەی نەبێ. پێم خۆش بوو کە بەختیار عەلی ئەو ڕەخنەیەی گەنای قبوڵ کرد کە، نوسەر ناتوانێ گۆشەنیگاکانی تر بخاتە ژێر چاویلکەی پشکنینی دنیابینینەکەوە و هەوڵی هەڵە بهێنێ بەسەر تێگەیشتنی خوێنەردا. بەڵکو نوسەر مافی خۆیەتی گۆشەنیگای خۆی باس بکا و خۆی و خەیاڵ و ئایدیاکانی لە ڕێگەی ڕۆمانێکەوە وەک پەیامی ڕۆمانەکەی بناسێنێ. بە ختیار زۆر بە ڕونیش لەوەدوا کە خوێنەری ڕەخنەگر دەبێتە کەسێک ئەویش خاوەندارێتی لە بەرهەمە ئەدەبیەکە دەکا. ئەم تێبینیەی گەنا و جەدەلەکەی بە ختیار عەلی شتێکی تازە بوو بۆ من لە کۆڕی ئەدەبیاتدا هاتەپێشە و بەشداری تری گرنگیش لەم کۆڕەدا لەلایەن بەشداربوانی تریشەوە نیشانی دا کە لەم جۆرە کۆڕانەمان زۆر پێویستە.

ئێمە خۆشحاڵ بوین کە لەنزیکەوە ئەم هاوڕێ یە “بەختیار عەلی” مان ناسی و دانیشتن لەگەڵ کەسانی ڕۆشنبیری وەک بەختیار عەلیدا جوانی و خۆشی بە ژیان دەدا. جوانی و خۆشیەک کە هەست دەکەیت لەگەڵ دیستۆڤیسکی و تۆلستۆیێک کە بەزمانی کوردی قسە دەکا دانیشتویت کە بە زیندوویی باسی ئازارەکانی مرۆڤ و خەونی ئازادی دەکا لە ڕۆژگاری خۆتدا، نەک تەنیا لە نێو کتێبەکاندا.

ئاسۆکمال

لندن

٦ دیسەمبەری ٢٠٢٢

گۆڤاری زمان و زار ژمارە ١

[بۆ خوێندنەوەی ژمارە ١ کلیکی ئێر□ بکەن..]

[ژمارە ١ بە رێنووسی لاتینی...]

سیما گشتییەکانی تاقیکردنەوەی شیعری.. سامی شۆڕش

لە هەموو سەردەمەکانی مێژووی هاوچەرخی گەلانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، شیعر جێگا یەکی ڕۆحی و سایکۆلۆژی ڕۆشنبیری و تایبەت و دیاری هەبووە. لە شەستەکان و حەفتاکانی سەدەی ڕابردوودا, ئەو با یەخە زۆر گەورەتر دەها تە پێش چاو. بگرە ناواخنی با یەخی شیعر بەتایبەتی و ئەدەب و هونەر بەگشتی، لەو سەردەم و قۆناغەدا ل□ □ ه□موو قۆناغە مێژووییەکانی تر زیاتری کردبوو، هۆی سەرەکیش لەم بوارەدا ئەو پەیوەندییە توندوتۆڵە بوو، کە لە نێوان شیعر و ئەدەب لەلایەك و سیاسەت و ئیلتزامی سیاسی لەلایەکی ترەوە دروست ببووبوو.

ئەوەی ڕاستی بێت، نیوەی دووەمی شەستەکانی سەدەی ڕابردوو مەودایەکی زەمەنیی گەلێك چڕوپڕ و ئاڵۆزکاو بوو، ئاڵۆزکاوییەکەش وا نەبێت هەر لە کوردستان و لە عێراق ببووبێت، بگرە ل□ تەواوی ناوچەی ڕۆژههڵاتی ناوەڕاست و جیهانیشدا بارودۆخە سیاسی و ئابووری و ڕۆشنبیرییەکە زۆر ئاڵۆز و جەنجاڵ بوو.

لەلایەکەوە بیروباوەڕی چەپگەری و ل□رفەی ئاگری گیفارا و بانگە فەلاحییەکەی ماوتسی تۆنگ هەر چوار سووچی جیهانی هێنابووە لەرزین. لەلایەکی ترەوە ڕا پەڕین و خۆپیشاندانەکانی قوتابیان لە فهرەنسا و بەریتانیا و ئەڵمانیا زادێکی ڕۆحی و فیکریی دەوڵەمەندی بۆ لاوان و قوتابیانی جیهان، بەتایبەتی جیهانی کۆمەڵگا دواکەوتووەکان ڕەخساندبوو، لەلایەکی تریشەوە سروودی شۆڕشی لادێ و نرکەی جووتیارەکانی برنج لە لاوس و کەمبۆدیای ئەوسا، ئینجا تا □□□

مووەکانی پێشی هەشی منەی ڤێتنام، نەك هەر ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست، بگرە ناو خودی ئەمەریکا و جادەکانی ئەورووپاشی خستبووە ناو گێژاوی تووڕەیی و هەڵچوونەوە.
لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا هەلومەرجەکە قورستر بوو، بەتایبەتی ناوچەکە خۆی زەدی تێکقڕژانێکی کۆنینەی ئاییینی و شارستانی بوو، سەرباری ئەوەش کۆمەڵێك ڕژێمی گەندەڵ لە ناوچەکەدا تا دەهات زۆرتر بەنزینیان بەسەر ئاگری ناو دڵ و دەروونی میللەتەکانی خۆیان دەڕشت. ناکۆکی و دیاردەکانی شەڕی سارد تا دەهات زۆرتر تەنگی بەخەڵکەکە هەڵدەچنی و ناوچەکەی بەرەو قووڵایی توونێلێکی تاریك دەبرد. لەو نەوانەشدا نوشوستییەکەی عەرەب لە حوزەیرانی 1967دا، دنەی بەدەماری ڕاپەڕین دەدا، نەك تەنیا لەناو عەرەبدا، بگرە لەناو تەواوی گەلانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا. لەو نەوانەش داتەپینی پێنجی حوزەیران و هەڵستانەوە و بەرگریکردنی فەلەستینییەکان لە دوای ئەو داتەپینە، ئیزدیواجییەتێك، یان دووفاقیبەکی پڕ گرێکوێرەی لەناو دڵ و مێشکی لاواندا دروست کردبوو، لەو بەرامبەرەدا حاڵی عێراق باشتر نەبوو لە پانتاییەکانی تر. بگرە ڕەنگدانەوەکان لەوێدا زۆر زەقتر و قورستر دەهاتنە پێش چاو، چونکە عێراق دەوڵەت و کۆمەڵگایەك بوو هەر لە سەرەتاوە لە ڕووی مێزائەکی ئەتنیکی و یاسایی و دەستوورییەوە لەسەر بناغەیەکی نادروست دامەزرابوو، مەعلوومیشە هەر دەوڵەت و کۆمەڵگایەك لەسەر بناغەی ناتەبایی لەو بابەتە ڕاست بووبێتەوە، ئەوا زۆر زوو دەکەوێتە ژێر ڕکێفی زەبر و پاشەپەستەی هۆکارە کۆمەڵایەتی و سیاسی و ڕۆشنبیرییەکان.
یەك لە ڕەنگدانەوەکانی ئەو بارودۆخە لەناو عێراق، قەیشانی حزبی شیوعی بوو، لە ئەیلوولی 1967دا، کاتێك حزبەکە لەنێوان باڵێکی ڕاستڕەوی سەر بە بلۆکی سۆڤیەت و باڵێکی چەپڕەوی سەر بە ڕێبازی ماوتسی تۆنگی چین و فیدل کاسترۆی کووبا و چی گیڤارای ئەرژەنتین دابەش بوو. لەولای ترەوە، لەزەنگاوەکانی خواروو، بەتایبەتی لە ناوچەی (ئاخ ئیزمەرچ) و دەوروبەری ناسریە و عیمارە، ڕاپەڕینێکی چەکداری دەستی پێکردبوو، لەژێر سەرکردایەتی لاوێکی عێراقی کۆمۆنیستی دەستی (برتراند ڕاسڵ)ی ئینگلیز، کە ناوی (خالید ئەحمەد زەکی) بوو، ئەوەی نەوتێکی زۆرتری ڕشتە سەر بارودۆخە خراپ و ئاڵۆزەکەی ناو عێراق، هاتنە سەر حوکمی ڕژێمی بەعس بوو لە کوودەتای تەمووزی ساڵی 1968دا.
هەر لە بواری بازنەی ڕۆشنبیریدا لە عێراق، بزووتنەوەیەکی تازەگەری دەستی پێکردبوو. شیعر ئاسانترین و جوانترین و کاریگەرترین شێوازی دەربڕین بوو، بۆیە گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتی و

سیاسی و ئابوورییەکان زۆر بەپەلە لە جیهانی شیعردا ڕەنگیان دەدایەوە. کۆمەڵێك شاعیر و نووسەری نوێخوازی عێراقی، لە پێشەوەیاندا: فازڵ عەزاوی، سامی مەهدی، خالید عەلی مستەفا، فەوزی کەریم. لەو ساڵانەدا بەیاننامەیەکی شیعریان بڵاوکردەوە، کە تیایدا بانگیان بۆ تازەکردنەوەی فۆرم و ناوەرۆکی شیعر و ئەدەبیات هەڵدەدا. ئەو کاتە بارودۆخی کوردستانیش بە قۆناغێکی ناسکدا تێدەپەڕی. شۆڕشێکی چەکدار لە چیاکانی کوردستاندا بە سەرۆکایەتیی ڕێبەری نەمر مستەفا بارزانی هیوایەکی گەشاوەی خستبووە ناو دڵ و دەروونی کوردەوە، بەڵام لەولای ترەوە ڕێچکەی وایش لەناو سیاسەتی کورددا سەری هەڵدابوو، کە لەگەڵ ئەو هیوا و گەشانەوەیە ناتەبا بوو، ئەگەرچی هەوڵەکان زۆرجار لەژێر دروشمی بریقەدار و چەپگەرێتیش بەڕێوە دەچوون.
جگە لەو حاڵە ناجۆرە، لە نیوەی دووەمی شەستەکاندا کوردستان بە قۆناغێکی بەرچاوی بڵاوبوونەوەی خوێندەواریشدا تێدەپەڕی. هۆی ئەوەیش زیادکردنی ڕادەی هۆشی نەتەوەیی و نسکۆ سیاسییەکەی حوزەیرانی عەرەب و دەرچوونی چەند ڕۆژنامەیەکی عەرەبی و کوردی بوو، ڕۆژنامەی (تەئاخی) و (برایەتی) لە لایەك و لاپەڕەی کوردییەکەی ڕۆژنامەی (ئەخبار)، کە محەمەد تەوفیق وردی بەڕێوەی دەبرد، ئینجا چاپخانەکەی: مام گیوی موکریانی و چیرۆکەکانی: محەمەد مەولوود مەم، دەور و جێ پەنجەی مامۆستایان: عیزەدین فەیزی و جەودەت ئەحمەد ناجی و دکتۆر مارف خەزنەدار، کە تازە لە یەکێتی سۆڤیەت هاتبووەوە، ڕۆڵێکی گرینگیان لەبواری گەشەپێدانی ڕۆشنبیریی کوردیدا لە شاری هەولێر دەگێڕا. لەولاوە هەندێك ڕۆژنامە و بڵاوکراوە و کتێبی شاری سلێمانی بایەخێکی زۆریان لەم بوارەدا هەبوو. بگرە سلێمانی لەو کات و زەمانەدا بووبووە مەڵبەندی بووژاندنەوەی زمان و کلتوور و ئەدەبیاتی کوردی، هەروەها کەرکووکیش، کە تا ئەو کات هێشتا لەژێر پاڵەپەستۆی بەعس نەخنکێنرابوو، دەورێکی هەبوو لە ڕەوتی تازەگەرێتیی شیعر و ئەدەبیاتدا. لەم نەوانەدا: لەتیف حامید بەرزنجی و لەتیف هەڵمەت و ئەحمەد شاکەلی و فەرهاد شاکەلی و سەلام محەمەد، جێ پەنجەیان دیاربوو.
بەهەرحاڵ، ئەو هەموو گۆڕانکارییە سیاسی و ڕۆشنبیریانە، کە سەرتاسەری جیهانیان گرتبووەوە، زەوینەیەکی لەباریان بۆ چەند گۆڕانکارییەکی تازەتر دروست کردبوو:
یەکەم: بەهێزبوون و گەشەسەندنی پەیوەندییەکانی نێوان ڕۆشنبیری و بزووتنەوەی کۆمەڵایەتی و سیاسەت و حزبایەتی.
دووەم: هاتنە پێشەوەی نەوەیەکی نوێی چەکدار بە بیرێکی تازە و

دیدەکی تازە بۆ جیهان و ژیان و مێژوو.
سێیەم: پەیوەندییە ئاڵۆزەکانی نێوان تاك و کۆمەڵ، تاك و تاك، کۆمەڵ و کۆمەڵ، ئەمەش لەیەك کاتدا جۆرە ناتەباییەکی بەرچاوی هێنابووە پێشەوە لەگەڵ گۆڕانی یەکەم.
ئەو هەموو حاڵە پێکەوە گرێدرابوون. کاریان لەیەکتری دەکرد. بگرە کارێکی گەورەتریشیان لە خەڵك و لە کەرتە ڕۆشنبیری و لاوەکەی ناو خەڵکی دەکرد، هەروەها کارێکی زۆر زەقتریشیان لە بزووتنەوەی ڕۆشنبیری و لە زەوق و خەیاڵ و ئەدەب و هونەریش دەکرد.

* * .

لە نیوەی دووەمی شەستەکانی سەدەی ڕابردوودا، تازە گەنج بووم. ساڵی 1967. تەمەنم حەڤدە ساڵ بوو، ڕووداوە گەورەکان و گۆڕانە بە پەلەکان بەشێکی زۆری گەنجانی وەك منیان، بە تایبەتی لەناو قوتابیان و خوێندەواراندا بەرەو دنیای پەرۆشی و بەدواکەوتن و خوێندنەوە و پرسیار و وەڵام دەبرد.
لەو سەردەمە جەنجاڵە و پڕ شۆڕشەدا خوێندنی ئامادەییم لە هەولێر تەواو کرد، دواتریش لەکۆتایی شەستەکاندا چوومە زانکۆی مووسڵ و لەوێ دەستمدایە خوێندنی ژمێریاری، بابەتی خوێندنەکەم جیاوازییەکی زۆری لەگەڵ خولیا و ئارەزووم هەبوو، بۆیە لە تەك خوێندن بەردەوام خەریکی خوێندنەوە و شیعر بووم.
پێشتر لە هەولێر هاوڕێیەتیم لەگەڵ: سەعدوڵڵا پەرۆش و عەبدوڵڵا پەشێو و جەمیل ڕەنجبەر و عەبدوڵڵا حەداد و عەبدولخالق سەرسام پەیدا کردبوو، مامۆستا کەمال غەمبار, لە پێلدا ڕۆڵێکی گەورەی هەبوو لەهاندانم بەرەو خوێندنەوە و ئەدەب و نووسینی شیعر، ئێستاش لە بیرمە ناوە ناوە پێنجخشتەکی شیعرێکی (ئەخەل)ی بۆ دەخوێندمەوە، کە لە دێڕێکدا دەڵێت: (شەهیدم کفنەکەم ئاڵە.)
زۆر لە شاعیران و نووسەران، لە تەمەنی منداڵییەوە گوێیان بەحیکایەتی کوردی و لایلایەی کوردی و قسەی ڕەسەنی ئەو زمانە پاراوە دەزرینگایەوە، من وا نەبووم، من زۆرتر بەزمانی تورکمانی، کە لەو سەردەمەدا زمانە ناوخۆییەکەی هەولێر بوو، فێری دواندنی ژیان بووم، لە تەمەنی شەش حەوت ساڵییەوە وردە وردە فێری زمانی کوردی بووم، چەند ساڵێك باوکم مامۆستا بوو لە گوندی بێحرکە، بەخاووخێزانەوە لەو گوندە دەرینە ماینەوە، ئەوسا تەمەنم شەش ساڵان بوو، هەر لەوێش

چوومە بەرخوێندن و فێری زمانی کوردی بووم.
دواتر ئەوەی زۆرتر ئاشنای کردم بەزمانی شیرینی کوردی، کتێبخانە و چاپخانەکەی: مام گیوی موکریانی و شیعرەکانی: پیرباڵ مەحموود و کلێتەکەی: مەحموود زامدار بوو، هەروەها قوتابخانەش ڕۆڵێکی گرینگی هەبوو، بەتایبەتی هەندێك لە مامۆستاکان مەبەستیان بوو لە شاری هەولێردا گەشە بەزمانی کوردی بدەن و قوتابییەکانیان نەك فێری زانستی، بگرە فێری زمانی کوردیش بکەن، ئەوی ڕاستی بێت باوکیشم، یەك لە مامۆستا کۆنەکانی شاری هەولێر بوو، کوردییەکی باشی دەزانی و زۆرجار لە قوتابخانەدا وانەی زمانی کوردی دەگوتەوە. لەوەش بەولاتر خولیایەکی زۆری هەبوو لە بواری هونەری نواندندا و بەیەکێك لە دامەزرێنەران و گەشەپێدانی هونەری شانۆ لە شاری هەولێر دەژمێردرا.
لەڕووی دەستمدایە فێربوونی کوردی، زمانی کوردی بۆ من لەو سەردەمەدا زمانی دەربڕینی ڕۆژانە بوو، زمانی پەیوەندیکردن بوو لەگەڵ دەوروپشت، دواتر بوو بە کەرەستەی خستنە سەر کاغەزی ئەو هەموو جەنجاڵەی و ناکۆکی و دڵەڕاوکێیەی، کە لەناخی تازە لاوێکی وەك مندا پەنگی دەخواردەوە و بە سەرچاوەیەك دەگەڕا لێی بتەقێتەوە. بەیە کاتێك، ساڵی 1968 چوومە مووسڵ. بوارێکی چاکترم بۆ خوڵقا تیایدا بیر لە نووسینی شیعر بکەمەوە، لەوێ یەکەم کۆمەڵە شیعری چاپکراوی کوردیم خوێندەوە، هی شاعیری پایە بەرز (محەمەد ساڵح دیلان) بوو، لەوەوە هەموو مانگێك دەگەڕامەوە هەولێر و کتێب و دیوانە شیعری شاعیرە کۆن و تازەکانم دەکڕی، سەرباری کتێبەکانی: سەلامە مووسا و نەجیب مەحفووز و لوتفی ئەلمەنفەلووتی، ئەم کتێبانەم لە هەولێر دەکڕی و لەگەڵ خۆم دەمبردنەوە مووسڵ و لەوێ خەریکی خوێندنەوە و لەوە فێربوونیان دەبووم. بەڕاستی ئەو ساڵەی مووسڵ بۆ من، ساڵی فێربوونی هەردوو زمانی کوردی و عەرەبی بوو.
پێش ئەوەی دەست بدەمە شیعر نووسین بەزمانی کوردی، هەر لە قۆناغی خوێندنی ئامادەییەوە لە هەولێر دەستم دابووە فێربوونی زمانی عەرەبی ئەوەی زۆرتریش یارمەتی دەدام لەم بوارەدا، عەبدوڵڵا حەداد و عەبدولهادی قەساب بوون، کە قوتابی بوون لەگەڵ خۆم لە ئامادەیی هەولێر. هەر لەو سەردەمەشدا پارچە نووسینێکی بچووکم وەك (خاطرة) لە گۆڤارێکی عەرەبی عێراقیدا بڵاوکردەوە. لەگەڵ ئەوەشدا فێربوونی زمانی عەرەبی بۆ من تەنیا فێربوونی زمانە

ئەدەبییەکە بوو، نەك زمانی قسەکردن و ئاخاوتن، بگرە تا ئەمڕۆشی لەگەڵدا بێت کاتێك بمەوێ بەزمانی عەرەبی قسە بکەم، دەیان هەڵەی زەق دەکەم.

ساڵ تەواو نەبوو، هێندە خولیای ئەدەبیات و شیعری کوردی بووم، کە ئیتر کەوتمە حەزی ئەوەی دەست لە خوێندنی ژمێریاری لە مووسڵ هەڵبگرم و بچمە کۆلێژی ئەدەبیات – بەشی کوردی لە زانکۆی بەغدا. شیعر ئەو کاتە بووبووە ڕووگەنمای ژیانی داهاتووم، چونکە تێکەڵاوی بیر و هەستی سیاسی و ڕۆشنبیریم بووبوو. شیعر لە تاقیکردنەوەی ئەو چەند ساڵەمدا تەنیا وشە ڕیزکردن نەبوو، تەنیا ڕووکەشێکی جوانی و زمانەوانی نەبوو، بگرە دەرگایەکی سەرەکی بوو لەو قەڵاتەی ناومان نابوو (قەڵاتی تێکۆشان). بۆیە کلیلی ئەو دەرگایە لەکوێ بووایە، ئەمەی نەوەی ئەو سەردەمە، بەبێ ترس و ڕاڕایی بۆی دەچووین.

لەو کات و زەمان و سەردەمەدا ئەو کلیلە بە من لە شیعر و ئینجا لە فێربوونی زمانی کوردی، دواتریش لە بەشی کوردی زانکۆی بەغدا بوو. لێرەوە، بەبێ هیچ سێ و دووکردنێك دەستم لە خوێندنی ژمێریاری لە مووسڵ هەڵگرت و ڕووم لە بەغدا کرد: ئەو بەغدایەی لەو کاتەدا بیری تازە و جۆشی گەرم و لانەی نوێخوازی بوو.

پەیوەندیم لەگەڵ بزووتنەوەی شیعر لە هەولێر نەپچڕیبوو. بگرە ئەو پەیوەندییە لە جاران گەرمتریش بووبوو. سەعدوڵڵا پەرۆش نزیکترین برادەر و هاوڕێی ئەو ڕۆژانەم بوو، عەبدوڵڵا پەشێو، ئەگەرچی هەندێك جیاوازیشمان هەبوو لە ڕووی فیکر و لێکدانەوەی سیاسی، هەشتا هەر زۆر نزیك بوو لە من و سەعدوڵڵا. لەگەڵ پیربال مەحموود و مەحموود زامدار دەستایەتیم پەیدا کردبوو، بگرە دەمارە هەولێرییەکە دەستایەتییەکەی لە نەوانماندا گەرمتر کردبوو.

بەغدا و ژیانە ڕۆشنبیری و سیاسییەکەی ئەو شارە بە هەولێرییەکی وەك من، لە مووسڵ دوورتری نەدیبێت، کۆتایی دنیا بوو. بۆیە وەك کلیلی بەهەشتم دۆزیبێتەوە دڵم خۆش بوو بەو شارە. گەرموگوڕ بووم لە چوونە ناو جیهانەکەی. لە ئاشنابوونی بازنە ڕۆشنبیرییەکەی، ئەگەرچی ئەو بازنەیە زۆرتر نووسەر و داهێنەرە کوردە نیشتەجێکانی پایتەختی دەگرتەوە.

لە ساڵی یەکەمی ژیانم لە بەغدا، کە سەرەتای تاقیکردنەوەی شیعریم بوو، دەستایەتیم لەگەڵ حوسێن عارف و جەلالی میرزا کەریم و کەمال ڕەئووف و شێرکۆ بێکەس پەیدا کرد. لە زانکۆشدا

داستانی مەم و زین و گەنجینەکانی شیعری کلاسیکی کوردی دەرگایەکی تازەیان لەبەردەممدا کردەوە.
یەکەم پارچە شیعرم لە ڕۆژنامەی هاوکاری ساڵی 1970 بڵاوکردەوە، لە نووسیندا حەزم بەو هەوا شیعرییە تازەیە دەکرد، کە جەلالی میرزا کەریم و شێرکۆ بێکەس شیعریان پێ دەنووسی، هەستم دەکرد ئەو ناوەرۆکە گەرموگوڕەی لە دڵ و دەروونمدا دەپەنگێتەوە پێویستی بەشێوازێکی تازە و ئاسان هەیە. بۆیە وەک هەندێک شاعیری تازە پێگەیشتووی ئەوسا، ڕووم لە زمانی تەمومژاوی نەدەکرد. ڕێزم لە کلتووری کلاسیکی کوردی دەگرت و بەچاوی فێربوون دەمخوێندەوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا حەزم لە تازەگەرێتی بوو، چەند مانگێکی نەبرد هەر لە ڕۆژنامەی (هاوکاری)دا، دامەزرام، بازنەی برادەرایەتیم فراوانتر بوو، سەباح شوانم ناسی، کە لە زانکۆ ساڵێک لە پێش من بوو، محەمەد زادەم ناسی، ئەویش لە بەشی کوردی ساڵێک لە پێش من بوو، بورهان قانیع و سەباح عەقراوی و سەربەست بامەڕنی، بورهان کە کوڕی شاعیری گەورەی کورد قانیع بوو، کانگایەکی ئێجگار دەوڵەمەندی قسەی نەستەق و پەند و سەرگوزشتەی کوردی و زمانی ڕەوان بوو، دووەمیان دەرگای بادینانی لە ڕوومدا کردەوە، سێیەمیشیان، لەو سەردەمەدا سەرنووسیاری هاوکاری بوو، لە تەک جەلالی میرزا کەریم فێری وردەکارییەکانی کاری ڕۆژنامەنووسییان کردم. تایەر ساڵح سەعید و ڕەئووف بێگەرد و مستەفا ساڵح کەریم، هەروەها لەو ساڵانەدا ئەحمەد تاقانە و تەلعەت سامان، هەریەکەیان بەشێوەیەک سەرچاوەی دەوڵەمەندی بوون بۆ تاقیکردنەوەکەم که ئەوسا لە سەرەتادا بوو، لە هەر یەکەیانەوە شتێک فێربووم.
لەوەش بەولاتر، لە ناو زانکۆدا، مامۆستاکانم: دکتۆر مارف خەزنەدار و دکتۆر عیزەدین مستەفا ڕەسووڵ و دکتۆر ئیحسان فوئاد، سەرچاوەیەکی دەوڵەمەندی فێربوون و چاوبەینە دواڕۆژ بوون بۆ من. بۆیە زۆری نەبرد لەو (هاوکاری)یەی، کە ساڵێک پێشتر وەک خوێنەرێکی گورجوگۆڵ چاوەڕێی ڕۆژی دەرچوونیم دەکرد، بووم بە لێپرساوی لاپەڕەی ئەدەب و ژیان، پاش ئەوەی جەلالی میرزا کەریم بوو بە بەڕێوەبەری نووسینی ڕۆژنامەکە.
لە ماوەی سێ ساڵی کارکردنم لە هاوکاریدا، زۆربەی شیعرەکانی خۆم نووسی، ڕاستە ئەو هەموو شیعرانە ڕەنگە لە بیست پارچە شیعر زیاتر نەبووبن، بەڵام دیاربوو جێگایەکی باشیان بۆ خۆیان کردبووەوە لە کتێبخانەی شیعری نوێی کوردیدا. لەو سەردەمەدا یەک لە عەیبەکانم ئەوە بوو بایەخم بەکۆکردنەوە و

پاراستنیان نەدەدا.

* *

ساڵی یەکەمم بوو لە بەغدا، کاتێك ڕێککەوتننامەی یازدەی ئادار بڵاوکرایەوە. ئەو ڕێککەوتننامەیە کەشوهەوایەکی پڕ ئازادی لەبەردەم نووسین و ڕۆژنامەنووسی کوردی واڵا کرد.

ڕۆژنامەی هاوکاری قازانجێکی گەلێك گەورەی لەم بارودۆخە کرد.

هەر لەو ساڵەدا، دەستەیەك لە ئەدیبانی کورد بەیاننامەی (ڕوانگە)یان بڵاوکردەوە. ڕۆڵی کاریگەر و گەورە، بگرە سەرەکییەکەی ئەو بەیاننامەیە و تەواوی بزووتنەوەکە هی (حوسێن عارف) بوو، بەڵام وەك پێشتریش باسم کرد دیاربوو زەروورەتێکی ڕۆشنبیری و کۆمەڵایەتی لە ئارادا بوو بۆ بزووتنەوەیەکی لەم بابەتە، بەتایبەتی دوای گۆڕانکارییە سیاسی و ئابووری و فیکرییە گەورەکانی ئەو سەردەمە.

حوسێن عارف ڕۆشنبیرێکی گەورەی کورد بوو. تاقیکردنەوەیەکی گرینگ و بەربڵاوی سیاسی لە کۆڵ خۆیدا هەڵگرتبوو. ماوەیەکی درێژ لەناو حزبی شیوعی عێراقیدا کاری کردبوو. دواتر لەگەڵ باڵی عەزیز حاج (القیادة المرکزیة) درێژەی بەخەباتی سیاسی خۆی دابوو، بەڵام ئەستەمی کاری حزبی و گۆڕانکارییە فیکرییەکانی ئەو سەردەمە حوسێنیان گەیاندبووە قەناعەتی ئەوەی، کە دەست لەکاری حزبایەتی بکێشێتەوە و خۆی بۆ چیرۆك نووسین تەرخان بکات.

من لەو چەند مانگ و ساڵە سەختەدا حوسێنم ناسی و بووین بە دوو برادەری زۆر نزیك، ئەگەرچی ئەو بەتەمەن لە من گەورەتربوو. لە ساڵانی دواتریش حوسێن هەر برایەکی گەورە بوو بۆ من. چ لە بواری ئەدەب و نووسیندا، چ لە بواری شەخسیدا. ئەوەی ڕاستی بێت تاقیکردنەوەی برادەرایەتی حوسێن بۆی ڕوون کردمەوە، کە ناسیاری و پەیوەندی و بیروڕا گۆڕینەوە لەگەڵ کەسانی خاوەن تاقیکردنەوەی ئەدەبی کامڵ، مەرجێکی گرینگی بەرەو پێش چوون و پەرەسەندنی تاقیکردنەوەی خەڵکانی لاو و تازە پێگەیشتووە.

لە ڕێگای حوسێن عارفەوە تێکەڵاوی جیهانی شیعر و ئەدەبیاتی ڕوانگە بووم، ئەوسا بەهۆی سیاسەت، فوئاد قەرەداغی و نەوشێروان مستەفا و فازڵی مەلا مەحموودم دەناسی، بەڵام چونکە من لە دیدی ڕوانگەوە سەیری جیهانم دەکرد، جۆرە ناتەباییەك لە ئارادا بوو، بگرە کار و چالاکییە حزبی و سیاسییەکانی ئەوانم بەدڵ نەبوو. ئەوسا لەگەڵ ڕێکخراوی

(کۆمەڵە) کەوتمە کار، بەڵام کۆمەڵە ڕێکخراوەکی گۆشەگیر و ئایدۆلۆژی تەسك و داخراو بوو، بۆیە یەکێکی وەك من، کە هەڵگری جیهانە کراوەکەی ڕوانگە بوو، زەحمەت ئیدارەی لەناو دەکرد. دوای یەك هەفتە لەو ڕێکخراوە دابڕام، دواتر قەرەداغی و فازڵیش لێیان دابڕان.

پەیوەندییەکانی من لەگەڵ ڕوانگە هۆیەکی سەرەکی بوو بۆ ئەوەی ڕێکخراوی کومەڵە بەچاوی ناڕەحەتییەوە سەیری چالاکییە شیعری و ئەدەبییەکانی من بکات، بەتایبەتی نەوشەروان مستەفا و ئەوان وایان لێك دەدایەوە، کە ڕوانگە سەرچاوەی بیروباوەڕی لیبراڵ و بۆرژووایە و جۆرە مونافەسەیەکیش بۆ ئەوان دروست دەکات. من ئەوسا زۆرتر مارکسی – لینینی بووم. بۆیە ئەوانەی کۆمەڵە زۆرتر تیر و توانجیان لە من دەگرت و گاڵتەیان بە شیعرەکانی من دەکرد.

ڕوانگە بانگهەڵدەری نوێخوازی بوو لە فۆرم و ناوەڕۆکی ئەدەب و هونەردا. بانگهەڵدەری وازهێنان بوو لە دەق و دابونەریتی کلاسیك. بەڵام لە هەمان کاتدا دیدێکی سیاسی هەبوو، کە ئەوانەی دژ بە روانگە بوون لەناو کۆمەڵەدا هەستیان پێدەکرد و لێی دەپرینگانەوە.

ئەم ناکۆکییە، لەو سەردەمەدا، خۆی لەسەر لاپەڕەی ڕۆژنامەی هاوکاریدا دەنواند. ئەگەر بگەڕێینەوە ئەو ساڵانە، دەیان وتاری درێژ و پڕ توند و تیژی دەبینین، کە بە قەڵەمی: برایان: فوئاد قەرەداغی و نەوشەروان مستەفا و فوئاد مەجید میسری لە دژی ڕوانگە نووسراون، ڕاستە زۆربەی وتارەکان لە دووتوێی ئەدەب و ڕەخنەی ئەدەبیدان، بەڵام لە کرۆکدا زۆربەیان بۆنی ڕقێکی سیاسیی زەقیان لێ دێت.

ڕەنگە لێرەدا جێگای خۆی بێت، وەك ئەمانەتێکی مێژوویی پەنجە بۆ ئەوە درێژ بکەم و بڵێم برادەرانی پارتی ئەوسا هەستیان بە تخووبەکانی ئەو ناکۆکییە ژێرەکییەی نێوان (ڕوانگە) و (کۆمەڵە) نەدەکرد. ڕەنگە فەرەنسۆ حەریری تاکە کەس بووبێت لەناو پارتیدا هەستی بەم مەسەلەیە کردبێت، بەڵام ئەویش هەوڵێکی ئەوتۆی نەدا بۆ دەستوەردانە ناو ئەو کێشەیەی کە ئەوسا زۆر بەزەقی لەناو بواری ڕۆشنبیری و ئەدەبیاتی کوردیدا سەری هەڵدابوو.

دواتر کاتێك لەژێر پاڵەپەستۆی هەلومەرجە سیاسییەکەی کوردستان بزووتنەوەی ڕوانگە کەوتە ڕاوەستان و پاشەکشەکردن و وەستان، من و چەند برادەرێکی هەواخوازی ڕوانگە ڕوومان لە حزبی شیوعی – قیادەی مەرکەزی کرد. ئەو هەڵکشانەمان بەرەو

قیادەی مەرکەزی دەربڕی ئەو ڕاستییە بوو، کە ئێمە کۆمەڵە نەبووین و بگرە نێوانیشمان ناخۆش بوو لەگەڵ ئەو ڕێکخراوە نهێنییە داخراوە، بەڵام لە هەمان کاتدا چەپی مارکسی بووین و بۆ قەوارەیەك دەگەڕاین خۆمانی تێدا بدۆزینەوە، بۆیە پێمان باشتر بوو ببین بەقیادەی مەرکەزی لەوەی بەڕووتوقووتی، بێ هێز و توانا لە بەردەم ئەوانەی کۆمەڵەدا بمێنینەوە.

* * ▪

ئێستاش لە بیرمە، ناکۆکییەکانی نێوان پارتی و حزبی شیوعیی سەر بە سۆڤیەت لە سەرەتای ساڵی 1974 گەیشتبووە ئاستێکی قووڵ، ڕۆژنامەی برایەتی لەو سەردەمەدا شیعری: (تۆ ئەو خاکەی منی جۆگە ئەخۆیتەوە و تێرت ئەکەم)ی منی بڵاو کردەوە، ئەوسا یادی چل ساڵەی حزبی شیوعی بوو، بەڵام من لەڕیزی قیادەی مەرکەزیدا بووم، بۆیە لەو ناکۆکییەدا خۆم بە هاوپەیمانی پارتی دەزانی، ئەوی ڕاستی بێت شیعر و کاری ئەدەبی لای من لەو ساڵانەدا کاری حزبی و ئایدۆلۆژی بوون، من خۆم بووبووم بەکادیرێکی قیادەی مەرکەزی. لە نێوان بەغدا و سلێمانی و هەولێر و بەسرە خەریکی کاغەز هێنان و بردن و کۆبوونەوە و پەیوەندیکاری بووم. لەلایەك قوتابی زانکۆ بووم. لەلایەکی تر کادیری قیادەی مەرکەزی بووم. لەلای تریشەوە ڕۆژنامەنووس و شاعیر بووم، لەبیرمە سبەینان دەچووم بۆ زانکۆ، پاش نیو□□یان دەچوومە ڕۆژنامەی هاوکاری، ئێواران بەیاننامەی قیادەی مەرکەزیم بەسەر سەفارەتخانە و ڕێکخراوەکان و ڕێکخستنەکانی حزب لە بەغدا دابەش دەکرد و کۆبوونەوەم دەکرد، شەوانیش خەریکی شیعر و نووسین و خواردنەوە و موناقەشەی ڕوانگە و ڕوانگەخوازی بووم. مەعلوومیشە لەو ساڵانەدا قیادەی مەرکەزی ڕێکخراوێکی قەدەغەکراو بوو، دەزگا داپڵۆسێنەرەکانی ڕێژیم هەمیشە بەدوایەوە بوون بۆ گرتن و ئیعدامکردنی ئەندامانی. عێراق بەگشتی و کورد بەتایبەتی تا دەهات وەزعیان خراپتر دەبوو، لەژێر پاڵەپەستۆی بەعسدا. خەڵکانی وەك من زۆرتر چاویان لە شاخ بوو، چاویان لە سەنگەری پێشمەرگە بوو. زۆرتر بەرەو ئەو قەناعەتە دەچوون، نە شیعر، نە ڕۆژنامەنووسی دادی ڕووبەڕووبوونەوەی بەعس نادەن، بەڵکو دەبێت لەم پێناوەدا سەنگەر و چەکی کاریگەرتر بەکار بهێنرێت. لێرەوە، تا دەهات گیانی حزبایەتی و سیاسەت بەسەر تاقیکردنەوەی شیعریمدا زاڵ دەبوو، تا دەهات خۆم لە جیهانی بەربڵاوی شیعر و ئەدەبیات و

هونەری جوانی دەگواستەوە جیهانی ئایدۆلۆژیا و تاکبینی، تا دەهات ناخ و دەروونم جێگایان بۆ وێنەی تەڕ و خەونی ئاڵ و هەناسەی شیعر چۆڵ دەکرد و مەودایان بۆ دەماری ناکۆکی و گرێی سیاسەت خۆش دەکرد. لە ماوەی چوار ساڵەی خوێندنم لە زانکۆ، کە ماوەی کارکردنیشم بوو لە بواری شیعر و ڕۆژنامەوانی کوردی، جگە لە قەڵەمەکانی بواری ڕوانگە، لەگەڵ چەندین شاعیر و نووسەری تریش دەستایەتیم بەهێز بوو، دەستایەتیم لەگەڵ: لەتیف هەڵمەت و فەرهاد شاکەلی و ئەحمەد شاکەلی و ئەنوەر قادر محەمەد لەو دەستایەتییانەن، کە هەرگیزاوهەرگیز لە یادیان ناکەم. تاقیکردنەوەی ئەو برادەرە خۆشەویستانە هەمیشە ئەوەیان فێر دەکردم، کە جیهان زۆر لە هەولێر و سلێمانی، بگرە لە بەغداش گەورەترە. دواتریش ناسینی حەمە فەریق حەسەن و حەمە سەعید حەسەن و ڕەئووف حەسەن لە سلێمانی و کەریم دەشتی و ئیسماعیل بەرزنجی و نەوزاد ڕەفعەت لە هەولێر، ئاسۆیەکی تازەتریان لەبەر چاوم کردەوە، بەڵام دیاربوو، من بەیاری خەم دابوو، تا دوا قۆناغ بەڕێگای حزبایەتیدا بڕۆم و تاقیکردنەوە شیعرییەکەی خۆشمی لەسەر دانێم. هەموو برادەرەکانم کوردایەتییان دەکرد، هەریەکەیان بەشێوەیەك حزبی بوون، بەڵام حزبایەتیکردنەکەی من هەندێك تاکڕەوەتی و گیانی وشکایەتی لەگەڵدا بوو، بۆیە ئەوان بەردەوام بوون، بەڵام من هەشتا ساڵی 1976 دەستی پێ نەکردبوو، شاعیرەکەی ناو دڵ و دەروونم دواهەناسەی دا، ڕاستە پێشتریش خووی حزبایەتیکردن لەلای من زۆر زەقتر بوو، بەڵام هەر ئەو زەقییە وای کردبوو کەمتر بەرهەمی بڵاوکراوەی شیعریم هەبێت و زۆرجار نووسینی ڕەخنەیی و ئەدەبی و سیاسیش بنووسم. بگرە وای کردبوو کەمتر خولیای پاراستن و چاپکردنی شیعرەکانم هەبێت. بۆیە واتایە دەتوانم بڵێم شیعر لای من هەر لە بنەڕەتەوە بەنیوەچڵی لەدایك بوو، کە لەدایك بوو حزبایەتی دەستی خستبووە بینەقاقایەوە، بۆیە زۆر نەژیا، بەڵام ئەوەندەم بەسە، (کەڵە ژیا). ساڵی 1974 لەگەڵ تەوژمی میللەتەکەم ڕووم لە شاخ و ڕیزی پێشمەرگایەتی کرد، چوومە بنکەیەکی قیادەی مەرکەزی لە جیزانی سەرووی گەڵاڵە، چەند مانگێکم لەوێ بەسەربرد، هاوڕێی ڕۆژانەم برسێتی و کتێبی ستالین و کۆبوونەوە بوو، بەڵام لە هەمان کاتدا ناکۆکییەکی گەرم لەناخمدا دەجووڵایەوە لە نێوان دەماری شیعری و توخمی سیاسەت، حەزم بە ئیشی ناو نووسین و ڕۆژنامەنووسی بوو، هاتم داوای دەرفەتی کارم لە دەزگای ڕاگەیاندنی پارتی دیموکراتی

کوردستان کرد، ئێستاش لە بیرمە کەریم سنجاری لەو دەزگایە دایمەزراندم، ئەگەرچی پارتیش نەبووم. زۆری نەبرد ش□ش نسکۆی هێنا، مینش لەگەڵ دەیان نووسەر و سەدان کادیر و هەزاران پێشمەرگە ئاوارەی ئێران بووم، منیش سەر بەخێزانێکی هەولێریم، کەمتر سەر و سەودایان لەگەڵ پێشمەرگایەتی و سیاسەتدا هەبووە. باوکم و دایکم و خوشك و براکانم لە هەولێر دوای نسکۆ زۆر سەر و سۆراغی منیان کردبوو، باوکم، دوای چەندین ساڵ لە بێ خەبەری، کە دێمەوە زوو پێی گوتم: دەمزانی ئەو دەستدانە شیعرەت ماڵوێرانی بەدواوەیە، لە راستیدا، ئەو گوتەیەی باوکم دەربڕینێکی ساکاری ئەو ڕاستییە بوو، کە لەلای خۆشم لەو سەردەمە خنکاوەدا بەئایدیۆلۆژیا ڕوون بوو، دەربڕی ئەوەی کە شیعر هەڵوێستی سیاسییە، شیعر تێکۆشان و خەباتی سیاسییە، وەك جەلالی میرزا کەریم لە شیعرێکیدا گوتوویه‌تی: شیعر: تەقینەوەی زامە، شیعر: هەڵسانی شەقامە، کاتێك نسکۆ هات پانتایی شیعر لای من نسکۆی هێنابوو، سەرم هەڵگرت بەرەو ئێران. لەوێ سەرکردەی شەهید ئیدریس بارزانی یارمەتی دام گەیشتمە سووریا، لەوێوە چوومە لوبنان، گەڕامەوە دیمەشق، چوومە تورکیا، ئینجا بۆ ئەڵمانیا. لەو هەموو سەفەرە و دەربەدەرییەدا شیعر لە ناخمدا بەیەکجاری کۆتایی هاتبوو، لە بیرمە دوا پارچە شیعرم مانگی هەشتی ساڵی 1975 لە باخچەیەکی شاری بەرلینی ڕۆژئاوا نووسی. ناونیشانەکەی (هەڵسانەوە) بوو، ئەو ڕووبارەی چەندین ساڵی تەمەنی خ□م لە کەنارەکانیدا بەسەربردبوو، لەپڕ وشکه□گ□□ا. دنیا وای لێ هاتبوو لە کونی دەرزی حزبایەتییەوە سەیرم دەکرد. ڕاستە، لەو هەموو گەڕان و سووڕانەمدا مشتەقوڕێکی قەڵاتی هەولێرم لە ڕەگ و ڕیشەدا هەڵگرتبوو. ڕاستە، خەونم بە شەوانی پڕ ئەستێرەی قەڵات دەدیت و لەو دوورەوە گوێم لەژاوەژاوی ناو کۆڵانەکانی تەیراوە و تەعجیل و سێتاقان بوو، بەڵام لە هەمان کاتدا ڕەشەبایەکی پڕ نەفرەت و رقەبەرایەتی و غەریبییەکی بێ ڕۆح گیانی دەهەژاندم. نەك شیعر، بگرە هەرچی هەست و نەست و سۆزێکیش هەبوو لە ناخمدا خەریکی وشکبوون بوو، ڕەنگە ئەو تاقیکردنەوە سەخت و پڕ پێچ و پەنایە بەرپرس بێت لەوەی، کە بۆ چەند ساڵێك، لە 1977ەوە تا سەرەتای نەوەتەکان، توون□□□ ب□شاییەکی گەورە لە تەمەنم دروست بووبێت. ڕاستە هیچ بیانووێك ئەو بۆشایییە ناشارێتەوە. بەڵام پێمووایە حاڵەتەکە هەر هی من نییە، بگرە بەشێکی گرینگ لەوانەی

هاوتەمەنی منن لەو بەگە زەمەنییەدا هەریەکە بەشێوەیەك ئەو تەنگژەیان دیوە. دواتر، کاتێك کەوتمە ئەورووپا، دوای دەرمانخواردکردنم لەلایەن بەعسەوە، هەستم کرد بۆشایییەکی قورستر و کوشندەتر دەوروپشتی تەنیوم. نە شیعر، نە سیاسەت، نە نیشتیمان لە دەورم نەماوە. ئەو چاویلکەی من لە چاوم کردبوو، جیهانی زۆر لە بچووك کردبوومەوە. ئەوە بوو خووم دایە کاری ڕۆژنامەنووسی بە زمانی عەرەبی و کوردی. لەو ڕێگایەوە هەوڵم دا پێستە وشکهەڵگەڕاوەکانی پێشووم فڕێ بدەم. خۆم تازە بکەمەوە، بگەڕێمەوە سەر کارێزی میفتاح و سەرلەنوێ بە ئەحمەدییەکەی قەڵاتی هەولێر سەر بکەومەوە. ڕاستە. بەو تەمەنە، دوای ئەو هەموو نوشوستی و تەنگەتاوی و بەزینە، دوای ئەو هەموو بەرد کرێشتن و خۆ تێفڕێدان و ئەستەرە زوویرکردنە، زەحمەتە مرۆ جێگایەك بۆ خۆی لەژێر چەتری کوردستاندا بکاتەوە. بەڵام بە یەکێکی وەك من ڕەنگە لێ گوین بێت، چونکە هەر نەبێت ئەوەی کردبێتم، وەك هەزارانی وەك خۆم، لە دەسەزیمەوە بۆ کورد بووە. ئەوە نییە شیعرەکانم؟ ئەوە نییە تاقیکردنەوە شیعرییەکەم؟ ئەوە نییە ئەو ساڵانەی پێیان دەڵێم تەمەن؟

ئەوەی زۆرتریش باوەڕم بەهیوایەکی لەو جۆرە خۆش دەکات ئەوەیە، کە دوای ئەو هەموو ساڵە پڕ هیلاکی و ونبوون و پەرتەوازییە دەم پشت دەدەمە دیواری بنەماڵەی بارزانی. بەڵێ دیوار، چونکە لەو هەموو ساڵەدا هەرچییەکی پشتم پێ دادان، غەیری ئەو بنەماڵە شکەداری نەبێت، هەمووی هەر ستارەی حەسیر بوون.

* *

ئەوانەی سەرەوە چەند کورتە قسەیەك و سەرگوزشتەیەك بوون لەبارەی تاقیکردنەوەی شیعر و ژیانمەوە. حەزم دەکرد درێژتر بیاننووسم. دەوڵەمەندتر باسیان بکەم، فراوانتر بیانخەمە پێش چاوی خوێنەری خۆم. بەڵام دیارە هەر ئەوەندەم پێکرا. ڕاستتر ئەو چەند پارچە شیعرە ڕەنگە قسەی زۆرتر تەحەمول نەکەن.

بەهەرحاڵ لە کۆتایی ئەو قسانەمدا دەبێ سوپاسی بێ پایانم پێشکەش بە ئیسماعیل بەرزنجی بکەم، کە یارمەتییەکی زۆری دام لە کۆکردنەوە و ڕێکخستنی ئەو چەند پارچە شیعرە، هەروەها دەبێت سوپاسی بێ پایانی لەپرسراوی دەزگای ئاراس بەدران ئەحمەد حەبیب بکەم, کە زۆر هانی دام شیعرەکان کۆ بکەمەوە و لە دەزگاکەیدا بەچاپی بگەیەنم. بێگومان دەبێ لێرەدا سوپاسی

کارمەندانی دەزگای ئاراسیش بکەم، کە هیلاکییان بەچاپکردن و بڵاوکردنەوەی ئەم چەند شیعرە کێشا.
29/8/2003

▪ ڕۆژنامەی ستایل، ژمارە (4- 5) 2004.

ڕۆمانی “جارەکیتر هاوسەرگیری ناکەم” و کۆمەڵێ بیروهزری جوان.. شاخەوان قادر شۆڕش

“جارەکیتر هاوسەرگیری ناکەم” ناونیشانی ڕۆمانەکە کە هاوڕێ و نووسەری هەژا شوان حەسەن نووسیوویەتی، ڕۆمانەکە لەچەند دیدەکی جیاوازەوە گوزارشت لە کێشەکانی هاوسەرگیری و بەیەکەوەژیانی پیاو و ژن دەکات، دەچێتە ناو کێشە جیاجیاکانی هاوسەرگیری لە چەند ئەزموونەکی جیاوازەوە. لەنێوان نموونەکاندا سێ جۆری هاوژینی کە مرۆڤی کورد لە وڵاتانی ئەوروپادا تووشی دەبن یا دەکرێ تووشی ببن بەتەواوی زاڵن. “ئازاد” کە منداڵێکی لە ژنی یەکەمیدا بەناوی “ساوەن” هەیە ڕۆڵی سەرەکی لە هاوسەرگیریەکاندا دەبینێ و گێڕانەوەکان ئەزموونەکانی ئەون. ئازاد لەگەڵ ڕۆیشتنی کاتدا خۆی پێگەیاندووە و بۆتە کەسێکی هۆشمەند و ئازاد لە کۆمەڵگەی سویدیدا، بەجۆرێک کە توانیویەتی سنوری ترادیسیۆنانەی هاوسەرگیری ببەزێنێت و بەسەرمینەوە بچێتەناو ژیانێکی تازە و هاوژینی دیکە پەیدا بکات.

ئەو گرفت و ناکۆکییە خێزانداریانەی کەگوزارشت دەکرێن بابەتێکن لەگەڵ ژیانی ڕاستەقینەدا تەواو گونجاون و دەکرێ لەلایەن زۆر لە کوردانی ئەوروپادا بناسرێنەوە. نموونەی یەکەم، هاوسەرگیری لەنێوان کوڕێک و کچێک لەکوردستاندا و دواتر هاتنیان بۆ ئەوروپا، کێشە و گرفتەکانی ئەو جۆرە هاوسەرگیریە و گەماڕۆ کۆمەڵایەتیەکانی کۆمەڵگە کە کاریگەریان لەسەر دەستپێک و دروستبوونی هاوسەرگیریەکەدا هەیە و دواتر وەکو تارمایی بەسەر خێزانەکەوەن و تێکەڵی ژیانی ناوخۆی ژن و مێردن. لەلایەکیتر چۆنیەتی پێگەیشتن و گەشەکردنی ژن و پیاو و چۆنیەتی وابەستەیی یا خۆڕزگارکردن لە گرێ

و بەربەستە پیاوسالارییە کوردەوارییەکان کە دەکرێ زۆر ئاسایی دوو دەرهاویشتەی جیاواز لەخۆ بگرن. یەکێک دەرچوونە لە نەرم و نەریتە بەسەرچووەکان و یەکێک گەڕانەوە و وابەستەییە بە نەرم و نەریتە کۆنەکان و دەربڕینیانە بەجۆری دیکە. دیارە ئەم نموونەیە واتە هاتنی ژن و مێرد لە کوردستانەوە بە ئەوڕوپا و دواتر چ چارەنووسێک چاوەڕوانیان دەکات دەکرێ بەسەدان ڕەچکەی جیاواز لە کۆمەڵگەی نوێی ئەوڕوپیدا گوزەرکەن و دەرهاویشتەی جیاوازیان بێگومان دەبێت. وەکو هەر هاوسەرگیرییەک بنەمایەکی تایبەت بەخۆی هەیە. ئەوەی نووسەر ئاماژەی بۆ کردووە یەکێکە لە ڕەچکە و دەرهاویشتەکانی.
دوای ئەوە نووسەر دێتەسەر جۆرێکی تری بەیەکەوەژیان لەنێوان ئازاد و کچێکی سویدی بەناوی “سۆفیا”، ئازاد مرۆڤێکی هۆشمەند و ڕاستگۆیە و لەگەڵ نەرم و ئیتیکی سەردەمیانەدا ئاشنایە و کێشەیەکی دیاری نییە، تەواو دەتوانێ لە کۆدەکانی ژیانی کۆمەڵگەی سویدی بگات، سۆفیا کچە سویدییەکی ژیر، هوشیارو چاڵاکە، ئەو ئازادی بەڕاستی خۆش دەوێت و بەڕادەیەک ڕەچاوی بەرژەوەندیەکانی ئازاد دەکات و ئەوانەی خۆی دەخاتەلاوە، بەڵام لەبەرامبەردا ئازاد بەئاگایانە چوارچێوەی ژیانە تایبەتەکەی خۆی تەواو نابەزێنێت دوا لە سۆفیا ناکات بێت لەگەڵی بژی و خانووەکەی خۆی بداتەوە و لەخانووەکەی ئازاددا ژیانی هاوژینی و بەیەکەوەیی بە جیایی ئەدرەس دەستپێبکەن. ئازاد خواست و بەرژەوەندیەکانی سۆفیا نابینێ و پەیوەندیەکە لەسەرەتاوە تا کۆتایی ئەو لاسەنگییە بەخۆوە دەگرێت، تاکو ڕۆژێک سۆفیا پێی دەڵێت ئیتر تەواو من چیتر ناتوانم. بەمجۆرە ئازاد ئەو دیارییە دەگمەنە لەدەست دەدات کە دەکرێ مرۆڤ یەک جار لە ژیانیدا دەستی بکەوێت. ئازاد خۆشەویستی ژنێکی ژیر و مرۆڤدۆست لەدەست دەدات.
دوای ئەوە ئازاد تێکدەشکێ و لەناخەوە بریندار دەبێت و بەدوای وەڵام و هۆکارەکاندا دەگەڕێت و دەکەوێتە گومان و ڕەخنە لە خۆی. دوای ماوەیەک بە کچێکی کورد بەناوی “نسێ” ئاشنا دەبێت کە لە وڵاتی سوید گەورەبووە و هەڵگری بیروهزرێکی کوردی و سویدیە، کچێک لەلایەن دایکوباوکێکی کوردەوە لە سوید گەورەبووە و پەروەردەکراوە، لەچوارچێوەی ڕێکخستنی هاوسەرگیریی خێزانیدا بەشوو دراوەتە کوڕەخاڵەکەی و منداڵیکیان بەناوی “کەڤین” دەبێ و دواتر بەناچاری لەمێردە نادڵسۆزەکەی جیابۆتەوە. ئەوەش کاریگەری لەسەر نسێ نواندووە. ئازاد لەژێر تارمایی خۆشەویستی سۆفیادایە و نسێش لەژێر کاریگەری کێشەکانی پێشووی. ئازاد لەگەڵ نسێ دەستی بەهاوژینی کردووە، بەڵام دوو مرۆڤی جیاوازن و حەز و ئارەزووەکانیان جیایە، زۆرنابات جیاوازیەکان دەگەنە ڕادەیەک ئیتر ئازاد توانای هەڵگرتنیانی نامێنێ و بڕیاری جیابوونەوە دەدات. بەڵام وەکو

مرۆڤەکی سنگفراوان و پێگەییوو ئارەزووی هەیە وەکو دوو برادەر بمێننەوە و مندالەکانیان ساوەن و کەڤین یەکتر ببینن.
لەگەڵ ئەوەی ئازاد کەسایەتییەکی سەردەمیانەی هەیە و بەڵێنی داوە ڕاستگۆیانە بژیت، بەڵام بەهەی وابەستەیی بە کۆمەڵگەی کوردیەوە تووشی لادان دەبێت و هەستدەکات لەگەڵ کۆمەڵگەی سویدی ڕاستگۆ نییە و ئەویش بەهەی بەرژەوەندییەکانی کەسانی نزیکیەوە لە کاری ساختەکاریدا دەگڵێ و ناتوانێ بڵێ نا. دواتر ئەو هەڵانە ئازاری دەروونی ئەو دەدەن.
ئەو گفتوگۆ و مشتوومڕانەی لە میانەی هاوسەرگیرییەکاندا ڕوودەدەن، ڕیالیستانەن و دەتوانن سوود بە مرۆڤ لەم ڕوانگەیەوە بگەیەنن، وەکو ئەو کێشانەی ئاماژەیان بۆ دەکرێت بەزیندوویی هەن. جگەلەو گفتوگۆ و ڕاگۆڕینەوە بەسوودانە نووسەر کۆمەڵێ بابەتی گرنگ دەهێنێتە ناوەوە و سەریان هەڵدەداتەوە، وەکو تێگەیشتن لە بابەتی ئازادی مرۆڤ لە دیارکردنی چارەنووس و بەئاسایی وەرگرتنی بەنمونە دیاردەی هاوڕەگەزخوازی لە سویددا، بابەتی پێکداکەوتنی دوو کەلتور سەبارەت بە کوردەکانی سوید کە هەڵگری کەلتوری کۆمەڵگەی کوردستانن و لە وڵاتێکی پێشکەتووی وەکو سوید دەژین و لەگەڵ گرفت و کێشەکانی ئەو پێکدادانە کەلتوریەدا لەململانێدان، ئەو باوردەخەی کە بوونی هەیە و ناتواندرێ نکۆڵی لێبکرێت. وەکو مرۆڤی کورد کە لە کوردستانەوە هاتووە ئێستا هەڵگری هەردوو کەلتوورە و ڕاکردن لێی چارەسەر نییە، بەڵکو دانپێنانی پێی. وە بابەتی ژینگە و ڤیگیتاربوون و تێگەیشتن لەمبارەیەوە، بابەتی دین و بەواهەبوون و بە بوونی خوا، بابەتی ئەو کوردانەی لەیەنان هەموو سنورێکی مرۆڤبوونیان بەزاندووە و بوونەتە دەندە و بازرگانی وەکو ئاژەڵ بە مرۆڤ دەکەن، بابەتی ساختە و فرتوفێڵە هەندێ لە خێزانە کوردەکانی سوید لە سیستەمی سویدی لەپێناوی پارەدا، کە لەچەندین لایەنەوە خۆدەخەنەڕوو، بابەتی گەندەڵیی دەسەڵاتی کوردی و ئەو کوردانەی لێرە و لەوێ لێی دەخۆن هتد. هەروەها سەیرێکی ڕەخنەگرانە لەبابەتەکان و ڕەخنەگرتن لە بیروهزری یەکلاکەرەوە یا تاکپەرستی و ونکردنی ئامانجی ڕاستەقینە، یا ڕەشکردنەوەی ڕابردوو بۆ ئامادەیی بۆ باشترکردن، تەنگژەی سیاسی باشوور و سیاسەتی یەکترسڕینەوە، رەگەزپەرستی، ئیسلام و کەنەپارێزی، تووندڕەویی چەپەکان و هتد. زۆر بابەتی گرنگی سەردەمیانەی دیکە کە ڕۆژانە هەن و خوێنەر بەرەوڕوویان دەبنەوە. “ئازاد و شێروان” بەیەکەوە لەڕێگەی گفتوگۆکانیاندا خوێنەر دەگەیەننە هەواری جۆرێک لە تێگەیشتنی سەردەمیانە.
نووسەر لە هەندێ لە گەڕانەوەکاندا وایکردووە ڕاستەوخۆ لەگەڵ

خوێنەر بدوێت و خوێنەریش بهێنێتە ناو گفتوگۆکان، بەمجۆرە خوێنەر هەست دەکات کە پاڵەوانی ڕۆمان لەگەڵ ئەویش دەدوێت. بەمجۆرە هەوڵدەدات تۆش بکاتە بەشێک لە گفتوگۆکان و ڕاستەوخۆ بەتۆش دەڵێت کە ئەو دەیهەوێ ڕاستگۆیانە بدوێت.
هەروەها نووسەر گرنگی بەڕووداوو و بەسەرهاتەکانی کوردستان و کۆمەڵگەی کوردەواری دەدات و تێکەڵی گێرانەکانی نێو کۆمەڵگەی سویدیان دەکات. گرنگیی بەکۆمەڵێ وشەی کوردەواری یا ناوچەیی جوان دەدات و لە خوێندنەوەی ڕۆمانەکەدا هەستیان پێدەکرێت، وەکو وشەی ناندنین، هاوژین و هاودەم، ئەمن، بزنۆڵە، جاڕسکردن، ترومبێل هتد دەبیندرێن و ئاسان لە ڕستەکاندا دەکەونە بەرگوێ.
ئازاد کە پاڵەوانی ڕۆمانەکەیە جەخت لەسەر خاڵێکی گرنگ لە ژیانی هاوسەرگیریدا دەکاتەوە و پێداگریی لەسەردەکات، ئەویش ڕەتکردنەوەی هاوژینییە لەسەر بنەمای ناڕاستگۆیی و درۆ، وە ڕەتکردنەوەی چاوپۆشییە لەبوونی ناکۆکی هەمیشەیی، وە خۆبواردن و خۆڕاهێنان لەگەڵیدا. لای ئازاد گرنگە مرۆڤ ئازادانە بیرکاتەوە و ڕاستگۆ بێت، گرنگە هاوژینی بەرابەر بێت و بەکردەوە لەهەردوولایەنی ژن و مێردەوە بێت، ژن و پیاو بە دروستی لەهەموو ئەرک و کارەکانی خێزاندا هاوکار و هاودەم بن. هەروەها ئازاد بەپێوسیتی نازانێت درێژە بەهاوژینییەک بدات کە تیایدا ئاسوودە نییە. وەکو نایەوێ پیاوسالارانە فەرمان دەرکا و ژنیش ملکەچی بێت و چاوەڕوانی بەیاری مێرد بێت یا ئەوە بکات کە مێرد دەیهەوێ و ئارەزوویەتی.
زۆر بابەتی دیکە هەن کە دەکرێ ئاماژەیان بۆ بکرێت، بەڵام ئەمن لێرەدا وازیان لێ دەهێنم.
ئەوەی لە کتێبەکەدا هەستم بە بزرییان دەکرد لەچەند خاڵیکدا ئاماژەیان بۆ دەکەم: یەکەم لەکاتی گفتوگۆ نێوان دووکەس یا سێ کەسدا باشتردەبوو ئەگەر ناوی کەسەکە لەبەرامبەر گوتنەکەدا دابندرێت، چونکە گەلێکجار لەبەر بوونی چەند ناوێک ناچاردەبووم بگەڕێمەوە دواوە تاکو بزانم کێیە ئێستا ئەوە دەڵێت و دەردەبڕێت. هەندجار بەسەریدا ڕەت دەبووم و نەدەگەڕامەوە دواوە. دووەم یەکێ لە کۆڵەگەکانی بابەتی هاوژینی سێکسە لەنێوان دوو مرۆڤی گەیشتوودا، دەکرا گرنگی زیاتر بەو لایەنە بدرێت وەکو کێشەکان دەکرێ لێرەوە سەرهەڵبدەن.
گومانی تێدا نییە کەوا بابەتی گفتوگۆکان هەمووی بابەتی ڕیالیستانە و هەنوکەیی زۆر گرنگی خێزان و کۆمەڵگەن، بەخوێندنەوەی ئەم ڕۆمانە دیدی مرۆڤ سەبارەت بە تێگەیشتن لە ژیانی هاوژینی و ژیان بەگشتی فراوانتر دەبێت.
دەستخۆشی لە هاوڕێ و نووسەر شوان حەسەن دەکەم و بەهیوای بەرهەمی

زیاتر.

٤/١٢/٢٠٢٢

ڕۆڵی قوتابخانەی بنەڕەتی لە پەروەردەکردنی منداڵان.. ڕێزا شوان

(جۆن دیوی) دەڵێت:"منداڵ ئەو خێرە گەشەیە.. کە هەموو دەزگا پەروەردەییەکان بە دەوریدا دەسووڕێنەوە".
پەروەردەکردنی منداڵان بە دروستی، هونەر و زانستییە. ئەرکێکی پێویستی زۆر گرنگ و هەستیار و پیرۆز و چارەنووسسازە.
پەروەردەکردنی منداڵان، کارێکی ئاسان و بێ ماندووبوون و هەڕەمەکی و بەڕێکردن نییە. بەڵام کارێکی ئەستەمیش نییە. لە بارەی گرنگی پەروەردەی منداڵانەوە:
(ئەفلاتوون) دەڵێت:"هونەرێکی تر بوونی نییە.. کە لە پەروەردە بەرزتر و پیرۆزتر بێت".
(دانتۆن) یش دەڵێت:"لە دوای پارووی ژیان.. پەروەردە یەکەم پێویستی گەلانە".
(ئەرستۆ) ش دەڵێت:"ڕەگی پەروەردە تاڵە.. بەڵام بەرەکەی شیرینە".
کوردیش دەڵێت:"منداڵان شیرینن.. بەڵام پەروەردە شیرینترە".
دێینە سەر کرۆکی باسەکەمان، کە دربارەی گرنگی ڕۆڵی قوتابخانەی بنەڕەتییە لە پەروەردەکردن و فێرکردنی منداڵان و کاریگەرییان لە ژیانی ئەمڕۆ و داهاتوویاندا.

دەکرێ بە شێوەیەکی ساکار و گشتی پێناسەی چەمکی قوتابخانە بکرێ، کە بریتییە لە گرنگترین دامەزراوەی فەرمی پەروەردەیی و فێرکاری و کۆمەڵایەتی. لە دوای ماڵ و خێزان، قوتابخانە ماڵی دووەمی منداڵانە. شوێنێکە کە منداڵان ڕۆژانە ماوەیەکی زۆر بە فێربوون و بە چالاکی هەمەچەشنە تێیدا بەسەردەبەن.

قوتابخانەی بنەڕەتی لە رووی پەروەردەیی و کۆمەڵایەتییەوە، لەژێر چاودێریی مامۆستایانی پیشەیی و پسپۆڕ دایە. ڕۆڵێکی گرنگ و کاریگەری لە گەشەکردنی دەروونی و جەستەیی و کەسایەتی و کۆمەڵایەتی منداڵاندا هەیە. چونکە قوتابخانە شوێنێک نییە کە منداڵان تەنیا تێیدا فێری خوێندنەوە و نووسین بکرێن. بەڵکو قوتابخانەی بنەڕەتی بناغەیەکی بەهێزە بۆ گەشەکردن و پەروەردەکردنێکی دروستی منداڵان و ئامادەکردنیان بۆ داهاتوویەکی گەشتر. لەم قۆناغەدا منداڵان وەکو ئیسفەنج، زانست وزانیاریی هەمەچەشنە هەڵدەمژن. لە جاڕنامەی گەردوونی مافەکانی منداڵانیشدا، مافی پەروەردە و خوێندن جێگیرکراوە. بە بێ جیاوازی مافی ڕەوای هەر منداڵێکە، کە بە خۆڕایی لە قوتابخانەی بنەڕەتیدا وەربگیرێت و پەروەردە بکرێت و درێژە بە خوێندن بدات.
هەر لە کۆنەوە، لە سەردەمی یۆنانی کۆن (گریکییەکان) و ڕۆمای کۆن (بیزەنتییەکان) و هیندستان و چین دا، قوتابخانەی فەرمی هەبووە.
پێویستە ئەوەش بزانین، کە پەروەردە و فێرکردن، دووانەن و تەواوکەری یەکترین و گیانێکن لەدوو جەستەدان و لە یەکتری جیانابنەوە. لەم سەردەمەشدا پێشکەوتن و گۆڕانکارییەکی زۆر لە شێواز و لە ڕێبازەکانی پەروەردەکردن و فێرکردنی قوتابیاندا هاتوونەتە ئاراوە. ئەمەش پێویستییەکی سروشتییە، چونکە نە ئەمڕۆمان وەکو دوێنێ وایە، نە قوتابیانی ئەمڕۆشمان وەکو قوتابیانی دوێنێ وان. شێوازی پەروەردە و فێرکردنی کلاسیکی تەڵقین ئاسایی و تووتی لاساییکردنەوە و پەندەری بەسەرچوون. لە سەردەمی شۆڕشی تەکنەلۆژیا و گۆڕانکاریی خێرا و داهێنانی سەیر و سەمەرەداین. لە سەردەمی جیهانگیری داین. بێگومان منداڵانی ئەمڕۆمان زیرەکتر و زۆرزانتر و هۆشیارتر و بلیمەترن لە منداڵانی سەدەی رابردوو. پێویستە قوتابخانە و مامۆستاکان و بەرنامە و پڕۆگرامەکانی پەروەردەی نوێ و شێواز و ڕێبازەکانی فێرکردنیش، لە ئاستی هیوا و خەون و پێداویستییەکانی قوتابیانی ئەمڕۆدابن.
قوتابخانەی بنەڕەتی، ڕۆڵێکی گرنگی لە پەروەردەکرنی دروستی منداڵاندا هەیە.
ئامانجی سەرەکی پەروەردەش، یارمەتیدانی منداڵانە بۆ ئەوەی بە دروستی گەشە بکەن و پێبگەن، بە باشی ڕەفتار و هەڵسوکەوت بکەن..
لە بارەی گرنگی قوتابخانەوە:
کەڵە نووسەری جیهانی (ڤیکتۆر هۆگۆ) دەڵێت:"ئەوەی دەرگای

قوتابخانەیەک بکاتەوە. دەرگای بەندیخانەیەک دادەخات".

بە کورتی و بە چڕی، باس لە هەندێک لە گرنگییەکانی رۆڵی قوتابخانەی بنەڕەتی، لە پەروەردەکردن و فێرکردنی منداڵان دەکەین:

١- توانای دیاریکردنی ئامانج: خوێندنی وانەکان و هاندانی هەمیشەی قوتابیان لە لایەن مامۆستاکانەوە و گەشەکردنی رۆشنبیریان، وا لە منداڵان دەکەن کە ئامانجی ژیانیان دیاری بکەن. وا دەکەن کە هەر منداڵێک بیربکاتەوە و خەیاڵ لەوە بکاتەوە کە لە داهاتوودا ببێت بە چی. بە ئەوپ□□□ی تواناشی□وە هەوڵبدات بۆ گەیشتن بەو ئامانجەی کە لە خەیاڵی خۆیدا دیاریی کردووە. چونکە ژیان بەبێ ئامانج نابێت.

٢- منداڵان فێری هاوڕێتی د□ب□ن: قوتابخانەی بنەڕەتی یەکەم شوێنە، کە منداڵان لە واتای هاوڕێتی تێدەگەن، ئەگەرچی بە هۆشیارییەکی کەمیشەوە بێت. بەڵام لە دواییدا ئەوەیان بۆ دەردەکەوێت کە هاوڕێیانی قوتابخانەیان، راسترین هاوڕێن کە تا ساڵانێکی زۆر ئەم هاوڕێتییەیان دەمێنێتەوە و کاڵ نابێتەوە. هاوڕێتی لەم قۆناغەدا لەسەر بەشداریکردنی رۆژانەی بێ ئامانج و بێ بەرژەوەندییە. لەسەر بنەمای رێز و خۆشەویسی و دڵپاکی و دڵسۆزییە. بۆیە تا ساڵانێک درێژ دەمێنێتەوە.

٣- رێز و بەرپرسیارێتی: قوتابخانە پرەنسیپی رێز بەرانبەر بە هاوڕێکانیان و مامۆستاکانیان و کەسانی تر لە دەروونی منداڵاندا دەڕوێنێت. فێری بەرپرسیارێتیشیان دەکات، پ□□ش ه□م□وو شتێک پێویستە بەرپرسیاربن لە شتەکانی خۆیان. فێری ئەوەشیان دەکات کە چۆن بەبێ یارمەتیدانی دەرەکی، ببن بە قوتابییانی خۆشەویست و رێزدار و هاوسەنگ.

٤- پێکهێنانی کەسایەتییەکی سەربەخۆ: قوتابخانەی بنەڕەتی لە رووی دەروونییەوە بەشداری لە پێکهێنانی کەسایەتی سەربەخۆی منداڵان دەکات، دوور لەکەسوکاریانەوە. لە ئەنجامدا منداڵان فێری بنەماکانی پشت بەخۆبەستن د□ب□ن، گەر خواردن بێت، یان نووسین خوێندنەوەی وانەکانیان بێت، یا ئەنجامدانی هەر کارێکی تر بێت.

٥- ئاشکراکردنی بەهرەکانیان: قوتابخانە رۆڵێکی گەورەی هەیە لە ئاشکراکردنی بەهرەکانی منداڵان، بەهرە لە وێنەکێشاندا بێت یا وەرزش یا ئەدەبیات یا زانیاری یا لە بواری ژەنینی ئامێرێکی موزیکی بێت یا گۆرانی و ه□□□پ□□کێ، یا نواندنی شانۆیی. یا لە هەر بوارێکی تردا بێت. منداڵان ئەو هەلەیان

بۆ دەڕەخسێت کە بە ئارەزووی خۆیان، گوزارشت لە بیر و هزر و خەیاڵی خۆیان بکەن. لێردا لە ڕێی چاودێریکردن و بینینەوە، مامۆستاکان ڕۆڵیان هەیە لە دۆزینەوەی بەهرەکانی منداڵاندا. ئاگاداری کەسوکاریشیان بکەنەوە، تا پێکەوە پلان بۆ گەشەکردنی بەهرەکانیان دابنێن.

٦ـ فێرکردنی منداڵان بە متمانە بەخۆبوون: زانایانی دەروونناسی و پەروەردە، پێیانوایە کە متمانە بەخۆبوون، گرنگترین کلیلی کەسایەتی دروستە و ڕێگای دڵنیاییە بەرەو سەرکەوتن لە ژیانی ئاکادیمی و زانستیدا. منداڵان لە دایکبوونیانەوە تا پێش قۆناغی باخچەی منداڵان تا ڕادەیەکی زۆر پشت بە دایکان و باوکانیان دەبەستن. زیادەڕۆیی دایکان و باوکان لە چاودێری و پاراستن و ترسیان لە منداڵەکانیان. دەبنە هۆی ئەوەی کە منداڵان متمانەیان بە خۆیان نەبێت و خۆیان بەبێ دەسەڵات بزانن و بەبێ پرس و ڕا و بڕیاری دایکان و باوکانیان نەتوانن بڕیاربدەن و کارێک ئەنجام بدەن. بەڵام قوتابخانە هانیان دەدات بە متمانە بەخۆبوون و پشتبەستن بە تواناکانی خۆیان و بڕیاردانی خود لە کارەکانیان. بە بێ ترسیش گوزارشت لە ناخی دەروونی خۆیان بکەن، بە ئەوەی پشت بە هیچ کەسێک ببەستن یا لە هەڵە و شکستی بترسن.

هەر زانایانی دەروونناسی ئەو ڕاستییەیان پشتڕاستکردۆتەوە، کە منداڵان بە ڕەمەکی هەست بەوە دەکەن، کە بەها و شکۆدارییان هەیە. پێویستە قوتابخانە گرنگی ئەم هەستە سروشتییەی منداڵان بقۆزێتەوە و گەشەی پێبدەن. هەمیشە پاڵپشت و هاندەریان بن، بۆ ئەوەی منداڵان متمانەیان بە خۆیان هەبێت. و پشت بە تواناکانی خۆیان ببەستن. ئەمەش فاکتەرێکی ئەرێنی بەهێزە بۆ ئەوەی منداڵان کاری باش و جوان ئەنجام بدەن و ئەزموونیان هەبێت و لە کاری ناپەسەند دوور بکەونەوە.

٧ـ قوتابخانە منداڵان فێری بەها کۆمەڵایەتییەکان دەکات: بوونی کۆمەڵێک منداڵ لە شوێنێکدا، کە پێکەوە یاری دەکەن و ماوەیەکی درێژ پێکەوەن. لەمەوە منداڵان بە کرداری فێری هەندێ بەها و پرەنسیپی کۆمەڵایەتی دەبن، کە پێشتر لە دایکان و باوکانیانەوە گوێیان لێیان بووە، بۆ ئەوەی لە واتاکانیان تێبگەن. بۆ نموونە: بە تێکەڵبوونیان لەگەڵ هاوڕێکانیاندا، فێری ئەوە دەبن کە خۆپەسەند نەبن، خواستنی شتەکان و یاریکردن بە شتەکانی یەکتری بە لایانەوە ئاساییبن. تەنانەت هەندێ جار لە خواردنەکانیشیاندا بەشی یەکتری دەدەن. بەمەش فێری خۆشەویستی یارمەتیدان و بەخشین دەبن. فێری

هاوکاری و هەماهەنگی و هەرەوەزی دەبن. فێری ئەوەش دەبن لە قسەکردن و گفتوگۆکانیاندا، راستگۆبن و راستییەکان نەشارنەوە. فێری رۆحی وەرزشی و لێبووردن دەبن و رێز لە بیروڕا جیاوازەکانی هاوڕێکانیان دەگرن.

٨ـ گەشەکردنی زانیاری و زانستی زمانەوانی: گرنگترین رۆڵی قوتابخانەی بنەڕەتی، گەشەکردنی زمانی منداڵانە. فێری رێزمان و وشە و رستەی تازەیان دەکەن. بە شێوەیەکی زانستی، شارەزاییان لە زمانی پێتی کوردیمان دەبێت و فەرهەنگی وشەکانی زمانیان گەشەدەکات و پێشدەکەوێت و دەوڵەمەند دەبێت. فێری ئەوە دەبن کە بە زارەکی و بە نووسین، گوزارشت لە هەست و بیر و هزری خۆیان بکەن.

٩ـ منداڵان لە قوتابخانەی بنەڕەتیدا فێری رێزگرتن لە دەستوور و یاساکان دەبن: قوتابخانە ئەو شوێنەیە، کە منداڵان تێیدا فێری ئەوە دەبن کە بە جوانی و هێمنی و بە رێزەوە قسە لەگەڵ مامۆستاکانیان و هاوڕێکانیاندا بکەن. فێری ئەوەش دەبن کە لە هەڵسوکەوتەکانیاندا، بە رێکوپێکی رەفتاربکەن و سنووری یاسا نەبەزێنن. فێری ئەوەش دەبن کە نابێت لە ئەرکەکانیدا کەمتەرخەمی بکەن. هەستیش بە گرنگی و بە چێژی سەرکەوتن و درچوونیان بکەن، کە بەری هەوڵ و کۆششیانە.

١٠ـ ئازادی بە منداڵان و گەورەکان پێویستییەکی زۆر گرنگە: هیچ ئەڵتەرناتیڤێکی تر نییە کە بتوانێت جێی ئازادی بگرێتەوە. پێویستە قوتابخانە رووبەرێکی فراوانی ئازادی بە منداڵان ببەخشێت. بە ئەوەی بەبێ ترس گوزارشت لەهەست و سۆزی ناخی دەروونیان بکەن و بەشداربن لەو بڕیارانەی پەیوەندیان بە منداڵانەوە هەیە. سەرپشک و ئازادبن لە هەڵبژاردن و بەشداریکردن لە چالاکییەکانی قوتابخانەکەیان.

١١ـ گواستنەوەی رۆشنبیری: قوتابخانە کار بۆ ئەوە دەکات کە رۆشنبیریی بەماوە، بە شێوازێکی سووک و ئاسان، لە دوای بژارکردنی لە ئەفسانەی پڕوپووچ، بۆ نەوەی تازە بگوازێتەوە. بێگومان قوتابخانەی بنەڕەتی رۆڵێکی گرنگ و سەرەکیی لە رۆشنبیریکردنی منداڵاندا هەیە. بە ئەم مەبەستەش، قوتابخانە دەتوانێت بەشێک لە هەرکارەکانی رۆشنبیریی منداڵان ـ کە زۆرن ـ دابین بکات.

١٢ـ پەروەردەکردنی منداڵانی کوردمان بە هاوبەستەبوون بە کوردستان: قوتابخانەی بنەڕەتی، رۆڵێکی گرنگ و کاریگەری هەیە، لە چاندن و لە شیرینترکردنی هەست و سۆز و خۆشەویستی و هاوبەستەبوونی منداڵانی کوردمان بە کوردستانی نیشتمانی جوان

و شیرینمان. ئەمەش گرنگترین و پیرۆزترین ئامانجە لە پەروەردەکرنی منداڵەکانمان، کە هیوای داهاتووی کورد و کوردستانن. ئەم ئەرکەش بە تەنیا ئەرکی قوتابخانە و مامۆستاکان نییە، بەڵکو ئەرکی دایکان و باوکان و دادەکان و نووسەران و هونەرمەندان و میدیاکان و راگەیاندنەکان و رێکخراوەکانی منداڵان و هەموو دڵسۆز و هیواخوازێکی داهاتوویەکی گەشترە بۆ کورد و کوردستان.

بێجگە لەو گرنگییانەی سەرەوە، قوتابخانەی بنەڕەتی رۆڵێکی گەورە و کاریگەری لە چەندین گرنگی تردا هەیە، لە پەروەردەکردن و فێرکردن و ئاراستەکردنی راست و دروستی منداڵەکانمان، بە ئاراستەی هیوا و ئامانجة نەتەوەیی و نیشتمانییەکانمان.

رەزا شوان

نەرویج: ٢٠٢٢

گۆران مەریوانی.. ونبوون لە هوشیاری و بێهودەیی و ئاوێتەکردنی بوون و نەبوون-2- نزار جاف

(2 ـ 3)

نزار جاف

وا بڕیاربوو کە ئەم نووسینەم لە دوو بەش پێکهاتبێت، بەڵام بە هۆی ئەوەی نووسینەکە زۆر دوور درێژە ئەگەر بێت دوو بەش بێت، ئەوا بە باشم زانی بیکەمە سێ بەش، تا زیاتر بۆ خوێنەر سەنگین نەبێت.

هەندێك جار کە دەکرێت بە دەگمەنی داب□ن□یین، م□ر□ق دووچاری بارودۆخێك دەبێتەوە کە ناچاری دەکات لە دووڕیانی ژیاندا رێگەیەك بکرێتەبەر کە بە پێی هزر و لۆجیك مایەی پەسەند و هەڵبژاردنی زۆرینە نییە، هەر بۆ نموونە کاتێك کافکا بە میلینای ووت: “میلینا! نەهامەتی تۆ ناخوازم.. لەم بازنە نەفرەتلێکراوەی کە تۆم تێدا بەندکردووە، کاتێك کە خۆشەویستی کوێری کردم بڕۆ دەرەوە!

کەچی میلینا وەڵامی دایەوە و ووتی: ئەگەر من تەنانەت لاشەیەکیش بم ..من هەر تۆم خۆش دەوێت"، بە هەمان ئاراستەو واتا کاتێك لە ڕۆمانی"ڕەفائیلی فاسق"دا، ڕەفائیل خۆی لەو کچە شازادە دوور دەخاتەوە کە گیرۆدەی بووە، چونکە هەست بەوە دەکات کە دوو ئاراستەی جیاوازن و حەز ناکات زیانی بە هۆی ئەو پەیوەندییەوە پێ بگەیەندرێت، بۆیە بە ڕاشکاوانەش پێی دەڵێت کە ئەو زۆتر حەزی لە لەشفرۆشانە تا وای لێبکات دەستی لێ بشواتەوە، بەڵام، کاتێك کە ڕەفائیل دەچێتە شوێنی لەشفرۆشان و بەرپرسی ئەو شوێنە بە ڕەفائیل دەڵێت؛ ئەمڕۆ دانەیەکی یەکجار جوان چاوەڕێت دەکات، کەچی کاتێك دەچێتە ژوورەوە دەبینیت شازادەکەیە بە جل و بەرگی لەشفرۆشەوە! ڕەفائیل بە سەرسامییەوە دەڵێت: تۆ چی دەکەیت لێرە؟ کەچی شازادەکە پێی دەڵێت: من دەبمە هەر شتێك تۆ حەزت لێیەتی و پێت خۆشە! یاخود لە ڕۆمانی"دەستەکەی خاتوو چاترلی"، کاتێك خاتوو چاترلی دەست لە مێردە ناودار دەوڵەمەندەکەی هەڵدەگرێت بۆ پاسەوانێك!

ئەم سێ نموونەیەی کە هێنامنەوە بۆ دونیایی بە هەر شاعیر یا ئەدیبێکی دیکە بووایە نەمدەهێنایەوە، بەڵام گۆران کە لە هەموو ڕوویەکەوە بۆ من جیاوازترە، هێنامەوە و، مەبەستیشم لەم سێ نموونەیە مرۆییە ئەوەیە کە هەڵوەستی نائاسایی و یەکلاخەرەوە لە دەست هەموو کەسێك ناوەشێتەوە و، گۆرانیش کاتێك ڕێبازیکی سیاسی گرتەبەر و کوردستانی جێهێشت، ئەوا دەیتوانی وەك زۆربەی هاوەڵیان و ڕێبازە فیکرییەکانی ڕەفتاربکات، بەڵام ئەو لەو کاتەدا تەنها کەسێك بوو لە گرووپی"کەلکە ئەدیب و شاعیرەکانی"چایخانەی قەڵادزییەکانی بەرمابەر سینەمای سیروان، ئەو چارەنووسەی هەڵبژارد! هەڵبەتە گۆران هەمیشە یەك سیفەتی زۆر جیاواز هەبوو لە هاوتاکانی خۆ ئەویش ڕاستگۆیی لەگەڵ دەوروبەر و بەر لەوەش لەگەڵ خۆیدا، ئەمەش وای لێکردووم هەمیشە خوێندنەوەم بۆ شیعرەکانی ئاراستەیەکی جیاواز لەوانی دی وەربگرێت.

گۆران، چ کە شاعیر و چ کە مرۆڤ، لە هەوڵی گۆڕان و لێکدانەوە و شیکردنەوە ژیان و مردن و، هەرچییەک لەو دوو ئاراستە جیاوازە دەکەوێتەوە و، هەمیشە بە ئەوەی بگاتە ویستگەیەکی ئارام بەخش، خۆی دەخاتە خولیای بیرکردنەوەیەی قوڵ، نەك تەنها بە ئاراستەی فیکری بەڵکو بە ئاراستەی دەروونیش، گۆران کە لە حەفتاکانی سەدەی بیستەوە یاخیبوونی لەسەر ئاستی زۆتر نەتەوایەتی ڕاگەیاندووە، لە سەدەی بیست و یەکەمدا، پتر پێی لەسەر یاخیبوونی داگرت بەڵام ئەمجارەیان لەسەر ئاستی مرۆیی بوو!

لە دوای دەیان ساڵ لە نامۆیی، گۆران لە سەرەتای هەڵبەستی"ئیتر من بار دەکەم لێرە"، بە ڕاشکاوانە ڕایدەگەیەنێت:

" ئیتر من عەرد بەجێدێڵم،
دەچمەوە ئاسمان.
لە ئەستێرەیەك دەپرسم،
تا دادەم بدات،
بە باقی تەمەن و ژیان."

عەرد بەجێهێشتن، سەررەتای راگەیاندنەکی نائاسایی نەك تەنها لە مرۆڤایەتی بەڵکو لە شارستانییەتیش، دەکرێت گەران لێرەدا لەگەڵ"کۆلن ویلسن" لە کتێبی"داڕمانی شارستانییەت" بەراوردبکەین، چونکە ئەو کاتێك کە نەفرەت لەو شارستانییەتە دەکات کە مرۆڤ تا سەدەی بیستەم دروستی کردووە، بەڵام گەران نەك تەنها هەڵویستی خۆی دژ بە شارستانییەتی مرۆیی زیاتر روون دەکاتەوە، بەڵکو پتر وردەکاریشی تێدادەکات تا بزانرێت بە هەڵوێستێکی لەمجۆرەی راگەیاندووە. هەر بۆیە لەم هەڵبەستەدا دەڵێت:

" ئیتر من لێرە دەم شکاوە.
باردەکەم و نامێنمەوە.
عەرد بۆ ئێوە و
ئاسمان بۆ من.
چەك بۆ ئێوە و
کەمئەندامانی جەنگ بۆ من.
درۆی کتێبە گەورەکان
بۆ ئێوە و
گومانی سەر تا ئێسقان
بۆ من.
سەرکەوتن بۆ ئێوە و
بیرکردنەوە لە مان و نەمان
لە ئەستێرەیەکی تری جوان
تەنیا بۆ من."،

لێرەدا، گەران نە وەك کۆمۆنیستی دەخوازێت هەموو مافێك بە پرۆلیتاریا وەربگرێت و، نە وەك سەرمایەداری دەخوازێت هەموو هەموو چینەکان بۆ خۆی بچەوسێنیتەوە، بەڵکو بە شێوەیەکی یەکجار سادە و ساکار لەخۆبوردەیی دەیەوێت وەك عیسایەك هەموو ئازارەکانی مرۆڤایەتی لەسەر شان و کۆڵی خۆی هەڵبگرێت و بڕوات، بەڵام لێرەدا دەبێت لەم هەڵوێستەی گەران زیاتر وردبینەوە، چونکە ئەو کاتێك دەیەوێت هەرچی رووە خراپەکانی شارستانییەت لەگەڵ خۆیدا ببات، دەیەوێت ئەوەی کە مۆڤایەتی دەی پێی خۆشە بێیان جێبهێڵێت!

هەستکردنی گەران بە تەنیایی، وەك پیشەیەك و خوویەك لە ناخیدا رەگی داکوتیوە، و ئەو هەستەش هەمیشە وایلێکردووە هەمیشە لە گەڵان

گەشتەکی بێ ووچاندا بێت، لە راستیشدا پێی دەچێت گۆران هەروەك چۆن شاعیری میسری بەناوبانگ"مەحمود حەسەن ئیسماعیل" لە هەڵبەستی"روباری نەمر" باسی روباری "نیل" دەکات، و دەڵێت:

“گەشتیارێك کە خۆراکی ئەندێشە و جوانی و عەتر و سایەکان بێت
تینوویە و پێکەکەی و خۆشەویستی و هونەر و جوانی لە دەستیدا یە
لەسەر خاکی شەو پیر هەڵگەڕا و چیاکان تەمەنیان وونکرد
کەچی هێشتا سروود بۆ لانە دەچڕێ و پرسیار لە شەو و رۆژ دەکات”

گۆران تەنیاییەکی لەمجۆرەیە، بۆیە هەمیشە هەست بە نامۆییەکی قووڵ و نائاسایی دەکات و، هەر ئەوەش ناچاری دەکات هەست بە جیاوازی خۆی بکات.

بەڵام، چیرۆکی یاخیبوونی گۆران لێرەدا کۆتایی نایەت، بەڵکو بە جۆرێکی جیاواز لە عیسا هەڵویست لە مرۆڤایەتی و شارستانییەت وەردەگرێت کاتێك کە لە کۆتایی هەڵبەستەکەدا دەڵێت:

” بەڵام …
ئیتر من لێرە باردەکەم.
نامەوێ کەسێکتان
لە ئاسمانیش، ببینمەوە.”

هەڵبەتە ئەوەی دەبێت زۆر بە وردی رچاوی بکەین لەم هەڵبەستە بەتایبەتی و لە گشت شیعرەکانی گۆراندا بە گشتی هێڵێکی یەکجار ناسکی رەشبینی و نائومێدی و ئازار و هەستێکی قووڵی تەنیایی لەخۆی دەگرێت، لە راستیشدا گۆران لە هەڵبەستەدا لە رووی ناوەڕۆکەوە زۆر نزیکە لە”ئەلبیر کامۆ”وە لە رۆمانی(مرۆڤی یاخی)، چونکە کامۆ لەو رۆمانەدا کۆشش دەکات کە لە ناخ و ناوەڕۆکی مرۆڤ بکۆڵێتەوە و تاوتوێی ئەو ئاکامە مرۆییە لە هەڵدەقوڵیت، گۆران دەخوازێت لە ناخ و قوڵایی مرۆڤ بکۆڵێتەوە ببگات بەو مەبەستەی بۆچی مرۆڤ گیانلەبەرێکی وەها دڕندە و نائاسایی و دژی خۆیەتی.

گۆران لە هەڵبەستەدا هەروەك نائومێدی و رەشبینی بەرامبەر بە مرۆڤ دەتوانم بڵێم لە هەمان ئەو رەشبینییەی شۆبنهاوەر دەچێت، هەڵبەتە پێم وانییە کەس لە رەشبینیدا بگات ئاستی شۆبنهاوەر!

ئێران.. ڕاپەڕینی گەل و پرسی ئەڵتەرناتیڤ!.. نووسینی عەبدولڕەحمان گەورکی

باشتر وایە بە رستەیەک لە نووسەری بەناوبانگ، ئەرنست هەمینگوای دەست پێبکەین کە وتبووی (گەل هەمیشە لە کۆتاییدا سەردەکەوێت!)

نووسینی عەبدولڕەحمان گەورکی، نووسەر و شرۆڤەکاری سیاسی

لە پێشکەوتنی راپەڕینی گەل بە رووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆری لە سەر خاکەکدا، "یەکگرتوویی هێز و لایەنەکان" پرەنسیپێکی بنەڕەتییە. بەڵام زۆر گرنگە هێڵە سوورەکان و نەخشە رێگای هەنگاونان و هەڵوێستی گونجاو لەم یەکگرتووییەدا دیارکراو بێت. هەر لەبەر ئەمەشە کە لایەنێکی رەسەن و بەرپرسیار، هەمیشە کاریگەرە بەسەر ئەوانیتردا و لە ژێر وردبینی ئەواندایە.
ئێستا کە دەنگییەکی نێونەتەوەیی هەیە کە دەڵێ دەسەڵاتی ئێران بەم زووانە لەلایەن خەڵکەوە دەڕوخێنرێت. حکومەت و کۆمپانیاکان بیر لەوە دەکەنەوە کە وردە وردە لە ئێران بکشێنەوە و سەرکردەکانی رێژیمیش لە رووبەڕووبوونەوەی خەڵکی ئێراندا داماون و هێزەکانی دیکتاتۆریش پەرش و بڵاون. دۆخەکە بەشێوەیەک بەرەوگۆڕان دەچێت کە کۆمەڵێک کەس و لایەن، کە سەرقاڵی کار و پیشە و ژیانی خۆیان بوون، لە گۆڕەپانی چارەنووس و دوورەیاندا، خۆیان لە دەسەڵات دوور راگرتووە و پەیوەست بوون بە ریزەکانی خەڵکەوە. لەدەرەوەی ئێرانیشدا، دەوڵەتان و بەتایبەتی لایەنانی سازشتکار، تووشی نائومێدی بوون و هیچ رێگایەکیتریان لەبەر نەماوە جگە لە پشتیوانیکردن لە راپەڕینی گەل. چونکە راپەڕینی خەڵکی ئێران دژ بە دیکتاتۆری ئایینی ئێستا پێی ناوەتە مانگی سێ و بێ پچڕان بەردەوامە و لەبەر رۆشنایی ئەوەشدا زۆر هاوکێشەی بە قازانجی خەڵک گۆڕیوە.
هەروەها دوو راستی تریش هەن کە هەموان لەسەری کۆکن. یەکەم: راپەڕینی ئێستا بەشێکی نوێی راپەڕینەکانی پێشووە و لە رابردوو دابڕاو نییە. دووەم: بارودۆخی کۆمەڵگای ئێران هەرگیز ناگەڕێتەوە بۆ رابردوو. جگە لەوەش خاڵی سەرەکی ئەوەیە کە فاکتەری دیاریکەر

بە وەرچەرخانی دۆخەکە نەک لە دەرەوەی سنوورەکانی ئێران، بەڵکو لە شار و شەقامەکانی ئێراندا بەدوایدا بگەڕێین.

ئێستا بەشێکی بەرفراوان لە خەڵک و کۆڕ و کۆمەڵە سیاسییەکان لە جیهاندا چاویان لە ئایندەی ئێرانە. هەندێک دڵخۆشن و هەندێکیش نیگەرانن. هەندێک گەشبینن و هەندێکیان ڕەشبینن. ئایا خەڵکی ئێران دەتوانێت دیکتاتۆر بڕوخێنێت و دەرگایەک بەڕووی ئایندەدا بکاتەوە؟ یان وەک ڕاپەڕینەکانی پێشوو، سەرکوت و بێدەنگ دەکرێن و دەسەڵاتی دیکتاتۆریی ئایینی بە هەتا هەتایە بەردەوام دەبێت؟!

پرسیاری سەرەکی!

دوابەدوای ئەو گۆڕانکارییە گەورەیەی لە ئێران دەستی پێکردووە، پرسیاری سەرەکی ئەوەیە، ئێستا کە دەسەڵاتی مەزهەبی دەڕوات، چ جۆرە حکومەتێک جێگەی دەگرێتەوە؟ بە واتایەکی تر، پرسی ئێستای ئێران، مانەوەی دەسەڵاتی ویلایەتی فەقیهی نییە، بەڵکو بەدیلەکەیەتی؟ یان بە واتایەکی روونتر، ئێستا کە یەکگرتوویی لەسەر لابردنی ئەم دیکتاتۆرە هەیە، ئایا یەکگرتوویی لەسەر "ئەڵتەرناتیڤ"ەکەی هەیە؟ ئەم پرسیارە پێشکەوتنێکی جیددی خەڵک لە گۆڕینی دەسەڵات لە ئێران نیشان دەدات!

سروشتییە کە جیاوازی بیروڕا هەبێت. بەڵام بە دڵنیاییەوە دەرئەنجامی ئەم دوو یەکگرتووییە، (کات) زۆر کورت دەکاتەوە بۆ گەیشتن بە ئامانج. هەروەها لە هێزە ڕەسەنەکانی کۆمەڵگایش هەر ئەوە چاوەڕوان دەکرێت کە لە هەردوو لایەنی ئەم پێشکەوتنەدا یەکگرتوویی بیروڕایان هەبێت. چونکە دەبێتە هۆی ئەوەی خوێنێکی کەمتر لە جەستەی خەڵک بچۆڕێت و تەمەنی دیکتاتۆر کورت بکرێتەوە.

خەڵک مافی خۆیەتی ڕاپەڕێن و داوای مافی خۆی بکات. هێزەکانی بەرهەڵستکاریش هەر لەبەر ئەم هۆکارە هەناسە دەدەن و زیندوون.

خەڵکی ئێران بە دانی باجێکی زۆر زەبەلاح بنەمای یەکڕیزییان بۆ هێزەکان ئامادە کردووە و بە درێژەدان بە ڕاپەڕین، ڕۆژانە نرخەکەی دەدەن. بە شێوەیەک کە تەنانەت پاسیڤترین چینەکانی کۆمەڵگایش هاتوونەتە ناو مەیدان و لەگەڵ خەڵکدان!

ڕابردوو.. ڕۆشنایی داهاتووە!

ئەزموونەکانی ڕێگای پێشوو، ئاسانکاری دەکات بۆ تێپەڕبوون بەو ڕێگایەی ماوەتەوە، لە ئەنجامیشدا، هەنگاونان بۆ گەیشتن بە ئامانجەکە خێراتر دەکات. بە واتایەکیتر، ئەم ڕوانگەیە، (کات)ەکە کورت دەکاتەوە لە بەرژەوەندی خەڵک بۆ گەیشتن بە ئامانج. هەرکام لە تاک و لایەنە ئێرانییەکان، گەیشتوونەتە رادەیەک لە پێگەیشتن و گەشەی سیاسی و کۆمەڵایەتی، بۆ ئەوەی هەنگاوێک بەم ئاراستەیە بنێن.

خزمەتکردن بە خەڵکی ئێران لەو ساتەوە دەست پێدەکات کە هەر کەسێک یـــان بزووتنەوەیەکـــی جەمـــاوەری، هەناســـە و هەنگاوەکانیـــان بەسترا بێتەوە بە بەرژەوەندیی گەل و خۆیان لە گومڕابوون بەدوور بگرن!

ئەو رێگایەی بڕیومانە!

بە سەرنجدان بە کارنامەی رەشی دەسەڵاتی دیکتاتۆریی مەزهەبی و بەرنامە و یاسا و بیرۆکە دژە مرۆییەکانی و نەگەڕانەوە بۆ ساڵانی دوور، لەم ساڵانەی دواییدا شاهیدی هەنگاوگەلێکی گرنگ بووین لە راپەڕینەکانی خەڵکی ئێران دژی بە دیکتاتۆرییەت.

لە راپەڕینـــی ســـاڵی 2017دا، خەڵـــک بە دروشمـــی “ئیســـڵاح تەڵەب، ئوسولگەرا، ئیتر تەواوە ماجەرا”، هەمەجۆر داتاشینی ئەڵتەرناتیڤ لە ناو دەسەڵاتیان رەتکردەوە و (عەلی خامنەیی)یان ناچار کرد سیاسەتی گرژبوونەوە بگرێتە بەر و بە لابردنی رەوتی درۆزنانەی (ئیسڵاح تەڵەبی) لە “پەنجەرەی نمایشکردن”ەکەیدا، بوار خۆش بکات بۆ هێنانەسەرکاری بکۆژ و گەورەجەللادێکی وەک “ئیبراهیم رەئیسی”!

لە راپەڕینی ساڵی 2019دا دەسەلاتی دیکتاتۆری، بە داهێنان و فێڵێکی ناوازەوە هاتە سەر شانۆ تا راپەڕینی گەل خەڵتانی خوێن بکات. سیناریۆی “ڕەزاشا رۆحت شاد” کە لەلایەن باڵاترین دەزگای ئەمنییەتی دەسەلاتەوە بڕیاری لەسەر درابوو و لەلایەن خەڵکان و کرێگرتەکانی دەســـەلاتی دیکتـــاتۆرییەوە جێبەجێ کـــرا، لەلایەن خەڵکـــی راپەڕیـــوی ئێرانەوە ئاشکرا و ریسوا و پووچەڵ کرایەوە!

ئەو رێگایەی ماوەتەوە بەرەو داهاتوو!

مـــاوەتەوە راپەڕێنەکەی ئێســـتا کە لە مـــانگی ســـێیەمیداین و لە سەرانسەری ئێران بەردەوامە، بەدیلی ساختە و داتاشینی بەدیل لە دەرەوەی دەسەڵاتی دیکتاتۆریی ئایینیشدا بووەتە “کارت سووتاو”. بەشێوەیەک کە ئەمڕۆ خەڵکـــی ئێـــران دوا بزماریـــان لەســـەر تـــابوتی دیکتاتۆری پێشوو دا بە دروشمی “مەرگ بۆ ستەمگەر، چ شا بیت و چ رێبەر (واتا خامنەیی)”. خەڵکی راپەڕیو بەم درووشمەوە، ک□ تاییان هێنا بە وەهم و خەونی پاشماوەکانی دەسەڵاتی دیکتاتۆریی پێشوو.

ئێستا بە ئاوڕدانەوەیەک لە رابردوو، بۆمان دەردەکەوێت کە تاکە ئەڵتەرناتیڤی مومکین بۆ ئەم دەسەڵاتە، هێزێکی جەماوەرییە لە (گەل) بێت و دوژمنێکی سەرسەختی دیکتاتۆرییەت بێت لە ئێراندا. خەڵکی ئێران رژێمە دیکتاتۆرییەکانیان بە ئەزموون کردووە و باجی زۆریان داوە بۆ رزگاربوون لێیان.

ڕاپەڕینی ئێستا و بەدیلی ئامادەی مەیدان!

گەر لە داتاشینی ئەڵتەرناتیڤی بێ بنەما و ئەڵتەرناتیڤی دەستکرد لەناو دەسەڵاتی مەزهەبی، یان دەرەوەی ئەو دەسەڵاتە بگەڕیین،

ئێستا تەنیا یەک بەدیل لە مەیدانەکەدا هەیە. بەدیلێک کە سەرکەوتووانە بە ناو تاقیکردنەوەکاندا تێپەڕیوە و داهاتووی بە خۆی گەرەنتی کردووە. بە واتایەکیتر، ئەڵتەرناتیڤێک کە خاوەن ڕەگ و ریشەیە لە ڕابردوودا و ئێستا لق و پۆی داوە و "میوە"ی داهاتوویشی هەر لە ئێستاوە بەرچاو کەوتووە!

پێشهاتەیەکی گرنگ!

لەو ڕێڕەوەدایە کاتێک کۆبوونەوەی ئێرانییەکان لە بەرلین لە ۳۰ی ڕەزبەری ئەمساڵ (2022) و بە ئامادەبوونی نزیک بە (100) هەزار کەس بەڕێوەدەچێت، ئەم بەدیلە نەک هەر دڵخۆش و خۆشحاڵە، بەڵکو براوەی سەرەکیی گردبوونەوەکەیە و وەک یاقوتێک بەسەر ئەنگوستیلەی سەرکەوتندا دەدرەوشێتەوە و هەموو بەدیلە ساختەکان وەلا دەنێت و خۆی وەک واقیع و ئایندەدار دەردەخات.

ئەڵتەرناتیڤێکی دیموکراتی، کە بە یەک ئاڵا بەرەو ئایندەی ئێران دەبێتەوە و، بە دروشمی سەرەکیی "مەرگ بۆ دیکتاتۆر"، و پشتیوانیکردن لە ڕاپەڕینی خەڵکی ئێران و، ڕەتکردنەوەی دوو دیکتاتۆری شا و دیکتاتۆریی ئایینی، ئاوێنەیەکی ڕاست و درووستە لە سیاسەت و ستراتیژییەکی پوخت، کە بە یەکخستنی توانست و پوتانسیەلی کۆمەڵگای ئێرانی بەرەو ئایندەیەکی دوور لە دیکتاتۆرییەت و ستەمی شا و ئاخوند، دەبێتە هیوابەخش و، مۆدێلێکی سەرکەوتووە بۆ گەیشتن بە "سەربەخۆیی و ئازادی" لە ئێران و "ئاسایش و سەقامگیری" لە ناوچەکەدا.

تایبەتمەندییەکانی بەدیلێکی دیموکراتی

تا ئێستا زۆر شت لەسەر تایبەتمەندیی (ئەڵتەناتیڤ) بۆ دەسەڵاتی دیکتاتۆری مەزهەبی نووسراوە یان وتراوە. ئەوەی "بنەما"ی دەرکەوتن و هەبوون و مانەوە و ئایندەداریی ئەڵتەرناتیڤێکی سەربەخۆ و دیموکراتیە بریتیە لە: هەبوونی پێگەی کۆمەڵایەتی و مەیدانی، هەبوونی کارنامەیەکی ڕوون لە بەرەنگاربوونەوەی دژ بە دیکتاتۆرییەت و "مەرج"ی سەرکەوتنیشی بریتیە لە: هەبوونی هێزی ڕێکخراوەیی و ڕێکخستنەکان و هەبوونی ئەزموون لە بەڕێوەبردن و هەبوونی پشتیوانی نێودەوڵەتی، کە ئەوەیش تەنیا لە (ئەنجوومەنی نیشتمانیی موقاوەمەتی ئێران)دا بەرچاو دەکەوت، وەک هاوپەیمانییەکی سیاسیی دێرین لە ئێراندا.

دوا وشە!

هاوکات لەگەڵ نزیکبوونەوەی ڕووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆری لە ئێران، ئەم پرسیارە دێتە ئاڕا کە، کە جێگەی ئەم دەسەڵاتە دیکتاتۆرییە دەگرێتەوە؟ ڕەوتی کۆنەپەرستی و کۆلۆنیالیزم بە درێژایی مێژوو، بەردەوام دژ بە بەرژەوەندییەکانی خەڵکی ئێران

بوون. هەربۆیە هەرگیز دانیان بە مافەکانی خەڵکدا نەناوە، بەتایبەتی مافەکانی کەمینە نەتەوەیی و ئایینی و سیاسییەکان. ئەوان هەمیشە بە شێوەی چەوپر یان بەربڵاو، لە هەوڵدا بوون بۆ مانەوەی دیکتاتۆرییت و نەک هەر بۆ داتاشینی ئەڵتەرناتیف و بەدیلی ساختە، ویستویانە بەر بە گەیشتنی گەل بە حکومەتێکی نەتەوەیی و جەماوەری و دیموکراتی بگرن و خەڵک لە گەیشتن بە سەربەخۆیی و ئازادی بێبەش رابگرن، بەڵکو ویستویانە خەڵک لە دەستکەوتەکانیان بێبەش و بێهیوا بکەن و لە ئایندە بیانترسێنن. ئاواتێکی ناشەرعی، کە لە لایەن خەڵکی ئێرانەوە و لە بەر ڕۆشنایی (ئەڵتەرناتیڤێکی دیموکراتی) و (سەربەخۆ)دا فڕێ دەدرێتە زبڵدانی مێژووەوە.

کۆتایی

گۆقاری زمان و زار.. ژمارە ٤

گۆقارێکی زمانناسیی وەرزییە…

[بۆ خوێندنەوەی ئەم گۆقارە کلیکی ئێرە بکەن..]

[بۆ خوێندنەوەی ئەم گۆقارە بە پیتی لاتین کلیکی ئێرە بکەن..]

ZmanWZar_Kurdi_4Download

شۆڕش و وەرچەرخانی سیاسی وڵاتانی ڕۆژئاوا.. دیمانەی خەلیل کەیوان لەگەڵ حەمید

تەقوایی

وەرگێڕانی بۆ کوردی: کاوە عومەر

لە سەر بنەمای چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵی جەدید ئامادەکراوە

خەلیل کیوان: دوابەدوای ڕاپەڕینی شۆڕشگێڕانەی خەڵکی ئێران، وەرچەرخانێکمان لە سیاسەتی وڵاتانی ڕۆژئاوا و تەنانەت نەتەوە یەکگرتووەکاندا بینی. پەرلەمانەکانی فەرەنسا، هۆڵەندا و ئەڵمانیا، گەڵاڵە و بەیاننامەی ئیدانەکردنی کۆماری ئیسلامی و پشتیوانی لە خەڵکی ئێرانیان پەسەند کرد. دادگای ئەنتاریۆ لە کەنەدا سوپای پاسدارانی خستە لیستی تیرۆرەوە. هەروەها سەرۆک وەزیرانی کەنەدا، سەرۆکی فەڕەنسا، سەرۆکی پەرلەمانی ئەورووپا و هەندێک لە بەرپرسانی دیکەی حکومەتەکانی ڕۆژاواییش بە ڕاشکاوانە پاڵپشتی شۆڕشی خەڵکی ئێرانیان کردووە. لەم دواییانەدا حکومەتی ئەمریکا داوای کردووە کۆماری ئیسلامی لە کۆمیتەی ژنانی نەتەوە یەکگرتووەکان دەربکرێت و ئەنجومەنی پیرانی ئوسترالیاش پلانێکی هەیە بۆ پشتیوانی لە خەڵکی ئێران.
هۆکاری ئەم هەڵوێست گیرانە چییە؟ ئایا حکومەتە ڕۆژئاواییەکان و ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان بە ئامانجی دروستکردنی ئەڵتەرناتیڤ، پشتیوانی لە تێکۆشانەکانی خەڵکی ئێران دەکەن؟ ئایا هەڵوێستگیری سیاسی ئاشکرایان کاریگەری کردەیی دەبێت یان تەنها لە ئاستی قسەدا دەمێنێتەوە؟ ئایا داواکردن لە حکومەتەکان بۆ پشتیوانیکردن لە شۆڕشی ئێران بڵاوکردنەوەی خۆشخەیاڵی و وەتەوەهم نییە؟ حزبە ئۆپۆزسیۆنەکان دەبێت چ ڕێبازێک بگرنە بەر لە بەردەم وڵاتانی ڕۆژئاوا و کۆڕبەندە نێودەوڵەتییەکان؟
حەمید تەقوایی، بەڕای تۆ هۆکاری پشت هەڵوێستەکانی ئەم دواییەی حکومەتەکانی ڕۆژئاوا لە مەحکوومکردنی کۆماری ئیسلامی و پشتیوانی لە خەڵکی ئێران چییە؟ ئایا ئەم ئاراستە نوێیە بە ئامانجی بەدیل دروستکردن لە دەستوردا دانراوە ؟
حەمید تەقوایی: یەکەم خاڵ کە پرسیارت کرد سەبارەت بە هۆکاری ئەمە، پێموایە هۆکارەکەی ڕوونە. نزیک بە دوو مانگ و نیوە شۆڕشێکی زۆر خێرا و بەربڵاو لە ئێراندا بەڕێوە دەچێت و سەرنجی ڕای گشتیی خەڵکی لە هەموو جیهاندا، سەرنجی حیزبەکان، حکومەتەکان و هتد بۆی ڕاکێشراوە ئەم شۆڕشە. گۆڕانی هەڵوێستی حکومەتەکان و دەسەڵات و دەسەڵاتە نێودەوڵەتییەکان کە ئاماژەت پێکرد، ڕەنگدانەوەی زۆر ڕوونی شۆڕش و بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانەی گەلی ئێرانە. هیچ هۆکارێکی

تر نییە. ئەگەر ئەم پێشهاتانە لە دوو مانگ و نیوی ڕابردوودا نەبوایە، ئەم حکومەتانە هەر سەرقاڵی دانوسانەکانی لەسەر بەنامەی هەلایەنەی کاری هاوبەشەکەیان (ناسراو بە برجام،وەرگێڕ) و درێژەدان بە پەیوەندییە ئاساییەکانیان لەگەڵ کۆماری ئیسلامیدا دەبوون و هەرچەند حزبەکانی وەک حزبی ئێمە کۆماری ئیسلامییان پێ ناساندبان ، تاوانەکانیمان بۆ ژماردن و داوامان لێدەکردن هەڵوێست لە دژی کۆماری ئیسلامی وەربگرن، کاردانەوەیان نەبوو. حکومەتەکانی ڕۆژئاوا زۆر بایەخیان بەو ڕاستییانە نەدا کە لە ئێراندا دەگوزەرا و ئەو تاوانانەی کۆماری ئیسلامی ئەنجامی دەدا، بەڵام شۆڕش هەموو شتێکی گۆڕی و سیاسەتی دژە ئینسانی و تاوانە ترسناکەکانی کۆماری ئیسلامی هێندە ڕوون و حاشا هەڵنەگر خستە بەر دیدەی هەموان کە پشتگوێ خستنیان، ئەوەندە ئاسان نییە بۆ حکومەتەکان.
پێموانییە ئەمە لەبەر ئەوەیە کە ئەوان دەیانەوێت بەدیل و هتد دروست بکەن. بەڵێ ئەوە ڕوونە کە ئەم حکومەتانە هیوادارن لە دوای کۆماری ئیسلامی هەلومەرجێک لە بەرژەوەندی ئەوان سەرهەڵبدات و بەرژەوەندییەکانیان لە ئێران و ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەردەوام بێت و هتد. ئەوان بەدوای ئەمەدا دەگەڕێن، بەڵام هەڵوێستەکانی ئەم دواییەیان لەبەر ئەم هۆکارە نییە. بەڕای من دوو هۆکاری سەرەکی هەیە بۆ ئەم هەڵوێستانە. یەکەم: لەبەردەم بیروڕای گشتیدا خەڵکی خۆی ناتوانێ بێدەنگ دابنیشێت و هەڵوێست نەگرێت و هەمان پەیوەندییەکانی پێشوو لەگەڵ کۆماری ئیسلامی درێژە پێبدات. وە هۆکاری گرنگتر ئەوەیە کە دەبێت دەنگی خەڵکی وڵاتەکەیان هەبێت بۆ ئەوەی پێگە و کورسییەکانیان بپارێزن. ماوەیەکی زۆر نەبوو شرۆڤەکارێکی ئەوروپی قسەی دروستی کرد. قسەکانی ئەو ئەوە بوو کە بەرلین، واتە ئەو کۆبوونەوەی هەشتا هەزار کەس لە شاری بەرلین، دەنگەکانی ئەوروپای گۆڕی. مەبەستی ئەوە بوو کە خەڵک لە ئێراندا دەرکیان بە ڕاستییەکان کردووە و ئەمەش فاکتەری گرنگە لە دەنگدانی هەڵبژاردن لە وڵاتی خۆیاندا. سیاسەتمەدارانیش ئەمە دەبینن. ئەوان لەو تێدەگەن کە مەحاڵە لە تەنیشت کۆماری ئیسلامی بوەستن و چاوەڕێی ئەوە بکەن کە لە وڵاتی خۆیاندا ئیعتباریان لەناو خەڵکدا هەبێت. پێم وایە ئەم هۆکارانە بوونەتە هۆی ئەوەی ئەم حکومەتانە ئەم جۆرە هەڵوێستانە بگرنەبەر. بەڵام حیساباتی حکومەت هەرچییەک بێت، هەڵوێستەکانیان لەدژی کۆماری ئیسلامی و پشتیوانی لە شۆڕشی ئێران لە هەر حاڵەتێکدا هەنگاوێکە بەرەو بەهێزکردنی خەباتی خەڵک و شۆڕشی خەڵکی ئێران. خەڵکی ئێران بە شۆڕشەکەیان چاوەڕێی ئەوە دەکەن کە نەک هەر حکومەت و سیاسەتمەداران، بەڵکو دامەزراوە نێودەوڵەتییەکان هەڵوێستی پشتیوانی لە خەڵکی ئێران و دژ بە

کۆماری ئیسلامی بگرنەبەر و بەم شێوەیەش یارمەتی شۆڕش لە ئێران بدەن.

خەلیل کەیوان: ئەوەی تا ئێستا لە لایەن ئەو حکومەتانەوە کراوە، بە شێوەیەکی سەرەکی هەڵوێستێکی سیاسییە. پێت وایە ئەم سیاسەت و هەڵوێستانە دەبێتە هۆی کردەوەی کردەیی؟

حەمید تەقوایی: کەم تا زۆر لێرە و لەوێ ڕێوشوێنی کردەیی فەرمان دراوە، وەک دانانی بەشێک لە بەرپرسانی ئێرانی لە لیستی سزاکان یان قەدەغەکردنی چوونە ژوورەوەی بەسیج و بەرپرسانی سوپای پاسداران بۆ کەنەدا و هاوشێوەکانی. هەروەها هەڵوێستی لەو جۆرەش هەن. بەڵام بە شێوەیەکی سەرەکی مانۆڕێکی دیپلۆماسییە.

پێویستە هەوڵبدەین ئەم هەڵوێستانە ببنە هۆی ڕێوشوێنی پراکتیکی، بەڵام ئەم هەڵوێستە دیپلۆماسیانە بێ بایەخ نین. لە سیاسەتدا حکومەتەکان چی دەڵێن دەربارەی حکومەتێکی تر و چ پڕۆژە یاسایەک لە پەرلەمانەکەیان پەسەند دەکەن، ئیدانەکردنی تاوانەکانی حکومەتێک، پشتیوانیکردن لە خەباتی خەڵک لە وڵاتێکدا و هتد، بە مانای گۆشەگیرکردن و بێناوبانگکردنی حکومەتی هەریەکەیان دێت. ڕاستییەکە ئەوەیە کە کۆماری ئیسلامی لە ئێراندا هێندە ئاشکرا بووە و ڕاستییەکان هێندە ڕوونن کە تەنانەت حکومەتە ڕۆژئاواییەکانیش کە زۆر نزیک بوون لە کۆماری ئیسلامی ئیتر ناتوانن نکۆڵی لێ بکەن و بیهێننە سەر خۆیان. لەم ڕوانگەیەوە پێموایە ئەم هەڵوێستانە گرنگن. بەڵام ڕوونە کە ئەمە بەس نییە. حیزبەکانی وەک حیزبی ئێمە هەوڵ بدەن ئەو هەڵوێستانە ببنە هۆی ڕێوشوێنی کردەیی دژ بە کۆماری ئیسلامی.

خەلیل کەیوان: هەندێک کەس دەڵێن داوای پشتیوانی لە حکومەتەکان بڵاوکردنەوەی وەهمەکانە. تەنانەت هەندێک کەس دژایەتی وڵاتانی ڕۆژئاوایی بۆ کۆماری ئیسلامی ئاشکرا دەکەن و دەڵێن ئێمە بەدوای بەرژەوەندییەکانی خۆماندا دەگەڕێین. بیر لە چی دەکەیتەوە؟

حەمید تەقوایی: بەڵێ حکومەتەکان بە دوای بەرژەوەندی خۆیاندا دەگەڕێن، بەڵام ئێمە دەبێت شتێک بکەین کە لە کاتێکدا ئەوان بەدوای بەرژەوەندییەکانی خۆیاندا دەگەڕێن، ئەوان زیاتر و زیاتر لە کۆماری ئیسلامی دوور بن. پێویستە حکومەتەکان بگەنە ئەو بڕوایەی کە چیتر بەرژەوەندییان لە پاراستنی کۆماری ئیسلامیدا نییە.

بەگشتی کاتێک حکومەتێک لە لێواری داڕماندایە لە ئەنجامی شۆڕشدا، حکومەتەکانی تر هەوڵ دەدەن خۆیان لێ دوور بخەنەوە، چونکە نایانەوێت گرەو لەسەر ئەسپێکی دۆڕاو بکەن. ئەوان نایانەوێت کاریگەری خۆیان، پەیوەندییەکانیان، بەرژەوەندییەکانیان لەو هەرێمە یان لەو وڵاتە شانبەشانی ئەو حکومەتە لەدەست بدەن. بەڵام،

هەوڵی پاراستنی بەرژەوەندییەکانی خۆیان دەدەن، بەڵام ئەو بەرژەوەندییانە وایان لێدەکات لە بەردەم کۆماری ئیسلامیدا بوەستن. لە ڕوانگەی خەڵکی ئێرانەوە و لە ڕوانگەی شۆڕشی ئێرانەوە، هەمووومان دەمانەوێت هەموو حکومەتەکانی جیهان، گرنگ نییە ئەو حکومەتە چەندە کۆنەپەرستانە بێت یان ئەگەر دەستەکانی لە ئەستاوە بە تاوان پیس بووبێت، کە ئەوەیە بەزۆری وا، بە پچڕاندنی پەیوەندییەکانیان لەگەڵ کۆماری ئیسلامی، ئیدانەکردنی و گۆشەگیرکردنی. ئەمەش بە قازانجی شۆڕشی خەڵکی ئێرانە. بابەتەکەی من پرسیارکردن لە کەس نییە. وەک وتم بنەمای کارەکانمان فشارخستنە سەر. ئێمە دەمانەوێت پشت بە حیزب و خەڵک و بیروڕای گشتی و هێزە پێشکەوتنخوازەکانی ئەم وڵاتانەی ڕۆژئاوا ببەستین بۆ ئەوەی گوشار بخەینە سەر ئەو حکومەتانە بۆ ئەوەی تا دەکرێت خۆیان لە کۆماری ئیسلامی دوور بخەنەوە و تا دەکرێت بە ڕوونی مەحکومی بکەن و ڕێوشوێنێک لە دەستوری خۆیاندا دابنێن. باسەکە سەبارەت بە فشارخستنە سەر بە پشتبەستن بە دەسەڵاتی شۆڕش لە ئێراندایە. سیاسەت و دیپلۆماسی لەڕێوە دێت. ئاخر لە شەقامەوە سەرچاوەی گرتووە و کاتێک شۆڕشێکی وەک شۆڕشی ئەستای ئێران بەڕێوە دەچێت، دەسەڵاتی شەقام دەبێتە یەکلاکەرەوە. هه مان ده سه ڵات که وای کردووه حکوومه ته کان خۆیان له کۆماری ئیسلامی دوور بخەنەوە ، دەتوانێت بەرده وام بێت بۆ دابڕانی ته واوی حکوومه ت. ئێمە هەوڵ دەدەین دەسەڵاتی شۆڕش بکەینە وەسیلەی گوشار لە وڵاتانی ڕۆژئاوادا بۆ ئەوەی حکومەتەکان ناچاربن تا دەتوانن خۆیان لە کۆماری ئیسلامی دوور بخەنەوە و پاڵپشتی شۆڕشی خەڵکی ئێران بکەن.

خەلیل کەیوان: لە ڕابردوودا کە ئەوەندە دوور نەبوو، وڵاتانی ڕۆژئاوا بایکۆتی ڕژێمی ئاپارتایدیان لە باشووری ئەفریقا کرد. ئایا دەکرێت سیاسەتێکی لەو شێوەیەش بەرانبەر کۆماری ئیسلامی بگرنە بەر؟

حەمید تەقوایی: پێموایە ئێمە بەتەواوی مومکینە. وەک ئاماژەت پێدا، ئەستا ئەزموونی ئەفریقای باشوور لە بەر چاوی ئێمەدایە و کۆماری ئیسلامی لە ڕووی دڕندەیی و توندوتیژییەوە لە ڕژێمی ئاپارتایدی کەمتر نییە. ڕژیمێکی ئاپارتایدی سەکسی لە ئێراندا هەیە کە هەمووان بزانن چۆن ژیانی خەڵکی ئێرانی کردووە بە دۆزەخ. بە تایبەت تاوانەکانی لە دوو مانگ و نیوی ڕابردوودا ڕیکۆردی هەموو دیکتاتۆرەکانی لە ڕووی کوشتن و دڕندەییەوە شکاندووە. بۆیە بە ڕەهایی مومکینە هیوایەک هەبێت و هەوڵ بدرێت کە حکومەتەکان نەک هەر خۆیان لە کۆماری ئیسلامی دوور بخەنەوە و شەرمەزاری بکەن، بەڵکو باڵوێزخانەکانی دابخەن و باڵوێزەکانی

خۆیان بانگهێشت بکەنەوە و کۆماری ئیسلامی وەک دەوڵەتی ئێران نەناسێنن. ئەمە هەمیشە گوتوومانە کە کۆماری ئیسلامی بکوژی گەلی ئێرانە، نوێنەری ئەوان نییە و نابێ دانی پێدا بنرێت و کۆماری ئیسلامی بکوژی گەلی ئێرانە ئێستا تەنانەت کەیسێکە لەسەر مێزی هەمووان. هەموو ڕۆژێک ئەو تاوانانە دەبینن کە حکومەت ئەنجامی دەدات. با بزانن بە دانپێدانانی دەسەڵاتدارەکان خۆیان لەم دوو مانگ و نیوەدا بە تەقەی ڕاستوخۆ ٣٠٠ کەسیان کوشتووە (بێگومان ئامارە ڕاستەقینەکە زۆر لەوە زیاترە). کوشتنی خەڵک تەنها لەبەر ئەوەی حیجابیان داکەند، لەبەر ئەوەی لە شەقام بوون، چونکە ناڕەزایەتیان دەربڕی و سکاڵایان کردوە. ئەم کارەساتانە کەیسەکانی، ئامارەکانی، تەنانەت کلیپ و فیلمەکانیشی لەبەردەم چاوی هەمووانداییە. بۆیە بەم ڕوونە کە کۆماری ئیسلامی تەنانەت بە مانای تاوانکاری و قەزایی وشەکە بکوژی خەڵکی ئێرانە. بۆیە دەکرێت زۆربەی حکومەتەکان لەژێر فشاری بیروڕای گشتیدا ناچار بکرێن کە دەست نەدەنە دەستی حکومەتێکی مرۆڤکوژی ئاوا، هیچ پەیوەندییەکیان لەگەڵدا نەبێت، هەموو پەیوەندییەکانیان ببڕن و هتد. ئەمەش بە واتای بایکۆتی سیاسی، فەرهەنگی و وەرزشی کۆماری ئیسلامی بە ناوی حکومەتەکان و دامەزراوە و دەسەڵاتە نێودەوڵەتییەکانەوە دێت. ئەمە خواستێکە کە ئێمە دەمێکە ئاڵاکەی مان بەدەستەوەیە و ماوەیەکی زۆرە خەباتی بۆ دەکەین و ئەمڕۆش بە بڕوای من مەرجەکان لە هەموو ڕۆژێکی تر گونجاوترن بۆ ئەوەی بەڕاستی ئەمە بێتە دی.

خەلیل کەیوان: ئەوە نزیکەی دە ساڵ و نیو لەمەوبەر سیاسەتی ڕەتکردنەوە و گۆشەگیرکردن و بایکۆتکردنی کۆماری ئیسلامیتان دەست پێکرد. حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاری ئێران لە ئێستادا بەو ئاراستەیە کار دەکات. ئێستا ئەم گوتارە تا ڕادەیەکی زۆر کرایەوە و زۆرێک لە چالاکوانان کەم تا زۆر هەمان سیاسەتیان هەیە. هەڵسەنگاندنی ئەوە بۆ پێشکەوتنی ئەم گوتارە چییە؟

حەمید تەقوایی: پێموایە دەستکەوتێکی گرنگی شۆڕشی ئێران دووری حکومەتەکان و دەسەڵاتە نێودەوڵەتییەکانە لە کۆماری ئیسلامی. ئەو شۆڕشەی ئەمڕۆ لە ئاستی نێودەوڵەتیدا دەگوزەرێت، ئامانجێکی دیاریکراو بەدوادا دەگەڕێت. دەکرێ بگوترێ کۆماری ئیسلامی لە دەرەوەی وڵات دەڕوخێنرێت. خەڵکی ئێران ئەمەیان دەوێت.

ڕاستە حیزبی ئێمە ماوەیەکی زۆرە ئەم سیاسەتە بەرەوپێش دەبات، بانگەشەی بۆ دەکات و کاری بۆ دەکات، بەڵام ئێستا بە شێوەیەکی بەتیانە جەماوەری خەڵک لە ئێراندا بەم ئاراستەیە ڕۆیشتوون، ڕایانگەیاندووە کە کۆماری ئیسلامی دەبێ بڕوات، و دەزانن بۆ ئەوەی ئەم حکومەتە بکەوێت، دەبێت پەیوەندییەکانی لەگەڵ جیهاندا ببڕێت،

پێویستە گەشەگیر بێت. گومانم نییە کە ئەگەر چەند وڵاتێکی ئەوروپیش بایکۆتی کۆماری ئیسلامی بکەن، ڕووخاندنی لە ئێراندا زۆر ئاسانکاری بۆ دەکرێت و چەند هەفتەیەکیش ناخایەنێت تا لە ناوەوەشدا بڕوخێنرێت. ئەمەش بەو مانایەیە کە ئێمە دەڵێین ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامی لە دەرەوەی وڵات مومکینە، بە کردەیی و مانای ئەم ڕووخانە بایکۆتێکی هەمەلایەنەی کۆماری ئیسلامییە. پرسیارکردن یان نووسینی نامەیەکی کراوە نییە، پێویستە لۆبی و کاری دیپلۆماسی بکرێت، بەڵام ئەمە بنەمای کارەکانمان نییە. بنەمای مەسەلەکە کۆکردنەوەی دەسەڵاتی هەموو ئەو کەسانەیە کە سەرنجیان بۆ شۆڕشی ژن، ژیان، ئازادی ڕاکێشاوە و وەک وەسیلەی گوشار بۆ سەر حکومەتەکان کەڵکیان لێوەرگرن بۆ پچڕاندنی پەیوەندییەکانیان لەگەڵ کۆماری ئیسلامی. ئەمە سیاسەتی ئێمە بووە و ئەمڕۆ زۆر دڵخۆشم کە زۆرێک لە هێزی سیاسی تر، زۆر کەسایەتیش هەمان شت دەڵێن. ئەوان دەیانەوێت بایکۆتێکی هەمەلایەنەی کۆماری ئیسلامی بکرێت. با ئەوەش بڵێم کە ئامانجی کۆتایی ئێمە بایکۆتی سەرتاسەری کۆماری ئیسلامییە کە ئێمە پێی دەڵێین بە ئەفریقای باشووری کردنی کۆماری ئیسلامی. واتە هەمان شت کە لەگەڵ ڕژێمی ئاپارتاید لە باشووری ئەفریقا ڕوویدا، هیوادارین هەمان شت لە دۆسیەی ئێراندا دووبارە بێتەوە، بەڵام ئەمە بەو مانایە نییە کە مەسەلەکە ڕەش بێت یان سپی، مەسەلەکە ئەوە نییە کە ئەوە دەکرێت یان هیچ ڕوونادات. لەم نێوەندەدا دەتوانرێت زنجیرەیەک کار ئەنجام بدرێت. هەر لە مەحکوومکردنی زارەکیی کۆماری ئیسلامیەوە کە زۆرێک لە حکومەتەکان کردوویانە، تا گەمارۆدانی بەرپرسانی حکومەت، داخستنی هەژمارەکانیان، دیپۆرتکردنەوەی ئەو کەسانەی دەستیان لە تاوانەکانی کۆماری ئیسلامیدا هەیە، یان دادگاییکردنیان لە دەرەوەی وڵات، ڕێگەنەدان بە چوونە ژوورەوەی دەسەڵاتدارانی کۆماری ئیسلامی ئەم وڵاتانە، دانانی سوپای پاسداران و بەسیج لە لیستی سزاکان و هتد. ئەمانە ڕێوشوێنن کە دەکرێ لەم نێوەندەدا بگیرێنەبەر، بەڵام بە سروشتی ئامانجی ئێمە ئەوەیە کە ئەم ڕێوشوێنانە لەمانە تێپەڕێنن و بەرەو دابڕانی تەواوەتی کۆماری ئیسلامیی بڕوات. ئەمە خواستی خەڵکی ئێرانە و چاوەڕێی ئەوە دەکەین هەموو لایەنەکان ڕێز لەو خواستە بگرن و بە کردەیی پەیڕەوی لێ بکەن و تا بتوانن فشارەکان لەسەر حکومەتەکانی ڕۆژئاوا زیاد بکەن، بۆ ئەوەی دواجار بتوانن پەیوەندی خۆیان لەگەڵ کۆماری ئیسلامیدا بپچڕێنن و بایکۆتی بکەن.

٣٠ی نۆڤەمبەری ٢٠٢٢

سوپاس بۆ ئەمیر تەوەکولی بۆ جێبەجێکردنی دەقی سەرەتایی ئەم چاوپێکەوتنە.

ئێوارانە/3/.. سەردار جاف

(٣)

ئێوارەیەک ملوانکەکەی گەردنی ، ئاڵۆسکاوی نێوان پەنجە دڕەکانم بوو
لە پریاسکەی رووخساریدا و
لەو دیو پەنجەرە تەڵخەکەوە دەرکەوت و
شپڕێوی من بریسکەی مۆمی ژوورەکەی هەراسان و بێ حەوسەڵە کرد
لەو کاتەوە تا ئەمڕۆ چاوەکانم لە شەققەی باڵیان داو بۆ مەملەکەتی ئاوێتەبوون غلۆر بوونەوە
چاویلکەکەم بە دەم باوە یاخی و وڕک گرتوو
قەڵەمەکەم هەڵات و ژانی جواناوێ لە هەست ئاڵاو
لە نێوان هەڵاتن و یاخی بوونا
خۆم ونکردووە ، لێم مەگەڕێن ….
بڵندگۆی مزگەوتەکان مەکە ناونیشانی هەواڵپرسین
پۆلیس و دەزگا سۆراغچییەکانم لێ تێمەگەیەنن
ئەم ئێوارە لە چاوە شەهلاییەکان پیاسەیەک بۆ ئەبەد دەکەم
بە دەم پیاسەی ونبوون و توانەوەی خۆم
نوێژی شەوی لەیلەتولقەدر بۆ یار داد□ بەستم
شەوێ هەر گیرۆدەی مووروو هۆنینەوە دەبم
شەوێک دەبێتە شیعر و
دەنکە زەنگیانە و مووررووی شین شین
دەبێتە منارەی تەسبیحەکەی دەستم و گەردانەکەی گەردنی
ئەم حەشاماتی مووروو و زەنگیانانە چین لە ناو چاوم داگیرساون
ئەو ژاوەژاوی پولەکانە بۆ کەوتوونەتە پیاسە بە سەر سیما و لەشما
دەڵێی شەوی بەراتە و لە خزمەت یارم
ئەو گریانە پێکەنینانەیش فرمێسکی روونا هی گەردنێک و هەڵدێن
بە قەد ئاگرەکەی ئەو دیو ماڵە باوانییەوە
خۆمان دەشۆین

پاک دەبینەوە لە گوناهەکانی دوێنێ
فیراقی کام م□ل□کەتە بۆ باوەشی شارم دەبا تەوە
توو خوا با هەر ئێوارە بێت و شەو دانەیەت
نە با بسوتێین و کوژانەوەمان تاریکستانی شار جاڕ بدا
بە دەم زیکری دیققەتی ل□ یل□ تولقەدرەوە دیق بکەین

ئەڵانیا
٤ / ١٢ / ٢٠٢٢

قەقنەسێک ل□ پەڕەی گوڵ.. عارف کوردە

ئەو..سبەینان
بەڕێحانە ڕەشەی قژی
ئاوپرژێنم ئەکات و
بەپەڕی لێوی
بێدارم ئەکاتەوە
منیش، دەستی سۆز
بەسەر خەرمانەی
ڕوخساریا ئەهێنم..
هەموو بەیانیانەکان
بۆ من فەیروزیاتە..
ئەو.. بەسەمفۆنیایەکی خامۆشەوە
دەمباتە خەوێکی قووڵەوە
ئەو..بەخوناوی چاوەکانی
تەڕم ئەکات..
بەپەنجە تووتەی
ئاماژەی کیسبوون ئەکات1
منیش دەبم بە با
تفی سەر نینۆکەکانی
وشک ئەکەمەوە
ئەو.. ملوانکەی خەیاڵم ببپچڕێ

دانە..دانە ئەیان هۆنێتەوەو
فوو لەخەمەکانم ئەکات
بەدەم شەوچەرەوە
گۆرانی بۆ،
حەسرەتەکان ئەڵێن
تاکو خەوی،
جڕناوفڕنا نەبینین
ئەو شەوانەی وڕێنە بکەم
لەئامێزم ئەگەرێ و
لایلایەم بۆ ئەکات..
ئەو.. هەموو عەسرانێک
زرینگە لەپیاڵەکانەوە دێنێ
منیش دەست لەسینە
لەبەردەم مەعشووقەکەم،
ڕائەوەستم و
ماچە لەدەست چوەکانم
قەرەبوو ئەکەمەوە
ئەو.. زۆر میهرەبانە
ئەزانم لێمخۆش ئەبێت
هەر ژوانێکم،
بەهەزار بۆ ئەژمار ئەکات
ماچەکانیش.. بەبێ ئەژمار.

13/2/2022

-———————

1- کیس، زیزبوون لەناوچەی کەرکوک
2- دووشک، لەناوچەی هەولێر
3- بەعز، لەناوچەی سلێمانی

ڕۆژێک دێ!.. شیعری: عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ)

بێدەنگ بێدەنگ لەڕۆخ جادە پڕ لە چاڵ و چۆڵەکەی تێفکریندا پیاسەم دەکرد
بیرم لە بێمانایی ترس و هیچوپووچی سڵکردنەوە دەکردوە
ساتمەم دەکرد لە چرکەکانی تەمەن و
کۆخەکۆخی ئەم ژیانەی غەرقی کردووین لە تەنیاییەکی کوشندە
تێدەفکریم لەوەی ئێمە دەمانزانی چۆن لاپەڕەی کتێبی پڕ لەچرچ و لۆچی تەمەنمان هەڵدەینەوە و
ئەو دەریایە لە ئەنگێزە و لە باوەڕ و ورە و تێکۆشان ببینین
دەمانزانی ڕۆژێک دادێ ئێمەی بێدەست و بێنینۆک
دەبین بە حەسرەتێکی ئەستوور بۆ سەر دڵی ستەمکاران
ڕۆژێک دادێ؛ بەسەر پەرژین و دیوارە کۆنکریتەکان هەڵدەگەڕێین
دەست دەبەین بۆ ئاسمان و مانگ دادەگرین
ڕۆژێک دادێ هەرچی تامی پرتەقاڵ و لیمۆ هەیە
لە گیرفانەکانمانەوە دەگەنە لووتی ژیان
بە پێکەنینەوە باوەش بە باخچەکانی تەمەندا دەکەین و
پەیتا پەیتا خۆ لە ڕووباری ئاسوودەیی هەڵدەکێشین.
ڕۆژێک دادێ: دایکەکانمان دڵی لامان نەبێت و
ترس نەبێتە سنووری ڕۆژی شەو
ئەو ڕۆژە بەڕیز دەچینە بەردەم تاوەرەکانی بەخشش
دەچینە نێو مەتەڵەکان
بە چیرۆکەکاندا ڕۆدەچین و دەبین بە ڕۆمانێکی نوێ
ئەو ڕۆژە ئێمە ئیتر هەتاوین و ژیان لەچاوماندا بریسکەی دێ
خەندەیەکین بەسەر هەموو لێوەکانەوە
خەونێکی تازەین لەئامێزی تەڕ و بڕی ژیانەوە
ئەوڕۆژە ئیتر کاتییەتی بۆ هەمیشە بین بنێین بە ئاوی سازگاری تەمەن و
پڕ بە مانای وشەی(ژیان) بژێین بۆ داهێنان و جوانی
بژێین بۆ هونەری بەرز و ئینسانیی
ئەو ڕۆژە دێت، من دڵنیام ئەو ڕۆژە دێت
بەڵام کەی دێ؟

شیعری : عەبدوڵا سڵێمان(مەشخەڵ)

کتێبی (شوناس و کەسایەتی) لە نووسینی وریا مەعروف چاپ و بڵاوکرایەوە

ئەم کتێبە لەبواری دەروونزانی کۆمەڵایەتییە پەخشی ئەو بابەتانە دەکات کە پەیوەستن بە شوناس و کەسایەتی و ژیان و بوون، لەگەڵ ئەوەشدا چەندین تیۆر و ڕاو بۆچوونی زانایانمان باس کردووە لەسەر کەسایەتی و شوناس، هەروەها کۆمەڵێك بابەتی دیکەمان باسکردووە کە کاریگەرییان لەسەر شوناس و کەسایەتی هەیە و ڕۆڵیان هەیە لە ئاراستەکردن و گۆڕینییان. هەوڵێکە بۆ جیاوازی دروستکردن و پێشکەوتن.
هەوڵی ئەم کتێبە بۆ ئەوەیە هاوسەنگی لەنێوان واقیع و هەقیقەتدا بپارێزێت، دەتخاتە سەر ڕێگای هەقیقەت بەڵام دژە واقیعیش نەبێت، بەڵکو ئامانجی گۆڕینی بەشە خراپەکەی واقیعە.

ئەم کتێبە دەروازەیەکە بۆ بونیادنانی ئینسان و کۆمەڵگەیەکی باش و چاك لەڕێگەی دووبارە بونیادنانەوە و پەروەردەکردنەوە.

ئەم کتێبە لە دوو توێی (304) لاپەڕە پیکهاتووە

هیچ شتێکم بە دڵ نییە.. شیعر : محمود درویش. وەرگێڕانی: پشکۆ

ناکام

نەفەرێکی پاسەکە ئەڵێ: هیچ شتێکم بە دڵ نیە
نە ڕادیۆ..نە ڕۆژنامەی بەیانیان..نە قەڵای گردەکان
....ئەمەوێ بگریم
شوڤێرەکە ئەڵێ:
چاوەڕوان کە تا ئەگەینە گەراج
تا ئەتوانی بۆ خۆت بەتەنیا بگری
خانمێک ئەڵێ:
هیچ شتێکم بە دڵ نیە
کوڕەکەم بردە سەر گۆڕەکەم
بە دڵی بوو ، دوایی خەوی لێکەوت و ماڵ ئاوایی لێ نەکردم
قوتابییەکی زانکۆ ئەڵێ:
هیچ شتێکم بە دڵ نیە
“ئەرکۆلۆجیا”م تەواو کردوە
بێ ئەوەی ناسنامەی بەرد بدۆزمەوە
بەڕاستی من ، “من”م !!
سەربازێکیش ئەڵێ :
هەروەها منیش، هیچ شتێکم بە دڵ نیە
هەمیشە ئابڵۆقەی مۆتەکەیەک ئەیەم
کە ئابڵۆقەی یاوم
شوڤێرە توڕەکە ئەڵێ :
لە دوا وێستگەمان نزیک بوینەوە
ئامادە بن بۆ دابەزین
هەموو هاوار ئەکەن:
ئەمانەوێ بۆ دوای وێستگەکە بچین
......دەرچۆ
بەڵام من ئەڵێم:
لێرە دائەبەزم
وەک ئەوان میش هیچ شتێکم بە دڵ نیە
بەڵام لەسەفەر کردن
........ماندوو بووم

“”””””””””””””””

okt/2022/26

بیرەوەرییەکانی فەقێیەکی گومڕا (38).. شەماڵ بارەوانی

بەشی سی و هەشت

وەڵاهی کاکە مەلا، ئەتو ئەو ژنانەت هەموو لەهارکردینە..!

لە کۆمەڵگەی نێرسالاریدا. هەموو کاتێک. ژن لە نزمترین ئاستدا سەیردەکرێت. ڕوانگەیەکی زۆر نێرسالارانە و نێگەتیف و نامرۆڤانە لە هەمبەر ڕۆڵ و پێگە و کەسایەتی ژندا هەیە!

ئەو کۆمەڵگەیەی پیاوە نێرسالارەکان لە هۆشیاربوونەوە و بێداربوونەوی ژن دەترسن و ئازادی و کەرامەت و کەسایەتی ژنیان به پەرژینی نێرسالارانە و تەڵ دڕیەکی نامرۆڤانە دەورداوەو مێینەیان لە چوارلاوە، بە دیواری نێرسالاری تەوقکردووە و بۆمبی بیری نێرگەرێتیان لە هەموو لایەکی ژیانی مێ چاندووە و ژیانی ژنیان پڕکردووە لە هەڵە و حەرام و عەیبە و بقە و تابوو و کوتەک و کابووسی نیرساڵاری.

کۆمەڵگەیەکی نەخۆش و لادەر لە پڕەنسیپەکانی مرۆڤ بوون. کۆمەڵگەیەک هێزی مەچەک و کوتەکی پیاو تێیدا باڵادەست و مەنتەڵێنتی پاتریاریکی هێز و بڕیاردەر و دەسپێک و هەموو شتێکە.

کۆمەڵگەیەک، پیاو تێیدا هەموو شتێکە. یاساو سیستەم، دابوونەریت، پێوەرەکانی ژیان، کتێبەکانی خێڵ هەمووی لە بەرژەوەندیی پیاو دژی کەرامەتی ژن داڕێژراون.

کۆمەڵگەیەک، نزیکە بڵێین ژن هیچ نییە تێیدا و سفری دوای ژمارەکانە.

کۆمەڵگەیەک، ژن هیچ ڕۆڵ و بەهاو پێگەیەکی نییە. ژن جگە لە گوێڕایەڵیکردنێکی بێ لام و جیمی پیاو نەبێ، هیچیتر نییە !

کۆمەڵگەیەک، هەموشتێک لە دەست پیاوەوەیە، سوڵتە و سیاسەت، یاسا و خێزان، سامان و هەموو شتێک.

ژن لە پەراوێزی کومەڵگەدایە و وەک بوونەوەرێکی پلە دوو کەم ئەقڵ و کەسایەتییەکی پاسیڤ و دەستەمۆکراو لاواز و ساویلکە لێی دەڕواندرێت و بە پێتی ئەهریمەن و هۆکاری ئاژاوەی کۆمەڵ و هارکردنی گورگی هەوەسی پیاو و تێکدانی ڕەوشتی نێر و لادان لە بەهاکانی خێڵەکی دێتە ژمارتن !

کۆمەڵگەیەک، ژن تەنها وەک ئامرازێک بۆ حزمەتکردنی حەز و ئارەزووەکانی پیاو سەیردەکات ژن دەبێت لە دوای سیبەری پیاودا هەنگاو بنێت. دایمە پێگیری فەرمانەکانی پیاو بێت و بە هیچ ناڕەزایەتی بوونێک ورد و درشتی لیستی داخوازییەکانی پیاو جێ بەجێ بکات.

کۆمەڵگەیەک، ژن وەک نەنگی و شەرمەک دەبینێت و وەک مرۆڤێکی ناکامڵ و پێنەگەیشتوو و پاشکۆی پیاو مامەڵەی ژن دەکات.

ژن لە کۆمەڵە ڕۆژهەڵاتییە نێرسالارییەکاندا، لە ململانێ و ناکۆکییەکی سەختی دەروونی قووڵدا دەژیت. ململانێیەک لەگەڵ ئەو کەسایەتییەی خۆی دەیەوێت. کەسایەتییەک ئازاد بێت لە هەموو کۆت و بەندەکانی نێرسالاری و کۆدەکانی کۆمەڵە. کەسایەتییەکی تریش، دەستەمۆکراو و چەوسێندراو، کەسایەتییەکی ژێردەستە و ماف خوراو سەربەستی زەوتکراو بەش خورا.

بەوچەشنە، کەسایەتی ژن هەر لە منداڵییەوە بەسەر ئەو دوو ئاڕاستە پێچەوانە و کەسایەتییە دژ بەرەدا دابەش دەبێت و بوونی دوو کەرت دەبێت.

لەلایەک دەیەوێت یاخی بێت لە پێناو ئازادی و کەرامەت و مافەکانی و خۆی ئازاد بکات لە کابووسەکانی کۆمەڵەی باوک سالاری. لەلایەکەیتریش خۆی ڕادەستی چارەنووس و چەوسانەوە و بێ هێزی و دۆڕان دەکات و سەری ژن بوونی خۆی شۆڕدەکاتەوە کەشی و دەستەو سان و بێ جۆڵە و هەوڵ و یاخی بوون و شۆڕش و خەبات لێی دادە نیشێت.

ئەو ناکۆکی و ململانێیەی ژن، ژیانی منداڵەی، قوتابخانە و خوێندن، هاوسەرگیری لە هەموو ژیانی کۆمەڵایەتی بەردەوامی دەبێت و ژن دایمە لە ناخی خۆیدا لە نێوان ئەو بەرداشی یاخی بوون و تەسلیم بوونەدا ژیانی وێران دەبێت و کەسایەتی دەتلێتەوە و هەموو تەمەنی بە دەست ئازاری ململانێی ئەو دووکاسەیەتییەی ناخەوەی دەناڵێنێت و ئازار دەچێژێت.

ئەو کەسایەتییەی (نەوال سەعداوی) لە ڕۆمانی((دوو ژن لە ژنێکدا)) باسی کردووە.

کەسایەتییەکی بوێر و یاخی. کەسایەتییەک دایمە دنەی دەدات بۆ دەنگ هەڵبڕین و نەڕازی بوون و یاخی بوون. کەسایەتییەکەی تریشی کەسایەتییەکی ترسنۆک و بێ دەسەڵات و دۆڕا و شکست خواردوو. کەسایەتییەک کە بەردەوام تۆی وسوس□ی کۆیلێتی و دەستەمۆیی لە دەروونیدا دەچێنێت و ئاوازی خۆڕادەستکردن بە قەدەر و بەرەنگاری نەکردن بە گوێچکەکانی دا دەچرپێنێت و پێی دەڵێت چیتداوە لە چەمکی یەکسانی جێندەر و مافو ئازادییەکانی ژن ؟!

بەو سوپاس گوزار و ڕازی بە، کە پیاو پاروەنانێک و قومێک ئاوت بۆ دابین بکات و پێڵاو دەستەجڵێکت بۆ بکڕێت و چێشتخانەیەکی ڕێک و پێکت بۆ درووست کات و تۆیش ئاقڵ و بێ دەنگ و سەلامەت هەر خەریکی چێشتخانە بەو چێشتی خۆش لێ بنێ و وەچە بۆ مێردەکەت بخەوە و ئارەزوە سێکسیەکانی تێربکە و ژیانت لە نێوان چواردیواری زیندانی مالەوەدا بخو□ن□وە.

ئێ چیترت دەوێت خانم گیان لەوە زیاتر؟ مەگەر بەترانی و بەڕەڵایی!

بەداخەوە، لەو زەقکردنەوەی بیری نێرسالاری و لێدان لە کەسایەتی ژن، وەک مرۆڤێکی خاوەن ماف و کەرامەت و ئیرادە و ئازادی، بەشێکی پیاوانی ئایینی و مەلاکان تاوانبارن.

ئەو پیاوە ئایینی و مەلایانەی کە هەڵگری ئەقلییەت و گوتارێکی نێرسالارانەن و دایمە لە وتار و وەعزەکانیان پیاوگەرێتی زاڵە.

بۆ نموونە هەرگاو، ئەو ڕیوایەت و مەقولە دینی و مەزهەبیانە دێننەوە، کە هانی هەستی نێرساڵاری و بە ک□ل□گاکردن و عەنتەرکردنی نێردەدات و لە پێگەی ژن و پیرۆزی ژن و چەمکی یەکسانی جێندەری دەدات.

وەک: – هەرپیاوێک داوای سێکس لەژنەکەی بکات، ژنە گەر لەکاتی کولێرە دروستکردنیش بیت، دەبێت ڕانی بۆ بەرزکاتەوە ونا بێت هەرگیز، بڵێت: نا یدەم !

گەرنا تابەیانی فریشتەکان لەسەر ئەو گان نەدانەی بە پیاوەکەی، نەفرەتی لێدەکەن

-ئافرەت کێم و ئادابی برینی مێردەکەی بڵستەوە، هێشتا هەر

ناتوانێت مافی پیاوەکەی بدات

-زۆربەی دانیشتوانی دۆزەخ، چینی ژنانن

-ژن پەتی شەیتانییە

ژن، کەم ئەقڵ و کەم دینن

-زۆربەی پیاوان گەیشتن بە پلەی کەمال، بەڵام ژنان جگە لە ئاسیەی ژنی فیرعەون و مەریەمی کیژی عیمران و خەدیجەی کیژی خوەیلد نەبێت ئەوانی تر نەگەیشتن بە کەمال

-مەسەلەی بەهەشت و هەفتا و دوو حۆری و، پیاو بۆی هەیە تاچوار ژن بێنێت و !

-ژن بە خواری و لە پەراسووی پیاو دروستبووە و هەرچیشی لێبکەیت ڕاست نابێتەوە

-ژن و گوێ درێژ و سەگی ڕەش، بەبەردەم نوێژ دا بڕۆن، نوێژەکە بەتاڵ دەبێت

ژنی داوێن پیس لە دۆزەخ بەمەمکەوەهەڵدەواسرێن

-ژن، دەنگ و قژ وڕەنگ و هەمووشتێکی عەورەتە

ژن نابێت ئەو جورە جل و ستایلە بپۆشێت، ژن دەبێت وا ڕێبکات، وا بخەوێت، وا بکات و وا نەکات

-ژن، ژن، ژن، ژن، ژن..

لە بەرامبەر ئەو هەموو بە ڕامبۆکردن و فشکردنەوەی نێر و گچکەکردن و بە کۆیلەکردن و به کەنیزەکردنەی ڕەگەزی مێینە، دەبینن هیچ شتێک بۆ ئافرەت دانەدراوە و تەنانەت بە پێی ڕیوایەت و کەلەپووری دینی و لای ئەو جۆرە پیاوانی ئایینی و تێگەیشتنە نێرسالانەیە، هەرچی محەمەد مەهدی و خەلیفە و والی و چی و کێیە، هەمووی هەر نێر و پیاون! تەنانەت دە مزدەدەری بەهەشت(عشرة المبشرة)یش، هەرهەمووی پیاون و یەک دانە ئافرەتیان تێدانییە.

وەک بڵێیت بە تەزکیە و واسیتەی پەیامبەر(د.خ)داندرابن !

لەوە مەگەر دیسان ئاسیای کچی موزاحیم و کە و کەیتر شوکرانە بژێوی

خوداوەند بکەن، کە لە پیاوی یەکەمیان دەسەندرێنەوە و پێشکەش دەکرێن بەم و ئەو پیاو!

جاوەک وەک پێشووتر ئاماژەم بۆ کرد، فەقێکان لەمانگی ڕەمەزانێ دەرۆشتینە دێیەکان و مەلایەتی ڕەمەزانێم بۆ دەکردن.

من سەرەتا فەقێیەکی زۆر دژە ژن و مافی ژن و یەکسانی جێندەری بووم، بەڵام کاتێک هۆشیاربوومەوە، سەت و هەشتا پلە گۆڕام و هاتمەوە سەر سکە ڕاستەکەی مرۆڤایەتی و بە تەواوی و بۆ هەتا هەتایه، دەست بەرداری بیری نێرسالاری و نەخۆشی نێر سەنتەری بووم و لە وتار و وەعزەکان،

پێچەوانەی ئەو مەلایانەی کە تەنهاباسی ماف و عەرز و عەزەڵاتی پیاو نێر دەکەن بەسەر ژن، ئەوەی باسی مافی ژنیش دەکات، هەر هیچ مافێکی وەهای ژن باس ناکات و ئەوەی باسیشی دەکات، لە چوارچێوەی فیکری دینی و ڕێساو یاسای مەزهەبی و ئیدل□ژیی و شتەوە باسی دەکات، لەحەقیقەتدا ماف و ئازادیەکان ژن، زۆر لەوە زۆرترە و ژن زۆر لەوە بال□اتر و پیرۆزترە، مەزهەب و ئیدل□ژیا و ڕێساو یاسا و بکە و نەکەی بۆ دابنێن،

باسەرتان نەیەشێنم و بێمە،سەر بەسەرهاتەکە، ڕەمەزانەکی، لە دێیەکی لای شەقڵاوەی مەلا بووم، جا من سەرەتا لەوتاری ڕۆژانی ڕەمەزان، دوای نوێژی عەسر، بە زنجیرە، بەرلەوەی باسی مافی پیاو بەسەر ئافرەتەوە بکەم،(وەک مەلاکانی تر) بە زنجیرەیەک وتار، باسی مافەکانی ژن، بەسەر پیاوم دەکرد.

پیاوەکان دەیانگوت: یەکەم جارە ببینین مەلایەک لایەنگری ژن بێت و ئاوا لە بەرژەوەندی ژنەکان قسەبکات !

ڕۆژێک، لەکاتی وتاری عەسرانەی ڕەمەزانێ، لە مزگەوتێ ، گەرم ببووم و بە حەماسەتەوە دەمگوت:پیاوینە گوێ بگرن باش، هەرگیز، بۆتان نییە لە ژن بدەن و ئازاری ژن بدەن، ژن وەک ئێوە مرۆڤن و هیچیان لە ئێوە کەمتر نییە، خودا سورەتێکی بۆ گەورەیی و فەزلی ژن ناو ناوە(النساء)، تەنانەت ئیمامی شافیعی دەڵێت:ژن دەتوانێت شیر بەبێ بەرامبەر نەدات بە مندا□□کەی و لە بەرامبەردا داوای پارە بکات

پیاوێکی تەمەن سەرو پەنجا ساڵی(مام: ز) لە مزگەوتێ پێی بڕیم و گۆتی: وەڵاهی کاکە مەلا، ئەتو ئەو ژنانەت هەموو لێهارکردینە.

منیش گۆتم:دەستم خۆش بێت

هاهاها، هەموان دایانە قاقا

پێـــش خۆرئـــاوابوون.. شیعـــر.. نەوزاد بەندی

شیعری / نەوزاد بەندی

ئەم ئێوارەیەیش
وەک ه□□بزاردەیەکی دۆڕاو
گەڕایتەوە ماڵ ؟

ئەم ئێوارەیەیش
خۆت بەسەر ژیانا هەڵواسی ،
بە هەزار حاڵ ؟

ئەم ئێوارەیەیش
دڵخۆشیی خۆت بەوە دایەوە ،
کە هەناسە ئەدەیت و
خاوەنی جووتێ قاچی و
جووتێ باڵ ؟

جووتێ گوێچکەت هەیە
هێشتا ئەبیستن و
زمانێکت هەیە
لە ئاستی دەسەڵاتا لاڵ ؟!

شتی تریش ....

تڕاژیدیای گوێزانەوە لە شیعری ژیان لە موسافیرخانەدا.. لێکۆڵینەوە: عەلی شێخ عومەر

گەر تەشووی دەق لە ڕێگای گومانەوە، نهێنی گەشتێکی یەقینی هەڵگرتبێ، بیەوێت بگات بە ویستگەیەک، وەرگر ئاڵودەی پرسیارە بکات، ئایا تا چ ئاستێ نووسینی شیعر و ئەدەب لە ژیانەوە نزیکن! ئایا هەردووکیان بە جۆرێک لە جۆرەکان بە دوای نەمریدا ناگەڕێن! ئایا نووسین دەرخەی مانەوەی یەقین نییە! سڕکردن و تیمارکردنی ئازارەکانی گومان نییە، سیحری ونبوونێکی کارامەش نییە، دۆزینەوەی خود نیشتەجێبوونی لەنێو پێدراوەکانی دەق دا، ئایا ئەزموونی کردنەوەی سەرجەم ئەو دەرگاو دەروازانەنین کە بنووس بە دەقەوە گرێدەدات! ئایا لە دەنگی سادەی دەقەوە ئاوێزانی سەدایی ئالۆزو ڕۆحی دووەمی نووسەر نابین، یان لە هاوسەرگیری شیعر سەفەردا، لەنێو کردەی ڕێککەوتنی نێوان نووسەرو وەرگردا، ناکەوینە نێو دەرهاویشتەکانی یەقین و گومان، ژیان و مردن، بیرۆکەی هەڵگرتنی تەشووی سەفەرێک لە مووسافرخانەی ژیاندا، لە وێنەیەکدا ڕێتووش ناکرێت، لە دوالیزمەی هاودژەکاندا تڕاژیدیای گوێزانەوە لە شوێنەوە بۆ ناشوێن، لە وێنەوە بۆ ئاوێنە، فشارێک ناخاتە سەر فاکتەرەکانی ئاسۆی بوون، لەنێو سروشت و خەون دا، تێڕامان و قەیرانی هاوکێشەیەک دروستناکات، هەڵبەت پێداچوونەوەی خەون و بەرجەستەکردنی لە داکەوتەکانی بەردەست دا، مونتاج کردنی فاکتەکانی ژیانە، زەقکردنەوەی ڕێساکانی مردنە، لەنێو خود دا وێنە و ڕەنگدانەوەی خۆی دەبێت، ئایا نمایشکردنی وێنە لەنێو ئاوێنەدا، بەسە بە ناساندنی خودی شاعیر، کاتێ هیچگەرای ژیان وەک سەفەرێک، ڕێگای ئەوەی لێدەگرێت خود بە نەمری لەنێو دەقدا ببینێت، هەڵاتن لە پرسیارەکانی جێگیربوون لەنێو دەقی شیعر و شوێندا، دەتوانێ لە ناشوێندا وەڵامی پرسیارەکانی گومان بداتەوە، بە دەژین ئەی بە دەمرین، بە دەنووسین، لە زیندگیدا هەمیشە حەزدەکەین هەوێنی بۆشاییەکانی سەفر بگرینەوە، خۆمان بنووسینەوە، بیرۆکەی سەرەکی سەفەرکردن، گەر خۆ جیاکردنەوە نەبێت لەوانی تر، ئەءا گەشتەکە بە خۆ دۆزینەوەی وێنەیەک، زیاتر لەو وێنەیەی لە ئاوێنەی گەشتەکەیدا، خۆمان بەدی دەکەین، شیعری "ژیان لە موسافیرخانەدا"1، شیعرێکی نایابی "موحسین ئاوارە" یە، ئەم شیعرە لە نۆ کۆپلە

پێکهاتووە، هەر لە ناونیشانەکەیەوە، بەرکەوتنی ڕاستەوخۆ لەتەک ژیاندا دەکات، ئاماژە بە خەسڵەتی بە لایەنی شوێندەکات، پابەندنەبوونی خود بە پێی بنەماکانی هاوشێوەبوون، دەکاتە جەمسەری جیاوازی لە تێڕوانیندا، جووڵەی ڕاستەوخۆی خود بە ئاڕاستەی شوێن دەبێتە ڕەهەندێکی زیندوو، لە بیرەوەری شاعیر و لە زمانی شیعریدا شوێنی خۆی دەگرێت، زمانی شیعری خۆی لە خۆیدا، لەنێو زمانی سواوی ڕۆژانەدا گەشتەکە، پارادۆکسە لە دژی دەستەمۆکردنی شوێن لە دەگما دا فەراهەمدەکات، ژیان لە موسافیرخانە دا پۆلینکردنی شوێنە، دەرخەی وێنەیەکی تری شوێنە، لە جوگرافیایی خۆیدا دەتوانێ ئاسەوار و تێڕوانین و سنووری دەقی شیعری ئاسایی تێپەڕێنێ، کێشەی سنووری دەقی شیعری، سنووری وێنەی خود و ئاوێنە پێکەوە ببەستێ، گوێنەدانی خود بە سروشتی سەفەر، خۆ نەبینینی جیاواز، جۆرێک نییە لە مردن، گیرسانەوە بە هەستەکەوە، بە تاقە شوێنەکەوە، لەکەوتەی چ پەرچەکردارە لە گووتاری شیعری “موحسین ئاوارە”دا فەراهەمدەکات، چۆن چەنی لەنێو تێکستدا ئەو فەگەرانە دەخاتە سەرپشت، کە خۆی تێدا شاردووەتەوە، بەهێزە پەیوەندییەکی دەلالییەوە دەورووخولی ئەو وێنانە دەدات، کە مانا لە ناوەڕۆک، پرسیار لە وەڵام، بنیاد لە هەڵوەشاندنەوە بەرهەمدەهێنێ، بە داگەڕان بە نێو دنیای شیعری “ژیان لە موسافیرخانە”دا هەر لە ناونیشانەکەیەوە، لەنێو کردەی ڕێکەوتنی نێوان نووسەرو وەرگردا، ئامبازی ئاخنینی کلیلی کردنەوەی دەروازەکانی دەق دەبین، بەرکەوتنە لە نێوان دوو شتی جیاوازدا دەکەین، لە پتەوکردنی پەیوەندییەکدا، یەکتر تەواودەکەن، ڕەنگدانەوەی ژیان وەک بگەڕێ، لە شوێنێکدا هاوشان لە تەکیدا دەگەڕێ، هیچ مۆرک و پابەندبوون و شووناسێک هەڵناگرێ، نە خاوەن پێشگرێکە، نە پاشگرێک لە دوای خۆی بە جێدەهێڵێت، موسافرخانە چیرۆکی درزەکە، هەوێنی گومانێک، ڕێڕەوی ناجێگیرییەک دەخاتە ڕیزی بوونەکەوە، لە دیاردەی نامۆبووندا، ناتوانێ لە خودی شاعیردا تەزی دڵنەوایی دروستبکات، هەمیشە هەستێکی جیاکەرەوە هەیە، پەیامداری لە کارایی گەشت، ژیان لە مردن، دنیای واقیع لە خەیاڵ جیادەکاتەوە، لە ناونیشانەکەوە، درک بەوە جیاکارییە نێوان واقیع و خەیاڵ دەکەین، کاروان عومەرکاکە سوور لە شوێنێکدا دەڵێت “ناونیشان خاڵی جیاکردنەوەی نێوان واقیع و خەیاڵە”2 دژوار نییە بە پێشچاوخستن، جێگرتنی دەق، ئاماژە بە دەستبژێری چەند کۆپلەیەک بکەین، هەر لە سەرەتاوە شاعیر بەم جۆرە دەرگای دەقە شیعرییەکەیمان بە واڵا دەکات، دەڵێت:

ژیانێک بە ڕەوت و سەفەر

چراکەی داگیرساوە
بە بەهارستانی ویستگە و بازگەکاندا تێپەڕ دەبێ
تا لە دوا بازگەی مەرگەساتەکەدا
چراکەی لێ وەردەگرن و دەیکوژێننەوە
لە تاریکی وەردەپێچن و دەینێرنەوە ! !

بە شێوازێکی ئەبستراکت، دوور لە دیاردەکانی نەرسیسی شاعیرانە، هاوشان لەتەک دنیایی ڕیالیزمدا، “موحسین ئاوارە”ی شاعیر وەک ئاماژەیەک باس لە دۆخی مرۆڤ دەکات، لە کێشانی وێنەیەکی خۆیدا، ناتوانێ خۆی لەو وێنەیە جیاکاتەوە، کە لە ئاوێنەی بێهودەییدا دەدرەوشێتەوە، جیاکارییەکی وەها بەهێز لە نێوان گەشتەکەی و کۆتاییەکانی ژیاندا نابینێ، بیرکردنەوەی شاعیر بوونێکی بریندارە، ئەزموونی ئەم بریندار بوونە لە ئاست پێوەرەکانی سەقامگیری و جێگیربووندا، درزێک لەتەک ژیاندا دروستدەکات، لە وێنەیەکدا پارادۆکسێ لەتەک ئەو هێزە پەیدا دەکات، کە لە دوو دیوی یەک دیاردەدا، هەوێنی ترس و گومانێک لە داگیرسان و کوژاندنەوەی ئەو چرایەدا دەگەڕێتەوە، لە یەک کاتدا هەم هێمایە بۆ بەردەوامی مانەوەی ژیان، هەم بۆ کوژاندنەوە، هەموو هەبوونێک تەی نەبوونی خۆی هەڵدەگرێت، زەقکردنەوەی کێشەکە، خۆی لە هاوشێوەبوونێکی ئەو وێنەیەدا دەبینێ، بەم کردەیەش شاعیر لێکچواندنێ لە نێوان ڕۆحی خۆی و چراکەدا دەستبەردەکات، لە هەمان کاتدا، شاعیر لە بارودۆخێکی دەروونیدا، بە چەمکی ڕیاڵی “لاکان”ی گوزارشت لە داکەوتێک دەکات، هەڵبەت سیستەمی “لاکان”ی بەم جۆرە باس لە ڕیاڵ دەکات و دەڵێت “ڕیاڵ ئەو جێگایەیە، کە نە خەیاڵ، نە ئاماژە، نە زمان، نە دەسەڵات تێدا ئیشناکەن”3، ئەمە لێرەدا بەردەم سیستەمێکین بژاردەی تێدا نییە، ساتە خۆشەکان تەمەن، وەرزە کورتە سەوزەکەی سروشت، کە لە بەهاردا خۆی نمایشدەکات، وەک حەزو [illegible]، بە ناچاری دەبێ لەنێو لەمپەڕو ویستگە نەگۆڕەکان دا تێپەڕێت، لە پڕکردنەوەی درزی نەگۆڕەکاندا، بازگە نموونەیەکی گونجاوە بۆ شکستهێنان، هەڵبەت زنجیرەی پچڕانی خۆشییەکان هەمە ڕەنگن، هەمیشە لە سنوورێکدا جێگیرنین، لە گەمەی شاردنەوەو گەڕاندا، لە کۆتایی چاوشارکێی مردن و ژیاندا، ڕزگاری نابێ، لە کۆتایی دوا بازگەدا، دەستپێشخەری دوا ئەجیندای ڕادەستبوونی زۆرەملێ دەستپێدەکات، ڕادەستبوون بە گوێزانەوەی وێنەی زیندووەوە بۆ ئاوێنەی مردوو، لە ڕووناکییەوە بۆ تاریکی، لە داگیرسانەوە بۆ کوژاندنەوە، جوڵانەوە لە ژیان دا، لە ویستگەی یەکەمی گەشتەکەیەوە کارەساتی پەکخستنی [illegible]ەکانە لەنێو نەگۆڕەکان، کوشتنی دنیایی خۆشییەکانە لەنێو

چاوەڕوانییەک، لە پڕ لە دوا بازگەدا لێت دەسێنرێتەوە، لێسەندنەوەی چاوەڕوانی لێسەندنەوەی هیوایە، جێگیربوونییەتی لە جەستەی ڕیاڵ دا، دەرکردنی ڕۆحی خەیاڵە، بە مردن کۆتایی دێ کە لە پێگەی یاخبوونەوە لەناوکەی سیستەمێکی داخراوی ڕادەستبوون دا دەجوڵێتەوە، لە جوڵاندنەوەی مردندا، ژیان دەوەستێ، گومان نامێنێ، چاوەڕوانی کۆتایی پێدێ، سڕینەوەی وێنەی خود لەنێو ئاوێنەی بێهوودەییدا دەبێتە درزێک، ژیان لە مردن، یاخیبوون لە چاوەڕوانی، ویستگە لە بازگە جیادەکاتەوە، لەنێو ئەم جیابوونەوەیەدا، شاعیر بە جۆرێکی پاسیف، ئاماژە بە ستراکتەری دەقە شیعرییەکەی دەدات، لە کۆپلەیەکی دیکەی هۆنراوەکەیدا، لە دەروشاندنەوەی گۆشەنیگایەکی شاعیرانەوە لە بەرانبەر ژیاندا، پەیامە بەرزەکەی ئەدەب ئاشکرا دەکات، دەڵێت:

ڕۆژێ دێ و .
(ئەو) بە دوامدا ڕادەکا و هاوار دەکات
ئاوڕێکم لێ بەرەوە
دەفتەری بیرەوەریت لە لای من جێماوە
کەچی من
بەسەر باڵی سیمرخی تیژ ڕەوی مەرگەوە
تیژ تیژ تێدە پەرم
کاتێ زانی ناگاتە من و منی لێ بزر بووە
بێهودە و نائومێد دەگەڕێتەوە
ئەوە کێ یە؟ !
(ژیان)

دەرخەی کرۆکی ئەدەبی لە ڕووبەرێکدا لەنگەردەگرێ، تایبەتمەندی تاک لە وێنئارای ڕاستینەیەک نیشاندەدات، کە پێکهاتەی ئەدەب جومگەکانی هاوشێوەبوون، پارادۆکسە لەتەک دامەزراوەکانی دەرەوەی خۆیدا دروستدەکات، شاعیر سیلەی ئەم پێدراوە دەکاتە دەرچەی بیرەکەو هەستی جیاواز، لە کردەیەکی گرتنخۆیدا، قسەکردن و داگێڕان لەسەر دۆخی مرۆڤدا دەکات، لە دنیادا گرنگی دەقی ئەدەبی، بە تایبەت شیعر، لەوەدایە، شاعیران بە گەیاندنی پەیامەکەیان ناتوانن ڕووداوەکانی واقیع وەک خۆیان بگێڕنەوە، بەم پێودانە "موحسین ئاوارە" لە هەڵەژانێکی هەمەکیدا، پەنا دەباتە بەر ڕەگەزەکانی خەیاڵ و فانتازیا، هەر لێرەوە، شاعیر لە گێڕانەوەی تێڕوانینی بۆ واقیعی ژیان، لە ڕێگای منی بکەرەوە پێداگری لەسەر ئەگەری ئەدەبێک دەکات، گومانەکانی ترسی مردن، هەستە سادەکانی نێو واقیع بچووک دەکاتەوە، خۆیی پێی گەورە دەبێ، لە گۆشەنیگایەکی دیکەوە،

بەرکەوتنێک لەتەک هەستە سادەکانیدا ڕەتدەکاتەوە، لە شوێنێک دا بە لاپرەسەنییکەوە پێدراوەکانی واقیع بەجێدەهێڵێ، ئاوێزانی دنیا بەرفراوانەکەی جەوهەری ئەدەب دەبێت، هەر سەبارەت بەم بۆچوونە “بەختیار عەلی” لە شوێنێکدا دەڵێت “جەوهەری ئەدەب وەک شوێنێک کە تێیدا هەستە سادەکان، ڕەهەند □استەوخۆ و پێدراوەکەی واقیع بە جێدەهێڵین”4، هەڵبەت لەنێوان ئێستای دەق و ئایندەی ڕۆژێ دێ، ئەو بۆشاییە لەنێودەبات کە هەرگیز منی شاعیر، بە ئەوی ترەوە نال□ک□نێ، هەرچەندە وێنەی من بوون، هیچ نییە، جگە لە گەڕانەوە و تەماشاکردنی ئەو ئاوێنەیی ئەویتر لە یادەوەریەکانیدا مانایەک هەڵدەگرێ، ئەمی شاعیر بێ سڕینەوەی ئەو مانایەی لە بیرەوەریدا ئەرشیفکراوە، ناتوانی لە ئاست نەرسیسی شاعیریدا خۆی بەسەرکەوتوو بەدیکات، ئەم خۆبینینەی منی شاعیر، لە ئاست نسکۆو پێدراوەکانی بێهوودەی ئەوی ژیان دا لادانێکە لە چەمکی یەک ڕەهەندی ماناو و خوێندنەوە، کە ئەمی شاعیر بە ئەوی واقیعەوە گرێدەدات، نە پەڕینەوە، نە بازدانی تێدایە، گوزارشتکردن لە ناسینی ئەوی دۆگما، گەڕانەوە نییە بۆ ئاشتەوایی و بەرکەوتن، بەڵکو هاوتەریبێکە، دەرخستنی یاخیبوونێکی بوونەگەراییە، پاراستنی شووناس و دۆزی مانەوەیە، ڕادەستنەبوونی ئەدەبە، بە جۆرێک شاعیر لە ڕێگای خەیاڵ و فانتازیا دا، بریاری ئەوە دەدات، خۆی لە دەست وپەیوەندییەکانی واقیعی ئەوی ژیان ڕزگاربکات، پێادەکردنی خەیاڵ، نزیکبوونەوە لە خود، ئاوێتەبوون لە دنیای شیعرو توانەوە لەنێو ئیستێتیکا، دوورکەوتنەوەو پچڕاندنە لە ڕایەڵە دزیوەکانی ئەوی ژیان، هەستی پێشگری گۆشەگیری گووتاری یاخیبوونە لە ئەوی پاشگری ژیان، ئەم پێشگرو پاشگرە لە ململانییەکی هاوتەریبدان، هیچ کات بەیەک ناگەن، وێناکردنی ئەوی ژیان، بە ڕاناوی کەسی یەکەمی تاکی نائامادا، لە چەمکی فانتازیادا فاکتەرێکی گونجاوە بۆ کرانەوەی ئاسۆکانی دەق بەڕووی وەرگ□ردا، لە ڕیچکەی چەمکی فانتازیاوە شاعیر پەیوەندییەکانی بە ئەوی ژیان و شتەکانەوە دەگۆڕێت، لە گرتەیەکدا حزوری منی قسەکەری شاعیر، بەر لە خوێندنەوەی هۆنراوەکە، بوونی نییە، ئەوە کردەی خوێندنەوەی وەرگرە، منێکی نۆیی شایستە بە ئەدەب فەراهەمدەکات، منێک کە لە چەقگەرایی دەسەڵات و ئەزموونی هەستە سادەکانی ئەوی نائامادا دا خۆی ڕزگاردەکات، کە چیتر ئەمی شاعیر نابزوێنێ، بەرکەوتنی لەتەکدا ناکات، گوێ لە هاوارەکانی ناگرێ، ئاوڕی لێناداتەوە، هەرچەندە گووتاری شیعری پێ لە حەقیقەتی نەهێنی دەفتەری بیرەوەریەکان دەنێ، کە وەک شایەد حاڵ و بەڵگەیەک لای ئەوی نائامادا لە دنیایەک بەجێماوە، کە هیچ ڕەهەندی تازەی پێ نییە، وێنەی شیعری بگەیەنێتە ئەندێشەو س□□ز، هەڵچوون لە خوڵقاندنی

وێنەیەکی نوێدا، جیابوونەوەو جیاوازییەکی تۆکمە هەیە بە دیوێک لەنێوان تێڕوانینی منی شاعیر لە داڕشتنەوەی دونیا بە شێوەیەکی دیکە، بە دیوێکی تر دەرخستنی حەقیقەتی ئەوی ژیانە، لە درککردنی ئەو جیاوازییە، نەبوونی هاوسەنگی لەنێوانیاندا، شاعیر پەنا بە باڵندەیەکی ئەفسانی دەبات، سیمرخ دەکاتە هێمایەکی ئەکتیف، تەژی بە ئومێد، بە نەمری، لە کۆدەنگی پێشبڕکێیەکی هەستییدا، ڕوونان لە پیادەکردنی فانتازیا، دەتوانێ گریمانەی پێشوەختی ماهییەتی شیعری سەرخات، دژوارە ئەوی ژیان پەی بگات، دنیایی ئەدەب وەک واقیعی ژیان شکست و خرتوخاو نییە، تێڕوانینی سادەنییە، بۆیە لە چوارچێوەی فانتازیادا، تێکەڵەی دنیای ئەدەب دەبێت، کە هاوشێوەبوون لەتەک پێدراوەکانی دونیایی دەرەوەدا، دروستناکات، وەک نووسەرێکی کارامە، یاخی، لە ڕیساکانی ژیان نارەزاییە، شاعیر لە ڕێگای وێناکردنی هەست و خەیاڵەوە، ئاوێتەی دەقە شیعرییەکەی بووە، لەنێویەدا دەژی، لەم کۆپلەیەدا، "موحسین ئاوارە" پێچەوانەی کۆپلەکەی پێشوو، ئەو بەدحاڵیبوونە ڕاستدەکاتەوە، دەتوانێ وێنەی نەرسیسی خۆی لە ئاوێنەی بێهوودەیی جیاکاتەوە، تیژڕەو بەسەر ئاستانەکانی مەرگدا تێپەڕێ، سنووری شاردنەوەو گۆڕان، ونبوون ودۆزینەوەی ئەو گەمەیە، ببەزێنێ کە لە ژێر ڕیساکانی یەک ئاسماندا بەی کێشراوە، چیتر تەزی شیعربوون لە تەنگەژەیی گیربووندا ناسرەوە، بەڵکو لە دەرهەستێکی فانتازیدا، بەسەر باڵی سیمرخەوە سیمرخ ئاسا، لە مردن و سووتانی خۆیدا، سەر لەنوێ زیندوو دەبێتەوە بە نەمری دەمێنێتەوە، نووسینی هەر دەقێکی ئەدەبی، دەرهاویشتەی مردنی واقیعێکی ژیانە، نەمری لە دووی خۆی بەجێدەهێڵێت، باڵابوون و فراوانکردنی ئاسۆکانی دیدەی شیعریی، بانگەشەی پەلینکردنی بەهرەی منی شاعیرە، گەشەسەندنێکی ناوەخنی خودە، دەروشانەوەی منێکی لێدەکەوێتەوە کە چیتر نایەوێت، ئەوی ژیان، لە ئاوێنەی بێهوودەیی دا بدۆزێتەوە، نە دەیناسێت، نە پێیدەگات، ئەوە جێهێشتن و جیاکردنەوەی ئەو وێنەیەی ژیانە، کە لەتەک وێنەی نەرسیسی خود دا لە دنیایی شیعردا یەکنایەتەوە، کە لە دەسپێک و کۆتایی کۆپلە شیعرییەکەیدا، بە هەژاری، بە سادە تێڕوانین لەنێو دوو کەوانەدا، بە مردن و بە ڕەهەندەکانی بێئومیدی داخراون، ناتوانن خۆیان لە فانتازیا و ئەدەبی ڕاستەقینەدا زیندووبکەنەوە، بۆیە شاعیر چیتر نایناسێت، دەکەونە دەرەوەی بازنەی فانتازیا، لەتەک خەیاڵدا لێکەوتن ئەنجام نادات، لەنێو دوو کەوانەدا دیاریدەکات، بە سەرسووڕمانەوە دەڵێت ئەوە کێیە ژیانە، بەرپرسی شاعیر لە پرسی چیگووتن و جوانگووتندا، لە گۆشتە شیعرییەکەیدا لە دیمەنێکی ناوازەدا، بە چاوگێڕانەوەیەکی نێو موسافیرخانە، لە ڕیچکەی لادانی

واتاییوە، لە گرتەیەکدا ئەدگارەکانی لەکچواندن و خواستن دستبەردەکات، دەڵێت:
قفەی داخراو، بە کلیل دەکە
وەرە بخزیوە نەو گیانمەوە
بسوورە بە نەو بەنی هەناومەوە
با رووناکی بگەڕێتەوە ئەو ژوورەی لە تاریکی ترساوە
پاکەوتووانی هەنسەوە سەر پێ
چیتر باویشک نەدەن لە نەو جێ
ئەی ئەوانەی دەستی چرا و گوێ و خەرن
ئەوە لەگەڵ تاوان و بەدگەیدا ناجەرن !!
گەر وەنەی ئەدەب، شیعر بە تایبەت، ڕەنگدانەوەی وەنەی ئەوی ژیان بەت لە منی شاعیردا، دەڕۆاوکە و بەهودەیی لەبکەوەتەوە، مانەوەی ژیان بەم شەوەیە لە خود دا یەکنایەتەوە، نە لەتەک ناسنامەی شیعرەکەو ناونیشانەکەی، نە لەگەڵ چەمکی گشت و سەفەرکردندا، سەفەرکردن داخراو نییە لە شوەنەکدا، بەڵکو پرەسەی گەڕان و گەڕین و کرانەوەیە بە ڕووی دنیا دا، ئەزمموونی تازەیەی دەوەت، خە تەکاندنە لە گەردو تەزی ڕابردوو، خەپاککردنەوەیی دەروونە، ئیلهامە، تیمارکردنی نەرسیسی بریندارە، "موحسین ئاوارە" زیرەکانە لە ڕەگای "خوازەی ژیرییەوە" مامەی لەگەڵدا دەکات، "خوازەی ژیرەیی" هەر وەک عبدولعەزیز عەتیق دەڵێت "بریتییە لە دانەپاەی کار، یان هەرشتەکی دی کە هاوتای کارەکە بەت، جگە لەوەی بەی دانراوە"5، خەنووساندنی شاعیر بەم سیلەنیگایەوە، پەدزەکی لەبارە بە گوزارشتکردن، لەو ئاخاوتنەی کە دەتوانە ئەو واتا باوانە تەپەڕێنە کە پەی ناسراون، مانایەکی دیکە بخاتە سەر واتاکە کە هەڵگری وشە بەکارهەنراوەکەیە، لە وەنەیەکدا بە کردەی دانەپاە لە بەکارهەنانی خوازە بە پەیوەندی ئامەری، وشەی قفە بەکاردەهەنە، قفە بنەڕەژی هەمای نیشانکەرەکە"دالە" ئاماژە بە بنیادی جوومگەکانی گووتاری هەنراوەی داخراو دەکات، بە دیوەک قفە وەک نیشانکەرەک وەنەی خەیەتی، نەرسیس و بەهرەی شیعری بە نیشانکراوی"مەدلول" نەبە کە کلیلە ناتوانە خەی لە وەنەکە جیاکاتەوە، بە دیوەکی تر، بە بەکارهەنانی کلیل، گومان بە یەقینەوە پەیوەستدەکات، گووتاری هەنراوەکەی بە ئاخنینی کلیل لەنەو قفە دا دەکاتەوە، کلیل وەک نیشانکراوەک بانگەشەی کارکردنەکی ئەکتیفی خەیاڵ و فانتازیایە، پەڕینەوەیە لە واقیعی داخراو، بە خەیاڵ و خەونی بەربەاو، ئەوە قفەی داخراوی واقیعە، ئاخاوتن لەتەک کلیلی ڕزگارکەری خەیاڵ دەکات، ئەوە خودی دەقە، گوزارشت لە تەنیایی خەی دەکات، وەنەی خەی لە ئاوەنەی واقیع جیادەکاتەوە، بە کلیل دەڵێت وەرە ناو منی

شاعیرەوە، تا لە ئەوی تر جیابمەوە، پەلگرتنی ئومێد لە ئەستای زەمەنی نووسینی شیعردا، بەرخوازەکە، هێشتا نە هاتووەتە دی، ئەگەری شوێنێک لە بەشایەکانی دەقدا فەراهەمدەکات، دەروشانەوەی خەیاڵ دەکاتە بزوێنەری گەڕانەوەی ئومێدێک کە لەچوارچێوەی فاکتێک دا، ڕووناکی دەبەخشێت، لەنێو نەستی شاعیردا یەقدەداتەوە، گووتاری ئەوی دیی هەڵدەگرێ، کە پێشتر ئامبازی تاریکی بووە، سەی لێکردووە، نائارامی پێ بەخشیوە، تاریکی ترس و نارەحەتییە، شاعیر لە کرانەوەیەکی بژوێنەردا، وەک نووسەرێک، لەنێو کردەی نووسیندا، بەدیوێک بیر لە پێگەی خۆیدەکاتەوە، ووریا دەبێتەوە، بەدیوێکی دیکە، بیر لە بەشێک دەکاتەوە کە موسافیری نێو دەقی سەرکەوتوو نین، بەئاگان لە سەفرەکەی نووسەر، بە حسێبی وەرگر، بنووس داوای ووریابوونەوەو هۆشیاریان لێدەکات، دەق شوێنی ئەوەی تێدا نییە، تێیدا بخەویت یان باوێشک بدەیت، لە کۆتایی دەستبژێرێک دا، ئەو وەرگرانە، بەشایە تاریکەکانی واقیع بە خەیاڵ و فانتازیا پڕدەکەنەوە، بە کاریگەری تەمەڵی و پاشکەکانی، گەشتی سەفرەکەی ئەدەب، لە ڕێساکانی نووسەر، وەرگرو دەق تێکنادەن، لەنێو خودی هۆشیارییەوە، ئاشق و مەئشوقی سروشت و ڕووناکی و خێرن، کە هەردووکیان بە جووتە دوو دیوی یەک دونیان، کە لەتەک تاریکی و ناپاکی دا یەکنایتەوە، کاتە بەم ڕێچکەیە لە ڕێگای دەقەوە وەرگر ئاگادار دەکاتەوە، لە گومانەوە دەیانپەڕێنێتەوە بۆ یەقین، لە تاریکییەوە بۆ ڕووناکی، لە داخرانی دەقەوە بۆ کرانەوە، لە تاک ڕەهەندییەوە بۆ فرە ڕەهەندی، پەیگیری وەرگر بەم ڕێرەوە، پارادەکسە لەتەک چەمکی تێنەگەیشتن لە دەقدا دروستدەکات، کە شاعیربە تاوان و بەدگۆیی دەیخوێنێتەوە.

ئابی 2022

ژێدەرەکان

1 – موحسین ئاوارە – عەترەکەو لەنەوەی گوڵخانە – چاپخانەی ڕۆژهەڵات – هەولێر– ساڵ 2019 – لاپەڕە 12

2 – کاروان عومەر کاکەسوور، دواڕۆژ کاکەسوور– سوارەکان بۆ قاچاغ بووکیان گواستەوە (ڕۆمان) – چاپخانەی ڕۆشنبیری – هەولێر– ساڵ 2011 – لاپەڕە 9

3 – بەختیار عەلی – جوانییەکانی ناڕێکی – چاپخانەی تاران – چاپی یەکەم – ناوەندی ڕۆشنبیری ئەندێشە – سلێمانی – لاپەڕە 89

4 – بەختیار عەلی – زنجیرەکانی دۆنکیشۆت – چاپخانەی ئەڵوەن –

چاپی یەکەم ـ ناوەندی ڕۆشنبیری ڕەهەند ـ سلێمانی ـ لاپەڕە 154
5 ـــ ئیدریس مەحەمەد ڕەزا ـــ وێنەی شیعری لە دیوانی "تەمەن"ی ئەحمەد مەحەمەد داـ چاپخانەی چوارچرا ـ چاپی یەکەم ـ هەولێرـ سال 2021 ـ لاپەڕە 98

ئەدەبی پۆست هۆلۆکۆستی کەنەدی.. ڕیچاڕ کێرن

ئامادەکردن و وەرگێڕانی لە ئینگلیزییەوە : عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)

هۆلۆکۆست؛ کردەی جێنۆسایدی نزیک بە شەش ملیۆن ئینسانی جوولەکە بوو لەسەر دەستی نازییەکانی ئەڵمانیا و هاوپەیمانەکانی، ئەمە جگە لە پێنج ملیۆن قوربانی تر کە سەرجەم دەکاتە یانزە ملیۆن.. ئەم کردەوە دژی ئینسانییە لە ساڵی ١٩٤١ دەست پێدەکات و لە ١٩٤٥ کۆتایی پێدێت. ئەو کوورانەی بە مرۆڤ سووتاندن دروستکرابوون، هەر مرۆڤەکانیان نەدەسووتاند، بەڵکو داهێنان و شارەزایی و لێهاتوویی و زمانناسیی و زانست و فەلسەفە و هونەر و ئەدەب و وەرزش و کلتوور و مێژووییان دەسووتان. ئەو نووسەرە جوولەکانەی لەم سەردەمەدا ژیان و بەهەرهێیەکەوە بێت ڕزگاریان ببوو و پەرشوبڵاو لە وڵاتانی ڕووسیا و ئەمریکا و ئەوروپا دەژیان، توانیان درێژە بە پەیامی کۆمەڵایەتی ئەدەبیی خۆیان بدەن. ئەم نووسەرانە بە نووسەرانی پۆست هۆلۆکۆست ناوزەد دەکرێن. نووسەر و هونەرمەند و ڕۆشنبیرە جوولەکانی پۆست هۆلۆکۆست توانیان نەک هەر تەنها لە ئیسرائیل، بەڵکوو لە زۆر وڵاتدا بەتایبەتی لە وڵاتی باکووری ئەمریکا خۆیان ڕێکبخەن و دەستگیرۆیی نووسەرانی تری جوولەکە بدەن، کە ڕیچاڕ کێرن یەکێکە لەو نووسەرانەی بەهۆی ئەو دەستگیرۆیی و سەپۆرتەوە گەیشتە کەنەدا و لە مۆنتریاڵ جێگری دەبێت و ژیانێکی نوێ دەست پێدەکات.

ڕیچاڵ کۆرنی شاعیر و نووسەری کەنەدیی، بەڕەچەڵەک جووکەلە و بەڕەگەز پۆڵەندیی و یدیی زمان (١)لە ١٥ی کانوونی دووەمی ١٨٩٨ لە پۆڵەندە لەدایکبووە. هەر لە تەمەنی مێرمنداڵییەوە دەست بەشیعر نووسین دەکات. لەگەڵ دەستپێکردنی جەنگی جیهانی یەکەم،خانەوادەکەی دەچنە ڤییەننا و ساڵی ١٩٨١ دەگەڕێنەوە پۆڵەندا. هەر لەو ساڵە (١٩١٨) دەست دەکات بە بڵاوکردنەوەی بەرهەمە ئەدەبییەکانی بە زمانی یدیی لە ڕۆژنامەکانی ئەوکات، کە ڕۆژنامەی جوولەکەکان و سۆشیالیستەکان بوو. ساڵی ١٩٢٨ یەکەم کۆمەڵە شیعر بەناوی گوند و ساڵی ١٩٣٧ دووەم کۆمەڵە شیعر بەناوی گوڵاڵە سوورەکان و ساڵی ١٩٣٦یش یەکەم کتێبی نووسین(پەخشان)ی خۆی لەژێر تایتڵی خاک چاپ و بڵاو دەکاتەوە. ساڵی ١٩٤١ لەسەروبەندی داگیرکاری ئەڵمانیا بۆ رووسیا، ڕیچاڵ لەلایەن دەسەڵاتی ئەوکاتی یەکێتیی سۆڤییەتەوە لەگەڵ نووسەرە جوولەکەکانی تر دەگوێزرێتەوە بۆ ئوزبەکستان و پاشان لە شاری مۆسکۆ دەگیرسێتەوە. ساڵی ١٩٤٦ دەگەڕێتەوە پۆڵەندا و ساڵی ١٩٤٨ دەچێتە مۆنتریاڵ لە کەنەدا. ساڵی ١٩٤٨ چوارەم کتێبی خۆی بەناوی ماڵ و بێخانەولانەیی) بڵاو دەکاتەوە. ڕیچاڵ وەک شاعیری یدیی پێست هەڵکەست، یانزە کتێب بەزمانی یدیی چاپ و بڵاو دەکاتەوە. ١٠ لە کتێبەکانی وردەگێردرێنە سەر زمانی ئینگلیزی.(٢)

ریچاڵ و شیعر

یەکێک لە تایبەتمەندییەکانی شیعری ڕیچاڵ کۆرن ئەوەیە کە دەقەکانی کورت و چڕ و خاوەن تەکنیکێکی بەرزن کە بەبەراورد بەو مێژووەی شیعرەکەی تیا نووسراوە، دەتوانیت وەک شیعرێکی مۆدێرن و هاوچەرخ ببینیت. شاعیر لەڕێگەی خەیاڵ و چەند وێنەشیعرییەکەوە دەگەڕێتەوە ئەودیو سنوورەکانی شیعر یان خەیاڵ و لەوێشەوە بۆ ڕابردوویەکی دوور یان نزیک. ڕابردووی منداڵی خۆی و بانگ کردنەوەی ئێوارانی دایکی .

لەودیوی شیعرەوە بەستانێک هەیە
لە نێویدا ماڵێک هەیە
سەری بەپووش و سێ دار ئەناناس گیراوە
سێ پاسەوانیش بە ورتە ئامادەباش ڕاوەستاون

لەودیوی شیعرەوە باڵندەیەکی
قاوەییەکی زەردباو و سینگ سوور هەیە
گشت زستانێک دەگۆڕێتەوە و
چەشنی خونچەی نێو دەوەنێکی ڕووتەن خۆی هەڵدەخات

لەودیوی شیعرەوە ڕێگایەک هەیە
باریک هەروەکو تاڵەقژ
کە ونبوویەک بە پێ خاوسی و بە بێ خشپە
بەو ڕێیەدا هەنگاو دەنێ

لەودیوی شیعرەوە شتگەلێکی جوان ڕوو دەدەن
تەنانەت لەم ڕۆژە هەورە غەمەیەشدا
ئەم ساتە بریندارە، هەناسەی تایەکی توند
لە شووشەی پەنجەرە دەدا

لەودیوی شیعرەوە دەشێ دایکم پەیدا ببێ و
لە نێو دەرگاکەوە بوەستێ و نقوومی بیرکردنەوە ببێ
پاشان هەروەک جاری جاران بانگم بکاتەوە
تێر یاری نەبووی ڕۆڵە گیان ئەی نابینی ئەوا شەوە.(٣)

ناوەڕۆکی شیعرەکانی ئەم خانمە شاعیرە دیارە بەتەنها هەر نۆستالیژیا و گەڕانەوە بە سەردەمی منداڵی نییە، هەرچەندە وەک جۆین دەڵێت (لای ڕیچاڵ کەرن یادەوەری تا ئاستەکی بەرز، بریتییە لە ڕابردوویەکی هەڵاتوو.) (٤) بەڵام ئەم ڕابردووە ، ڕابردوویەکی مردوو نییە، بەڵکوو ئینسان و کارەکتەرەکان لە نێو وشە و ڕستەکاندا هەناسە دەدەن و دەژێن. ئەو هەلەکەست دەکات بە ناسنامەی خۆی و لەوێشەوە نامە و پەیامەکانی دەدات بەگوێی ئینسانییەت.

بەرد بارانت کردم خودایە
لەگەڵ هەواڵی کارەساتبار و هەلەکەست
تا ڕووخسارم لەنێو خۆڵدا دەنێژم و
زمانم لاڵ دەبێت.(٥)

ڕاڵبوونی زمانی شاعیر ،ڕاڵبوونی شیعرە لای شاعیرێک کە پەیوەست بێت بە مەسەلە گرنگەکانی ئینسان و ژیانەوە. لای ڕیچاڵیش کە دەربازبووی گەورەترین کوشتارگا بوو لە مێژووی مرۆڤایەتی ، بەدەنگبوون لەو

تاوانە گەورەیە لاەبوونی شعر و مردنی شاعیرە.

ئەم خانمە شاعیرە لەساڵی ١٩٨٢ لە کەنەدا بەیەکجاری ژیانئاوایی لە پەناهەندەیی و شیعر و نووسین دەکات. دوای مردنیشی چەندین کتێبی دەربارە دەنووسرێت و بایەخی شایستەی خۆی پێدەدرێت.(٦)

پەراوێز و سەرچاوەکان

(١)زمانی یدیی زمانی گروپێکە لە جوولەکە ئەشکەنازییەکان کە دەکەونە ناوەڕاست و ڕۆژهەڵاتی ئەوروپا وئیسرائیل و باکووری ئەمریکا کە بە ئەلفوبێی عیبری دەنووسرێت و زمانی عیبریش نییە. یدیی واتە جوولەکە. هەرچەندە ڕەگی مێژوویی ئەم زمانە دیار نییە، بەڵام بەزۆری کۆکن لەسەر ئەوەی کە لە سەدەی دەیەمدا وەختێک جوولەکەکان لە فەرەنساو ئیتاڵیاوە بەرەو ئەڵمانیا کۆچ دەکەن زمانەکەشیان کە گرێدراوی ژیانیانە لەگەڵ خۆیان دەگوازنەوە و دەستی پێوە دەگرن.

https://jewishpubliclibrary.org/rachel-korn/portfolio/bibliography/2-

3-The Poet’s Craft
Robert J. Ireland
Printed in Canada, 1987 p 239.

4-Canadian Jewish Women’s Poetry by Janis Rapoport
Canadian Woman Studies

Volume 16, Nubmer 4 page 127.
5- https://www.inspirationalstories.com/poems/encounter-rachel-korn-poems/
6- https://en.wikipedia.org/wiki/Rachel_Korn

گۆران مەريوانى..وونبـــــوون لە هوشيـــــارى و بێهـــــودەيى و ئـاوێتەكردنى بـوون و نەبـوون-1- نزار جاف

(1 _ 2)

موزەفەر ئەلـنەواب لە هەڵبەستى"ژێ لێدانەكانى شەوانە" دەڵيت:
“ئاى لەو سامناكييە گوێ بگرە
لە دواى ئوقيانووسەكانى تۆقينى پڕ لە دێوەكان
قەڵايەكى بێدەنگى هەيە
لەو قەڵايە بيرێكى سامناكە
هەر وەك كۆمەڵە گۆڕێك كە لەسەر يەك بنيات كرابن
دوا گۆڕ بە نهێنى ئاراستەى زيندانێك دەبێتەوە
زينـــدانەكە قەفەســـێكى تێـــدايە كە كۆمەڵە چڕينێكـــى لەنـــاوچوو كۆبوونەتەوە بە دەوريدا و
پاشماوەى چۆلەكەيەك لە خۆى درگرێت كە بەر لە سێ سەدە مرداربـۆتەوە ئەوەتا روحم.”

ئەم پارچە هەڵبەتە كە بە دەگمەن لە شيعرى عەرەبى نوێدا، تەداعى وئاوێتەكردنى واتا ومەبەستم بەو جۆرە ديبێت، بەڵام ئەوەى سەيرە هەرچەندە ئەم بڕگەيەى نەوابم وتووەتەوە"هەڵبەتە شيعريم ئەوم زۆر لە بەرە"، گۆران مەريوانيم بيركەوتۆتەوە! هەڵبەتە هاوڕێى كورد و عەرەبى زۆرم هەبوون بەڵام هەميشە گۆرانم بير ئەكەوتەوە و، هەرگيز لام سەير نەبوو، چونكە هيچ هاوڕێيكەم وەك گۆران خۆى لە تەلـيسم و

نهێنی و تەمدا نە ئاڵۆزانبوو! گۆران هەمیشە خەریکی خوێندنەوەی بە مەبەست بوو، هەمیشە میشکی لە حالەتی گەڕان و پشکنینێکی بێ ووچاندابوو، بۆیە سەرنجی زۆر راکێشام بەلای خۆیدا و، ئەوەی زیاتر سەری سوڕمانم، تێگەیشتنی لە کتێبە فیکری و وێژەییەکانی ئەو کاتە بوو کە هەمەوو ی بە زمانی عەرەبی بوون، هەڵبەتە من وەك خۆم چونکە خوێندنم بە عەرەبی بوو و شارەزاییەکی تەواوم لەو زمانەدا هەیە، زۆر لام سەیربوو کە گۆران بەو جۆرە لە عەربی تێدەگات!

گۆران لە ساڵی 1976دا، واتە لە گەرمەی دەسەڵاتی حزبی بەعسدا، کاتێك پێکەوە لە لای نەخۆشخانەی ناوڕاستەوە بەرەو بەردەکی سەرا دەرۆیشتین، پێشنیاری پێکهێنانی پارتێکی کرێکاری خستەڕوو کە ببێتە ئالتەرناتیفێك بۆ پارتی کۆمۆنیستی عێراق کە ئەو کاتە بە"تەحریفی" ناوزەدمان ئەکرد. گۆران لەو کاتەدا لە تافی لاوێتیدا بوو و، ئەو جۆرە بیرکردنەوە سامناکە لە سەردەمی بەعسی دڕندەدا، با بەتێکی یەکجار سەرنج راکێش و نائاسایی بوو، کەچی بۆ گۆران زۆر بە سادەیی باسی ئەکرد، بەڵام، زۆر گرنگە ئەوەش بڵێم کە ئەو مرۆڤ ناس بوو و هەرگیز سفرەی دڵی خۆی لای هەموو کەسێك ه□□ند□د□شت.

گۆران کە هاوڕییەتیم لە گەڵیدا دوو قۆناغێ جیاواز دەگرێتە خۆی، یەکەمیان ئەو کاتەی لە ناوەڕاستی حەفتاکاندا لە چایخانەی قەڵادزییەکان بە یەکترئاشنابووین و دوو سێ ساڵی خایاند، پاشان گۆران لەناکاو پێی راگەیاندم کە وڵات بەجێدێڵێت چونکە مانەوەی واتای واژووکردنی بڕیاری مرگیبوو. قۆناغێ دووەمیش کە لە دەرەوەی کوردستان لە ساڵی 2005دا، جارێکی دی پێوەندیمان بەرقەراربووەوە.

جیاوازی لەنێوان ئەو دوو قۆناغەدا زۆر بەرفراوانە، بەڵام ئەوەی لە گۆراندا کۆیان دەکاتەوە، خوێندنەوەی بەردەوام و دەوڵەمەندکردنی ئاستی رۆشنبیری رۆژ لەدوای رۆژ.

نووسینی بابەتی رەخنەگەری و هەڵسەنگاندن، هەمیشە نووسەر روو بەڕووی جیهانێکی بەرفراوان و نائاسایی دەکاتەوە، بە تایبەتی ئەگەر ئەو بابەتەی لەسەری دەنووسیت پەیوەستە بە کەسێکیەوە کە لە %10 ئاشکرایە و لە %90 شاراوەیە! هەڵبەتە گۆران کەسێکی لەو جۆرەیە و، ئەوەی وابزانێت گۆرانی بە تەواوی ناسیوە ئەوا داوای لێدەکەم بە خۆیدا بچێتەوە چونکە ناسینەوەی تەواوی ئەو هەروەك ئەو بڕگە شیعرەی موزەفەر ئەلنەوابە کە لە سەرەتادا هێنامەوە و، چاکتریشە ئەوە بڵێم کە ئەمە یەکەم جار نییە لەسەر گۆران بنووسم، بەڵکو بگرە هەمیشە ئەوەندم لەسەر هیچ شاعیر و ئەدیبێکی دیم نەنووسیوە بەتایبەتی بە زمانی عەرەبی تا کار گەیشتە ئەوەی هەندێك لە هاوڕێیانی فارس و عەرەب ئەو کارەی منیان لا سەیربوو، بەڵام، من وەك خۆم، هەمیشە گۆران بۆ من وەك ئاسمانێکی بێ کۆتایی وابوو و

هەر جارێك كۆمەڵە شتێكی نوێ و سەرنج راكێشم تیدا دەدۆزییەوە.
گۆران گەرچی قسە و باسی زۆر لە نێوانماندا روویداوە، بەڵام باشتر دان بەوە بنێم كە هەمیشە قسە و باسمان لەسەر شعیری ئەو و بابەتی فیكری و وێژەیی بووو، كاتێك گوێبیستی شیعری “پەنجەرە”ی بووم لە چایخانەی قەڵادزییەكان لە ناوەڕاستی حەفتاكانی سەدەی رابردوو، ئەو شیعرە بووە هۆی گەڕانم بە دووایدا كاتێك كە ساڵی 2002، هاتمە هەندەران و، تاساڵی 2005 ئۆقرەم نەگرت تا دۆزیمەوە و جارێكی دی پێوەندیمان بەرقەرار بوو و، زۆر سەرسام بوو كاتێك هەر لە سەرەتای یەكەم پێوەندیكردنی تەلەفۆنیمان داوای شیعری”پەنجەرە”م لێكرد!
لەراستیشدا ئەوەی لە”پەنجەرە”دا بینیم، گۆران هەر لەسەەرتاوە لە نووسینی شیعردا خاوەنی روح و نەفەسێكی یاخی بوو و، هەردەم بە دوای بابەتی ورووژێنەربوو و ع□ووداڵی بوون و نەبوون و بێهودەییەكی بێ كۆتایی بوو تا دوورگەی ئارامی بدۆزێتەوە!
گۆران ك□س□□ك نییە كە تەنها بە دوای نهێنییەكان لە دەورو بەری خۆیدا بگەڕێت بەڵكو پتر لە خۆیدا نقووم دەبووەوە و وەك حەلاجێكی كۆچكردوو بە كەشتییەكەی كۆلۆمبس دەیویست راستی خۆی و ناخی خۆی بزانیت لەسەر چی و بۆچی پێكهاتووە.
لە شیعری پەنجەرەدا گۆران دەڵێت:
“لە دووریا، لە بنی تابووتێكی بێكۆتایا نووقمم.
ئەرێ تۆ!
پێش ئەوەی سەرم بنێیتەوە،
پەنجەرەیەكم بۆ دانێ!
با هەناسەیەكت هەڵمژم.
من
بێ هەناسەی تۆ
دەمرم!”
یاری كردن بە بابەتە دژ بە یەكەكان و ئاوێتەكردنی جیهانە جیاوازەكان، لەم كۆپلییەی پەنجەردا بە زەقی دەبینین، گۆران كاتێك داوادەكات لە تابووتی مەرگدا سەری بنێنەوە و واتا ئیدی كۆتایی ژیانێتی، كەچی بە پێچەوانەی ئەو واتایە داوادە هەناسەییكی ئەو هەڵمژێت، چونكە بێ هەناسەی ئەو دەمرێت! بەم جۆرە گۆران لە شیعرەكانت یاری بە ووشە واتا و مەبەستەكان دەكات، بەم جۆرە ئەو جیهانەی كە هەموومان د□یناسین نەك تەنها تێكەڵاوی یەكدییان دەكات بەڵكو جیهانی دیكەی نوێ كە خۆی دەیخولقێنێت بەو جیهانەی ئاشكرا دەكات و دەیەوەێت بە راكێشانی پتر لە پردێك و هەروەها دروستكردنی زێتر لە ئاسمانێك رازی بوون و نەبوون هاوكێشەی ئازار و خۆشەویستی چاوەڕوانی بدۆزێتەوە.

ئ□م پ□ش□ک□ی□م بۆیە نووسی تا لە بەشی دووەمی ئەم نووسینەمدا هەردوو هەڵبەستی" ئیتر من باردەکەم لێرە" و"گر□" ه□س□نگێنم، چونکە بەبێ پێشەکییەکی لەمجۆرە ئاسان نییە بۆ خوێنەر لە شیعری گۆران مەریوانی بە گشتی و ئەو دوو هەڵبەستە بە تایبەتی، بە باشی تێبگات.

نزار جاف

شانۆی رەش . کامەران حاجی ئەلیاس

شانۆی رەش یاخود(شانۆی روونـاکی رەش) ،ڕەگ و ڕیشەی ئەم جۆرە شانۆییە ، بۆ ئەفسانەیەکی وڵاتی چین دەگەڕێتەوە، کاتێ یەکێک لە ئیمپراتۆرییەکانی چین کوڕەکەی دەمرێت ،زۆر خەفەت بار دە بێت، بەجۆرێک ناتوانێ کۆستی کوڕەکەی لەبیر بکات ، بۆیە یەکێک لە جادووکەرەکان کە نزیک بوو لە ئیمپراتۆر پێشنیاز دەکات چەند نمایشێکی خەندە ئامێر ئامادە بکرێت وپێشکەش بە ئیمپرتۆر بکرێت، بۆ ئەوەی کۆستی کوڕەکەی لەبیر بچێتەوە ،نمایشەکان بە بەکارھێنانی سێبەری جوڵاو لە دواوەی پەردەیەکی سپی لە رێگەی بەکارھێنانی مۆم بووە واتە(نمایشی خەیاڵی سێبەر) بەم شێوەیە بەپێی تێپەر بوونی کات نمایشی سێبەر گەیشتە وڵاتانی ئەوروپا وەکو چیکۆسلۆفاکیا، بەڵام ئەو نمایشەی ئەمرۆ بەناوی شانۆی رەش پێکەش دەکرێت، زۆر جیاوازە خاوەن شێواز و فۆرمی خۆیەتی لە شانۆی سێبەر ئەو کات ناچێت ، بەڵام هەموو بۆ چوونەکان ئەوە دەردەخەن کە شانۆی رەش پشت بە شانۆی سێبەر د□ بەستێت .

شانۆی رەش نوێ لە پەنجاکانی سەدەی رابردوو لەسەردەستی داهێنەری فەرنسی (جۆرج لانیی) خاوەن رووناکی سەرووی بنەوشەیی سەری هەڵداوە ، ئەم روونـاکییە سیفەتێکی تایبەتی هەیە ،جگە لەرەنگی سپی و رەنگەکانی فسفۆری،هیچ رەنگێکی تر دەرناکەوێت .

شانۆی رەش،شانۆی داهێنانە بەهۆی ئەوەی شانۆیەکە سەرتاپای بەرەش دادەپۆشێت،بەجۆرێک هەموو شتێک رەشە هەر لەجل وبەرگی ئەکتەرەکان هەموو پەردەکان هەروەها هۆڵی نمایشیش رەش دەبێت ، بەجۆرێک هیچ

شتێک دەرناکەوێت ،جگە لە روخساری ئەکتەراەکان یاخود جەستەکانیان دەردەکەوێت، بۆئەم مەبەستە پشت بە سینۆگرافیا یەکی بەرچاو وگونجاو دەبەستێت ،هچ شتێک لەسەر تەختەی شانۆ و بینمیچی شانۆ دەرناکەوێت ، تەنیا ئەو شوێنەی کە ئەکتەر مەبەستییەیەتی دەردەکەوێت، رێگا بە هیچ سەرچاوەیەکی رووناکی نادرێت بەکار بێت، جگە لە تیشکی سەروی بنەوشەیی نەبێت .

شانۆی رەش یاخود رووناکی رەش بریتییە لەو نمایشە شانۆییەی ، کە هەموو شانۆییەکە بە پەردەی رەش داپۆشراو بێت ، هەروها سەرجەم ئەکتەرەکان جل وبەرگی رەش لەبەر دەکەن و هەموو دەورپشتیان رەش دەبێت ، هیچ رووناکییەکیش بەکار ناهێندرێت ، بۆ ئەوەی نمایشەکە تێک نەچێت ،تەنیا پشت بە رووناکی سەروی بنەوشەیی دەبەستێت ، کە لەرێگەی لولویی رووناکییەوە دەبێت ،وە بۆ تەواو کردنی دیمەنی شانۆیی رەنگدانەوەی رەنگی فسفۆری بۆ سەر جل وبەرگی ئەکتەرەکان یان بۆ سەر دیکۆر دەبێت ، لەگەڵ بوونی موزیک،کە گوزراشت لە چەمکی شانۆگەرییەکە دەکات .

شانۆی رەش پشت دەبەستێت بەدەرخستنی کەساییەتییەکان ، فۆرمەکان ، نیگارەکان ، دیالۆگەکان لەرێگەی رووناکی بنەوشەیی ،شانۆی رەش هەر لەبنەڕەتدا لەرێگەی زمانی هێما و ئاماژەکان و دیالۆگە بەهێزەکان.. وتووێژ لە گەڵ چاوی بینەر دەکات ،لەگەڵ پشت بەستن بە دەقی وورد و موزیک و کاریگەریە دەنگەییەکان بە جۆرێک هەموو شتێک لەسەر پانتایی شانۆ زۆر بەئازادانە دەجوڵێن و لێک جیا دەبنەوەو یەک دەگەرنەوە،دەردەکەون و ون دەبەن لە هەمان کاتدا دووبارە دەردەکەونەوە .

ئەکتەرەکان جل وبەرگی فسفۆری لەبەردەکەن ، یاخود بەشێکی جەستەیان دادەپۆشن، بۆ ئەوەی بەشێکی تری جەستەیان دەربکەوێت وەکو پ□یی□کان و دەستەکان بەجۆرێک ئەکتەر لێرەدا دەتوانێنێت بەشێکی لە جەستەی خۆی دەربخات، وای نیشانی بینەر بدات کەلەجەستەی خۆی جیاییە بەهۆی داپۆشینی جەستەی لەرێگەی قوماش یاخود لەرێگەی پەمۆ یاخود لەرێگەی ئیسفەنج کە لەسەر جەستەی مر□ق ج□گر دەکرێت نمایشی شانۆی رەش ،لەچەندین شێوەی وەکو سەر ، شانەکان ، دەستەکان ، پێییەکان پێک دەهێنێت رەنگەکەشی سپی یاخود فسفۆری دەبێت .فۆرمی ئەندازایی ئاژەڵان وەکو بال□ندە یاخود گۆی زەوی یاخود نیگارەکان ..ئەوانیش بەرەنگی سپی یان فسفۆری دەبێت بەڵام دەبێت رەچاوی گونجادنی قەبارەکان لەگەڵ یەکتریدا بکرێت .

جیاوازی شانۆی رەش لەگەڵ شانۆی ئاسایی ،ئەوەیە کە چێژ بە چاوی بینەر دەبەخشێت ، خەیاڵی بینەر دەجوڵێنێت ،چونکە ئەوەی بینەر دەبینێت لە نێو قوڵایی تاریکیدا،جا چ جێگیر بێت یاخود جوڵەیی بێت

تەنیا بە رەنگی فسفۆری دەبینرێت، ئەویش لەرێگەی سەرچاوەی تیشکی سەرەوەی بنەوشەیی دەبێت .
ئەم جۆرە شانۆییە دەبێ دەرهێنەر تێرامان و خوێندنەوەی تایبەتی بۆ فۆرمەکان هەبێت ، بەجۆرێک لەهیچ لە جۆرەکانی تری شانۆدا بوونی نیە.جیاوازی شانۆی رەش لەگەڵ شانۆیی ئاسایی ئەوەیە کە رەهایەکی گوزارشتەکی ئیستاتیکی زۆر جیاواز دەبەخشێت .
یەکێک لە سیفەتەکانی ئەم شانۆیەش بریتییە لە خێرایی جوڵەی هەمەچەشن لە نمایشەکەدا ، بۆیە دەبێت دەرهێنەر توانستەکی باشی هەبێت لە داهێنان لە هەمان کاتدا هەموو جۆرە پێداویستییە هونەرییەکانی بۆ دابین بکرێت چونکە شانۆی رەش شانۆیەکی داهێنانەیە .
ئەکتەر لە شانۆی رەش دا بەهۆی ئەوەی هەموو جەستەی نغرۆی رەش بووە و جل وبەرگی رەشی لەبەر کردوە دەرناکەوێت ، بەڵام هەموو جوڵەکانی ئەکتەر لەگەڵ ریتمی موزیک و کاریگەرییە دەنگییەکان و ئەکتەرەکانی تر هاوتەریب دەبێت بۆ گەیاندنی چەمکی شانۆییەکە.دەبێ شانۆ بەگشتی بەپەردەی رەش داپۆشرێت، لە هەموو لایەک وەکو سندوقەکی رەش دەردەکەوێت،دەبێ هەموو دەروازەکان و دەرگا و پەنجەرەکان، بە رەنگی رەش داپۆشراوبێت .
لەسەر تەختەی شانۆدا، لە لێوارەکانی پەردەکان و لە تەنیشتەکان چەند فسفۆرێک دادەنرێت، بۆ ئەوەی رێگا بە ئەکتەرەکان لە کاتی هامووشۆ کردنیان رۆشن و ڕوون بێت .

بۆ ئەم باسە سوود لەم سەرچاوانە وەرگرتووە :
-المسرح الاسود / محسن النصار
-المرسرح الاسود /جمال الشاتی

کتێبی (شاعیر دەمرێت شیعر نا) چاپ و بڵاوکرایەوە

کتێبێکی دیکەی سەدیق سەعید ڕواندزی، بە ناوی (شاعیر دەمرێت شیعر نا) چاپ و بڵاوکرایەوە. ئەم کتێبە، لەکۆڵینەوەیەکی شیعری درێژە،

کە تیایدا نووسەر خوێنەوەی بە دەقی شیعری پاکانەی موزەفەر نەواب، شاعیری ئازادیخواز و کۆمۆنیستی عێراقی کردووە. لەو کتێبەدا، نووسەر قسە لە سەر چەمکی پاکانەکردن، پاکانە و لێکەوتەکانی، پاکانە لە نێوان کولتووری ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا دەکات و ڕوونی دەکاتەوە کە پاکانە لای ئەمە، کردەوەیەکی قێزەوەن و ڕەتکەرەوەیە و کەسی پاکانە کردوو، فڕێ دەدرێتە دەرەوەی بازنەی کۆمەڵایەتی ژیان. هەر لە درێژەی نووسینەکەدا، نووسەر باس لە دیوە شاراوەکانی ئەو دەقە دەکات و وەڵامی ئەو پرسیارە دەداتەوە کە بۆچی دایک و خوشکەکە، هێندە بە تووندی بە گژ براکەیان دا دێن و نایانەوێت پاکانە بکات؟ ئەمە وێرای ئامادەیی ژن لەو دەقەدا، کە نووسەر هۆکارەکانی خستۆتە ڕوو، لە کاتێکدا نەواب لە شیعرەکەیدا، هیچ ڕۆڵێکی بە کوڕەکە و باوکیشی نەداوە، تەنێ دایک و خوشکەکە دەدوێن. شایەنی ئاماژە کردنە ئەمە شەشەمین کتێبی نووسەرە، کە لە ماوەی ئەو دوو ساڵەدا، دەکەوێتە بەردیدەی خوێنەران.

دوێنێ و تەماشاکانی ئەمڕۆ..
شیعری: عەبدوڵا سەڵمان(مەشخەڵ)

جاران ڕۆژەکانم جەدەهەشت و
بەشوێن گوڵە بەیبوونەکانی خۆشەویستیدا
سەبەر سەبەر هەوری خەمم دەڕەواندەوە و
دەچووم لەسەر بەرزاییەکانی ئومێددا
تەماشای ئاسمانی پڕ لە ئەستێرە پشت نووشتاوەکانی تەمەنی خەمم
دەکرد.
جارام خەمم لەدەبوو بە سەعلوکەکی دەرەوەی مێژوو
یاخی یاخی لە شەوە هەرە تووش و تاریکەکاندا
گەرانیم بە هەتاو دەوت.
لەسەر شووشەی برسەتیدا وەنەی نانم دەکێشا
لەپاڵ دیوارەکانی چاوەڕوانی
بەسەرهاتی تەنیایی خەمم بە عاشقە دەشکاوەکان دەگێرایەوە
بووم بە بابەتی ڕۆمانووس و سیناریستە سەوداکەرەکان
بووم بە ئاوێنەیەک لە پەشیمانی

بە پەنجەرەیەک لە فڕین
بە هەفتەیەکی پڕ لە سەفەر و لە پشوو
ئێستا دوای ناسینی تۆ و
هەناسە پڕ حەسرەتەکانی شیعر
خەمی هەڵگێرانەوەی ژیان،
بووە بە پۆرترێتی شاعیرێکی خولیاگەر
کەوێنەکانی ئەم ژیانەی لێ تەڵخ کردووم
ئێستا دەبێت لەژێر چەتری ئەو خۆشەویستییە گەورەیەی پێی دەڵێن بوون
ڕەش بکەمەوە سپی و
خەم بە ئومێد و جوانی
جەنگەڵ بە خۆشنوودی و
خۆشمان ببینەوە بە ئینسان.
ئێستا دەبێت هەموو ڕۆژێ بڕۆمەوە دوێنێ و
سەریش لە ئایندە بدەم
تا دڵنیا بم گەڵای زەردی بێهیوایی و فەرامۆشی
لەگەڵ پایزە خەونێکدا هەڵوەریوون.
ئەمڕۆم نە لەدوێنێ دەچێ و
نە ئایندەشم وەک ئەمڕۆ بەتاریکی داپۆشراوە

٢٠٢١

وێستگە.. ستار ئەحمەد

حەسرەتێك دەمكوژێ
نەنێشە بتوانم لەناخمی دەركەم
زامێك نییە.. مشتێ گڵ لە چاوی بیماری وەردەم
گڵكۆیەكە لە ئەندێشەو خەرمانێك لە خۆزگە
شەوانە رامدەپێچن.. دەمدەنە دەستی شەوەی مەرگەوە
دەروازەی پەنجەرەكەم واڵا دەكەمو لە ئاسۆ دەڕوانم
دەبینم چۆلەكەیەك بە دەنووكی داڵێكەوە دەجروێنێ
روحی تۆم دێتە یاد ,
هەناسەیەك دەمباتەوە رێگای دووری

دەڕۆم نەچیا ئەنگوستم دەپێوێ ,
نەبەردێك بە نسێی هەڵوێستم دەنەوێ
تەمێك لە رەنگی بەورو
هەناسەی کۆڕەوی ئەو ساڵە دەچێ
رووی حەزم دادەگرێ
بارانێك بە لێزمە
چاوانم پڕدەکا لە نوور
بە دوای رەشەبای ئەجەلا هەڵدێم
گەیشتن ترۆپکی ئاگرە ,
هەنگاویش جۆگەلەی برین.
سرەوتن سنگۆڵەی زریانە ,
هەوری سیا تارای بووکێنی مەمو زین
هەوارگەی شەوانەم , ئەندێشەی چەندین ساڵە
گەڵای دار گوێزێك شیعرێکم نانووسێتەوە
لاسکێ نابینم قەدی هیوایەك بە رووما هەڵواسێ
دوا وێستگەم , ئەشکی خوێنینی دیدەی هەورە
دەستێك دەمژەنێ
چۆپیکێش شەکرە بەفرە.

ستار ئەحمەد

لە نێوان فرانز کافکا و حاڵی کوردستاندا.. نەوزاد بەندی

لە چیرۆکی (دادگا) ی فرانز کافکادا ، کاتێ پیاوێکی دەشتەکی دێتە بەردەم دادگا و ناهێڵن بچێتە ژوورەوە .. هەموو ژیانی لەبەردەم دەرگای داخراوی دادگادا بەسەر ئەچێ ، کاتێکیش لە سەرە مەرگدایە ، بە پۆلیسەکە ئەڵێ : (قەیناکا وا ئەمرم و دەرگای دادگاتان بۆ نەکردمەوە ، بەڵام ئەپرسم : لەو هەموو ساڵەدا هیچ کەسێکی تر پێویستی بە دادگا نەبوو ؟ بێجگە لە من هیچ کەسێک نەهاتە دادگا ..؟؟)
پۆلیسەکە پێی ئەڵێ : (بەڵێ ڕۆژانە خەڵکێکی زۆر دێنە دادگا ،

بەڵام ئەم دەرگایە تایبەتە بە تۆ !!)
بە ڕاستی کە دەچیتە فەرمانگەکانی باج و باجی خانوو بەرە و تاپۆ و هاتوچۆ ، خەڵکێکی زۆر ئەبینی بە دەست مامەڵەکانیان و پارەدانەوە گیریان خواردووە ، یەک دەوڵەمەند نابینی .. یەک سیاسی .. یەک دەسەڵاتدار نابینی ، لەگەڵ ئەوەیشدا زۆرترینی زەوی و موڵک و ماڵ و باڵەخانە و تاوەر و ڤێلا و مۆڵ و بازاڕ و ئوتومبیل موڵکی دەوڵەمەند و سیاسی و دەسەڵاتدارەکانن .. ئەی ئەمانە کەی دەن باجی ماڵ و مۆڵک و ئوتومبیلە گرانبەهاکانیان ئەدەن ؟
لە ڕاستیدا هەر گریمانەکەی فرانز کافکایە ، فەرمانگەکانی باج تایبەتن بە فەرمانبەر و عەرەبانچی و هەژارەکانی ووڵات ..دەوڵەمەند و سیاسی و دەسەڵاتداران ناچنە ئەو جۆرە شوێنانە …ئەوان بە جۆرێ لە جۆرەکان هەزاران ئەوەندەی خەڵکە هەژارەکە ماڵ و موڵکیان هەیە ، باجیش نادەن ..هەروەها باجیش لە خەڵکەکە وەرئەگرن ، باجی تیکە نانەکی وشک کە پەیدای ئەکەن …